

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

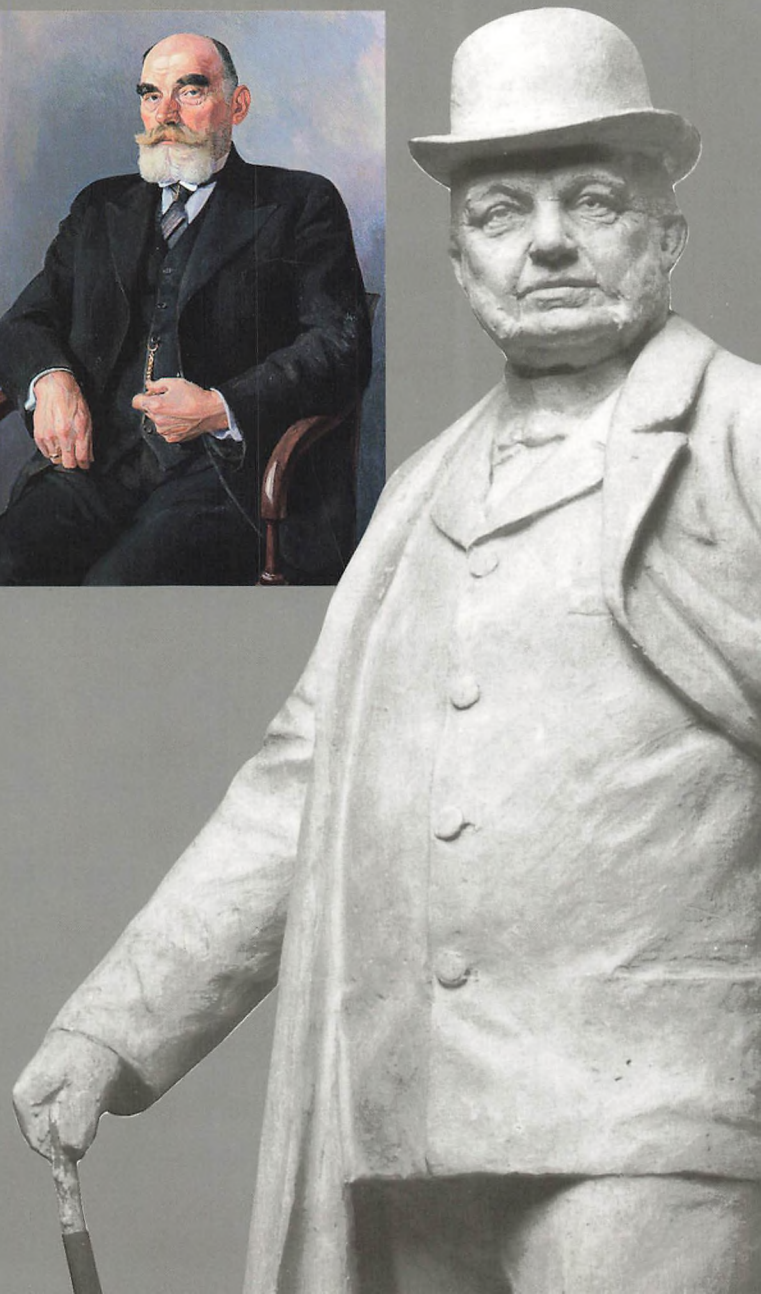
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRHUS

BYENS BORGERE

1165-2000

ÅRHUS
BYENS BORGERE
1165-2000

Redaktion: Ib Gejl

Udgivet af Århus Byhistoriske Udvalg

OMSLAG

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

Omslagsillustrationer:

Kunstneren Emil Gregersen, udsnit af foto af Poul Pedersen
Stiftamtmand Jens Andreas Graah, maleri af Chr. Købke
Borgmester H.P. Christensen, maleri af Johs. Glob
Købmand Hans Broge, statue af Aksel Hansen

Århus byhistoriske Udvalg har så vidt muligt respekteret ophavsretten til bogens illustrationer. Det har ikke i alle tilfælde været muligt at finde et billedes ophavsmand. Hvis nogen gør berettigede krav gældende, vil de blive indfriet.

Forfattere:

BB Bue Beck
OD Ole Degn
RE Rolf Engell
JF Jørgen Fink
HF Henrik Fode
IG Ib Gejl
IH Irene Hellvik
KBJ Kristin Brøgger Jensen
EKJ Erik Korr Johansen
BK Birgitte Kjær
HJM Hans Jørgen Madsen
HSN Henning Spure Nielsen
BO Bodil Olesen
HP Helge Paludan
PRP Poul Rugaard Porse
RS Rikke Sloth
KT Kenn Tarbensen
HV-S Henrik Vedel-Smith

Udgivet med støtte af:
Kjems-Fonden

© Århus byhistoriske Udvalg 2000
ISBN 87-89386-58-2

Forord

Århus – Byens Historie, som blev udsendt i fire bind 1995-1998, var bygget op efter en fast model. Hvert bind var inddelt i fire hovedtemaer: Byens Rum, Byens Mennesker, Byens Liv og Byens Styre. Ideen med denne faste opbygning var at gøre det lettere for læserne at orientere sig i værket og lettere at følge bestemte temaer gennem tiden.

Prisen for den faste opbygning blev, at strukturerne og rammerne kom til at stå i centrum, medens individerne gled i baggrunden. Hovedtemaet om byens mennesker sigtede nemlig ikke mod at portrættere fremtrædende århusianere, men derimod at skildre levevilkårene for de skiftende generationer af indbyggere. Det var socialhistorie og ikke personalhistorie.

Det vil det foreliggende bind prøve at råde bod på. Det er indlysende, at byens historie ikke kan forstås, hvis man helt ser bort fra de mange fremtrædende personligheder, der i tidens løb har sat deres præg på byens liv og udvikling og bidraget til dens historie. Derfor udsendes nu en samling af biografier af kendte og ind imellem måske knap så kendte århusianere.

Der er tale om en samling af biografier og ikke om et biografisk leksikon. Et sådant ville kræve betydelig mere plads, end der her har stået til rådighed. Bogen rummer i alt 352 biografier, og med et så forholdsvis lavt tal må der nødvendigvis foretages en ganske hård udvælgelse. Det er derfor uundgåeligt, at læserne vil spørge, hvorfor denne eller hin ikke er taget med. Svaret ligger altså i den begrænsede plads. Ingen af de personer, der er blevet omtalt, burde udelades, men redaktionen er sig meget bevidst, at der er adskillige, som med fuld ret kunne have været taget med.

Ved udvælgelsen har man tilstræbt en vis alsidighed i samfundsområder og sociale grupper. Personkredsen har været begrænset til afdøde personligheder, der har haft en væsentlig del af deres erhvervsaktive liv i Århus, eller som er knyttet til byen på en markant måde. Personer, der er født og opvokset i byen, men som har haft deres virke andetsteds, og personer, der kun har haft en perifer tilknytning til byen, er udeladt.

Da der ikke er tale om et biografisk leksikon, begrænses de genealogiske data til oplysninger om fødsels- og dødsår. Litteraturhenvisningerne omfatter kun den anvendte litteratur og kan således heller ikke gøre krav på at være fuldstændige.

Bogen afsluttes med et register til de fire bind af Århus – Byens Historie. Der gøres nærmere rede for registerets indhold og opbygning på side 353.

Seniorforsker dr. phil. Ole Degn og stud. mag. Kristin Brøgger Jensen har ydet en omfattende og værdifuld indsats i forbindelse med bogens tilblivelse.

Redaktionen er afsluttet 1. juli 2000.

Indhold

Biografier	9
Navneregister	353

BIOGRAFIER

Abel, Jørgen Leonard, 1920-1991, blomsterhandler

Abels Blomster på Store Torv var landets næstældste blomsterforretning. Den startede oprindeligt, i 1878, som et handelsgartneri, drevet af Marie og Leonard Abel, der i nogle små nedgravede drivhuse på lejet jord i Nørre Allé dyrkede snitblomster, som blev forhandlet fra lejede forretningslokaler i Bartels kælder i Frederiksgade 2. Kundekredsen var i begyndelsen småfolk, men efterhånden indfandt »det bedre borgerskab« sig, som kendte til blomsterkunst fra udlandet. Det var især familierne Broge, Meulengracht og Mønsted, der i denne forretning fandt kvaliteter, der levede op til de europæiske kunstgartnertraditioner, som Leonard Abel havde lært i herregårdsgartnerierne i Schweiz, Frankrig og Skotland.

Efterhånden blev lokalerne for små, forretningen flyttede først til Immervad 3, dernæst til Guldsmedgade 2, og der var nu 2-3 blomsterjomfruer til hjælp. I 1909 blev anden generation, Leonard Abel jr., kaldt hjem efter studieår i ud- og indland for at hjælpe med til travlheden i forbindelse med Landsudstillingen. Han blev eneindehaver af forretningen i 1920 og flyttede til Store Torv i 1928. Gennem mange år var han en ivrig forkæmper for bedre uddannelse og organisation inden for sit fag. I 25 år var han næstformand i landsforeningen Sig det med blomster og var ved sin død i 1955 æresmedlem af foreningen.

Tredje generation, JLA, blev medindehaver i 1940, overtog forretningen ved faderens død, og blev kort efter kgl. leverandør til det danske hof, hvilket alle tre indehavere havde været. Han blev uddannet i familiefirmaet, men var også på uddannelsesophold i USA og Sveri-

I mere end 100 år kunne man købe blomster hos Abel. Fra slutningen af 1920'erne lå den kendte butik på Store Torv 15. Billedet her er dog fra den tid, da forretningen havde til huse i Guldsmedgade 2. Foto i Lokalhistorisk Samling.

ge. I en kort periode i 1960'erne var han formand for Dansk Blomsterhandlerforening og for Interflora i Danmark. I en periode var forretningen landets største Interflora-formidler af blomster til og fra ind- og udland. Med udgangen af juni måned 1984 ophørte forretningen, da JLA fik et tilbud fra Københavns fornemste herreekviperingsforretning, Brdr. Andersen, der ønskede at etablere sig i Århus.

HV-S

Achen, Eggert, 1853-1913, arkitekt

EA arbejdede som konduktør hos de københavnske arkitekter F. Meldahl og Vilh. Dahlerup, inden han o. 1880 slog sig ned som arkitekt i Randers. Herfra kom han i 1903 til Århus, hvor han blev til sin død. Hans bygninger er præget af det monumentale. Han forestod således den gennemgribende ombygning af Hotel Royal i 1902 og byggeriet af Kreditforeningen på Åboulevarden i 1910, begge bygninger i samarbejde med arkitekt Thorkel Møller. Desuden tegnede han Frimurerlogen i Christiansgade. Mest kendt af hans arbejder blev måske de to skovpavilloner, som han tegnede i 1908-09, Varna og Ørnereden, og som han bevidst gjorde meget forskellige, men som begge – i pavillonformat – blev monumentale bygninger. Ørnereden var en træbygning, som desværre senere er brændt, således at man ikke længere kan opleve dens vikingehalsstil og mange udskæringer. Derimod er Varna om end i ombygget skikkelse stadig byens vartegn mod bugten med sine to små tårne, inspireret af byvåbnet, og sine hvidkalkede mure, der leder tanken hen på Marselisborg slot.

JF

Aggebo, Jens, 1926-1984, rektor

Marselisborg Gymnasium fik i 1972 den rektor, skolen selv ønskede. JA var elev på Marselisborg Gymnasium, men måtte som følge af aktivt modstandsarbejde rejse fra byen i 1944 og blev på denne måde student fra Christianshavns Gymnasium året efter. Han blev kandidat med fagene dansk og engelsk fra Aarhus Universitet 1956, hvorefter han var lærer på Stenhus Kostskole, før han i 1960 fik ansættelse på Marselisborg. Bernhard Baunsgaard havde her svært ved at forene arbejdet som medlem af Folketinget med hvervet som rektor, hvorfor han i 1972 sagde farvel til gymnasiet. På Marselisborg pegede man på JA, der var konstitueret i embedet, som ny rektor, og sådan blev det. Det var en omskiftelsesernes tid, og ikke mindst i gymnasiet blev der vendt op og ned på det meste. JA valgte at indtage en imødekommende og forstående holdning til alt det nye og bidrog derved

frem til sin død i 1984 til at befæste den traditionelle opfattelse af Gudmes gamle skole som en frisindets højborg.

JA var samtidig en iøjnefaldende og konstruktiv, dynamisk og dristig aktør på den billedkunstneriske scene i Århus. Som formand for Århus Kunst- og Litteraturforening fra 1963 var han stærkt medvirkende til, at denne forening sammen med foreningen Ung Kunst fandt sammen med den ærværdige frøken fra 1847 under dennes navn Århus Kunstforening af 1847. JA blev sammenslutningens første formand, 1964-1974, 1979-1984, og han var stærkt inde billedet, da det efter mange års tilløb i 1972 lykkedes at formå kommunen, som endelig var kommet i besiddelse af Kunstbygningen på Bispetofte, til at indgå en overenskomst med »1847« om brug af Høeg-Hansens lille perle af et kunsttempel. Fra 1967 var JA Å-udstillingens formand.

Marselisborg i 100 år. 1898-1998 – 1847-1997. Historien i glimt

HSN

Albeck, Gustav, 1906-1995, professor

Da A fyldte 70, skrev Jens Kruuse i Jyllands-Posten, at fødselaren burde være æresborger i Århus. Det blev han ikke. A måtte lade sig nøje med det æresmedlemsskab, repræsentantskabet for Århus Byorkester tildelte ham i 1974.

A var med sin familie flyttet fra København til Århus i oktober 1910. Faderen, fødselslæge, dr.med. Victor Albeck, havde fået ansættelse som leder af den netop åbnede fødselsstiftelse, og indtil overlægebo-ligen ved det, der dengang hed Niels Ebbesens Vej, stod færdig i 1921, boede familien i Nørregade 38.

Fra Palle Morten Albecks forberedelsesskole i Guldsmædgade (de to A'er var ikke i familie med hinanden) kom A i katedralskolen, hvorfra han blev student i 1924. Som magister i nordisk filologi kunne A i 1932 vende tilbage til Århus, hvor han fra 1943 var tilknyttet universitetet som adjunkt til 1949, derefter som lektor, docent og professor til 1976. Studenteroprøret 1968 kunne naturligvis ikke være den konservative A's livret, men »med sine borgelige dyder var A den fremkommeligste repræsentant for professorvældet«. Samtidig med en væsentlig videnskabelig indsats især på den ældre nordiske litteraturs område og inden for guldalderdigtningen placerede A sig centralt i Grundtvig-forskningen.

Som ung i Århus trakteredede A stortromme og bækkener i Birger Gades populære studenterorkester. Længere nåede han ikke som udøvende musiker. Men interessen for teater og musik, som A havde

Gustav Albecks 70 års fødselsdag 5. juni 1976. Byorkestrets basunister Vilhelm Christensen (tv) og Keld Jørgensen lykønsker Kirsten og Gustav Albeck med lurblæsning på terrassen uden for eforboligen ved kollegium 6. Foto i Lokalhistorisk Samling.

med sig hjemmefra, satte andre smukke frugter. Sammen med pro-
sessor Fr. Gregersen og den senere kapelmester Thomas Jensen
stod A bag oprettelsen af Århus Byorkester i midten af 30'erne, og i
1947 var han medstifter af Den jyske Opera. Senere blev A formand
for såvel orkester, 1967-74, som opera, 1967-72, ligesom han i begyn-
delsen af 70'erne var medlem af både teaterråd og musikråd. Folke-
universitetstanken optog A stærkt, og han tog del i arbejdet, fra det
startede i årene umiddelbart efter krigen.

Barn i Århus. Anden samling. 1957 (s. 9-25). Aarhus Universitets Årsberet-
ning 1995 (s. 589-90)

HSN

Albeck, Christian Victor Heinrich, 1869-1933, overlæge

Overlæge ved Fødselsanstalten i Jylland, VA, stod i forreste række,
da kampen for oprettelsen af et universitet i Århus stod på i 1910'erne
og 1920'erne. VA, søn af en vare- og vekselmægler, blev født i Køben-
havn, hvor han tog sin lægevidenskabelige uddannelse ved Køben-
havns Universitet. I 1901 blev han dr.med., og året efter giftede han
sig med Ella Zachariae, med hvem han fik tre sønner. Han videreud-
dannede sig som fødselslæge og gynækolog og praktiserede som
specialist i kvindesygdomme, og det var i kraft af dette speciale, at
han i 1910 blev ansat som den første overlæge og dermed leder af
den nyåbnede Fødselsanstalten i Jylland.

Med VA som leder udviklede Fødselsanstalten sig til at blive et ho-
spital, der også hurtigt internationalt gjorde sig gældende ved viden-

skabeligt fødsels- og gynækologiarbejde. VAs store interesse for videnskaben medførte, at han var med, når der blev taget initiativer til fremme af videnskabelige miljøer i Århus. Det var således ham, der i 1913 fremkom med forslag til oprettelse af Jysk medicinsk Selskab, og han regnede selv arbejdet i forbindelse med dette selskab som sin betydeligste indsats i kampen for et universitet i Århus.

Sammen med repræsentanter fra Statsbiblioteket, byens museer, de lærde skoler og hospitalerne medvirkede VA især i 1920'ernes første halvdel til oprettelsen af videnskabeligt orienterede foreninger, læsekredse, fagbiblioteker og naturvidenskabelige samlinger, alt sammen med henblik på at gøde jorden for et universitet i byen. I 1926 blev han formand for Universitets-Samvirket i Aarhus, og da Universitetsundervisningen i Jylland endelig i 1928 blev sat i gang, blev han udnævnt til formand for bestyrelsen.

Ved grundstensnedlæggelsen til Aarhus Universitets første bygning i 1932 modtog VA fortjenstmedaljen i guld.

Gustav Albeck: Victor Albeck. Spredte træk fra hans liv. I Asklepios' tjenere, 1937, s. 114-42

Palle Lykke: By og universitet. Universitetssamvirket, Århus 1921-1996, især kap. 4, s. 112-184

BO

Albrecht, Peder, 1770-1851, stadsmusikant

PA blev født i Randers. Han startede sin musikalske karriere som musikersvend hos stadsmusikanterne i Randers, Århus og Horsens. I 1804 fik PA bestalling som stadsmusikant i Århus, et hverv, han bestred i næsten 50 år.

PA, også kaldet Per Spillemand, var en musikalsk begavelse. Han mestrede stort set alle instrumenter, og han gik ikke af vejen for at komponere dansemelodier til ballerne i Århus. Som stadsmusikant havde han eneret på at levere musik til baller og andre festlige lejligheder. I sine velmagtsdage havde han et godt ry som en ganske habil musiker. Ud over dansemusikken deltog han også i byens almindelige koncertliv, og på grund af sit gode humør og sine selskabelige talenter var han i sine yngre dage vellidt af byens borgere.

Foruden sin stilling som stadsmusikant var PA også stadskaptajn og i over 30 år chef for Århus borgerlige jægerkorps, som var den ridende del af borgervæbningen.

Efter hans død i 1851 var der dog ikke mange lovord om hans musikalske præstationer og indsats. Mange mente, at PAs musik, efter-

Peder Albrecht, også kaldet Per Spillemand. Tegning 1797 i Lokalhistorisk Samling.

hånden som han blev ældre, blev ringere. Ud over musikken ved ballerne indskrænkede hans musikalske indsats sig efterhånden kun til den traditionelle nytårsmusik, hvor han i spidsen for en miserabel kvartet gik rundt i de århusianske gårde og gader. Taksten var i almindelighed, hvad folk smed ned til dem, men derudover vankede der adskillige glas vin i løbet af dagen, og hen mod aften kunne man tydeligt høre, at klarinetten var blevet mere snøvlende end sædvanligt. Kun PA var urokkelig. Han kunne drikke de fleste under bordet.

Da borgerrepræsentationen efter PAs bortgang skulle tage stilling til, om byen fortsat skulle have en stadsmusikant, blev man enige om at nedlægge embedet og lade musikken blive fri næringsvej. Således blev han den sidste stadsmusikant i Århus.

RE

Allen, Robert William Otto, 1852-1888, domorganist

RA blev født i København. Som søn af kammerråd og sølvpletterer George F. J. Allen faldt det naturligt, at den unge Robert skulle følge i sin faders fodspor og overtage hans virksomhed. Altså kom RA i sølvsmedelære, men det var musikken, som havde hans interesse. I midten af 1870'erne gik han på musikkonservatoriet i København, hvor han studerede klaverspil og blev en dygtig musiker.

I slutningen af 1870'erne kom RA til Århus og virkede her som en meget søgt musik- og sanglærer. Ved siden af sin lærergerning var han tillige komponist, dog ikke særlig produktiv. Men det, han bedrev på dette område, var altid kendetegnet ved stor omhu.

På trods af et svageligt helbred var RA levende interesseret i Århus' musikliv. Han arrangerede og medvirkede ved adskillige koncerter, både i byens kirker og koncertsale. RA var dirigent i musikforeningen Brage, i Sangkredsen og i Aarhus Musikforening, hvis rekonstruktion han medvirkede til i 1878, og hvis musikalske præstationer han hævede i betydelig grad. Kort før RAs alt for tidlige død i 1888 som følge af længere tids brystsvaghed blev han udnævnt til overdirigent for de jyske sangforeninger.

1885 var RA blevet udnævnt til organist ved Århus Domkirke. En stilning han beklædte til sin død.

RE

Allin, Arthur, 1847-1926, domorganist, komponist

AA var musikersøn fra København. I sine yngre dage virkede han som orkestermusiker under bl.a. H. C. Lumbye i Tivoli. Efter at hans

forløber som domorganist i Århus, Robert Allen, var død i 1888, overtog AA hans stilling. Et hverv, han besad indtil 1915.

AA var en fremtrædende kulturpersonlighed i Århus. Han var, som sin forgænger, livlig engageret i byens musikliv som lærer, komponist, koncertmusiker og korinstruktør. Han ledede i perioden 1889-1914 de centraliserede jyske sangforeninger og var en overgang formand for Aarhus Musikerforening – senere æresmedlem.

Fra 1915 og frem til sin død i 1926 bosatte AA sig i København, hvor han bl.a. var redaktør af *Dansk Organist- og Kantorforenings Medlemsblad*. Gennem hele sit voksne liv var AA en aktiv komponist. Han efterlod sig en ret omfattende produktion, marcher, polonæser, sange mv., af hvilke kun en lille del er blevet udgivet. AAs kompositioner var velklingende, harmoniske og smagfulde, men var dog sjældent kendetegnet ved en dybere personlighed.

RE

Amdisen, John, 1934-1997, fodboldspiller. kaffehandler

I 1950'erne nåede Århus ubetinget toppen i nationalsporten fodbold. I 1955, 1956, 1957 og atter i 1960 blev AGF danmarksmester. Det skete med et hold med sin helt egen profil, karakteriseret af fighteregenskaber, god organisering og med spillere, der langt hen var personligheder. Præget af tidens mandsideal var de måske ikke altid lige omgængelige, men det var folk med holdning og opdragelse.

En af dem var JA, kaldet »Amdi« eller »Lup«, fordi han efter studentereksamen blev uddannet som optiker. JA var fra Åbyhøj, hvor han allerede som 16-årig debuterede på seniorholdet. På AGF's førstehold spillede han sin første kamp som 17-årig og var således aktiv i alle de gode år for klubben. Han var med til at vinde alle de nævnte mesterskaber og spillede 660 kampe for klubben. Han deltog i syv finaler i landspokalturneringen, hvoraf han var med til at vinde fem. To gange modtog han pokalen som finalens bedste fighter. Hertil kom deltagelse i en snes kampe i Europaturneringer, og han spillede ni landskampe. Efter den aktive karriere fulgte en del år som holdleder og træner. Han var forkæmper for indførelse af professionalisme i fodbolden.

Mens det socialt set gik dårligt for nogle få af spillerne fra storhedstiden, fik JA stor succes i forretningslivet. Han drev en stor kaffe- og teforretning, importerede og solgte kinesiske skåle og fade og åbnede en sportsforretning.

IG

Andersen, Christian Dithlev Andreas, 1878-1960, bankdirektør

A var proprietærsøn fra Vestjylland. I 1895-99 blev han bankuddannet i Esbjerg, hvorefter han via et par mellemstationer blev bestyrer af Landmandsbankens filial i Ålborg. I 1916 blev han direktør i Aarhus Privatbank, en post, han besad helt til 1952. Sammen med sin meddirektør fra 1918, P. Schack Eyber, udviklede han banken fra at være lokalbank til landsbank i konkurrence med de københavnske hovedbanker. Et af de første store anliggender, A blev konfronteret med, var et lokalopgør med Den danske Andelsbank. Andelsbanken havde valgt domicil i Århus og ville bygge hovedsæde klos op af Domkirken på det nuværende Bispetorvet, hvor banken havde opkøbt nogle ejendomme. A lod Aarhus Privatbank opkøbe andre huse på arealet og støttede andre private køb, der havde til formål at frilægge Domkirken. Resultatet blev, at Andelsbanken opgav planen. 1929-32 fik Aarhus Privatbank bygget nyt hovedsæde i Kannikegade i form af arkitekt Høeg-Hansens smukke bygning, så den kunne være sig selv bekendt i de fornemme omgivelser.

Helt fra begyndelsen af As direktørtid kom der fart i bankens etablering af filialer i Århus og i oplandet, ligesom nogle småbanker blev opkøbt. Mod slutningen af 1920'erne lykkedes det for Aarhus Privatbank at få autorisation som domicilbank i Jylland. Dermed var vejen banet for, at det jyske erhvervsliv kunne lave remboursforretninger uden om de københavnske banker. Dette skærpede forholdet

Aarhus Privatbanks hovedsæde lå fra Harald Skovbys tid i Kannikegade, men ca. 1930 blev det bygget om til ukendelighed og bidrog dermed til en smukkere arkitektonisk ramme omkring Bispetorv. Foto 1934 i Lokalhistorisk Samling.

mellem banken og disse, og i 1927 oprettede Aarhus Privatbank en filial i København, der samtidig gav rum for Provinsbankforeningen, som A førte sin bank ind i 1928. Samtidig blev han formand og sad på denne post helt til 1948.

Blandt de store århusianske erhvervsvirksomheder fik A især betydning for Oliefabrikken. Han sad i det konsortium, der i 1918 købte aktiemajoriteten ud af engelske hænder og støttede virksomheden ved flere rekonstruktioner i 1920'erne. En anden stor kunde i banken var Jydsk Telefon, hvor A var formand for bestyrelsen fra 1916 til 1931. A havde nære forbindelser til både Christian 10. og Frederik 9., og han var blandt initiativtagerne til finansieringen af Helen Schous rytterstatue af Christian 10. på Bispetorvet, der blev afsløret 1955. Han deltog også i oprettelsen af Mindeparken, for hvis repræsentantskab han var formand.

Carl Thalbitzer: Dansk erhvervsliv og Aarhus Privatbank, 1946

IG

Andersen, Jens Julius, 1855-1937, fabrikant, byrådsmedlem

JA sad i Århus Byråd i perioden 1900-1913. Han blev landskendt, da han i 1907 som den første danske socialdemokrat modtog ridderkorset. Men æren kostede ham pladsen i partiet. Det hørte ikke til god orden, at en socialdemokrat tog mod noget så reaktionært som et ridderkors, og partiet krævede, at han leverede korset tilbage. JA foretrak imidlertid sit kors fremfor sin politiske løbebane, og resultatet blev, at han blev ekskluderet af partiet. Han nægtede dog at nedlægge sit byrådsmandat og sad perioden ud. Ved byrådsvalget i 1909 blev han genvalgt, denne gang på en af afholdsfolkene opstillet særligste, men ved valget i 1913 gled han ud af byrådet, og bortset fra et sæde i julekomiteen begav han sig ikke siden af med offentlig virksomhed.

JA var født i Randers som søn af en møllersvend, et erhverv han selv bestred, indtil han i 1870'erne tog til Århus, hvor han virkede som fæstemand. En dag blev han den heldige vinder i et lotterispil og havde derved startkapital til at starte egen virksomhed. I 1892 tog han borgerskab i Århus og startede op med en sæbefabrik. Tre måneder senere udvidede han virksomheden til også at beskæftige sig med handel med olie.

JA var en forgrundsfigur inden for afholdsbevægelsen og var medstifter af den første loge af International Order of Good Templars i landet. Logen De Ti Brødre havde sæde i Århus. I denne bevægelse

lagde JA et stort arbejde, hvilket betød, at han blev udnævnt til forretningsfører i storlogen for Danmark. Det var også for hans ihærdige indsats i denne bevægelse, at han efter 25 års virke blev tildelt ridderkorset i 1907.

Da han i 1900 blev valgt ind i byrådet af socialdemokraterne, lagde han meget af sin tid og energi i det politiske arbejde. Han var medlem af alle tænkelige udvalg, men havde også overskud til at tænke på mere festlige indslag. Således indførte han i byrådet den skik, at byrådssalen til det sidste møde inden sommerferien var smykket med roser, samt at alle byrådsmedlemmer fik overrakt en rosenbuket, en gestus der hurtigt gav ham tilnavnet »Rosenkavaleren«, og en skik, der holdt i mange år efter hans udtræden af byrådet.

BO

Andersen, Svend Orhammer, 1905-1996, forstander, rektor

SA var københavner i godt og vel 23 år, student fra Øregaard og kandidat med dansk og engelsk 1929. Fra 11. juni samme år var han århusianer. Fra Århusbåden steg han i land på dampskibsbroen, og nogle uger, ja måske blot nogle dage senere kunne den forbipasserende notere sig et skilt, »Aarhus Akademi. Opgang i Porten«, på væggen ind mod ejendommen Klostergade 56. Akademiets forstander residerede foreløbig i sin skole, for en sådan var Akademiet fra første færd, og den bestod af to værelser med kakkellovne på førstesalen over porten ind til Otto Lassens købmandsgård.

Sådan startede det. Frit svævende i den tomme luft og uden noget sikkerhedsnet. Men det gik, på forunderlig vis. Århus Akademi eksisterer den dag i dag, og institutionen (SA ville hade ordet), som fra at være privat først blev statens siden amtets, har det glimrende. Akademiets 2-årige studentkursus blev fra 1933 flagskibet, men kursusaktiviteterne var vidt forgrenede, og med overtagelsen i 1942 af Århus private Realskole var et mindre skoleimperium en realitet. Fra Guldsmedgade 25 flyttede Akademiet til Thunøgade og mange år senere, via Frydenlundskolen, i 1970 til vandtårnet på Randersvej. SA var til stadighed omdrejningspunktet, ildsjælen, men hustruen Inga var hele det lange forløb igennem den uundværlige sekundant. Hun døde i 1967. Fire år senere overlod SA ledelsesansvaret til andre. Ved gavebrev havde ægteparret i 1965 skænket staten Århus Akademis kursusaktiviteter.

SA var en god og flittig skribent med talent for på underfundig vis at ytre sig skarpt og præcist. I *Det drypper fra taget*, aforismer fra 1957, står et sted at læse: »Der er forskel på at råbe »Hør efter!« og at få ele-

*Arkitekt C.F. Møller
(tv) og rektor Svend
Andersen ved rejsegildet
på Århus Akademis ny-
bygning på Göteborg Al-
lé 13. februar 1970.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

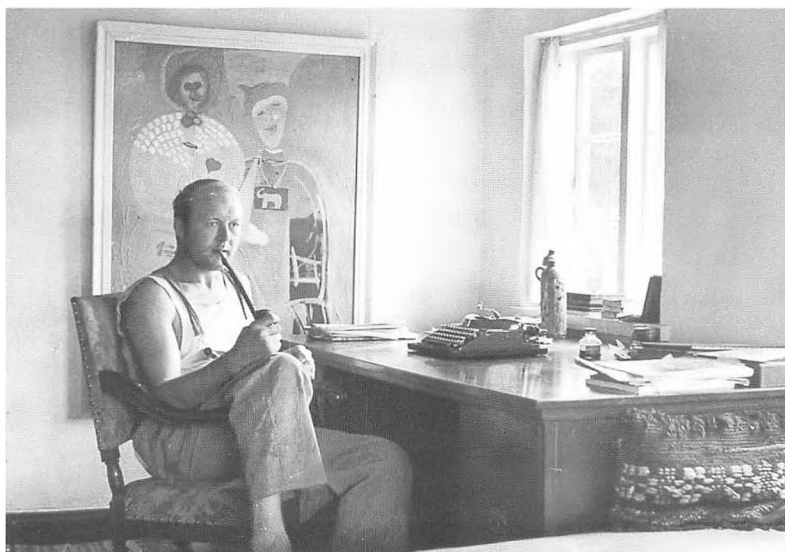

ven til at lytte«. Sådan fik SA gennem et langt liv sagt og skrevet så meget.

HSN

Andersen, Åge Fredslund, 1904-1976, fotograf, maler
ÅFA fik aldrig nogen formel uddannelse. Han havde været mejerist, landmand og boghandler i Viborg, ligesom han en kort tid havde været elev på Folmer Bonéns malerskole i København, før han ved en tilfældighed blev pressefotograf i Århus, hvortil han flyttede i 1933 efter at have virket ved københavnske dagblade. Først leverede han billeder til Aarhus Amtstidende, senere til Demokraten i årene 1931-40. Som fotograf var han en sand mester, der var i stand til at spille på fotografiets mange muligheder med spændinger mellem lys og mørke og til at beskære fotografiet. Selv udgav han en billedbog i 1949, *Danmark – dit og mit*, der viser hans evner. I artikelsier i de to århusianske dagblade gav han prøver på tematiske behandlinger af dagligdagen på århusianske virksomheder. I serien *Arbejdets mænd og kvinder*, der blev bragt i Demokraten i 1934, gav han gennem fotografiapparatet et utilsløret billede af arbejdspladser og arbejdsforhold. Som billedserie under forskellige temaer blev det til en stor artikel en gang om ugen. Det skal siges, at der i et vist omfang også var tale om arrangerede billeder, men de viser tydeligt ÅFAs sociale engagement. Billedserierne afslører, at de er taget af en »billedmager«, der kunne komponere billeder.

*Åge Fredslund Andersen var et menneske, der foruden at være fotograf ikke blot havde evner som journalist, men også som maler. Han er her gengivet – afslappet klædt og med lang pipe – foran et af sine egne malerier. Billedet er taget på Strandgården ved Ebeltoft i 1942 af fotograf Thomas Pedersen.
Foto Thomas Pedersen.*

Siden ungdommen havde ÅFA interesseret sig for maleriet, og efter at have fået et par billeder antaget på Kunstnernes Efterårsudstilling i 1937 slog han sig på den kunstart. I de følgende år lykkedes det også at få optaget billeder på udstillinger. Nu ville han for alvor være maler: Han solgte sin lille landejendom ved Hou, afhændede Jysk Illustrations Bureau til sin assistent og købte i stedet i 1944 Strandgården ved Ebeltoft. Han ville være landmand om sommeren og maler i vinterhalvåret. Samtidig solgte han et større antal fotografiske negativer til Århus Kommune. Økonomisk forslog indtægterne ved det lille landbrug ikke, hvorfor han fandt på at sælge kaffe til Mols-turisterne fra et lokale i et af udhusene på gården. Han kaldte forretningen »Nøset«, det jyske ord for kostald.

ÅFAs malerier er ofte blevet karakteriseret som naive, men almindeligvis »forestillede« de noget. Han var medlem af Koloristerne og siden 1948 af Decembristerne. Han fik bl.a. overdraget opgaven at portrættere borgmester Sv. Unmack Larsen, da denne havde forladt borgmesterhvervet i 1958. Billedet hænger i dag i byrådssalen.

En række af ÅFAs fotografier er udgivet i flere billedværker: *Arbejdets mænd og kvinder* i 1983 under redaktion af Kirsten Folke Harrits. Andre er publiceret i bogen *Århus i 1930'erne – set gennem fotografen Åge Fredslund Andersens linse*, 1984.

HF

Arboe, Thomas, 1836-1917, arkitekt

TA var elev af den københavnske arkitekt Hetsch, blev officer og deltog i krigen i 1864. I 1868 slog han sig ned i Århus som arkitekt for jernbanen. I de næste knap 30 år virkede han i denne stilling og tegnede her Århus' 2. banegård, som blev indviet i 1884. Det var arkitektonisk set hans mest vellykkede bygning i Århus, en harmonisk rødstensbygning af et historicistisk tilsnit, som på en udmærket måde bidrog til at indramme den daværende banegårdsplads. Bygningen blev revet ned i begyndelsen af 1920'erne som led i den fuldstændige omlægning af banegårdskvarteret. Til hans øvrige arbejder i byen hører de ældste bygninger til amtssygehuset, som senere indgik i Skt. Anna Gades skole, og de ældste bygninger til kommunehospitalet. Desuden tegnede han blandt andet den endnu eksisterende Elise Smiths skole i Nørre Allé og Hans Broges villa i Brabrand bakker.

JF

Arendahl, Hans Nicolai, 1729-1807, fjerdelektiehører

Næppe var rektor Jens Worms nye, flotte og helt tidssvarende katedralskole indviet, før den dengang 38-årige A i 1767 afløste den 14 år yngre og langt mere ambitiøse Christen Begtrup som hører og således kunne flytte ind i de til embedet hørende tre værelser i selve skolebygningens stueetage. Begtrup avancerede, som almindeligt var, til sognepræst, mens A derimod ikke havde yderligere ønsker til tilværelsen end at være hører ved latinskolen i Århus, og fjerdelektiehører var han endnu, da den senere rektor ved skolen, H.H. Blache, i begyndelsen af århundredet måtte passere As lektie på den normerede vej frem mod artium. Det skrev Blache senere om i sine erindringer, og dommen var hård. »Egentlig var der til den tid kun én lærer, fjerdelektiehøreren Arendahl, der gennem hele sin lange embedstid holdt fast på det gamle system og ufortrødent, skønt med ringe frugt, stræbte at indbanke sine disciple kærlighed til visdom og dyd«. A var ude af trit med udviklingen og gik af i 1805. På samme tid blev Grundtvigs »gæve« Stougaard rektor, og reformeringen af den lærde skole blev indledt. Nu skulle det være slut med folk som A, der i geografiundervisningen fastholdt forældede lærebøger, fordi han (med Blaches ord) »ikke ville have med de forstyrrelser på landkortet at gøre, som den franske revolution havde anrettet«.

Da Grundtvig i 1798 blev optaget som discipel på skolen, kom han direkte ind i mesterlektien og undgik således A. St.St. Blicher gik i skole i Randers, men gennem sin broder, der var discipel i Århus, kendte han til den særegne A, og han kan i mangt og meget genkendes i figuren Qvintus i novellen *Juleferienne*.

H.H. Blache: Erindringer fra Aarhus Cathedralskole i de første 6 Aar af indeværende Aarhundrede (Historisk Tidsskrift, 4. Række 3. Bind, 1872-1873)

HSN

Barnow, Niels, 1876-1955, tømmerhandler

Efter en handelsuddannelse inden for trælast, korn- og foderstofbranchen blev NB i 1896 ansat i Århus Tømmerhandel. Han arbejdede her indtil 1900, hvorefter han søgte andre udfordringer først i Hadsten og senere i København. I 1905 vendte han imidlertid tilbage til Århus Tømmerhandel, hvor han virkede indtil sin død. I 1914 overtog NB firmaet sammen med sin svoger S.J. Henrichsen. Ved dennes død 10 år senere blev han eneejer indtil 1939, da han optog sine to sønner Erik B. og Poul B. som medindehavere.

Under NBs ledelse udviklede Århus Tømmerhandel sig til en af de største trælastfirmaer i provinsen. NB blev hurtigt et kendt ansigt inden for byens erhvervsliv, og han nød stor respekt og tillid. Dette samt hans alsidige interesser medførte, at han i tidens løb bestred en lang række tillidsposter både inden og uden for sin branche. Han var bl.a. i en årrække formand for Århus Handelsforening og bestyrelsesmedlem i Den Jyske Handelsstands Centralforening. Han var ligeledes i en periode formand for Foreningen af Jyske Trælasthandlere og havde bestyrelsesposter i Fællesforeningen af Danske Trælasthandlerforeninger. NB havde dog en særlig interesse i uddannelsen af unge, hvilket bl.a. kom til udtryk gennem formandskabet for Den Jyske Handelshøjskole i årene 1930-49 og gennem medlemskab af det århusianske universitetssamvirke.

I en periode i 1920'erne var NB konservativt medlem af Århus Byråd, men det politiske arbejde passede ham ikke. Alligevel medførte hans store interesse for havnens forhold, at han lagde mange kræfter i havneudvalget og senere i Århus Havns bestyrelse.

NBs forretningsmæssige tilknytning til Sverige bevirkede, at han i 1918 blev svensk vicekonsul og senere i 1932 konsul. Dette hverv overdrog han til sønnen Poul B. i 1949.

KBJ

Basballe, Christen Jensen, 1611-1687, borgmester

CJB var det ældste medlem af slægten Basballe, der skulle få en fremtrædende plads i byen. Han var født i Nibe som søn af senere borgmester i Århus Jens Christensen og tog borgerskab som købmand i Århus i 1641. Han havde krambod og drev skibsfart og kornhandel fra sin store gård i Immervad og var i 1666 og 1675 byens største skatteyder. Han var gift 1. med Lisbeth Pedersdatter Basballe, ca. 1624-58, hvis slægtsnavn han antog, 2. med Inger Hieronymusdatter, ca. 1624-98, datter af kapitlets ridefoged Hieronymus Gulden. Den stridbare slægt skulle også i de to næste generationer besætte

Immervad ca. 1890 med Frederiks Bro, tidligere kaldt Basballes Bro, i forgrunden. Foto i Lokalthistorisk Samling.

rådmands- og borgmesterposter i Århus. Sønnen Jens Christensen Basballe, 1632-1708, var uddannet ved ophold flere steder i udlandet og tog borgerskab i 1679. Han oparbejdede en stor købmandshandel i købmandsgården i Immervad, var skibsreder og ejede en mængde gårde rundt om i byen og var i 1679 byens største skatteyder. Som andre af slægten var han havesyg og trættekær og var indviklet i processer og arvestridigheder. Han var rådmand 1667-95 og borgmester 1695-1708. Hans søn igen, Christen Jensen Basballe den yngre, 1672-1747, tog borgerskab i 1698 og var borgmester 1710-40, men sidstnævnte år blev han tvunget ud af rådet og havde da også tidligere flere gange været i strid med en del af borgerskabet.

OD

Baune, Frederik Carl Christian Johansen, 1848-1933, købmand

JB var søn af en mindre gårdejer i Galten. Hans far, Johan Jensen, blev kaldt Baune efter en bavnehøj i hjemsognet. Fornavnet Frederik fik JB, fordi hans far var en varm beundrer af Frederik 7, der lige var tiltrådt som konge, da JB blev født. JB opholdt sig i hjemmet til konfirmationen, hvorpå han først kom ud at tjene, derefter, i 1863, i handelslære. Det var i Århus, hos købmand Markussen i Tangen, en nu forsvundet gade nær Vor Frue Kirke. Det var i en tid, da købmændene i købmandsgårdene ved indfaldsvejene endnu havde et patriarkalsk forhold til deres kunder blandt bønderne.

Efter læretidens udløb rejste JB til Norsminde, hvor han blev kommis i det derværende pakhús, som var et stort kornafskibningssted i denne periode, før landbruget blev omlagt til animalsk produktion. Han var imidlertid klar over, at hans teoretiske viden var for lille, hvorfor han skaffede sig nogle penge og rejste til København, hvor han indskrev sig på Haldur Grüners Handelsakademi. Som 23-årig vendte han i 1871 tilbage til hjemegnen og blev ansat på Fredens Møllens fabrik i Mundelstrup, en filial af en kendt virksomhed på Amager.

Den nybyggede fabrik, hvor der blev fremstillet superfosfat, skulle på langt sigt afføde slemme miljøproblemer, men for JB var der tale om en god stilling. Ansat i en ny fabrik inden for en grovareproduktion i stærk udvikling kunne han følge tidens tendenser. Efter to års forløb rejste han til Århus, hvor han blev ansat som bogholder hos købmand Otto Mønsted, der havde forretning i korn, foderstoffer og især smørekseport. Efter at have løst borgerskab som købmand i 1876 kunne JB i 1877 meddele, at han havde etableret egen forretning i korn og smør under navnet Joh. Baune & Co. Det var i sidebygning-

gen til Vestergade 3, men allerede samme år flyttede han forretningen til Rosensgade 28, hvor den forblev til ophævelsen i 1926. Allerede inden århundredskiftet var han blevet en meget rig mand ved først og fremmest at handle med korn, smør og foderstoffer, men f.eks. også Portland cement.

Fra 1890'erne begyndte JB som andre købmænd at importere bomuldsfrøkager i hele ladninger. På grund af risikoen sluttede han sig i 1896 sammen med andre importører i branchen og stiftede Korn- og Foderstof Kompagniet, for hvilket han var formand fra 1916 til 1930. Efter således at have skilt sig af med korn og foderstof fortsatte han med den øvrige del af sin forretning. I 1897 var han medstifter af Thomas Ths. Sabroe, for hvilken han var formand 1897-1931, og desuden var han interesseret i den nye cykelindustri og med i bestyrelsen for cykelfabrikken Dania. I det hele havde transport og kommunikation JBs særlige bevågenhed. Han var formand for Jydsk-Engelsk Dampskibsselskab 1886-1906, for Hads-Ning Herreders Jernbaneselskab 1907 til 1930 og for Jydsk Telefon 1917 til 1920. I seks år sad han i byrådet, hvor hans hovedinteresse var havnen, men også sociale spørgsmål optog ham. Fra Hans Broge »arvede« han formandskabet for Den jydsk Handelshøjskole.

JB blev som nævnt en meget rig mand. I 1877 giftede han sig med Marie Kelp, en proprietærdatter fra Fårup. Parret fik en enkelt datter, der blev gift med en officer og rejste til København. Ved århundredskiftet flyttede JB og hans kone ind i en lejlighed på Kystvejen 37. Allerede 1905 døde hustruen imidlertid pludselig af et hjerteslag. I 1907 flyttede JB ind i en andensalslejlighed på Kystvejen 55, hvor han levede til sin død 1933.

IG

Baunsgaard, Anders Peter, 1874-1957, købmand, fabrikant

PB nåede langt omkring, inden han i 1911 kom til Århus. Han blev født i Salling og kom efter sin skolegang i købmandslære i Nordby på Fanø. Her blev han i seks år, indtil han skulle aftjene sin værnepligt i Fredericia. Derefter blev han kommis i Sæby og senere i Frederikshavn, men efter tre år fik han lyst til at blive selvstændig. I 1901 overtog han en materialhandel i Struer, som lige var lukket. Han fik butikken på fode igen og overtog senere også et bageri i byen samt en materialhandel i Holstebro. Disse to virksomheder stod også over for lukning, men han fik dem reddet og drev dem ved hjælp af bestyrere. PB syntes dog, at det blev til for lidt. Da han fik chancen, overtog han derfor kolonial-engrosfirmaet Mathias M. Andersen & Co. i Århus i

1911. Firmaet var ved at gå ned, men han fik det hurtigt op at stå igen. I 1917 købte han Fengers Realskole på Nørrebrogade og opførte på grunden et moderne fabrikskompleks. Engrosforretningen gik nu gradvis over til at blive fabriksvirksomhed med eget salgsapparat. Fabrikationen omfattede husholdningsartikler såsom krydderier, buddingpulvere og bagepulvere (Rena-produkter), og tekniske artikler såsom sæber, maling, lak osv.

Firmaet voksede efterhånden til landets største i sin branche. Et af PBs principper var bl.a. at handle direkte og kun med købmænd. I begyndelsen drog han selv rundt i landet og besøgte købmændene, mens firmaet i midten af 1950'erne havde 17 rejsende i sving. Han var af den opfattelse, at den personlige kontakt mellem kunde og firma var uerstattelig.

PB besad gennem årene en række både faglige og politiske tillidshverv. Han var medlem af bestyrelsen for Dansk Principalforening 1921-47 og medlem af repræsentantskabet for Aarhus Privatbank

*Albert Bayer.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

fra 1944 til sin død. Han var medlem af bestyrelsen for Århus konservative Vælgerforening 1918-34 og byrådsmedlem 1925-29.

I 1943 blev firmaet omdannet til et interessentselskab med hans to ældste sønner som interessenter. I 1953 blev også den yngste søn optaget i firmaet. PB vedblev selv at være en aktiv deltager i ledelsen af virksomheden indtil få år før sin død.

KBJ

Bayer, Johan Albert, 1864-1925, boghandler

Efter at have udstået sin læretid i Fredericia i 1883 tilbragte AB nogle år som boghandlermedhjælper først i København og siden i Århus. I 1889 overtog han en boghandel i Århus, som han førte videre under sit eget navn som en sortimentsboghandel, papir-, musik-, og kunsthandel.

Samme år begyndte han sin forlagsvirksomhed og udgav i 1891-92 månedsskriftet Jylland. Dette måtte dog ophøre igen, men var årsag til oprettelsen af Jysk Forlags-Forretning i 1892. Denne blev i 1895 omdannet til et aktieselskab af hovedsagelig jyske boghandlere, som AB blev forretningsfører for.

Forlaget havde mange danske forfattere tilknyttet, bl.a. Carit Etlar, Henrik Pontoppidan og Gustav Wied. Derudover blev der også udgivet oversættelser af udenlandske forfattere, bl.a. Conan Doyle. Sidstnævnte værker blev en indbringende forretning for forlaget.

I 1901 overtog Jacob Hegel Jysk Forlags-Forretning og førte den videre under navnet Det jyske Forlag med AB som forretningsfører. I 1904 blev forlaget indlemmet i sammenslutningen af Gyldendalske Boghandel og Nordisk Forlag, og AB begyndte atter sit eget forlag under det gamle navn.

Ud over at være interesseret i boghandel og -udgivelse nærrede AB også stor kærlighed til teatret. Dette kom til udtryk gennem hans mangeårige stilling fra 1901 til 1925 som forretningsfører og økonomidirektør for Århus Teater. Hans evne til at forene kunst og økonomi gjorde ham her til en central og vigtig person. Han nåede kort tid inden sin død at udgive bogen *Aarhus Theater, dets Tilblivelse og dets Arbejde* i anledning af teatrets 25-års jubilæum.

KBJ

Bech, Marcus Gottlieb Galthen, 1795-1863, købmand, fabrikant

Efter at have taget sin handelsuddannelse i Ålborg og Oslo kom MB til Århus. Han tog her borgerskab i 1821 og åbnede samme år en for-

retning i den gamle købmandsgård i Borgporten, »forrige Snells gård«. Dele af denne er senere blevet opført i Den Gamle By.

Ud over at være almindelig købmand var MB også hørkræmmer. Han havde pjalte-kræmmere fra hele Jylland til at samle gamle klude ind, som han derefter fremstillede kradsuld af. Opsprætningen og sorteringen af kludene foregik i en gårdlænge i købmandsgården. Opkradsningen skete først ved hjælp af en hestemølle i gården, men senere lejede MB vandmøllerne i Marselisborg skov. Kradsulden blev afsat til den engelske tekstilindustri. Han stod også for indsamling af kreaturben, der formalet blev anvendt som gødning. Den eksporterede han ligeledes til England.

MB beskæftigede et par hundrede omkring mennesker – både voksne og børn. Han fik i sin samtid ros for at finde arbejde til den fattige del af befolkningen, men blev samtidig kritiseret for at give dem alt for lidt i løn. Måske af den grund manglede han altid folk og måtte bestandigt avertere efter nye.

Virksomheden voksede sig stor og fik filialer i flere jyske byer. Men uanset hvor arbejdsom MB var, gik han alligevel fallit to gange, først i 1837 og igen i 1847. Han kom imidlertid begge gange på fode igen. Han havde også en tredje virksomhed at drive, nemlig sin skibsredervirksomhed. Han ejede bl.a. »Prinsesse Caroline«, som på et tidspunkt sejlede mellem Århus og København, og han ejede en part i et skib, der hvert år sejlede til Grønland på togt.

MB fik desuden tid til at tage del i byens liv. Han var bl.a. kaptajn i borgervæbningen og leder af det borgerlige artilleri, og i 1838 var han en af »fattigforstanderne«. Dertil kom hans andel i gennemførelsen af bymarkens udskiftning og hans indretning af et offentligt »russisk dampbad«. Politisk var han aktiv i borgerrepræsentationen i perioden 1843-48, og i 1847 var han på valg til stænderforsamlingen – dog uden at blive valgt. Som medlem af Århus Handelsforenings bestyrelse gjorde han et stort stykke arbejde.

Hans store berøringsflade i byen kom til udtryk ved hans begravelse, hvor en talrig forsamling af medborgere fulgte ham til graven. Til stede var bl.a. det borgerlige officerskorps, handelsforeningens bestyrelse samt en del medlemmer af handelsstanden, som bar hans kiste.

KBJ

Bech Nygaard, Jakob Johannes, 1911-1988, forfatter

JBN var født og opvokset i Hedensted. Oprindeligt blev han uddannet som mejerist og studerede derefter et par år på Landbohøjskolen, inden han blev fuldtids forfatter i 1941. Her debuterede han med den

socialrealistiske roman *Guds blinde øje*, som fortæller om en pige, der bliver forældreløs og anbringes på et børnehjem. Her får hun en kuet opvækst, som præger hende gennem hele livet. Dette tema er gennemgående i JBNs forfatterskab: en omsorg for de små og udstødte i samfundet og et ønske om en bedre tilværelse for dem. Han søgte gennem sine bøger at udskille de onde fra de gode i folkelige scenerier. Mens de gode værdier i JBNs univers repræsenteres af flid, beslutsomhed, social følelse samt engagement, er det onde repræsenteret af spekulanter, hårdhed og dovenskab.

JBNs engagement i de udstødte gruppers vilkår fik ham i besættelsesårene til at melde sig ind i det danske nazistparti, DSNAP. Godt nok kun af researchmæssige grunde, men efterkrigstidens hysteri bevirkede, at han i 1945 blev ekskluderet af Forfatterforeningen for udansk virksomhed. Selv om JBN blev rehabiliteret i 1948 og året efter genoptaget i Forfatterforeningen, var det en oplevelse, der fulgte ham livet igennem. I de følgende år udsendte JBN bøger af vekslende kvalitet. Et nyt højdepunkt i sin karriere nåede han i 1957-1958 med en dobbelt roman om ungdomskriminalitet: *Misvækst og Cirklen* og igen året efter med romanerne om den åndssvage pige Sif i *Nåløjet* og *Pigen og sommerfuglen*.

JBNs samlede forfatterskab er skildret som et rørende portræt af de fattige i ånden, og selv om han ikke hørte til den kreds af kulturpersonligheder, der hyppigt blev citeret eller interviewet i medierne, fandt læserne alligevel frem til ham. I 1964 modtog JBN Boghandlernes Gyldne Laurbær for sit store engagement i de svage i samfundet. I 1980 kom han på finansloven.

RE

Bendtsen, Eiler, 1892-1969, forstander, rektor

Studenten fra Efterslægten var blevet magister i engelsk i 1916. I studietiden havde han været stenograf i Rigsdagen. Forudsætningerne var i orden. Den unge B kunne i skoleåret 1917/18 som vikar påtage sig undervisning i engelsk og stenografi ved Den jydsk Handelshøjskole, som siden starten i 1905 havde haft til huse i Hack Kampmanns til formålet opførte skolebygning i Hans Broges Gade i Århus. En snes år senere dukkede B påny op i den jyske hovedstad. Med spansk som tredje fag havde han i den mellemliggende tid undervist på Niels Brocks Handelsskole samt på Købmandsskolen og Handelshøjskolen i København. Nu skulle B fra 1938 afløse Immanuel Henningsen som forstander for den skole, han havde forladt i 1918. B kom til at residere i Hans Broges Gade i 24 år, og betegnende for den

dynamik, han tilførte Den jydsk Handelshøjskole, var det, at han i 1961 (året før han tog sin afsked som rektor for Handelshøjskolen i Århus) var med til at forberede opførelsen af institutionens egne bygninger på Fuglesangs Allé. Fra 1956 til 1960 havde B været leder af såvel den gamle handelshøjskole, der 1958 antog navnet Købmandsskolen, som af den nye »rigtige« handelshøjskole. I 1960 blev ledelsesansvaret delt, og B blev naturligt den meget kompetente rektor for Handelshøjskolen, som betragter sig selv som en selvstændig institution fra og med oprettelsen i 1939 af det 4-årige aftenstudium til HD i regnskabsvæsen.

Måske fortæller det noget væsentlig om personen B, at han sammen med sin kone valgte at tilbringe sit otium på Anholt.

Handelshøjskolen i Århus 50 år, 1989

HSN

Berg, Johanne Hjersing, 1883-1963, politibetjent, lokalpolitiker

Efter handelsskoleeksamen startede JB som den første kvinde ved toldvæsenet i Ålborg. Herfra fortsatte hun til ti års beskæftigelse på et sagfører- og livsforsikringskontor. Hun engagerede sig tidligt i det faglige arbejde inden for Handels- og Kontormedhjælperforbundet, blev i 1907 indvalgt i lokalbestyrelsen for Ålborg-afdelingen og overtog straks kassererposten. Året efter blev hun indvalgt i forbundets hovedbestyrelse med næsthøjeste stemmetal, en position, som hidtil kun én kvinde havde haft.

Sideløbende med det faglige engagement var JB aktiv i kvindebevægelsen. Hun var således medlem af bestyrelsen for Ålborg Kvindvalgrettsforening, og det kvindefaglige prægede i høj grad hendes indsats i fagforbundet. Hun tog kvindespørgsmål op, talte for ligeløn, agiterede for højere organisationsprocent blandt kvinder og søgte at skabe forståelse for ugifte småårskvindes vanskelige vilkår.

JBs egentlige karriere skulle imidlertid ikke komme til at foregå i Ålborg, men i Århus, hvor hun søgte og blev ansat i en stilling som kvindelig politibetjent, formentlig den første kvinde i Danmark med egentlig politimæssigt arbejde. Politimesteren i Århus fra 1908, den socialt interesserede og humanitære Aug. Golls opfattelse af en kvindelig betjents opgaver var, at hun skulle bruges til bekæmpelse af prostitution. Der var en del purunge piger, nogle af dem kommet ind fra landet, som løb rundt om aftenen og gled ind i prostitution, ofte som ofre for alfonsere.

JB blev ansat fra 1. maj 1914; en del af hendes arbejde i sædelig-

*Johanne Berg.
Foto i Århus Politihistoriske Samling.*

hedspolitiet bestod i patruljetjeneste om aftenen for at tilgodese de nævnte formål, et arbejde, der interesserede hende. Meget naturligt blev hun også undersøgt for værgerådene, et arbejde, der foregik bl.a. ved besøg i hjemmene. I 1919 blev sædelighedssagerne lagt ind under kriminalpolitiet, og JB blev overført til behandlingen af især paternitets- og adoptionssager. Af de førstnævnte var der mange, da både Den jydsk Fødselsanstalt og Fødehjemmet Bethesda lå i byen. JB blev udnævnt til inspektionsbetjent i 1932, overpolitibetjent af 2. grad i 1937 og af 1. grad i 1939. Den eneste uddannelse, hun modtog i politiets tjeneste, var en måneds kursus for ældre betjente i foråret 1927, der omfattede stort set alle polititjenestens aspekter. JB glemte hverken sin kvindefaglige eller organisationsmæssige interesse. Hun sad i bestyrelsen for Dansk Kvindesamfunds Århus-afdeling og var medstifter af Socialistisk Kvindeforening. Når begrebet kvindeligt politi var udsat for angreb, svarede hun skarpt igen i Politiforbundets blad Politivennen.

JB var stærkt politisk interesseret og medlem af socialdemokratiet. I 1925 blev hun indvalgt i byrådet, hvor hun til 1946 havde en fremtrædende position i partiets gruppe. JB var kun den anden kvinde, der var blevet valgt til byrådet, og hun lagde mange kræfter i selve partiarbejdet. 1925-28 var hun formand for partiforeningen i midtkredsen. Med sine interesser koncentreret om det sociale og det kulturelle område havde hun i de godt 20 år i byrådet ikke mindre end 35 udvalgsposter. Sin fineste indsats gjorde hun måske fra 1928 i arbejdet for at skabe et folkebibliotek i Århus, uafhængigt af Statsbiblioteket. Det lykkedes at nå frem til en storslået løsning i 1934 med den nye bygning i Mølleparken. JB indtrådte straks i bestyrelsen, hvor hun sad til 1946, de sidste fire år som formand.

Efter at have forladt byrådsarbejdet i 1946 passede JB sit arbejde i politiet til sin afsked i 1949, hvor hun blev belønnet med fortjenstmedaljen i sølv.

IG

Bertelsen, Carl, 1842-1916, købmand

CB var gårdmandssøn fra Kjellerup ved Viborg. Som 15-årig kom han i handelslære, og efter endt læretid tilbragte han nogle år som kommis og handelsrejsende. I en alder af 26 etablerede han i 1868 sin egen købmandsforretning i Marcus Bechs gamle købmandsgård, der lå ved nuværende Borgporten.

Hans forretning var en blandet købmandshandel i tidens traditionelle stil, i starten under beskedne forhold. Men CB stræbte efter at nå

højere end blot at række rosiner over disken. Han forstod at drive sin forretning frem, og i 1869 flyttede han til større lokaler i Sct. Olufs Gyde for derfra udelukkende at handle med en gros varer. I 1880 indrettede han sig i en ejendom i Mejlgade 7.

Omkring 1900 blev CBs købmandshandel regnet som en af de største kolonialforetagender i provinsen. Hans lagerhuse bugnede med varer, hvoraf en stor del kom fra oversøiske og eksotiske lande, og handel med eksempelvis kaffe skaffede hans forretning en stor omsætning. CBs en gros handel var en af de sidste i byen, der mindede om gamle tiders store købmandsgårde. Kort efter sin hustrus død i 1901 afhændede han sin købmandsforretning til en af sine mest betroede medarbejdere.

Udadtil var CB en meget genert og sky person, som mere gik op i sin religiøsitet end i at omgås byens borgerskab. Det medførte, at han aldrig engagerede sig særligt i byens foreningsliv. Kun i Århus Handelsforening lod han sig vælge ind i bestyrelsen i 1879. Hans religiøsitet førte ham derimod over i et aktivt, socialt arbejde og i foretagender med et religiøst islæt. Her bidrog han med både personlig medvirken og rundhåndet økonomisk støtte. I 1870'erne var han en af initiativtagerne ved indsamlingen til et forsamlingshus for Indre Mission. Magdalenehjemmet og Sømandshjemmet nød også godt af hans gavmildhed. I 1905 oprettede CB et legat til driften af Ormslev Børnehjem.

Hans placering som en af byens mest fremtrædende erhvervsfolk bevirkede dog, at han ikke kunne undgå at blive indvalgt i Århus Byråd. Her havde han sæde i to perioder, nemlig fra 1880 til 1884 og igen fra 1894 til 1899. CB døde i 1916. Købmandsforretningen, som han med succes havde oparbejdet, var endnu dengang en af byens største. Århus Byråd besluttede i 1934 at navngive gaden mellem Harald Jensens Plads og P. P. Ørums Gade efter ham.

RE

Bertelsen, Aage, 1901-1980, rektor

Som katedralskolens rektor gennem 22 år var AaB århusianer fra 1947 til 1969. Han kom fra Silkeborg. Her var han født, og her voksede han op og blev i 1920 student fra Th. Langs Gymnasium. Her døde han – i Resenbro – efter et indholdsrigt og meningsfyldt otium.

Studietiden i København førte i 1927 til en skoleembedseksamen med dansk og kristendomskundskab, og ansættelser ved Th. Langs Skoler, 1928-1938, og Lyngby Statsskole, 1938-1947, førte AaB til Århus som rektor ved byens gamle latinskole. Her fandt han sig hurtigt til rette, og skolen fik en leder, som med sine holdninger og sine initiati-

Efter 22 år ved roret på Aarhus Katedralskole har rektor Aage Bertelsen lagt jakken og er i sommeren 1969 gået i gang med at sortere skolebibliotekets gamle bøger på loftet i Hack Kampmanns røde bygning.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

ver gang på gang bragte den i den brede offentligheds søgelys. Læren, teologen, tænkeren, humanisten Aage Bertelsen (ordene stammer fra Arne Melchior's nekrolog i Århus Stiftstidende) var utrættelig i sin iver efter at bibringe sin skole, eleverne og lærerne, nogle af de værdier, han selv var kommet under vejrs med og havde gjort til den røde tråd i sit liv. Pacifisme, kampen for freden og mod volden. Et kortvarigt, men bemærkelsesværdigt forsøg med en UNESCO-linje på skolen 1959-1963 er et af monumenterne blandt så mange.

Sin (og andres) indsats for at hjælpe de danske jøder i sikkerhed i Sverige har AaB beskrevet i bogen *Oktobre 43*, som udkom herhjemme i 1952, senere på andre sprog og i store oplag ude i den store verden. AaB måtte som medlem af Lyngbygruppen i november 1943 flygte til Sverige, hvor han blev lærer ved den danske skole i Lund og formand for skolens bestyrelse. I *Her er dine våben* fra 1962 gav AaB med henvisning ikke mindst til Gandhi og Albert Schweitzer udtryk for sine tanker om en politik, som ud fra en ideologi helt forskellig fra den dengang herskende ville kunne give retfærdigheden, sandheden og freden – og dermed menneskeheden – en chance.

AaB forlod Det radikale Venstre og forsøgte sig som partistifter. Han var aktiv i Kampagnen mod Atomvåben, ligesom han arbejdede for at få Danmark ud af NATO og for at holde os uden for Fællesmarkedet.

»... imellem kirken og vandet«. Aarhus Katedralskole 1195-1995

HSN

Bille, Ove, ca. 1475-1555, biskop

OB, der blev biskop i Århus 1520, er i nyere historieskrivning oftest blevet beskrevet som en harmløs, noget gammeldags lærd person, som led den vanskæbne at skulle være ledende medlem af rigsrådet i reformationsårtierne. Dette billede af en bedstefartype, rar, men gammel og uden kontakt med tiden, er dog næppe dækkende.

Hans første årti som biskop i Århus må karakteriseres som ganske vellykket i den forstand, at der ikke skete noget bemærkelsesværdigt. Det danske reformationsrøre begyndte **ikke** i Århus, men i nabostiftsbyen Viborg. I 1530 tilkaldte bisp Ove bogtrykkeren Poul Ræff og den katolske skribent Poul Helgesen, som holdt lutherske debattører ude af Århus, der som konsekvens af befolkningens fordragelighed syntes på vej til at blive den overlevende katolicismes hovedsæde. Modsat de fleste af de andre bispestæder undgik Århus voldsomheder under grevefejden og Klementsfejden i begyndelsen af 1530'erne.

På denne tid førte OB som ældste gejstlige medlem forsædet i rigsrådet. Da dette rummede yderlige syv medlemmer af Bille-slægten, var han centralt placeret. Under kongevalgskrisen efter Frederik 1.s død i 1533 synes han til en begyndelse med held at have praktiseret den taktik, der var lykkedes i Århus: at lægge låg på problemerne. I længden lykkedes den dog ikke, og historikernes dom over bisp Ove har været knusende – i bagklogskabens navn.

Hans image blev at være den vise gamle mand, der græd, da de jyske rådets møde i kirken i Ry endte med, at de tilstedeværende hyldede Christian 3. Kritikerne har ret i, at det til sidst gik galt for OB og hans parti; i kongespørgsmålet tabte de, idet deres kandidat, prins Hans, ikke blev valgt. I grunden spillede OB vel det kort, han havde på hånden – og tabte. Det udelukker ikke, at det med en lidt anden fordeling af krigens held og uheld kunne være gået anderledes, og resultatet være blevet både værre og bedre i OBs øjne. Respekten omkring ham (og hans syv slægtninge) var så stor, at hans fængsel nærmest fik karakter af en husarrest, og efter to år blev han frigivet mod et løfte om ikke at stå den nye kirkeordning i vejen. Som tingene lå, indebar denne langtfra nogen provokation til gammelkatolikkerne; den danske reformation forblev i hovedsagen en godsconfiskation: Den nye konge inddrog bispernes del af kirkegodset, mens lære og gudstjenesteordning kun undergik beskedne ændringer. Dette må forstås som en fremstrakt hånd til en modstanderfløj, der, så længe dens hovedmand var OB, optrådte alt andet end konfliktsøgende. Den ene af samfundets to øvrigheder, den kongelige, konfiskerede

da nok den konkurrerende øvrighed, kirkens, materielle grundlag. Men den daglige administration af magthavernes besiddelser vareto- ges stadig af danske herremænd. Takket være ikke mindst respek- ten for bisp Ove var en Bille efter den danske revolution stadig en Bille.

HP

Bindesbøll, Michael Gottlieb Birchner, 1800-1856, arkitekt

B var præstesøn, født i Ledøje ved København. H.C.Ørsted tog ham med på en rejse til Berlin og Paris i 1823, hvor de bl.a. besøgte Goe- the i Weimar. Det blev indledningen til arkitektstudiet, som han af- sluttede i 1833 med at tage Den store Guldmedalje. Han rejste heref- ter til Italien og Grækenland, hvor han deltog i opmålingerne af Akro- polis og opnåede et førstehåndskendskab til såvel græsk, romersk som byzantinsk arkitektur. Da han i 1838 vendte hjem, blev hans første store opgave at opføre Thorvaldsens Museum, der står som hans væsentligste byggeri. I 1839 blev han udnævnt til kongelig byg- ningsinspektør for Holsten, men blev efter krigen 1848 forflyttet til inspektoratet for Nordjylland med basis i Århus. Han opførte på de åbne arealer i det daværende Vejlbj Krat Jyske Asyl, det nuværende Psykiatrisk Hospital. Et byggeri, der med sin disposition er et af de tidligste eksempler på nybarok i Danmark. B boede under opførelsen af Jyske Asyl i ejendommen Mejlgade 45. Allerede i 1851 blev han overflyttet til det mere prestigefyldte bygningsinspektorat i Køben- havn, hvor han bl.a. stod for opførelsen af Oringe Asyl, Hobro kirke, Landbohøjskolen og Lægeforeningens Boliger på Østerbro. Hertil kom råd- og tinghuse i København, Næstved, Stege, Thisted og Odense. Bs arkitektur tager udgangspunkt i de historiske stilarter og dyrker ofte polykromt, blankt murværk. Byggerierne er ofte såkald- te gesamt-kunstwerke med interiørdekorationer og med specielt teg- net inventar, der vidner om arkitektens frodige fantasi og store arki- tekturhistoriske kendskab. Han blev i 1853 titulær professor ved Akademiet og i 1856 professor i bygningskunst. Hans byggerier fik betydning for den generation af arkitekter, hvis arbejder gik under betegnelsen Den frie Historicisme.

Vilhelm Wanscher: Gottlieb Bindesbøll, 1908. Thyge Klemann: En berømt arkitekt i Århus, 1969

BB

Birch, Andreas, 1758-1829, biskop

Som ung drev AB studier ved det berømte universitet i Göttingen, li-

gesom han med hjælp, skaffet af Ove Høegh-Guldberg, i Rom afskrev håndskrifter til Det nye Testamente i et par år i begyndelsen af 1780'erne. Han vendte tilbage til København, hvor han forgæves søgte at blive professor ved universitetet. Han blev dr. teol. og 1796 domprovst i Roskilde. 1803 blev han biskop over Lolland-Falsters stift, og 1805 forflyttet til det samme embede i Århus stift.

I sin Århustid førte AB sig frem som en lidt verdensfjern, videnskabelig teolog med et blidt sind og en elskelig karakter. Administrativt var han næppe dygtig. Hans efterfølger fandt bispearkivet i en sådan forfatning, at han forlangte det ordnet på ABs bos bekostning. AB havde mange interesser ud over de teologiske. Han var samler og havde byens ældst kendte samling af oldsager, som i tiden blev betragtet som gådefulde og mystiske af herkomst. I hans »antikvitetskabinet« var der opregnet 93 nordiske oldsager, en samling, der var påbegyndt, da AB var domprovst i Roskilde, og udbygget i Maribo. Enkelte genstande findes endnu i Den Gamle By, ligesom barokgobelinen i møllesalen sammesteds har tilhørt AB. Han ejede også en stor samling mineraler, en møntsamling, en malerisamling på over 50 billeder og en stor bogsamling.

AB fik flere sorger på sine gamle dage. Hans bror, der var ansat i finansforvaltningen i København, blev afsløret som storbedrager og idømt livsvarigt fængsel, og selv tabte biskoppen mange penge, fordi et udlån af umyndiges midler ikke var blevet behørigt tinglyst.

IG

Birch, Frederik Sneedorff, 1805-1869, forfatter

FSN var søn af biskop Andreas Birch og født samme år, som faderen fik bispeembedet i Århus stift. Han blev student fra Katedralskolen 1823, hvorefter han studerede teologi, historie og sprog i København uden at få en afsluttende eksamen. Efter faderens død måtte han opgive studierne af økonomiske grunde. Han vendte tilbage til Århus, hvor han først blev konstitueret adjunkt ved Katedralskolen og derpå fast ansat 1834. 1838 blev han afskediget, og da hans mor døde året efter, blev han erklæret umyndig. Han blev mere og mere alkoholiseret og efterhånden stærkt reduceret.

FSNs skønlitterære forfatterskab var kun mådelig bevendt. Sin største indsats ydede han som indsamler af folkeviser rundt om i landet, hvor han ikke altid velkommen indlogerede sig i præstegårde. Han opnoterede og offentliggjorde for første gang *Det var en lørdag aften* og *Skære, skære havre*. Hans musikalske talent tillod ham også at opnotere og komponere melodier. Sin bedste tid havde FSN i

1830'erne, hvor han bl.a. komponerede kantater og skrev skuespil. Fra 1836 og et par år frem var han forlovet med en datter af pastor Steenberg i Viby, men hun hævdede forbindelsen på grund af FSNs udskejelser. I 1840'erne boede han forskellige steder på landet i nærheden af Århus. Han var god ven med Blicher og deltog som taler ved Himmelbjergfesterne, hvor de begge lejlighedsvis var godt fulde.

Af karakter var han elskværdig og underholdende, undtagen når han var beruset. Så blev han plat og ubehagelig. Han var noget sangvinsk af temperament og kunne hurtigt skifte lune.

Emanuel Sejr: Fr. Sneedorff-Birch – En digters tragedie, i Seksten Århusrids, 1953.

IG

Birck, Sophus, 1835-1900, teaterejer

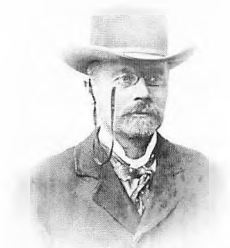
SB blev født i Frederikshavn som søn af en kommandersergent. Han kom som barn til Nyborg, hvor han blev konfirmeret og derefter sendt i handelslære i Odense. Han debuterede som skuespiller i Flensborg i 1856 ved Bruns Selskab og rejste fra 1857 i fire år med Millers Selskab.

I 1861 etablerede han sig i Århus som mode- og manufakturhandler i Fullings gård på hjørnet af nuværende Skt. Clemens Torv og Kannikegade. Et par år efter holdt han ophørsudsalg og blev toldbetjent, fra 1864 udstationeret under krigen i Påby ved et midlertidigt toldsted mellem Nørre- og Sønderjylland. Efter giftermål med en århusiansk skomagerdatter flyttede han atter til Århus i 1865, blev handelsrejsende i tobak og etablerede et udsalg på Skt. Clemens Torv.

I 1871 stiftede SB sammen med nogle fremtrædende borgere Jyllands-Posten. De interesserede sig alle for nationale og politiske spørgsmål og var først og fremmest modstandere af Lars Bjørnbak, redaktøren for Århus Amtstidende, der var antigrundtvigianer, mod skandinavisme samt antimilitarist. SB var idemanden bag oprettelse af dagbladet, der som et af sine formål skulle bekæmpe Bjørnbak. Bladet drillede denne slemt, og Bjørnbak anlagde den ene sag efter den anden, men tabte stort set dem alle. SB var meget aktiv i driften af Jyllands-Posten, både som korrekturlæser og skribent, og i begyndelsen blev bladet redigeret i Polyhymnias gamle teaterbygning i Kannikegade, som SB købte i 1871 med henblik på udlejning til rejsende teaterselskaber. SB var medejer af Jyllands-Posten 1871-74 og 1878-86.

Sophus Birck.

Foto af Fred. Eckardt i Lokalthistorisk Samling.

Erhvervsmæssigt var SB en altnuligmand i disse år. Ud over at drive tobaksforretningen solgte han te, udgav vejviser, modtog tøj til kemisk rensning for en københavnsk forretning, besørgede præmiefordeling til Wisbechs almanak og var indehaver af et østersdepot.

SB udgav en halv snes romaner og 5-6 skuespil uden at svinge sig op til de store litterære højder. Et af hans mest populære stykker var *Fra 48*. Det havde premiere i 1886 og blev spillet 24 gange på teatret. I sæsonen 1892-93 var SB direktør for Casino i København, hvor han også fik opført et af sine skuespil.

I 1871 købte SB som nævnt det gamle teater, der havde været i privateje siden 1851. Scenen var håbløst utidssvarende, og fra begyndelsen af 1880'erne angreb både Stiftstidende og Amtstidende forholdene i »den gamle faldefærdige rønne« eller »svedekassen«. Dekoratio-nerne var hullede og forslidte, og mange siddepladser var træbænke uden rygstød. Der var iskoldt i teatret om vinteren og på grund af manglende ventilation alt for varmt om sommeren, men SB hævdede, at han ikke havde råd til at bøde på forholdene. Svedekassen blev afløst af det nye Århus Teater i 1900 kort før SBs død. Teaterbygningen blev solgt til staten, der nedrev den og opførte posthus på grunden.

SB var en elskværdig og livlig personlighed. I almindelighed tog han ikke del i det offentlige liv, men dog på et enkelt punkt: Han var pioner inden for idrætslivet. I 1869 optræder han som næstformand i Århus gymnastiske Forening, og i årene 1883-89 var han formand for AGF, der var stiftet 1880.

IG

Birkefeldt, Knud Skytte, 1887-1970, organist

KSB var født og opvokset i Århus. I sine unge dage blev han uddannet i klaverspil i Århus og København. Hertil kom studieophold i Wien og Berlin. I 1912 tog han sin organisteksamen, og det var således en alsidig musikuddannelse, KSB havde, da han i 1916 blev udnævnt til organist og kantor ved byens ældste kirke, Vor Frue. Foruden dette hverv virkede KSB også som en meget søgt musik- og sanglærer. Som den dygtige pianist han var, gav han i årenes løb mange klaverkoncerter til glæde for det århusianske publikum. Utal- lige er de gange, han i årenes løb blev anvendt ved sangstævner, enten som solist eller som akkompagnatør.

KSB var en af initiativtagerne til oprettelsen af Det jyske Musikkon-servatorium og virkede her som lærer i 35 år. Gennem hele sit voks-

ne liv var KSB en aktiv komponist. Af hans kompositioner skal nævnes *Julekantaten*, som i mange år blev anvendt i Vor Frue Kirke.

RE

Bjerg, Johannes Clausen, 1886-1955, billedhugger

En af de flittigste bidragsydere til friluftskunsten i Århus er JB. Han har en rig produktion, spredt over landet, men ingen byer har han vel sat så meget præg på som Århus, hvor nogle af de mest markante kunstværker i midtbyen er skabt af ham.

JB er jøde, født i Ødis, uddannet som billedskærer i Kolding, men kom i 1908 til København, hvor han studerede kunst. I årene fra 1911 til første verdenskrig var han i Paris, hvor kredsen om Picasso inspirerede ham i kubistisk retning. Første gang, man stiftede et bredere bekendtskab med JB i Århus, var ved den nye Kunstbygningens åbningsudstilling i 1917. Her var han bl.a. repræsenteret med statuetten Salome i indisk stil, som han eksperimenterede med på den tid. Et tidligere arbejde fra hans hånd står i Rådhusparken, nemlig *Den Svangre*, 1913-18, i sort, bornholmsk granit. Den blev skænket til kommunen i 1954 af private efter i en årrække at have stået i haven ved villaen Skovhuset i Risskov. Året efter fik kommunen endnu en JB-skulptur foræret. Det var *Danaide*, 1919-23, der havde stået i en

Billedhuggeren Johannes Bjergs hovedværk i Århus er Agnete og Havmanden. Foto ca. 1950 af Thor-kild Svendsen i Lokalhistorisk Samling.

privat have i Skåde, og som nu blev placeret ved et bassin i Rømer Haven. Da Århus Stadion blev bygget i 1920, blev der efterhånden anbragt skulpturer i klassisk stil foran stadionbygningen. En af de første var *Uffe hin Spage* af JB. Den blev nedtaget ved stadionbranden i 1943 og står nu i Vennelyst.

Det værk af JB, der skabte mest diskussion i byen, var *Elskovskampen*, der sammen med seks amoriner, også udført af JB, fandt sin plads i et festligt springvandsarrangement foran det nye hovedbibliotek i Mølleparken. *Elskovskampen* var ikke noget originalt værk til lejligheden, men en afstøbning af den skulptur, der stod foran hovedindgangen til Statens Museum for Kunst. Den blev afsløret i 1930, mens amorinerne fulgte i 1933. Der var nogen surhed over det frimodige motiv i en offentlig park, men borgmester Jakob Jensen hyldede JB for hans dristighed til at skildre livet, som det leves. Biblioteksudvalget lod desuden opstille 10 buster af forfattere, heriblandt et portræt af Harry Søiberg, udført af JB.

De sidste arbejder af JB i Århus kom til lige før anden verdenskrig. Det var dels bronzestatuetten *Postrytteren*, der blev placeret på hovedpostkontoret på Banegårdspladsen i 1938 samt på et større antal postkontorer i landet, og endelig det berømteste blandt hans lokalt placerede værker, fontænen *Agnete og Havmanden*, der blev skabt 1937-40 og placeret ved Rådhuset ved dets indvielse, selv om den egentlig var tiltænkt Svømmehallen.

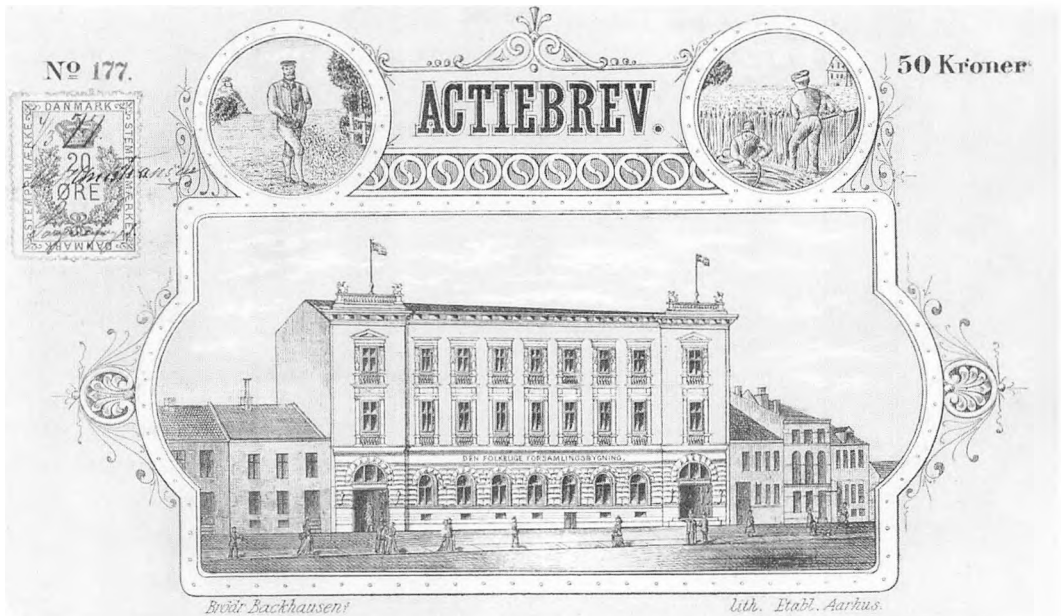
IG

Bjørnbak, Lars, 1824-1878, politiker, højskoleforstander

Gennem sit virke på Århus-egnen fra midten af 1850'erne og til sin død i 1878 skabte B en furor, der ikke alene udviklede den politiske sans hos omegnens bønder og begejstrede og provokerede på den landspolitiske scene, men også greb dybt ind i Århus' liv.

Byens konservative biskop Brammer forregnede sig, da han i 1855 hentede den rødmossede og bredskuldrede B til Viby som skolelærer og kirkesanger. Kort efter ses B som et ivrigt medlem af den politiske forening Foreningen for folkelig Frihed i Hads og Ning Herreder, der var vendt mod Fællesforfatningen af 1855. I samme retning var B medstifter af Den jydsk Folkeforening i 1862.

Stor skolehistorisk betydning fik han som grundlægger af Viby højere Landboskole (oprettet 1857, nedlagt 1899), der vendte sig mod den dominerende grundtvigske tendens ved at lægge vægten på praktiske kundskaber fremfor foredrag om oldnordiske sagn o.lign. »Kundskab er magt, uvidenhed trældom«, forkyndte han gang på

Udsnit af aktiebrev fra 1876 i Den folkelige Forsamlingsbygning. Bygningen, der senere bl.a. har huset Østergades Hotel, ser udefra stort set ud som den gjorde dengang. Aktiebrev i Erhvervsarkivet.

gang. I praksis var skellet mellem grundtvigianere og bjørnbakkere dog næppe så stor, men ikke mindst Bs agitatoriske facon bl.a. ved store kampmøder i omegnen skabte indtryk af uforsonlige modsætninger. Hertil bidrog også de utallige retssager, som B anlagde mod politiske modstandere.

I 1862 medvirkede han til oprettelsen af Landbosparekassen i Aarhus. Det århusianske borgerskab hørte dog til Bs fjender, og da han i slutningen af 1860'erne gjorde Aarhus Amtstidende til byens og egenes førende oppositionelle avis, fik den hurtigt et aktivt konservativt modstykke i Jyllandsposten, 1871. Derved rækker Bs virke frem til vore dages Århus. Grundet besvær med at finde mødelokaler i byen fik B tillige rejst Den folkelige Forsamlingsbygning i Østergade. Bs eftermæle er blakket som følge af hans frembusende facon og et halvhjertet og kortvarigt medlemsskab af den århusianske afdeling af Internationale i 1871-72. Hans betydning er dog legendarisk. Uden at tabe det højere sigte markerede han sig med et stærkt lokalt engagement og fremstår i dag som en af de solideste forkæmpere for et mere demokratisk samfund i de brydsomme årtier efter Grundloven af 1849.

Hans Jensen: Lars Bjørnbak og den bjørnbakske bevægelse, Kbh. 1919

KT

Marinemaleren Christian Blache omkring 1865.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

Blache, Christian Vigilius, 1838-1920, maler

CB var født og opvokset i Århus. Som søn af rektor ved Århus Katedralskole, H. H. Blache, faldt det naturligt, at han skulle følge i faderens fodspor og gå studievejen. Men det var malerkunsten, der havde den unge CBs interesse. Efter sin studentereksamen i 1857 og en efterfølgende uddannelse som skibsbygger ved Århus tekniske Skole i slutningen af 1850'erne startede han i 1861 på Kunstakademiet i København for at uddanne sig som marinemaler. Her gennemgik han i perioden 1863-1867 modelskolen, kun afbrudt af tjeneste som marinesoldat under den anden slesvigske krig.

CB var blandt de yngre af de klassiske marinemalere. Han havde et indgående kendskab til skibe, og de fleste af hans motiver var inspireret fra hjemlige farvande. Især den jyske vestkyst virkede med sin vildskab dragende på ham. Han havde en forkærlighed for hårdt vejr, og der var robust dramatik i hans skildringer.

CB opnåede mange tillidsposter. I begyndelsen af 1890'erne blev han således indvalgt i Akadimirådet, 1881-1914 var han medlem af Udstillingskomiteen ved Charlottenborg. I perioden 1907-1914 var han dens formand.

RE

Blache, Hans Henrik, 1787-1871, rektor

Teolog, rektor, digter, klassisk filolog, skolehistoriker, administrator, selskabsmand, lokalpatriot, samfundsstøtte. Således er det sagt om B. Med rette.

Da drengen var 13, blev han af sin far, degnen i Ålsø ved Grenå, sendt i Aarhus Skole. B skulle vel gerne nå lidt videre i tilværelsen end sit fædrene ophav, og mon ikke det hele pegede i retning af et præstekald et eller andet sted i det jyske? Student blev han i 1806, teologisk kandidat med bedste karakter i 1811 og adjunkt ved sin gamle skole i 1813. Det gik foreløbig, som det skulle, men B valgte ikke at vælge fra, som så mange gjorde det. Han blev ved skolen, og han blev i Århus. Overlærer 1824, konrektor 1833 og endelig rektor fra 1838 til 1861.

B blev en kendt mand i Århus, byens »skattede poet«. Han var en ferm versemager og habil lyriker. Var der bal på skolen, fest i Polyhymnia eller kongebesøg, måtte B holde for. Og det gjorde han gerne. Med udgivelsen af digtsamlingen *Arosia* i 1862 gjorde han status. På de højeste litterære tinder var pladsen kneben, men B gjorde sig nok heller ikke tanker om at nå så højt.

B skrev i tidens løb meget om sin skole. Aktuelt og tilbageskuende.

*H.H. Blache.
Litografi efter Wilhelm
Marstrands maleri fra
1856 i Lokalhistorisk
Samling.*

Holdningspræget og alligevel spækket med præcise efterretninger, en eftertid nødig ville være foruden. Skolepolitisk vidste han, hvad han gik efter. Den store ombygning af skolen 1847/49 vidner herom. Kritikken af den aldrende, noget provinsielle og måske også efterhånden temmelig rethaveriske skolemand udeblev ikke. Men med Marstrands venlige portræt fra 1856 er billedet af en B, der »bar tidens morsomme dobbeltpræg af gammel, klassisk dannelse og kultiveret, borgerlig hyggelighed« blevet stående.

»... mellem kirken og vandet«. Aarhus Katedralskole 1195-1995. KATAlekter 1 (Aarhus Katedralskole, 1995). Tidsskriftet »Arosia«, 1928 (s. 58-60)

HSN

Blatt, Franz, 1903-1979, professor

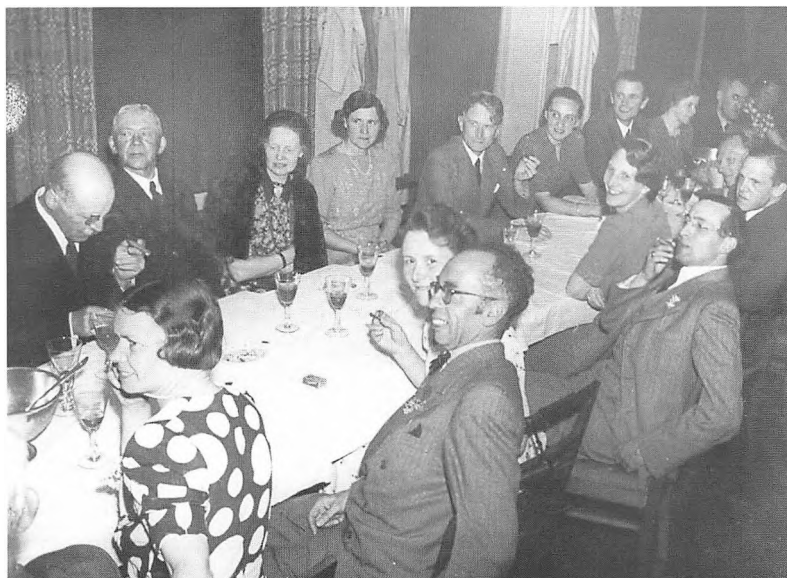
B er en af dansk universitetshistories betydeligste skikkelser. Som forsker, som underviser og som administrator. Hans format var af internationalt tilsnit, og anerkendelsen udefra kom bl.a. til udtryk ved tildelingen af æresdoktorgraden ved en række fremmede universiteter.

B dimitterede som klassisk-sproglig student fra Metropolitanskolen, læste klassisk filologi og aflagde magisterkonferens i 1926. Fra 1928 til 1930 arbejdede han i München ved redaktionen af den store, år 1900 påbegyndte ordbog over antikt latin, og kort efter tiltrædelsen af et nyoprettet docentur i klassisk filologi ved »Universitetsundervisningen i Jylland« forsvarede B i september 1930 sin disputats i København. Docenten blev 1934 professor ved det universitet, der året forinden var blevet oprettet i Århus til afløsning af »universitetsundervisningen«.

»Jungleuniversitetet« fungerede, men dets fremtid var usikker. Af fundamental betydning var det, at B, da han i efteråret 1940 blev kaldet til et ledigblevet professorat i København, takkede nej. Ligeværdigheden de to universiteter imellem var vel ikke hermed etableret, men der var afsendt et signal, som skulle vise sig at få den største betydning. »Man burde stifte et legatt, til minde om professor Blatt«, lød det anerkendende i en af viserne ved studentersangernes rusgilde dette efterår. B var stort set alene om opbygningen af Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, og han kom som en på mange måder streng og krævende lærer med en forløsende humoristisk sans til at sætte sit præg på dette højt estimerede hjørne af lærdommens højborg i det jyske, ligesom han kom til at betyde overordentlig me-

Humanistisk Samfund fejrer sit 10 års jubilæum i Den gamle Bys restaurant 22. maj 1943. Ved vinduerne ses som nr. 2 fra venstre museumsdirektør Peter Holm og som nr. 5 universitetets daværende rektor, professor Carl Rasting. I forgrunden ses fra venstre samfundets formand, professor Ad. Stender-Petersen samt professorerne Blatt og Illum. Man er efter møde med foredrag i Møllesalen, souper og dans nået til det afsluttende punchesold, ved hvilket Blatt præsiderede som magister bibendi.

Foto i Universitetshistorisk Udvalg.

get for Aarhus Universitet i det hele taget. Han tog sin afsked i 1972 og flyttede fra byen. Han havde været rektor 1949-1951, medlem af Rask-Ørsted Fondens bestyrelse 1964-1972 og medlem af Carlsbergfondets direktion 1957-1977, heraf fem år som formand. Sammen med kollegerne Blinkenberg, Frandsen og Stender-Petersen blev B arresteret 29. august 1943 og holdt som gidsel af tyskerne. Få dage senere blev B overført til Horserødlejren, hvorfra han blev løsladt den 15. oktober. Familien undslap kort derefter til Sverige, hvor den forblev til besættelsens ophør.

Aarhus Universitets Årsberetning 1978/79 (s.29-36)

HSN

Blicher, Kai, 1889-1980, kornhandler, byrådsmedlem
KB var indfødt århusianer, og efter at have afsluttet sin skolegang med præliminæreksamen på Katedralskolen i 1904 gennemførte han sin uddannelse inden for korn- og foderstofbranchen; i første omgang hos firmaet Joh. Baune og Co., derefter i Korn- og Foderstof Kompagniet. 1915 startede han i det små med Østjydsk Korn- og Foderstofforretning, der med held og dygtighed blev oparbejdet til en større virksomhed. 1930 blev KB tillige direktør for A/S Århus Dampmølle, som han også drev til en omfattende forretning. Hans evner til at træffe gode dispositioner blev hurtigt anerkendt, og fra

mange sider havde man bud efter hans evner til bestyrelsesarbejde i forskellige virksomheder, hvoraf kan nævnes A/S Århus Foderstof Import, A/S Hans Schourup og Aarhus Privatbank. Organisationsarbejdet fik på et tidligt tidspunkt KBs interesse, således var han medlem af flere organisationers bestyrelser, f. eks. for Århus Handelsforening 1928-50, de sidste 13 år som formand, og Den jyske Handelstands Centralforening 1937-49. Han var desuden handelskyndigt medlem af Vestre Landsret og medlem af Københavns Bedømmelses- og Voldgiftsudvalg for Korn- og Foderstofhandelen. I 1934 blev han indvalgt i Århus byråd, hvor han med en kort afbrydelse virkede til 1958. Især havde handelens forhold, sport og havnen hans store interesse.

HV-S

Blume, Astrid, 1872-1924, forstanderinde

Man får en fornemmelse af stil og elegance, men ikke af mission og vækkelse, når man har de gamle dimissionsbilleder fra det indremissionske kvindeseminarium i Århus foran sig. Tiden er lige før, under og nogle år efter Første Verdenskrig. Personen, der går igen, er forstanderinden, Astrid Blume, selv en smuk, stilig og velklædt dame i sin bedste alder.

Med beslutningen om at oprette et kvindeseminarium i Århus (og ikke i Skjern, der eller var stærkt inde i billedet) var den indremissionske inderkreds også hurtigt fremme med navnet på den, man ønskede, skulle stå i spidsen for den nye skole. Som velanskrevet lærerinde ved Th. Langs Seminarium i Silkeborg og ikke mindst som datter af en af de betydeligste af det første kuld af missionspræster, provst P.E. Blume, var den 37-årige B den, ministeriet skulle sige god for. Men nej! Forslaget kom retur til afsenderen med tydeliggørelse af, at en akademisk uddannet mand på posten som forstander var forudsætningen for oprettelsen af et nyt seminarium. Et kompromis i form af en to-forstanderordning blev bragt i stand, og fra september 1909 styrede B så kvindeseminarieret sammen med sognepræsten ved den nærliggende Johanneskirke, Frimodt Møller. Først i en villa i Herambsgade, men fra november det følgende år med domicil i den nye seminariebygning på Trøjborgvej. B kom til at bo på seminarieret, som også rummede et elevhjem med tilhørende pensionat, og allerede i årene før 1915, da Frimodt Møller flyttede fra byen, og B blev eneforstander, var det hende, der tog sig af dagligdagen og dermed hende, der sad inde med det egentlige ledelsesansvar. B prægede med sin stærke personlighed i høj grad seminarieret i tiden frem til sin

tidlige død i 1924. »Mine damer«, var hendes sædvanlige tiltaleform over for eleverne, og »hun ønskede virkelig, at de skulle blive dannede og kultiverede damer, som hun selv var det«.

Århus Seminarium 1909-1959 og 1909-1984. Vagn Wählin: Skolevirke og tros- liv. Bind 1, s. 697-714, 1990

HSN

Rollen som Bartolo blev formentlig Holger Bolands glansrolle frem for nogen. Den optræder i tre forskellige operer, i Figaros Bryllup af Mozart og i Barberen i Sevilla af henholdsvis Paisello og Rossini. Boland sang dem alle tre. På billedet, som er taget i forbindelse med et fernsynsportræt af Holger Boland 1969, er det Rossinis Bartolo. Foto i Lokalhistorisk Samling.

Bo Mogensen Lang, d. 1423, biskop

BM var biskop 1395-1423. Han tiltrådte embedet, da forgængerens Peder Jensen Lodehat med assistance fra dronning Margrethe blev forflyttet til Roskilde. Det gode forhold til den mægtige dronning satte biskop Bo over styr, da han nægtede at tilbagelevere Kalø, som bispestolen havde i pant af kronen. I 1407 kom det ved forgængerens mellemkomst til et forlig, ved hvilket Kalø gik tilbage til dronningen, der til gengæld gav en stor donation til Århus domkirkes forbedring.

Bo lagde i det hele taget forretningstalant for dagen ved at administrere kirkegodset så effektivt, at bispestolen og domkapitlet kunne regnes blandt de få storgodsejere, der på de smås bekostning fik fordel af den senmiddelalderlige landbrugskrise. Hans økonomiske nidkærhed, der satte ham i stand til at erhverve godserne Aakjær og Silkeborg, udløste tillige en konflikt mellem bystyret og de kirkelige godsejere om skellet mellem bymark og nabolandsbyer. Disse stridigheder mellem kværuletiske naboer varede i realiteten ved til reformationen og har afsat et i forhold til sagens betydning uforholdsmæssigt stort antal kilder. Således opnåede byen allerede i BMs tid en kendelse i dronning Margrethes navn, som opregnede skelmærker hele vejen rundt om bymarken. Denne kongelige kendelse skabte dog ikke fred, men blev anledning til smålige fortolkningsstridigheder i det uendelige.

Set under en anden synsvinkel havde byen forretningsmænd som biskop Bo at takke for, at der overhovedet var råd til de store domkirkeudvidelser i 1400-tallet.

HP

Boland, Holger, 1905-1989, operasanger, instruktør

HB debuterede i syngespillet *Jomfruburet* på Det kongelige Teater i 1936. Kort efter fulgte hans operadebut som Don Bartolo i *Figaros Bryllup*. Han blev nu ansat ved teatret, hvor han lige efter krigen fik sin første instruktøropgave. HB skabte i triumvirat med Gerhard

Schepelern og Gustav Albeck Den jyske Opera. På Thomas Jensens foranledning blev en koncertopførelse af *Don Juan* flyttet til Århus i 1946; året efter fulgte den første egentlige operaopførelse, *Jægerbruden*, hvorefter operaen blev oprettet som institution.

Ud over sin karriere i København og udlandet, især de nordiske lande, fik han stor betydning for udviklingen af operaen i Århus, hvor han i årene mellem 1947 og 1985 iscenesatte 45 forskellige operaer og sang 36 forskellige partier. Han blev udnævnt til æreskunstner i Studenterforeningen i 1954 og modtog Århus Teaterforenings ærespris i 1972.

Som udøvende kunstner huskes HB bedst for sine humoristisk prægede fremførelser af ældre skikkelser i det klassiske repertoire.

IG

Bonde, **Esgær**, se under Esgær

Bording, Laurids Jensen, 1610-1677, lektor

LJB var søn af rådmand i Århus Jens Lauridsen Bording og blev i 1631 student fra Århus Domscole, hvorefter han studerede teologi ved Københavns Universitet. I årene 1634-38 var han hører på Herlufsholm Skole, og derefter rejste han i en årrække frem til 1644 i udlandet som vejleder for adelsmanden Tønne Juul til Tårupgård. Han var indskrevet ved universitetet i Leiden 1638, i Orleans, Padova og Rom 1643 og Siena 1644 og var samme år tilbage i Sorø. Her var han i to år vejleder for Axel Sehested, med hvem han fra 1647 igen var på rejse. I 1648 var han i Orleans, 1650 i Rom og Napoli, Firenze og Padova, 1651 i Paris og Altdorf. I 1652 var han hjemme igen og blev udnævnt til professor i historie ved Sorø Akademi, men opgav allerede samme år dette embede, idet han fik stillingen som teologisk lektor og kannik i Århus, den samme stilling, som hans bedstefar, Laurids Pedersen Bording, der døde i 1602, havde haft. Hermed havde han nået det mål, han havde stræbt efter, således som det fremgår af et brev fra ham, skrevet 1649 i Orléans til Ole Worm. Han konstaterede her, at nogle fik titel af doktorer ved universiteter, nogle blev Guds ords forkyndere ved kirker, andre beklædte forskellige, om end lavere lærestole og udmærkedes med benævnelsen teologiske lektorer. Han ville ikke undslå sig for at se sig optaget blandt sidstnævnte. Af erfaringen havde han lært, at den lever bedst, som lever vel skjult, og han foretrak hæderlig rolighed frem for umådelige æresbevisninger og dermed forbunden møje. Han skyede ikke arbejdet, men ville udfylde mellemrummene mellem sine forretninger ved hjælp af beha-

gelig videnskabelig syssel. Året efter tog han magistergraden i Sorø. Den vidtberejste gejstlige levede derefter et roligt liv i Århus, men blev ikke desto mindre meget velhavende. I 1674 afgik han på grund af svigtende kræfter fra embedet og bosatte sig som herremand på Ryomgård, som han havde erhvervet i udlæg for gæld, men døde allerede tre år senere. Hans enke, Ingeborg Broberg, 1633-1709, datter af borgmester i Århus Rasmus Nielsen, var ifølge grundtaksten fra 1682 en af byens største ejendomsbesiddere.

OD

Bothildsen Nielsen, Kaj Henning, 1919-1947, maler, terrorist

»Aldrig før er en sådan bølge af terror og mord gået over landet. Det var fjendens hensigt at holde befolkningen nede i skrækpsykose ... Forbrydelserne er alle udøvet i tysk interesse. Initiativet og ledelsen var tysk, men man fandt danske hjælpere i tysk sold, som ville være med. Det er dem, der nu skal stå til regnskab for deres handlinger«. Således indledte statsadvokaten sin procedure den 1. juli 1946 i Københavns Byret i sagen mod besættelsestidens mest berygtede terrorbande, Brøndum-banden eller Peter-gruppen.

BN, som var født i Århus, gift i 1940 og boende i Ny Munkegade 66, indtil han i januar 1944 flyttede til København, havde vist sig at være gruppens mest aktive medlem. Han havde deltaget i 55 drab, 11 drabsforsøg, 84 sprængninger og 6 togattentater med tab af 26 menneskeliv til følge. Brøndum-sagen, som omfattede 11 tiltalte, blev i foråret 1947 prøvet ved Højesteret, og syv af gruppens medlemmer blev dømt til døden, mens tre fik livsvarigt fængsel. BN var blandt de dødsdømte, og henrettelsen fandt sted natten mellem 8. og 9. april 1947.

Peter-gruppen, som oprettedes af tyskeren Otto Schwerdt, kaldet Peter Schäfer, opererede i Danmark fra december 1943 med Henning Brøndum som dansk leder. Med den stadigt voksende sabotage blev der brug for en aflæggergruppe i Jylland, og den kom under betegnelsen Kolding-gruppen eller Feusner-gruppen til ud over den tyske leder, Peter Lensing (Feusner), og dennes næstkommanderende, Bothildsen Nielsen (Perlen), at omfatte Ib Nedermark Hansen (Jens Jensen), Robert Lund (den lange) og Aage Thomas Mariegaard (Svend). Det var Kolding-gruppen, der stod bag hovedparten af de clearingmord og schalburgtager, der i 1944/45 blev begået i Århus. BN blev pågrebet 11. maj 1945, og ved politiets forhør i Århus Arrest var han overraskende meddelsom og medvirkede dermed til en udredning af, hvordan terrorvirksomheden fra tysk side var planlagt,

og hvordan den af de danske håndlangere blev ført ud i livet og gjort til grufuld virkelighed.

Ditlev Tamm: Retsopgøret efter besættelsen, 1984

HSN

Boyter, Mogens Koch, 1936-1998, fabrikant, erhvervspolitiker

MB var fra Hornbæk ved Randers. Efter realeksamen i 1953 gik han handelsvejen og blev uddannet i jernengrosfirmaet S.C.Sørensens Århus-afdeling i årene 1956-59. I de følgende tre år fortsatte han sin teoretiske og praktiske uddannelse i udlandet med skoleophold og arbejde hos VVS-grossister i Tyskland og England. Efter hjemkomsten fik han ansættelse i familieaktieselskabet Pressalit, der var oprettet af faderen i 1954, og som fremstillede toiletsæder og andet badeværelsesudstyr. MB fik snart en fremtrædende position i virksomheden, der ud over hovedsædet i Århus havde en produktions- og udviklingsafdeling i Ry, og som direktør her fra 1969 opbyggede MB, der var stærkt optaget af teknologiske fremskridt, i et nært samarbejde med medarbejderne nye produktionslinier, hvor meget rutinearbejde blev automatiseret og overtaget af robotter og senere computerstyring. Forholdet til fabrikkens ansatte blev præget af gennemførelse af en overskudsdelingsordning og med stærk vægt på arbejdsmiljøet, og Pressalit blev på disse områder noget af en mønstervirksomhed. Med stadige moderniseringer og udbygninger – bl. a. med badeværelsesudstyr til ældre og handicappede – udviklede MB selskabet til landets eneste internationale eksportvirksomhed på området.

MBs energi og arbejdsevne var stor, og hans samfundsengagement, entusiasme og organisationstalent bragte ham mange tillidshverv ud over hans virke som direktør og hovedaktionær i Pressalit. Han sad i en årrække i ledelsen af brancheorganisationer, Dansk Industri og Arbejdsgiverforeningen, og hans særlige interesse for teknologi og eksport bragte ham i formandsstolen i Jysk Teknologisk Institut og Dansk Eksportforening. Erhvervspolitikken i Århus og Østjylland engagerede han sig i som formand for Århus Handels- og Industriforening, byens Erhvervskontaktudvalg og Erhvervsudviklingsrådet for Århus Amt, og han var en stærk fortaler for udvikling af samarbejdet mellem erhvervslivet, lokalpolitikere og –myndigheder. MB var meget sportsinteresseret både på det aktive plan og som idrætsleder, først i 1970'erne som ro-, fodbold- og hovedformand i den stærkt voksende Hjortshøj-Egå Idrætsforening (han boede i Egå), og

fra 1990 som en driftig bestyrelsesformand for AGFs professionelle fodboldafdeling, som han forinden med betydelig økonomisk støtte havde reddet fra en truende konkurs.

MB, der var kendt som en karismatisk, til tider utålmodig, men også omsorgsfuld og uformel erhvervsmand, døde som 61-årig af et hjer-teanfald.

EKJ

Brammer, Gerhard Peter, 1801-1884, biskop

B mistede i en tidlig alder sin far og voksede op hos sin morfar, der var slotspræst i Hillerød. Han blev student i 1818; gennem hele gymnasietiden gjorde Grundtvigs bibelske prædikener et dybt indtryk på den unge B, og dette fik ham til at tænke på at gøre præstegerningen til sin levevej. I de første år efter han blev cand.theol. i 1822 havde B en tæt kontakt med Grundtvig. Efterhånden som B blev ældre, svingede han dog om til den modsatte fløj og hørte efterhånden til blandt de mest konservative kirkemænd. B var så udpræget konservativ, at det gav sig udslag i modvilje og afstandstagen til pietismen, Indre Mission og grundtvigianismen. Han brød sig eksempelvis ikke om at se personer fra disse retninger ansat i sit stift. Hans modvilje mod nye og anderledes tænkes trosretninger kom til udtryk ved kirkeforfatningssagen i slutningen af 1850'erne. Også i politisk henseende var han stærkt højreorienteret.

I 1826 blev B kateket og førstelærer ved Borgerskolen i Nakskov, i slutningen af 1820'erne fik han den teologiske licentiatgrad for en afhandling om de såkaldte Johanneskristne, og i 1830 blev han forstander for seminariet i Snedsted og præst i Snedsted-Nørhå sogn. I 1836 blev B dr.theol., og efter en afstikker til Lolland-Falster blev han i midten af 1840'erne biskop i Århus. Her virkede han med stor nidkærhed indtil sin afsked i 1881. B var en betydelig personlighed med en fast karakterstyrke og karisma, og han var en meget dygtig administrator.

I Århus boede B i den gamle bispegård, der lå ved det nuværende Bispeterovet. Det store bispegårdsanlæg lå efterhånden i vejen for trafikken og for en frilæggelse af domkirken. Bystyret ønskede derfor gården fjernet. Men her stødte man på Bs stædighed. Han ville under ingen omstændigheder have sin bolig revet ned. I 1881 tog B sin afsked, og først da lykkedes det byen at købe bispegården til nedrivning. Bs otium blev ikke langt. I 1884 døde han i Vejle.

I 1893 besluttede byrådet at navngive vejen mellem Ole Rømers Gade ved Bülowsgade og Marselisborg Allé efter B.

Hans Broge, der her stiger ind i sin vogn, var medlem af borgerrepræsentationen og byrådet i Århus 1857-69 og tillige kongevalgt medlem af rigsrådet 1865-66. Det er sagt om ham, at man næppe kan nævne en større Århusvirksomhed eller institution, der opstod i sidste halvdel af 1800-tallet, som han ikke på en eller anden måde havde forbindelse med. Udtalelsen er nok lidt overdrevet, men han var med i meget. Foto ca. 1902 i Erhvervsarkivet.

J. Kok (udg): Biskop Dr. G.P.Brammers Ungdomsliv, 1884

RE

Broge, Hans, 1822-1908, købmand

HB blev født i Grenå, hvor han tilbragte sin barndom. Han kom i handelslære hos H. Meulengracht & Søn, Århus, hvor han erhvervede sig en grundig viden om handel. Efter endt læretid rejste han til Hamborg, hvor han blev rejsende for et tysk handelshus. HB vendte tilbage til Århus i 1847 og etablerede sig som selvstændig købmand i Mindegade 8, hvor hans forretning hurtigt voksede sig stor. Hans tyske handelsforbindelse betød, at han under treårskrigen, da Århus var besat af tyskerne, kunne drive en intens handel med sin broder i Hamborg. Han sendte huder og smør mod syd og fik kolonialvarer retur. Da Århus under den næste krig i 1864 igen var besat af tyskerne, lykkedes det atter HB at få det bedst mulige ud af situationen. Ef-

ter krigens afslutning startede han en storstilet import- og eksporthandel, der gjorde Århus til Jyllands handelsmæssige midtpunkt. Handelen var fortrinsvis rettet mod England, der modtog landbrugsvarer, og returgodset var overvejende kul og andre råstoffer. Denne handel betød, at HB fik stor interesse i at højne kvaliteten af det danske smør, der var en af hans største eksportartikler. Engländerne var begyndt at stille kvalitetskrav til smørret og truede med ikke længere at ville købe den danske vare. Derfor arbejdede HB for, at de danske landmænd blev oplyst om, hvordan de skulle behandle smørret for at højne kvaliteten. Den udbredte handel med England medførte, at havneforholdene i Århus blev forbedret og udbygget. HB var i 1860'erne medstifter af Jysk-Engelsk Dampskibsselskab og Dampskibsselskabet Århus-København af 1865. Han var også medstifter af en række århusianske virksomheder som f.eks. Århus Palmekærnefabrik (senere Århus Oliefabrik) og Århus Svineslagteri. I 1896 var han blandt stifterne af Korn- og Foderstof Kompagniet sammen med svigersønnen Otto Mønsted. Han var i mange år medlem af Århus Handelsforening og Håndværkerforeningen, og gennem mange år en varm fortaler for et nyt teater. Han var medlem af Århus byråd 1857-69.

Vagn Dybdahl: Hans Broge og det jyske landbrug, i Jyske Samlinger, 5. række, VII. bind, 1946-47

HV-S

Bruun, Mads Pagh, 1809-1884, fabrikant, politiker

Fra 1850'erne og til sin død var B en af Århus' mest fremtrædende mænd. I sin ungdom ledede han klædefabrikken Bruunshaab (ved Viborg), som hans far, storkøbmanden Bertel Bruun havde grundlagt i 1821. Bs erklærede kærlighed til det østjyske fik ham i 1852 til at oprette endnu en klædefabrik syd for Århus, og i 1857 til at købe Jægergården. Det lille landsted, der var opført i 1827 i herregårdssagtig empirestil, lå umiddelbart syd for byen, hvor siden Statsbanernes Centralværksted kom til at ligge, og det blev i Bs tid et gæstfrit samlingssted for byens borgerskab.

Den liberale opposition mod enevælden, der i 1830'erne og 1840'erne voksede frem overalt, vandt Bs sympati, men skønt medlem af sogneråd, amtsråd og fra 1847 af den rådgivende stænderforsamling i Viborg var det først efter Christian 8.s død, at B trådte ind på den politiske arena som en af de ledende i jysk politik. Han blev medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling og blev herefter et mangeårigt

medlem af Landstinget (1849-55, 1857-74; formand 1862-69). B var dog ikke nogen fremtrædende rigsdagsmand, men hans store saglige indsigt, især i økonomiske forhold, vakte respekt. Han hørte til blandt de nationalliberale, men modsat disse i almindelighed besad han en god social forståelse, der dog var solidt forankret i det patriarkalske samfund.

Efter udtrædelsen af Landstinget i 1874 medvirkede han til Århus' ekspansion mod syd. Jægergårdens jord blev indlemmet i Århus by, og som områdets største lodsejer fik B overtalt byrådet til at navngive en nyanlagt vej efter sig selv. Mens M.P. Bruuns Gade således endnu erindrings eftertiden om B, overgik Jægergården efter hans død til statsbanerne, der lod bygningen nedrive i 1910.

Vagn Dybdahl og Birgit Nüchel Thomsen (red.): M.P. Bruuns dagbog 1856-74, 1961

KT

Bryske, Carl, 1547-1613, lensmand

CB var født på herregården Dallund 10 km nordvest for Odense. Han gjorde hof tjeneste i en årrække, var 1570 hofjunker og 1575-77 kongens mundskænk. I 1583 fik han som sin første forlening Havreballegård, 1594 Verne Kloster, 1595 Københavns Slot, 1597 Rugård og endelig 1602 Århusgård, hvor han sad som lensmand til sin død. Som godsejer ejede han Langesø, Margård, Katholm og en del af Gammel Estrup. Ligesom flere andre af slægten fik han et dårligt ry, og som lensmand var han ikke afholdt. Især i Århus var man misfornøjet med hans lensadministration, og der blev i 1607 skrevet et skandskrift imod ham og slået op på kirkedøren. Han fandt, at det var til yderste forklejnelse af ham, som om han optrådte tyrannisk og uforsvarligt med dem, som kongen havde betroet ham at have i forsvar, og han klagede til kongen. Denne befalede to adelsmænd at undersøge, om CB i nogen måde havde forset sig. De skulle snarest muligt begive sig til Århus og kalde menigheden op til sig på rådhuset og nøje undersøge, om nogen havde noget at klage over lensmanden. Siden skulle de begive sig til alle herredsting i lenet og kalde provster, præster og den menige almue for sig og foreholde dem, at hvis nogen havde noget at klage over CB, skulle de tilkendegive det. De to adelsmænd skulle derefter sende beretning til kongens kancelli. CB fik imidlertid lov til at beholde sit len, og ved hoffet var han også velset. Han blev meget benyttet ved modtagelsen af fremmede fyrster og måtte oftere ledsage først Frederik 2., senere Christian 4. på rejser i udlandet. I 1601 sendtes han med rigsrå-

den Eske Brock til Rusland, hvor de skulle forhandle med zar Feodor om sejladsen på Narva, og de vendte hjem i foråret 1602.

OD

Brøndsted, Karl Gustav, 1851-1945, forfatter, lektor

B var århusianer i næsten 30 år. Som lærer ved katedralskolen karakteriseres han som »højest ualmindelig« (Emanuel Sejr), men samtidig siges det om ham, at han var »højt respekteret, beundret fra alle sider og måske en lille smule frygtet« (Finn Stein Larsen).

B voksede op i København og blev student fra Metropolitanskolen 1869, klassisk filolog 1876 og derefter lærer først ved Gotfred Rodes højskole i Ordrup, siden ved Rønne Statsskole 1881-1894 og Aarhus Katedralskole 1894-1921. Som forfatter debuterede B 1878 med romanen *I bølgegang*.

Over for sine elever koketterede B undertiden med sin »digteriske undtagelsestilstand« og refererede således mere eller mindre direkte til sit betydelige forfatterskab, hvormed han uden på noget tidspunkt at fravige sit én gang indtagne standpunkt placerede sig på tabernes side blandt »de nationale« i en skarp, men håbløs opposition til de sejrende »europæere«. B var en stridsmand med hang til det polemiske, og ærkefjenden var Georg Brandes, som da også i forbindelse med en gæsteoptræden i Århus i 1906 måtte lægge ryg til et voldsomt, men i sit udtryk yderst elegant udfald fra Bs side i form af en fingeret festtale indrykket i Århus Stiftstidende på dagen for festmiddagens afholdelse.

Fra sin villa i Langelandsgade 106 flyttede B kort tid efter sin afsked fra katedralskolen til Gentofte, hvorfra han ugentlig og på latin korresponderede med sin gamle kollega og meningsfælle, lektor Stegmann.

K.G. Brøndsted. Tegnet 12. september 1915 af Martinus Hougaard, som gik i 2. g og havde Brøndsted som lærer i historie. Tegning i Lokalthistorisk Samling.

Chr. Buur. Efter maleri af M. Kaalund Jørgensen 1933.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

Emanuel Sejr: Århus-Mosaik, 1967 (s.199-205). Finn Stein Larsen: Poeterne og Aarhus Katedralskole (KATalekter 1, s.1-40, 1995)

HSN

Buur, Christian, 1864-1941, skoledirektør

»Det skyldtes et fejlgreb fra folketingsmand Sabroes side, at jeg i 1906 blev skoleinspektør, som titlen dengang lød«. Sådan skrev skoledirektør Chr. Buur i Århus Stiftstidende i forbindelse med sin fra-træden i 1929. Med »fejlgreb« hentydes der til den lodtrækning, der blev nødvendig, da kandidaterne, B og skoleinspektør Rasmus Hansen fra Hobro, stod lige med hver 10 stemmer.

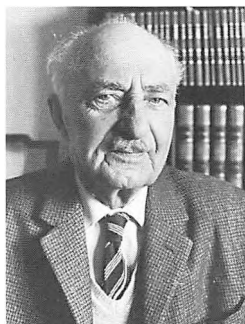
Skoleinspektørembedet var oprettet i 1884, men rummede ved Bs til-træden langt fra den prestige og kompetence, som ikke minst Bs mangeårige indsats tilførte det. Der var hverken kontor eller kontor-hjælp, familien måtte købe reol og skab og flytte til en større lejlig-hed. Alligevel fandt B sig til rette i embedet, og han var i årene, der fulgte, med til at præge en udvikling, der gav det kommunale skole-væsen i Århus anseelse som et af de bedste i landet.

B blev, som han selv har udtrykt det, bondestudent fra Døckers Kur-sus i København, og som cand.mag. med fagene dansk, tysk og latin fristede han gennem en halv snes år en travl tilværelse i to halve stil-linger, den ene på Jagtvejens Skole, den anden på Borgerdydskolen i Helgolandsgade. Herfra kom B 1905 til Aarhus Katedralskole, men allerede året efter skiftede han spor og indledte karrieren som leden-de embedsmand i den kommunale administration. B fik hurtigt fær-ten af, at magten følger pengene, og dem skulle han jo tage sig af. Men besværligt var det alligevel ofte at sidde som den berømte lus mellem ... på den ene side byråd, skoleudvalg og skolekommission og på den anden side skolerne og deres folk. B overvejede i 1916 at søge rektoratet på Marselisborg efter Gudme, og opfordringer mang-lede ikke. Bs erindringer lader ane, at han nok fortrød, han ikke gjor-de det.

B var 1923-27 bestyrelsesformand for Århus Museums historiske af-deling, og 1928-33 var han medlem af bestyrelsen for Universitetsun-dervisningen i Jylland. Bs tre bøger om undervisning og skoler i Århus gennem tiderne står stadig som hovedværker til brug for ar-bejdet med denne side af byens historie.

Chr. Buur: En bondestudent. Minder og meninger. Århus Stifts Årbøger 1980, 1981/82, 1983/84, 1985

HSN

*Emil Byskou.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Byskou, Niels Emil Lauritzen, 1883-1972, bogbindermester

EB blev udlært bogbinder i sin fødeby Lemvig i 1902. Han havde derefter en drøm om at blive kunstmaler, men blev af forældrene frarådet at følge sine kunstneriske lyster. Da han ikke kunne få arbejde inden for sit fag, rejste han til København. Her havde han forskelligt forefaldende arbejde, indtil han i 1903 tog til Århus.

I Århus fandt EB heller ikke fast arbejde før end i 1908, da han blev ansat som bogbinder hos Marinus Thomsen. Han kom samme år på forgylderskolen i København og overtog ved hjemkomsten forgylderarbejdet i virksomheden og blev mestersvend. I 1914 blev han kompagnon i firmaet. Da Thomsen trak sig tilbage i 1924, blev han ene-ejer. Ud over private kunder fra alle egne af landet var Statsbiblioteket firmaets faste kunde.

EB var både fagligt og politisk aktiv. Hans store interesse gennem alle årene var fordelingsspørgsmålet. Han blev socialdemokrat, da han mente, at Socialdemokratiet mere end noget andet parti ville kæmpe for et retfærdigt fordelingssystem. I 1908 og 1913 var han i kortere tid formand for bogbindernes fagforening. Da han blev kompagnon i 1914 måtte han sige farvel til fagforeningen og indtræde som mester i lavet. Her blev han medlem af Centralforeningens hovedbestyrelse fra 1917 til 1928. Han blev kendt som »ham demokraten«, da han arbejdede for at gøre både lønmodtagere og arbejdsgivere tilfredse. I perioden 1921-29 var han medlem af sognerådet i Åbyhøj.

Han gjorde et stort stykke arbejde for oprettelsen og den fortsatte drift af en forgylderskole i Århus samt for indretningen af bogbinderværkstedet i Den Gamle By.

EB trak sig tilbage i 1944. I 1945 blev virksomheden overtaget af Bogbinderforbundet og dets Århusafdeling, og den blev herefter drevet videre som et kooperativ.

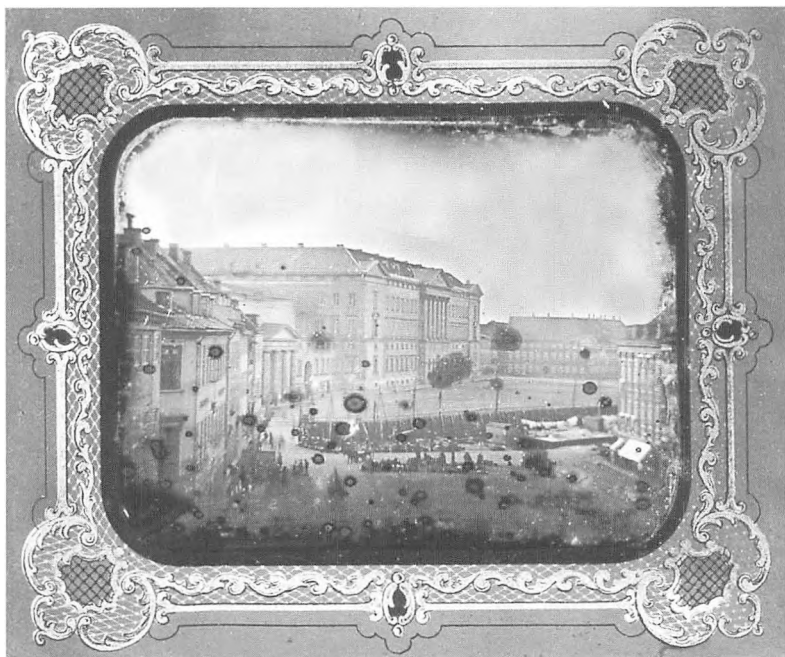
KBJ

Bøgh, Johan Emilius, 1815-1893, fotograf

JEBs fader var malermester i Århus, og også sønnen blev udlært i dette fag. Som mester tog han borgerskab i Århus i 1844, men allerede flere år forinden havde han sideløbende med erhvervet givet undervisning i tegning.

Under en rejse til København i 1849 stiftede han bekendtskab med daguerreotypien og blev så interesseret, at han på stedet købte et daguerreotypapparat af en tysker. Forinden havde han ud ad dennes vindue på Amagertorv foretaget to prøveoptagelser henholdsvis med

*Bøghs omtalte daguerreotypi fra 1849 med det gamle Christiansborg slot, der – som vanligt for daguerreotypier – ses spejlvendt. Originalen netop erhvervet af Det Kongelige Bibliotek.
Kopi Poul Pedersen.*

Christiansborg Slot og med et hjørne af Amagertorv, daguerreotypier som stadig er bevarede.

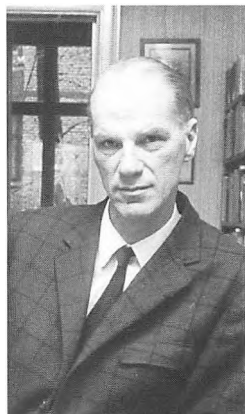
Han etablerede sig derpå som daguerreotypist på adressen Klostergade 32 og blev således den første fastboende fotograf i Århus. Allerede samme efterår begyndte han en årelang annoncering, som intensiveredes, hver gang en omrejsende konkurrent gæstede byen. JEB gik tidligt over til fotografering på glasplader og senere på papir og var hele tiden på højde med udviklingen og de nyeste fremskridt i faget. Han var i 1860'erne afgjort byens førende fotograf. Bekendt fra denne periode er hans optagelser i 1864 af tyske og østrigske besættelsestropper i byen.

Efter at have drevet erhvervet i 35 år fra samme adresse ophørte han i 1884 og solgte ejendommen. Forinden havde han annonceret, at gamle kunder ved henvendelse kunne få udleveret negative plader fra deres tidligere besøg. De mange tusinde resterende portrætplader destruerede han, en handling han mente at skylde sine gamle kunder. Herved mistede byen en uerstattelig kulturskat.

PRP

Bøgh, Jørgen, 1917-1997, domprovst

JB blev cand. theol. i 1943. Efter at have virket som journalist, som højskolelærer og ved Forsvarets Civilundervisning blev han noget

*Jørgen Bøgh.
Foto 1968 af Per Allan
i Lokalthistorisk Sam-
ling.*

overraskende udnævnt til domprovst i Århus af kirkeminister Bodil Koch i 1962. Overraskende, fordi han ikke hidtil havde haft præsteembede. Hans manglende erfaring bragte ham hurtigt på kant med flertallet af provstiets præster, der med rette påpegede, at han i forbindelse med reform af konfirmationsundervisningen havde krænkede præsternes medbestemmelsesret.

Som domprovst kom JB til at gennemleve nogle for sognet i udviklingsmæssig henseende afgørende år. Sognets indbyggertal blev halveret, og den halvdel, der blev tilbage, var ikke særligt orienteret efter kirken. Alligevel beholdt kirken sit besøgstal til gudstjenesterne på grund af den stadige tilstrømning af udensogets kirkegængere. Blandt JB's indsats på det sociale område skal nævnes, at han startede den første ældrekub i Århus i begyndelsen af 1960'erne samt hans arbejde for Nicolaitjenesten. JB deltog flittigt i den kirkelige debat, både med bøger og kronikker, og han var medlem af adskillige kirkelige udvalg.

JB var en skarpkantet debattør; f.eks. meldte han sig ud af Præsteforeningen, fordi han ikke mente, at lønnen skulle i vejret. I sit forhold til Europapolitikken var han nej-siger i 1972, og i 1979 prøvede han at blive opstillet for Socialdemokratiet til det første direkte valg til Europa-parlamentet. Det lykkedes ikke, og da han i stedet blev opstillet af Folkebevægelsen mod EF og valgt, blev han ekskluderet af Socialdemokratiet.

JB forlod domprovsteembedet i 1982 og flyttede til Birkerød.

Jørgen Bøgh: Alle mine kæpheste, 1991

IG

Bølle, Ejler Madsen, 1420-1501, biskop

B havde været ærkedegne i domkapitlet, før han i 1482 valgtes til biskop efter giganten Jens Iversen. Hans personlige egenskaber har således været lokalt kendte.

Domkirkeudvidelsen fortsatte i bisp Ejlers tid, hvorfra indskriften om, at hvælvingerne blev opført, medens pest rasede i byen, stammer. Borgerskabets ledere havde imidlertid liden respekt for den nye bisp, der ikke var nogen diplomat. Flere gange kom hans og bystyrets svende i regulære slagsmål. Også med kong Hans ragede han uklar. Historikeren og teologen Poul Helgesen, der i årene umiddelbart før reformationen kom til Århus, og som der satte sig ind i stedets nyere kirkehistorie, lader forstå, at Ejlers eftermæle ved domkirken var, at han havde været ubegavet og uduelig.

I 1490 nedlagde han sit embede, men betingede sig livsvarigt ophold på bispestolens herresæde Silkeborg. Han døde 1501.

HP

Børup, Morten, ca. 1446-1526, rektor, kantor

MB var, som det fremgår af Blichers digt *I Skanderborrig enge*, hvis indhold bygger på biografiske optegnelser, bondefødt. Først som 27 årig kom han til Århus, hvor han tiggede sig ind i den lærde skole. Senere blev han magister i København og studerede i Köln. Ca. 1490 vendte han tilbage til Århus, hvor han blev kantor og tillige tog sig af den knap så ansete opgave at lede undervisningen i Katedralskolen. Han varetog begge opgaver under indflydelse af den nye teologiske retning humanismen. Således kunne digteren og teologen Erasmus Laetus, der gjorde en smuk karriere som professor i København, men var gammel katedralskoleelev fra Århus, hvor man kaldte ham Rasmus Glad, siden berette, at »foruden mange skuespil skrev han en dejlig ode til den yndige forårstids komme, som han lod disciplene synge, når de den første dag i maj bragte vårens første blomster og blade ind til byen«. Oden hed *In vernalis temporis*; den er stadig Århus Katedralskoles skolesang, og dens melodi spilles af klokkespillet i det nuværende rådhusårn.

På MBs tid faldt den 1. maj 10 dage senere på året, fordi man stadig fulgte den såkaldte julianske kalender. Den dag må katedralskole-disciplene være gået ud til byens egen skov, Risskov, for at hente de blomster og grene, de bar i procession ind til byen.

Den 11. maj er Risskogs bøge selv i det koldeste forår sprunget ud, således at århusianerne henimod år 2000 har mulighed for på dagen med deres 500 år gamle bysbarn at dele hans oplevelse af forårets endelige sejr over vinterkulden. MBs digt kan opfattes som humanistens budskab til generationen omkring år 1500 om, at også de lyse kræfter har magt i verden. Han ønskede at åbne sine bysbørns øjne for storheden i Guds skaberværk.

Den kunstnerisk begavede kantor skrev også en serie rim om Danmarks bispestæder. Deri fik verset om Århus følgende udformning:

Nu, så skal du aldrig høre
harpen, Århus, dig til pris!
Thi din fører vil du føre
i morads på stimandsvis.
Det er svedne kræmmerfnis,
når du roser dig som viis:

En retfærdig, højærværdig
kirkens hyrde tør du styrte
i et lumsk beredt forlis!

Kirkens hyrde var den stridbare bisp Ejler. Den lærde dr. Morten,
der kunne skrive både lystige skuespil og lyriske digte, foragtede
åbenbart de nøjeregnende borgere for deres kræmmertankegang.

HP

Christensen, Ludolph Andreas, 1883-1953, højesteretssagfører
AC stammede fra Ikast sogn. Han var færdiguddannet som jurist 1909 og blev sagfører i Århus 1912, overretssagfører 1915 og, som den første provinssagfører, højesteretssagfører 1934. Han blev kompanion hos sagfører Krag-Møller i 1915 og eneindehaver af firmaet i 1920. Han var medlem af et utal af organisationer og bestyrelser, som nød godt af hans ry for retsbevidsthed, omfattende viden og fremragende evne til at trænge ind til sagens kerne. Han blev medlem af bestyrelsen for Århus Sagførerforening i 1919 og formand i 1928; da havde han i syv år været formand for 10. sagførerkreds, medlem af bestyrelsen for Universitetssamvirket i Århus, formand for bestyrelsen for Studenterkollegierne i Århus og mange flere organisationer. Blandt en meget lang række af aktieselskaber, hvor han sad i bestyrelsen, kan nævnes A/S De forenede jyske Farverier og Trikotagefabrikker, A/S Aarhus Striftsbogtrykkerie, A/S Aarhus Amtstidende, A/S Aarhus-Hallen og A/S Chr. Juncher, Randers. Han var medlem af Århus byråd 1921-25 og en ivrig debattør, når forhandlingerne drejede sig om administrative forhold.

HV-S

Christensen, Carl Christian Sønnergaard, 1899-1984, fabrikant
I 1914 kom CC i lære hos firmaet Tvermoes & Abrahamson, der handlede med elektriske artikler og motortilbehør. Han blev i firmaet til 1927, hvor han begyndte sin egen engrosvirksomhed med salg af bilreservedele. Med depressionen og Valutacentralen i begyndelsen af 1930'erne blev der sat en stopper for import, og CC begyndte i stedet på motorrenovering. Virksomheden fik med tiden afdelinger i Ålborg, Odense, København og Kolding og udviklede sig til Skandinavien's største inden for branchen. Hovedsædet forblev i Århus. Det lå først på Kystvejen, senere i Park Allé for til sidst i 1936 at flytte til hjørnet af Ringgaden og Silkeborgvej. Her blev et stort fabrikskompleks rejst i årenes løb.

CC havde en stor kulturhistorisk interesse, som bl.a. kom til udtryk ved hans mere end 25 år lange formandskab for Den Gamle By. Han ofrede personligt betydelige summer og skaffede mange penge til genrejsningen af de historiske bygninger. Han ønskede mange kræfter lagt i at nå ud til en bredere offentlighed bl.a. gennem de gammeldags markeder i Århus Festuge. Han sad i mange år i herregårdsmuseet Gl. Estrups bestyrelse og i bestyrelsen for Kunstindustrimuseets Venner. Han var i en periode medlem af Universitetssamvirket.

Også inden for bank- og erhvervslivet besad CC en del tillidsposter. Han var medstifter af og i tolv år bestyrelsesmedlem i Århus Industriforening og var i mange år formand for Handelsbankens tilsynsråd. Derudover sad han i en periode i bestyrelsen for Århus Oliefabrik.

Ved CCs død blev virksomhedens aktiviteter drevet gennem CAC-gruppen, der bestod af Aktieselskabet Carl Christensen, C.E. Pasborg A/S, C.A.C. Motorrenovering A/S og C.A.C. Unitechnic. Han var til det sidste med i ledelsen af virksomheden.

KBJ

Christensen, Einar Stecher, 1899-1945, borgmester

ESC var kun borgmester i Århus i 3½ år, nemlig fra nytår 1942 til han godt en måned efter befrielsen faldt død om under et besøg på Glyptoteket i København. Den korte virketid var således præget af besættelsen. Ved næsten daglige forhandlinger med tyskerne lykkedes det ham at lede Århus igennem de tunge år uden for store mén, og efter befrielsen nød han følgelig stor popularitet overalt i byen. ESC blev uddannet som typograf i Århus. Allerede inden han var fyldt 20 år, var han i front i den socialdemokratiske ungdomsbewægelse. Bl.a. blev han i 1917 formand for Lærlingenes Landsforbund. Samtidig med beskæftigelse ved Demokraten i 1920'erne arbejdede han sig op inden for arbejderbevægelsen, og i 1929 blev han indvalgt i byrådet. I 1935 blev han viceborgmester og formand for

E. Stecher Christensen mødte som borgmester under besættelsen ofte selv op for at bese skaderne efter sabotage- og schalburgtageaktioner i byen. Her i Søndergade sammen med bygningsinspektør Kr. Møller. Foto i Lokalhistorisk Samling.

*H.P. Christensen.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

den socialdemokratiske byrådsgruppe. Modsat sin forgænger i borgmesterstolen, H.P. Christensen, overlod ESC tillidsfuldt detaljerne til sine medarbejdere. Afgørende for de gode resultater i krigsårene var hans udprægede forhandlingsevner.

KT

Christensen, Hans Peder, 1869-1945, borgmester

Et skarpt blik for de store linjer i byens fremtidsudvikling kendetegnede HPC. Som borgmester fra 1933 til og med 1941 hører bl.a. Rådhuset, Ringgaden, Universitetets ekspansion, Svømmehallen og Aarhus-Hallen til hans fortjenester. Når han altid blev kaldt »Smeden«, skyldtes det både hans baggrund og hans noget buldrende fremtræden.

HPC kom fra Sønderjylland, blev uddannet som smed i København og fortsatte til Randers, hvor han oplevede den store lockout i 1899. Herefter flyttede han til Århus, hvor han fik ansættelse ved Statsbanernes Centralværksted og samtidig begyndte en dynamisk indsats i arbejderbevægelsen. Her avancerede han hurtigt. I 1909 blev han indvalgt i byrådet, og i 1919 blev han viceborgmester og socialdemokratisk gruppeformand. Da Jakob Jensen trak sig tilbage, var han selvskreven som hans efterfølger.

Som borgmester arbejdede HPC energisk, men også noget egenrådigt. Han ville selv styre sagerne ned til mindste detalje og kom derfor ofte i konflikt med embedsmændene. Hans temperament var voldsomt og frygtet. Som følge af hans manglende vilje til uddelegering af opgaver og ansvar blev arbejdsbyrden i længden for meget. I 1939 blev han syg, men fortsatte stædigt nogle år endnu, indtil han under byjubilæet og Rådhusets indvielse i sommeren 1941 brød sammen.

Axel Sneum: Borgmester H.P. Christensen, i Demokraten 26. og 27. februar 1944

KT

Christensen, Else Marie, 1869-1945, konditor

MC var gårdmandsdatter fra Ikast, mistede tidligt sine forældre og voksede op hos en faster på landet. Hun blev udlært 1890 som en af de første kvindelige konditorer. Omkring århundredskiftet kom MC til Århus, hvor hun startede bagerforretning i Munkegade. Kort før første verdenskrig flyttede hun forretningen til Borgporten, hvor der var mulighed for en betydelig udvidelse. Efter krigen var MC i stand

Marie Christensens konditori var en institution i byen, indtil det lukkede midt i 1960'erne. En af lamperne i loftet var udformet som planeten Saturn. Den repræsenterer i astrologien det gådefulde, men var i konditoriet formentlig blevet valgt på grund af den dekorative værdi.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

til at købe hjørneejendommen Kannikegade/Harald Skovbys Gade. Den statelige ejendom er et købmandshus fra 1880'erne, og MC lod i 1921-22 foretage en ombygning af husets indre, som blev indrettet til bageri og konditori med servering på første sal.

MCs konditori blev et af landets største og mest anerkendte i mellemkrigsårene, efterhånden med et personale på op mod 60 mennesker. At hun var usædvanlig dygtig til at drive forretning viser den kendsgerning, at hun allerede i 1922-23 var blandt byens ti største skatteydere.

Personlig var MC yderst beskeden og stilfærdig, og ikke mange kendte hende ud over personalet, hvor hun var meget afholdt.

Sine tætteste tilknytninger havde MC til den gamle faster, der havde opdraget hende, og som tilbragte sine sidste år hos hende, samt til et par mangeårige medarbejdere i konditoriet. Til en af disse, frøken Jenny Hansen, testamenterede hun virksomheden. Herudover betænkte ved hendes død hvert medlem af personalet samt en lang række velgørende institutioner.

MCs begravelse fra Domkirken i den sidste mørke krigsvinter var markant og et tilløbsstykke med baggrund i, at alle kendte hendes konditori.

IG

Christiansen, Georg Goritz Mørk, 1921-1943, frihedskæmper
C blev matematisk student fra Aarhus Katedralskole i 1940 og lod sig

samme år immatrikulere som stud.oecon. ved Aarhus Universitet. Fra oktober 1942 var han aktiv i en kommunistisk studiekreds, og ved samme tid gik han ind i et lokalt arbejde med at fremstille og distribuere det illegale *Frit Danmark*, som »en kreds af danske« med Aksel Larsen og Christmas Møller som initiativtagere stod som udgivere af fra 9. april 1942. Med arrestationen af Niels Åge Nielsen 11. december blev C, »der i intelligens og modenhed ragede højt op over sine jævnaldrende« (NÅN), leder af Frit Danmark-gruppen i Århus, indtil han få måneder senere, i maj 1943, efter opfordring gik ind i aktiv modstandsvirksomhed. Her fik C hurtigt ansvaret for det ene af den lokale sabotageorganisations to hovedafsnit, og som leder og instruktør for som oftest meget unge mennesker øvede han en betydelig indsats inden for såvel industri- som jernbanesabotagen. Sprængningen af den østjyske længdebane 15. august blev fra både dansk og tysk side anset for Cs betydeligste udfordring, og der skulle da også kun gå en måned, før Gestapo 16. september 1943 arresterede den unge århusianer. Ved en krigsret i Aarhus Oliefabriks kontorbygning i M.P. Bruuns Gade blev C dømt til døden 24. november, og henrettelsen fandt sted på Skæring Hede 2. december. Stiftamtmand Hvidt havde som leder af en delegation haft foretræde for den på Silkeborg Bad residerende tyske øverstbefalende, general von Hanneken, og over for denne indgivet en benådningensansøgning, men alt, også borgmester Stecher Christensens rejse til den tyske rigsbefuldmægtigede, dr. Werner Best i København, var forgæves. Cs lig blev i hemmelighed nedgravet i Husbjerg Klit ved Varde, hvor det blev fundet efter krigen. Begravelsen på Vestre Kirkegård i Århus skete 24. maj 1945 fra Christianskirken.

Af krigsrettens domsudskrift fremgår det klart, at man også fra denne kant anså C for et intelligent menneske med glimrende lederegenskaber, og konkluderende siges det: »Er war nach allen ein Gruppenführer einer gut organisierten illegalen Vereinigung«. At det forholdt sig sådan, ønskede C ikke at benægte i sit forsvar over for domstolen.

Georg Andrézen (red.): Aarhus under Besættelsen, 1945

HSN

Christiansen, Knud, 1827-1893, trikotagefabrikant

KC var håndværkersøn fra Århus. Han fulgte dog ikke i sin faders fodspor som hører, men blev uddannet som strømpevæver. Et erhverv, der på dette tidspunkt ikke havde mere med strømper at gøre

end navnet. En strømpevæver producerede hovedsageligt undertøj. Efter endt læretid arbejdede KC en tid i Viborg, blev soldat og deltog som artillerist i felttoget 1850. I slaget ved Isted blev han såret i den ene skulder. En hændelse, der mærkede ham for livstid.

I 1853 flyttede KC tilbage til Århus, hvor han etablerede et uldspinderi i Tangen. Året efter fik han borgerskab i byen som væver. For en lille opsparet kapital opkøbte han et par gammeldags håndvæve, og med økonomisk assistance fra sin bror begyndte han at producere uldklæder.

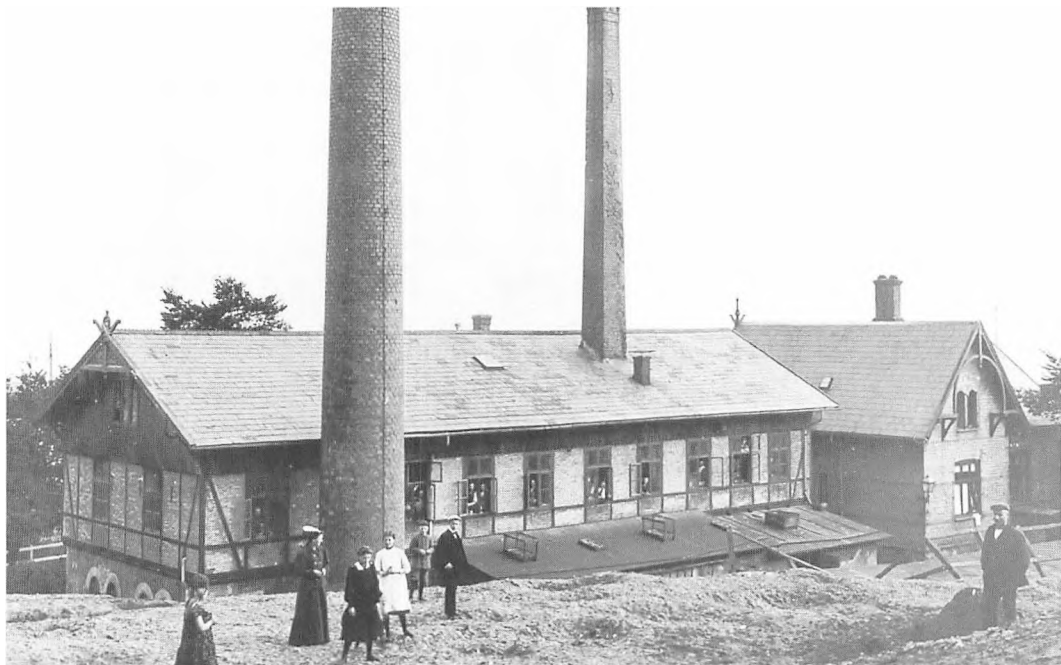
Der skulle ikke gå mange år, før pladsen i Tangen blev for trang. Virksomheden voksede hurtigt, og i begyndelsen af 1860'erne flyttede den til Rosensgade, hvor den de følgende år blev udvidet mange gange. KCs succes som erhvervsmand medførte hans valg til Århus Byråd i 1876. Her sad han indtil 1881 og havde flere forskellige tillidsposter. Eksempelvis sad han i skatteligningskommissionen 1872-1876 og i udvalget for den offentlige belysning 1876-1878. Desuden var KC medlem af bestyrelsen for Sparekassen Bikuben og af repræsentantskabet for Aarhus Privatbank. Han deltog aktivt i Håndværkerforeningen og var en årrække foreningens revisor. I 1893 stiftede han et legat på 2.000 kroner til fordel for to beboere i foreningens stiftelse.

KC var i det hele socialt engageret. Ved hans død i 1893 var der testamenteret to legater á 10.000 kroner til trængende medlemmer af hans familie samt til trængende håndværkere, industridrivende eller deres enker i Århus. Ved den tid var hans uldspinderi en af Århus' største industriforetagender. Størstedelen af produktionen gik til København, men en del blev også eksporteret til bl.a. Rusland. Virksomheden skænkede han til sine to sønner. I 1914 blev den en del af A/S De forenede jyske Farverier og Trikotagefabriker.

RE

Clausen, Frits Georg, 1871-1927, chokoladefabrikant

FGC blev født i Ejer i Ousted sogn syd for Skanderborg. Han kom i købmandslære i Hørning i en kolonial- og produktforretning, hvorfra han som udlært i 1891 fik en smuk anbefaling, der bl.a. fremhævede hans evner som sælger. Han fortsatte med det samme som kommis hos mel- og grynhandler O. Berg i Århus, men efter trekvart år måtte han forlade pladsen på grund af sygdom. I 1892 startede han en selvstændig agenturforretning i Odder, hvor hans handelstalenter kom til fuld udfoldelse, så han allerede 1893 kunne købe P. Chr. Petersens firma, som han havde haft agentur for. Firmaet blev omdøbt

*Chokoladefabrikken Elvirasminde, da den endnu lå på Strandvejen 32. Fabrikken er set fra bagsiden, og fotografen har været placeret på Wallensteins skanse, der lå umiddelbart op til virksomheden.
Foto i Lokalthistorisk Samling.*

til P. Chr. Petersens Eftf. Der var dog den ulempe ved handelen, at FGC ikke havde nået myndighedsalderen på 25 år, hvorfor han måtte have sin fader til at stå som den egentlige ejer med fuldmagt til sønnen til at disponere i enhver henseende på firmaets vegne. Det, man især forbinder med FGC er chokoladefabrikken Elvirasminde. Han begyndte selv at fabrikere chokolade allerede før århundredeskiftet, præcis hvornår vides ikke med sikkerhed, men produktionen blev en succes, hvorfor han måtte se sig om efter større og mere velegnede produktionslokaler end det tidligere køkken i Skolegade. Han købte derfor chokoladefabrikken Elvirasminde, der lå på Hadsherredsvej (nu Strandvejen) og flyttede produktion og engroshandel til Klostergade 34. Virksomheden klarede sig så godt, at der måtte flere udvidelser til: 1906 en ny fabriksbygning, 1912 opkøb af nabogrunde mod vest, 1919 tilbygning til fabriksbygningen. 1922-23 blev hovedbygningen fordoblet i længden og forøget med en ekstra etage, ny skorsten, lagerbygning mm. Virksomheden var leveringsdygtig i alle former for chokolade, konfekturer, bolcher, kolonial- og bagervarer samt tørrede frugter. Den store fremdrift i virksomheden skabte en formue af en anelig størrelse, faktisk en af de største i Århus, selvom FGC med rund hånd delte pengene ud til forskellige formål. Således betalte han for restaureringen af altertavlen i sin fødeby kirke og be-

kostede en stor del af opførelsen af tårnet på Ejer Bavnehøj. Han byggede en villa af en anelig størrelse (40 værelser centreret om en kæmpehal), der senere blev omdannet til Risskov kirke og indviet 1934. Elvirasminde blev efter FGCs død omdannet til et aktieselskab, men løb ind i en række vanskeligheder under og efter 2. verdenskrig, der betød, at fabrikken i 1967 trådte i likvidation.

HV-S

Clausen, Hans Peter, 1928-1998, professor

C var først og fremmest sønderjyde, historiker og politiker. Hans fremtoning afspejlede meget af det, han stod for: solid viden, grundighed, troværdighed og evne til systematisk tænkning og analyse. Det var ikke de letkøbte gevinster, H.P. gik efter. Det vidste man. Han nåede til tops både fagligt som historiker og politisk som medlem af Det konservative Folkeparti. Da tamilsagen rullede og blev bragt til afslutning, fik den også konsekvenser for C.

C havde på en måde forberedt sig længe, før han lod sig engagere politisk på højt plan. Som formand for mediekommissionen 1980-84 havde han påkaldt sig politisk opmærksomhed, men det var som Schlüters »opfindelse«, han i 1986 begyndte som kulturminister for i de følgende år over kommunikation og trafik at nå frem til justitsministerposten i 1989. C gik for at være regeringens problemknuser. Han var 1987 blevet indvalgt i Folketinget, og sammenfaldende omstændigheder gjorde det naturligt, at han efter kort tid forlod justitsministeriet for i stedet i 1989 at blive tingets formand. Regeringen demissionerede i 1993 som følge af tamilsagen, og samtidig nedlagde C sit hverv for fire år senere at slutte som menigt medlem af Folketinget. Fra 1997 til sin død var C generalkonsul i Flensborg.

Som cand.mag. i historie og dansk fra Københavns Universitet kom C 1955 til Århus, hvor han blev tilknyttet Institut for Nyere Historie, først som videnskabelig assistent, siden som adjunkt, amanuensis og lektor til 1969, da han flyttede fra Det humanistiske Fakultet for at blive professor i statskundskab. Sin forskningsmæssige indsats samlede han især om sønderjyske emner og om historieforskningens metoder, teknik og teori. Fra 1969 var C administrator af Sandbjerg Gods, som fru Ellen Dahl, enke efter overretssagfører Knud Dahl, i 1954 havde skænket Aarhus Universitet. Han var 1984-89 som overbibliotekar leder af Statsbiblioteket. Journalistuddannelsen ved Journalisthøjskolen i Århus havde til stadighed Cs bevågenhed, og han var gennem en årrække bestyrelsens formand.

HSN

Clausen, Johannes, 1830-1905, biskop

JC var søn af den fremtrædende nationalliberale politiker og teologi-professor H.N.Clausen, noget, der prægede ham hele livet. Han var student fra 1848 og teologisk kandidat 1853. Derpå studerede han i Tyskland, Schweiz og Italien. Efter at have beklædt embeder som sognepræst i Fredericia og Horsens blev han 1884 biskop i Århus efter G.P.Brammer. JC var i udpræget grad repræsentant for den højkirkelige retning og i det hele meget konservativ. Han var kritisk mod Grundtvigs »yderliggående« frihedsteorier i kirkelig henseende og meget utilpas ved Bjørnson, der efter JCs opfattelse havde en meget uheldig indflydelse på moderne kvinders tankegang. I 1890'erne vendte han sig mod loven om ligbrændingen, »hedensk i sin oprindelse«. Ved en lejlighed gav han udtryk for, at en ansøger til et lærerembede, der var venstremand, som sådan næppe overbevisende kunne indprente børn lydighed mod forældre og øvrighed.

JC holdt meget af sin visitatsvirksomhed. Han gjorde sit bedste for at dæmme op mod tidens strøm ved sine kirkevisitatser og lagde sig ved skolevisitatserne nogle gange ud med lærerne med stødende og krænkende udtalelser.

JC var filantropisk aktiv og stod bag oprettelsen af det kristelige sømandshjem og Magdalenehjemmet. Desuden var han med i kredsen bag skabelsen af Skt. Johannes kirke.

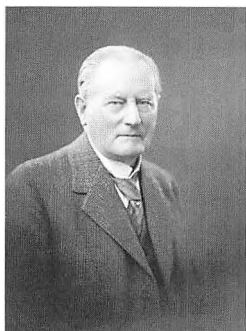
IG

Clausen, Rudolf Frimodt, 1861-1950, arkitekt

FC var søn af sognepræst, senere biskop i Århus, Johannes Clausen. Han var født i København, fik præliminæreksamen i Horsens 1877 og svendebrev som murer i 1880. Efter afgang som arkitekt fra Kunstakademiet i 1886 fik han ansættelse hos kongelig bygningsinspektør V. Th. Walther i Århus. Allerede i 1889 startede han egen tegnestue i Århus og ledede denne indtil sin død, fra 1925 i samarbejde med arkitekt E. Høvring Nielsen.

FC var blandt de første akademiske arkitekter i Jylland, og allerede tidligt blev han en førende og meget produktiv arkitekt i Århus. Hans tegningers detaljering og nøjagtighed var berømmet, og formsproget varierede fra opgave til opgave. Afhængigt af opgavernes karakter er bygningerne præget af nyromansk, nybarok, nyrenæssance, i det første årti i 1900 et let præg af skønvirke. Blandt de karakterfulde bygninger kan nævnes Korn- og Foderstof Kompagniets administrationsbygning fra 1897 på Havnegade 8, den berlinsk inspirerede butiksejendom på Store Torv 7 og en lang række skønvirkeprægede

*R. Frimodt Clausen.
Foto af Riis Knudsen
1931 i Lokalhistorisk
Samling.*

ejendomme ved Hendrik Pontoppidans Gade, der har givet gaden tilnavnet den hvide bydel. FC var arkitekt for en lang række virksomheder og institutioner, hvorimellem kan nævnes Bryggeriet Ceres, Århus Oliefabrik, Otto Mønstedts fabrikker, Århus Kommunehospital og Århus Amtssygehus. Hospitalsbyggeriet blev centralt for FCs tegnestue, og han byggede også sygehusene i Aalborg, Silkeborg, Skanderborg, Odder, Hammel, Nakskov og Grenå, ligesom han opførte en række kirker og præstegårde i Midtjylland og Ting- og Arresthuse i Silkeborg, Skanderborg, Odder, Brædstrup og Hammel. Men frem for alt var han den mest produktive arkitekt i Århus omkring 1900. Talrige anseelige ejendomme i bykernen og villaer i yderkvartererne blev opført efter hans tegninger. Ved siden af dette var han medlem af Bygningskommissionen i Århus 1911-37.

C.F. Møller: R. Frimodt Clausen in memoriam. I Arkitektens Ugehæfte 1950, s.142.

Thyge Klemann: Manden bag de hvide huse. I Aarhus Stiftstidende 25.3.1971.

BB

Dahl, Carl Bodilius August, 1810-1870, stiftamtmand, godsejer
CD blev født i Århus som søn af ejerne til Århus Mølle og broder til T.C. Dahl. Efter at være blevet student fra Århus latinskole i 1829 og juridisk kandidat i 1834 blev han i 1836 ansat i Danske Kancelli. Her arbejdede han sig op til at blive fuldmægtig i 1847. I 1850 blev han departementschef i indenrigsministeriet, en stilling han besad indtil 1862, hvor han vendte tilbage til Jylland som amtmand i Vejle. CD havde stor kulturel interesse og indsigt og var en af provinsens største kunstsamlere. I 1855 blev han ejer af Østergård i Ning herred ved Århus, og her skabte han sig en værdifuld samling kunstværker. Den bestod primært af ældre kunst af både danske og udenlandske kunstnere, men tyngdepunktet lå på de gamle mestre fra Holland og Italien. Ved CDs død overgik samlingen til T.C. Dahl, og den blev i familiens eje indtil 1923, hvor dele af samlingen blev solgt på auktion. I 1868 overtog CD stiftamtmandsposten i Århus efter sin broder. Som i de andre stillinger, han havde haft, nød han her stor respekt på grund af sit humane sind, sin omfattende viden og sit store arbejde for at fremme udviklingen på alle områder under sin administration. Hans tid som stiftamtmand blev dog kort. Allerede i 1870 måtte han trække sig tilbage på grund af dårligt helbred, og han døde få måneder efter.

KBJ

Dahl, Thorkild Christian, 1807-1872, stiftamtmand, godsejer
TD blev født i Århus som søn af ejerne til Århus Mølle. Efter at være blevet student i 1827 fra Århus latinskole læste han videre og blev juridisk kandidat i 1834. Seks år senere blev han udnævnt til overretsprokurator i Århus, og hans sagførervirksomhed voksede sig efterhånden stor. TD var meget politisk interesseret og var allerede som studerende blevet opslugt af den nationalliberale bevægelse. I 1847 blev han medlem af den jyske stænderforsamling og var med i den kreds af jyske stænderdeputerede, som fremsatte skarpe krav om en fri forfatning. Under den preussiske besættelse i 1948 gjorde Orla Lehmann TD til amtmand i Skanderborg. Dette viste sig at være et heldigt valg. TD fandt hele administrationen i opløsning, men han forstod hurtigt og dygtigt at få skabt ordnede forhold samt at få modereret besættelsesstyrkens krav. TD forlod posten som amtmand, da han i oktober 1848 blev valgt til Den grundlovgivende Rigsforsamling. Han blev valgt på et program, hvor ønsket om virksomme landboreformer var i centrum, og han stod faktisk her Bondevennerne nærmere end de nationalliberale. Han blev senere valgt til Landstinget.

Moesgård ca. 1850. I 1776 opførte den daværende ejer Christian Frederik Güldenchrone, 1741-1788, en ny hovedbygning og et romantisk haveanlæg, tegnet af den københavnske arkitekt Joseph Chr. Zuber, 1736-1802. Thorkild Dahl købte godset i 1838, og det blev på familiens hænder indtil 1960, da hans børnebørn solgte Moesgård til Århus amt. I 1960'erne blev de da forfaldne bygninger restaureret, inden Forhistorisk Museum flyttede dertil i 1970. Tegning i Lokalthistorisk Samling.

get, hvor han medvirkede til betydelige landboloves gennemførelse. I 1856-59 var han medlem af rigsrådet, men var i denne periode ikke så aktiv som politiker, da han samtidig ligesom broderen var departementschef i indenrigsministeriet (i anden afdeling). I 1857 udnævntes han til stiftamtmand i Århus, og i 1859 trak han sig ud af aktiv politik. I 1851 var TD medstifter af og senere bestyrelsesmedlem i Kreditforeningen for jyske Landejendomme og bidrog hermed til hele landsdelens økonomiske udvikling. I Århus lod han opføre et nyt kvarter omkring sin ejendom i Fredensgade. Også som stiftamtmand var han aktiv i sit arbejde for at fremme amtets og stiftets udvikling. I 1838 havde TD sammen med en ven købt Moesgård, og i 1844 blev han eneejer af godset. TD viste også som praktisk landmand, at han havde interesse i at gøre fremskridt. På Moesgård gennemførte han jordforbedringer, byggede teglværk og mejeri og plantede skov. Derudover viste hans humane indstilling sig ved, at han oprettede en sygekasse og et udlånsbibliotek for godsets arbejdere.

TD var en dannet og kundskabsrig person med betydelige litterære og historiske interesser. Han var medstifter af Jysk Selskab for Historie og Topografi og af Selskabet for den historisk-antikvariske Samling. Han efterlod sig en betydelig bogsamling på 16.000 bind, der bestod af alt fra landbrugsfaglig, politisk og historisk litteratur over naturvidenskab og skønlitteratur til videnskabelige rejsebeskrivelser. Da hans børnebørn i 1960 solgte Moesgård til Århus amt, overgik bogsamlingen til Århus Universitet og Forhistorisk Museum, Moesgård. I 1868 tog TD sin afsked af helbredshensyn. I 1864 havde han været interneret i Rendsborg af de østrigsk-preussiske besættelses-

styrker, hvilket var gået ud over hans helbred. Han døde efter længe-
re tids sygdom.

KBJ

Dambmann, Heinrich Erik Martin, 1866-1936, læderfabrikant
HD engagerede sig tidligt i samfundsudviklingen. Allerede som 20-
årig meldte han sig ind i den socialdemokratiske ungdomsorganisa-
tion Fremskridtsklubben, senere blev han medlem af Socialdemokra-
tisk Forbund. Interessen for fagligt og politisk arbejde bevarede han
hele sit liv. HD blev i 1886 udlært som sadelmager med udmærkelse,
og fire år senere etablerede han sig i Århus som sadelmagemester.
Han engagerede sig i sit fag, blev først bestyrelsesmedlem i Århus
Sadelmagerlaug, senere oldermænd for samme. Han påtog sig også
hvervet som formand for Centralforeningen af Jydske Sadelmagere
og Tapetserermestre, og han sørgede for oprettelsen af sadelmager-
nes sygekasse. I 1909 fik han borgerskab i Århus som lædervarefa-
brikant. Lædervareforretningen i Ryesgade blev hurtigt byens stør-
ste. Samme år var HD medinitiativtager til Landsudstillingen 1909,
hvor han selv høstede en sølvmedalje for sin udstilling med Louis
XIV møblement.

I 1923 åbnede han sammen med skuespillerinde fru Gulbrandsen
Biografen på hjørnet af Nørregade og Norsgade, en biograf som HD
drev til sin død i 1936, de sidste år som eneindehaver.

Men det var hans politiske og samfundsmæssige engagement med at
hjælpe de svage og de fattige, der gjorde HD til en afholdt personlig-
hed i byen. Han stod som initiativtager til en række foreninger og in-
stitutioner, der beskæftigede sig med velgørenhedsområdet, ligesom
han bestred mange bestyrelsesposter. Han var formand for Velgøren-
hedshjemmet, og han var initiativtager til og formand for bespis-
ningsstedet Samaritanen, hvor de fattige kunne købe et måltid varmt
mad, hvorefter der serveredes gratis kaffe. Han var stifter af Louise-
foreningens jyske afdeling, sad som bestyrelsesmedlem i bl.a. Bør-
nehjælpskomiteen, De fattiges Juleuddeling, De fri Fattiggasser,
hvor han senere blev formand, Hjælpekassen, Marthahjemmet m.m.
I 1905 startede han Fælleskontoret for Velgørenhed, som skulle sik-
re en oversigt og kontrol over de midler og de personer, der nød godt
af den private velgørenhed. HD var også en af de bærende kræfter i
foreningen Arbejde Adler og bag Herberg for Hjemløse. I 1909 fik
HD et stipendium fra Indenrigsministeriet til det formål at studere
fattigpleje i Skotland, England, Frankrig, Belgien og Holland.

HD var en ivrig foredragsholder, og han rejste rundt i hele landet for

*Frederik Draiby.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

at tale om det vigtige i at organisere hjælp til samfundets svage og fattige. HD viede i den grad sit liv i velgørenhedens tjeneste, at hans ellers blomstrende forretning stagnerede. Han fik i 1913 ridderkorset for sin indsats på velgørenhedsområdet. Foruden sine talrige poster i velgørenhedsforeninger og sine tillidshverv i fagorganisationer var HD også bestyrelsesmedlem i Århus Teater, Århus Nattevagt, Jydsk Væddeløbsforening, næstformand i Århus Kreditbank og formand for Discontobankens bankråd.

BO

Draiby, Frederik Marius Rasmussen, 1877-1966, stadsarkitekt
FD etablerede sig som arkitekt i Cape Town i Sydafrika i 1901, men vendte tilbage til Danmark i 1907, hvor han fik ansættelse på stadsarkitektens kontor i København. Herfra kom han til Århus i 1919 som byens første stadsarkitekt og fortsatte på denne post til 1943. Hans væsentligste opgave var at godkende facadetegningerne for de bygninger, der skulle opføres i byen. Han udførte her i samarbejde med Udvalget for byens udvidelse og bebyggelse et stort arbejde for at skabe helhed eller i det mindste en vis afstemthed i gadebillederne. Mest vellykket i den henseende er Stadion Allé-kvarteret, hvor bygninger med tydelige individuelle træk er passet ind i en overordnet fælles ramme, således at kvarteret fremstår som helstøbt uden at være monotont. FDs ansættelsesvilkår satte grænser for, hvor mange bygninger, han selv kunne tegne. Omkring 1928 fik han dog i opdrag at tegne en række kommunale boliger til boligløse og skabte i den forbindelse de smukke rækkehuse på Poul Martin Møllers Vej og den harmoniske karré ved Søndre Ringgade/Trepkasgade. Hans hovedværk i byen er imidlertid Svømmehallen, som han tegnede i begyndelsen af 1930'erne, og hvor han forlod sin hidtidige neoklassicistiske stil til fordel for en mere funkispræget, som især kommer til syne i bygningens interiør.

JF

Drakenberg, Christian Jacobsen, d. 1772, sømand

D var vistnok født på Blomsholm i Skee sogn i Bohuslen. Fra sit 13. år skal han have sejlet på handelsskibe under mange nationers flag eller på orlogsskibe, hvor han som underofficer deltog i krigene mod Sverige. Hans livshistorie her kendes fra en længere, halvt legendarisk overlevering, der bl.a. siger, at han skal have haft et iltert temperament og levede livet farligt. Han var indblandet i slagsmål, oplevede forlis, levede i fangenskab hos sørøvere og led under femten års

Havnegade med hjørnehuset (med markiserne), der er blevet kaldt Drakenberghus. Foto 1909 i Lokalhistorisk Samling.

slaveri i Tripolis og andre steder i Middelhavsområdet. Omkring 1729 gik han i land og dukkede op i København og rundt om på herregårde, hvor han efterhånden erhvervede sig et ry som værende af høj alder. Dette stod i modsætning til, at han fortsat havde stor legemlig styrke. Da han giftede sig, var det angiveligt i en alder af 111 år, og efter konens senere død forsøgte han sig igen med frierier. I et forsøg på at bevise sin høje alder drog D i 1732 til det angivne fødesogn og vendte hjem med en udskrift af kirkebogen. Ifølge denne skulle han være født 18. november 1626, men man kender ikke andetsteds fra den angivne præst, der skulle have døbt ham, og præsten, der foretog udskriften. Det er tilmed usandsynligt, at der så tidligt skulle have været ført en så detaljeret kirkebog i Norge, hvor kirkebøger først blev lovbehaftet i 1683. Grundlaget for Ds berømmelse, hans meget høje alder, er altså falskt. Men man tog sig af ham. Siden 1735 fik han en årlig kongelig pension, i Århus tog hans velynder grev Frederik Danneskiold-Samsøe på Marselisborg sig af ham, og efter sin død blev han begravet med pomp og pragt i Laurids Ebbesens kapel i Domkirken. Her stod hans lig som en seværdighed som mumie helt frem til 1840, da dronning Caroline Amalie under et besøg i Århus påbød, at han skulle begraves. D, angiveligt død i en alder af 146 år, blev dog ikke glemt. Der fortælles talrige anekdoter om hans bevægede liv, og han blev dyrket som »den sidste nordiske vi-

king« og »verdens ældste sømand«. D er et ejendommeligt eksempel på, hvorledes der om en person kan skabes en myte, der udvikles og lever videre. »Æren« for det skal til dels tilskrives skibsproviante-ringshandler Sophus E. Johnsen, 1869-1950, i Havnegade, der blev kaldt Drakenberg-Johnsen på grund af sin næsten maniske optaget-hed af den gamle sømand. Han kaldte sin ejendom i Havnegade »Drakenberghus«, lod den gamle levnedsskildring fra 1794 genop-trykke og oversætte til svensk, engelsk, tysk og hollandsk og satte faktisk sin formue overstyr på at gøre D verdenskendt. Den seneste forskning viser, at det ikke helt kan afvises, at det lykkedes for John-sen at tage en afstøbning af Ds mumie i 1920'erne, under hvilken pro-ces mumien så er gået til. Det har ikke været muligt ved undersøgel-ser i 1999 at finde hverken mumie eller lig.

Pia Fromholt og Mimi Mehlsen: Drakenberg og mumien i Århus Domkirke, 1999

OD

Drechsel, Ernst Christopher Lorentz, 1858-1932, borgmester

D er født i Silkeborg, men blev student fra Odense Katedralskole i 1875. Herefter begyndte han at læse jura og blev kandidat 1881. Efter nogle år som fuldmægtig blev han volontør i Indenrigsministeriet. 1896 blev han udnævnt til fuldmægtig og ansat som ekspeditionsse-kretær i kontoret for offentlige arbejder. I årene 1894-99 var han også sekretær hos den kgl. kommissarius for de jyske statsbaner og flere private jernbaner. I 1899 blev han borgmester og byfoged i Varde, og i 1905 kom udnævnelsen som borgmester og auktionsdirektør i Århus. Inden udnævnelsen havde han forgæves i 1903 kandideret til Folketinget i Århus amts 3. kreds for Venstrereformpartiet.

Som udnævnt borgmester var han medlem af byrådet fra 1905 til 1919, da han blev afløst af den første folkevalgte borgmester, Jakob Jensen. D blev således den sidste af de kongeligt udnævnte borgme-stre i Århus, og han gik ikke af uden sværdslag. Han stillede op til borgmestervalget og fik de 8 ikke-socialdemokratiske stemmer, mens Jakob Jensen fik de 11 socialdemokratiske.

D var en meget aktiv borgmester og meget interesseret i byens an-liggender. Han var fra begyndelsen med i arbejdet for oprettelsen af Universitetet, og han var medlem af Undervisningsministeriets ud-valg til sagens behandling. D spillede også en afgørende rolle i for-bindelse med Landsudstillingen 1909. Efter at have været formand for det udvalg, der fik udstillingen på benene, blev han præsident for

*Ernst Drechsel.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

den og formand for dens forretningsudvalg. D havde en moderne og fremsynet indstilling. Han arbejdede for den elektriske bane mellem Århus og Randers, men dog forgæves, da projektet aldrig blev til noget. Bedre held havde han som formand for Andelsselskabet Gudenåcentralen, der havde fire købstæder og fire elektricitetsforsyningsselskaber på landet som andelshavere. Selskabet fik gennemført bygningen af elektricitetsværket ved Tange, der blev indviet 1921. Herudover var D medlem af bestyrelsen for store offentlige institutioner af social karakter, og han var formand for repræsentantskabet for Aarhus Privatbank. Han blev også den første formand for Den Gamle By, da den blev stiftet i 1924.

D fortsatte som kongelig borgmester med amtmandslignende funktioner til 1926. Da måtte han forlade embedet, efter at en fuldmægtig på borgmesterkontoret havde bedraget for en stor sum ved at tilbageholde bl.a. indbetalt statsskat. D blev dømt til at betale erstatning.

IG

Dreier, Per, 1929-1997, dirigent

Nordmanden PD blev uddannet i hjemlandet og senere bl.a. hos Ferdinand Leitner på Stuttgarteroperaen. I 1956 vandt han konkurrencen om at blive andenkapelmeister hos Thomas Jensen ved i Stadionhallen at dirigere Beethovens første og Brahms fjerde symfoni. Året efter, under Thomas Jensens sygeorlov, blev han konstitueret som førstekapelmeister, og han kom til at lede Byorkestret til 1973. Thomas Jensen viste ham i øvrigt stor respekt og anerkendelse. PD indførte straks temaprægede ungdomskoncerter med kommentator og fornyede repertoiret med bl.a. Bartok og Honegger. På operaen blev hans første opførelse Carmen. Indtil 1971 dirigerede han mange operaopførelser inden for alle genrer.

PD blev meget respekteret i internationale musikkredse, og i 1964 blev han æreskunstner hos byens studenter. Hans repertoire var meget alsidigt, måske med hovedvægten lagt på senromantikens store værker samt oratorie- og passionsopførelser i Domkirken. I øvrigt blev orkestret stærkt udvidet i 1960'erne, så det fra 1967 kom til at omfatte 58 musikere.

PDs forhold til orkestrets musikere blev aldrig optimalt, og den ekstreme demokratisering i begyndelsen af 1970'erne f.eks. med programudvalg, hvor musikere og publikum var repræsenteret, var ikke hans kop te. I 1973 tog han sin afsked. Han sluttede af med sin sidste koncert i Scala: Wagner, Honegger og Beethovens violinkoncert. Efter afskeden med byens orkester blev PD freelancer på den internationale sce-

Per Dreier takker laurbærkranset for sin udnævnelse til æreskunstner i 1964.

Foto af Ove Hansen i Lokalthistorisk Samling.

*M.P. Drescher.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

ne, hvor han dirigerede symfonikoncerter med mere end hundrede forskellige orkestre over hele verden, arbejdede med pladeproduktioner og for de elektroniske medier samt dirigerede musikdramatik.

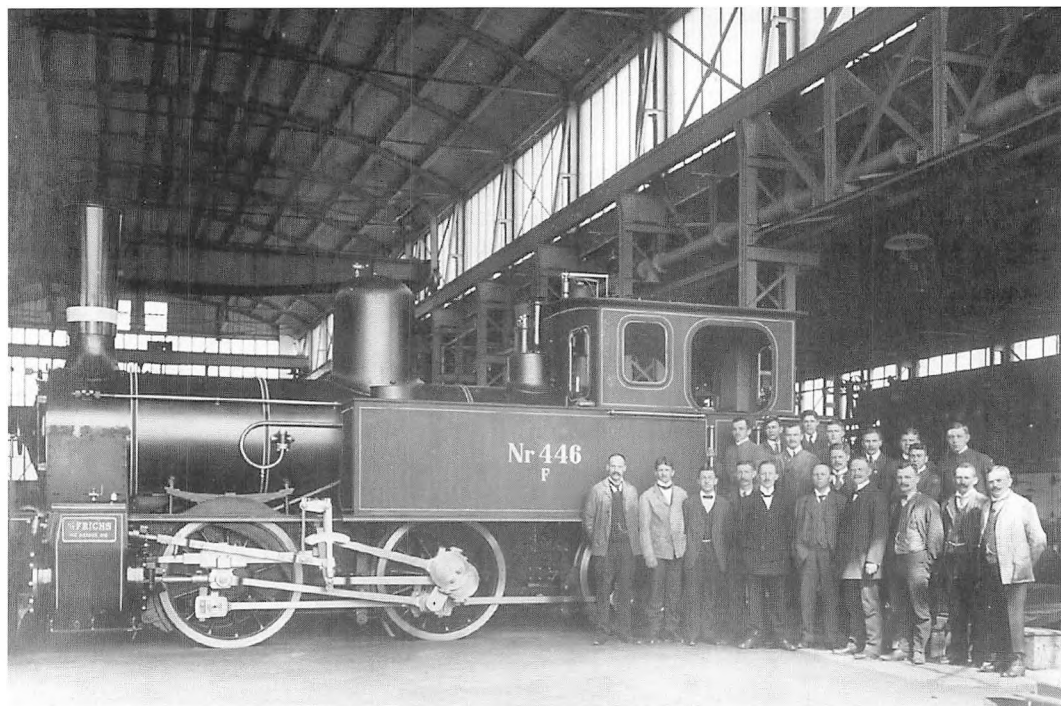
IG

Drescher, Martin Peter, 1869-1944, speditør, købmand

MPD kom fra Sønderjylland, fra Egen sogn i Sønderborg amt. Han afsluttede sin skoleuddannelse i Vejle i 1885 med præliminæreksamen. De følgende fire-fem år brugte han til at få en alsidig handelsuddannelse i E.A. Borchs købmandsforretning i Kolding. Efter endt militærtjeneste i livgarden, i 1891, afprøvede han sin faglige kunnen i forskellige virksomheder på Vejleegnen. 1894 blev han bestyrer for en handelsmølle i Randers, og to år senere startede han sammen med sine svoger, A.W. Mammen, firmaet Mammen & Drescher, der som pakhus- og stevedoreforretning blev en landsomfattende virksomhed med afdelinger i København, Nyborg og Aalborg. Ved siden af det daglige arbejde i hovedkontoret i Århus var han bestyrelsesmedlem og formand i adskillige selskaber og fik med tiden en lang række tillidshverv. Han sad i bestyrelsen for Århus Handelsforening 1911-17 og var 1920-26 foreningens formand, 1922-28 var han bestyrelsesmedlem i Centralforeningen af jyske Handelsstandsforeninger. Arbejdet i disse to foreninger skabte hos ham en levende interesse for uddannelsen af handelsstanden og dermed Den jyske Handelshøjskole, hvor han blev valgt ind i bestyrelsen 1922. I 1932 blev han hovedbestyrelsesmedlem i Dansk Arbejdsgiverforening.

Det var dog ikke kun erhvervsorganisationerne og handelens interesser, der lagde beslag på hans arbejdskraft. De sønderjyske rødder fornægtede sig ikke, og han var således formand for Sønderjysk Forening for Århus og Omegn og arbejdede ihærdigt for at gøre Århus til fadderskabsby for Tønder. Idrætten havde også hans bevågenhed, og han sad i bestyrelsen for en del idrætsforeninger. De samvirkende Idrætsforeninger i Århus nød gavn af hans arbejde 1918-26, og 1920-26 var han medlem af bestyrelsen for Århus Idrætspark. Han var medlem af Universitetssamvirket i Århus og var derigennem med til aktivt at arbejde for oprettelsen af et universitet uden for København. Filmen havde også hans bevågenhed. Han havde interesser dels i Fotorama, hvor han var med fra starten i 1908, dels i Nordisk Film Kompagni. Efter den russiske revolution frasagde han sig i 1923 sit hverv som russisk vicekonsul. I en meget kort periode var han medlem af Århus byråd, 1908-09.

HV-S

Direktør Due-Petersen ses her sammen med sine medarbejdere foran A/S Frichs første rangerlokomotiv, 1914. Foto i Lokalthistorisk Samling.

Due-Petersen, Peter, 1870-1945, maskinfabrikant

Efter at have udstået sin læretid hos sin fader i Svendborg tog PD til København. Her tog han almindelig og udvidet maskinisteksamen og rejste derefter videre til Tyskland, hvor han læste til maskiningeniør. Han arbejdede som ingeniør på forskellige fabrikker i Tyskland og England, inden han i 1896 tog imod stillingen som overingeniør hos S. Frichs Eftf. i Århus.

Da virksomheden omdannedes til et aktieselskab i 1912, flyttede den samtidig fra de gamle lokaler på Søndergade til det nye og moderne fabrikskompleks i Åbyhøj. PD blev teknisk direktør og senere i 1916 administrerende direktør, en stilling han beholdt indtil sin død.

Inden flytningen var A/S Frichs begyndt at bygge damplokomotiver og dieselmotorer, men det var først efter 1916, at disse to specialer for alvor blev udviklet. Lokomotivfabrikationen havde PDs særlige interesse, og han gjorde en stor indsats for opbygningen og udviklingen af den. I 1919 sluttede virksomheden overenskomst med DSB om løbende levering af damplokomotiver. I 1926 blev det første dieselelektriske lokomotiv færdigt, og med erfaring fra både lokomotiver og dieselmotorer var virksomheden godt rustet til denne nye produktion. I 1930'erne kunne den placere sig blandt verdens førende lo-

komotivfabrikker. Den havde en betydelig eksport, bl.a. en leverance til Siam i 1932, en forretning, der dog ikke blev vellykket på grund af de fremmedartede forhold, men også flere lande i Europa samt New Zealand fik A/S Frichs lokomotiver. Virksomhedens største succes i PDs tid var bygningen af de røde lyntog, som DSB indsatte i fjerntrafikken efter Lillebæltsbroens opførelse i 1935. Ud over at bygge lokomotiver fremstillede virksomheden bl.a. dampmaskiner og -kedler og jernkonstruktioner.

PD fik også tid til at varetage flere tillidshverv. Han var bl.a. i en periode med i bestyrelsen for Arbejdsgivere i Århus, medlem af Standardiseringsrådet og af Akademiet for de tekniske Videnskaber.

PDs søn Jens Due-Petersen blev meddirektør i virksomheden i 1939. Han overtog stillingen som administrerende direktør ved PDs død.

Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991, s. 27-36

KBJ

Eckardt, Frederikke Kathinca Alvilde, 1846-1921, fotograf

FE var født i København som søster til marinemaleren Christian Eckardt. Hun startede ligesom broderen sin løbebane som retouchør for fotografer i København og fik i samme metier i 1876 ansættelse hos den nyetablerede fotograf V.E. Svendsen i Århus, som kendte hendes dygtighed fra sit tidligere virke i København. Hos ham og under efterfølgende ophold i København lærte hun i de følgende år at fotografere, og efter at have taget borgerskab i Århus i 1884 overtog hun Johs. Zehngrauffs tidligere atelier Rosensgade 28.

Hun var imidlertid ikke ganske tilfreds med atelierets beliggenhed, og det lykkedes hende da også to år senere at etablere et nyt atelier på den mere prominente adresse Store Torv 9. Ved faglig dygtighed og en intensiv annoncering i dagblade, vejvisere, ja, endog på bagsiden af andre næringsdrivendes regningsblanketter lykkedes det hende at skabe en vidtstrakt kundekreds. I annoncerne, hvori hun garanterede for billedernes »lighed« undlod hun bevidst at bruge sit fornavn, men nøjedes med forkortelser som »Frd.«, »Fred.«, »Fredr.« og i en periode endda »Frede«, så udefra kommende kunder må have undret sig over bag dette navn at finde en kvinde.

I oktober 1894 indrettede hun atter et nyt atelier, denne gang på adressen Søndergade 23-25, og her øgedes hendes virksomhed betragteligt, så hun i en årrække var blandt de højst beskattede fotografer i byen. FE høstede stor anerkendelse i dagspressen, da hun i 1896 foretog nogle vellykkede forsøg med røntgenstråler.

I sine første 16 år som selvstændig fotograf i Århus havde hun en stærk støtte i sin medarbejder, fotografen Andrea Gomard, indtil denne blev selvstændig i Odense. FE forblev ugift, og trods et strengt og yderst tillukket væsen interesserede hun sig varmt for børns kår. Hun startede med økonomisk støtte fra byens borgere som noget ganske nyt fritidshjem for skolebørn i Munkegade, Niels Juels Gade og på Frederiksbjerg.

FE overdrog den 1. april 1907 atelieret til fotograf Joseph Allin og trak sig tilbage for helt at hellige sig sine kirkelige interesser.

Vagn Dybdahl (red.): Ung i Århus, 1964, s. 66-70

PRP

Elmquist, Adolph Frederik, 1788-1868, bladudgiver, redaktør

E var skomagerson fra København. Han begyndte at studere i en ung alder, men måtte afbryde studierne på grund af forældrenes ringe kår. I perioden 1808-1810 lærte han boghandel hos Søren Hempel i

Odense. Omkring 1810 bosatte han sig i Århus og oprettede her en boghandel samt et lejebibliotek.

I oktober 1811 overtog E redaktionen af »Aarhuus Stifts Adresse-Contoires Tidender« – senere Århus Stiftstidende. Året efter fik han bevilling som bogtrykker og overtog tillige udgivelsen af avisen. E redigerede så godt som alene Århus Stiftstidende gennem 54 år, og i denne periode steg antallet af abonnenter fra 400 til over 3.000. Avisartiklerne bar ikke udpræget karakter af at være lokale, og gennem det letlæselige og underholdende nyhedsstof tog Århus Stiftstidende efterhånden teten blandt provinsbladene.

Ved siden af sit arbejde med avisen udgav E fra 1818 sit berømte tidsskrift, som han kaldte *Læsefrugter, samlede på litteraturens mark*. I perioden frem til 1840 udkom der i alt 66 bind af dette tidsskrift. De indeholdt især oversættelser fra udenlandske værker, men også originale bidrag af Steen Steensen Blicher, H. C. Andersen, B. S. Ingemann m.fl. I første halvdel af 1850'erne udgav E et lignende tidsskrift *Cimbria* og dets fortsættelse *Almuevennen Cimbria*.

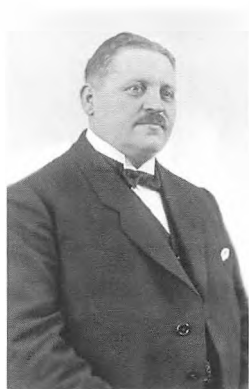
I 1866 afviklede E sin virksomhed i Århus og flyttede tilbage til København. Her døde han to år senere.

RE

Emmery Jens, (f. Jensen), 1874-1937, konditor

JE blev født i Snebjerg ved Herning og oprindeligt uddannet inden for kokke- og konditorbranchen i København. I 1902 var han en overgang køkkenchef på Hotel Royal, hvorefter han kom til et hotel i Bergen, senere til Phønix og d'Angleterre i København. I 1906 fik han navnebevis på navnet Jens Emmery, og samme år vendte han tilbage til Århus og oprettede et konditori i »Emilienborg« i Skolegade. En halv snes år efter, at bagermester P. Jensen havde indrettet en fin butik i sit nye hus, Volmershus, på hjørnet af Guldsmedgade og Klostergade, forpagtede JE denne. Efter første verdenskrig købte han forretningen, der efterhånden voksede til en anelig størrelse med 30 ansatte i butik og bageri. Han var dengang som senere en af branchens foregangsmænd, og den forretning han oprettede, var i sit moderne tilsnit en fornyelse. Fagligt var han dygtig og efterspurgt til demonstration af fagets finesser. Han rejste således på opfordring til Rusland og Finland for at vise, hvordan man skulle bage dansk wienerbrød. I 1914 opnåede han guldmedalje ved Verdens-Conditordstillingen i Bruxelles. I 1938 solgte han virksomheden til Børge og Oda Hougaard Frandsen. Forretningen blev ikke moderniseret og nyindrettet ved overtagelsen, men stilen fastholdt, trædiskene og de

*Jens Emmery.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

mørke paneler, dæmpet belysning, mørke gardiner og duge på bordene, hvor man kunne indtage stedets specialitet, gammeldags chokolade med flødeskum til, kaffe eller te. Kagerne blev udvalgt i bagerbutikken og var naturligvis hjemmelavede. Kort før jul 1995 besluttede Oda Hougaard Frandsen at sælge forretningen til Per Brun og hans kone Lotte Norrig, Restaurant Prins Ferdinand. Sidst i april 1996 genåbnede forretningen efter en større ombygning og nyindretning.

HV-S

Erichsen, Trauls, 1858-1932, renseriejer

Peter Falle Erichsen, TEs far, var efter endt farveruddannelse kommet til Paris i midten af 1800-tallet, hvor han fik kendskab til den nye kemiske tøjrensingsmetode. Han indrettede, som den første farvermester i Danmark, et kemisk tøjrenseri i Århus. Forretningen var kendt over det ganske land, og han havde kunder fra store del af landet.

TE var anden generation i farver- og renserivirksomheden i Vester-gade 37. Han blev født i 1858 i Århus og var dermed i modsætning til faderen, der kom fra Haderslev, indfødt århusianer. Hjemmet var dansksindet på trods af, at moderen kom fra Holsten og var tysktalende. Desuden var familien meget optaget af højskoleideerne. TEs uddannelse fulgte i det store og hele det traditionelle mønster for én, der var udset til at skulle overtage familievirksomheden. Han havde let ved skolearbejdet i Katedralskolens realafdeling og sluttede med

I maj 1907 blev forhuse-tets facade på Trauls Erichsens renseri ændret, men kun i stueetagen, hvor der blev indsat to store butiksvinduer og en butiksdør i midten. Det bemærkes, at trods moderniseringen fastholdt man farvernes karakteristiske bomærke, den sorte fane. Foto i Erhvervsarkivet.

»den store præliminæreksamen«. Han blev derefter uddannet i faderens forretning og tilbragte tre år i udlandet, således i Lund, i Berlin på dr. Reimanns Farveakademi, i Frankfurt a.M. og i Paris. Familieforretningen overtog han i 1893.

TE erstattede de gamle træfarver, som tidligere blev anvendt ved farvning af tøj, med anilinfarver. Anilinbehandlingen var en kemisk proces, der bevirkede, at farverne ikke satte sig uden på tøj og gjorde det stift. En tiltagende tunghørhed bevirkede, at TE afhændede forretningen til Fridoff Jesper Kronholm Svendsen i 1930.

HV-S

Eriksen, Holger Edvard, 1894-1988, redaktør, folketingsmand

HE var født i Østbirk sogn som søn af fattige, men arbejdsomme forældre. Den dybe sociale indignation, der prægede hans livslange offentlige virke, blev vakt allerede i teenagerårene og fandt solidt næring under krisen i mellemkrigsårene. Allerede som ung blev han en ferm journalist, hvis politiske engagement ikke lod sig tøjle. Hans forbillede som journalist og politiker var Peter Sabroe, hvilke bl.a. resulterede i bogen *Børneven og stridsmand. Peter Sabroe som journalist* (1966-67). Selv kombinerede HE politik og journalistik fortrinligt. Som redaktør af Demokraten 1939-65 og som socialdemokratisk folketingsmedlem 1935-45 og 1947-66 skabte han sig en platform, der gjorde det muligt at indtage særstandpunkter inden for partiet. Her blev han betragtet som »rebell«, og sammen med oplagsnedgang var det én blandt flere årsager til, at A-pressen og LO indstillede til-

Holger Eriksen ved socialdemokratiets valgbil i Østergade under 1935-valgkampen, der sikrede ham en plads i Folketinget. Partiets øvrige kandidater er Axel Sneum (til venstre) og Leonhardt Hansen (i midten). Foto af Aage Fredslund Andersen i Erhvervsarkivet.

skuddet til Demokraten, der ellers havde været et af arbejderbevægelsens vægtigste talerør, og som derfor måtte lukke i 1974.

I 1941 afviste HE i en artikel enhver tanke om tysk indblanding i indre danske anliggender. Det medførte, at Demokraten blev ramt af et kortvarigt udgivelsesforbud, ligesom HE og Frede Højmark efter tysk krav officielt måtte træde tilbage som redaktører af Demokraten. I 1944 blev Demokratens bygning schalburgteret.

Fra 1921 til sin død var HE bosat i Århus, men kun i få år, fra 1929 til 1935, var han medlem af byrådet, fra 1933 som viceborgmester. Som følge af folketingsarbejdet måtte han udtræde af rådet. HE forstod kunsten at fastholde sine idealer, der nok lå til venstre for partilinjen, men som netop derfor har gjort ham til en af Århus' mest fremtrædende folketingsmedlemmer gennem tiderne. I hans alderdom udglattedes den politiske skarphed, hvilke de ellers farverige erindringer præges af.

Holger Eriksen: Socialdemokrat og rebel. Erindringer, 1986

KT

Erslev, Edvard, 1824-1892, overlærer, museumsleder

Mens EE studerede naturhistorie i København 1844-50, kom han i kontakt med de personer på Oldnordisk Museum, der arbejdede med udforskningen af den unge videnskab, arkæologi. Efter eksamen blev han ansat som adjunkt i Roskilde. De alsidige museums- og universitetskontakter udnyttede han, da han i 1856 blev forflyttet til Århus og hurtigt blev en af de ledende kræfter bag oprettelsen af Den historisk-antikvariske Samling i 1861 (der senere blev til Aarhus Museum og i dag er delt mellem museet på Moesgård og Den Gamle By). Frem til 1871, hvor han tog sin afsked, var det ham, der i vid udstrækning stod for formidlingen af den lille museumssamling til offentligheden samt via sine kontakter til museumskolleger i København sikrede samlingen et videnskabeligt niveau. Sideløbende med sit arbejde som adjunkt, senere overlærer, på Katedralskolen udgav EE 1855-57 en geografisk skildring af Danmark, *Den danske Stat*, og fra 1865 udgav han en række meget populære, geografiske lærebøger. Hans litterære virke fortsatte, også efter at han var flyttet til København i 1871.

Birgitte Kjær: Omkring oprettelsen af »Den historisk-antikvariske Samling i Aarhus« 1861. Århus Stifts Årbøger 1980

BK

Esger Bonde, ca.1288-1325, biskop

B. overtog 1312 bispestolen i Århus i en anspændt politisk situation, der allerede i 1313 udløstes i et regulært oprør mod kong Erik Menved. Oprørets ledere var jyske herremænd, frem for nogen lensmand Niels Brok på Skanderborg. Ærkebisp Esger Iuul, der havde været biskop i Århus til 1310, samarbejdede ret åbenlyst med oprørerne. E, der havde været sin forgængers kandidat til embedet, skønt han var under 25 år, støttede i de følgende år trofast sin velynder. Således nægtede han som den eneste at være med, da de danske bisper klagede til paven over ærkebispen. Hans situation var i 1313 utvivlsomt særdeles vanskelig i og med, at Niels Brok sad på den eneste kongelige borg i Århus stift. Oprørerne havde til en begyndelse medgang, men til sidst sejrede kongen dog, og Niels Brok blev anklaget for landsforræderi, bl.a. beskyldtes han nu for meddelagtighed i drabet på kongens fader Erik Glipping i Finderup Lade tilbage i 1286. Erik Menved havde, hævdede anklageskriftet, kendt til forholdet i mange år, men lukket øjnene, fordi Århusbispen Jens Assersen, der var Niels Broks slægtning, havde bedt for ham.

Udtalelsen, hvis sandhedsværdi ikke idag kan efterprøves, vidner om, at bispestolen ikke hørte til kongens faste vennekreds. Bisp Esger manøvrede i denne situation med stort held for sin bys og sin domkirkes interesser. Under oprøret synes byen ikke at have været udsat for kamphandlinger, og efter dets afslutning undgik den at blive hjemsted for en af de borge, som kongen lod opføre for at få bugt med »jydernes gamle stivsind«. Stivsindet skulle ved Århusbugten i stedet bekæmpes fra en borg på holmen Kalø ved bunden af bugtens inderste vig. For bispestolen, der åbenbart ikke ansås for kongevenlig, måtte det være en idealløsning, at kongen på denne måde forblev ude af byen. Ordningen med Kalø som Østjyllands kongelige hovedsæde og Århus som det kirkelige, der kom til at vare i århundreder, må da antages at være bisp Es varige fingeraftryk i byens historie.

Indadtil gjorde den unge biskop sig bemærket ved straks efter sin tiltræden at udstede et nyt sæt statutter med regler for præsters og menighedens adfærd i Århus stift.

HP

*Johannes Fabricius-Møller.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Fabricius-Møller, Johannes Tolstrup, 1885-1968, overkirurg

Efter at være blevet student i Vejle i 1903 studerede F-M polyteknik et par år, men medicinstudiet fik hans interesse. I 1911 blev han læge og arbejdede i de følgende år ved en række københavnske hospitaler og klinikker. I 1922 blev han dr.med. på en afhandling om blødninger, fremkaldt ved røntgenstråling. Dette arbejde var stadig aktuelt i 1945, da videnskaben arbejdede på at forstå Hiroshima-ofrenes blødninger.

I 1927 blev F-M ansat som overkirurg ved Århus Amtssygehus, en stilling han besad indtil 1955. Fra 1933 til 1936 var han leder af Århus Universitets normal-anatomiske institut. Han blev foregangsmand inden for kirurgien. Han var banebrydende i sin forskning i behandlingen af skjoldbruskkirtlens sygdomme, og han indførte aktivering af opererede patienter, der hidtil var blevet beordret sengeleje.

Det var dog som seksualreformatør, at han både blev kendt landet over og uden for landets grænser. Via samtaler med sine patienter havde han opdaget, at det seksuelle område udgjorde et problem for mange mennesker, fordi det var omgærdet af fortielse og hykleri. I følge ham selv var det dette, der lå til grund for hans virksomhed på seksualoplysningsområdet. Han var i perioden 1934-55 lærer i seksualhygiejne på Århus Universitet, og fra 1944 udgav han en række populærvidenskabelige bøger, bl.a. *Kønslivet*, 1944, *Samliv før ægteskabet*, 1949, *En ærlig kønsmoral*, 1953 og *Kvinderne og kønslivet*, 1959. Derudover redegjorde han for sine synspunkter i medierne og ved en omfattende foredragsvirksomhed. Han talte for ærlighed på det seksuelle område og ville lære folk at tale naturligt om kønslivet. Han mødte ofte kraftig modstand, da det var tabuemner, han beskæftigede sig med. Hans åbenhed og kontaktevne gjorde ham til en dygtig formidler, og han havde en stor del af æren for, at der ved hans død kunne tales åbent og sagligt om seksuelle forhold.

F-M var medlem af Århus Sundhedskommission 1937-44 og af Svangerskabskommissionen af 1950. Han ledede Mødrehjælpen for Århus, Skanderborg og Randers amter 1939-59 og varetog derforuden en række faglige tillidshverv.

KBJ

Fenger, Peter Bernhard, 1845-1922, skolebestyrer

Skolebestyrer Meyling var en skuffet mand, da han i 1872 forlod Århus for at blive kapellan i Kolding. Slaget var tabt. Katedralskolen skulle efter den Hall'ske latinskolereform af 1871 aflevere sine to nederste klasser, og de gik til Albeck, hvis institut herefter var at be-

tragte som forberedelsesskole til katedralen. I teologen Fs skikkelse fik Meylings gamle skole imidlertid en leder, som på anden vis formåede at bringe den strandede skude flot og ind i smult vand. F havde som menneske, pædagog og skoleadministrator format, og allerede 1874 var realeksamensretten i hus. Efter købet af ejendommen Nørrebrogade 6 (senere Nørreport 24) i 1877 skiftede Cand. Fengers private Realskole navn til Århus private Realskole, og under dette navn skaffede skolen sig en sikker og overlegen position som byens foretrukne uddannelsesinstitution i spændingsfeltet mellem grundskole og gymnasium. Først med forstander Svend Andersens overtagelse af skolen i 1942 (fra 1918 havde den haft til huse i overretssagfører Kiers herskabsvilla i Thunøgade) gik det gamle navn tabt, og det varede så godt en snes år, før Svend og Inga Andersen følte sig foranlediget til at lade Århus Akademis Skole atter få navnet Fengers Skole.

Først som 27-årig blev F århusianer, men så blev han det også med stort Å. I 1910 solgte han sin skole og flyttede til hovedstaden. Gennem de 38 år i Århus havde F ved siden af skolearbejdet haft mange jern i ilden. I tolv år var han som repræsentant for Højre et virksomt medlem af byrådet, og i det meste af perioden var han medlem af skolekommissionen. Herudover var der bestyrelsesposter og formandskaber i Samfundet for Almeenoplysnings Fremme, Det borgerlige Skydeselskab, Ungdomsskolen for Legemsøvelser og den selskabelige forening Polyhymnia. Gennem en halv snes år frem mod århundredskiftet var F hovedformand for Århus Gymnastikforening (AGF), og nogle år forinden løb han såmænd med sølvmedaljen på en fjerkræudstilling i Rosenborg Have, hvor F slog til med sorten La Flèche. Ved afslutningen af sin aktive karriere som skolemand blev F efter indstilling af Dansk Realskoleforening udnævnt til titulær professor.

HSN

*Mathilde Fibiger.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Fibiger, Mathilde, 1830-1872, kvindesagsforkæmper

I 1850 udkom brevromanen *Clara Raphael – 12 breve* anonymt, men med forord af Johan Ludvig Heiberg. Bogen satte kvindens frigørelse og ret til selvstændig tænkning til debat og blev årets skandale. Da det blev kendt, at forfatteren var en 20-årig kvinde, MF, var forbavsel-sen stor.

MF var født i København i et frisindet middelklassehjem som den yngste af ni børn. Forældrenes ægteskab blev opløst, da MF var 13 år.

Familien blev chokeret, da bogen udkom, og indholdet blev kendt. I 1850 var kvinderne hverken økonomisk eller personligt myndige, og da faderen døde i 1851, overtog hans bror formynderskabet over MF; men hun kæmpede videre på sin egen måde for at blive uafhængig og truede bl.a. med sultestrejke. Inden nogen nåede at reagere, havde hun lejet et lille værelse, og fra da af klarede hun sig selv. De følgende år levede hun af løst og dårligt betalt arbejde som porcelæns-maler, privatlærerinde og oversætter. Enkedronning Caroline Amalie efter Christian 8. havde udvirket, at hun fik en årlig understøttelse på 80 rigsdaler, et beløb, hun beholdt til sin død. I 1857 fik hun tyfus, og hun kom sig aldrig rigtigt over sygdommen.

I 1863 påbegyndte hun en uddannelse i den danske statstelegraf og blev i 1868 leder af telegrafstationen i Nysted. Hun blev forflyttet til Århus i 1870, hvor hun døde i 1872 og blev begravet på den gamle Søndre Kirkegård, hvor Rådhuset nu ligger. Hendes gravsten står stadig i Rådhusparken.

BO

Fich, Andreas Nikolai Brorson, 1894-1984, rektor

Som student fra Frederiksborg Statsskole og cand.mag. i dansk, tysk og engelsk fra Københavns Universitet kom BF i 1920 til katedral-skolen i Aalborg. Gennem næsten en snes år meriterede han sig som underviser og ansvarlig for skolens værdifulde bibliotek, som organisationsmand og skribent. I 1939 blev han efter Gudme og J.K. Larsen Marselisborg Gymnasiums tredje rektor, og skolen konsolideredes med BF som leder gennem 25 år frem til 1964. Der var ro om skolen såvel indadtil som udadtil, elevtallet steg støt, og det byggeprogram, som var anslået med Frimodt Clausens ufærdige skolebygning fra 1904, blev nu ført ud i livet. I 1942 fik pigerne deres gymnastiksal og skolen sin samlingssal, i 1958 stod en hårdt tiltrængt fagklassefløj klar til brug.

Om BF er det af Anders Errboe (student 1963) sagt, at han var »en sand humanist, der aldrig var stivnet i tradition og fraser og i besiddelse af en myndighed, der aldrig blev misbrugt«. Mange vil kunne tilslutte sig denne karakteristik, men det skal også med, at rektors temperament ikke var til hvad som helst, og at en af ironi båret adfærd ofte blev opfattet som et hylster, det var svært at åbne og komme ind bag ved.

Det var en frisindet og i brede kredse anerkendt skolemand, der fra 1958 til 1962 var medlem af Århus Byråd som repræsentant for Det konservative Folkeparti.

*N. Brorson Fich. Ca.
1950.*

*Tegning i Lokalthistorisk
Samling.*

*Chr. Filtenborg.
Tegning af Jens Ravn-
holm 1909 i Lokalhistro-
risk Samling.*

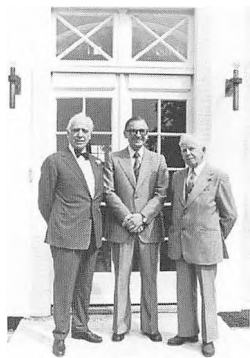
Filtenborg, Christen Gøtzsche, 1852-1919, grosserer

CF var købmandssøn fra Randers. Han gik i Randers lærde skole og fik derefter en handelsmæssig uddannelse hos sin onkel, urmager J.C.F., der drev en detail- og grossistforretning med ure i Århus. Efter yderligere uddannelsesophold i Frankrig, Schweiz og Tyskland kom han i 1878 tilbage og indtrådte i forretningens ledelse. Denne blev i 1879 udvidet ved køb af det store, gamle urfirma Valdemar Holst i København, som blev en filial af Århus-virksomheden. Efter J.C.F.s død i 1891 blev CF medindehaver sammen med enken og leder af den efterhånden omfattende ur- og optikvirksomhed, der var flyttet fra Tangen til byens nye hovedstrøg Rymsgade. Midt i 1890'erne indgik byens store grossererforretning i guld- og sølvvarer, Hans Jensen & Co., i forretningen, og senere fulgte filialer i Ålborg og Odense sideløbende med, at CF oprettede egen fabrik for bl.a. utilbehør og barometre. Under en meget aktiv og fremsynet ledelse voksede virksomhederne i årene op mod 1. verdenskrig til at blive Skandinaviens største i sin branche, og CF blev efterhånden en særdeles velstillet mand.

Han var vist oprindeligt ikke indstillet på at gå ind i offentlige hverv, men hans virkelyst og organisatoriske talent og ikke mindst en udpræget bypatriotisme bidrog til, at han 1895-1903 sad som formand for Handels- og Kontoristforeningen og i en halv snes år var et aktivt medlem af Århus Handelsforenings bestyrelse. I byrådet havde han sæde fra 1897 til 1909. Da planerne om at afholde en storstilet landsudstilling i Århus i 1909 kom frem, blev han blandt ideens ivrigste tilhængere, og både ved et stort personligt arbejde som udstillingens hovedkasserer og økonomisk ydede han her en stor indsats, som blev meget anerkendt (han udnævntes bl.a. til etatsråd).

CFs fremtræden var præget af jævnhed, livsglæde og hjælpsomhed. Han var barnløs, og allerede mens han levede, oprettede han legater til en række velgørende formål for bl.a. Dansk Urmager Centralforening, Århus Købmænds Hjælpekasse og Århus Håndværkerforening. Ved sin død testamenterede han store summer til disse samt andre formål til byens fremme, heriblandt en stiftelse for trængende håndværkere og handlende samt legater til brug ved det kommende Århus Universitet.

I 1903 lod CF arkitekt Kühnel opføre en af byens prægtigste villaer på

Troels Fink, H.P. Clausen og Peter Skautrup fotograferet på Sandbjerg ca. 1980. Foto i Universitetshistorisk Udvalg.

hjørnet af Strandvejen og Kongevejen til sig. Det var Villa Alba, beliggende på den plads, der blev opkaldt efter CF.

Helge Søgaard og S. Weis-Fogh: J.C. Filtenborg A/S 1855-1955, 1955

EKJ

Fink, Troels, 1912-1999, professor, generalkonsul

Det var med bekymring, de historiestuderende ved Aarhus Universitet i 1959 erfarede, at professor Troels Fink havde valgt at forlade universitetet til fordel for stillingen som dansk generalkonsul i Flensborg. Årgangene var små, og selv om F bestemt ikke var af den joviale type, som havde behov for kammerateri i nogen som helst betydning af dette ord, så var han en åndsaristokratisk og alligevel yderst nærværende personlighed, man kunne føle sig i trygt selskab med, når lejlighed bød sig, og det gjorde den ofte. Også han, havde man på fornemmelsen, befandt sig godt i det studiemiljø, han i høj grad selv havde været med til at forme. Men væk var han, og han efterlod sig et tomrum, som kun langsomt lod sig udfylde.

Sådan var det, til trods for at varetagelsen af undervisningsforpligtelsen i forholdet til de historiestuderende kun udgjorde en del af de mange og meget betydelige opgaver, der tilfaldt F inden for eller i nær tilknytning til universitetet. Og netop disse opgaver og det arbejdspress, de medførte, var sammen med Fs helt utvivlsomme forankring i grænselandet afgørende for, at den markante og indflydelsesrige universitets-århusianer greb muligheden for at bosætte sig under mere hjemlige og for ham forskningsfremmende himmelstrøg, da den bød sig.

F var fra Aabenraa. Student 1930, cand.mag. med historie og tysk 1936, dr.phil. 1941. Lektor i Sønderjyllands historie ved Aarhus Universitet 1942, docent 1946 og professor 1950. Fra 1936 til 1938 sekretær i den sønderjyske politiadjutantur, fra 1940 til 1942 sekretær for De sønderjyske danske Samfund. Generalkonsul i Flensborg 1959-1975, direktør for Institut for Grænseregionsforskning i Aabenraa 1976-79. Udenrigsministeriets konsulent i slesvigske spørgsmål 1946-1959.

F var kun århusianer i 17 af sine 87 år. Men hans utrættelige virke i Århus-tiden fra 1942 til 1959 satte sine tydelige spor. F var således stærkt engageret og en afgørende faktor ved oprettelsen af det videnskabelige studium i statskundskab i 1958. Efter professor Stender-Petersens pionerindsats overtog F fra 1949 til 1958 ledelsen af Journalistikursus ved Aarhus Universitet og skabte gennem en kompetent og målrettet indsats forudsætningerne for oprettelsen af Danmarks Jour-

*Kay Fisker.
Foto i Kunstakademiets
Bibliotek.*

nalisthøjskole i 1962. Endelig var F med i det forberedende arbejde for oprettelsen af Erhvervsarkivet i Århus, og han afløste i 1959 borgmester Unmack Larsen som formand for arkivets bestyrelse.

Gustav Albeck (red.): Aarhus Universitet 1928-1978

HSN

Fisker, Kay Otto, 1893-1965, arkitekt, professor

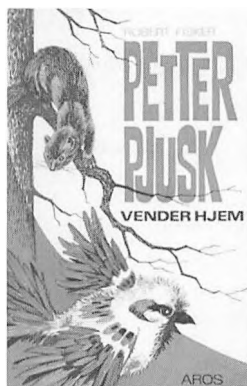
F var født i København og havde hovedparten af sit virke i hovedstaden. Han kom allerede på Kunstakademiet som 16-årig og var i en alder af 25 en anerkendt og respekteret arkitekt. Han fik afgangseksamen i 1920, men var længe forinden begyndt at arbejde selvstændigt. I 1929 optog han C.F. Møller som kompagnon i arkitektvirksomheden, der havde til huse på Charlottenborg. Sammen indledte de Det moderne Gennembrud i dansk arkitektur med funktionsinspirerede, enkle bygninger, differentieret i overensstemmelse med deres brug og opført med et puritansk mådehold i materialevalget. I 1930 vandt de førstepræmien i konkurrencen om et nyt kommunehospital i Århus og på dette grundlag startede deres arbejde i Århus. Året efter vandt de konkurrencen om udformningen af Århus Universitet, idet arkitekten Povl Stegmann var optaget som kompagnon ved denne opgaves løsning, hvor A. Chr. Niepoort og Hakon Wied var ingeniører og C. Th. Sørensen havearkitekt. F var samarbejdets store æstet og kosmopolit, og hans indflydelse ses på konkurrenceprojektet og universitetets første bygninger, Institut for Kemi, Fysik og Anatomi, 1932-33, Studenterkollegierne, 1935-38, og de nu nedrevne professorboliger, 1933, Institut for Biokemi og Fysiologi, 1937-38, og Naturhistorisk Museum, 1938-39. Alle med udpræget påvirkning fra den tyske arkitekturskole Bauhaus Dessau. I 1936 blev F professor ved Kunstakademiet og arbejdede samtidig med en række store byggerier i København. Povl Stegmann var udtrådt af samarbejdet i 1936. Krigen og afstanden medførte, at kompagniskabet i 1942 blev opløst, hvorefter C.F. Møller alene stod for universitetets byggerier.

Hans Erling Langkilde: Kay Fisker. København 1960. C.F. Møller: Aarhus Universitets bygninger, Århus 1978

BB

Fisker, Robert Marinus, 1913-1991, forfatter

Snedkersønnen RF tog realeksamen fra Munkegades Skole. I 1943 blev han lærer fra Århus Seminarium, men allerede i 1941 var han be-

gyndt på sin væsentligste virksomhed i livet, nemlig som børnebogsforfatter. Selv om han også skrev voksenromaner, og selv om han efter lærereksamen var ansat i kommunens skolevæsen til 1971, var det på børnebogsområdet, han blev berømt. Næsten hundrede bøger blev det til, hvortil kom bearbejdelser af f.eks. klassikere. Arbejdet med børn, der havde læsevanskeligheder, inspirerede RF til at skrive letfattede børnebøger og også specielt bøger for ordblinde. Bogserien om gråspurven Peter Pjusk blev meget populær, og RF blev den danske forfatter, der havde flest bøger stående på bibliotekerne. Hans bøger blev oversat til adskillige sprog, og på grund af hans pionerindsats blev han udnævnt til æresmedlem i Landsforeningen af Læsepædagoger.

IG

Fjelrad, Georg, 1901-1979, domorganist

GF var musikersøn fra Odense. Hans opvækst kom til at præge hans tidligste barndom, og allerede i skoletiden fattede GF interesse for klaverspillet. Han blev elev hos organisten ved Vor Frue Kirke i Odense og bestod allerede som 17-årig organisteksamen ved Det kgl. danske Musikkonservatorium i København. I begyndelsen af 1920'erne videreuddannede GF sig i Tyskland, og efter sin hjemkomst virkede han først som organist i Thisted, dernæst ved Skt. Pauls Kirke i Århus, og efter en kort afstikker til Odense Domkirke blev han i 1955 ansat som organist ved Århus Domkirke. Et virke han havde, indtil han gik på pension i 1972.

GF var, sammen med bl.a. Knud Skytte Birkefeldt, initiativtager til oprettelsen af Det jyske Musikkonservatorium i 1927, og frem til 1971 var han lærer sammesteds. I 1963 blev han udnævnt til professor i orgelspil. GF var en fremtrædende kulturpersonlighed i Århus. Han var livlig engageret i byens musik- og sangliv, hvilket gav sig udtryk i, at han i perioden fra 1935 til 1960 virkede som overdirigent for De samlede jyske Sangforeninger. Han dirigerede endvidere arbejdersangkoret Cappella, herrekoret Arion samt de århusianske studenterangere. GF var en engageret og levende solist og blev efterhånden en af sin tids mest betydelige organister, udstyret med en teknisk virtuositet og et temperament, der skabte respekt både om ham og om orglet som instrument.

RE

Flach, Carl, 1830-1897, læderfabrikant

CF stammer fra en gammel garverslægt. Hans far, Vilhelm Flach,

Carl Flachs garveri i Fiskergade 51 var i sidste halvdel af 1800-tallet en af byens største industriforetagender og arbejdspladser. Nogle af dens arbejdere ses her omkring 1899 sammen med Carl Flach og hans familie.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

grundlagde i 1845 en garverivirksomhed i Vestergade. I 1858 overtog CF forretningen. I den efterfølgende periode voksede den ud af sine rammer i Vestergade, og han flyttede til den gamle toldbod på Ågade. Da han i 1863 fik tilbud om at overtage en gammel garvergård i Fiskergade, slog han til.

CF udvidede virksomheden ved at købe et mindre garveri i Vesterbrogade, hvilket betød, at han drev garveriproduktion på tre adresser i Århus. Han så fordelene ved at samle det hele på et sted, hvilket blev i Fiskergade, hvor der i en periode var ansat op til 30 garversvende.

Beliggenheden ned til åen var ideel, da et garveri krævede vand samt let adgang til at aflede spildevandet. Det rejste dog miljømæssige problemer, da fabrikkens spildevand ikke var rensat. Bystyret var opmærksom på dette og betingede sig, at CF samtidig med tilladelsen til at drive garveri i Fiskergade skulle ophøre med at drive virksomhed i den gamle toldbod på Ågade.

I de første mange år opkøbte CF sine huder gennem annoncer i Århus Stiftstidende, hvorefter de gennemgik forskellige garvningsprocesser. Først sidst i 1880'erne begyndte de nye tider at vise sig i Fiskergade. I 1888 købte CF således en dampmaskine. I 1894 trak han sig tilbage og overdrog virksomheden til sin søn Vilhelm Flach, der drev garveriet videre i samme ånd som CF. 1928 døde Vilhelm Flach, og ledelsen af garveriet overgik til sønnerne Carl og Vilhelm Flach.

I midten af 1960'erne var det dog forbi. Garveriet lå indeklemt i en by, som var vokset kraftigt, siden CFs far havde etableret familiens garverivirksomhed over hundrede år tidligere. Århus' befolkning havde stadig sværere ved at leve sammen med en industrivirksomhed, der lugtede. Resultatet blev, at Carl Flachs Læderfabrik blev sammen-sluttet med A. Knudsens Læderfabrik, og hele produktionen blev flyttet til Ebeltoft.

Et industrieventyr i Århus var ovre, og sidst i 1980'erne brændte virksomheden i Ebeltoft ned til grunden. Den internationale konkurrence og billige kunstprodukter gjorde sit til, at det ikke kunne betale sig at starte virksomheden igen.

RE

Fleischer, Hans Alstrup, 1785-1847, borgmester

Som borgmester fra 1818 til 1847 spillede F en fremtrædende rolle i Århus under den sene enevælde. Han var norsk præstesøn og blev sendt til København for at studere. Efter juridisk embedseksamen 1807 gjorde han tjeneste i hæren, inden han i 1818 blev borgmester, byfoged og auktionsforvalter i Århus. Her arbejdede han energisk for byens udvikling. Blandt meget andet hører gadebelysning, bro-lægning, håndværkeruddannelse, arbejds- og forsørgelsesanstalt og teglværksanlæg til hans fortjenester. Fra stænderforsamlingernes oprettelse til sin død var han sammen med bl.a. Thomas Funder Århus' repræsentant i Viborg. Politisk fremstod han udadtil som liberal, og som skik og brug var blandt borgerskabet blev han ofte hyldet for sin indsats. Hele hans natur og livsindstilling var dog fast forankret i enevældens tid. De få ansatser til en kritisk-oppositionel presse i Århus i 1830'erne og 1840'erne fik han f.eks. stoppet ved beslaglæggelser og pressedomme. Ved sin myndighedsudøvelse medvirkede F således til at skabe en politisk opposition i Århus mod den enevældige statsform.

KT

Jørgen Fog. Kobberstik af Hubert Schaten 1675 efter maleri af Abraham Wuchters. Stik fra Jørgen Sthyr: Dansk Grafik 1500-1800, 1970.

Fog, Jørgen Lauridsen, 1631-1685, borgmester i København

JF var født i Århus som søn af en jævn købmand. Han blev student i 1652, var 1656-58 vejleder for studerende på Sorø Akademi og drog derefter udenlands som vejleder for den unge adelsmand Knud Thott, med hvem han i 1658 kom til Heidelberg, i 1661 til Leiden. Efter hjemkomsten boede han i København, hvor han i 1668 blev gift med Peder Schumacher Griffenfelds søster Karen. Han gjorde hurtigt karriere, blev i 1668 borgmester i København, i 1675 også stads-

oberst efter den fra Københavns belejring 1659 kendte Frederik Thuresen og i 1670 assessor i Højesteret. Hans svogerskab med rigskansleren Griffenfeld gav ham også stor anseelse. Selv var han uden tvivl en dygtig mand, men også en ufin karakter, der forstod at udnytte sin stilling til at modtage bestikelser. Da Griffenfeld i marts 1676 faldt, faldt JF med ham. I sagen blev det vidnet, at han havde sine hænder i Griffenfelds sager, når noget var at fortjene, og han var nogle timer før svogeren i stilhed blevet fængslet i sin store gård i Skindergade og ført til slotsfogedens kammer og derefter sat i Blåtårn. Uden at der blev anlagt sag mod ham, blev en ny borgmester valgt i hans sted, og efter domfældelsen af Griffenfeld lod kongen JF anklage ved bytinget. Her tilstod han medskyld i embedssalg, og i august blev han dømt til at have sin boslod forbrudt, miste to fingre, stå et kvarter i halsjernet, føres ud af byen af bøddelen og evigt forvises af byen. Den strenge straf blev dog formildet til forvisning til Århus. Her kom JF til at bo i en ejendom i Mejlgade, og at han fortsat forstod at klare sig og ikke havde mistet sin boslod, viser skiftet efter hans død 1685. Det hører med en formue på over 14.000 rdl. til de rigeste fra Århus i 1600-årenes sidste årtier. JF var en århusianer med en usædvanlig karriere. Hans format understreges af, at han lod sig portrættere af kongemalerne Heinrich Dittmers og Abraham Wuchters. Den førstnævntes portræt er endnu bevaret, den sidstnævntes kendes fra et samtidigt stik.

OD

Frich, Søren, 1827-1901, maskinfabrikant

SF blev født i en forholdsvis velstående proprietærfamilie på Horsenskanten, hvor faderen var herredsfoged og desuden i nogle år efter junigrundlovens indførelse i 1849 sad som medlem af landstinget. Han blev sendt på skole i Århus, hvor han 1842-45 gik i den nyoprettede Videnskabelige Realskole i Dynkarken, der i modsætning til Katedralskolens klassiske undervisning gav en mere praktisk uddannelse i matematik og moderne sprog som forberedelse til en fremtid inden for erhvervslivet. Han fortsatte fra 1845 uddannelsen i København på Polyteknisk Lærestanstalt og tog her eksamen i bl.a. maskinlære, teknisk mekanik og tegning, inden han i 1848 meldte sig som frivillig i Treårskrigen. I Istedslaget i 1850 blev han hårdt såret og måtte søge sin afsked, men krigsoplevelserne satte varigt præg på ham både fysisk (en ødelagt lunge) og i hans livslange interesse for og støtte til den sønderjyske sag.

I våbenstilstandsperioder og efter krigsdeltagelsen arbejdede han

*Søren Frich.
Foto 1862 i Lokalhistro-
risk Samling.*

som lærling og volontør på jernstøberierne i Frederiksværk. I foråret 1852 tog han på en udenlandsk studierejse, der først førte ham til støberier i Belgien og senere på året til en maskinfabrik i Newcastle, og her modnedes hans planer om at etablere sig som jernstøber og fabrikant af maskiner til især det danske landbrug, der efter en række gode år var i gang med at ombygge og udvide gårdene og mekanisere agerbruget. Han besluttede sig for at bygge sin fabrik i Århus og søgte i 1854 indenrigsministeriet om bevilling til at anlægge og drive et jernstøberi og maskinbyggeri her. Trods protester fra en række borgere mod den forventede »stenkulsrøg og støv« kunne han – delvis finansieret af faderen – samme år begynde sin virksomhed i sin nye fabrik, der lå på et hidtil ubebygget areal i byens udkant på hjørnet af Søndergade og Sønder Allé.

Byggestøbegods og landbrugsredskaber var hovedprodukterne i de første år, men SF markerede snart, at han ikke ville drive et ordinært provinsstøberi og begyndte at specialisere sig på nye områder. Han blev en førende leverandør af støbt »mølletøj« til landets møllebyggere og fremstillede fra 1860'erne mange forskellige former for materiale til de nyanlagte jyske jernbaners og senere statsbanernes centralværksted. Mest perspektiv var der dog i fremstilling af dampmaskiner og dampkraftanlæg, hvor fabrikken i løbet af 1870'erne og 1880'erne blev en af landets førende, samt af arbejds- og værktøjsmaskiner til den fremvoksende industri. Med henved 100 ansatte var virksomheden i 1870 byens største, og medarbejdertallet var steget til ca. 150, da SF i 1885 afhændede fabrikken til søstersønnen Hilmar Vestesen og dennes kompagnon John Wied.

Som arbejdsgiver var SF af den gamle skole – patriarkalsk og autoritær – og præget af viljestyrke og stædighed. Han havde en stærk interesse for byens industrielle vækst og var valgt til byrådet tre gange, men hans temperament var ikke til forhandlinger og kompromisser, og han sad kun i meget korte perioder, idet han hver gang nedlagde sit mandat, når hans forslag bl.a. om havneudvidelser ikke blev fulgt. Politisk tilhørte han det konservative højre, han foragtede venstrefolkene og lå i stadig strid med bl.a. Amtstidendes radikale Lars Bjørnbak.

Fritz le Fevre: Søren Frich og hans fabrik, i Erhvervshistorisk Årbog 1984 – Erik Korr Johansen: Frichs – engang Danmarks lokomotivfabrik, i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991

EKJ

Andreas Fritz (siddende) og Janus la Cour i Marselisborg Skov ca. 1885.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

Fritz, Andreas, 1828-1906, landskabsmaler, fotograf

Uden at være nogen særlig iøjnefaldende skikkelse som kunstner efterlod F sig et livsværk af fotografier og malerier af stor lokalhistorisk og topografisk interesse. Det var især i Marselisborg- og Moesgårdskovene, F fandt sine motiver. Medvirkende hertil var det, at svingerfaderen, Århus-købmanden Marcus Bech, havde sit »pjaltemølleimperium« langsgående med Skambækken, fra Pouls til Varna Mølle, og at F selv sammen med hustruen Sara i de sidste 25 år af sit liv beboede Louise Charlotte Guldencrones gamle enkesæde, Louisenhøj, ude i skoven og ikke ret langt fra stranden.

Fra præstegården i Hvirring ved Horsens var F i konfirmationsalderen blevet sendt til Den videnskabelige Realskole i Århus, hvor Søren Frich blev en nær ven, og hvor tegnelæreren, Emmerik Høegh-Guldberg, fik en afgørende indflydelse på sin elev. Efter skolen gik turen til en friplads på Kunstakademiet, og her plejede F sine kunstneriske ambitioner fra 1845 til 1850'ernes slutning. Treårskrigen betød dog en længerevarende afbrydelse af studierne, da F i 1848 meldte sig under fanerne og efterfølgende var ved at lægge an til en militær karriere. Sådan gik det ikke. Akademiets lille sølvmedalje i 1853 førte frem til den store to år senere, og i juli 1855 kunne den danske generalkonsul i Hamburg, Hendrik Pontoppidan, udstede rejsepass til en vis Artillerie-Lieutenant, Herrn Andreas von Fritz, som med henblik på fortsatte studier udi billedkunsten agtede sig til de tyske lande, Frankrig og Schweiz.

Hjemme påny gjorde F sig som elev af (Købke, før 1848), Gertner og Marstrand færdig på Akademiet, flyttede til Århus og indstillede sig på en fremtid som portrætmaler – og fotograf. Han overtog i 1863 Ryes fotografiske atelier i Vestergade, men opgav efter nogle års forløb projektet. F hengav sig til maleriet, og på Forårsudstillingen 1870 fik han med billedet *Dalstrøg i Marselisborg Skov* sit gennembrud som landskabsmaler. I modsætning til sin yngre ven, Janus la Cour, som i 1884 var flyttet til Århus, appellerede F ikke til kritikernes gunst. Han flyttede sig ikke så meget, oplært som han var i den skovgaardske landskabstradition.

Sigurd Müller: Nyere dansk malerkunst, 1884

HSN

From, Henry, 1926-1990, fodboldspiller, pakhustmester

Der findes legender i fodbold. Måske den mest kendte i Danmark er historien om, da HF under den olympiske turnering i 1960 aldeles

*Henry From.
Foto 1964 i Lokalhistro-
risk Samling.*

ødelagde en ungarsk straffesparkskyttes koncentration ved umiddelbart før sparket at gå hen til den ene målstolpe og sætte sit tyggummi fast; hvorefter han klarede straffesparket. HF hørte til blandt de faste støtter på AGF's guldalderhold i 1950'erne. Til en vis grad distanceskabende og formel, stilfærdig og som oftest en alvorsmand var han blandt holdets personligheder.

HF voksede op i Brammersgade i en større børneflokk med en enlig mor, og en af barndommens fornøjelser var fodboldspillet i Tangkrogen med kammeraterne Aage Rou Jensen, Erik Kuld Jensen, Sigurd Iversen og Frede Kjeldsen. Som 16-årig blev han ansat i DSB, hvor han blev portør og senest pakhustmester. Som målmand debuterede han i 1948, deltog i AGF's mesterkabstriumfer i 1950'erne og sluttede af med en sen landsholdskarriere, efter at han var fyldt 30 år. Trods den sene debut nåede han 31 landskampe foruden sine andre sportslige triumfer. På målmandsposten udviklede han sin egen stil med fremskudt spil i samarbejde med midterforsvareren Hans Chr. Nielsen. På sine bedste dage mindede han om den legendariske sovjetrussiske målmand Jasjin. Efter den aktive karriere, der sluttede i 1961, var han en tid træner for Skovbakken og specialtræner for AGF's målmænd.

HF tilhørte en generation af elitefodboldspillere, der som amatører måtte forene idrætten med det civile liv. I sine seneste leveår sås han stadig til AGF's kampe, men oftere og oftere foretrak han at tage med familien ud til sit sommerhus på Mols. For ham og holdkammeraterne var den nye tids fan-kultur, der havde afløst den bestående, der var båret af idrætsinteresserede og tolerante tilskuere, ikke attråværdig. Nu var det hele underholdning, og som HF sagde: »Folk har for lidt respekt for hinanden«.

IG

Frost, Søren Jensen, 1577-1642, rådmænd, borgmester

SF var født i Århus som søn af en borger. Han fik en uddannelse, så han i årene 1605-09 kunne virke som renteskriver i Danske Kancelli i København, 1609-12 som slotsskriver på Skanderborg Slot, dvs. som skriver og regnskabsfører for lensmanden. Sidstnævnte år løste han borgerskab i fødebyen og blev hurtigt rådmænd og en af byens mest fremtrædende rige borgere. Som rådmænd og indimellem borgmester sad han helt frem til 1641. I 1622 indtrådte han i det da oprettede Vin- og Saltkompagni eller Spanske Kompagni med et beløb på 300 daler, næsten 10% af århusborgernes indskud. Han blev også direktør i kompagniet, der sammen med de tilsvarende i Ribe og Ålborg

udgjorde de jyske kompagnier. Århuskompagniet omfattede også byerne Kolding, Vejle, Randers, Horsens, Hobro, Mariager, Ebeltoft, Grenå og Kalundborg, så når SFs indskud på den baggrund alligevel udgjorde knap 3% af den samlede kompagnikapital, forstår man hans format. Modsat Ribe-kompagniet gik Århus-kompagniet dårligt. Det havde voldt vanskeligheder allerede at få indkrævet indskudsbeløbene, og kompagniet havde måttet optage lån. Kompagniet gav ikke udbytte, men dog et vederlag til hver af de to direktører, årligt 50 rd. SF havde imidlertid mange andre aktiviteter, som købmand, grundejer, kreditgiver og pengeudlåner. Foruden boligen på den fornemme gade Torvegade, det senere Store Torv, ejede han adskillige ejendomme til udlejning, og i Ry havde han boder til brug i markederne. Som kreditor var han streng. Da han havde fået et mindre tilgodehavende hos en fattig borger, lod han gøre udlæg for beløbet, to puder, to lagener og et par småting. Adskillige sager viser, at han tog pant i løsøre, ofte de almindeligvis kostbare bryggerredskaber. Det hændte, han krævede noget, han ikke havde ret til, som da han i 1626 ville fratage sognepræsten i Årslev landgilde og tiende af annekspræstegården i Tilst, men gennem en landsdommer, hvis fuldmægtig han var, fik han forbud herimod af kongen. Illustrerende er også en episode i 1638, hvor SF af en bager ville købe en sort kåbe for 11 mark og først sendte to mænd, og da det mislykkedes, to bysvende, der prøvede fiffet at lægge pengene, inden de gik, men oplevede, at bageren kastede pengene efter dem – SF kunne da ikke sige, at bordet fangede. Trods den energiske aktivitet er det dog i hvert fald til tider gået tilbage for SF, hvilket måske kan ses som baggrund for, at han 1617 hævnedes sig på den bedrestillede kollega, borgmester Hans Grønbæks kone ved at forfølge hende som heks. Allerede i 1615 havde SF dog været i slagsmål med Hans Grønbæk.

Man ser SF som en vel dygtig, men også grisk og hård person. Hans metoder har ikke altid været fine, og måske ligger der også noget bag den sag, der førte til hans fald som borgmester i 1641. I februar dette år noterede Christian 4. i sin kalender, at han havde modtaget 3.000 rdl. fra SF i Århus. Begrundelsen skulle være, at denne skulle have siddet for længe i borgmesterembedet, der skulle gå på omgang mellem rådsmedlemmerne. Men 3.000 rd. var et kolossalt beløb: i 1661 var byens mest kostbare ejendom en adelsgård sat til 1.800 daler, og samtlige ejendomme i byen var tilsammen takseret til 105.200 daler. Beløbet vidner imidlertid om SFs økonomiske niveau.

OD

Funch Thomsen, Theodor Julius, 1859-1923, redaktør, avisudgiver FT var tømrersøn fra Slagelse. Han blev student fra Sorø Akademi 1876 og påbegyndte derpå et jurastudium, som han dog måtte opgive af økonomiske grunde. Efter en tid som huslærer blev han journalist ved Jyllands-Posten. Han rejste dog tilbage til København, hvor han tog statsvidenskabelig eksamen 1883. Efter en udenlandsrejse blev han 1885 redaktør af Horsens Avis. Han stiledede dog højere og spurgte A.F.Elmquists enke, der havde ført byens avis videre efter mandens død 1883, om Århus Stiftstidende og dets trykkeri, Aarhus Stiftsbogtrykkerie, var til salg. Det var avisen ikke umiddelbart, men enken tilbød FT redaktørstillingen, som han overtog 1889. Allerede to år efter overtog FT dog både avisen og trykkeriet på en forpagtningskontrakt med enkefruen. Hun døde 1908, og da kontrakten udløb fem år senere, overtog FT begge virksomheder. FT var både som administrator, redaktør og journalist en dygtig bladmand. Da han overtog bladet, levede det på 100 år gamle traditioner. Nu blev stofområdet udvidet, dog med betydelig vægt på lokalområdet, hvor der blev oprettet særudgaver for Skanderborg og Silkeborg. Han var dygtig til at finde de rette skrivende folk, og selv førte han en sober pen, der hellere ville overbevise end være sarkastisk. I 1900 flyttede han foretagendet fra Mejlgade til Emilienborg i Skolegade. 1915 købte han derpå ejendommen i Kannikegade, hvor avis og trykkeri fik domicil i mange år.

Blandt de projekter, FT arbejdede flittigt for, var gaven til hoffet, Marselisborg Slot, og skabelsen af det nye Århus Teater ved århundredskiftet. Også i arbejdet for det nye jyske universitet var han blandt pionererne. FT havde stærke religiøse og kirkelige interesser, som prægede hans personlighed.

I 1909 havde FT knyttet Louis Schmidt til avisen som redaktionssekretær, og han kom til at overtage bladet på samme måde som FT i sin tid. I 1920 fik han en kombineret forpagtnings- og købekontrakt over ti år med forpligtelse til at lade avisen trykke på Stiftsbogtrykkeriet, som FT overlod til sin søn, Th. Funch Thomsen jun., der dog allerede døde i 1926.

IG

Funder, Thomas Pedersen, 1804-1860, fabrikant, politiker

I midten af 1800-tallet var F en af de rigeste og mest fremtrædende mænd i Århus. Han var født i byen, og efter cand. jur.-eksamen i 1826 trådte han ind i faderens forretninger, der omfattede købmandsgård og byens største tobaksfabrik. F fik det held at virke i opgangstider,

og efter faderens død i 1829 udvidede og konsoliderede han støt og roligt virksomheden, der blev byens største. F var medlem af Stænderforsamlingen i Viborg 1836-46, fra 1838 var han også rådmand i Århus. Han var bl.a. med til at lede byens fattigforsorg, stifte Aarhus Spare- og Laanekasse, 1839, og oprette en håndgerningsskole for drenge, 1840. Politisk gik han i enevældens sidste årtier ind for en fri forfatning, men hans demokratiske sympatier var dog beherskede. Han blev kongevalgt medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling 1848-49, men ytrede sig ikke meget. For F gjaldt det den rette mellemvej mellem kongemagt og folkestyre, og da det politiske liv eksalteredes efter vedtagelsen af Junigrundloven 1849, trak han sig efter få år ud af politik og helligede sig sine forretninger. F var engageret og belæst, og han foretog adskillige udlandsrejser; hans rejse-dagbøger vidner om beherskelse af bl.a. tysk, fransk, hollandsk, russisk – og en sund portion humor.

Jens Clausen: Tobaksfabrikør Th. P. Funder, Østjydsk Hjemstavn IV, 1939, s. 41-55. Finn H. Lauridsen: Thomas P. Funder og den nye forfatning, Strejftog, Århus Stiftstidende 19. juni 1954

KT

Gammelgaard, Søren, 1912-1997, professor

Som den første professor ved Handelshøjskolen i Århus tiltrådte G sit embede i 1960, og dermed blev han århusianer ... med prædikatet »Danmarks mest udskældte økonom«! Dagbladet Børsen var i front og brugte store ord. Med udnævnelsen af G hævdedes professortitlen at være devalueret, og den nye professors socialistiske teorier kunne næppe være opbyggelige for unge erhvervsfolk.

Baggrunden for avisens udfald mod G var at søge i en kronik fra 1947 og i G's »centrale placering på myndighedernes side i den danske politiske debat om erhvervslivets struktur- og indtjeningsforhold« i en lang periode fra den statsvidenskabelige eksamen i 1938 til professorudnævnelsen i 1960. Fra priskontrolrådet var G vandret videre i systemet over prisdirektoratet til monopoltilsynet med en årrække ovenikøbet som indflydelsesrig leder af trustkommissionens sekretariat.

I Århus fik G som Handelshøjskolens rektor fra 1962 til 1969 meget at gøre med udflytningen fra den gamle, »jydske handelshøjskole« i Hans Broges Gade til skolens nye bygninger på hjørnet af Ringgaden og Viborgvej. Her blev byggeriet påbegyndt i 1963, og den officielle indvielse fandt sted fem år senere. Samtidig »rehabiliteredes« G, idet han i 1962 sammen med professorerne Carl Iversen og Erik Hoffmeyer som »vismand« blev udpeget til det første formandskab for Det økonomiske Råd. Få år senere fik G som udtryk for sine evner til at etablere og udbygge kontakterne til det lokale erhvervsliv og de lokale politikere sæde i Aarhus Privatbanks, fra 1967 Den Danske Provinsbanks bestyrelse og repræsentantskab. F gik af som professor 1982.

HSN

*Richardt Gandrup.
Tegning i Lokalthistorisk
Samling.*

Gandrup, Christian Richardt Aasted, 1885-1974, forfatter

Gs indsats i livet faldt især på to felter, et tidligt forfatterskab og en følgende indsats som kulturmedarbejder ved Århus Stiftstidende. Herudover dyrkede han på det amatør-mæssige plan musikken i forskellige fremtrædelsesformer.

G voksede op i et lærerhjem i Han Herred, og til denne hjemstavn var hans forfatterskab knyttet. Han debuterede med nogle ikke særligt iøjnefaldende digtsamlinger, hvorefter hans egentlige forfatterskab faldt i perioden 1914-22. Han skrev en romantrilogi om den fortænkte og ensomme grubler Niels Block, hvorefter han skrev sit hovedværk *Mørket*, måske hans lettest tilgængelige værk. Hans ro-

maner var karakteriseret ved en tragisk undertone og havde ud over de jyske hjemstavnsdigtere Henrik Pontoppidan som inspirator. Ikke helt forklarligt opgav han forfatterskabet og blev i stedet efter en kort periode på Politiken knyttet til Århus Stiftstidende som kommentator og kritiker. Efterhånden blev han kronikredaktør og leder-skribent, hvortil kom en markant virksomhed inden for personstof-fet, hvor hans klare og usentimentale vurderingsevne kom til sin ret. G blev seminarieuddannet fra Ranum i 1906, virkede ved skolevæse-net i Århus 1907-22 og igen 1925-35. I den første periode var han an-sat ved Frederiks Allés skole, i den sidste ved Christiansgades skole, hvor han som sanglærer skabte et elitekor blandt pigerne. Efter sin afgang blev han leder af damekoret Septimen, hvor en del af skolepi-gerne fra Christiansgade kom med. G var en habil cellist, og især i den tidlige tid i Århus var han med i en strygekvarter, der af og til blev udvidet med firhændigt klaver; den ene af de udøvende pianister var hustruen Julie, født Bro. Blandt de øvrige musicerende var bib-liotekar Emanuel Sejr, der spillede anden violin. Da G forlod bladet, ikke mindst på grund af afskedigelsen af Erik Schmidt som chefredaktør i 1963, trak han sig tilbage til villaen på Rungstedvej, men fulgte levende med i den kulturelle udvikling. Ef-ter sin død i høj alder blev han begravet på Kollerup kirkegård i sin hjemstavn, Han herred.

Richardt Gandrup: Ung forfatter, i Vagn Dybdahl, (red.): Ung i Århus, 1964

IG

Gebauer, Christian David, 1777-1831, dyrmaler

Sommeren 1829 tilbragte den unge Christen Købke i Århus, hvor han var malervennen Emmerik Høegh-Guldbergs gæst. Foruden at male nogle portrætter brugte Købke tiden til at anlægge sit senere så berømmede billede, *Parti i Århus Domkirke*, som kunstneren gjorde færdig året efter. Der er tale om et arkitekturbillede, men det giver al-ligevel plads til seks små personschildringer. Hovedpersonen, der ved sin statur og placering udgør en ikke uvæsentlig del af billedets kom-position, er G. Han fik herved på sine ældre dage og ad omveje en placering i kunsthistorien, han trods flid, uddannelse og begavelse ikke formåede at sikre sig gennem sine egne arbejder.

Født i Schlesien og sammen med sine forældre indvandret i Dan-mark voksede G op i Brødremenigheden i Christiansfeld. På Kunst-akademiet uddannede han sig fra 1800 til 1806 til landskabs- og dyr-

C.D. Gebauer. Efter ma-leri af Christian Horne-man ca. 1805.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

maler hos C.A. Lorentzen, men endnu i 1813 var G så optaget af bataljemaleriet, at han tog turen til Dresden for med egne øjne at iagttage krigens rædsler. Akademiet havde tidligt taget G til sig, og i 1815 blev han med 10 stemmer for og tre imod optaget som medlem med sæde i forsamlingen og fejret som landets første dyr- og kvægmalers. G belønnedes med bolig og atelier på Charlottenborg, og 1830 fik han – nu som århusianer med bopæl på Store Torv – titel af professor.

I hovedstaden var det gået G mindre godt. Han levede, som tiden gik, sit eget trælse og fattige liv uden for de toneangivende kunstneres kreds. I 1828 valgte han at flytte til Århus med næring som tegnelærer for borgerskabets døtre og vejleder for mere seriøse kunstnerspirer som den yngre Høegh-Guldbergs søn, Emmerik, der i utide havde måttet forlade Akademiet. Af direktionen for den nye søndagstegneskole for håndværkere opfordredes G i juli 1830 til at indtræde som medlem, og allerede måneden efter var han sammen med gode folk af byen med til at underskrive »Reglement for Prinds Frederik Ferdinands Søndagsskole for vordende Kunstnere og Haandværkere«.

HSN

Glob, Peter Vilhelm, 1911-1985, professor, museumsdirektør

PVG voksede op i Lyngby som søn af maleren Johannes Glob og tog i 1930 studentereksamen fra Lyngby Statsskole. Straks efter begyndte han at studere forhistorisk arkæologi og blev i 1936 den første magister i dette nyoprettede fag ved Københavns Universitet. Allerede i studentertiden arbejdede han som assistent ved Nationalmuseet og deltog 1932-33 i Lauge Kochs ekspedition til Grønland. Som færdiguddannet blev han i 1937 ansat som inspektør ved Nationalmuseet, og i 1945 blev han dr.phil. på en afhandling om yngre stenalders jyske enkeltgravskultur.

I 1949 udnævntes han til professor i forhistorisk arkæologi ved Aarhus Universitet og til leder af Århus Museums store oldsagssamling. Århus Museum havde dengang hjemsted i den hvide bygning, det nuværende »Huset«, ved Vester Alle over for Mølleparken. Med PVG som leder fik oldsagssamlingen nu navnet Forhistorisk Museum, og medarbejderstaben blev hurtigt udvidet med flere faguddannede arkæologer, der i forståelse med Nationalmuseet foretog udgravninger rundt omkring i Jylland med mange værdifulde fund til følge. Selv udgravede han Grauballemanden, et velbevaret moselig fra jernalderen, der straks blev en international sensation og gjorde hans navn

P.V. Glob.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

landskendt. I 1951 stiftede PVG Jysk Arkæologisk Selskab, og i 1953 påbegyndte han Bahrain-ekspeditionerne, der i de følgende år blev udstrakt til de fleste stater ved Den Arabiske Golf. Samtidig sikrede han betydelige etnografiske samlinger fra fjerne lande til museet og fik i 1957 tilknyttet en etnograf som lærer ved universitetet. De mange nye samlinger blev præsenteret for offentligheden i udstillinger på museet, men pladsforholdene var efterhånden katastrofale, og PVG arbejdede derfor med planer om en udflytning til herregården Moesgård. Disse planer nåede han dog ikke at realisere, for i 1960 blev han udnævnt til rigsantikvar og direktør for Nationalmuseet, hvor han til gengæld fik gennemført udbygningen i Brede nord for København inden sin fratræden i 1981.

Som arkæolog var PVG højt anskrevet. Han arbejdede grundigt og udgav adskillige bøger og talrige artikler hovedsageligt om emner inden for dansk arkæologi og i nogen grad også nærorientalsk arkæologi. Han var i høj grad kunstnerisk begavet, malede flittigt, og i sine populærvidenskabelige bøger skildrede han fortidsminderne og oldtidens mennesker i et fængslende sprog ofte ledsaget af hans egne fremragende fotografier. Som forelæser og på en officiel talerstol kunne han virke noget tør, men han forstod at omgås alle folk, og i både fagligt og festligt lag var han det naturlige midtpunkt, der begejstrede alle med sin formidable fortællerevne. En udpræget igangsætter. I professorårene boede PVG i Risskov, og efter udnævnelsen til rigsantikvar holdt han fast ved Jylland og købte en gård på Mols som bopæl for familien.

HJM

Goll, Bernt August, 1866-1936, byfoged, rigsadvokat

BAG var født i Bergen. Efter studentereksamen 1882 i Haderslev blev han cand.jur. i 1887 og fik straks ansættelse som assistent i Københavns politikontor, hvor han avancerede til fuldmægtig i 1896. I 1902 udnævntes han til 4. politiinspektør i København, et embede han beklædte i de følgende seks år.

I 1908 blev han byfoged i Århus. Her viste han for alvor sine fremragende evner som jurist og som dygtig administrator af embedet. Nogen særlig korrekt embedsmandstype var han dog ikke; han var på den ene side en fremragende dygtig embedsmand, men på den anden side et menneske, som ønskede at nyde livets glæder. Hans villa i den nordlige del af Århus blev nærmest et kulturcentrum, hvor repræsentanter for videnskab og andet åndsliv mødtes. Fremmedet skete oftest i selskabsantræk, hvad der gav det et præg af ele-

*Aug. Goll.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

gance, som blev en selvfølgelig bestanddel af sådanne sammenkomster.

BAGs personale værdsatte hans store dygtighed, og det gjorde ikke noget som helst skår i den respekt, man følte over for ham, at enkelte af politiets folk lejlighedsvis så deres chef i en livsudfoldelse, som ikke helt stemte med, hvad man kunne vente af en korrekt politiembedsmand.

BAG brød op fra Århus i 1919 for at tiltræde embedet som civildommer i Københavns amts nordre birk. Som sin fuldmægtig ved det nye embede medfulgte hans tro væbner politiassistent Hauerbach. BAG virkede hele sit liv igennem med stor autoritet og begejstring for reformer inden for strafferetten. Under titlen *Forbrydelse og straf* udgav han i 1905 nogle populære foredrag i bogform, og i 1916 fulgte bogen *Lov om rettens pleje*, begge som noget ganske nyt forfattet i en velskrevet og letforståelig form. Som et resultat af sit mangeårige Shakespearestudium udgav han i 1907 bogen *Forbrydertyper hos Shakespeare* (oversat til tysk og engelsk) og i 1922 *Romeo og Julie og andre Shakespeare studier*.

BAG blev i 1925 udnævnt til rigsadvokat, et embede som han beklædte til sin død nytårsnat 1936 i København.

PRP

Gregersen, Emil, 1921-1993, maler

G stammede fra Balling i Salling. Som uddannet malersvend flyttede han i 1939 til Århus, hvor han kom til at arbejde sammen med en af byens velrenommerede kunstmalere, Thorvald Hansen, som få år senere, i februar 1945, døde i koncentrationslejren Neuengamme. Det var præcis en måned før sønnen, den kun 17-årige Ib Hansen, der tre år forinden havde debuteret på Kunstnernes Efterårsudstilling i København, led samme skæbne i koncentrationslejren Hannover-Stöcken. G kom til at bo hos familien Hansen, og længe varede det ikke, før han var i gang med pensel og staffeli. Thorvald Hansen var ikke i tvivl om Gs talent, og det blev da også hurtigt til, at G flyttede til hovedstaden og gennem nogle måneder i 1943/44 fik sin gang i Immanuel Ibsens atelier og siden opfattede sig som elev af Ibsen. Kort efter krigen var G tilbage i Århus, og 1946 debuterede han på Kunstnernes Efterårsudstilling. Derefter gik det slag i slag. G ytrede sig ikke alene inden for maleriet i dets mere almindelige formater, men også i de store, ateliermalerierne, og i de mindre, de intime, og som grafiker og mosaikkunstner. Det er sagt, at hans oplevelse af farven og stoffet i farven fra starten var drivkraften i hans maleri, at han

Emil Gregersens underskrift.

Fra 1800 signaturer af 1000 danske malere, samlet og udgivet af Chr. Dam, A/S Dansk Nutidskunsts forlag, 1952.

Emil G.

valgte sin skala af blide, brudte farveharmonier, og at dette førte ham ud i et senkubistisk formsprog. Motivet var for G altid underordnet, men som regel til stede og medspillende. G tilhørte de abstrakte, og med karakteristikkene »klassisk modernist« fik en af hans kritikere sagt noget væsentligt til forståelse af G som billedkunstner.

Før sin første separatudstilling i Kunstbygningen i 1960 havde G været med til at gøde jorden for »Den jyske«, som han var medlem af i dens levetid fra 1957 til 1962. Siden blev det »Grønningen« 1964-1970 og fra 1971 »Den frie«. Fra 1971 til 1974 var G medlem af udsmykningsudvalget under Statens Kunstfond. Den store retrospektive udstilling omfattende mere end hundrede værker vist i Kunstbygningen i 1981. G havde året forinden modtaget Akademiets Eckersberg-medalje.

Arkitektskolens festugeudstilling 1993, som hed *Maleren Emil Gregersen og arkitekterne Friis & Moltke*, skulle vise sig at blive slutstenen over Gs mere end 30 års arbejde inden for den monumentalt betonedede udsmykningskunst. Det skete som oftest i et velsmurt og meget målrettet samarbejde med arkitekterne Friis & Moltke, et parløb som tog sin begyndelse med opførelsen af Gs eget hus på Hamp-højvej i Højbjerg i 1955 og efterhånden resulterede i et halvt hundrede større eller mindre samarbejdsprojekter. Sammen med arkitekterne Kjær & Richter stod G i 1982 for farvesætning og udsmykning af Musikhusets store sal.

På det organisatoriske plan var G medvirkende til, at Kunstbygningen i J.M. Mørks Gade genvandt sin oprindelige status som udstillingsbygning for den bildende kunst, at Det Jyske Kunstakademi oprettedes med status som statsanerkendt kunstskeole, og at et Kunsternes Hus langt om længe så dagens lys i Saltholmsgade.

HSN

Grosmann, Henrik Ernst, 1732-1811, konrektor, komponist

G var officerssøn fra Haderslev og rejste efter studentereksamen til Jena for at studere. Efter hjemkomsten ernærede han sig først som huslærer i Jylland, men blev 1760 tilknyttet Århus Katedralskole, hvor han efterhånden avancerede til konrektor.

Helt fra begyndelsen af sin tid i Århus stod han for kirkemusikalske opførelser; den første var en pinsekantate af Telemann. Fra 1767 og en snes år frem havde han sin store tid inden for musikken. Han stiftede bekendtskab med greve Fr. Danneskiold-Samsøe til Marselisborg, der i sin gård i Vestergade, senere Mønstedts gård, i sine sidste leveår 1767-70 udviklede et formeligt musikalsk akademi. Her afsang

G »udenlandske musicalia«, især italienske for den musikglade greve, akkompagneret af sin discipel, senere kapellan ved Domkirken Chr. Vest Hertel. Efter grevens død begyndte G selv at komponere. Det var fortrinsvis kirkemusik, f. eks. påskekantater for syngestemmer, instrumenter og orgel.

Allerede 1789 blev G blind af sort stær, og en lammelse i benene lænkede ham til stolen de sidste 20 år af hans liv. Alligevel gennemførte han sangundervisningen på skolen på den måde, at eleverne kom til ham i hans hjem adskillige år efter 1800.

Emanuel Sejr: Århus-Profil, 1974, s. 112-16

IG

Gruhn, Axel, 1899-1958, direktør

AG var født i Nykøbing Falster, hvor hans far var snedkermester. Efter endt studentereksamen fra Nykøbing Statsskole blev han i 1924 civilingeniør. Han blev straks assisterende ingeniør hos havnevæsenet i sin fødeby, men allerede året efter fik han arbejde hos Christiani & Nielsen, hvor han fik opgaver i udlandet. I 1934 kom han til Århusfirmaet Thomas Ths. Sabroe som merkantil ingeniør, hvor han året efter blev prokurist og i 1937 administrerende direktør. I denne stilling kom AGs egenskaber til fuld udfoldelse. I løbet af få år var virksomheden inde i en voldsom udvikling, der kun blev dæmpet af krigsårene. I efterkrigsårene blev indsatsen for at fremme virksomhedens eksport øget. Således var AG medlem af flere handelsdelegationer til Moskva og London. Der var tidligt bud efter ham i det organisatoriske arbejde. I 1938 blev han medlem af Industrirådets eksportudvalg, hvor han var formand siden 1956, i 1942 medlem af Industrirådet, som han var viceformand for siden 1950, kun afbrudt af en kortvarig formandsperiode 1951-52. 1952-54 var han formand for Aarhus Industriforening, og han var desuden handelskyndigt medlem af Vestre Landsret. Desuden besad han en lang række tillidsposter inden for køle- og jernindustrien og var en periode formand for idrætsforeningen AGF.

HV-S

Grundtvig, Gustav Vilhelm, 1866-1950, overbibliotekar

VG var født og opvokset i København. Som søn af arkivar Johannes Grundtvig faldt det naturligt, at han skulle følge i faderens fodspor og gå studievejen. VG blev student i 1884 og cand.mag. i dansk 1891. Via et arbejde som bibliotekar ved Landbohøjskolen blev VG i 1903 ansat

som underbibliotekar ved Statsbiblioteket, hvis chef han blev i 1905. Allerede tidligt indså VG, at han stod over for en vanskelig opgave, idet han med et lille personale skulle administrere et få år gammelt og endnu for store deles vedkommende ukatalogiseret bibliotek. Det lykkedes dog på få år at oparbejde en storstilet udlånsvirksomhed, og han tilstræbte i nært samarbejde med folkebiblioteker over hele landet at gøre Statsbiblioteket til et virksomt led i folkeoplysningsarbejdet. Eksempelvis oprettede han på landsudstillingen i Århus 1909 et mønsterbibliotek og arrangerede ved samme lejlighed det første samarbejds møde mellem Statsbiblioteket og de mange folkebiblioteker.

Efter at spørgsmålet om et universitet i Århus omkring 1920 konkretiseredes, indså VG, at det måtte blive Statsbibliotekets opgave at servicere den nye uddannelsesinstitution og inden for en overskuelig årrække at varetage opgaven som universitetsbibliotek. Denne ændring i bibliotekets målsætning vakte stor modstand i visse kredse, især fra landets folkebiblioteker, som frygtede at samarbejdet med Statsbiblioteket skulle smuldre. Dette kom til udtryk i bibliotekskommissionen 1924-1926, hvor VG sammen med Statsbibliotekets anden repræsentant, Emanuel Sejr, stod alene over for kommissionens andre medlemmer i deres syn på Statsbibliotekets fremtid. Den linie, som VG stod for i kommissionen, viste sig at være den rigtige, og da universitetsundervisningen i Århus i slutningen af 1920'erne tog sin begyndelse, kom Statsbiblioteket til at fungere som universitetsbibliotek. Kritikken og modstanden fra folkebibliotekerne stoppede dog ikke, men i 1938, to år efter VGs afgang som overbibliotekar, blev det officielt fastslået, at Statsbiblioteket skulle fungere såvel som universitetsbibliotek for Århus Universitet samt som overcentral for landets folkebiblioteker.

VG var ikke udpræget forhandlingsmand, og hans stejle holdninger gav tit anledning til et modsætningsforhold til andre. Alle anerkendte dog hans retlinede karakter og loyalitet. Egenskaber, som gjorde ham til en respekteret og afholdt chef blandt personalet.

Vilhelm Grundtvig: Bibliotekssagen i Danmark, dens Maal og Midler, 1910 –
Samme: Statsbiblioteket i Aarhus og Universitetet i Jylland, 1921

RE

Gudme, Olaf, 1862-1924, rektor

Som naturligt var, havde sognepæsten i Ormslev-Kolt sendt sine

sønner, Olaf og Henry, i skole i Århus. Af folketællingen for 1880 fremgår det, at Iver de Hemmer Gudmes drenge, begge disciple i latinskolen, boede som pensionærer hos handelsgartner Ulstrup i Frederiks Allé 80. Olaf var ældst, han blev student 1881 og teologisk kandidat 1888. Ti år senere øvede han sit livs indsats. Fra en stilling som lærer ved Birkerød Kostskole flyttede han tilbage til Århus, lejede sig ind på Ingerslev'ernes gamle hovedgård og oprettede Marselisborg Kostskole og lærde Skole. Starten gik 2. maj 1898 med kun fem elever. Olaf udgjorde sammen med sin kone Kathrine krumtappen i foretagendet, som også Henry, der i mellemtiden havde bestået skoleembedseksamen, tilsluttede sig i efteråret 1898.

Beliggenheden i frie omgivelser ved skov og strand befordrede i allerhøjeste grad Gs ideer om at skabe et liberalt skolesamfund med såvel traditionelle boglige som friluftsbetonede fysiske udfordringer. Gs entusiastiske bestræbelser vandt hurtigt udbredt anerkendelse, og søgningen til skolen var betydelig og voksende fra år til år. I 1904 tildelte ministeriet G dimissionsret til studentereksamen, og samme år indviedes en ny og imponerende hovedbygning. G havde opnået, hvad han ville, og som det skulle vise sig, befandt han sig netop ved denne tid i sit livs middagshøjde.

Nedturen lod ikke vente længe på sig. G havde økonomisk bragt sig på vulkanens rand, og i 1911 døde Kathrine. Først klaredes skærene ved, at skolen i 1909 som selvejende institution overgik til forældrenes administration med G som forstander. Få år senere var krisen for den private skole fatal. Kommunen erhvervede 1916 Marselisborg, og G skulle væk fra sin skole. Fra 1920 var han lektor ved Aabenraa Statsskole.

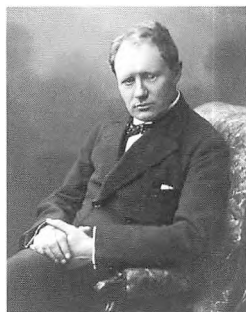
Når G i 1913 lovede at stille som Højres kandidat i Brædstrupkredsen, og når han ved verdenskrigens udbrud i 1914 var blandt de første, som meldte sig under fanerne i Akademisk Skyttekorps, var der nok snarere tale om en oprigtig form for signalgivning end om et egentligt engagement.

Lauge Jørgensen og I. Alstrup: Marselisborg Gymnasium 1898-1948. Marselisborg i 100 år. 1898-1998

HSN

Gundel, Sven, 1873-1957, lektor

Marselisborg Gymnasium har som de fleste andre skoler af en vis alder sine koryfæer blandt lærerne. En af dem er G, der som teologisk kandidat fra 1901 kom til Gudmes purunge kostskole i 1903 for først

*Sven Gundel. Ca. 1910.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

at forlade den igen 40 år senere. Samvittighedsfuld, principfast og udstyret med evne og vilje til ud fra et sikkert overblik at strukturere sit arbejde kom G gennem de mange år til at præge skolen dels som lærer i dansk og oldtidskundskab, dels som inspektør.

»I eksamenstiden forkyndte altid et par handsker, en hat og en stok, hvor lektor Gundel havde en klasse i ilden«. Ordene skyldes en af de mange elever, for hvem G var en afgud, og de fører naturligt over i den anden halvdel af Gs liv.

Som velrenommeret teateranmelder ved Jyllands-Posten fra 1906 til 1942 var han en kendt mand i byen med fast plads i parkettet. »Elegant, gennemsoigneret, lidt af en laps«, hedder det i avisens nekrolog over G, som gennem en lang årrække tillige var den energiske formand for Århus Teater Forening, der åbnede op for gæstespil fra Det kgl. Teater. Fra 1943 var G Aarhus Teaters arkivar og programredaktør, men teatrets 50 års jubilæumsskrift overlod han til Emanuel Sejr, som i mangt og meget var henvist til at gøre brug af alt det, G i tidens løb havde skrevet om teatret, og af hans dybe indsigt i teatrets verden.

Som københavner af fødsel kom G efter et vikariat ved Aalborg Katedralskole til »det rædselsfuldt provinsielle« Århus, men blev med Richard Gandrups ord »århusianer af tilvænning«. Præget som han var af den radikale og rationalistiske hovedstadsintelligens, kom det vist bag på G, at han med årene kom til at »føle sig som ærkeårhusianer«.

HSN

Gutfeld, Andreas Peter John, 1859-1942, dirigent

G er den første, der brugte ordet By-Orkester i Århus. Han tiltrådte som leder af Århus Teaters orkester i 1906 og beklædte denne stilling til 1927.

G var født i Roskilde og i en moden alder uddannet i violin hos Johan Svendsen og hos ungareren Jenö Hubay i Bruxelles i årene 1887 til 1902. Som ung havde han været assistent i Det kgl. Kapel. Senere grundlagde han sit eget konservatorium i Harrowgate i England og dirigerede et orkester i Leeds. Derpå blev han direktør for konservatoriet i Bergen. Fra 1903 til 1906 var han kapelmester i Helsingfors. Da han kom til Århus, fandt han musiklivet domineret af domorganist Arthur Allin, der stod for byens orkesterkoncerter, der blev udført gratis af musikerne. Da G overtog teaterorkestret, fik han med byrådets hjælp etableret daglige aftenkoncerter i tre måneder med et orkester på 25 mand i Vennelyst. Det var netop, da man forsøgte at

*Andreas Gutfeld.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

gøre Vennelyst til et velbesøgt Tivoli, og Gs arrangement fungerede fint, til pavillonene brændte i 1908. Da man ikke mere kunne spille i Vennelyst, overgik pengebevillingen til teaterorkestret, som derved blev udvidet til 20 mand. Pengene blev imidlertid gradvis slugt af teatrets ledelse, der efterhånden reducerede orkestret helt ned til 10 mand. I 1927, da han lidt gammel og skuffet blev afløst som orkesterleder af Thomas Jensen, gjorde G status over musiklivet i Århus og konstaterede en krise, ikke mindst fordi militærmusikken også var i tilbagegang efter infanteriets fraflytning. Han mente, at der på basis af det filharmoniske selskab, der var skabt af amatører i 1919, måtte bygges et egentligt byorkester på mindst 30 mand. Hans ønske gik i opfyldelse i 1935, og han holdt sig ikke for god til i sin alderdom at vikariere som menig orkestermusiker i det nye orkester. Efter sin afgang som kapelmester blev han kollektør for klasselotteriet.

IG

Güldencrone, Christian Frederik, 1741-1788, lensbaron, diplomat G var født på godset Rethwisch i Holsten og arvede efter faderens død i 1753 dennes ejendomme, baroniet Vilhelmsborg, Moesgård og de holstenske godser Rethwisch og Breidenbeck. Han gik fra 1759 i gymnasiet i Hamborg og blev i 1760 immatrikuleret på universitetet i Kiel, i 1761 i Strasbourg. I 1765 blev han assessor i Tyske Kancelli, hvorfra han i foråret 1771 blev sendt til Stockholm som gesandt. Her iagttog han partikampene forud for Gustav 3.s statskup i 1772, derefter var hans diplomatiske spillerum begrænset, og i 1779 forlod han endelig Stockholm på orlov. I 1780 udnævntes han til gesandt i Sankt Petersborg, men afstod af økonomiske grunde og blev i stedet i 1781 stiftamtmand i Århus og amtmand over Havreballegård og Stjernholm amter. Allerede i 1784 efter regeringsforandringen med Ove Høegh-Guldbergs fald blev han afskediget, og embedet overtaget af Høegh-Guldberg, mens G blev sendt som gesandt til Wien, hvor han døde i 1788.

I 1771 havde G købt Østergård, og i årene 1780-84 havde han efter hofbygmester Chr. Joseph Zuberers tegninger ladet opføre den nuværende hovedbygning på Moesgård, et stort anslået symmetrisk anlæg, hvorom det er sagt, at avlsbygningerne sammen med hovedbygningen udgør et af de smukkeste og mest harmoniske gårdsrum i Danmark. I de få år i Århus havde G imidlertid ikke haft held til at få styr på sine godsers økonomi, og ved hans død blev boet erklæret falit. Sagens omfang fremgår alene af, at materialet i Århus stiftamts arkiv fylder syv arkivpakker. Måske havde han ikke haft de første Mar-

C.F. Güldenchrone med familie. Maleri af L. Lønborg ca. 1797. Foto i Lokalhistorisk Samling.

selis'ers hårde holdning i godsdriften. Han var kendt som frisindet og havde i 1768 været blandt de store jorddrotter, der over for Generallandvæsenskollegiet stærkt tilrådede gennemførelsen af vidtrækkende landboreformer.

OD

Güldenchrone, Frederik Julius Christian, 1765-1824, baron G var født i København som søn af lensbaron Christian Frederik Güldenchrone, der da var assessor ved Tyske Kancelli. Senere fulgte han faderen under dennes rejser som diplomat i udlandet, idet han dog havde godt et par års skolegang på Sorø Akademi. I 1786 blev han selv legationssekretær i Wien. Efter faderens tidlige død i 1788 overtog han baroniet Vilhelmsborg og forlod i 1789 statstjenesten. Samme år købte han Moesgård, i 1805 Marselisborg. Han var således ved flere herregårde nært knyttet til Århus og lod også senere, i 1811, opføre en fornem gård på nordsiden af Store Torv. 1795 var han deputeret i Vestindisk-Guineisk Rente- og Generaltoldkammer. 1799-1801 var han amtmand over Randers amt, i 1804 blev han stiftamtmand over Århus stift og amtmand over Århus amt – embedet, som også hans far og oldefar havde haft. Her sad han til 1820. Han var i 1810'erne byens langt største skatteyder, men trods godsrigdommen klarede han sig ikke igennem krisen i forbindelse med Napoleonskrigene og gik fallit i 1821. Om hans personlighed vides ikke meget konkret, men man bemærker, at han ejede en bogsamling på ikke færre end

F.J.C. Güldenchrone. Maleri af Jens Juel.

*Vilhelm Marselis Guldencrones herregård
Vilhelmsborg.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

8.000 bind, opstillet på Moesgård i det ovale rum, som han lod indrette til bibliotek.

OD

Guldencrone, Vilhelm Marselis, 1645-1683, baron, godsejer
G var født i Amsterdam som søn af storkøbmanden Gabriel Marselis, der som dansk resident og kommissarius havde nære relationer til Danmark. Vilhelm blev i 1661 immatrikuleret ved Leidens Universitet, men har ikke meget senere taget ophold i Danmark, hvortil flere af hans slægtninge havde tilknytning. Hans far erhvervede i 1662 ved køb herregården Skumstrup i Mårslet sogn og Moesgård ved Århus, og de gik ved hans død i 1673 over til Vilhelm, der selv senere erhvervede andre jyske herregårde. Vilhelm Marselis, der i 1669 var blevet hofjunker, fik allerede i 1673 af Skumstrup med tilhørende gods, 1.000 tdr. htk., oprettet baroniet Vilhelmsborg, og han blev optaget i friherrestanden med navnet Gyldenchrone. Dermed knyttedes navnet Vilhelmsborg til den gamle gård, der skulle blive af betydning for Århus som sæde for hans søn, sønnesøn og oldebarn, der alle sad som stiftamtmand i byen. I Mårslet Kirke lod han og hustruen i 1682 opsætte en altertavle med deres våbener; den er nu i Den Gamle By.

OD

I 1905 overtog Bruun & Sørensen Kannikegården og opførte det karakteristiske hjørnetårn. I 1908 indrettede man hovedkontor på adressen.

Foto i Erhvervsarkivet.

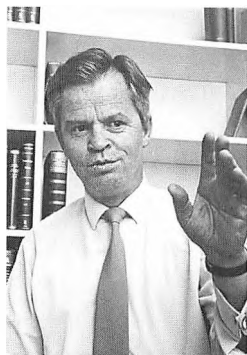
Hammer-Sørensen, Erik, 1902-1973, maskiningeniør

EH-S blev født i Århus som søn af fabrikant Carl H. Sørensen (s.d.). Han var student fra Århus Katedralskole 1920 og blev cand. polyt. i 1926. De følgende to år var han ansat i Bruun & Sørensens afdeling i København, men i 1928 rejste han til USA, hvor han var driftsingeniør i The Western Electric Company i New Jersey. Senere samme år blev han ansat i Raisler Heating Company, New York, hvor han var til 1930. Efter en tid hos Rudolf Otto Meyer i Hamborg 1930-31 vendte han tilbage til Bruun & Sørensen og blev ansat ved firmaets afdeling i Århus 1934, hvor han tre år senere blev direktør. Med sin omfattende uddannelse inden for varme- og elektroteknik var han væsentlig bedre rustet til dette job, end faderen i sin tid havde været med sin isenkræmmeruddannelse. På den anden side var forventningerne til ham på denne baggrund store. Det lykkedes ham da også at udvikle firmaet fra at være en stor jysk entreprenørforretning med internationale arbejdsopgaver til at være et verdensfirma, der havde afdelinger i fjorten danske byer og datterselskaber i Vesttyskland, England, Sverige og Spanien. Firmaets specialer var fjernvarme, forbrændingsanstalter, sprinkleranlæg, idrætsanlæg og nøglefærdige hoteller for blot at nævne nogle eksempler. Som faderen havde EH-S en lang række tillidsposter i det kulturelle liv og i erhvervslivet, hvoriblandt kan nævnes medlemskab af repræsentantskabet for Århus Teater, for Den Danske Provinsbank, Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien og Dansk Arbejdsgiverforening. I 1936 var han fægter på det danske olympiske hold.

Jørgen Fink: Bruun & Sørensen – pioner i fjernvarme, i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991

HV-S

Hammerschmidt, Arth., 1891-1984, gravørmester, stempelfabrikant AH var søn af Carl Arthur Hammerschmidt, der var kommet til Århus via Randers fra Sachsen o.1885. Han fik sin faglige uddannelse i faderens virksomhed, hvorefter han arbejdede i to et halvt år i forskellige virksomheder i København for til sidst at tage til Leipzig og Berlin, hvor han gennemgik et kursus i reliefgravering. Dette kursus afsluttedes med en tysk svendep prøve, og hans svendestykke fik senere tilkendt sølvmedalje i Århus. I 1916, da han var 25 år gammel, overtog AH gravørforretningen, mens hans to år yngre broder, Charles, overtog klichéfabrikken. I 1920 supplerede AH sin gravørvirksomhed med fremstilling af gummitempler, og hans forretning blev

Knud Hannestad. Ca. 1965.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

en af landets største inden for gravør- og stempelbranchen. I sine unge år var AH en særdeles dygtig ti-kæmper. Også hans broder var en dygtig atletikudøver.

Henrik Vedel-Smith: A.Hammerschmidt – gravering og klicheer, i Ib Gejl (red.): De skabte Aarhus – Anden samling, 1992

HV-S

Hannestad, Knud, 1915-1972, professor

Politikens Ninka traf i sommeren 1965 sit offer udstyret »med en sandal i Byzans, en snabelsko i middelalderen og en træsko i havens radisebed«! Den, der denne gang skulle portrætteres af periodens interviewer par excellence, journalisten Anne Wolden-Ræthinge, var ærkeårhusianeren H, og ikke overraskende fik den trænedede pen godt fat fra starten. H *var* en spøgefuld og med på lidt af hvert.

TV-serien *Spørg Århus* gjorde for en tid H og hans muntre venner fra byens lærde selskab til nationens ejendom. H var som videnskabsmand med titel af professor den, som på en charmerende måde kunne sætte tingene på plads. Klassisk-sproglig student fra Aarhus Katedralskole, kandidat med historie, dansk og latin fra sin bys universitet 1941, bibliotekar ved Statsbiblioteket 1944-1959, dr.phil. på afhandlingen om de 30 athenske tyranner 1950, professor i middelalderens historie 1959. Tilbage fra studietidens start var Aarhus Universitet omdrejningspunktet, og sådan fortsatte det. H blev dekan i 1964, medlem af konsistorium og dets forretningsudvalg fra 1965 til 1970 og bestyrer af Institut for Historie fra 1967 for endeligt at slutte karrieren som formand for Statens humanistiske Forskningsråd.

Det blev sagt om H, at han var et overskudsmenneske. Overskuddet fik han ind imellem brug for. Kampen om professoratet i oldtidens historie efter Afzelius i 50'erne, en stærkt opblæst studenterkritik i 60'erne og endelig sygdom. Stillet over for sådanne barske realiteter ville en svagere natur have strakt gevær. Det gjorde H ikke. Foruden alt det andet gjorde han sig ypperligt gældende som medlem af krimifolkets Poe-klub og som medlem af kogekunstnernes Gastronomiske Akademi.

Hvorfor skal vi bruge så meget krudt på historien, spurgte Ninka. Fordi det er skægt og spændende, lød professor Hannestads svar.

Aarhus Universitets årsberetning 1972/73

HSN

Hansen, Arne Martin, 1910-1998, vinhandler

AMH var søn af en viceskoleinspektør i Nyborg og kom efter realeksamen i købmandslære. Hos købmand Johs. Nielsen i København skærpedes hans interesse for handel med vin, og som 26-årig begyndte han som vinkyperlærling ved Frederiksberg Vinimport. Efter forskellige ansættelsesforhold grundlagde han i 1946 sit eget vin en gros-firma i Karens Møllers kælder i nordhavnen i Århus. I 1954 blev firmaet flyttet til større lokaler i Sct. Pauls Gade. I 1965 flyttede virksomheden til Holmegården, en landejendom i Højbjerg, hvorfra AMH drev virksomheden, indtil han i 1979 lukkede og flyttede til Fyn for at nyde sin pensionisttilværelse. AMH var manden bag den kendte Arnbitter, som han modtog en guldmedalje for i Rotterdam i 1970. Opskriften til Arnbitter samt andre specielt fremstillede produkter blev solgt til konkurrenten Anton Thorup & Søn, Århus.

HV-S

Hansen, Christian Gotfred, 1863-1941, direktør, kornhandler

CGH var landmandssøn fra Løjertoft på Nordals. Han tog præliminæreksamen fra Svendborg Realskole og var derefter i købmandslære i Vejle. Efter at have aftjent sin værnepligt blev han i 1884 ansat i kornfirmaet H. Meulengracht i Horsens, hvor han først var prokurist og fra 1895 blev leder af en nyoprettet filial i Århus. Allerede i skoletiden havde han udfoldet sit umiskendelige handelstalant, og Meulengracht-filialen i Århus blev meget hurtigt en hård konkurrent til byens største kornfirmaer: Hans Broge, Otto Mønsted, Joh. Baune og S.M. Holst. Året efter blev konkurrencen dog afblæst, idet de fem selskaber sammen med J. Ankerstjerne fra Randers sluttede sig sammen i Korn- og Foderstof Kompagniet (KFK). I det nye dominerende firma i jysk kornhandel, der straks høstede betydelige stordriftsfordele på især importsiden (køb af hele skibsladninger), blev CGH udnævnt til administrerende direktør, en post, han besad i næsten 40 år frem til 1933. Desuden indtrådte han 1925 i selskabets bestyrelse, hvor han havde sæde til 1939, fra 1930 som formand. Han blev sin generations måske mest fremragende kornkøbmand, der også fik mange fremtrædende poster inden for branchens egne organisationer bl.a. som formand for Foreningen af Korn- og Foderstofimportører i Jylland og Fyn 1902-1915 og fra 1905 som næstformand og 1917-36 som formand for Danske Korn- og Foderstofimportørers Fællesorganisation. Under handelsreguleringerne under og efter 1. verdenskrig og senere i 1930'erne blev han inddraget i en række af de mange nævn og råd, der oprettedes til at fordele kornhandelen og -afgifterne.

CGH opbyggede i årene frem til 1914 KFK til landets førende kornfirma med filialer i en række danske byer samt USA og Rusland. Han var i besiddelse af en imponerende arbejdsevne og karakteriseredes af branchefolk som stor i enhver henseende med en stærk konstitution og en fænomenal hukommelse. Han var hurtig og beslutsom i sine handelsdispositioner, men også meget dristig og optimistisk, hvad der undertiden gav firmaet betydelige tab, når kornpriserne var nedadgående.

Chr.G. – som han normalt kaldtes – boede kun i Århus i en snes år af sin erhvervskarriere, idet han i 1915 flyttede til København, hvor KFK havde hovedkontor i årene 1915-37. I århusårene blev han dog hurtigt en af forgrundsfigurerne i byens næringsliv og havde i en årrække formandsposten i Handelsforeningen og Havnens Arbejdsgiverforening. Han medvirkede til, at Århus Oliefabrik 1918 igen kom på danske hænder og sad derefter til sin død i dens bestyrelse. Endelig kan det nævnes, at han var med til at støtte byens filmpioner Thomas Hermansen og blev en af de større aktionærer i dennes selskab, det senere guldrandede Fotorama A/S. Hans fornemme villa »Mogens Løkke« i Saralyst dannede ramme for nogle af de tidlige spillefilmsoptagelser.

Ib Gejl & Chr. Jansen: Korn, købmænd og kornkompagni, 1971

EKJ

Hansen, Eva Hemmer, 1913–1983, forfatter

EHH voksede op i Åbyhøj hos forældrene, redaktør Jacob Peter Hemmer Hansen og Elna Høybye Nielsen. Efter studentereksamen fortsattes studierne på Århus Universitet, hvorfra hun i 1937 blev kandidat i engelsk og dansk. Det følgende år studerede EHH engelsk i Oxford, og i 1942 tog hun engelsk translatøreksamen. Fra 1944 til 1958 arbejdede hun som journalist ved Demokraten, og senere free lance for Aktuelt og BT samt som tv-anmelder og brevkasseredaktør på Århus Stiftstidende. Som journalist var EHH en ivrig deltager i samfundsdebatten, og i 1964 blev hun ansat som lektor i kulturstof på Journalisthøjskolen.

Fra 1958 til 1966 var hun socialdemokratisk medlem af byrådet. I 1969 kom hun på kollisionskurs med sit parti, fordi hun i protest imod, at partiet ikke havde opstillet en kvinde, indrømmede at have stemt på en kvinde fra et andet parti. EHH meldte sig ud af partiet, opstillede i 1973 for Retsforbundet og sad for dette parti i radiatorådet fra 1973 til 1978. Stærkt optaget af kvindepolitik og ligestillingsarbej-

*Eva Hemmer Hansen.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

de var hun formand for Socialdemokratisk kvindeudvalg i Århus fra 1958 til 1962. Endvidere virkede hun fra 1968 til 1971 som formand for Dansk Kvindesamfund.

I 1965 ægtede hun forfatteren Alf Grostøl, og i fællesskab startede de i 1966 forlaget Grevas. EHH debuterede selv som forfatter i 1939 og udgav flere romaner og novellesamlinger. I februar 1983 modtog hun Dansk Oversætterforbunds hæderspris for sit arbejde med oversættelsen af Dickens værker. Et arbejde hun endnu ikke havde færdiggjort ved sin død i marts samme år.

RS

Hansen, Hans, 1879-1956, redaktør, bladudgiver

Blandt byens pressefolk træder HH frem som den mest alsidige og mest betydningsfulde. Han var bondesøn fra Fredericia-kanten, men blev udlært som typograf i Fredericia og valgt til formand for sin fagforening. Fra 1902 gik han over i journalistik som medarbejder ved Horsens Avis, og efter en kort tid ved Nationaltidende i København blev han redaktionssekretær ved Jyllands-Posten i 1904. 1925 blev han ansvarshavende redaktør, 1931 chefredaktør og medejer, da han købte bladet sammen med telefondirektør K.Kirk.

Allerede fra 1906 blev HH en af avisens væsentligste skribenter, og i de næste 50 år skrev han omkring 10.000 lederartikler, signeret med en firkant som mærke. Fra begyndelsen var hans emner udenrigspolitiske, fra 1919 også indrepolitiske. Stilen var klar og saglig, og som reporter og referent skrev han under mærket Paspert. Jyllands-Posten var erklæret støtte af jyske interesser, og HH støttede varmt oprettelsen af universitetet og angreb den evindelige centralisme, udgået fra hovedstaden. Noget egentligt lokalblad blev avisen dog aldrig i HHs tid. Bladets holdninger blev lagt fast i en struktur, der delvis har holdt sig helt op til nutiden. Den væsentligste forskel er en glidning fra det konservative mod det liberale. Konservatismen havde sit faste tag i bladet i mellemkrigsårene. Fagforeninger og for store offentlige udgifter kritiseredes skarpt, og i sammenhæng med udfaldet af første verdenskrig, under hvilken HH tegnede en klar anti-tysk linje, blev kravet om Danmark til Dannevirke stillet. Den offentlige støttepolitik blev stærkt kritiseret, både når den gavnede arbejder og bonde. Den hårde kritik efterlod en fornemmelse af, at bladets respekt for dansk demokrati ikke var overdreven; men trods en vis flirt med korporative styresystemer stod bladet utvivlsomt på fast, national grund. I 1938/39 bekæmpede HH heftigt forslaget til grundlovsrevision. Grundlovssagen medførte, at HH meldte sig ud af Det

konservative Folkeparti. Det var et brud med perspektiver, idet HH siden sin ungdom havde arbejdet aktivt for partiet. Han var medstifter af og æresmedlem af KU i Horsens. I 1912-36 var han næstformand i Århus konservative Vælgerforening og 1918-23 sekretær i partiets amtsudvalg.

Under 2. verdenskrig steg avisens oplag voldsomt fra 24.000 til 72.000, en fremgang, der stort set blev fastholdt i HHs tid, og et noget større oplag end de 4.000, da han i sin tid trådte til. HH gik på bladet under navnet »redaktøren«. Han var noget patriarkalsk og fulgte nøje avisproduktet dag for dag. Hans frisind var uden mange grænser; han ansatte den stærkt radikale Svend Gundel som anmelder og ligeledes den personligt belastede Jens Kruuse, i begge tilfælde trods advarsler. De skrev begge fuldstændig frit uden nogen begrænsninger og tilførte med HHs velsignelse avisen nye og anderledes kvaliteter. Over for forsøg fra store annoncører på at øve indflydelse var han jernhård. I et enkelt tilfælde nægtede han fremover at modtage annoncer fra den pågældende.

HH havde mange tillidshverv inden for presseverdenen. Bemærkelsesværdig er hans formandskab for Provins-Journalistforeningen i årene 1915 til 1931, hvor han kæmpede for det synspunkt, at journalisterne måtte have en god løn for at kunne hævde sig som stand. Da han blev medejer af Jyllands-Posten, trak han sig fra posten.

Gerhardt Eriksen: Sider af avisens historie, 1990

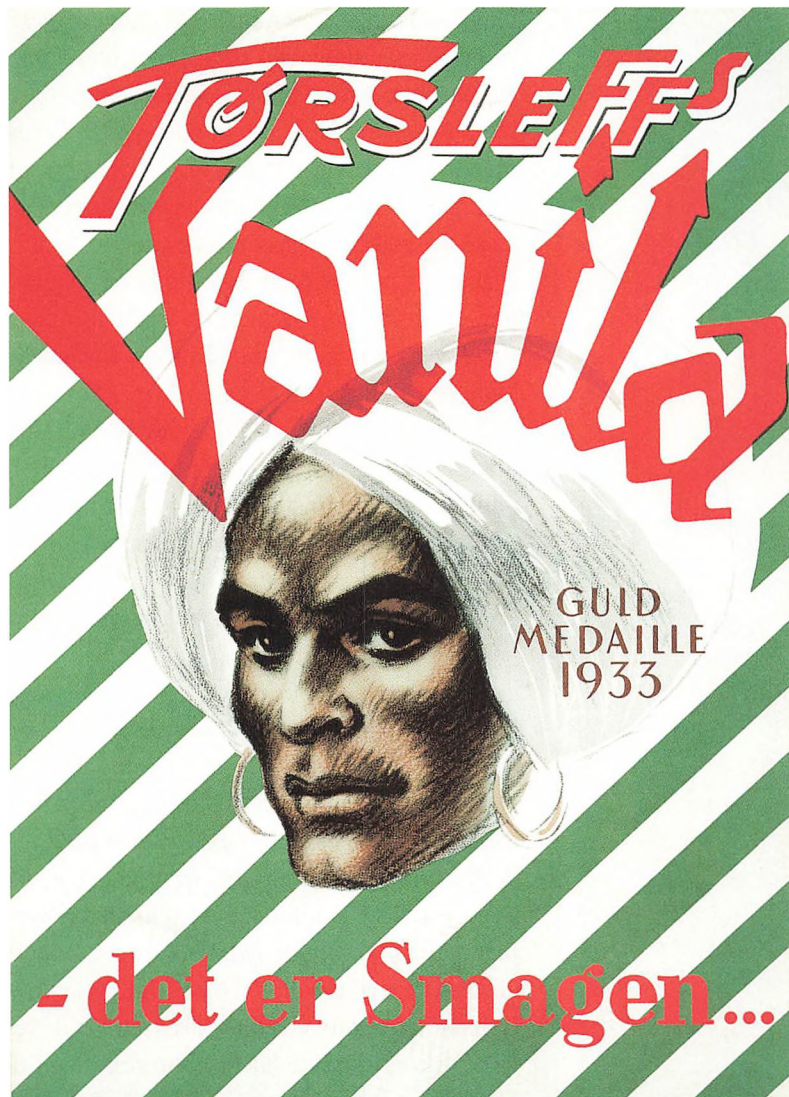
IG

Hansen, Henrik, 1902-1980, tegner

HH var forvaltersøn fra Århus. Efter uddannelse på Teknisk Skole og Kunstakademiet i København var han en kort tid porcelænsmaler i Sverige. Derefter vendte han tilbage til Århus og bosatte sig snart i Åbyhøj. HH blev illustratør ved Århus Stiftstidende. Med fin karakteriseringsevne fremstillede han medlemmerne af byrådet under debatterne, hvortil bl.a. kom idylliske tegninger til avisens søndagstilæg med motiver fra by og opland.

HH tegnede også for Familie-Journalen, i 37 år således forsiden til bladets årlige julehæfte. Med motiver fra bl.a. Den Gamle By tegnede han festtelegrammer for Århus Kioskselskab. Også som plakattegner og som kunstner bag flere hundrede bogomslag gjorde han sig gældende, og han illustrerede mange ugebladsnoveller. HH malede også, og hans portrætter af forskellige fremtrædende borgere havde god kvalitet. Endelig tegnede han reklamer, f.eks. for Tørsleff & Co.

Henrik Hansen har lavet mange motiver til Tørsleffs produkter f.eks. den grinende kine- ser på Atamon-etiketter- ne, peberfuglen, den lys- lokkede prinsesse med Eventyrbuddingen og så naturligvis emballagen til den i 1933 præmie- rede vaniljesukker. Mo- tiviet er en kombination af striber af stiliserede grønne bambusstænger og portrættet af Jena Zena, Elephantman of 1. Degree, én af to ele- fantpassere, der i mid- ten af 1930'erne ledsa- gede to elefanter, der skulle til Århus Zoologi- ske Have.
Foto i Erhvervsarkivet.

Hans tegning for produktet Tørsleffs Vanila fra 1930'erne, et mands- portræt af asiatisk tilsnit, er i brug den dag i dag. Modellen var Jena Zena, der bragte elefanter til byens zoologiske have fra Ceylon.

Annegrete Dybdahl: Kunst til hele landet fra Silkeborgvej, i Århus-Årbog 1982, 135-40

IG

Hansen, Olaf Jonas, 1870-1932, digter, lektor
OH var bryggersøn fra Nakskov. Han fik studentereksamen i 1888 og

blev cand.mag. med dansk som hovedfag 1894. Efter at have undervist ved københavnske skoler blev han ansat ved Århus Katedralskole, hvor han virkede til sin død, fra 1919 som lektor.

Det er sagt om OH, at han ikke valgte lærergerningen af lidenskab, men fordi den var det nærmeste erhvervsgrundlag med de interesser, han dyrkede. Selv om der foreligger vidnesbyrd om, at han var en rigtig god lærer, fremhæves det også, at han var splittet mellem to scenarier: den ydre virkeligheds og det indre livs. Fra 1897 udgav han en række digtsamlinger, fra 1912 også dramaer, hvoraf *I Rungsted Kro* med udgangspunkt i Johs. Ewalds liv blev opført med succes både på Det kgl. Teater og på Århus Teater. OH oversatte efter besøg på Island den ældre Edda og udgav nyere islandsk lyrik, og gennem mange år anmeldte han lyrik til Århus Stiftstidende.

I sine sidste år var han præget af en hjertelidelse, der medførte kortere og længere sygdomsperioder.

Emanuel Sejr: Biblioteks- og kulturliv i Århus, 1977, s. 60-69

IG

Hansen, Ove Anders Ovesen, 1895-1986, direktør

OH blev født i Skive som søn af købmand og senere direktør Gregers Hansen. Fra 1910 til 1916 blev han uddannet i tekstilbranchen på en trikotagefabrik i Horsens, suppleret med teoretiske studier på Handelshøjskolen i Århus. I 1914 var faderens tekstilfabrik Dollerup Mølle blevet slået sammen med tekstilfabrikker i Esbjerg, Vestbirk og Århus til De forenede jyske Farverier og Trikotagefabrikker, et aktieselskab med en kapital på 1.2 millioner kr., i hvis direktion Gregers Hansen indtrådte. OH blev 1917 medarbejder på Dollerup Mølle, og i 1919 blev han udnævnt til kontorchef ved den nævnte sammenslutnings hovedsæde i Rosensgade i Århus. Da bestyrelsen afviste faderens forslag om lønforhøjelse til ham, forlod OH fabrikken og blev driftsleder for en tekstilfabrik i Kolding. Her var han til 1923, da han vendte tilbage og blev merkantil direktør for selskabet. Hans indflydelse i virksomheden, der gav et pænt overskud op gennem 1920'erne, var stigende. Produktionsapparatet var efterhånden nedslidt, og OH kom til at stå bag planen om og gennemførelsen af et stort byggeri. Det blev fabrikken på Silkeborgvej, indviet i 1931; i dag er den hjemsted for erhvervsundervisning. Den flotte funkisbygning blev opført af entreprenør A.C.Niepoort, og facaden var tegnet af arkitekt Thorkel Møller. Bygningen dannede rammen om en moderne trikotagefabrik med 300 ansatte, og hovedproduktionen var dameunder-

*I begyndelsen af 1911 etablerede man in-dendørs filmstudier i en nyopført 4-etagers bag-bygning i Rosensgade 34. Allerøverst, i det, der formentlig skulle have været tørreloft, fjernede man i den østlige ende spær og tagsten og satte glas i. På dette primitive baggårdsloft blev der i april samme år optaget den første film med Asta Nielsen, hvori hun optrådte med Valdemar Psilander.
Foto i Erhvervsarkivet.*

tøj. Gregers Hansen døde i 1944, hvorefter OH blev enedirektør. I 1945 blev hans søn, Jørgen G. Hansen, ansat i firmaet, og han indtrådte i direktionen i 1951. 1950'erne blev dårlige år for fabrikken; konkurrencen skærpedes både fra indland og udland. 1953 blev OH formand for selskabet, og Jørgen G. Hansen indtrådte i bestyrelsen. Forholdet mellem far og søn var imidlertid dårligt, og i 1965 forlod Jørgen G. Hansen bestyrelsen i protest mod faderens ledelse. Han blev herefter opsagt fra sin stilling og fratrådte i 1968. Virksomheden gik dårligere og dårligere, og i 1979 ophørte produktionen. Afviklingen viste, at selskabet var insolvent. Ejendommen blev solgt til Århus Kommune.

OH havde et udpræget organisationstalent og besad en lang række tillidshverv i erhvervslivet. Blandt de lokale poster kan nævnes formandsskabet i Oliefabrikken 1959-74 og viceformand i Den Danske Provinsbank 1967-75.

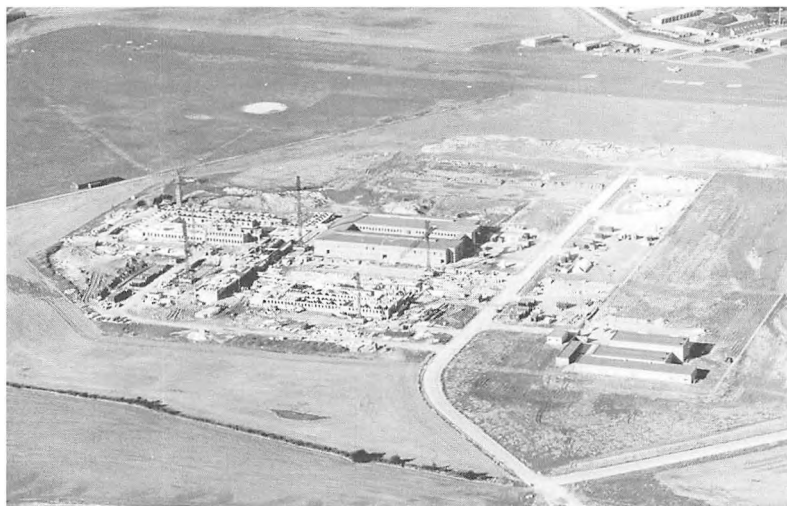
Ib Gejl i De skabte Århus, bind 2, 1992, side 9-23

IG

Hansen, Robert Svane, 1910-1984, rådmand, amtsborgmester
Efter kommunalreformen 1970 var RSH det nye Århus amts første borgmester, men forinden havde han næsten 25 års erfaring som kommunalpolitiker i Århus: indvalgt i byrådet i 1946 og siden 1962

Skejby Sygehus under opførelse i 1985, året efter Robert Svane Hansens død.

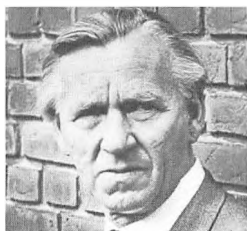
Foto i Lokalhistorisk Samling.

rådmand for 3. afdeling, der omfattede social- og sygehusvæsen. Mens hans bror H.C. Hansen meget ung blev sluset ind i landspolitik og endte som statsminister, tog RSH den lange vej og arbejdede sig til tops i Socialdemokratiet gennem utallige mindre hverv. Skønt han var uddannet elektriker i 1929 og bl.a. arbejdede ved Århus Belysningsvæsen indtil 1962, blev det indsatsen for de syge og dårligst stillede, der optog RSH som politiker. Børne- og ungdomsforsorgen engagerede ham meget. Som nyvalgt byrådsmedlem blev han medlem af sygehusudvalget, som rådmand fik han bl.a. gennemført store udbygninger på Kommunehospitalet, og som amtsborgmester var Skejby Sygehus en af hans mærkesager, der dog først blev realiseret, efter at han i begyndelsen af 1981 måtte trække sig på grund af sygdom. RSH fik sin største politiske udfordring som nyvalgt amtsborgmester, nemlig at samle 3 amter og 26 nye kommuner med i alt en halv million indbyggere til en administrativ enhed. Det lykkedes. I mange kredse var han vellidt for sin slagkraftighed, men ofte måtte han dog skære så hårdt gennem diskussionerne, at han blev beskyldt for at være magtsyg. En enkeltsag, en uheldig firing af amtskommunaldirektøren i 1975, forstærkede dette image. RSHs høvdingstatus var dog ikke så stærk, at han kunne gennemtrumfe en lufthavn ved Hammel, en af de sager, han kæmpede mest energisk for.

KT

Sven Hansen.

Hansen, Sven Leo, 1910-1989, landskabsarkitekt, professor
H var kraftig af statur med en let kolerisk attitude og viljen til at kæmpe til det sidste for sine markante holdninger og stærke meninger.

Han havde et stort og anerkendt talent som landskabsarkitekt med fornemmelse for både detaljen og de store linjer i det danske landskab. Med denne ballast skabte han en række haver, der står som noget af det bedste i 1900-årenes danske havekunst. H stammede fra den lollandske landsby Horbelev, valgte tidligt at blive gartner og fortsatte på Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, hvorfra han i 1932 blev havebrugskandidat. Karrieren begyndte som ansat ved stadsgartneren i Århus og fortsatte hos landskabsarkitekten, professor G.N. Brandt. I 1945 startede han som selvstændig og skabte omkring København de haver og landskaber, der hører til det centrale i hans arbejder. Det er omgivelserne ved Amtssygehuset i Glostrup fra 1952, Hillerød kirkegård og Skansebakken fra 1956 og Glostrup kirkegård fra 1961. I 1962-70 var han konsulent ved flytning af Abu Simbel templet i Ægypten, og i 1965 blev han ansat som lektor ved den nystartede Arkitektskolen i Aarhus. Som professor var han patriarkalsk med den kompromisløse holdning til omgivelsernes æstetik som det bærende i undervisningen. Anerkendelsen kom, da han i 1976 blev udnævnt til arkitektskolens professor i havekunst. Som følge af ansættelsen på arkitektskolen flyttede han til Århus og skabte her fint formede omgivelser til en række af samtidens store byggerier – ofte i samarbejde med arkitekterne Kjær og Richter eller Friis og Moltke. Det er haverne ved Skjoldhøjkollegiet fra 1969, Hs egen have på J.P. Larsens Vej 74 fra 1970, haven omkring Odder Rådhus fra 1971, de frodige gårdhaver i Danmarks Radios hus fra 1973 og endnu flere varierede gårdhaver i Journalisthøjskolen fra 1973, Musikhusparken med den stramme barokinspirerede have fra 1979 og den fornemme udvidelse af Vejlbj kirkegård fra 1979.

*K. Hansen Reistrup.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

Sven Hansen: Eksempler på landskabs- og havekunst, et udvalg af egne arbejder, København 1980

BB

Hansen Reistrup, Frederik K., 1863-1929, maler, billedhugger
KHR var født og opvokset i København i et fattigt hjem. I en tidlig alder fangede kunsten og det kreative hans interesse. Efter at have været i porcelænmalerlære i tre år og efterfølgende uddannet på Teknisk Skole startede han i begyndelsen af 1880'erne på Kunstakademiet i København for at uddanne sig som bataljemaler og billedhugger. Efter sin uddannelse blev han i 1882 ansat på Den kgl. Porcelænsfabrik, og efter en afstikker til Herman A. Kählers virksomhed i Næstved blev han omkring 1900 leder af udsmykningsarbejdet ved

Århus Teater. KHRs styrke lå i det dekorative og fortællende. Begge dele fik han lejlighed til at udnytte ved sin ansættelse hos Kähler og sin tid i Århus, hvor han i samarbejde med arkitekt Hack Kampmann udførte udsmykningsarbejder til Århus Teater, Statsbiblioteket (nu Erhvervsarkivet) og Marselisborg Slot. De markante bronceløver uden for Tinghuset er også lavet af KHR. Hans sidste udsmykningsarbejde blev syv fresker til Frimurerlogen, et arbejde som blev færdiggjort i 1928.

KHRs tid randt ud i begyndelsen af 1900-tallet. Han beskæftigede sig herefter især med illustrationskunsten og malerier med nationale overtoner, hvilket kom til udtryk i motiver fra 3-årskrigen 1849-51 og krigen i 1864. KHR havde i denne periode forkærlighed for det dramatiske og det bevægende. Han modtog i 1906 Det Anchuske Legat som en påskønnelse for sine arbejder i Århus.

RE

Hansen-Aarslev, Jens, 1847-1928, maler

JH-Aa var husmandssøn fra Årslev ved Århus. Han var bestemt for landbruget, men hans usædvanlige evner for at tegne vakte opmærksomhed, mens han var gårdskarl hos en århusiansk forretningsmand. JH-Aa begyndte i en sen alder sin maleruddannelse og det kun takket være chefens interesse for hans talent. I begyndelsen af 1870'erne startede han på Prins Ferdinands Haandværker- og Tegneskole i Århus. Her lærte JH-Aa hurtigt at male og modellere, og støttet af flere velyndere kom han, på trods af sine forældres modvilje, derfra ind på malerskolen på Kunstakademiet i København. Han blev hurtigt betragtet som et lovende talent inden for portræt- og landskabsmaling. Efter endt uddannelse drog JH-Aa i 1878 til Paris for dér at dygtiggøre sig som maler. Hans omkring 200 bevarede malerier, hvoraf størstedelen er i privateje, vidner om talent for detalje og ægthed.

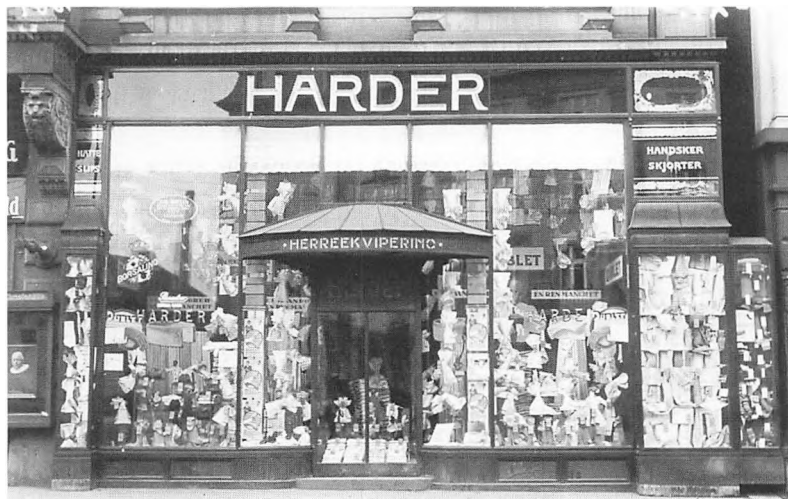
JH-Aa havde ikke noget let liv. Han led af ulykkelig kærlighed til den norske maler Kitty Kielland, hvilket var en medvirkende årsag til, at han få år efter sin hjemkomst fra Paris i 1881 forlod bylivet i Århus og flyttede til Årslev, hvor han kun lejlighedsvis malede. Han endte sit liv som særling og eneboer.

RE

Harder, Marius Ditlev, 1870-1954, herreekviperingshandler

MDH var født i Skive. I 1895 etablerede han den første herreekviperingsforretning i Århus. Det var Aarhus Cravat- og Skjortefabrik i Borgporten 15.

Marius Ditlev Harders herreekviperingsforretning på Store Torv omkring 1927. Sortimentet var ikke til masseproduktion, men til servicering af velstillede mænd. Harder havde set rigtigt i specialiseringen, og forretningen blev med tiden en af provinsens største herreekviperingsforetagender. Foto i Lokalthistorisk Samling.

Hans forretning var ikke til masseproduktion, han fandt en niche og specialiserede sig i tøj til velstående mænd. Starten var under beskedne forhold, men MDH stræbte efter at konsolidere sig i Århus som den førende inden for sit fagområde. Han drev sin forretning frem, og da det blev for trangt i Borgporten, flyttede han til Store Torv 3.

Op gennem 1900-tallet var MDHs forretning en af de største herreekviperingsforetagender i provinsen, ligesom han var forgrundsfigur inden for sin branche. I 1940 gjorde han sin førstemand og mest betroede medarbejder gennem mange år, købmand Alban Knudsen, til kompagnon, og firmanavnet blev ændret til Harder og Co.

Udadtil havde MDH et frisk væsen, og med sin jævne og bramfri form vandt han mange venner blandt forretningskollegaerne i Århus. Dette medførte mange tillidsposter, bl.a. formandsskabet for Aarhus Manufakturhandlerforening. Endvidere var han medstifter af Aarhus Herreekviperingshandlerforening. Af begge disse foreninger blev han på sin 75 års fødselsdag udnævnt til æresmedlem.

MDH var stadig aktiv som 80-årig i forretningen, hvor han stadig stod bag disken og ekspederede.

RE

Hauerbach, André Grove, 1866-1944, jurist, politiassistent

AH blev født i Randers. Efter tre år som kontorist på Nørhald herredskontor i fødebyen blev han 1887 exam.jur. og virkede derefter i nogle år som fuldmægtig hos sagførere og prokuratorer i Randers og

Hauerbach siddende i sin kontorstol. (Efter datidens skik havde kun chefens stol armlæn!) På bordet den uundværlige dokumentmappe, som dengang uden indhold kunne foldes en ekstra gang klar til op-hængning på cyklens tværstang. På væggen skimtes håndjernene. Foto i Århus Politihistorisk Samling.

Århus afbrudt af mere kortvarige perioder som byfogedfuldmægtig i Randers og Horsens. Fra efteråret 1892 nedsatte han sig som selvstændig sagfører i Nykøbing på Sjælland, men deponerede allerede året efter beskikkelsen for i 1893 at tiltræde stillingen som politiassistent i Århus.

I denne stilling udfoldede AH sig i de følgende godt 25 år som en dynamisk leder af politistyrken i Århus. Han ansatte allerede i 1904 en uddannet fotograf som politibetjent til at varetage optagelsen af fotografier og fingeraftryk af forbrydere. I 1909 indkøbtes den første politihund, og blot få år efter var 12 politibetjente udstyret med cykel og politihund under den pompøse titel Første jyske Brigade. Allerede forinden var den første skrivemaskine taget i brug, og som noget ganske nyt for provinsen oprettedes en politiskole, hvor ikke blot nyansatte, men også ældre ansatte blev trænet i elementære fag. I 1911 havde AH rundt om i byen placeret 11 alarmapparater, hvorfra politiet kunne tilkaldes. Samme år anskaffedes det hestetrukne salatfad og i slutningen af første verdenskrig de første to motorcykler.

AH fik i det daglige fuld støtte fra sin foresatte og nære ven byfoged

Aug. Goll, sammen med hvem han livligt deltog i byens selskabsliv, hvor hans mange evner som vittig taler, amatørtryllekunstner og -lømmetyv gjorde ham populær. Da Goll i 1919 forlod byen for at overtage stillingen som civildommer i Københavns nordre Birk, medfulgte AH som hans fuldmægtig. Han savnede dog Århus og vendte derfor efter godt to år tilbage til byen, hvor han til omkring 1940 førte en tilbagetrukken tilværelse som sagfører. Fra tid til anden drog man dog stadig nytte af hans rige evner som anerkendt grafolog.

AH er afgjort den mest farverige leder, Århus politi har haft. Han er omtalt og karikeret utallige gange i dagspressen, hvor han selv har bidraget med mange kronikker. Han har også i 1907 forsøgt sig som forfatter med kriminalromanen *Dalbymordet*, der bygger på det uopklarede Hjortshøjmord. Heri udpegede han trods navneændring så utvetydigt en af de afhørte som morderen, at bogen blev beslaglagt samtidig med, at han måtte vedtage den efter datidens forhold betragtelige bøde af 500 kr.

AH døde i København.

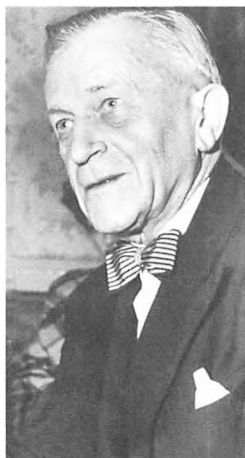
PRP

Henning-Jensen, Erik, 1887-1954, teaterdirektør

EH-J var københavnsk præstesøn, student fra 1907 og efter filosofikum ansat på Det kgl. Bibliotek. Hans hu stod dog til teatret, og 1910-11 var han elev på Dagmar-teatret. Derpå var han turnéskuespiller et par år, indtil han i 1914 blev ansat på Odense Teater. 1922 rejste han videre til Århus Teater, hvor han året efter blev direktør, for øvrigt efter lodtrækning med en konkurrerende kandidat. EH-Js repertoireplaner var klare. Han ville et folketeater i bedste forstand, hvor der både skulle være skuespil for de mange og for de færre med en mere kræsen smag. Hans første sæson bød i overvejende grad på dansk dramatik blandt de 15 opførelser: Holberg, Svend Rindom, Gustav Wied og Jeppe Aakjær, hvortil kom forestillinger med musik, f.eks. *Jomfruburet* og *Der var engang*. Ikke mindre end otte af opsætningerne var iscenesat af EH-J selv, og teatret kom ud med overskud.

I de følgende år var repertoiret præget af Holberg og samtidsforfatteren Svend Rindom, mens det klassiske teater var repræsenteret af de nordiske Bjønson, Ibsen og Strindberg, hvortil f.eks. kom Shakespeare og Molière. Men EH-J lagde også vægt på operetterne, hvoriblandt blev opført *Grevinde Maritza* og *Frk. Nitouche*. I 1930'erne trådte den moderne danske dramatik frem: Jens Locher, Leck Fischer og Kjeld Abell, og 1932 blev Kaj Munks *Ordet* opført. Selv

*Erik Henning-Jensen.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

spillede EH-J et hav af roller fra Gregers Werle i *Vildanden* til Skriverhans i *Eventyr på Fodrejsen*.

Det er sagt, at EH-J uden tvivl var landets dygtigste teaterleder. Ved chefskifter på Det kgl. Teater blev han nævnt, men han holdt fast ved sit teater, selv om han ofte havde det svært. Økonomien var anstrengt i 1920'erne, og bedre blev det såmænd ikke i 1930'erne, hvor filmen var en hård konkurrent sammen med de populære varietéteatre. Bagefter kom besættelsestidens vanskeligheder, der kulminerede med, at teatret blev schalburgteret i februar 1945. EH-J fik sit teater på fode igen, og det fejrede sit 50-års jubilæum i 1950 under hans ledelse. Ved den lejlighed blev der bl.a. opført seks Holberg-forestillinger på rad, de fem i hans iscenesættelse, en enestående bedrift. Han tog sin afsked i 1954 og ville derpå sætte *Jeppé på Bjerget* op på Det kgl. Teater med Osvald Helmuth, men døden indhentede ham.

Emanuel Sejr og Sven Gundel: Aarhus Theater gennem 50 år, 1950

IG

Hermansen, Thomas Sørensen, 1867-1930, fotograf, filmfabrikant TH var gårdmandssøn fra Låsby. Som ung rejste han til Californien og Utah, hvor han blev påvirket af mormonismen. Her mødte han også Marie Nybo fra Ikast, med hvem han giftede sig. Ved midten af 1890'erne vendte TH tilbage og nedsatte sig som fotograf i Guldsmedgade. Her specialiserede han sig i portrætter og panoramaer, men var eksperimenterende inden for alle muligheder i branchen. Med sin Oldsmobile var han en af byens første bilister.

Så snart filmen kom frem, var TH med på vognen. Han lavede reportage- og naturoptagelser og startede 1906 en egentlig filmproduktion. Samme år lejede han sig ind i den sydlige del af Århus Teater og åbnede Fotorama, et navn, som han senere overførte til sit filmselskab. Samme år åbnede han Frederiksbjerg Biografteater på hjørnet af M.P. Bruuns Gade og Jægergårdsgade. Han begyndte nu at starte biografteatre i Jylland og på Fyn og skabte dermed en biografkoncern. Han leverede alt udstyr og udlejede filmene, som foruden hans egne optagelser omfattede importeret materiale.

TH tjente mange penge. I 1908 var han i stand til at købe den ejendom på hjørnet af Guldsmedgade og Nørre Allé, hvor han sad til leje, og samme år solgte han sin virksomhed til et aktieselskab, hvor han selv blev aktionær sammen med nogle af byens mest fremtrædende mænd, der havde det til fælles, at de kunne lugte penge.

Herefter kunne TH koncentrere sig om fotografering og filmoptagel-

ser. Han havde således eneret på at fotografere ved Landsudstillingen 1909. Samme år stod han bag kameraet, da filmen *Valdemar Sejr* blev optaget ved Risskov Badehotel og Egåen. TH fortsatte med andre produktioner, men allerede 1910 kom det til et brud med direktør Frede Skaarup, Fotorama, på grund af nogle økonomiske stridigheder. Herefter etablerede TH i 1912 sit eget filmateljé i Guldsmedgade. Det lykkedes ham at engagere skuespillerinde Gerda Christophersen som trækplaster i filmen *Gyldne Lænker*.

TH investerede livligt og satte atter forretningen på aktier, men den gik fallit i 1914. Da var TH smidt ud af bestyrelsen. Han var uligevægtig af natur og vanskelig at samarbejde med og lå ofte i strid og processer. Fallitten i det nye selskab kom ikke til at påvirke ham stort, da han havde sin personlige formue placeret i adskillige ejendomme. Han købte f.eks. Louisenhøj ved Strandvejen og Allinggård nord for Silkeborg. Også i Californien ejede han grunde, og han var på rejse dertil både i 1916 og i 1929. Efter THs død fortsatte hans enke med at administrere ejendommene, indtil hun døde i 1941.

Bernhardt Jensen: Da Århus var Hollywood, 1969

IG

Herskind, Peter Michelsen, 1804-1891, købmand, konsul, agent
PH tilhørte en af byens veletablerede købmandsfamilier. Bedstefaderen havde fra 1750'erne haft købmandsgård i Frederiksgade 79, som faderen Michel Pedersen H. overtog, udvidede kraftigt og ombyggede i fornem empirestil inden sin tidlige død i 1824. Efter moderens død i barselsseng tilbragte PH sin senere barndom i København, hvor han efter skolegangen tog en handelsuddannelse. I 1824 kom han tilbage til Århus og videreførte efter at have taget købmandsborgerkab i 1826 med stor energi købmandsgården med tømmerhandel, grovvarer og detailhandel. Han begyndte direkte smørekspert til England, engagerede sig i skibsfart (bl.a. på København) og tog som medlem af bygningskommissionen, 1832-71, og havnekommissionen, fra 1836, samt i årene 1842-1847 af borgerrepræsentationen del i byens offentlige anliggender. Han var desuden virksom inden for håndværkerundervisningen (medstifter af Teknisk Skole og i en årrække dens kasserer) og velgørenhedsarbejde. I det selskabelige liv og kulturlivet (kunst og musik) var »konsulen« (svensk-norsk og senere nederlandsk) en ivrig og spendabel deltager.

Som andre af byens købmænd rystedes han af den økonomiske krise i 1837 og måtte realisere en del af sit bo, men kom dog forholdsvis

hurtigt på benene igen. I begyndelsen af 1840'erne opgav han detailforretningen efter 1841 at have etableret en af byens første dampbrænderier, der i de følgende år blev suppleret med tilsvarende i Ålborg og Randers. Han dyre levevis bidrog dog til en tiltagende økonomisk nedgang, og han måtte i begyndelsen af 1850'erne igen opgive disse og skille sig af med købmandsgården. I stedet anlagde han på sine betydelige arealer langs Høegh-Guldbergs Gade uden for Studsgades port i 1854 et teglværk og kalkbrænderi, som han drev i en halv snes år, og 1856 ejendommen »Sølyst«. Han havde siden 1844 været hovedagent for Nørrejylland for det engelske livsforsikrings-selskab Globe og levede herefter af indtægterne herfra og fra sin post som forretningsfører og kasserer fra havneudvalget samt fra grundsalg til nybyggeriet ved Nørregade og Teglgårdsstræde (den senere Sjællandsgade). Som enkemand flyttede han i slutningen af 1880'erne til København, hvor han døde.

N. J. Israelsen i Østjysk Hjemstavn 1962, s. 92 ff.

EKJ

Hertel, Christian Vest, 1748-1817, præst

H var søn af en sogneegn i Vestermarie på Bornholm, men kom tidligt til Århus, hvor han boede hos en faster. 1769 blev han student, hvorefter han læste teologi. 1784 blev han præst ved Frederiks Hospital i København, 1789 sognepræst i Ørslev på Sjælland. På grund af personlige sorger søgte han bort fra sognet og blev 1798 residerende kapellan ved Domkirken i Århus, hvor han købte et hus i Mejl-gade. I de følgende år begyndte han at arbejde på sit livs værk: *Forsøg til en antikvarisk-historisk beskrivelse over Århus Dom- og Katedralkirke, tilligemed alt, hvad der står i nøje forbindelse med den*. Bogen udkom i hefter fra 1808 til 1810 og var særdeles bred i fremstillingen med mange svinkeærinder. Men netop derved har den sin blivende værdi, fordi man får oplysninger om Århus på Hs tid, som ikke kan fås andre steder. Tiderne var økonomisk ugunstige, og det ramte H hårdt, da han var sin egen forlægger. Han måtte derfor lade sin meget store bogsamling på 5.000 bind gå på auktion tilligemed sin samling af kobberstik. Nogle af de penge, han fik ind, satte han i et legat til flidspræmier på latinskole og friskole. Samme år blev han udnævnt til sognepræst i Øster Tørslev.

H døde under et besøg hos sin søn, der var adjunkt ved Katedralskolen.

IG

Hingelberg, Frantz Jacob, 1871-1919, guldsmed, juveler

Hingelberg-familien stammede fra Randers. Formentlig i 1830'erne slog tobaksspindemestersvend Chr. P. Hingelberg sig ned i Århus. En af hans sønner, Jacob Christian Hingelberg – oprindelig bager – drev en herreekviperingshandel og blev desuden gennem sin deltagelse i byens organisations- og foreningsliv en af byens kendte borgere. Hans ældste søn, FH, gik i 1885 i guldsmedelære i en af byens større forretninger, hvorfra han i 1889 tog svendestykke (med medalje). Derefter fortsatte han uddannelsen i udlandet og senere her i landet, indtil han i 1897 åbnede sin egen forretning, der lå centralt i Løveapotekets ejendom på Store Torv. Århus var på denne tid inde i en utrolig vækstperiode, og efter få års god handel kunne FH udvide sit værksted i gården bag butikken. Han begyndte – som den eneste af byens guldsmede – desuden en egen produktion af guld- og sølvsmedearbejder af udsøgt kvalitet med vægt på høj håndværksmæssig standard. I løbet af kort tid skabte han stor afsætning af sådanne arbejder af eget design, ikke blot til private, men også som leverandør af mere pompøse gaver til foreningers og forretningers mærkedage samt i offentlige sammenhænge (kirkesølv til byens nye Skt. Johannes Kirke). Han drev forretningen frem til at være den største uden for København og var derudover aktiv i det organisatoriske arbejde inden for branchen, bl.a. som medstifter af og en tid formand for Jysk Guldsmedeforening, men døde kun 48 år gammel som offer for den omfattende og alvorlige influenzasygdom Den spanske Syge, der huserede i Europa efter 1. verdenskrig.

Forretningen videreførtes af enken og FHs søster, indtil sønnen Vilhelm Hingelberg, 1899-1966, havde færdiggjort sin guldsmedeuddannelse, der efter læretiden i København var blevet fortsat med studier og videre uddannelse i udlandet, senest i Birmingham. I 1924 gik han ind i forretningen, som han udbyggede betydeligt med sin faglige dygtighed og kunstneriske talent som smykkesmed og designer. Især ansættelsen i 1928 af den unge sølvsmed og ciselør Svend Weihrauch som værkfører blev dog baggrund for, at forretningen i løbet af 1930'erne gik ind i en glansperiode, hvor især Weihrauchs korpusarbejder vandt stor anerkendelse på danske og internationale udstillinger og blev solgt til førende kunstmuseer i USA, England og Tyskland. VH indrettede et nyt sølvværksted i naboejendommen og udviklede i trediverne en betydelig eksport i kølvandet på udstillingerne. Fremgangen fortsatte i de første årtier efter krigen, hvor medarbejdertallet steg til omkring 50, og nye moderne værksteder blev indrettet i den store 2-etagers ejendom »Pressejernet« på hjørnet af

Åboulevarden og Skolegade. VH opretholdt og udbyggede forretningens position som en af landets førende på området, og derudover lagde han som faderen en betydelig arbejdsindsats i branchens organisationer og var i en årrække bestyrelsesformand for den lokale brancheforening og for Jysk Guldsmedeforening.

Fra midten af tresserne skabte først ændringerne i levevis og senere økonomiens tilbageslag stærk nedgang i anvendelsen af sølvtøj, og Hingelberg begyndte igen at lægge hovedvægten på fremstilling af udsøgte og specialdesignede guld- og sølvsmykker. De store værksteder blev opgivet omkring 1970, få år efter at ledelsen efter VHs død var overgået til sønnen Jørn Hingelberg, f.1925, som stod i spidsen for forretningen indtil 1986, da han solgte den til Torben Andkjær og Peter Aaquist.

Annegrete Dybdahl i Århus-Årbog 1987, s. 56-64

EKJ

Hoeck, Einar, 1891-1970, politimester

H blev student i København i 1909 og 5 år senere cand. jur. Herefter fulgte nogle år som fuldmægtig i Fredericia, før han i 1917 fik ansættelse som byfogedfuldmægtig i Århus hos byfoged Aug. Goll. Hele Hs professionelle liv som jurist og embedsmand kom til at udfolde sig i byen, fra 1931 til 1961 som politimester. Hans første store indsats bestod i at skabe forståelse og respekt for politiets arbejde, der havde lidt et alvorligt knæk efter afsløringen af negerrestaurantør James Thompsons beværtning i Ryesgade. Her foregik grove brud på beværterlovgivningen uden påtale, og hvad værre var, så tog flere politifolk af alle grader del i »løjerne« på beværtningen. Sagen medførte, at politimester C. Kiørboe kort efter blev bevilget afsked.

Under besættelsen skabte Hs markante holdning til den tyske værnemagt respekt, men den 26. maj 1944 blev han anholdt af Gestapo og indsat i Århus arrest, mistænkt for spionage og deltagelse i illegalt, militært arbejde. Det lykkedes dog ikke tyskerne at bevise noget, så i juli 1944 blev han overført til Vestre Fængsel i København, hvorfra han i september blev løsladt. Han havde dog fået forbud mod at genoptage sit arbejde i Århus og i det hele taget at opholde sig i Jylland. Efter den tyske aktion mod det danske politi 19. september 1944 gik han under jorden og fik tættere kontakt med modstandsbevægelsen. Efter den tyske kapitulation i maj 1945 genindtrådte H i sit embede i Århus.

Gennem adskillige år gjorde H en betydelig indsats for at forbedre

*Einar Hoeck. Selvpортræt 1914.
Tegning i Århus Stifts
Årbøger 1965.*

uddannelsen af unge politifolk, og som bidrag hertil skrev han flere lærebøger til brug for Politiskolen. H havde evner som tegner; fra han var 15-16 år og helt til 1919 leverede han tegninger til ugebladet Hjemmets nystartede tegneserie *Knold og Tot*. Det var i et vist omfang med til at finansiere hans studietid i København.

H har skrevet sine erindringer under titlen *Fra hovedstad til hovedland*, bragt i Århus Stifts Årbøger 1965 og 1966, ligesom han også i 1964 har givet glimt af sit liv i et kapitel i bogen *Ung i Århus* under overskriften *I embede og selskabsliv*.

HF

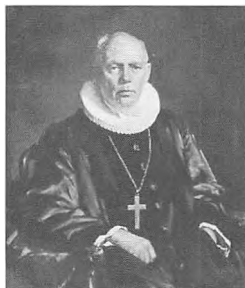
Hoffmeyer, Julius Jens Emil, 1841-1911, bibliotekar

H blev Statsbibliotekets første leder fra 1902. Han var født i København og student fra Sorø 1860. 1869 blev han magister i botanik, og senere supplerede han med tillægseksamen i geografi. I over 30 år, fra 1869 til 1901, var han knyttet til Århus Katedralskole, fra 1892 som overlærer. Hans skolevirksomhed var påvirket af den tyske pædagog, Herbart, hvis hovedtese var, at man ikke kunne adskille opdragelse og undervisning og overlade det første til hjemmet, det sidste til skolen. H havde manges strenge at spille på. I 1871 var han med i kredsen, der stiftede Jyllands-Posten, og indtil 1877 var han redaktør for avisen. Sin største indsats ydede han dog som biblioteksmand. Han var bibliotekar for Katedralskolens bibliotek, der var mangfoldigt sammensat, og her planlagde han et stort katalogiseringsarbejde; men med ansættelsen som leder af Statsbiblioteket i 1902 fik han en langt større udfordring. Ret langt nåede han dog ikke, fordi han på grund af problemer omkring sin regnskabsføring blev afskediget 1905. Han flyttede herefter til København, hvor han i årene 1904-11 udgav *Blade af Århus Bys Historie*, der præsenterede omfattende kildestudier.

IG

Skat Hoffmeyer.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

Hoffmeyer, Christian Julius Skat, 1891-1979, biskop

Præstesønnen fra Fyn blev student i København 1909. Han tog teologisk eksamen 1915, fortsatte studierne i Göttingen og blev dr. teol. 1918. Efter en tid som hjælpepræst blev han sognepræst i Rårup og 1931 stiftsprovst i Århus. SH fik stor betydning for den teologiske videnskabs udvikling i Århus, idet han 1932-38 ledede teologiundervisningen ved Universitetet, der fik sit teologiske fakultet i 1942. Han indtrådte 1934 i Universitetssamvirkets bestyrelse. 1940 blev han valgt til biskop i Århus i konkurrence med sin modkandidat, den senere kirkeminister Carl Hermansen. Han sad i embedet til 1961.

1933-40 og 1945-61 redigerede han kirkesiden i Århus Stiftstidende.

Sine største problemer fik SH på grund af en tale, han holdt ved et præstekonvent i Randers 1942. Talen handlede om, at SH anså en jødelovgivning som kirken uvedkommende. Da han i forvejen som kirkemand ikke værdsatte den brandesianske jødedom højt, blev hans tale betragtet som tyskvenlig og jødefjendtlig, som det nemt går. I sommeren 1945 blev han af 11 præster under lederskab af professor K.E. Løgstrup anklaget for sin holdning. Han fik imidlertid en tillidsadresse fra 11 provster i stiftet, og modstandsbevægelsen erklærede, at SH havde været til stor nytte for den i 1943. De 11 angribende præster fik en misbilligelse fra kirkeminister Arne Sørensen.

SH stod bag et betydeligt teologisk forfatterskab, men også på et helt andet felt gjorde han sig stærkt gældende. Siden sin ungdom havde han samlet på sommerfugle, en passion han dyrkede videnskabeligt. 1928-68 var han bestyrelsesmedlem for Naturhistorisk Museum og medlem af flere udenlandske, videnskabelige entomologiske selskaber. Han var med i udgivelsen af bogen *De danske storsommerfugle* i 1938, senere blev det til specialpublikationer om arterne spindere, ugler og målere.

IG

Holm, Peder, 1797-1875, maler, musiklærer

PH var født i Volden som søn af en drejermester. I 1822 etablerede han sig i Vestergade som kunstdrejer og instrumentmager, og i 1826

Så idyllisk var der ved Århus å i 1853. Peter Holms maleri har som motiv udsigten ind mod byen fra Slusebroen (det nuværende Vester Allé). Maleri i Den Gamle By.

opnåede han borgerskab som drejer. 1841 fandt han sit blivende sted i Fiskergade, hvor han boede til sin død. Ved drejeriet fik han sit udkomme, og han var i 1848 medstifter af Århus Håndværkerforening, hvor han en kort tid var formand, og han var med i det arbejde, der førte til dannelsen af Teknisk Skole. Men ved siden af sin professionelle håndtering var han kunstnerisk begavet.

Der er bevaret godt 30 malerier fra PHs hånd, hvoraf de fleste befinder sig i Den Gamle By. Da dyrmaler Gebauer opholdt sig i Århus fra 1828 til 1831, underviste han i tegning og maling, og blandt eleverne var foruden Emmerik Høegh-Guldberg også PH. PH forsøgte sig som portrætmaler, men mest kendt er han som landskabsmaler, der fandt sit speciale i byprospekter, set fra både nord, vest og syd. Da fædrelandskrigene fandt sted, kastede PH sig over de populære panoramamalerier, der blev forevist ved udstillinger. Efter med tilladelse at have opholdt sig ved hæren fremviste han sådanne panoramaer i Polyhymnias lokaler i Kannikegade i 1851, bl.a. forestillende slaget ved Isted, stormen på Frederiksstad og ikke mindst rytterfægtningen ved Århus den 31. maj 1849. Ved dette arbejde havde PH god hjælp af sin søn, Niels Emil Holm, der malede soldaterne, mens faderen klarede landskaberne.

PH havde også et andet virke inden for kulturlivet, nemlig på det musikalske område. Som instrumentmager var området nærliggende for ham, og han tilbød fra 1822 undervisning i pianoforte og guitar. Han var i 1833 med til at oprette en syngeskole for børn, og senere blev han musiklærer ved byens borgerskoler og Den Videnskabelige Realskole. Han var med til at starte Århus Sangforening i 1832, hvor han dirigerede, ligesom han var organist ved Vor Frue Kirke fra 1857 til sin død.

Annegrete Dybdahl i Århus Årbog 1985

IG

Holm, Peter, 1873-1950, museumsdirektør

PHs store historiske interesse førte ham allerede fra 1890'erne ind på arbejdet med Århus historie; samtidig arbejdede han som skolelærer og engelsk translatør, hvilket i årene frem til omkring 1930 var hans hovederhverv. Det blev dog arbejdet på og for Købstadmuseet Den Gamle By, der blev hans livsopgave.

Som aktivt medlem af bestyrelsen for Aarhus Museum blev PH 1907 formand for den komité, der skulle opbygge en historisk udstilling på Landsudstillingen i 1909. Udstillingen fik til huse i en købmandsgård,

Den krumme Algades forløb op mod Torvet i Den Gamle By viser, hvor indfølelse og atmosfærefyldt Peter Holm kunne genskabe fortiden. Den samme evne viste han i de værksteder, butikker og hjem, han genskabte. Foto i Den Gamle By.

der fra bymidten blev flyttet til udstillingsområdet. Købmandsgården og dele af de historiske udstillinger blev i 1914 genopbygget i Det jyske Haveselskabs have under navnet *Den gamle Borgmestergård*. PH, der var i opposition til bestyrelsen for Aarhus Museum, trådte ud af denne og påtog sig nu i stedet det daglige arbejde med samlingerne i Borgmestergården sideløbende med sit øvrige arbejde. Fra omkring 1930 helligede han sig udelukkende arbejdet i museet, der nu hed Den Gamle By.

Gennem årene overførte PH fra hele landet mange bevaringsværdige bygninger, der i fremskridtets navn stod for nedrivning, til Den Gamle By. Således fik han realiseret den plan, der allerede tidligt var klar for ham: At genskabe et billede af livet i en dansk købstad, således som det havde formet sig, før industrialiseringen ændrede livsbetingelserne i det gamle samfund radikalt. PHs ideer inspirerede flere skandinaviske museer. Ved hans afgang som direktør i 1945 omfattede museet 44 huse, værksteder og interiører. De økonomiske midler til genrejsningen af de mange huse og interiører skaffede PH ved lån og fra privat side.

M.C. Holst.

Foto ca. 1940 i Lokalhistorisk Samling.

PH blev i 1946 udnævnt til æresdoktor ved Århus Universitet.

Købstadmuseet »Den gamle By«, Årbog 1972. Den Gamle By, Danmarks Købstadmuseum, Årbog 1998

BK

Holst, Malthe Conrad, 1876-1951, kemiker, teknisk direktør MCH var søn af købmand S.M. Holst og således indfødt Århusianer. Han blev civilingeniør i 1896 og kort efter ansat på Århus Oliefabrik, hvor han forestod den tekniske ledelse frem til 1936, og som han var knyttet til til sin død. Han udviklede produktet Cebes, handelsnavnet for CBS (Cocoa Butter Substitute), som blev en af Oliefabrikkens vigtigste varer. Det er en form for chokoladeovertræk, bedst kendt fra flødeboller. Størst betydning fik hans betydelige kemiske sagskundskab og iderigdom dog under 1. Verdenskrig, hvor han opfandt et produkt, teknisk fedt, som blev af afgørende betydning for opretholdelsen af produktionen i landet, da tilførslen af almindelige smøremidler faldt bort. Denne opfindelse var en del af baggrunden for, at han i 1929 fik tildelt en æresdoktorgrad ved Polyteknisk Læreanstalt. Hans arbejde i Århus begrænsede sig ikke kun til Oliefabrikken. Han var således medlem af Universitetssamvirket og arbejdede aktivt for at få et universitet til byen, og han bidrog til, at hans fars gamle købmandsgård blev overført til Den Gamle By. Han tog også initiativ til opførelsen af en række boliger til Oliefabrikkens arbejdere og har af den grund fået en vej opkaldt efter sig i både Højbjerg og Åbyhøj.

JF

Holst, Sigfred Marinus, 1837-1905, købmand

SMH var tømrersøn fra Snæbum ved Hobro. Han var i købmandslære i Viborg, men dukkede op i Århus omkring 1860 som ansat hos købmand M.C.Lottrup. Lottrup var nu brændevinsbrænder efter at have grundlagt bryggeriet Ceres og afhændet sin købmandsforretning. Da SMH fik borgerskab som købmand i 1863, fik han også ret til brændevinsbrænding. Han nedsatte sig i kompagni med den noget ældre tømmerhandler Schandorff, der ejede den berømte købmandsgård ved Frederiksport, i 1940 genrejst i Den Gamle By under navnet Holsts Gård. Schandorff og SMH indrettede en kolonial- og produktforretning i gården, men 1869 overtog SMH forretningen og realiserede tømmerlageret. Han købte herefter i 1873 den gamle købmandsgård.

I de følgende år handlede SMH med smør, korn og foderstoffer og

Købmand Holsts gård på hjørnet af Frederiks Gade og Sønder Allé, som nu kan ses i en anden skikkelse i Den Gamle By, hvor den er genskabt med den indretning, den havde i slutningen af 1800-tallet. På billedet her, der er fra ca. 1930, mangler bl.a. svalegangen og det store tagudhæng. Foto i Lokalthistorisk Samling.

blev inden udgangen af 1880'erne en rig mand. I 1896 lod han sin forretning gå op i sammenslutningen Korn- og Foderstof Kompagniet sammen med andre storkøbmænd, og et halvt års tid var han en af de to direktører for foretagendet. Hans gamle forretning blev Århus-filial for KFK, men her fratrådte han direktørposten i 1899 og flyttede til en villa på Fredensvej i Charlottenlund. KFK købte den gamle købmandsgård og støttede sammen med Handelsbanken den senere genopførelse i Den Gamle By. SMH fik i alt 13 børn med tre hustruer. Mest kendt i Århus blev Malthe Conrad Holst, der blev teknisk leder på Oliefabrikken.

IG

Holst-Knudsen, Carl, 1886-1956, landsretssagfører

Efter at have taget juridisk embedseksamen i 1910 var H-K fuldmægtig indtil 1919, hvor han blev underretssagfører i Århus. I 1923 blev han landsretssagfører, og med årene skabte han en stor og anset sagførervirksomhed, fra 1939 sammen med broderen Viggo Holst-Knudsen.

I 1925 blev han indvalgt i byrådet for Det konservative Folkeparti. Han havde sæde her indtil 1933, hvor han frabad sig genvalg, da han ønskede at koncentrere sig om universitetssagen. H-K var blevet indvalgt i bestyrelserne for universitetet og Universitetssamvirket i 1928, og i 1933 blev han formand for begge. Samme år blev Universitetsparkens første bygning indviet.

H-K gjorde et aktivt og dynamisk arbejde for det nye universitet. Han

var en dygtig forhandler, og det var i høj grad hans fortjeneste, at universitetet udviklede sig så hurtigt og harmonisk i en tid, hvor der skulle gøres en stor indsats for at rejse de betydelige midler, der var påkrævet. Han blev siddende som formand for universitetet indtil få måneder før sin død.

H-Ks interesse for de lokale forhold gav sig også udslag i bestyrelsesformandskabet for Den Gamle By 1941-56 og i en årrække i bestyrelsesformandskabet for flere af byens virksomheder, bl.a. A/S Thomas Ths. Sabroe & Co. og A/S Korn- og Foderstof Kompagniet.

KBJ

Holst-Knudsen, Viggo, 1898-1985, advokat

H-K var indfødt århusianer og blev student fra Marselisborg Gymnasium i 1916. I 1922 blev han cand. jur. og tre år senere landsretssagfører i Århus. 1933-39 var han souschef i Københavns alm. Boligselskab, men vendte tilbage til Århus, hvor han siden 1939 havde praksis sammen med broderen Carl Holst-Knudsen. H-K har gennem årene haft mange tillidshverv. Den mest bemærkelsesværdige var formandsskabet fra 1946 til 1957 i Byggesocietetet. Samtidig og senere blev han inddraget i alt betydende udvalgs- og kommissionsarbejde vedrørende bygge- og boligproblemer, som Folketinget og erhvervene i samarbejde satte i gang. Han havde også megen kontakt med erhvervslivet, således var han formand for Jul. A. Jørgensens Kiksfabrik og for Viby Tømmerhandel. Desuden var han bestyrelsesmedlem i et anseligt antal store virksomheder.

HV-S

Holstein, Bent, 1881-1945, lensgreve, politiker

Efter at være blevet cand.jur. i 1906 arbejdede BH først nogle år i udenrigstjenesten og derefter på københavnske sagførerkontorer. Ved faderens død i 1924 overtog han grevskabet Holsteinborg. Da det sønderjyske spørgsmål kom på dagsordenen efter første verdenskrig, var BH særdeles aktiv i arbejdet for at skaffe Danmark så meget som muligt tilbage af Sønderjylland, og han deltog i den sydslesvigske delegation til Paris i 1919. Denne indsats gjorde ham kendt blandt de konservative i Århus og var baggrunden for, at de opstillede ham til aprilvalget i 1920. BH ville dog helst have undgået at melde sig ind i partiet, men han bøjede sig for kravet herom. Han blev valgt til Folketinget med et meget stort stemmetal. På trods af – eller måske på grund af – sin kontroversielle opførsel bevarede han dette vælgertække de næste mange år.

BH anså forsvarsspørgsmålet for et af de vigtigste, og det var hans holdning hertil, som bragte ham på kant med sine partifæller. Kort efter forsvarsdebatten i 1922 blev han ekskluderet af partiet. Han var stærkt imod forsvarsforliget mellem venstregeringen og de konservative, men det var på grund af sine metoder, at han blev ekskluderet. Bl.a. skaffede han sig adgang til hemmelige papirer og stillede dagsordensforslag uden at underrette gruppen. Århusvælgerforeningen, Århus-pressen og vælgerne bakkede op om BH. Selvom partiets ledelse var imod, besluttede vælgerforeningen i oktober 1923 at genopstille BH, og foreningen blev derefter ekskluderet af Det konservative Folkeparti. Den blev dog genoptaget igen i 1928 med retten til at beholde BH som kandidat.

BH bevægede sig med tiden mere og mere væk fra Det konservative Folkeparti og den lokale vælgerforening. I første omgang nærmede han sig Landbrugernes Sammenslutnings synspunkter, og ved valget i 1932 lod han sig opstille for Venstre i Sønderjylland. Han forlod allerede dette parti igen i 1934 og nærmede sig nu Frits Clausens DNSAP. Han fik i de følgende år ofte offentliggjort artikler i det nazistiske blad Fædrelandet.

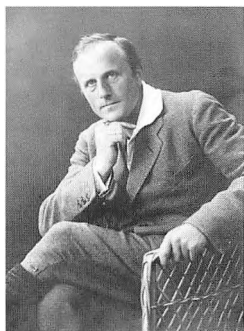
Efter besættelsen blev han arresteret af modstandsbevægelsen, og han døde under interneringen af lungebetændelse.

KBJ

Holstein-Rathlou, Viggo Julius von, 1885-1965, bibliotekar

HR blev født på Gersdorffslund ved Hov, hvor hans far var forpagter. Han blev student fra Ordrup Skole 1903, cand.mag. med fagene dansk, engelsk og tysk 1909, assistent ved Det kgl. Bibliotek 1907-1910 og bibliotekar ved Statsbiblioteket i Århus 1912-1948. Under stort postyr forsvarede han i 1917 sin disputats, *Om Thomas Kingos poetiske Skrifter*. Professor Vilhelm Andersen havde i bedømmelsesudvalget været med til at antage afhandlingen, men ved det mundtlige forsvar frakendte han den videnskabelige kvaliteter. Med pjecen *Ene mod det myldrende gemene* reagerede HR voldsomt, men nok symptomatisk i forhold til de holdninger og positioner, han i resten af sit liv skulle komme til at indtage. Stivsindet konservativ og reaktionær, uden evne og vilje til at lade sig påvirke af tidens strømninger blev HR, således har en kritisk, men ikke uvenlig kollega sagt det, et hjælpeløst offer for den tyske nazisme. Han var med hele vejen igennem, han ytrede sig og agiterede, han provokerede, og han blev som tilhørende partiets kulturelle top et fremtrædende medlem af Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti med sæde i storrådet fra

V. von Holstein-Rathlou. Ca. 1925.
Foto i Lokalhistorisk Samling.

1938 til 1945. HR blev arresteret 5. maj, og to år senere blev han i forbindelse med retsopgøret idømt to års fængsel. I 1949 udsendte HR pjecen *Thi kendes for U-ret*, hvormed han over for omgivelserne tilkendegav, at han intet havde at fortryde.

Om HR er det sagt, at han ikke kunne gøre en kat fortræd. Han var som kollega elskværdig og fornøjelig, venlig og hjælpsom, og risikoen for at han skulle udnytte oplagte muligheder for at optræde som stikker, mente man, med rette, at kunne tage sig let. Sådan var HR ikke, men både før og efter 9. april udnyttede han til det yderste sine doktorale rettigheder til som privatdocent at forelæse over selvvalgte og politisk følsomme emner på universitetet. Sympatisørerne mødte op, men det gjorde studenter af anden observans også. Og det kom der en masse ballade ud af.

HR var medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund for Århus Stift fra 1915 til 1943, da han afgik »efter tur« uden at blive genvalgt.

Emanuel Sejr: Biblioteks- og kulturliv i Århus. Erindringer, 1977

HSN

Hornemann, Thorvald Severin Vilken, 1831-1910, havneingeniør

H var født på Frederiksberg og blev cand. polyt. i anvendt naturvidenskab 1854. Han kom imidlertid til at arbejde som bygningsingeniør ved de store anlæg af jernbaner og havne i de følgende 20 år. Blandt disse arbejder bragte en stilling som assisterende ingeniør hos de engelske jernbaneentreprenører Peto, Brassey & Betts 1861-68 ham til Jylland. I 1874-77 var H ansat som overingeniør ved anlæggelsen af Århus-Grenå banen, hvorefter han i 1877 blev udnævnt til havneingeniør i Århus. Ingeniørarbejderne på havnen var indtil da varetaget af byens første stads- og havneingeniør, C.B. Obel. H udarbejdede i 1880 et projekt til udvidelse af havnen mod nord med et nyt havnebassin, der mere end fordoblede havnens kapacitet. Havneudvidelsen blev gennemført i 1883-90 og omfattede hele den nordre havn, opførelsen af Midtermolen, forlængelsen af Søndre Mole og ombygningen af den gamle Mindehavn. H projekterede også den nye Slusebro og stod for opførelsen af den nye luftbro mellem Skt. Clemens Torv og Søndergade. Desuden var han i årene 1879-84 tillige forstander for Teknisk Skole. Efter sin afsked i 1897 flyttede H til Charlottenlund.

Aarhus Stiftstidende 3.8.1967 og 19.6.1969

BB

Hutzelsider, Hubert Axel, 1883-1959, zoodirektør

AH var født og opvokset i Skarritsø uden for Korsør. I en tidlig alder blev han klar over, at han ikke ville være håndværker, som hans fader ønskede det. Som syvårig løb han hjemmefra og startede som hestehandlerdreng. Herefter blev han læredreng ved et cirkus, men det varede ikke længe, før hans far stod hos cirkusdirektøren og krævede ham udleveret, så han kunne få en håndværkeruddannelse. Det varede ikke så længe, for drengen var bidt af cirkuslivet og stak af igen, denne gang for at blive borte.

I flere år rejste AH rundt med forskellige cirkus indtil 1921, hvor han havde opsparret så mange penge, at han selv kunne starte et cirkus med tilhørende dyremanageri, som han turnerede med landet rundt. AH var meget glad for dyr, og fra sin residens i Mundelstrup ansøgte han byrådet om tilladelse til at etablere en Zoologisk Have i Århus. Trods stor modstand fra især Århus Stiftstidende, som kaldte ham en gøgler fra Mundelstrup, etablerede AH i 1932 Århus Zoo. Det var ikke første gang, AH havde søgt om tilladelse. Første gang var i 1923, men da fik han ligesom i de følgende år afslag på sine ansøgninger. Århus Zoo blev fra første færd en publikumstræffer, men 2. verdenskrig skabte store problemer. Besøget i haven svigtede, men værst af alt: Det blev umuligt at skaffe det rigtige foder til dyrene, og da krigen sluttede i 1945, måtte AH til sin store sorg forlade Århus Zoo.

Den gode tid var forbi for AH, og i sine sidste år måtte han trækkes med et svagt helbred i sin residens i det sociale boligbyggeri i Sara-

Hubert Axel Hutzelsider var ikke kun en dyreven. Han havde også pædagogiske evner og en levende interesse i at undervise børn om dyr. Her viser han småbørn en bjørneunge i Zoologisk Have omkring 1935. Haven led slemt under krigen med rationering af foder og brændsel, og den kom aldrig op på det fine niveau fra førkrigsårene. Haven lukkede i 1960. Foto af Åge Fredslund Andersen i Lokalhistorisk Samling.

lystkvarteret. Han døde som en bitter mand, men mange huskede ham for hans meget humane behandling af dyrene i Århus Zoo.

RE

Hübertz, Jens Rasmussen, 1794-1855, læge, historiker

H var født i Ålborg som søn af en rådmand og købmand og stod i handelslære i sin fødeby og senere i Norge. Han blev student i 1819 og tog i 1824 medicinsk embedseksamen. Efter kandidatjeneste på Frederiks Hospital var han epidemilæge i Horns herred og gjorde under en dysenteriepidemi iagttagelser, han benyttede i en doktordisputats, som han i 1825 forsvarede i Kiel. 1827-32 var han praktiserende læge i Ærøskøbing, hvorefter han kom til Århus, hvor han i seks år virkede som praktiserende læge. I 1838 udnævntes han til læge ved hospitalet og fattigvæsenet i Ålborg og fortsatte en længere karriere med udforskning af behandlingen af de afsindige, dvs. sindssyge og åndssvage, da betegnet dårevæsenet, hvor det lykkedes ham at nå frem til en skelnen mellem sindssyge og åndssvage. Fra 1844 tog han ophold i København, hvor han helligede sig sin litterære og reformatoriske virksomhed. Han blev grundlæggeren af den danske åndssvageforsorg.

I betragtning af, at Hübertz blot fik seks års virke som praktiserende læge i Århus, er hans indsats for Århus' historie særlig bemærkelsesværdig. I 1845-46 udgav han sin *Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus*, tre bind, der på tilsammen 995 sider gengiver arkivalier fra perioderne 1404-1599, 1600-1700 og 1701-1837. Med den tids hjælpemidler og arkivforhold var det en stor præstation, og H skriver da også selv i forordet til 1. bind, at en sådan bog er et af de arbejder, guderne pålægger en forfatter i deres vrede. Det var et for sin tid bemærkelsesværdigt arbejde, det første i sin art. Lignende arbejder for byerne Flensborg og Viborg kom først 20-30 år senere. Som et pionerarbejde har Hs værk vel sine mangler, men det står fortsat som et kildekrift med gengivelser også af tekster, der siden er tabt. Af teksterne er de fleste i bind 1 fra rådstuearkivet, ligesom i bind 2, der dog også har en del tekster fra Århus bispearkiv, fra lavsprotokoller og fra kopibøgerne kaldet *Jyske Registre og Jyske Tegnelser* i Danske Kancellis arkiv i Rigsarkivet, mens bind 3 er domineret af tekster fra stiftamtmandens arkiv. Af forordet til bind 1 ses også, at H med sin forståelse for arkivaliernes betydning var forud for sin tid, idet han peger på, at de kan vise, »hvorledes de forskellige fractioner af samfundet var stillede lige over for hinanden.« Kildesamlingens form havde også givet ham en forståelse af sprogets udvikling, ikke

blot i den indre bygning, men også i den udvortes, skrivemåden, hvor han hæftede sig ved, at man fra slutningen af 1500-årene begyndte at bruge store og små bogstaver i flæng. Hs lokalhistoriske interesse havde givet sig sine første udslag i en beskrivelse af Ærø, fra 1834, og 1851-52 udgav han *Aktstykker til Bornholms historie 1327-1621*, indeholdende også tekster, som han havde fundet i Lübeck. Disse arbejder er udtryk for en samlerinteresse, som også gav sig udslag i hans Århus-tid i et arbejde for at skabe et naturhistorisk-anatomisk museum i byen. En samfundsvidenskabelig interesse viste han også i en lille bog *Om Bevægelsen i den danske Befolkning*, fra 1840, med blik for bevægelserne på grund af ind- og udvandring, med særligt henblik på vilkår og stilling for danske håndværkere og fabrikanter, men dog også med ret ejendommelige, ikke tilstrækkeligt underbyggede teorier.

OD

Hygom, Peder Jacobsen, 1692-1764, biskop

H var præstesøn fra Frøs herred i Sønderjylland. Hans skolegang begyndte hos sognepræsten Peder Wødike, der i sin præstegård havde etableret en privat latinskole for sognets bedre familier. I 1710 blev han dimitteret til universitetet, og i 1714 tog han sin teologiske embedseksamen. I studietiden blev H stærkt påvirket af Brorson. Efter at have studeret i udlandet blev han kapellan i Lintrup, og efter sognepræstens død i 1730 sognepræst der, men da Hs far trængte til hjælp i sit embede, opgav H sit eget sognekald og blev i 1732 kapellan i Hygum.

H fattede i sit nye embede hurtigt interesse for den pietistiske retning, hvilket fik ham til at etablere en vækkelsesbevægelse i sognet, en bevægelse, der hurtigt spaltede menigheden i to partier. Til sidst fik modstanderne nok af hans prædiken om bodskamp og frelstthed og klagede til biskoppen i Ribe for at få ham fjernet fra sit embede. Men biskoppen fattede sympati for Hs holdninger, og den utilfredse menighed skulle vente fire år, før den blev fri for Hs moralprædikener.

I 1736 blev H sognepræst ved Vor Frue Kirke i Århus, men allerede året efter blev han stiftsprovst i Ålborg. I 1738 blev han udset til at være biskop i Akershus stift, men før han blev udnævnt til dette embede, beskikkedes han til biskop i Århus, et embede, han valgte og blev i til sin død.

Hans pietistiske tro medførte et modsætningsforhold til stiftets sognepræster og menigheder. I 1742 klagede han eksempelvis over, at

der endnu fandtes steder, hvor der holdtes bryllupper og gilder om søndagen, og igen i 1747 fastslog han, at præsterne røbede kødeligt sind, agerede den lystige person i selskaber og gjorde sig selv latterlige. Som reaktion mod dette fik H markant modstand fra sin nærmeste undergivne, stiftsprovst Nannestad. Denne nordmand var i modsætning til H luthersk ortodoks og frastødt af den pietistiske holdning. Modsætningsforholdet mellem den folkekære stiftsprovst og den konservative H sluttede først i 1748, hvor Nannestad blev biskop i Trondheim. H selv blev i 1764 afløst af mindre fremtrædende personligheder i den oplysningstid, der fulgte efter pietismen.

RE

Hyllested, Orla Schartau, 1912-2000, borgmester

Borgmesterposten i 1970'erne var ikke let. Oliekrise og inflation, arbejdsløshed og venstresocialisme gjorde den sammen med kommunalreformens fuldbyrdelse til en uriaspost. Da Bernhardt Jensen blev syg i 1971, overtog OH hvervet, og frem til Thorkild Simonsens tiltræden 1. januar 1982 løftede »Hylle«, som han ofte blev kaldt, arven efter forgængeren på sin egen selvbevidste, men jordbundne og venesæle facon.

OH hørte til den svundne tids socialdemokrater. Han var århusianer, opvoksede i fattige kår og måtte som dreng tage arbejde som mælkedreng, indsæber hos en barber og fårehyrde, inden han kom i murerlære. Som 18-årig blev han medlem af DSU, der blev et springbræt til organisationsarbejdet. Han blev murersvend i 1932, og som naturligt var, blev han ud over murerens fagforening især knyttet til arbejderbevægelsens byggeselskaber. OH blev fagbevægelsens og kooperationens mand. I 1944 blev han forretningsfører for Fagorganisationernes Boligselskab, og efter, at han i 1954 stoppede som murersvend på grund af sygdom, tiltrådte han det følgende år tillige som fastlønnet forretningsfører for Fagbo. I 1958 indvalgte han i byrådet, 1962 blev han formand og ordfører for den socialdemokratiske byrådsgruppe, og i 1970 blev han socialrådmand og viceborgmester. Det var derfor naturligt, at han i 1971 afløste Bernhardt Jensen.

Som borgmester var OH en snusfornuftig pragmatiker, der altid fandt den rette grimasse i forhold til de stridende fraktioner i byrådet. Først og fremmest skulle Århus være en god by at bo i, og for OH var visionen en stedse bedre offentlig service. Derfor forsvarede han også det stigende skattetryk, der var en følge af den store udvidelse af den kommunale service, bl.a. i institutionsbyggeriet og i omlægningerne af den kollektive trafik. Den nødvendige udbygning af

Borgmester Orla Hyllested i august 1972.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

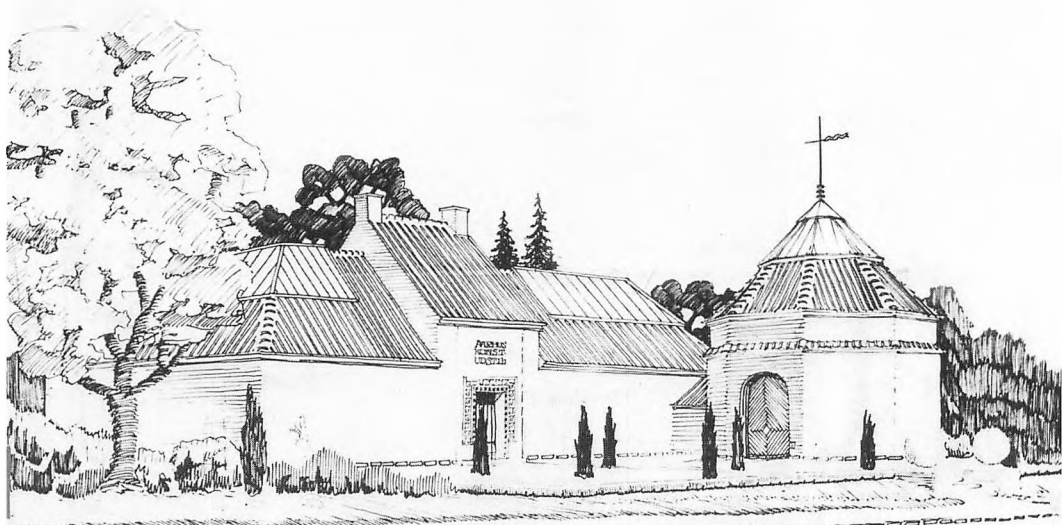
infrastrukturen i den nye storkommune kostede naturligvis dyrt, og derfor er kritikken af OH som en borgmester, der i 1970'erne satte kommunens økonomi over styr, tvivlsom. Havnen havde OHs særlige bevågenhed, og han medvirkede bl.a. til etableringen af containerhavnen og planlægningen af østhavnen. OH gik ind for godt byggeri, men var modstander af kommunale prestigebyggerier og betragtede f.eks. Musikhuset som et pralende og imponerende palads, der var alt for dyrt, og som han derfor kun modstræbende accepterede. Aulaen på Risskov Amtsgymnasium var for ham god nok. Hans beskedenhed var grunden til, at han i 1979 takkede nej til den engelske dronnings ordensmedalje under hendes besøg i byen. »Jeg har oparbejdet tilstrækkelig selvtillid til, at jeg ikke føler noget behov for ydre tegn på anerkendelse«, forklarede han.

Især politikerne på venstrefløj, der var styrket efter valget i 1974, irriterede OH med deres lange og principielle indlæg ved byrådsmøder, men han evnede med slagfærdig lune at skabe en god atmosfære i det kommunale liv i de turbulente 1970'ere. »Hylle« var ikke alene bredt respekteret af byrådskollegaerne og af kommunens embedsmænd, men nød stor popularitet blandt byens borgere. Trods alvorlige sygdomstilfælde, der gav anledning til en maveoperation i 1975 og fjernelsen af strubehovedet i 1983, bevarede OH til kort før sin død sin ukuelige livsvilje.

KT

Høeg-Hansen, Axel Johannes, 1877-1947, arkitekt

H-H er en af de betydeligste arkitekter i byens historie, og han satte i høj grad sit præg på dens udseende gennem sit arbejde i de små 30 år, han virkede her, fra han i 1908 blev konduktør for Anton Rosen ved opførelsen af Landsudstillingens bygninger, til han i 1937 overlod den tegnestue, som han havde oprettet i 1909, til sin kompagnon, H. Salling-Mortensen. Store karreer på Frederiksbjerg og i Grønnegadeparken tegnede han i sine første år i byen. I 1917 fulgte den charmerende kunstbygning på Bispetofte og i 1920 Århus Stadion. I disse år opførte han også havebybebyggelsen Skovbakken ved Marienlund for Arbejdernes Andels Boligforening. Men hans største arbejde for byen blev nok Reginakomplekset og udformningen af det nye banegårdskvarter. Her fik han af byrådet tillagt retten til at bestemme facadeudformningen, og det skabte foruden banegårdspladsen selv først og fremmest den smukke og imponerende husrække langs Park Allés østside. I det oprindelige opdrag indgik også et nyt rådhus, der skulle ligge på Park Allés vestside, og H-H udarbejdede

FORSLAG TIL EN KUNSTUDSTILLINGS BYGNING PAA BISPESTOET

Kunstbygningen i Mørksgade er hverken Høeg-Hansens kendteste eller mest monumentale værk, men nok det mest charmerende.

Fotografi af tegning 1917 i Lokalthistorisk Samling.

også planer til et sådant, men byrådet opgav dem i 1920 med den begrundelse, at de var for kostbare. Da rådhusbyggeriet igen kom på dagsordenen i 1930'erne, udskrev byrådet en arkitektkonkurrence. Det tog H-H sig meget nær, fordi han havde forventet, at kommunen ville have genoptaget de planer, som den havde bedt ham om at udarbejde i 1919-20. Han forlod derfor byen i bitterhed i 1937. Mere end nogen anden havde han bidraget til at give Århus det arkitekturmæssige løft, som byen fik i tiden fra århundredskiftet til besættelsen.

JF

Høegh-Guldberg, Emmerik, 1807-1881, maler, tegnelærer
 H-G var født i Århus som søn af kaptajn, senere oberst Julius Høegh-Guldberg. Han skulle være gået militærvejen som faderen, men blev optaget på Kunstakademiet i København, hvor han gik 1826-28, og blev i 1828 elev af maleren C. D. Gebauer i Århus.
 H-G udstillede flere gange i 1830'erne og 1850'erne på Charlottenborg. Hans malerier og tegninger og grafiske arbejder, der er repræsenteret på Statens Museum for Kunst og i Kobberstiksamlingen, har især dyr som motiv, således som det fremgår af titler som *Kvægmarked*, udstillet 1838, og *Jysk Hornkvæg*, udstillet 1853. Han ud-

*Emmerik Høegh-Guldberg.
Maleri af Chr. Købke
1829.*

førte også en del raderinger, men skulle især blive kendt som tegnelærer på Prins Frederik Ferdinands Tegneskole, som han havde været med til at oprette i 1831 og var forstander for i næsten 50 år. I 1829 blev han timelærer i skrivning og tegning ved Århus Katedral-skole, og det var han også ved Den videnskabelige Realskole fra 1839 til 1853, da den lukkede, derefter alene ved Katedralskolen, hvor han 1859 blev adjunkt, tog sin afsked 1874, men fortsatte som timelærer til 1879. I 1852 var han medindbyder til oprettelse af en kunstforening og blev medlem af den første bestyrelse, og en tid virkede han som inspektør ved Århus Museum. I 1846 udgav han 66 litograferede blade med danske og engelske forskrifter for skole-, privat- og selvundervisning.

OD

*Julius Høegh-Guldberg.
Maleri af Chr. Købke.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Høegh-Guldberg, Julius, 1779-1861, oberst, udskrivningschef
H-G var født i København som søn af gehejmekabinetsskretær Ove Høegh-Guldberg og kom med faderen efter dennes fald i 1784 til Århus. Han fik en militær uddannelse og deltog som officer i felttogene i begyndelsen af 1800-årene. I 1803 blev han stabskaptajn i 1. Jyske Infanteri Regiment, 1806 kompagnichef, 1809 major, 1811 bataljonskommandør, 1816 oberstløjtnant, 1823 land- og søkrigskommissær, dvs. udskrivningschef i Århus, 1826 oberst, og 1835 fik han sin afsked. På mange måder kom han til at sætte sit præg på byen. Rastløst virkede han i rationalismens ånd for almenvellet, uddelte frugttræer til skolelærere og fattige husmænd og forsøgte sig med silkeormeavl, som han prøvede at vække interesse for. I 1821 tog han initiativet til oprettelsen af Århus Stiftsbibliotek og fik indrettet en afdeling med tekniske bøger for håndværkere. En tid sad han i bestyrelsen for Arveprinsesse Carolines Børneasyl, og han gjorde et stort arbejde for Prins Frederik Ferdinands Tegneskole, den tids tekniske skole, hvis stifter han egentlig var. I oprettelsen af Spare- og Lånekassen i 1839 havde han en væsentlig andel. Af blivende betydning for byen blev det også, at han i 1825 af kommunen lejede arealet Folddumperne uden for Studsgades Port og beplantede området med mange forskellige træarter, idet han havde forpligtet sig til at plante 3.000 træer; dermed skabte han begyndelsen til anlægget Vennelyst, dengang ofte kaldt Guldbergs Have. Det var byens ældste anlæg og blev et yndet lystanlæg for byens borgere. Det er her fortjent, at gaden langs dette anlæg har fået navnet Høegh-Guldbergs Gade. H-G var historisk interesseret og opbyggede i årenes løb en stor samling oldsager, som han skænkede til Historisk-antikvarisk Selskab, begyndelsen til et forhistorisk museum i byen. Interessen for byen gav sig også udslag i deltagelse i arbejdet som medlem af borgerrepræsentationen, hvor han sad fra 1840 til 1852 og ivrigt deltog i arbejdet i en række kommissioner. I 1848 fik han til opgave at skrive referater af møderne i borgerrepræsentationen til brug for Århus Stiftstidende, den første offentliggørelse af, hvad der foregik bag de indtil da lukkede døre. Allerede i 1848 var han blevet fattigforstander. Også efter tiden i borgerrepræsentationen var han medlem af Skovkommissionen og helt selvfølgeligt af Vennelystkomiteen.

OD

Høegh-Guldberg, Ove, 1731-1808, statsminister, stiftamtmand
H-Gs navn er knyttet til Århus, men det var først i den seneste del af sit liv, at han fik betydning for byen. Han havde gjort en strålende

*Ove Høegh-Guldberg.
Maleri af Jens Juel.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

karriere. Hans opvækst i Horsens havde været meget fattig, men efter at han i 1749 havde taget studentereksamen, begyndte han at studere teologi, ernærede sig som huslærer i Jylland og tog i 1753 teologisk embedseksamen. Han fortsatte med historiske og teologiske studier og blev 1761 professor ved Sorø Akademi, men fik så i 1764 en ansættelse, der helt ændrede hans liv, idet han blev lærer for arveprins Frederik. Da prinsens læreår var forbi, fik H-G stillingen som hans kabinetssekretær. Han nærrede stor ærbødighed over for kongemagten og var med i den sammensværgelse, der i 1772 styrkede Struensee. Langsomt voksede hans magtstilling, 1774 blev han gehejmekabinetssekretær, 1776 stats- og gehejmekabinetssekretær, 1780 gehejmeråd, og han sad i mange kommissioner og som direktør i flere virksomheder. Fra 1780 var han den ledende i regeringen. Imidlertid nærmede sig det tidspunkt, da den unge kronprins måtte optages i de regerendes kreds. H-G kunne ikke forudse udviklingen, nåede vel i 1784 at blive gehejmestatsminister, men blev kort efter på et møde i gehejmestatsrådet væltet af kronprinsen. Man ønskede ikke helt at ydmyge den faldne storhed, og H-G fik da en retrætestilling som stiftamtmand over Århus stift og amtmand over Havreballegård og Stjernholm amter.

Endnu højere end den københavnske borgmester Jørgen Fog, Griftenfelds svoger, der er 1676 blev benådet med forvisning til Århus, faldt H-G fra en magtens tinde. Den faldne stormand var i nogle dage ikke uden bitterhed mod dem, der havde styrtet ham, men fandt sig hurtigt til rette i forvaltningen af det nye embede. I et brev udtrykte han i 1785, at stedet, han boede i, var yndigt; mark, skove og gode marker omgav det. Stiftet var Jyllands bedste egn, og han konstaterede, at hans børn ofte havde sagt: Nu først havde de lært at kende papa. Fem år senere udtrykte han i et brev, at han alt mere havde vænnet sig til at være stiftamtmand; det var at læse alle forordninger for at vide dem og følge dem, men ikke som statsmand at undersøge og bedømme dem. Han havde da længe nok været i den vane og tvunget sig til at fornægte de gamle og længe samlede indsigter. Som de ærlige katolikker, der troede, hvad kirken troede, troede han alt, der blev befalet gennem kollegierne. At følge dette blindt betragtede han som stiftamtmandens væsentligste pligt.

Med sin sædvanlige energi og sin administrative begavelse kastede H-G sig ud i de mange administrative opgaver. Herom vidner endnu i stiftamtets arkiv de 12 bind kopibøger og 4 bind journaler samt mere end 120 arkivpakker med reskripter, kancelli- og rentekammerbreve, breve fra private, regnskaber m.m. fra hans tid i embedet. I sit tidli-

gere virke havde han altid vist stor interesse for industrien og den oversøiske handel, og som stiftamtmand gjorde han en indsats for udviklingen af havnevæsenet, ikke blot i Århus, men også i Randers og Horsens. Han tog sig også af organiseringen af skole- og fattigvæsenet, fik således 1789-90 i Rosensgade oprettet et sygehus for de fattige. Alligevel tillod embedsgerningen ham at fortsætte det forfatterskab, som siden hans unge år havde resulteret i talrige historiske og teologiske skrifter. Han gik af som amtmænd i 1795 og som stiftamtmand i 1802 og tilbragte sine sidste år på herregården Hald, som han havde erhvervet i 1798.

OD

Høirup, Henning, 1909-1995, biskop

HH er født i Holbæk som søn af stadsskoleinspektøren. Han blev student 1927, teologisk kandidat 1934. Efter en tid som fængselspræst i Nyborg blev han sognepræst i Balslev-Ejby og 1951 stiftsprovst i Viborg. Her blev han domprovst i 1958, inden han blev biskop i Århus 1963 efter Kai Jensen, et embede han beklædte til 1979. Han blev således den sidste biskop, der residerede i den gamle bispegård på hjørnet af Fredensgade og Sønder Allé; den blev fraflyttet i 1966 til fordel for den nye bispegård i Fuglesangs Allé.

HH har koncentreret sig om embedets anliggender i en tid, der var præget af præstemangel, delvis afhjulpet af tilgangen af kvindelige præster, der først blev ordineret i dette stift i 1969, 21 år efter, at kvinder fik adgang til præsteembedet. Også kommunalreformen med dens kirkelige afpasninger blev gennemført i HHs embedsperiode. Århus stift måtte afgive sogne til Viborg og Haderslev og modtog andre fra de samme stifter samt Ålborg.

HH var historisk interesseret og med i ledelsen af lokalhistoriske foreninger både i Viborg og i Århus. Han har et stort forfatterskab bag sig, begyndende i 1939 med *Fangen – vort medmenneske*. Under krigen bidrog han med sangudgivelser, og i 1948-49 fulgte et par Grundtvigudgivelser. Senere udsendte han publikationer med lokalhistorisk og kunsthistorisk indhold.

IG

Højmark, Asger, 1865-1944, valgmenighedspræst

AH var lærersøn fra Stautrup. Han blev student 1884 og var fra omkring 1890'ernes begyndelse hjælpelærer hos sin far, der havde været en af stifterne bag Testrup Højskole I 1892 blev han hjælpepræst og højskoleforstander i Nysted, og derefter var han hjælpe-

præst i Gårslev ved Fredericia. I 1904 tiltrådte han som valgmenighedspræst i Århus Valgmenighed, en dattermenighed af den i Bering, og hvis kirke i Nørre Allé var blevet bygget i 1886 med S.F. Kühnel som arkitekt. AH var selv udgået af menigheden i Bering, og han var meget aktiv i det kirkepolitiske liv. Han optrådte som grundtvigsk lederskikkelse på Århus-egnen i 40 år indtil sin afsked i 1943, og han var formand for Århus Højskoleforening. AH skrev mange artikler til Højskolebladet og stod bag dannelsen af den senere forening Studenterkredsen.

AH var ikke meget åben over for andre kirkelige retninger. Som taler stod den stille inderlige stil ham nærmere end den mere muntre.

IG

Højmark, Frede, 1888-1961, redaktør

Inden FH i 1915 kom til Demokraten havde han fået en alsidig journalistisk uddannelse ved flere radikale provinsblade, bl.a. på aviser hvor hans fader var redaktør (Middelfart Venstreblad 1907-10 og Jysk Morgenblad 1910-14). FH fulgte i faderens fodspor. Ved Demokraten blev han redaktionssekretær i 1923, ansvarshavende redaktør i 1934 og chefredaktør fra 1939 til 1958. Under besættelsen måtte han efter tysk krav sammen med medredaktør Holger Eriksen en overgang træde tilbage som redaktør.

Den modernisering af avisen, som var påbegyndt af N. Ejbye-Ernst, blev fortsat af FH, der lagde særlig vægt på udviklingen af nyhedsstoffet. Det lykkedes FH at føre Demokraten gennem flere kriser, og først efter hans afgang begyndte bladets oplagstal at stagnere for alvor. Modsat kollegaerne ved den socialdemokratiske presse var han ikke særlig politisk engageret. Som grundtvigsk indstillet tog han som chefredaktør sig tværtimod af det kirkelige stof, ligesom han interesserede sig meget for sport, bl.a. var han fodbolddommer i over 25 år. FH var dog først og fremmest pressemand, han havde sæde i utallige af pressens organisationer og blev bl.a. æresmedlem af Aarhus Journalistforening. Han gjorde en stor indsats for at udvikle journalistuddannelsen ved Aarhus Universitet.

KT

*Frede Højmark gik i 1958 af som chefredaktør ved Demokraten samme år som avisens 75 års jubilæum. Kort efter stivnede smilene, da avisens nedtur satte ind.
Foto i Lokalthistorisk Samling.*

Illum, Knud, 1906-1983, professor

Adræt, piberygende, hastigt på vej, uindfattede briller, habitklædt nonchalance med slipsets knude i løs og tålsom, men for professionen passende høj position. Det er Århus midtby, flyderen er parkeret i nærheden. Bestyrelsen er ved at være fuldtallig. Professoren er højt respekteret, han er god at have i kredsen, han indtager sin plads. Det drejer sig om professor, dr.jur. Knud Illum. Han var student fra Ordrup, juridisk kandidat og sekretær i justistministeriet 1929, dr.jur. på *Modregning i konkurs* 1934, lektor ved Københavns Universitet 1935, først docent, senere professor i retsvidenskab ved Aarhus Universitet fra 1936 til 1969.

I var et af fyrtårnene på det unge universitet, der blev lidt ældre, som tiden gik. Han ragede op og var, foruden i høj grad at være sig selv, én, det ikke var til at komme udenom. I var universitetets rektor 1951-53. Han var en højt værdsat underviser, en ypperlig skribent, og som videnskabsmand blev han af sine mest kompetente kolleger fremhævet »som en af sin generations betydeligste nordiske jurister«, hvilket også kom til udtryk ved tildelingen af æresdoktorgraden i Uppsala 1977 og den Anders Sandøe Ørstedeske hædersmedalje året efter. Der var bud efter I mange steder fra. Og der var tale om andet og mere end ombud, når han efterhånden fandt sig placeret på indflydelsesrige poster i faglige og offentlige miljøer samt i erhvervs-livet.

Måske uden at være medlem af partiet blev I 1954 valgt ind i byrådet i Århus som repræsentant for Det konservative Folkeparti, men alle-

Professor Knud Illum som beundret efor for kvindekollegiet på Marselisborg Studentergård. Som nr. 1, 2 og 4 fra venstre ses Ragnhild Simonsen (g. Hertz), Bente Egmosen-Hansen og Jenny Sørensen. Ca. 1945.

Foto i Universitetshistorisk Udvalg.

rede året efter sagde han farvel og tak i utilfredshed med den få år forinden indførte magistratsordning. I anførte som begrundelse for sin udtræden sygdom og manglende tid, men det var almindelig kendt, at han mente, de menige byrådsmedlemmers mulighed for at gøre sig gældende var for begrænsede.

Når I i 1969 søgte om afsked fra sit professorat i en alder af 63 år, skal begrundelsen søges i hans markante afstandtagen fra universiteternes nye styrelseslov. Han var imod, at professorerne skulle fratages den afgørende indflydelse på universitetets ledelse, og hans reaktion over for lovens vedtagelse vakte genlyd overalt. Som ekstern lektor fortsatte I med sin sædvanlige undervisning, til han fyldte 70.

HSN

Ingerslev, Hans Peter, 1831-1896, politiker, godsejer

HPI var født og opvokset i Århus. Som søn af godsejer og prokurator Casper P. R. Ingerslev faldt det naturligt, at han skulle følge i sin fars fodspor og blive landmand. Efter sin studentereksamen i 1849 begyndte HPI at læse jura, men opgav studierne for at uddanne sig ved landbruget. 1862 blev han forpagter af Marselisborg Gods, indtil han ved faderens død to år senere blev ejer af godset. HPI kom hurtigt til at spille en fremtrædende rolle i det landøkonomiske foreningsliv og i den offentlige lokaladministration. Han var i 1862 medstifter af Århus amts landboforening, 1865-1880 formand for Viby sogneråd og i perioden 1865-1885 medlem af Århus amtsråd. Endvidere var han direktør i Brandforsikringen Jylland og formand for repræsentantskabet for Den almindelige brandforsikring for landbygninger.

Politisk debuterede HPI i 1865 ved valget til folketinget i konkurrence med Geert Winther, men blev ikke valgt. Det gjorde han til gengæld ved valget i 1873, hvor han slog Lars Bjørnbak, men måtte ud efter opløsningsvalget i 1876. Han tog revanche i 1879, hvor han med overlegen majoritet erobrede Århus-kredsen tilbage fra Venstre. I 1884 måtte han i første omgang ud igen, men blev valgt til landstinget for Højre, et mandat han bevarede indtil sin død.

HPI fik i 1884 sæde i både finansudvalget og i det fællesudvalg, hvor bristede forhandlinger førte til dannelsen af Estrups første provisorieregering i 1885. Samme år udnævntes han til indenrigsminister, en post han beklædte til 1894. HPI medbragte gode forudsætninger til sit nye embede. Hans kommunalpolitiske baggrund tillige med et bredt kendskab til landbruget gav ham en saglig styrke. Særligt vil HPIs navn være knyttet til hans lovgivningsarbejde, som blev grundlaget for den senere sociallovgivning i Danmark: Lovene om fattig-

væsenet og aldersunderstøttelsen i 1891 samt loven om sygekasserne året efter. HPI støttede forhandlingslinjen, der førte til forliget 1894.

I 1894 ønskede han af helbredsgrunde Indenrigsministeriet delt således, at han selv beholdt det ressortområde, der omfattede offentlige arbejder, men på dette tidspunkt var han allerede svækket meget af den sygdom, der lagde ham i graven to år senere.

RE

Jakobsen, Tage, 1913-1986, bankdirektør

TJ var født i Århus. Efter sin skolegang gik han 1929 i banklære i Københavns Handelsbanks store filial i byen, Jydsk Handels- og Landbrugsbank på Lille Torv, hvor han i nogle år efter uddannelsens afslutning fortsat arbejdede som bankassistent. I 1944 flyttede han til Hjørring, idet han fik stilling i Hjørring Diskontobank, først som direktionsssekretær og et par år senere som underdirektør. Han udnævntes til leder af banken i 1952, en post, som han tre år senere ombyttede med en tilsvarende direktørstilling i hjembyen i Aarhus og Omegns Bank, der var filial af Privatbanken i København. Ud over at forestå Århus-afdelingen kom TJ i 1965 ind i Privatbankens hovedledelse som underdirektør og fra 1974 tillige i nogle år som regionsdirektør, indtil han i 1978 lod sig pensionere.

Allerede i Hjørring-årene havde TJ været aktiv i byens erhvervs- og kulturliv uden for banken. Mest kendt blev hans virksomhed for turismen i det nordjyske, hvor han bl.a. som led i turistreklamen sammen med Larsen-Ledet proklamerede Vendsyssels løsrivelse fra det øvrige Danmark. På turistområde fortsatte han sin aktivitet i Århus, hvor han i årene 1962-1974 som formand for Århus Turistforening og også som bestyrelsesmedlem i De Samvirkende Jyske Turistforeninger 1964-74 var med til at sætte skub i moderniseringen af turistarbejdet – og byens deltagelse i det nordiske samarbejde. Derudover engagerede han sig især i organisationsarbejde inden for sine store interesseområder, som han aktivt dyrkede på amatørplan: kunst (maleri og tegning) og arkæologi. Han var formand for Kunst- og Litteraturselskabet 1957-64 samt nogle år for Kunstforeningen af 1847 og støttede stærkt oprettelsen af byen nye kunstmuseum i Vennelystparken 1967 samt Århus Festuge. Som formand for Jysk Arkæologisk Selskab fra 1966 var han en varm forkæmper for etableringen af Forhistorisk Museum på Moesgård, hvortil han/banken også skænkede en Janus la Cour-malerisamling.

EKJ

Jaster, Hans Carl, 1844-1904, købmand

HCJ kom som 30-årig til Århus. Her overtog han Moliin Paulsens købmandsforretning på hjørnet af Ågade og Stentrappen. Han fandt en niche i handel med eksotiske specialiteter til kunder, som kom fra byens bedre borgerskab. HCJs forretning var opbygget i gammel-dags stil, i starten under beskedne forhold; men efterhånden oparbejdede han en betydelig købmands- og kolonialforretning, der i årenes løb blev en af Århus' største i branchen. Efter at have konsolide-

ret sig flyttede HCJ i 1879 forretningen til J. Gerners store gård på Mejlgade 18, hvor der eksisterede større og bedre handelsmuligheder. HCJ var en god læremester, og ved hans 25 års forretningsjubilæum i 1899 mødte alle de medhjælpere frem, som han i årenes løb havde uddannet, og overrakte ham et billede med tak for en god uddannelse.

HCJs placering som en af byens mest fremtrædende forretningsmænd bevirkede, at han i perioden 1901-1904 fik sæde i tilsynsrådet for Spare- og Lånekassen. Han var meget engageret i socialt arbejde og et aktivt bestyrelsesmedlem i Velgørenhedsselskabet, i De fattiges Kasse samt i Foreningen til Tjenestetyendes Belønning.

Kort før sin død afhændede HCJ sin forretning til sine to sønner, Chr. Jaster og Peter J. Jaster, der videreførte købmandshandelen i deres fars ånd indtil 1918, hvor den var blevet så stor, at den blev omdannet til et aktieselskab. HCJs købmandsforretning ophørte i midten af 1960'erne; butiklokalet blev til det sidste holdt uændret i gammeldags stil.

RE

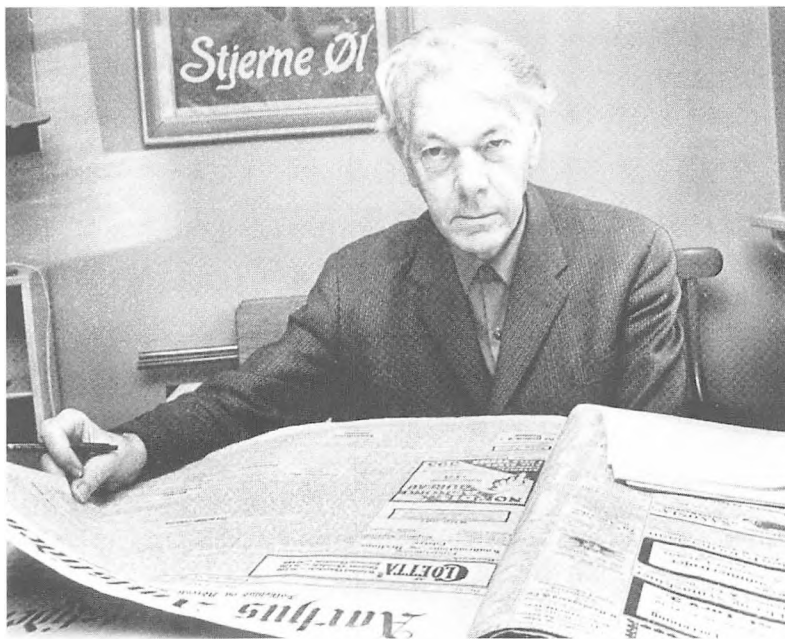
Jensen, Steffen Bernhardt, 1910-1978, borgmester

Selv om han kun var borgmester i Århus fra 1958 til 1971, var BJ folkekær som Poul Reichardt. Forklaringerne på, at han endnu fremstår som en af de mest populære borgmestere i Århus gennem tiderne, er kombinationen af præcision, venlighed og stædighed, forenet i en overbevisende og rolig fremtræden.

Han voksede op på Trøjborg og Christiansbjerg i en solid arbejderfamilie og fik realskoleeksamen fra N.J. Fjords Gades Skole i 1927. Samme år blev han ansat på Demokraten og kom med i ledelsen af DSU-Århus (indtil 1932). 1929-35 var han tillige hovedbestyrelsesmedlem i Aldrig mere Krig og således erklæret pacifist. I 1943 blev han indvalgt i byrådet, i 1950 blev han rådmand for skole og kultur og i 1958 borgmester.

Politisk var BJ både visionær og bagudskuende. Udviklingen af erhvervslivet og især af havnen hørte til hans mærkesager, ligesom han allerede fra slutningen af 1950'erne arbejdede for at indlemme forstæderne i Århus kommune. Det vakte mishag i omegnen, men en stor personlig valgsejr i 1970 udtrykte dog udbredt tillid til, at BJ kunne lede den nye storkommune, der da var blevet en realitet. Ideerne om lokalråd, der bl.a. blev fremsat af de radikale, blev afvist af Socialdemokratiet, men havde BJs forståelse. Kommunen var blevet større, end han ønskede. Arbejdet blev for krævende, og allerede i

*Bernhardt Jensens mange lokalhistoriske bøger byggede på solide studier bl.a. i de gamle aviser. Her i sit arbejdsværelse på Erhvervsarkivet i 1975.
Foto af Børge Venge.*

oktober 1971 måtte han på toppen af sin karriere træde tilbage som følge af sygdom.

Af respekt for bymiljøet var BJ inkarneret cyklist. Han foragtede bilismen, afskaffede borgmesterbilen og modsatte sig vedholdende krav om flere parkeringspladser. Ikke siden BJ har cyklismen i Århus haft en så markant kommunalpolitisk fortaler. BJ modsatte sig tillige de borgerlige partiers ønsker om en stor trafikåre midt gennem byen. I bakspejlet ville planerne om gadegennembrud have givet midtbyen et grotesk trafikalt islæt som i Odense og i Aalborg, og det hører til BJs store fortjenester at have forhindret dette. BJ arbejdede i stedet for restaurering af bevaringsværdige bygninger, bl.a. i Studsgade.

BJ var en fremragende skribent. Det journalistiske talent udfoldedes i *Demokraten* 1927-50, hvor han var en af de mest alsidige journalister, men især blev kendt for sin faste rubrik *Sct. Clemens Kikkert*. I 1940-50'erne skrev han flere digtsamlinger, men som Hans Hartvig Seedorff var hans lyriske stil traditionel. Han forstod ikke den nyere litteratur (f.eks. Svend Åge Madsen). Efterhånden koncentrerede han sig om lokalhistoriske emner. I 1956 var han medstifter af Århus byhistoriske Udvalg, hvor hans bøger blev solgt i stort antal. BJ var optaget af lettere kulturhistorisk emner, der dog byggede på særdeles grundige kildestudier. Det kom bl.a. til udtryk i *Fra det glade Århus*, 1963, *Som Århus morede sig*, 1966, *Da Hollywood kom til*

Århus, 1969, og *Marselisborgskovene*, sammen med broderen Peder Jensen, 1974. Helt i tråd med disse temaer var Tivoli Friheden og Århus Festuge BJs ideer. Kort før BJ døde, blev det besluttet at udnævne ham til æresdoktor ved Århus Universitet som en påskønnelse for knap 40 mindre eller større historiske værker.

KT

Jensen, Frederik Julius Christian, 1811-1873, hande!sgartner

J voksede op på Moesgård Skovmølle og kom i 1826 i gartnerlære på det store gods. Uddannelsen fortsattes i København, hvor han i 1830 tog gartnereksamen. Efter forskellige stillinger rundt om i landet samt studierejser i udlandet vendte han i 1841 tilbage til Århus, hvor han etablerede sit eget gartneri. Han gjorde sig ikke mindst i disse år bekendt som forfatter af en række nyttige og praktiske havebrugsbøger og gjorde i det hele taget en betydelig indsats for at vise, hvad gartnerfaget kunne præstere. J opførte drivhuse og inviterede byens borgere på besøg gennem avisannoncer.

J var aktiv på adskillige områder. Han var således medinitiativtager til håndværks- og industriudstillingen i byen i 1852. J levede i en opbrudstid, hvor gamle produktionsformer stod for fald. På det område var J ret konservativ, så han sluttede op om håndværkerbevægelsens modstand mod næringslovsreformerne i 1857 og var bl.a. med til at overbringe håndværkerbevægelsens protestadresse til kongen. Han havde allerede vist sin interesse for spørgsmålet ved være medstifter af Aarhus Haandværkerforening i 1848 og en tid formand for denne. J var medlem af borgerrepræsentationen, senere byrådet 1858-1869.

HF

Harald Jensen.

Tegning i Lokalthistorisk Samling.

Jensen, Harald Otto, 1851-1925, redaktør, politiker

HJ voksede op i et småkårs hjem i København og blev udlært som bogtrykker. Han havde et kort ophold i Århus i 1871, men først fra 1875 fik han mere fast tilknytning til byen ved sin ansættelse på Århus Amtstidende hos Lars Bjørnbak. Under indtryk af Lars Bjørnbak, hvis møder han deltog i, og den fremrykkende fagforeningsbevægelse, blev han socialist. 1876 blev han formand for en afdeling af typografforbundet i Århus, og i 1881 var han med til at stifte Jyllands typografiske Forening, der i 1882 som landsomfattende blev til Dansk typografisk Forening. Han var formand 1882-83 og atter 1886-87, men faktisk begyndte han at trække sig ud af det faglige arbejde i 1883, fordi det politiske arbejde begyndte at tage al hans tid.

På Amtstidende fik HJ i 1882 en ny kollega, der havde opgivet en mi-

litær løbebane, nemlig sjællænderen Emil Marott. De to startede sammen – med Marott som formand – den ikke revolutionære forening Demokratisk Samfund, der året efter antog det socialdemokratiske program og blev indmeldt i Socialdemokratisk Forbund. I et lejet skur på Banegårdsvej og med en håndpresse startede HJ desuden i 1883 Socialdemokratisk Ugeblad, der i 1884 med 1.000 abonnenter kunne udsendes som et dagblad, der tog navnet Demokraten. Det blev et respekteret blad, præget af en skarp agitationslinje, ikke mindst efter at Peter Sabroe i 1888 blev knyttet til bladet. Samtidig med at ejerskabet til Demokraten overgik til Social-Demokraten i København i 1888, var HJ med til at starte socialdemokratiske blade i flere jyske købstæder. Han fortsatte som redaktør af Demokraten, der omkring 1914 fik status af Jyllands største dagblad med sit oplag på ca. 12.000. Også den tredje søjle i arbejderbevægelsen, kooperationen, fik HJ med at gøre, idet han var medstifter af Arbejdernes Produktionsforening.

1890 begyndte HJs rigsdagskarriere med valg til folketinget. Efter at have mistet kredsen igen 1892 sad han på søndre kreds fra 1895 til 1906, hvorefter han blev valgt til landstinget, hvor han sad til sin død. I 1894 blev han som den første socialdemokrat valgt til byrådet. Her sad han til 1916 og arbejdede især for skolevæsen og socialvæsen. Ikke alene var HJ en af Socialdemokratiets bærende skikkelser på landsbasis; også lokalt gennemførte han vigtige ting. Han fik rejst Arbejdernes Forsamlingsbygning i Amaliegade og var aktiv i arbejdet for at få Statsbiblioteket og Fødselsstiftelsen placeret i Århus. HJ var virksom i bestræbelserne for, at kommunen skulle købe Marselisborg, og ikke mindst af den grund fik han en markant plads i sydbyen opkaldt efter sig.

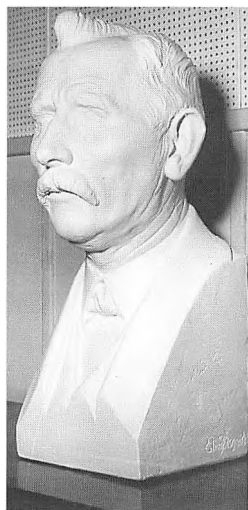
Ib Gejl og Finn H. Lauridsen (red.): Parti og by. Socialdemokratiet i Århus 1883-1983, 1983

IG

Jensen, Jakob, 1858-1942, borgmester

JJ var Århus' første folkevalgte og første socialdemokratiske borgmester. Han var en energisk politiker, en dygtig organisator og administrator og derfor også en myndig leder af byrådet og byens anliggender fra 1919 til 1932.

Han var født og opvokset på Helgenæs, hvor faderen drev en mindre gård. Efter konfirmationen kom JJ i murerlære, og omkring 1880 til Århus, hvor han arbejdede sig til tops i den socialdemokratiske be-

Borgmester Jakob Jensen. Busten af Elias Ølsgaard, 1873-1964, er opstillet på Erhvervsarkivets læsesal. Foto i Lokalthistorisk Samling.

vægelse. I 1883 var han f.eks. medstifter af Murernes Fagforening, som han fire år senere blev formand for, og i 1894 blev han forretningsfører for Arbejdernes Forbrugsforening. I 1900 blev han indvalgt i byrådet. Her kom han straks i skoleudvalget og i havneudvalget, de to områder, der havde hans største interesse. Mens det konservative borgerskab oprørtes over »skolepaladser«, stod JJ fast og fik bygget skolerne på Ingerslevs Boulevard, i Finsensgade, N.J. Fjords Gade, Samsøgade og i Læssøesgade. Dertil kom Marselisborg Gymnasium og ikke mindst universitetet, hvis placering i Århus i høj grad skyldes JJ. Med samme omhu plejede han havnens interesser. Skønt gennemført i efterfølgerens tid, hører også Ringgaden og åens overdækning til JJs fremsynede ideer.

Den sociale interesse udtryktes bl.a. i JJs kurs over for natteroderiet på byens værhuse. Han fastholdt en tidlig lukning af værtshusene, var fortalere for færre bevillinger og mødte op og gav vært og gæster det glatte lag, hvis han fornemmede, at en arbejder var ved at solde hele ugelønnen op. Partifæller fik også ofte læst og påskrevet af JJ, som ved flere lejligheder uddelte regulære øretæver til dem. Hans resolute og noget mistænksomme natur bragte ham efterhånden i modvind hos partifæller. De sidste år i borgmesterstolen var præget af gammelmandsbitterhed, og kun modvilligt overlod han i 1932 borgmesterkæden til H.P. Christensen. Som den første i rækken af byens folkevalgte borgmestre er det i høj grad JJs fortjeneste, at han skaffede embedet værdighed og anseelse.

KT

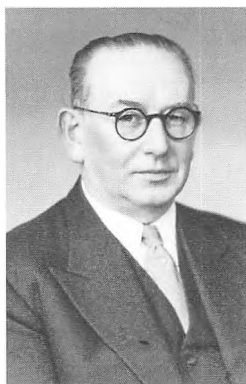
Jensen, Kai, 1899-1963, biskop

Lærersønnen, student fra Randers og derefter teolog, var udgået af Indre Mission. Efter embeder i Juelsminde og Videbæk rejste han til København og var bl.a. sekretær for Indre Mission og forstander for Dansk Bibelskole, inden han i 1940 blev domprovst i Århus. KJ var en af de store prædikanter og fyldte Domkirken i 20 år. Ved bispevalget efter Skat Hoffmeyers afgang i 1961 vandt KJ med ca. 150 stemmer foran Henning Høirup. Han kom dog kun til at sidde i bispestolen i knap 10 måneder, da han døde på vej til et kirkeligt møde i Nyborg i februar 1963.

IG

Jensen, Niels Joachim, 1890-1952, bankdirektør

NJ var detailhandlersøn fra København. Han blev student fra privatgymnasiet Slomanns Skole i 1908 og læste derefter jura. Nogle år efter

Niels Jensen.
Foto af Riis Knudsen
1932 i Lokalhistorisk
Samling.

sin embedseksamen 1914 fik han 1917 bestalling som overretssagfører, men allerede inden da havde hans interesse for administration i 1915 ført til ansættelse i Københavns Handelsbank. I 1921 blev han udpeget som ny direktør af bankens Århus-filial, Jydsk Handels- og Landbrugsbank, der gennem en årrække havde haft en stagnerende udvikling. Det lykkedes ham med en ihærdig, dygtig og kraftfuld ledelsesform at få skabt fremgang i banken, der i løbet af de følgende årtier fik en betydelig styrket position i byen. Som følge heraf indvalgte NJ 1934 ved siden af lederposten i Århus i Handelsbankens hovedledelse som underdirektør og senere – 1948 – som vicedirektør.

Sideløbende med sit virke i banken engagerede NJ sig meget aktivt på en række felter i byens erhvervsliv og øvrige udvikling. Han kom efterhånden i bestyrelsen for flere af byens førende virksomheder som Østjydske Bryggerier, 1925, formand fra 1947, Trælastkompagniet, 1928, formand fra 1946, og KFK, 1936, men mest markant blev hans indsats på det økonomiske felt for opbygningen af det nye universitet og de tilknyttede studenterkollegier. Han indvalgte i 1933 i Universitets-Samvirkets bestyrelse og blev som dets kasserer fra 1934 til sin død en hovedkraft i indsamlingen af de betydelige beløb til inventar og teknisk udstyr til de nye institutter, som Samvirket »stod for« i opbygningsårene. Med sin bankmæssige baggrund var han desuden en praktisk effektiv og økonomisk påpasselig formand for Universitetets byggeudvalg bl.a. i forbindelse med opførelsen af hovedbygningen. I forbindelse med opførelsen af parkkollegierne – der helt måtte finansieres med gavemidler – udøvede »Bank-Niels« dog den mest afgørende indsats såvel ved fremskaffelsen af de mange donationer og bidrag og ved byggeprojekterne før og efter krigen. Han havde som formand for Studenterforeningens økonomiudvalg 1928-35 fået indsigt i studenternes økonomiske vilkår, og det prægede hans følgende virke som formand for Kollegiebestyrelsen, hvor dog også hans myndige og kontante facon indimellem bragte ham på kant med nogle af beboerne.

Blandt byens kulturinstitutioner, der nød godt af NJs interesse og hans økonomiske indsigt og bevågenhed, må især nævnes Århus Teater, Jysk Væddeløbsbane og Den Gamle By. I deres bestyrelser som i sine øvrige hverv fortsatte NJ sin aktive virksomhed, til han som 62-årig døde af hjertesygdom.

Palle Lykke: By og universitet, Universitets-Samvirket, Aarhus, 1996, C.B. Andersen i Universitetskollegierne i Århus 1935-1985, 1985

EKJ

Jensen, Rudolf Thomas Peter, 1906-1985, rådmand

RJs mangesidige virke i og for Århus blev styret af tilfældighedernes spil. Han var født på Mols, gik i Valdemarsgade Skole og var udlært som kolonialhandler i 1925. På grund af arbejdsløshed søgte han over i kontorfaget og blev anvist kontorarbejde i kommunen i 1938. Først var han et fremtrædende medlem af DSU, senere blev han formand for HKs kommunale afdeling og 1945-54 formand for Arbejderne Fællesorganisation i Århus. I 1946 blev han indvalgt i byrådet, og efter formands- og ordførerposten blev han i 1954 rådmand for magistratens 5. afdeling (værkerne, sporvejene m.v.). Denne stilling måtte han dog afgive efter valget i 1958, men under rokaderne efter Unmack Larsens tilbagetræden blev han allerede samme efterår igen rådmand, denne gang for 4. afdeling (kultur og skole). Her blev RJ siddende, indtil yngre partifæller i 1970 pressede ham ind i amtsrådsarbejdet og til at afgive rådmandsposten. Sammen med Robert Svane Hansen var han herefter ledende i opbygningen af det nye storamt. Efter 26 års arbejde forlod RJ i 1972 bystyret, og i 1974 udtrådte han også af amtsrådet.

Det var for så vidt forståeligt, at yngre socialdemokrater ville af med RJ. Hans natur var noget kølig og afvisende, og efterhånden som ungdommens ilterhed blev dæmpet ned, fremstod RJ, der i sin tid havde virket sammen med H.C. Hansen og Hedtoft, som den gamle tids mand. Blandt RJs store fortjenester hører dog, at den gamle museumsbygning blev indrettet til »Huset«.

KT

Jensen, Thomas, 1898-1963, kapelmester

TJ kom som 14-årig ind på Det kgl. danske Musikkonservatorium, hvor han lærte orgel og især cello. Han var senere solocellist i Helsingborg, men blev i 1920 medlem af Københavns filharmoniske Orkester og Tivolis koncertsalsorkester. Efter debut som dirigent i Stravinskis *Historien om en soldat* videreuddannede han sig i Paris og Dresden, inden han i 1927 fik dobbeltposten som dirigent for Århus philharmoniske Selskab og Århus Teaters orkester. TJ havde fristende tilbud i København, men han var fascineret af de muligheder, der var ved at åbne sig i Århus, hvor Musikkonservatoriet lige var blevet oprettet, og Universitetet godt på vej. TJ kom i næsten 30 år til at lede musikudviklingen i Århus. Det var et stort øjeblik for ham, da det i 1935 lykkedes at skabe Århus By-Orkester med 26 faste musikere, en orkesterstørrelse, der dog ikke en gang var stor nok til det wienerklassiske repertoire. Først efter krigen blev orkestret ud-

*Thomas Jensen.
Århus Byorkesters arkiv.*

videt til 36 musikere. Det for lille antal stemmer gav anledning til økonomiske problemer gang på gang, fordi der skulle assistenter til, når man skulle spille det romantiske repertoire eller f.eks. Carl Nielsen.

Som chefdirigent var TJ mest wienerklassikkens mand, især med vægt på Beethoven. Blandt romantikkens komponister havde Brahms en høj stjerne hos ham ligesom den slaviske musik, repræsenteret af Tjajkovskij og Dvorak. Af dansk musik opførte han Niels W. Gade, men Carl Nielsen var hans foretrukne. TJ gik dog ikke af vejen for at præsentere sin samtids danske musik, Riisager, Høffding, Holmboe m.fl. For Den jyske Opera dirigerede han hele det populære repertoire, herunder *Maskarade*.

Det var et evigt problem for By-Orkestret at finde en passende koncertsal. Århus-Hallen, der blev indviet 1938, var alt for stor til det lille orkester, og derfor spillede det f.eks. i teatret og i Folkets Hus, hvor akustikken var tålelig. TJ nød ikke megen velvilje hos byens socialdemokratiske magthavere, for hvem »finkulturen« var et problem, og han blev i midten af 1950'erne presset til at acceptere Scala-projektet, en biografombygning, der resulterede i en kombineret biograf- og koncertsal med kun 800 pladser og kun plads til 60 musikere på scenen, hvilket umuliggjorde opførelse af senromantikens værker. Akustikken var tilmed dårlig, og da TJ mente, at kommunen havde brudt nogle løfter af økonomisk art, forlod han, depressiv, byen og blev kapelmester i Danmarks Radio.

TJ var fra 1928 og til 1944, da hun døde ulykkeligt, gift med Besse Syberg, skuespillerinde ved Århus Teater og datter af den fynske maler. Fra 1946 var han gift med skuespillerinden Ilse Mengel.

Han har fået alleen ved Musikhuset opkaldt efter sig.

IG

Juncker Hansen, Thorkild Peter, 1897-1955, direktør

TJ var født og opvokset i København, hvor han også fra 1914 gennemførte sin erhvervsmæssige grunduddannelse som lærling i ØK. Han flyttede til Århus i 1919, da han blev ansat som direktionssekretær i Aarhus Oliefabrik af direktør Frederik Lausen. Med sine evner, energi og målbevidsthed blev han i 1927 den naturlige efterfølger for Lausen, og året efter, da en konkurs i et datterselskab i forbindelse med en meddirektørs tvivlsomme transaktioner førte til, at selskabet måtte rekonstrueres, udnævntes han til eneadministrerende direktør i Aarhus Olie. I et nært samarbejde med bestyrelsesformanden, hrs. C.L. David, lykkedes det TJ at genrejse firmaet, så det i løbet af

1930'erne blev en endog særdeles velkonsolideret virksomhed og voksede til at blive en af byens største industrivirksomheder, der stod for mere end 10% af Danmarks samlede industrieksport. Som virksomhedsleder gik TJ i disse år desuden i spidsen her i landet for indførelse af en række sociale goder for medarbejderne i form af bl.a. pensionskasser, understøttelsesfonde, feriecenter og sommerhuse. Han var en respekteret personaleleder, selv om hans ledelsesstil var direkte og kontant, næsten diktatorisk og med en interesse for detaljen, der stod i kontrast til hans evne for økonomisk overblik.

Ved siden af virksomheden lagde TJ et betydeligt arbejde inden for erhvervsorganisationerne, og han var i disse år blandt landets førende industrifolk med sæde i Industrirådet fra 1929, deltager i de af regeringen udsendte handelsdelegationer til England, af dens produktions- og råstofudvalg og 1939-40 af Det erhvervsøkonomiske Råd. Desuden engagerede han sig i etableringen af Universitetet, hvor han fra 1935 som medlem af Universitets-Samvirkets og et par år senere også af Universitetets bestyrelse gjorde en betydelig indsats for oprettelsen af et erhvervsfakultet (økonomisk institut).

I 1943 måtte TJ imidlertid udtræde af universitetsbestyrelsen. Han var ikke nazist, men havde før og under besættelsesårene markeret sympati for nazismen og de tyske magthavere og plejede selskabelig omgang med tyskerne i Danmark. Med sin tro på en tysk sejr var han i 1941 medstifter af Østrumudvalget, der skulle undersøge mulighederne for dansk erhvervsliv i det tyskbesatte Østeuropa, ligesom han ikke var afvisende over for senere at indtræde i en tyskstøttet regering. Dette medførte, at han i 1945 mistede sin stilling på oliefabrikken og som følge af sin tyskvenlige holdning blev idømt to års fængsel.

Efter udstået straf genoptog TJ sit erhvervsmæssige virke, først i udlandet (undersøgelser om oprettelse af oliefabrikker i Afrika), men snart igen i Århus. En kort tid producerede han gasflasker, men købte derefter den i 1950 grundlagte instrumentfabrik Terma. Han udviklede den i løbet af få år til en virksomhed med 150 ansatte og var ved at lægge grunden til dens omdannelse til en international elektronikvirksomhed, da han som 58-årig døde af en hjertelammelse.

Poul Kragelund: Aarhus Olie 1871-1996, 1996

EKJ

Jørgensen (Kulbars), Johan (Johannes), d. 1649

JJ nævnes første gang i adelsdamen Sofie Brahes regnskabsbog un-

der året 1634, da han leverede et kontrafej af hendes mand, Holger Rosenkrantz, og to år senere er han noteret for levering af seks kontrafejer af de to ægtefæller samt to af Holger Rosenkrantz og et af Jørgen Rosenkrantz. På dette tidspunkt boede JJ formentlig på eller ved Rosenkrantz-familiens slot Rosenholm ved Hornslet. Fra 1641 har han ifølge skattelisterne boet i Århus, først i gaden Ved Mindet, senere i Mejlgade. Han var formentlig omkring 1639-40 blevet gift med Lene Jensdatter, der optræder i Sofie Brahes regnskabsbog i årene 1627-40 og i 1639 af herskabet fik foræret et stort messingbækken, sikkert en brudegave. JJ tog dog først i 1646 borgerskab i Århus. Her kom han til blot at virke i tre år, idet han døde i december 1649 og blev begravet i domkirken bag koret i den nordre koromgang, hvor stadig en lille sten i gulvet viser hans navn. Han efterlod sig et bo taksæret til 2.650 sletdaler, et meget betydeligt beløb, der måtte placere ham blandt de øverste 7-8% af byens borgere, hvor man ellers alene finder købmændene. Denne formue kan for ham som håndværker alene forklares ud fra hans aktivitet som en søgt portrætmaler for adelen. At man havde respekt for hans kunnen synes at fremgå af en skudsmålssag fra 1667, hvor han nævnes som »den ærlige og agtbare kunstrige mand Johannes Jørgensen Kaulbarscher kontrafejer og borger her«.

Der kendes i dag en stor gruppe ganske fornemme adelsportrætter fra årene 1634 til 1648 med personer, der ses i hel figur ned til knæene, malet i harmoniske, lyse farver med kraftigt modellerede ansigter og fint udførte detaljer i dragterne. Alle portrætterne forestiller personer, der har familiemæssig tilknytning til Holger Rosenkrantz og Sophie Brahe, nemlig seks af deres børn med ægtefæller, en række slægtninge til Sophie samt søskende og forældre til svigerbørnene. De fleste af de portrætterede var bosat i Jylland, adskillige på herregårde i omegnen af Rosenholm. Portrætterne er ikke signeret, men kan med stor sandsynlighed ud fra de skildrede forhold tilskrives JJ. Dette gælder dog også endnu et stort maleri på det største af epitafierne i domkirken, det eneste ikke adelige portræt, idet det viser borgmester Anders Lydiksen og hans hustru Maren Clemensdatter.

Når den nævnte adelige portrætgruppe af historikeren Poul Eller har været tilskrevet maleren Johan Timm, bosat i Sorø og København, er dette helt ubegrundet, og billedernes personkreds, dennes bopæle og billedernes tilblivelsestid strider mod Johan Timms personlige data, mens de passer fint med JJs og hans baggrund.

Med JJ har Århus i 1600-årene haft en meget fremtrædende maler,

selv om det har været betvivlet, at en maler af det format, der røbes af adelsportrætterne, har kunnet findes i Jylland.

OD

Jørgensen, Albert Julius, (Jul. A.), 1874-1943, kiksfabrikant
JAJ blev født i Silkeborg. Fra 1889 til 1893 stod han i urtekræmmelære i København, hvor han blev uddannet såvel en gros som en detail, og dertil lærte han ekspeditørfaget. Efter endt uddannelse var han bl.a. rejsende agent i et par år, indtil han i 1899 fik borgerbrev som detailhandler i København. 1902 overtog han med hjælp fra Nordisk Kaffekompani Jacob Jacobsens kaffe en gros i Guldsmedgade 27 i Århus. I 1907 begyndte han så småt at sælge småkager fra bager J. Hansen, Kongsvang; bageriet blev udvidet og omdøbt til Biscuitfabriken Kongsvang, der først i 1917 officielt blev registreret af JAJ. Det blev hurtigt nødvendigt at udvide produktionen, og omkring 1913 indrettedes en kiksfabrik i Herluf Trollesgade 7. 1917 afhændede han kaffeforretningen i Guldsmedgade og koncentrerede sig om kiksframstillingen. 1918 fik JAJ borgerskab som kagebager og sukervarefabrikant. I 1935 omdannedes virksomheden til et aktieselskab, og samme år oprettedes en salgsafdeling i København. I 1942

Børnehjælpsdag i Aarhus.

Demokraten 13.6.1926.

Jul. A. Jørgensen var levende engageret i det sociale arbejde. Han var gennem flere år en af de drivende kræfter bag Børnehjælpsdagen og ses her som den faderligt smilende sol over Nationalbankens gamle bygning i Bispegade, mens andre af byens kendte folk rykker i felten for at rasle penge ind.

Tegning i Demokraten 13. juni 1926.

Dagens Topfigurer rykker ud i Spidsen for alle de mange raslende Damer og Herrer.

købte han Macaronifabrikken A/S Norden, København, som derefter blev flyttet til Århus. Dennes produktion stoppede i 1950'erne, og maskinerne blev afhændet til Tørsleff & Co. Efter en voldsom brand i fabrikken i 1959 blev produktionen flyttet til en nyopført fabrik i Helsingforsgade. Ved JAJs død var virksomheden blevet overdraget til hans to sønner. 1961 overtog det amerikanske selskab General Foods Corporation fabrikken for i 1971 at videresælge den til det svenske Göteborg Keks, der lukkede den i 1981.

JAJ var levende engageret i det sociale arbejde. Han var gennem flere år en af de drivende kræfter ved afholdelsen af Børnehjælpsdagen i Århus

Henrik Vedel-Smith: Jul. A.Jørgensen – småkager og Marie kiks, i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991

HV-S

Jørgensen, Margrethe Petrea, 1894-1986, seminarieførstander

Efter at have taget sin lærereksamen fra Århus Seminarium i 1936 blev MJ lærerinde ved Frederiks Allés skole. Hun blev senere vice-skoleinspektør og konstitueret skoleinspektør, indtil hun i 1957 blev forstander for Jydsk Børnehave- og Fritidshjemsseminarium. I 1962 blev seminariet delt i to selvstændige seminarier, og MJ fortsatte som forstander for børnehaveseminariet indtil 1965.

I disse år var der store ændringer på vej i uddannelsen, og lærerkollegiet og elevantallet voksede stærkt, men det lykkedes MJ at skabe den nødvendige udvikling, så seminariet fulgte med og levede op til de nye krav.

MJ gjorde sig også gældende i lokalpolitik. 1950-62 var hun medlem af byrådet for Det konservative Folkeparti. Hun sad bl.a i socialudvalget, skolekommissionen, børneværnet og det kulturelle udvalg. Inden for sit parti tog hun virksom del i organisationsarbejdet, og hun blev tre gange opstillet som folketingskandidat.

MJ var en overgang formand for Århus Lærerindeforening og formand for Århus konservative Kvindekreds. I sine yngre år var hun formand for KFUK i Sct. Johannes sogn og senere et mangeårigt medlem af og i nogle år formand for Århus domsogns Menighedsråd.

KBJ

Jørgensen, Johannes Viggo, 1871-1933, manufakturhandler

VJ var fra Nordsjælland. Sin handelsmæssige uddannelse fik han hos et af landets førende manufakturfirmaer Hilligsøe, Køedt og Co

(»Messen«), først i afdelingen i Helsingør og senere i hovedforretningen i København. Efter militærtjeneste og udlandsophold var han en tid ansat i Odenses store manufakturfirma, Severin Hansens Efterf., inden han i 1897 etablerede sig i Århus. I Guldsmedgade åbnede han byens første egentlige specialforretning i hvidevarer og sengeudstyr. Hans nye forretningstype slog godt an, og en stadigt voksende kundekreds fra byens og handelsområdets bedre borgerskab førte til, at forretningen gentagne gange i de følgende år blev udvidet. I 1907 flyttede udstyrmagasinet til Skt. Clemens Stræde 20, hvor sortimentet især efter en ombygning i 1917 blev udvidet til også at omfatte en større afdeling for sengemøbler og gulvtæpper. Efter en total ombygning af forretningen og en naboejendom i 1930-31 til et 5-etagers forretningskompleks mellem Skt. Clemens Stræde og Ågade fremstod magasinet som en af byens mest markante og stilfuldt indrettede butiksejendomme. Den stærke position på sit område bevarede den også under sønnen Svend Jørgensens ledelse i de første årtier efter krigen, indtil den med ændringerne i handels- og butiksstrukturen ophørte i 1974.

VJ lagde som forretningsdrivende stærk vægt på reelle købmandsprincipper. Han fremtrådte med en naturlig fornemhed og et personligt vindende væsen. Uden for forretningsvirksomheden tog han især del i branchens organisationsarbejde. I flere år var han formand for Århus Manufakturhandlerforening, inden han i 1918 blev bestyrelsesmedlem i og fra 1924 formand for Dansk Provinsmanufakturhandlerforening, ligesom han i begyndelsen af tyverne var i ledelsen af Dansk Textil Union. Desuden var han i en periode medlem af ligningsrådet og fra 1922 til sin død formand for Århus Discontobanks repræsentantskab.

EKJ

Kabell, Johannes, 1783-1855, kantor, organist

JK var søn af en skomager i Århus, der også var stadstambur. Han blev – ligesom sine tre brødre – student fra Katedralskolen, han selv i 1804. Brødrene kastede sig over teologien, men JK var mere til musik og blev kantor i Aalborg. Her blev hans gode tenor »opdaget«, og han blev hentet til Det kgl. Teater, hvor han debuterede 1812 i det danske syngestykke *Høstgildet*. Han sang godt nok, men var helt umulig på scenen, undselig og kejtet. Han forlod teatret og blev 1815 kantor ved Vor Frue Kirke i Århus. Han blev også sanglærer ved Katedralskolen og domorganist i perioden 1833 til 1847. JK var en habil komponist, der leverede oratorier og kantater til Domkirken. JKs mest kendte komposition var sangen *Dybt under Nordens himmel* med tekst af rektor H. Blache, en fædrelandssang, der blev kaldt århusianernes nationalsang. Kun få af hans kompositioner er trykt, og manuskripterne er sandsynligvis gået tabt.

Den ugifte JK levede sparsommeligt, sidst i et lille hus i Volden, og gennem sit testamente skænkede han gaver og legater til velgørende arbejde.

IG

Kampmann, Christian Peter Georg, 1881-1965, kulgrosserer

CK var født og opvokset i Århus, hvor faderen, Niels Øllgaard Kampmann, i 1878 havde taget købmandsborgerskab og været initiativtager til etableringen af kulfirmaet Kampmann, Møller & Herskind. Efter skolegang og konfirmation kom CK i 1896 i handelslære hos byens store jerngrossist Viggo L. Rahr. Senere fortsatte han sin uddannelse under et tre års ophold i et kuleksportfirma i Skotland og på et rederikontor i Paris, inden han i 1903 vendte tilbage til Århus og blev ansat i Kampmann, Møller & Herskind, der efterhånden helt var blevet overtaget af faderen. CK forestod under faderens følgende sygdomsperioder forretningen og overtog den helt efter hans død 1910. Virksomheden var i disse år i god fremgang, og CK anskaffede bl. a. egne kulskibe, ligesom han blev aktiv i branchens organisationsarbejde. Han indtrådte i 1915 som bestyrelsesmedlem i Danske Kulimportørers Association, hvor han 1918 valgtes til formand. Efter Rahrs fallit indtrådte han desuden 1911 som bestyrelsesformand i den rekonstruerede A/S Rahrs Tekniske Forretning (til 1919), og samme post indtog han i en lang årrække fra 1918 til 1946 i Århus Trælasthandel/Det Danske Trælastkompagni. Endvidere var han 1915-21 formand for Foreningen af Arbejdsgivere ved Århus Havn samt medlem af Havneudvalget, 1916-20. Hans erhvervsmæssige position

led dog et knæk ved kulfirmaets fallit under fredskrisen i 1920, selv om han under dets nye ejer, Det Danske Kulkompagni, fortsatte som direktør for aktieselskabet af samme navn indtil 1940. Året efter forlod han Århus og flyttede til København, hvor han overtog ledelsen af sin afdøde onkels kulfirma, A/S Kampmann & Herskind og ligeledes gennem en årrække fortsatte organisationsarbejdet i kulbranchen.

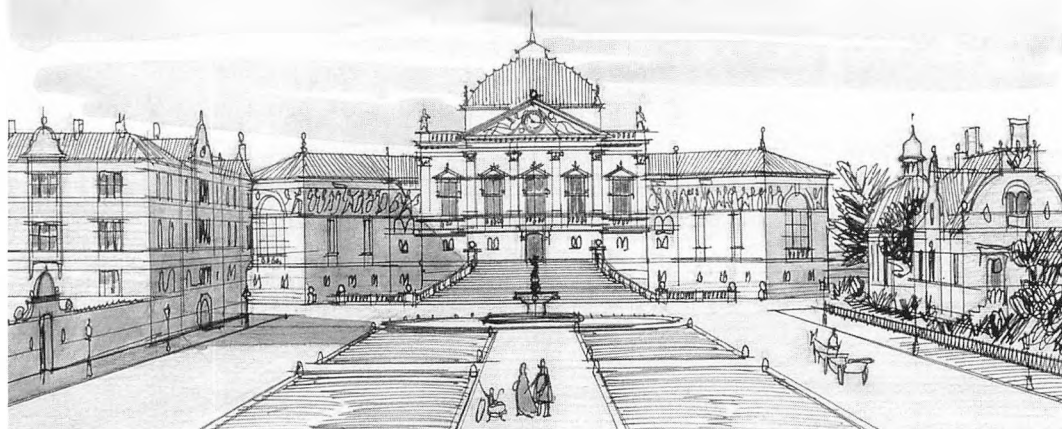
CK interesserede sig meget for kunst, især den mere moderne, som han både støttede økonomisk og organiserede udstillinger af, først som formand for Århus Kunstforening af 1847 fra 1912 til 1916, og efter dennes sprængning som følge af den nye udstillingsprofil, som formand for den af ham selv stiftede Forening for Nutidskunst. I københavnertiden opbyggede han en større privat kunstsamling i sit hjem i Hellerup, ligesom han indtil 1962 sad i bestyrelsen for foreningen Fransk Kunst. Også teatret havde hans interesse, og han udgav i sine sidste år flere erindringsbøger (*Om min far Niels Øllgaard Kampmann, 1956; Optegnelser 1910-1940, 1957; Optegnelser efter 1940 og rejsedagbøger, 1962*).

EKJ

Kampmann, Hack, 1856-1920, arkitekt, kgl. bygningsinspektør

HK fik sit gennembrud som arkitekt med tegningen af det nuværende Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg i 1889. Tre år senere blev han udnævnt til kgl. bygningsinspektør for Nørrejylland, en stilling han beholdt til sin død. I 1908 blev han udnævnt til professor ved Kunstakademiet i København og flyttede derfor til hovedstaden. De 16 år, han boede i Århus fra sin udnævnelse i 1892 til 1908, blev hans mest frodige tid som arkitekt. Hans arbejde i byen var præget af det store kendskab til europæisk arkitektur, som han havde erhvervet sig ved lange studierejser, og af hans arbejde med dansk (kirkelig) middelalderarkitektur. Det smeltede hos HK i disse år sammen til en original kombination af vidtforskellige stiltræk, som blev bundet sammen af en overordnet idé, som i de enkelte bygninger fik detalje og helhed til at fremstå som et helstøbt værk.

Hans første større arbejde i byen var toldkammeret, 1895-97, der har fået sin udformning efter inspiration af byvåbnet og er placeret som byens port mod havet, men som samtidig har måttet indrette sig efter det til rådighed stående grundareals begrænsninger. Det næste blev teateret, 1897-1900, opført på Bispetorv med skyldig hensyntagen til den domkirke, det er genbo til. I kontrasten mellem den meget lyse foyer og de mørke og hvælvede gange, der fører til tilskuer-

Hack Kampmann var optaget af at skabe offentlige rum, og hans byplan var ikke blot et forsøg på at skabe fornuftig vejføring og opdeling i forskellige bykvarterer, men rummede også forslag til bebyggelsen langs nogle af de foreslåede veje og pladser. Således foreslog han, at den brede boulevard (Ingerslevs Boulevard) mod vest skulle afsluttes af »en større offentlig bygning af monumentalt udseende.« Som bekendt er det aldrig blevet til noget, og Ingerslevs Boulevard munder i dag mod vest ud i Harald Jensens Plads til stor skade for begge. En bygning for enden af Ingerslevs Boulevard ville gøre både den og Harald Jensens Plads til smukkere byrum. Tegningen viser Hack Kampmanns forslag til en sådan monumental offentlig bygning. Tegning i Hack Kampmanns arkiv i Erhvervsarkivet.

pladserne, er der et ekko af kontrasten mellem domkirkens lyse gotiske skib og dunkle romanske apsider. Bygningens udsmykning, der blev finansieret af Otto Mønsted, er overdådig og blev udført i samarbejde med kunstneren K. Hansen Reistrup. Samarbejdet mellem de to fortsatte og nåede et højdepunkt i bygningen af Statsbiblioteket, i dag Erhvervsarkivet, 1898-1902. Også her anvender HK kontrasten mellem den meget mørke vestibule og den strålende lyse læsesal som bevidst virkemiddel og bygger på den måde et idemæssigt program ind i huset. Statsbiblioteket var den første selvstændige kulturinstitution, som staten placerede i provinsen, og HK forsøgte gennem bygningens udformning bevidst at skabe respekt om læsesalen som det både fysiske og åndelige centrum i huset. Det arbejde, der skulle udføres her, skulle ikke stå tilbage for det, der foregik i hovedstaden, og derfor er det ikke lokale, men nationale kulturpersonligheders navne, der møder øjet, når det søger op mod de glaskupler, der oplyser salen. Salen er i øvrigt præget af de pragtfulde lysekro-

ner, som HK og Hansen Reistrup skabte, og som er et af de fineste eksempler på dansk, jugendagtig stil. Samtidig med Statsbiblioteket blev også Marselisborg Slot til, 1899-1902, orienteret mod udsigten over Århus Bugt, men placeret og formet, så det selv indgår i en smuk udsigt fra bugten op mod slottet. Fra denne periode stammer også de to identiske villaer på Strandvejen, Kampen og den nu nedrevne Restalrig, som begge fik navne efter lokaliteter i Skotland.

Fra perioden omkring århundredskiftet stammer også HKs måske største bidrag til byens fysiognomi, byplanen for den sydlige del af Århus. Byrådet havde ønsket en samlet plan for bebyggelsen af de nyerhvervede arealer fra Marselisborg gods og overdrog arbejdet til stadsingeniør Oscar Jørgensen, men hans plan forekom nogle af byrådsmedlemmerne lidt for kontant, og HK og stadsingeniøren i København, Ch. Ambt, fik i opdrag at foretage en æstetisk bearbejdelse af Oscar Jørgensens byplan. Det gjorde de så dybtgående, at der faktisk var tale om en helt ny plan. Den blev vedtaget af byrådet, men er kun delvis blevet efterlevet. Planens idé om krumme gadeforløb kan ses i Hans Broges Gade og dens idé om brede boulevarder i Dalgas Avenue og Ingerslevs Boulevard. Men HKs tanker om torvepladser udformet efter en samlet plan for at skabe smukke offentlige rum blev ikke ført ud i livet. Den største værdi af planen er derfor nok, at den forhindrede en meget hårdhændet bebyggelse af arealet, og at den bidrog til at skabe en harmonisk og glidende overgang mellem byen og skovene mod syd.

HKs senere arbejder i byen står ikke på højde med de bygninger, han skabte omkring århundredskiftet. Posthuset i Kannikegade, 1904, Den jyske Handelshøjskole i Hans Broges gade, 1905, og Katedralskolens røde bygning, 1906, er hver især udmærkede bygninger, men uden den rigdom af detaljer og skabende fantasi, som havde kendetegnet de tidligere bygninger, og han prægede ikke længere byen så direkte efter sin fraflytning i 1908. Til gengæld satte han fortsat indirekte sit præg på arkitekturen gennem den inspiration, han havde givet, og den oplæring han havde foretaget af flere af de følgende års mere betydelige arkitekter i byen, heriblandt Thorkel Møller.

JF

Kier, Axel, 1880-1969, direktør

AK blev født i Århus som søn af overretssagfører Chr. Ludvig Kier. Efter endt præliminæreksamen fik han som 16-årig arbejde på kontoret hos Otto Mønsted i Århus. Et par år senere, i 1900, blev han sendt

til England for at videreuddanne sig på Otto Mønstedts store margarinefabrik i Southall. Han begyndte fra neden i administrationen og arbejdede sig op gennem rækkerne for i 1910 at blive udnævnt til bestyrer af fabrikken, på den tid Englands største i branchen; i 1916 blev han udnævnt til administrerende direktør. Et halvt år efter fik han tilbudt posten som leder af moderfabrikken i Danmark, da det på forholdsvis kort tid var lykkedes ham at firedoble produktionen i England fra 800 t til 3400 t. Han accepterede, dog på den betingelse at han først ville tiltræde efter krigens afslutning. Det blev dog først i 1919, at han flyttede til Århus, hvor han overtog ledelsen af Otto Mønstedts Fabrik i Vestergade. 1927-1933 var han direktør for A/S Otto Mønsted i København. 1922 blev fabrikken i England nedlagt, og i 1948 besluttede man at samle hele produktionen i København, men da havde AK forladt A/S Otto Mønsted for at blive selvstændig i 1934. Han sad i bestyrelsen for flere store selskaber i Århus, bl.a. Det danske Trælastkompagni og Ths.Th.Sabroe. 1928-1950 sad han i tilsynsrådet for Jysk Handels- og Landbrugsbank. Han var medlem af Holme-Tranbjerg sogneråd 1937-1943, valgt ind på den konservative liste.

HV-S

Kier, Christian Ludvig, 1839-1934, sagfører, politiker

CK blev født på Herlufsholm, hvor hans far var godsforvalter. Han blev cand.jur. i 1863 og deltog i krigen i 1864 som konstitueret intendant. I 1869 nedsatte han sig som overretssagfører i Århus og stiftede sagførerfirmaet Stampe & Kier.

CK kom på mange områder til at spille en betydelig rolle i byen. Han var bl.a. medstifter af Aarhus Privatbank og Århus Oliefabrik. 1874-1876 var han direktør for Jydsk Handels- og Landbrugsbank og sad i flere år i bestyrelsen for Aktieselskabet Otto Mønsted. Desuden var han 1894-96 formand for Klubben Polyhymnia og sad i en periode i bestyrelsen for Århus Museum.

I årene 1876-87 og 1891-99 sad han i byrådet for Højre. En af CKs største indsatser i byrådsarbejdet var hans initiativ til købet af Marselisborg gods og dets jorder i 1896, hvilket muliggjorde byens udvikling mod syd. Som en anerkendelse for dette arbejde fik han i 1918 pladsen mellem de Mezas Vej og Trepkaskgade opkaldt efter sig.

CK var også kendt som retshistoriker. Han foretog flere retshistoriske undersøgelser om ældre danske love, og resultaterne heraf offentliggjorde han i artikler og bøger, bl.a. om *Valdemars sjællandske lov* og *Er den skaanske eller den sjællandske kirkeret den ældste?*

Chr. Kiers Plads 1961. I begyndelsen af 1900-tallet skete der en omfattende udbygning af byen mod syd og en af de gader, som blev anlagt på Frederiksbjerg, var denne plads mellem de Mezas Vej og Trepkasgade.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

Otto Kier.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

CK trak sig tilbage i 1918 for at tilbringe sit otium på sit landsted i Lindå Storskov, og forretningen videreførtes af kompagnonerne overretssagfører P. Stampe og sønnen landsretssagfører K. Kier i samarbejde med landsretssagfører J.C. Sørensen.

KBJ

Kier, Otto Frederik Rasmus, 1891-1974, civilingeniør, politiker
OK blev født i Odense. Efter at være blevet cand. polyt. i 1915 var han ansat i forskellige ingeniørfirmaer i ind- og udland, indtil han i 1923 blev medindehaver af ingeniør- og entreprenørfirmaet Wright, Thomsen og Kier. Firmaet udførte store arbejder over hele landet. Eksempelvis er Ringgadebroen i Århus WTKs værk. Da firmaet i 1944 blev omdannet til et aktieselskab, blev OK direktør; en stilling han beholdt indtil 1971.

OK var medlem af Folketinget 1939-45 for Det konservative Folkeparti, men hans store interesse var det kommunale arbejde. I 1929 blev han indvalgt i Vejlbj-Risskov sogneråd. Han blev senere formand herfor i perioderne 1933-40 og 1950-62. Vejlbj-Risskov kommune var i OKs tid i stærk vækst, og han ledede udviklingen med fast hånd. Kommunen blev i 1930'erne landskendt som en konservativ mønsterkommune.

August Kirkegaard. Ca. 1905.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

Foruden at have sine meningers mod var OK også et forstående og hjælpsomt menneske, og han høstede megen anerkendelse også fra politiske modstanderes side. Han blev betegnet som sognekonge, men det var en betegnelse, han ikke selv brød sig om. Han mente, at fællesskab, samarbejde og loyalitet mod sognerådskollegerne var det vigtigste i kommunestyret.

OK fandt også tid til foreningsarbejde. Han var formand for Århus konservative Vælgerforening 1939-45 og formand for Foreningen af bymæssige Kommuner 1954-1962.

KBJ

Kirkegaard, August, 1855-1942, skolebestyrer

Lærer K kom til Århus i 1885. Han havde købt en forsømt privatskole i Vestergade, som først Kallesøe, siden cand.theol. Høyer og Frantz Knudsen havde lagt navn til. K gav skolen sit navn og satte for alvor gang i foretagendet. Allerede efter fire år kunne en ny skolebygning i Ny Grønnegade 1 (senere Grønnegade 61) tages i brug, og med oprettelsen af fællesklasser for drenge og piger i 1893 viste K, at han var med på noderne. Han skaffede sig hurtigt et godt omdømme hos skolemyndighederne, og med eksamensretten i hænde kunne han i 1896 dimittere det første hold elever med præliminæreksamen. Kirkegaards Realskole var kommet til verden, og i 1908 tog man skridtet fuldt ud og erstattede præliminær- med realeksamen.

Det var en populær og højt respekteret skole, den aldrende K i 1920 kunne overdrage til sin søn, Einar, 1883-1944. EK havde været omkring universiteterne i København og Oxford, før han i 1909 blev lærer ved skolen i Grønnegade. Her viste han sig som en indsigtfuld pædagog med stor lyst til eksperimenter, og på Kirkegaards Realskole var man i mange henseender forud for sin tid og på en række områder flere længder foran byens øvrige skoler. Her præsenteredes eleverne for periodelæsning og timesammenlægning, ingen ringere end den senere overbibliotekar på Statsbiblioteket, Emanuel Sejr, underviste i bogkundskab, og formaliseret forældrekontakt var en realitet allerede i 1920'erne. Alt dette var med til at skabe et attraktivt skolemiljø, elevtallet var fortsat voksende, og optimismen kom ikke mindst til udtryk, da skolen i 1933 som Frederiksbjerg nye Skole indviede den imponerende og til formålet opførte funkisbygning på Marselis Boulevard. Men EK havde forregnet sig. Ved en tvangsauktion i 1935 slog Forældreskolen til og købte Kirkegaards skole. I et halvt århundrede havde varebetegnelsen Kirkegaard stået som garanti for et undervisningstilbud af højeste kvalitet.

Einar Kirkegaard. 1926.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

*Christian Kjørboe.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Som offer for Gestapos massearrestationer i maj 1944 deporteredes EK til koncentrationslejren Neuengamme, hvor han døde 4. december samme år.

Ib Gejl (red.): Skoler og skolegang i Århus 1930-1970, 1978

HSN

Kjørboe, Christian, 1871-1953, politimester, sagfører

CK er født 1871 i Mørke sogn. Efter studentererksamen i Odense blev han 1895 cand.jur. Allerede samme år blev han by- og herredsfuldmægtig i Store Heddinge. I 1900 blev han byfogedfuldmægtig i Århus. Ved samme embede var hans halvbroder, Nicolai August Kjørboe, samtidig i en periode på en halv snes år ansat i en lignende stilling. I de 17 år CK varetog denne stilling, måtte han til stadighed supplere sin sparsomme indtægt ved privat juridisk bistand. I 1917 overtog han embedet som byfoged og byskriver i Varde, men han savnede Århus, så det var med stor tilfredshed, at han ved retsreformens ikrafttræden 1. oktober 1919 kunne afløse sin gamle chef Aug. Goll på posten som byens politimester.

Med sin jævne fremtræden gjorde han sig i de første år almindelig afholdt, måske også hjulpet af den omstændighed, at byen i disse år var inde i en meget rolig periode, som ikke stillede de store krav til byens politimester. Mange år skulle der dog ikke gå, før visse dele af pressen mere end antydede, at CK deltog i såkaldte »nattesæder« hos den berygtede neger James Thompson i Park-Hotellet i Ryesgade. I første omgang lykkedes det dog CK at blive rensset gennem en langtrukket injuriersag, men rygterne fortsatte, og nye angreb mod ham, blandt andet i sensationsavisen Døgnets Ekko, tvang ham atter ind i et længerevarende sagsanlæg. Endnu engang lykkedes det ham at blive rensset, men de mange anklager mod hans embedsførelse havde nedslidt ham, hvorfor han med angivelse af tunghørhed som årsag søgte sin afsked i 1931.

Tunghør var CK vitterlig, hvilket en mindre kendt episode illustrerer. Den 28. juni 1927 lagde kongeskibet til i Århus havn. Under optræk til tordenvejr fandt modtagelsen sted på kaj 25, hvor godsvogne ved en forglemmelse ikke var fjernet. Netop som kongen gik i land, entrede kommunister op på taget af togvognene, hvor de udfoldede plakater med påskrift som: »Brug ikke pengene til kongerejser – giv dem til de fattige!« Kongen udtalte henvendt til CK: »Det trækker nok op til uroligheder, politimester?« CK, der med ryggen til vognene ikke havde set oprinet, troede kongen hentydede til det truende

uvejr og svarede: »Ja, Deres Majestæt, men det kan nok hverken De eller jeg forhindre!«

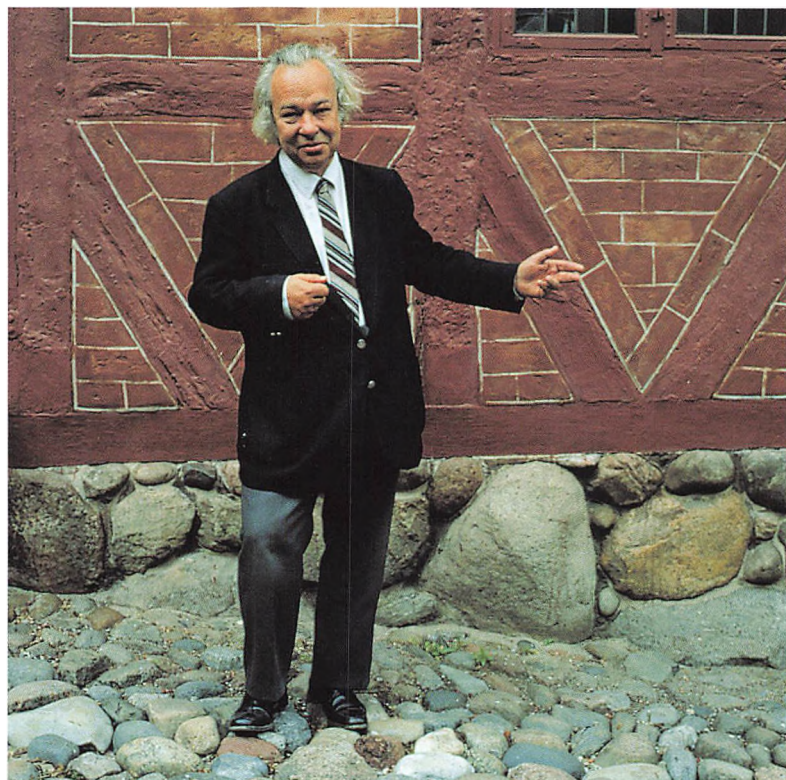
Fra april 1931 nedsatte CK sig som sagfører i Århus, hvor han navnlig tog sig af ejendomshandeler, lånesager og udfærdigelse af juridisk betonedede dokumenter; han havde samtidig en hårdt tiltrængt bi-indtægt som revisor i Ny jyske Kjøbstad-Creditforening.

PRP

Kjersgaard, Erik, 1931-1995, museumsdirektør

EK blev født i København, hvor han også studerede historie ved universitetet. Efter embedseksamen, 1959, skrev han flere vægtige, historiske afhandlinger og blev senere ansat på Nationalmuseet. Hans nyskabende arbejde med audio-visuelle virkemidler på de populære Brede-udstillinger og hans TV-populariseringer af Danmarkshistorien (især Danmarkshistorien i 11 afsnit omkring 1980) gjorde ham til et selvfølgeligt valg som museumsdirektør for Den Gamle By, da denne stilling blev ledig i 1981 ved Hans Lassens afgang.

EK var historisk og alment meget vidende, men samtidig kreativ i sin

*Erik Kjersgaard.
Foto i Den Gamle By.*

måde at »tænke museum« på. Han kom til et museum, der stod i stampe og havde en dårlig økonomi. Økonomien bedrede han ved at opfordre virksomheder m.m. til at tegne sponsorater for enkeltbygninger; via disse sponsorpenge blev det enkelte hus sikret vedligeholdelse i en årrække. Samarbejdet med erhvervslivet forargede i starten mange museumsfolk; få år senere var det en almindelig praksis. Den Gamle By blev i løbet af få år trukket ud af det museale dødvande, gik i nogle år i nogen grad i den helt anden grøft fra den forsigtige fornemhed, der havde præget det gennem årtierne forud. Hans folkelige popularitet blev udnyttet.

EKs store interesse var Danmarkshistorien og formidlingen af den; han arbejdede meget med sproget, både det mundtlige og det skriftlige. Sideløbende med ansættelsen i Den Gamle By fortsatte EK da også sit store populariserende, historiske litterære arbejde. Især hans bind af Fogtdals Illustreret Tidende, 1991-96, vidner om evnen til at finde tidskarakteriserende historier og – på afmålt plads – præsentere dem med en afsluttende pointe, der viser, hvorfor netop denne begivenhed udtrykte noget væsentligt for tiden.

Hans kræftsygdom prægede hans sidste år i Den Gamle By. Dog engagerede han sig aktivt i de indledende faser af det store Møntmestergårdsbyggeri, ligesom han stadigt påviste den økonomisk skæve fordeling af kulturpenge mellem hovedstad og provins.

BK

Kleisdorff, Lesor, 1832-1913, overlærer

K var jøde, født i Ribe, studerede de klassiske sprog ved universitetet og lod sig i 1861 efter nogle år ved Borgerdydskolen på Christianshavn ansætte ved katedralskolen i Århus. En lille mand med en knejsende holdning. Han spillede cricket og løb på skøjter. Ørne-næse og lorgnetter gav hans ansigt karakter. Man overså ham ikke, lyder det samstemmende i skoleerindringerne. Det gjorde man så alligevel. Som inspektør havde K gennem en årrække været rektor Lunds højre hånd og skolens egentlige leder, og da der i 1885 skulle findes en afløser for Lund, søgte K naturligt nok stillingen. Ministeriet foretrak imidlertid Dahlenborg fra Aalborg, og det stod tydeligt at læse mellem linjerne, at K var blevet »overset«, fordi han som jøde ikke passede til en lederstilling i en påstået konfessionel højere, lærd skole.

Begivenheden var for K ensbetydende med et før og et efter. Han opretholdt sin stilling som overlærer helt frem til 1903 og var perioden igennem den velanskrevne lærer i græsk, latin og engelsk. Men fra at

Lesor Kleisdorff. Ca. 1900.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

have haft en central position i Ks tilværelse blev skolen marginal og nærmest et nødvendigt onde.

Fra første færd havde K som århusianer haft mange jern i ilden, og det kom ham nu til gode. Han havde været langt fremme i »Tobaks-komiteen«, som i 1864 samlede ind til soldaterne i Sønderjylland, i arbejdet for et folkebibliotek, i Arbejderforeningen, i Samfundet for Almenoplysningens Fremme samt i Foreningen for Aarhus og Omegn til Forsvarssagens Fremme. Han var også politisk aktiv, men sagde nej til at lade sig opstille af de højst beskattede til byrådsvalgene i 1876 og 1880; lejlighedsvis plejede han sine personlige interesser med velskrevne artikler i de lokale aviser. Vigtigst var dog den rolle, K kom til at spille for byens gamle tekniske skole og for museumssagen. Begge steder var K et velrenommeret medlem af bestyrelsen, og gennem mange år var det ham, som havde ansvaret for indkøb af kunst til museet i Mølleengen. Fra 1875 havde K ministeriel autorisation som translatør og tolk i engelsk.

Emanuel Sejr: En skuffet overlærer, i Århus-Profiler, 1974, s. 146-50

HSN

Klindt-Jensen, Ole, 1918-1980, professor, museumsdirektør

OK-J voksede op på Bornholm og tog i 1936 studentereksamen fra Rønne Statsskole. Herefter studerede han forhistorisk arkæologi ved Københavns Universitet og blev magister i 1944. I 1945 fik han ansættelse som assistent ved Nationalmuseet og blev i 1949 inspektør sammesteds. I 1950 erhvervede han doktorgraden på en afhandling om fremmede kulturers indflydelse i Danmarks ældre jernalder, og han blev derefter i 1961 udnævnt til professor i forhistorisk arkæologi ved Aarhus Universitet og til direktør for Forhistorisk Museum.

OK-J fik hurtigt udbygget universitetsinstituttet med mange nye lærerstillinger inden for både forhistorisk arkæologi og etnografi, og senere lykkedes det ham også at etablere et professorat i middelalderarkæologi. Sideløbende hermed videreførte han Globs planer om en udflytning fra den gamle museumsbygning inde i byen til herregården Moesgård. Udflytningen blev påbegyndt i 1967, og i 1970 kunne Moesgårds nyindrettede museumsudstillinger åbnes for publikum. Efterhånden blev der også i det omgivende terræn opført rekonstruerede oldtidshuse m.v., og på længere sigt medførte alt dette en væsentlig forøgelse af museumsstaben.

OK-J var myreflittig og havde altid mange bolde i luften på en gang.

Han var det meste af sit liv en ivrig udgraver, og med årene blev denne virksomhed især koncentreret om Bornholm, hvor han gennemførte perspektivrige undersøgelser af øens jernalder og dens forbindelser med det øvrige Europa. I sin forskning var OK-J først og fremmest interesseret i den skandinaviske jernalder og vikingetid set i international sammenhæng. Han havde da også personlige kontakter med arkæologer overalt i Øst- og Vesteuropa, foretog talrige rejser, arrangerede kongresser og var fra 1966 til sin død generalsekretær for den internationale arkæologsammenslutning. Forskningen udmøntede han i talrige bøger og artikler af både videnskabelig og mere populær art.

Personligt var OK-J imødekommende og hensynsfuld, beskeden af natur og undertiden lidt distræt, men han var samtidig ambitiøs både på egne og institutionens vegne. På særegen måde fik han på Moesgård opbygget en stor institution bestående af både universitetsinstitut og museum, og under diskret vejledning gav han medarbejderne meget frie udfoldelsesmuligheder, så det også blev en frodig institution. I alle Århus-årene boede OK-J med sin familie på Vestre Strandalle i Risskov, og han døde midt i sit virke ved et pludseligt ildebefindende på vej fra sit arbejde på Moesgård.

HJM

Kloster, Valdemar, 1876-1946, manufakturhandler, politiker

VK var født på Djursland, men flyttede som ung til Århus for at komme i lære hos sin ældre broder Wilhelm Kloster. Denne havde i 1885 startet en manufakturforretning i Søndergade. Efter broderens død i 1896 stod VK for den daglige ledelse af forretningen for enken, og i 1901 overtog han den. VK førte forretningen frem til at være en af byens største og mest ansete modehandler. Han holdt trit med udviklingen samtidig med, at han hævdede forretningens ry for pålidelighed og godt købmandsskab. Han var vellidt blandt kollegaer og var i en periode en energisk formand for Aarhus Manufakturhandlerforening.

I 1931 kom VK i byrådet for Det konservative Folkeparti. Hans søn, Hagbart Kloster, var på det tidspunkt blevet prokurist i forretningen og stod derefter for den daglige ledelse. VK var ikke den, der råbte op i byrådssalen, men han havde sine meningers mod. Når han først havde indtaget et standpunkt, veg han sjældent fra det. Han følte et stort ansvar for sit kommunale arbejde, og han gik ikke på kompromis.

VK var valgt som repræsentant for handels- og grundejerinteresser-

*Et kig ind i systuen hos
Wilhelm Kloster Manu-
fakturhandel, 1903.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

ne i byen, men hans egne interesser samlede sig især om sygehusvæsenet. Han sad i sygehusudvalget, hvor hans mål var at skaffe Århus et sygehusvæsen, som ikke fandtes bedre andre steder. Udviklingen inden for sygehusvæsenet blev også ført langt frem i hans tid, hvilket hovedsageligt skyldtes hans forståelse for samspillet mellem byens hospitaler og universitetet. Hans gruppefæller var ikke altid enige med ham, når store og kostbare udvidelser skulle gennemføres, men det lykkedes ham som regel at overtale dem. Han sad desuden i udvalget for udvidelse og bebyggelse og skovudvalget.

VK fik også tid til at pleje sine kirkelige interesser. Han blev tidligt knyttet til KFUM, og i midten af 1920'erne var han kasserer i foreningen. Han følte sig forpligtet til at udøve praktisk kristendom ved at være hjælpsom over for folk, som havde brug for en håndsækning. Sønnen, Hagbart Kloster, videreførte forretningen efter VKs død.

KBJ

*Thorvald Klostergaard.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Klostergaard, Thorvald Anton, 1883-1961, tømrermester, politiker. Århus oplevede i begyndelsen af det 20. århundrede en kraftig vækst, og TK var en af de håndværksmestre, som var med til at opbygge byen. Han tilbragte sin barndom i Gosmer ved Odder, men i 1899 kom han i tømrerlære i Århus. Efter endt læretid arbejdede han som svend bl.a. i Tyskland, Schweiz og Danmark, inden han i 1911 begyndte sin egen tømrervirksomhed i Århus. Det var et velvalgt tidspunkt, da byen i løbet af de næste 40 år fordoblede sit indbyggertal. TK medvirkede bl.a. til byggeriet af Århus Stadion, Hotel Regi-

na, det nuværende hovedbibliotek og kommunehospitalet. De gode tider var dog ikke den eneste grund til hans fremgang. Han kunne sit håndværk og var pålidelig.

Foruden at passe sin virksomhed fik TK tid til at sidde i byrådet 1946-54 for Det konservative Folkeparti. Hans indsigt i byens forhold og i erhvervslivet samt hans store personkendskab gjorde ham til en vigtig arbejdskraft i byrådet. Han sad i økonomiudvalget, teknisk udvalg og socialudvalget.

Som ung var TK aktiv idrætsmand inden for fodbold, cricket og kapgang. Han bevarede sin interesse for idrætten og havde i 27 år sæde i Dansk Idrætsforbunds ledelse. Derudover havde han en lang række andre tillidserhverv. Bl.a. var han formand for tømremesterforeningen 1951-57, formand for borgerforeningen i 19 år og medlem af den faglige voldgiftsret i 20 år.

TK optog sin svigersøn Henry Andersen i firmaet som kompagnon i 1945, og han videreførte det efter TKs død.

KBJ

Klæbel, Vagn Eyvind, 1906-1992, cand.pharm., bryggeridirektør
VK var apotekersøn fra Skagen og tog realeksamen i Hjørring i 1923. 1927 tog han den farmaceutiske medhjælpereksamen og blev cand.pharm. 1930. Men længere gik han ikke i faderens fodspor; i stedet tog han i 1933 den skandinaviske brygmestereksamen og valgte i 1934 at blive brygmester ved Carlsberg Bryggerierne. Samme år blev han brygmester ved C. Wiibroe's Bryggeri, Helsingør. I 1937 vendte han tilbage til Carlsberg Bryggerierne som driftsinspektør; en stilling han beklædte til 1950, hvor han blev administrerende direktør for Ceres Bryggerierne A/S, Århus, Horsens, Vejle og for Horsens Losnings- og Pakhusselskab A/S, Horsens, en post han besad til 1973. I løbet af de 23 år som direktør for Ceres lykkedes det VK at bibringe virksomheden en faglig og økonomisk udvikling, der bragte bryggeriet frem blandt de førende. Han var ikke bange for at bruge fantasien, hvilket bl.a. kunne ses ved bryggeriets 100 års jubilæum med lanceringen af en rød øl, brygget på perikon og porse, den såkaldte Rød Top, der blev en god eksportvare under navnet Red Eric. Han var medlem af bestyrelsen for Dansk Brygmesterforening 1935-50 og for Bryggeriforeningen 1950-73. Han sad bl.a. i tilsynsrådet for A/S Handelsbanken, Århus 1964-77 og i bestyrelsen for Århus Turistforening 1966-77. Han var medlem af Akademiet for de Tekniske Videnskaber og medlem af en lang række kulturelle foreninger og selskaber. Han var formand for Skagens Museum (som

*Vagn Klæbel.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

hans far havde stiftet) til 1987. 1971 modtog han Århus bys hædersgave.

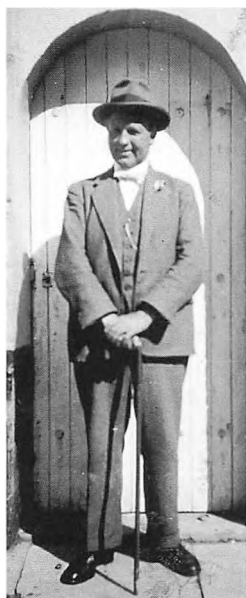
HV-S

Knub, Georg Nikolaj, 1879-1954, afdelingsingeniør, byrådsmedlem GNK var født i København og kom til Århus i 1915 som maskiningeniør af 2. grad ved statsbanernes centralværksteder. Her blev han til sin pension i 1949 og avancerede i graderne, indtil han i 1946 blev udnævnt til afdelingsingeniør. Arbejdet ved centralværkstederne blev hans hovedindsats, og i kraft af sin tekniske dygtighed blev han også medarbejder ved Salmonsens Leksikon. Han kom i byrådet kort efter valget i 1925 som suppleant på borgerlisten og fortsatte valgperioden ud, men var ikke genopstillet ved det næste valg. I byrådet arbejdede han især med de sociale sager, men han blev også medlem af Universitetssamvirkets finansudvalg i perioden 1926-34. GNK var formand for Århus Studentersangere nogle år i 1930'erne og aktivt medlem af Århus Musikforening og var i kraft af sit gode humør og sin dygtighed en værdsat samarbejdspartner.

JF

*Regnar Knudsen. Ca.
1930.*

*Foto i Aarhus Katedral-
skole, Mindebiblioteket.*

Knudsen, Niels, se under Niels

Knudsen, Regnar, 1882-1959, lektor

»Han stod i hvert eneste frikvarter på trappestenen ved indgangen til den røde bygning med sin sorte bowler skubbet en anelse ned i nakken og gumlede på et stykke brød fra sin velforsynede madkasse«. Det er Gustav Albeck, der i et tilbageblik på sit liv med Aarhus Katedralsskole er kommet til »Knøv«, som nok var den udmærkede engelsk-, fransk- og dansklærer i mere end en menneskealder, men som først og fremmest var inspektør og dermed skolegårdens ubestridte og af eleverne elskede hersker. Student fra Ribe, kandidat 1906, lærer ved De højere Skoler i Hellerup før han i 1910 fik sit adjunktur i Århus og brugte dette som afsæt for et spind af vidt forgrenede aktiviteter. Knøv er et gammelt jysk ord, der betyder noget i retning af gæv, dygtig, rask, initiativrig og venlig, og sådan opfattede disciplene K. Han hed, til han gik af i 1947, aldrig andet end Knøv.

Rektor Hartvig-Møller på Gammel Hellerup Gymnasium var i 1909 med til at stifte Det Danske Spejderkorps. Fra 1910 var K en af spejderbevægelsens pionerer i Jylland. K var i en 10-årig periode fra 1922 formand for Jydsk Pædagogisk Selskab. Som medlem af sognerådet i Vejlbjby-Risskov fra 1925 til 1929 blev han formand for bebyggelsesud-

valget og fik i denne egenskab gennemført den første byplan efter byplanloven af 1925.

En studierejse til England i begyndelsen af 1920'erne medførte, at K siden fik hæftet betegnelsen hjemstavnsentusiast på sig. Han knyttede sig til professor Patrick Geddes forskning på området og arbejdede gennem et langt liv for en hjemstavnsbevægelse, der skulle gøre op med den aggressive patriotisme fra årene omkring 1.verdenskrig og samtidig lægge grunden til en sundere nationalfølelse. Ks bestræbelser for at få oprettet et institut for hjemstavnsforskning var forgæves, men hans aktive indsats for århusiansk lokalhistorie satte sig væsentlige spor. For katedralskolen var K også udadtil en ildsjæl. Fra 1920'ernes begyndelse til slutningen af 1930'erne var han et inspirerende medlem af Århusianersamfundets bestyrelse og tidsskriftet Arosias redaktion.

Digteren Poul Sørensen, også kendt som »Poeten«, havde K som lærer i årene omkring 1920. Han prøvede ofte (og efter kyndigt sigende med held) at spidde lærerne med sin ungdommelige lyrik. En neuruppiner med K som offer kom til at lyde således: Knøv har 118 meninger, og er medlem af ligeså mange foreninger.

... imellem kirken og vandet. Aarhus Katedralskole 1195-1995

HSN

Koch, Nikoline, 1870-1932, skoleleder

I 1916 overtog NK Sophie Lindhards højere pigeskole, og skolen ændrede navn til N. Kochs skole.

Som skoleleder arbejdede NK på både at give sine elever den optimale undervisning samt at sikre skolens eksistens i fremtiden. Disse to mål forenedes i indsatsen for at få privatskolen anerkendt som eksamensskole. Tidligere havde eleverne på skolen afsluttet alle fag med en eksamen, uden at skolen kunne udstede anerkendte eksamenspapirer. Med anerkendte eksamensresultater havde de unge piger større muligheder for at klare sig selvstændigt senere i livet, og fra 1920 kunne de første elever på N. Koch-skolen tage mellemskoleeksamen; fra 1921 var det muligt at tage realeksamen.

NKs fremsynethed kom også til udtryk i visionerne om at lade skolen blive en fællesskole for både piger og drenge. Planerne blev dog først realiseret i 1937, fem år efter hendes død.

Med overtagelsen af Frk. Lindhards pigeskole overtog NK også et akut pladsproblem. Hun havde betalt 5.000 kr. for skolen, det svarede til fem gange hendes årsløn, og den nye skoleleder havde ikke ekstra

Skolebestyrer Nikoline
Koch med en pigeklasse
1921.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.

midler til selv at finansiere en ny skolebygning. Derfor opsøgte NK Århus kommune og byens pengestærke mænd for at søge økonomisk støtte til projektet. Udvidelsesplanerne blev gennemført, og allerede i 1918 stod den nye skolebygning færdig på hjørnet af J.M.Mørks Gade og Louisegade (nuværende Åboulevarden), og i løbet af de første seks år steg elevtallet fra 74 til 300.

NK forblev ugift og arbejdede hele livet med skole og undervisning. Inden overtagelsen af skolen i Århus var hun blevet uddannet på N. Zahles seminarium i København som faglærerinde i historie og fransk. For at forbedre sine franskkundskaber opholdt hun sig en periode i Paris under første verdenskrig. NK havde undervisnings erfaring fra arbejdet som privatlærerinde på forskellige herregårde og fra sin tid som leder af en privat pigeskole i Sorø.

NK var aktiv som skoleleder til sin død i 1932.

A.K.Baunsgaard (red.): N. Kochs skole, Århus 1866-1966

RS

Kraiberg, Niels Nikolai Hansen, 1814-1888, overlærer

NNK var født og opvokset i Århus. Han fattede i en tidlig alder interesse for at lære fra sig og begyndte allerede som 13-årig at undervise småbørn. I 1831 tog han lærereksamen fra Lyngby Seminarium. NNK flyttede herefter tilbage til Århus, hvor han oprettede en privatskole, som i midten af 1840'erne blev byens største. I 1847 blev han ansat som lærer ved Den højere Borger-Drengeskole, og 1862-

1883 var han overlærer samme sted. Som tak for hans lærergerning blev der i anledning af NNKs 50 års jubilæum som lærer i Århus oprettet et jubilæumslegat i hans navn. Det var nu ikke, fordi NNK som pædagog var blandt de bedste, ofte var han en hårdhændet herre, der i sin undervisningsform tyede til de gammeldags dyder med kæft, trit og retning.

Men som igangsætter var han en betydelig personlighed. Eksempelvis var han i midten af 1850'erne medstifter af Den jyske Købstadforening, af læseselskabet Athenæum og i 1862 af Den jyske Folkeforening. I slutningen af 1860'erne virkede han endvidere som formand for klubben Polyhymnia, sad i Velgørenhedsselskabets bestyrelse og var med i det forberedende udvalg til oprettelse af Århus Folkebibliotek, ligesom han i 1872 var med til at starte Aftenskolen for Arbejdere. Også i foreningsarbejdet var NNK synlig. 1878-1883 var han således medlem af bestyrelsen for Danmarks Lærerforening. NNK var politisk interesseret. I 1848 indtrådte han i bestyrelsen for Den politiske forening for Århus og omegn. I 1870 blev han valgt til byrådet for partiet Højre. Her engagerede han sig i det skolepolitiske arbejde og blev indvalgt i det udvalg, der skulle modernisere Århus' skolevæsen. NNK døde under en rejse i Oslo, hvor han besøgte sine to døtre.

RE

Krarp, Thure, 1739-1808, rektor

K er i rækken af rektorer ved Aarhus Katedralskole at finde mellem to Jens'er. Han afløste Worm, ham med den nye skole fra 1760'erne og det store forfatterleksikon, og han afløstes af den »gæve« og »brave« Stougaard, som Grundtvig udtrykker sig så smukt om i digtet *Udby Have* fra 1811.

Det blev til 30 lange år med K ved roret. Som discipel i Århus havde han forberedt sig til artium, og efter teologisk eksamen ved universitetet blev han 1765 hører og fire år senere konrektor ved sin gamle skole for 1775 at sætte sig i rektors stol, der blev mere og mere vakkelvorn, som tiden gik. K var en lærd mand med mange bøger på hylenderne, og det var da også i hans tid som rektor, katedralskolens senere så velforsynede bibliotek kom til verden. At han havde forståelse for, hvad der rørte sig i tiden, kom også til udtryk ved, at disciplene på hans foranledning langt om længe blev fritaget for at møde op ved de daglige gudstjenester i Domkirken. Men K havde fra første færd et problem: Århusbispens datter, Ane Sophie Bildsøe, med hvem han under de festligste former havde indgået ægteskab i 1772.

»Hun førte Husets Regimente til liden Baade for den ynkværdige Rector ... og Skolen søgtes af ham mere som en Leilighed til Hvile og Ro end til Skueplads for Anstrengelse«, skrev overlærer ved skolen, Erich Gjørup Tauber, i sine erindringer fra 1817. K blev træt og magtesløs, skolen gik i forfald, og en reform af landets latinsko­ler var ved århundredskiftet under opsejling. K gav op og gik af. Få år forinden havde han medgivet en vis Frederik sit meget rosende vidnesbyrd i form af skolens latinske testimonium. K anbefalede i smukke vendinger »den udmærkede Candidat til Eders Borgersamfund«, d.v.s. til universitetet. Grundtvigs tid i Århus havde ikke været forgæves. Nogle af Ks i Århus boende disciple lod i 1833 en mindsten indsætte i domkirkens mur »til den lærde og retskafne Lærers Afmindelse«. Da K i sin tid var blevet begravet ved siden af sin svigerfar, kom også biskop Bildsøes navn og data med på tavlen, som endnu ses på korets ydre mur mod nord.

Carl E. Jørgensen: Aarhus Katedralskoles historie. 4. 1752-1805. (Aarhus Stifts Årbøger 44, 1951). »... imellem kirken og vandet«. Aarhus Katedralskole 1195-1995

HSN

Krebs, Carl Larsen, 1892-1979, overlæge, professor

Han var københavner, og han ville være urmager. Han blev århusianer og som kræftlæge en kendt person ud over det ganske land og almindelig omtalt som »håbets professor«. Han tilhørte den akademiske elite, og han stiftede, passede og plejede livet igennem »De små glæders legat«, hvormed det var muligt at glæde hospitalsindlagte børn, mennesker i nød og fængselsfangers familier. Han var et nobelt og kultiveret menneske, interesseret i billedkunsten, hvorfor den gamle Wilhelmine, siden 1912 enke efter Ernst Weis på Århus Mølle, i 1926 besluttede sig for at overlade sin plads i kunstmuseets bestyrelse til den unge radiolog med fodfæste på såvel kommunehospital og amtssygehus som hos Sct. Joseph-søstrene i Bülowsgade. For K blev det til en næsten livslang indsats for kunsten i Århus.

K blev i 1910 student fra Østre Borgerdyd, medicinsk kandidat 1917 og dr.med. 12 år senere. Han opnåede specialistanerkendelse i radiologi 1922, og samme år blev han chef for Århus Kommunehospital­ers røntgen- og lysklinik og for radiumstationen for Jylland. I 1924 oprettede han sin private røntgenklinik på Sct. Josephs Hospital, og fra 1925 til 1927 var han leder af røntgenafdelingen på Århus Amtssygehus. I en menneskealder, fra 1928 til 1962, var K overlæge på Kom-

*Carl Krebs. 1972.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

Universitetslærernes fodboldhold ved Jubillefesten 12. september 1953. Bagerste række fra venstre: H. Bach, Max Sørensen, Torsten Dahl, Blatt, Dich, Thøger Nielsen, Skautrup, Krebs. Forreste række fra venstre: Blinkenberg, P. Krüger, Alvar Nelson, Lárus Einarson.
Foto i Lokalhistorisk Samling.

munehospitalet, og 1943-1962 professor i medicinsk radiologi ved Aarhus Universitet.

Universitetssagen optog K meget. Fra 1929 til sin død var han medlem af Universitetssamvirket, 1933-1937 medlem af universitetets bestyrelse og 1947/48 ledende senior i Studenterforeningen.

Kolleger har om K sagt, at »han som universitetslærer var agtet og æret og elsket af sine studenter. Hans forelæsninger var veritable tilfølsstykker.« Videnskabeligt var K blandt de ypperste i nordisk radiologi, og når hans afdeling på KH fik prædikat af at være Danmarks største disputatsfabrik, havde det selvfølgelig at gøre med et højt kvalificeret lægefagligt miljø, men blandt de 26 doktorer, det blev til i Ks tid, hersker der enighed om, at også chefen, som virkede overordentlig inspirerende og stimulerende på sine medarbejdere, var »skyldig«. Hvortil kom, at »han var dynamisk som få, hans munterhed og ofte barokke humor og slagfærdighed var legendarisk og varede livet igennem«.

I perioden fra 1935 til 1966 øvede K en stor indsats for Samfundet og Hjemmet for Vanføre. Som en påskønnelse for dette arbejde modtog han i 1970 Hans Knudsen Medaljen.

HSN

Kruse, Lauritz Peter, 1834-1916, malermester

Da klubben Polyhymnia indviede sine nye lokaler i Kannikegade i 1901, blev de dekoreret med en frise med motiver af klublivet i Århus

i midten af 1800-tallet. Da huset senere blev ombygget, forsvandt friserne, men de kan ses som illustrationer i Torkil Baumgartens bog om Polyhymnia fra 1915. Friserne var skabt af LK, der egentlig var indstillet på en kunstnerkarriere, og som da også gennemgik Kunstakademiet. Da var han dog allerede blevet udlært som maler i årene 1848-53, og skomagersonnen fra Århus endte med at etablere sig som malermester i 1861. Han bevarede livet igennem sin nære kontakt til kunstnere og udførte håndværksmæssig virksomhed af kulturel karakter. Ved Domkirkens restaurering lavede han dekorationsarbejder, og på Teknisk Skole underviste han i skyggetegning i over 30 år. Flere kunstnere lærte de håndværksmæssige færdigheder hos LK, f.eks. Rasmus Christiansen, Acton Friis og N.P.Mols. LK var medlem af byrådet 1882-94 og sad i Håndværkerforeningens bestyrelse 1879-85. Desuden sad han fra 1895 og til sin død i bestyrelsen for Arveprinsesse Carolines Børneasyl.

IG

Kruise, Jens Severin, 1908-1978, litteraturhistoriker, redaktør JK er den mest alsidige og karismatiske kulturformidler, der har virket i Århus. I næsten 30 år var han medarbejder ved Jyllands-Posten, fra 1949 til 1971 som bladets kulturredaktør. Her gav han navn til bladets kultursektion, som siden har heddet Kunst & Kultur. Her skabte han betegnelsen »landsdelsscenerne« om de tre faste teatre i provinsen, hvis opførelser han ofte anmeldte, og hvis eksistens han dermed gjorde kendt i hele landet. Da nye teaterformer kom frem i 1960'erne, var han en indsigtfuld formidler, der kom til at præge en hel generation af unge kulturinteresserede. Han var medrivende, fordomsfri og absolut frisindet i en tid, hvor barrierer skulle rives ned, f.eks. hvad angår den erotiske litteratur.

JK var fabrikantsøn fra Odense, som yngste barn af fem lidt forkælet. Han blev student fra Gl. Hellerup Gymnasium 1926 og litteraturmagister 1931. Allerede 1934 havde han sin disputats klar: *Det følsomme drama*, der placerede genren i 1700-tallets filosofi og religion. Herefter blev JK docent ved Sorbonne i Paris. Her skrev han nogle litteraturhistoriske bøger, hvorefter han i 1939 tiltrådte et nyoprettet docentur ved Aarhus Universitet. I 1942 blev han lærer på Askov Højskole, og på samme måde som han havde været en skattet forelæser på universitetet, forstod han nu at omstille sig til at begejstre et nyt publikum. Samtidig var han fra 1942 medarbejder ved Jyllands-Posten, hentet ind af redaktør Hans Hansen.

1948 forlod han Askov Højskole og tiltrådte som kulturredaktør på

Jens Kruise. 1967.
Foto i Universitetshistorisk Udvalg.

Jyllands-Posten. Fra 1971 fratrådte han redaktørposten på avisen, men fortsatte som medarbejder. Professoratet i sammenlignende litteratur, der skulle besættes, da Svend Møller Kristensen i 1964 rejste til København, var JK ansøger til, men han fik det ikke. Men kontakten til universitetet blev knyttet igen i 1970 i form af et lektorat i dramaturgi, et studium, der med ham kom saft og kraft i. Gennem årene fortsatte JK sit omfattende forfatterskab. Mest opsigt vakte *Den ny virkelighed*, 1948, *Mesterværker*, 1955 og *Holbergs maske*, 1964. Herudover kom essayistiske værker og den meget omtalte *Som vanvid – Oradour-sur-Glane*, 1967, en skildring af tyske SS-troppers massakre i Frankrig i 1944.

JKs karriere havde tre hovedstationer: Aarhus Universitet, Askov Højskole og Jyllands-Posten. Hvad der reelt flyttede rundt på ham var, hvad han selv mod slutningen af sit liv kaldte råddenskab i sin person, af andre udtrykt som utvivlsomme karakterbrist. JK var en munter person, der elskede fest og glæde, og som bestandig var midtpunkt i udfoldelserne. Det kostede mange penge; flere end han havde. Så han skrev en falsk check i 1942, hvilket kostede ham stillingen på universitetet. Efter krigen, i Askov-tiden, lavede han falske kautionspapirer og måtte, trods langmodighed i omgivelserne, opgive stillingen som højskolelærer. Han var i 42 år norsk gift, men blev skilt i 1974 og kort efter viet til journalist Helle M. Nissen.

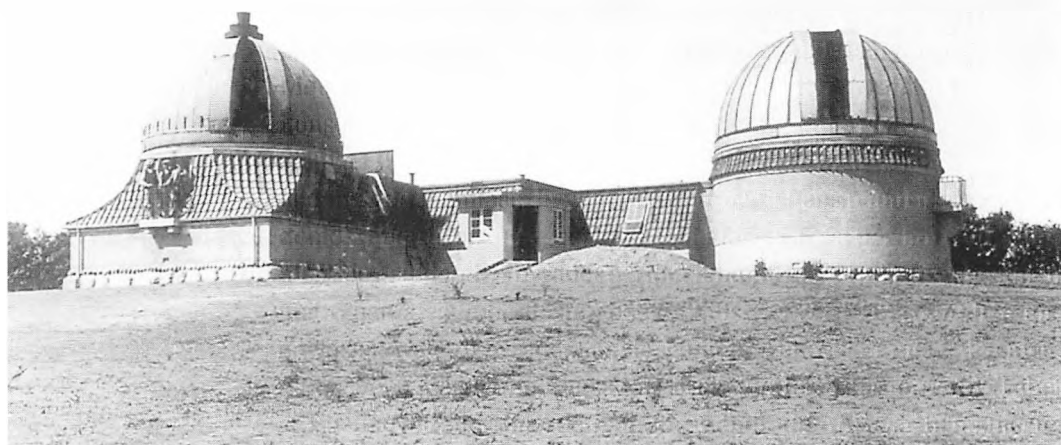
Jens Kruuse: *Min lykkelige barndom*, 1966, *De uforberedte*, 1968, *Lykkelig skoletid*, 1971, -og han levede lykkeligt, 1976. Charlotte Strandgaard, Finn Slumstrup og Jens Kruuse: *I lyset af glæde*, 1996

IG

Krüger, Friedrich, 1864-1916, astronom

Urmagersønnen fra Mecklenburg studerede på universiteterne i Halle og Kiel og blev derefter lærer i fysik, elektroteknik og matematik ved Krigsmarinens kejserlige Maskinist- og Styrmandsskole i Kiel, senere ved teknikum i Altenburg. Her oprettede han også et observatorium, som han udstyrede med instrumenter til den nette sum af næsten 35.000 kr. Han havde et omfattende forfatterskab bag sig inden for astronomi, meteorologi, matematik og pædagogik.

Observationsforholdene i Altenburg var utilfredsstillende på grund af røg og støv i luften, der skyldtes de nærliggende Erzgebirges minedrift. Efter formidling af direktøren for Uraniaobservatoriet i København søgte han Århus Byråd om at måtte flytte sit observatorium til Århus. Byen skulle bygge et observatorium på en passende

Navnet Krüger er vist ikke særlig kendt i Århus i dag, hvorimod alle kender observatoriet. Men uden Krüger intet observatorium. Bygningen blev skabt til at kunne huse Krügers kostbare instrumenter. H. A. Ebbesens billede fra 1911 viser de to kupler, der rummer henholdsvis refraktor og reflektor. Århus-Årbog 1990, s. 87.

plads og gøre K til direktør. Til gengæld ville han skænke byen sin værdifulde instrumentsamling og for egen regning bygge en villa til sig selv ved observatoriet. En kontrakt i overensstemmelse med ansøgningen blev underskrevet i 1909, og i 1911 blev Ole Rømer Observatoriet indviet. Der havde ikke været nogen problemer med byrådet, men antityske polemikere udbredte sig på et lavt niveau i aviserne mod K, en sand pressehetz. Det var, hvad det var, men det skulle blive meget værre. Skoleinspektør A. Müller fra Nørrebrogades Skole, der også var byrådsmedlem, havde været en af Ks varmeste fortalere. Müller var selv født i Preussen, men havde opholdt sig i Danmark siden sin barndom. Han trådte ud af byrådet i 1909. Han havde en søn, Harald, der førte cigaren meget højt. Efter at have lært en del unoder i København var han vendt tilbage til byen og oprettet en vekselererforretning. A. Müller overtalte den taknemmelige K til at flytte sine rentepenge fra Handelsbanken til sønnens forretning. Han fik ham også til at endossere vekslere, og det lykkedes Harald Müller ved hjælp af skadesløsbreve at prioritere Ks villa uden dennes vidende. Det endte med, at K var blevet frasvindlet omkring 100.000 kr., inden han lige omkring tidspunktet for observatoriets indvielse brød med Harald Müller. Byrådet bevilgede herefter K en årlig løn på 3.000 kr. Han fik imidlertid ikke de rolige arbejdsår, han havde fortjent. Ved første verdenskrigs udbrud blev han plaget med naive rygter om, at observatoriet var et skalkeskjul for tysk spionage. K selv

blev ved juletid 1915 indlagt på Marselisborg Hospital med tyfus, og han døde kort efter nytår.

Axel V. Nielsen: Ole Rømer-Observatoriet – dets oprindelse og dets første leder, i Århus Stifts Årbøger 1962, side 35-85. Ib Gejl: Indenfor snorene, side 191-93

IG

Krøyer, Karl Kristian Kops, 1914-1995, opfinder, fabrikant

KK var fra Korsør, hvor hans far havde en manufakturhandel. Her fik han efter realeksamen en handelsuddannelse og arbejdede derefter nogle år som repræsentant for forskellige tekstilfabrikker samt hjalp efter forældrenes skilsmisse en tid til i moderens trikotageforretning i Århus. Han interesserede sig lige fra barndommen utrolig meget for teknik og opfindelser. Til de tidligste af disse hørte den indbyggede busteskål i badedragter og i de første krigsår erstatningselastik til undertøj, fremstillet af ståltråd omvundet med bomuldsgarn. Midlerne fra denne under besættelsen meget efterspurgte vare satte ham i stand til i 1942 i Viby at etablere en virksomhed til afprøvning og produktion af egne store og små opfindelser, bl.a. look-stegepanden, hvor kød ikke brænder på. Blandt de tidlige centrale opfindelser – til Ceres, men snart med international betydning – var fremstilling af glykose, baseret på kartoffelstivelse, til brug i slik, marmelade, likør, is, bagværk og medicin i stedet for sukker. Senere fulgte en række opfindelser over et bredt felt fra produktion af tørpapir, fremstillet næsten uden brug af vand, og tekstilpapir, hævning af sunkne skibe ved hjælp af luftfyldte plastikkugler, den ru og lysende – og derved mere trafiksikre – vejbelægning Synopal, senere udviklet til asbestfrie tagplader og keramikerstatning, omdannelse af flyveaske til byggemateriale, automatiserede kølesystemer og omdannelse af affald til gas til varmebehandling af blod uden for organismen for at ødelægge virus, til brug i kræft- og AIDS-behandling. Ud over virksomheden i Viby oprettedes andre fabrikker, pilotværker og laboratorier i Danmark (Thisted, København) og udlandet (London og Monaco), mens andre af opfindelserne er produceret på licens hos samarbejdspartnere i ind- og udland. KK var dog først og fremmest den arbejdsdynamiske opfinder, der i mindre grad interesserede sig for de produktionsmæssige og kommercielle sider af virksomheden, og han kunne som samarbejdspartner være provokerende og kantet. Efter økonomiske tab flyttede han i midten af 1970'erne virksomhedens hovedsæde til Monaco. Hans opfindervirksomhed førte i 1960'erne

*Arkitekt S.F. Kühnel.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

Mejlborg blev opført i 1896-98 på den smalle grund mellem Mejlgade og Havnepromenaden. Det var et af provinsens største ejendoms-komplekser opført efter tegninger af S.F. Kühnel. Allerede i 1899 nedbrændte komplekset i en sådan grad, at kun de sodsværtede mure stod tilbage. Mejlborg blev genopført, men med en noget forenklet detaljering og med en anden udformning af det fremtrædende tårnspir. Pladsen foran Mejlgade er endestation for den hestetrukne omnibus. I maleriets venstre side ses den netop anlagte nordhavn med pakhuss og i baggrunden arkitekt Hack Kampmanns Toldbod.

*Oliemaleri af Milton Jensen 1898. Tilh. Århus Stiftstidende.
Foto Axel Schiøtt.*

til hans ekstraordinære optagelse i Dansk Ingeniørforening og deltagelse i arbejdet for oprettelse af et dansk udviklingsinstitut, ligesom han belønnes med flere internationale priser. I sin Århustid var han i årene 1963-70 formand for Erhvervsrådet for Stor-Århus.

EKJ

Kühnel, Sophus Frederik, 1851-1930, arkitekt

K var præstesøn, født i Sæby og opvokset i Ulsnes ved Slien indtil 1864, hvor familien flyttede til Farup ved Ribe. Han aflagde svendeprøve som snedker i 1868 og blev i 1870 optaget på Kunstakademiets Arkitektskole, hvorfra han i 1878 tog afgang som arkitekt. K blev i 1879 ansat som konduktør ved V. Th. Walthers restaurering af Århus

Domkirke. Efter restaureringen nedsatte han sig som selvstændig arkitekt i byen. Ks bidrag som arkitekt i Århus var indtil 1900 en række store ejendomme i en tør fortolkning af de norditalienske paladssers særlige formsprog og ejendomskomplekset Mejlborg i rosenborgstil fra 1898. Herefter fulgte K tidens tendens mod en nationalromantisk opfattelse, hvor hovedværkerne er Kasino Teateret i Rosenkrantzgade fra 1900, Jydsk Handels- og Landbrugsbank på Lille Torv fra 1900 og Brandstationen i Ny Munkegade fra 1904. Uden for Århus gennemførte han en række kirkerestaureringer og opførte flere nye kirker og præstegårde. K var i perioden 1885-1911 medlem af Bygningskommissionen i Århus og 1898-1907 medlem af bestyrelsen for den nydannede Akademisk Arkitektforening. I 1907 blev han medlem af kommissionen for den historiske afdeling ved den forestående Landsudstilling i Århus. I samarbejde med bl.a. translator Peter Holm og museumsassistent Chr. Axel Jensen blev den Secherske Gård på Lille Torv reddet fra nedrivning og i stedet flyttet til udstillingsterrænet, hvor den som Borgmestergården dannede ramme om den historiske udstilling. Dette blev indledningen til en grundlæggende og betydningsfuld indsats som arkitekt for Den gamle Borgmestergård – det senere købstadmuseum Den Gamle By. K stod i 1914 for endnu en flytning af Borgmestergården til dens nuværende placering som den første og væsentligste bygning i købstadmuseet. Herefter genrejste han endnu seks bygninger og udarbejdede museets første generalplan, inden han i 1923 trak sig fra posten.

Bue Beck: Sophus Frederik Kühnel, Den gamle Borgmestergaards arkitekt, i Den Gamle Bys årbog 1994, s. 49-80. H.H.Engqvist: Den Gamle By og dens arkitekter, i Den Gamle Bys Årbog 1984, s. 85-104

BB

la Cour, Janus Andreas Bartholin, 1837-1909, maler

JIC er den mest fremtrædende skildrer af kysten og stranden ved Århus. Han har malet skrænten ved Risskov, en bygevejrsmaleri ved Århusbugten, strandpartier fra Helgenæs Vig, fra Begtrup Vig og fra Kaløvig for ikke at tale om Moesgård strand. En del af hans billeder findes på Århus Kunstmuseum, der også har nogle af hans berømte arbejder fra Roms omegn.

JIC var proprietærsøn fra Thimgård ved Ringkøbing, men boede som barn i en længere periode på Århusegnen. Han gik på katedralskolen, hvor han blev undervist af bl.a. Emmerik Høegh-Guldberg. Fra 1854 fik han undervisning hos Wilhelm Marstrand i København for fra 1857 at fortsætte på Akademiet. Han var påvirket af P.C. Skovgård, i hvis hjem han boede 1861-84, afbrudt af rejser til Frankrig, Italien og Schweiz. 1884 flyttede han til Mariendal, men købte 1888 Langballegård, hvor han boede resten af sit liv, igen afbrudt af rejser sydpå. JIC var trods midlertidig indflydelse fra den franske maler Corot i slutningen af 1870'erne konservativ, og han blev en af de sidste malere, der holdt sig til den populære guldaldertradition. I de sidste 25 år af sit liv levede han isoleret fra andre

*Mindegade i 1849 malet af Janus la Cour. Det er under Treårskrigen og blandt figurerne på billedet står en soldat i forgrunden.
Maleri i Den Gamle By.*

*Kjeld Ladefoged.
Foto 1971 i Lokalhistro-
risk Samling.*

kunstnere. JIC er repræsenteret i alle betydende danske kunstmuseer med relevante samlinger.

Rikard Magnussen: Landskabsmaleren J. la Cour, 1928

IG

Ladefoged, Kjeld, 1913-1991, skovrider

KL var skovfogedsøn fra Falster og kom som 33-årig til Århus som skovrider for byens godt 1100 ha. skove. De havde været ude for en hård behandling i besættelsestiden og var skæmmet af for kraftig hugst og tyske bunkers. Det blev KLs livsopgave at bringe skovene på fode igen og indføre en skovdrift, der sørgede for, at skovenes rekreative funktion ikke blev glemt til fordel for en økonomisk mere rationel drift. KL sørgede derfor for en varieret plantning af nye træer, fortrinsvis løvtræer og skabte derved på en gang en smukkere skov og forudsætning for et rigere dyre- og fugleliv og for en større artsrigdom blandt planterne i skovbunden. Samtidig åbnede han skoven for bilister, så et voksende antal mennesker kunne få glæde af den. Det var således i høj grad hans fortjeneste, at den store værdi, som skovene har for Århus, kom byens indbyggere bredt til gode.

Den linje, han fulgte som skovrider, lå helt i tråd med hans ønske om at formidle sin viden videre. Han holdt mange foredrag over hele landet og foretog mange rundvisninger, men sit største publikum nåede han gennem fjernsynsudsendelserne »Spørg Århus«. Han påtog sig i årenes løb en lang række tillidshverv, var bl.a. ledende senior i Studenterforeningen i Århus 1958-59, formand for Dansk Jagtforening og de østjyske sparekasser og var i perioden 1972-81 præsident for Forenede Danske Motorejere. Han advarede ved sin afgang mod den tiltagende bureaukratisering af den offentlige forvaltning og sagde, at bureaukratiet ikke fik træerne til at vokse bedre. Han blev i kraft af sin vindende og helstøbte personlighed en meget populær og højt respekteret skikkelse i byen.

JF

Lang, Bo Mogensen, se under Bo

Lang, Mads, ca. 1500-1557, superintendent

ML blev superintendent 1537. Som den første (og skulle det vise sig) eneste fik han, der var blevet kendt som prædikant i Randers, den nye titel, som efter reformationen af kirken skulle afløse den katolske betegnelse biskop. Vanens magt gjorde, at hans efterfølgere atter kom til at bære betegnelsen bisper. Derimod opretholdtes reforma-

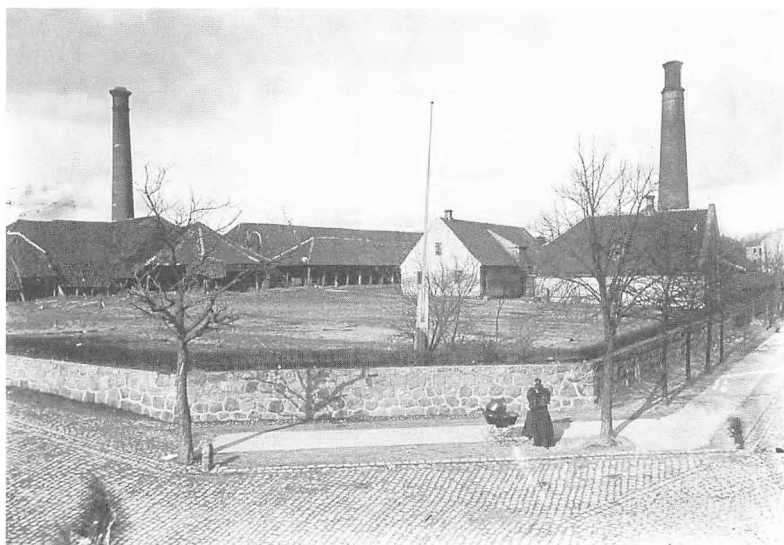
tonsårtiets omlægning af byplanen i Århus til en ordning, hvor kongen overtog den store katolske bispegård lige nord for domkirken til sæde for sin lensmand, mens de lutherske bispere måtte tage til takke med en mere beskedne gård syd for kirken.

Poul Helgesen kaldte i den katolske tid ML for en selvgjort præst. Hans lutherske meningsfæller skrev på hans ligsten i domkirken, at han var kyndig på den rene lære og kaldet ved ordet. Nogen betydelig teolog var han vist nok ikke. I praksis oplevede han besvær med at få sine egne ord forstået af stiftets befolkning. Derfor skrev han en omfattende klage til kong Christian 3. og tryglede om kongens hjælp til en strengere kirketugt, der pålagde især herremændene ved tvang at medvirke til, at også folk ude på landet gik i kirke på helligdage.

HP

Langballe, Christian Carl, 1805-1885, købmand, teglværksejer
CCL var tilflytter til Århus. Han var født i Vejle, stod i købmandslære i Randers og kom derfra i 1827 som handelsbetjent til købmand Lewerkhuusen ved Mindebroen. Efter seks år her købte han i kompagniskab med købmand A.C.I. Leth en ældre købmandsgård i Vesterport, som de i nogle år videreførte som en traditionel købmandsgård med blandet bonde-, butiks- og grovvarerhandel. 1838 opførte kompagniskabet, og CCL udvidede derefter forretningen med især grovvarer til byggeri, der snart satte den almindelige købmandshandel i skygge. Engrossalget af tegl og kalk blev fra omkring

Langballes teglværk lå på hjørnet af Nørre Allé og Langelandsgade (der før 1899 kaldtes Tegl-gårdsvej). Som den første teglværksejer på Århusegnen brugte han fra 1883 dampkraft, og de to høje dampskorstene, der ses på billedet fra 1897, var markante i byens silhuet indtil værkets nedlæggelse i 1917. Samme år blev tværs over grunden Teglværksgade anlagt. Postkort af Edu. Monsrud i Lokalthistorisk Samling.

1840 suppleret med egenproduktion, idet han købte et teglværk og kalkbrænderi, der lå ganske nær ved købmandsgården (Teglværks-gade), og særlig kalkværket blev snart den vigtigste del af forretningen, som efterhånden udviklede sig til en specialiseret grossistforretning for byggematerialer. Ved siden af oprettede den meget foretagsomme forretningsmand i 1851 et saltværk og drev fra midten af fyrreerne skibsfart, først med mindre skibe, der især blev anvendt til egne kalktransporter fra lejerne på Djursland (Glatved, Katholm). Større sejlskibe blev indkøbt i 1850'erne og 1860'erne til almindelig fragtfart, hyppigst i Englands-trafikken, enkelte dog også i oversøisk fart, men med dampskibenes fremtrængen blev rederivirksomheden igen opgivet.

CCL var i årene 1848-54 medlem af borgerrepræsentationen, hvor han bl.a. havde sæde i havne- og ligningskommissionen. Ved flere lejligheder ydede han betydelig økonomisk støtte, bl.a. til Århus Spare- og Lånekasse og Prinsesse Carolines Børneasyl, og ved hans død oprettedes et større legat til fordel for standens »trængende enker og ugifte døtre«.

H. Søgaard: Langballe & Søn 1834-1934. H. Fode i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991, s. 45f.

EKJ

Langballe, Otto, 1843-1910, grosserer, kalkværksejer
OL tog som sin far, C.C.Langballe, sin første handelsuddannelse i Randers og fortsatte den hos Hans Broge i fødebyen og senere i Skt. Petersborg. I 1870 indtrådte han i faderens tegl- og kalkværksvirksomhed, som han blev leder af efter dennes død i 1885. Han videreførte firmaet efter de hidtidige retningslinier, men foretog betydelige udvidelser bl. a. ved selv at overtage driften af kalklejerne på Djursland. På hans initiativ indledtes endvidere et samarbejde mellem en række jyske kalkværker, der førte til dannelsen af Kalkværksforeningen og begrænsning af den hidtidige hårde indbyrdes konkurrence mellem de mange små og større værker. Ret hurtigt opgav han firmaets selvstændige rederivirksomhed, men til gengæld var han meget aktiv i den kreds af byens større erhvervsdrivende, der i århundredets sidste tredjedel som kapitalindskydere og aktionærer »grundlagde« byens mange nye aktieselskaber, der skød frem i disse år. Han var i 1871 medstifter af den senere Århus Oliefabrik, i fortsættelse af rederidriften medejer og ledende i bestyrelserne for Jysk-Engelsk Dampskibsselskab og Århusbugtens Dampskibssel-

skab. I en årrække var han bestyrelsesformand i Ceres/Østjydske Bryggerier og havde desuden interesser i bl.a. Sabroe, Århus Trælasthandel, Schmalfeldt og Århus Svineslagteri. I årene 1880-1889 ledede han Århus Handelsforening, der i denne periode tog initiativ til oprettelsen af Den Jydske Handelsstands Centralforening. I årene 1876-1893 sad han i byrådet og var i havneudvalget en førende skikkelse bag de store havneudvidelser (Nordhavnen).

Trods sine mangeartede aktiviteter markerede OL sig ikke meget i byens offentlige liv. Han havde en stilfærdig fremtræden og holdt bestandig sin person i baggrunden, når projekter og sager skulle fremlægges for offentligheden. Han sociale og filantropiske engagement kom bl.a. til udtryk gennem arbejdet i byrådets fattigudvalg, i bestyrelsen for Plejehjemsforeningen samt ved oprettelse af legater til fordel for enker, handelsuddannelse og kirkebyggeri.

H. Søgaard: C. Langballe & Søn 1834-1934. H. Fode i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991, s. 45f.

EKJ

Lange, Carl Christian Eduard, 1828-1900, arkitekt, byrådsmedlem
L var født i København og voksede op i et håndværkerhjem, hvor faderen både var snedker, instrumentmager og musiker. Han startede i urmagerlære, men det lykkedes ham i 1841 at blive optaget på Kunstakademiets Arkitektskole, hvor han blev indstillet til afgang som arkitekt i 1849. Han var konduktør for Ferdinand Meldahls opførelse af hovedbygningen på Frijsenborg i 1865, og i årene herefter udførte han en række større byggerier på midtjyske herregårde. Heriblandt adskillige bygninger på Frijsenborg og Rosenholm, hovedbygningerne på Frijsendal 1868, Søbygaard 1872, Thomasminde ved Thrige 1874, Fævejele ved Lyngby 1875 og Røde Mølle ved Lisbjerg 1876. I 1869 bosatte han sig i Århus, hvor hans væsentligste indsats omfattede den nedrevne infanterikaserner i Høegh-Guldbergs Gade fra 1875-79 og rytterikaserne i Vester Allé fra 1876-77, begge i en teglstensarkitektur præget af norditaliensk renæssance. I 1880'erne var L arkitekt for en lang række bygninger i forbindelse med byens udbygning omkring Ryesgade og Banegårdspladsen. Fra denne periode er også det udpræget nygotiske Børnely på Hans Hartvig Seedorffs Stræde 12 og Wormhus på et af Skt. Clemensbroens markante gadehjørner. I 1880'erne stod han desuden for en række centrale byggerier, realskole, lægebolig og hotel i den nye industriby Herning. Ls byggerier er præget af samtidens storbyarkitektur i

*Carl Lange.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

Wien og Berlin, ofte med en karakterfuld stilefterligning i nyrenæssance. L var i 1871 medstifter af Frimurerlogen i Århus og medlem af Århus Byråd 1873-1878.

N.J. Israelsen: Rosenholm, side 8-38, Århus 1991

BB

Lange, Jens Iversen, ca. 1400-1482, biskop

JIL er den første århusianer, hvis udseende er os bekendt, idet der på den altertavle, han i 1479 skænkede til sin domkirke, findes et såkaldt stifterbillede af den fromme giver. Det var noget nyt, når tavlen så demonstrativt pegede på en enkelt mand og hans indsats. På domkirketårnets vestside ses endnu i dag to murede symboler, det ene, et anker, er Sankt Clemens' symbol; det andet, tre roser, er adelslægten Langes våben. For ingen skal tvivle om, at det var bisp Jens af denne slægt, der sad på Sankt Clemens' stol, da tårnet og det meste af den gotiske nybygning blev opført. Jens Iversens domkirke skulle symbolisere Guds og hans kirkes totale overlegenhed. Århusbispen var ved at blive en østjysk lokal fyrste. Bispens magt over området blev i 1400-årene større end kongens, ikke mindst fordi kongen havde feudaliseret sin funktion og lagt sine besiddelser i højadelige hænder.

Godsejernes nye rigdom medførte samtidig, at overhovederne for de tilbageværende højadelige slægter optrådte som lokale småkonger. JIL blev i sin bispetid, 1449-82, så mægtig, at han kunne være deltager i lokal fyrsternes magtspil på linje med slægten Rosenkrantz. Sit lokalpolitiske højdepunkt nåede bispestolen, da JILs mangeårige modspiller Otte Nielsen Rosenkrantz til Bjørnholm i 1467 på grund af fremskreden alder og vaklende helbred måtte frasige sig Kalø len og gods, som han havde siddet inde med i næsten 30 år. Som ny lensmand udpegede kong Christian 1. biskop Jens, der således nu var hovedsmand på borgen ved bugten, omend han blev boende i Århus. Kilderne vedrørende arrangementet er temmelig dunkle; der synes at være tale om en forlening til JIL personlig og ikke om en pantsætelse af lenet til Århus bispestol. Derfor overgik lenet ej heller ved Jens' død til hans efterfølger på stolen. Lensmandsværdigheden over Århus by fik bispen i pant for penge, kongen skyldte ham, allerede i 1450'erne. En tilbagelevering i 1459 blev ikke af længere varighed; thi kongen var altid i pengetrang. Så JIL var i sine sidste 15 leveår øverste såvel kirkelige som verdslige myndighed i både byen og borgen ved bugten.

JIL, der således bragte Århus bispestol til den stærkeste magtposi-

tion nogensinde, havde allerede som ærkedegn gjort sig bemærket som teolog og jurist i international klasse og blandt andet repræsenteret den danske kirke på kirkemødet i Basel. Han var en politisk realist, som undertiden også er blevet kaldt kyniker. Hykler var han til gengæld ikke, thi utvivlsomt hørte for ham troen og den symbolik, han betjente sig af, med blandt realiteterne i verden lige så vel som det jordegods, han var en utrættelig samler af. Han samlede imidlertid ikke til eget bedste, men for et højere formål. De midler, 1400-talsbisperne fik ind, blev uden smålighed givet ud igen til ære for Gud. Stiftets kirker skulle helst alle udvides med tårn, våbenhus og hvælvinger, på hvilke bisperne i mange tilfælde lod sig tildele æren for nyskabelsen. Frem for alt brugte bisperne dog deres forøgede rigdom på at ombygge domkirken. Den helt forandrede Skt. Clemens, der kom ud af det, kan opfattes som et monument over disse bispers verdensbillede.

Frem for alt lod bisp Jens den lybske maler Bernt Notkes værksted udføre en ny altertavle til den ombyggede domkirke. Tværs over den står der (på latin): »I Herrens år 1479 skænkede den ærværdige fader og herre i Kristus, Jens, biskop i Århus, denne tavle til Guds pris og til ære for Sankt Clemens«. Den 12 m høje tavle befandt sig ved JILs død på sin plads i højkoret, og der befinder den sig stadig og vidner om sin giver, der uden blusel henledte opmærksomheden på sin egen person som sideordnet med bibelske figurer og helgener.

HP

Larsen, Erna Hedtoft, 1901-1976, byrådsmedlem, forstander

Det sociale engagement prægede livet igennem EHL, der var født og opvokset i Lollandsgade blandt 11 søskende, heriblandt senere statsminister Hans Hedtoft. Hun blev uddannet syerske, men arbejdede fra 1921 til ind i 1940'erne som rengøringsassistent. Sideløbende engagerede hun sig i fagforenings- og partipolitisk arbejde, ligesom hun i 1930'erne deltog i kurser på arbejderhøjskolerne i Esbjerg, Roskilde og Kragelund. I 1943 blev hun indvalgt i byrådet for Socialdemokratiet. Som medlem af de vigtigste sociale udvalg og gennem en række tillidsposter i sociale og velgørende institutioner skaffede hun sig et solidt kendskab til de sociale forhold i kommunen. I 1953 blev hun udnævnt til forstander for kommunens nye alderdomshjem Solvang, som hun sammen med sin mand, Olaf Larsen, bestyrede frem til 1968. Ved byrådsvalget i 1954 genopstillede hun derfor ikke. EHL bevarede dog flere af sin centrale tillidsposter, bl.a. var hun medlem af bestyrelsen for Kong Chr. IX's Børnehjem fra 1943 til 1958

*J.K. Larsen. Ca. 1915.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

(formand 1950-58), af børneværnet 1943-62 og af Børnenes Kontor fra 1944 til få år før sin død.

KT

Larsen, Jens Kristian, 1874-1951, rektor

Oldspanske konjunktiver og Marselisborg. Det går ikke. Det gik. Og det gik godt!

L disputerede i 1910. Han havde i et par år haft gang i omfattende historisk syntaktiske undersøgelser af tekster fra det 13. og det 14. århundrede, men nogen bestseller kom der ikke ud af indsatsen og nogen belønning i form af en universitetskarriere ej heller. L var efter seks år som kostelev blevet student fra Herlufsholm i 1892, og efter yderligere seks år stod han som kandidat med fagene latin, græsk og fransk. Det kom der hurtigt en god, men dårligt aflønnet gymnasie-lærer ud af. På Hanna Adlers Fællesskole og Ingrid Jespersens Pige-skole fik L som pædagog bekræftet værdien af sine liberale grundanskuelser, og da man i Århus havde besluttet sig for en kommunal overtagelse af Marselisborg fuldstændige højere Skole, var der til det ledige rektorat efter Gudme foruden en ansøgning fra L femten andre. Først i anden runde blev L indstillet som nr.1, men der måtte en ministers banken i bordet til, før L kunne bestille enkeltbillet til Århus. Besøget her kom til at vare i 23 år frem til 1939.

Om Ls regeringstid på Marselisborg er det blevet sagt, at den set i lyset af det, Gudme og senere Brorson Fich kom til at stå for, var statisk. L stod da også fra starten over for to opgaver. På den ene side skulle Gudmes frisindede skole overleve, og på den anden side skulle der efter skoleejerens bestemte forlangende med fast hånd gribes ind over for den slendrian, der i henseende til elevoptagelse og disciplin havde udviklet sig. Denne udfordring klarede L med bravur, om end kontroverser med skoleudvalg og skolekommission viste sig at være uundgåelige. Af eleverne huskes L som et varmt og følsomt menneske, der forud for morgensangen ønskede hver enkelt godmorgen med sit håndtryk.

Politisk tilhørte L Det konservative Folkeparti, og fra første færd var han at finde blandt grev Bent Holsteins tilhængere, da denne i forbindelse med fredsslutningen efter 1.verdenskrig søgte opstilling i Århus. Ud over arbejdet i vælgerforeningens bestyrelse påtog L sig mange andre foreningsmæssige forpligtelser, og han blev, som tiden gik, en kendt person i det århusianske bybillede. Det unge Aarhus Universitet var det ham en fornøjelse at tilbyde sin hjælp som lærer i græsk og spansk i hele den lange periode fra 1928 til 1939.

Larsen, Svend Unmack, 1893-1965, borgmester

Modsætninger prægede ULs liv og virke. Som søn af fattiggårdsstyreren var han opvokset med tæt kendskab til samfundets bund, men selv endte han i samfundets top. Han blev cand. jur. i 1918, men ville egentlig hellere have været skovrider. I 1939 blev han politimester i Lemvig, men blev modstræbende straks justitsminister. Da han i 1945 var på vej ind i rigsdagsarbejde, blev han borgmester i Århus. Han var overordentlig vellidt for sin hæderlighed og arbejds-

*Svend Unmack Larsen.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

flid, men samtidig frygtet for sit voldsomme temperament. UL kunne være i overstrømmende godt humør, men også være tynget af svære depressioner, der i 1958 tvang ham til at opgive borgmesterposten.

Det brogede liv på fattiggården gav tidligt UL en sund idealistisk indstilling til de tunge sociale problemer i samfundet. Som jurist – han blev dommerfuldmægtig i kriminalretten i 1919 og besad gennem 1920'erne en række offentlige hverv – udviklede han en praktisk, systematisk og snusfornuftig arbejdsform. Derfor kunne han overkomme mere end de fleste. Han blev indvalgt i byrådet i 1933, men kunne ikke forlige sig med de bitre personspørgsmål, der prægede den socialdemokratiske gruppe i disse år. I 1937 søgte han derfor ikke genvalg, og i 1939 søgte han helt væk fra byen. Han blev som nævnt politimester i Lemvig, men kort efter kaldte Stauning ham til København som justitsminister. Her optrådte han med betydelig fasthed mod enhver eftergivenhed over for tyskerne. I juli 1940 gled UL bl.a. derfor atter ud og vendte tilbage til Århus som civildommer. I 1943 blev han atter indvalgt i byrådet. Justitsministertiden havde dog givet ham forståelse for landspolitikken, og der var kræfter i gang for at indvælge UL i Rigsdagen, da han i 1945 efter Stecher Christensens pludselige død med stor opbakning overtog borgmesterembedet.

Med sin mangesidige baggrund med både en sund praktisk arbejdsform og med sans for de store linjer reformerede UL hurtigt bystyret. Magistratsordningen i 1950 var hans fremsynede idé. Detaljerne blev droppet, de store perspektiver kom i centrum, og forholdet mellem de folkevalgte og borgerne blev forbedret gennem større åbenhed i en mere smidig administration. »Jeg vil ikke finde mig i, at der på nogen måde hersker uhøflighed på kontorerne i strid med sand demokratisk ånd«, udtalte han ved sin tiltræden. Den mere åbne linje resulterede bl.a. også i udgivelsen af en kommunalhåndbog for Århus fra 1946. Opgaverne efter krigen var mangfoldige. Den værste bolignød blev i første omgang afhjulpet ved opstilling af træhuse (Finnebyen), og siden fik UL også sat fart i det sociale boligbyggeri, bl.a. blev Viborggården færdigbygget, og store nybyggerier som Rytterparken, Skovvangsparken, Langenæs m.fl. blev opført. UL var ikke blevet skovrider, men bevarede den store kærlighed til naturen og var dybt engageret i naturfredning. I nært samarbejde med omegnskommuner lykkedes det ham at sikre store naturområder, bl.a. erhvervede Århus kommune i disse år Fløjstrup skov og strand samt Mariendals jorder. Også anlægget af Brabrandstien skyldes ULs idé og initiativ. I byen hindrede han bl.a., at der efter Nationalmuseets

udgravning af Skt. Olufs kirkegård i 1948 blev bygget på grunden. Hans artikel *Naturfredninger i Aarhus amt* (Østjysk Hjemstavn 1953) er et solidt vidnesbyrd om ULs engagement for naturværdierne. Endelig hørte kulturlivet til hans mærkesager, og han virkede aktivt i bestyrelserne for bl.a. Universitetet, Erhvervsarkivet, Den Gamle By, Teatret og Byorkestret. Kulturinstitutionerne kvitterede for hans interesse ved på 60-års dagen at hædre ham med det gedigne festskrift *Seksten Aarhusrids*, 1953.

KT

Larsen-Ledet, Lars, 1881-1958, afholdsagitator, redaktør

L-L blev sin tids altdominerende skikkelse inden for afholdsbevægelsen. Fra 1906 var han redaktør for Afholdsdagbladet, der i modsætning til sine forgængere på området blev langlivet under hans ledelse. Det eksisterede indtil 1940, om end det da kun udkom to gange om ugen. 1940-47 redigerede han Afholdsbladet ud over, at han var en central person i afholdsorganisationerne. Men i øvrigt var han altid på farten med foredrag og agitation, og det var ikke få kommuneafstemninger om spiritusbevillinger, han påvirkede. Hans debatstil var karsk og pågående, men ikke uden selvironi; blandt krofølket fik han mange fjender. En taler sagde ved en lejlighed, at Alberti havde hugget 20 millioner fra de danske bønder, for hvilket han fik 8 års tugthus. Så burde L-L have 16 år for de 40 millioner, han havde hugget fra de danske kromænd! L-L sled og slæbte for afholdssagen, ikke mindst internationalt. Han var 1920-36 verdensordenen I.O.G.T.s afholdspolitiske leder, 1934-52 ordenens forretningsfører samt redaktør for The International Good Templar.

L-L var vendelbo og beholdt et strejf af målet i sin tale. Gårdmandsøn fra Hjørring-kanten var han, og allerede som 13-årig skrev han til Vendsyssel Tidende. 1897-1901 var han redaktionssekretær ved bladet. Derefter tog han kurser på Askov, Sorbonne og i Oxford og kom i 1905 til Århus, hvor han blev redaktør for det radikale Jysk Morgenblad. I sine tidligste år, inden han koncentrerede sig om afholdssagen, skrev han for indførelse af kvindevalgretten og nedsættelse af valgretsalderen. L-L havde liberale anskuelser, hvad det kulturelle angår, men økonomiteoretisk tvivlede han efterhånden på liberalismen, og i 1930'erne tilsluttede han sig Socialdemokratiet, for hvem han forgæves – ligesom for De radikale – stillede op som folketingskandidat. I et omfattende erindringsværk beretter han, foruden om alt muligt andet, levende om presseforhold i Århus ved 1900-tallets

*N. Joh. Laursen. Ca. 1915.
Foto i Lokalhistorisk Samling.*

begyndelse. L-L har fået en gade opkaldt efter sig i nordbyen ved Skt. Johannes Kirke.

Larsen-Ledet: Mit livs karrusel, 10 bind, 1945-57

IG

Laursen, Niels Johan, 1855-1930, redaktør, præst

Laursens Skole lever og fungerer i bedste velgående ved overgangen til det tredje årtusinde. Telefonnøglen bekræfter, at adressen fortsat er Hjelmensgade 12, men der er kommet noget nyt til, f.eks. en musikskole med navnet Laura. Fru Laursens (grundtvigske fri-) Skole, som Ls hustru Anna, 1845-1911, ledede og lagde navn til fra 1891, og som L var ejer af indtil 1925, omdannedes ved århundredskiftet til eksamensskole. Friskolen kunne ikke løbe rundt, og Fru Laursens Realskole tilbød herefter i en meget lang årrække og efterhånden som den eneste i byen sine elever præliminæreksamen, som var et lidt finere ord for den almindelige forberedelseseksamen.

L hjalp, også som lærer, til i skolen, men nogen jordemodermand var han langt fra. Tværtimod. Før han fra Herlufsholm blev student som privatist i 1877, havde han gennem nogle år læst ved seminariet i Jelling, og efter et års tid som huslærer i Norge bestod han i 1882 den teologiske embedseksamen. Men L var nu alligevel mere til det politiske, opgøret mellem højre og venstre optog ham, og umiddelbart efter studiernes afslutning satte han sig som redaktør i spidsen for det nye Århus Folkeblad, der som organ for det grundtvigske venstre skulle tage kampen op med bjørnbakkernes Århus Amtstidende. Han blev formand for den lokale riffelforening, blev dømt for injurier mod Estrup, var med til at oprette Århus Valgmenighed og Århus Højskoleforening, og i 1891 udgav han en forløber for det, der senere skulle blive til højskolesangbogen. Århus Amts Folkeblad afløste fra 1895 til 1903 Ls gamle avis. L blev både ejer og redaktør, og kampen førtes nu for venstrereformpartiet mod de bojsenske forligspolitikere og Amtstidende. Den politiske udvikling gjorde bladmanden til præst. Fra 1903 til 1924 var L residerende kapellan ved Århus Domkirke.

L var et indflydelsesrigt medlem af byrådet i Århus 1900-1906 og 1909-1921. Han var især optaget af skolesager og som følge heraf mangeårigt medlem af skoleudvalg og skolekommission. Fra 1910 til 1926 var L tillige som repræsentant for Venstre medlem af Folketinget. Gennem alle årene var han medlem af finansudvalget, fra 1920 til 1924 dets formand.

Som journalist og redaktør og senere som folketingsmedlem ydede L en betydelig indsats for oprettelsen af et universitet i Århus.

HSN

Lausen, Martin Frederik, 1866-1959, fabriksdirektør

FL, der stammede fra Odense, fik sin handelsmæssige uddannelse hos kornfirmaet Stokkeby & Hvalsøe og på Grüners Handelsakademi, hvorefter han udbyggede den med flerårige ophold i Hamburg og London. Som 25-årig blev han i 1892 ansat som direktør på Århus Oliefabrik. Denne havde siden grundlæggelsen i 1871 som kraftfoderfabrik ikke udviklet sig særlig meget, men stod nu foran en ombygning til en ny produktion af spiseolier til den margarineindustri, som Otto Mønsted, en af fabrikkens stiftere, var gået i gang med nogle år tidligere. Ret hurtigt viste FL i sin nye stilling en betydelig grad af dynamik og gennemslagskraft, der betød, at fabrikkens produktion ikke blot holdt trit med den store vækst i Mønsteds margarineimperium, men at man også kunne igangsætte en voksende eksport til margarinefabrikker i andre lande. I årene frem til 1. verdenskrig oprettede FL et net af opkøbsstationer for råstoffer i Sydøstasien og Afrika, ikke blot til hovedfabrikken i Århus, men også til nye filialfabrikker i Tyskland, England, Rusland og Polen, og virksomheden udviklede sig i disse år til et verdensforetagende. FL havde et nært og godt samarbejde med Mønsted, der dog blev afbrudt, da de danske aktionærer i 1910 solgte virksomheden til engelske interesser. Også

Lausen i oliefabrikkens direktionskontor, formentlig kort efter administrationsbygningens opførelse ved Jægergårdsgade i 1903. Kuppelloftet var dekoreret af K. Hansen-Reistrup med en eksotisk udsmykning, der blev inspiration til kontorets gængse betegnelse »abeburet«. Det enestående kontormiljø forsvandt ved fabrikkens nedrivning i 1990'erne. Foto i Erhvervsarkivet.

med de nye ejere fortsatte FL samarbejdet som direktør og medaktionær, og da disse i 1918 igen afhændede selskabet, lykkedes det FL at få samlet en dansk aktionærkreds til at overtage virksomheden under hans fortsatte ledelse. Han blev såvel direktør som bestyrelsesformand for det nye selskab, men hans forsøg på at fortsætte den hidtidige ekspansive strategi førte i efterkrigsårene til store tab for fabrikken, som han blev gjort ansvarlig for. I 1922 måtte han afgive formandsposten (men blev dog i bestyrelsen til sin død) og fire år senere med bitterhed trække sig som direktør. Han forlod derefter Århus og flyttede til Clasonsborg i Kibæk syd for Herning, hvor han opdannede den tidligere klæde- og papirfabrik til et veldrevet gods med især kartoffelavl. Også her kom hans organisatoriske evner til udfoldelse gennem initiativet til oprettelsen af en sammenslutning af kartoffeldyrkere (SAJYKA), hvis første formand han blev. Ud over bestyrelsesposten i oliefabrikken bestod hans fortsatte erhvervsmæssige tilknytning til byen kun i et sæde i Frichs bestyrelse og Aarhus Privatbanks repræsentantskab.

I sin Århustid engagerede FL sig på flere områder i byens udvikling. Han var en ivrig talsmand for oprettelsen af universitetet og sad 1919-25 i den forberedende kommission, ligesom han stod bag ideen om at lade et særligt erhvervsfakultet indgå i planerne for det.

Han stod økonomisk bag oprettelsen af Naturhistorisk Museum i 1920, og det var også hans fortjeneste som formand for AGF, at der kom skub i planerne for og anlæggelsen af Århus Stadion, der stod færdig 1920.

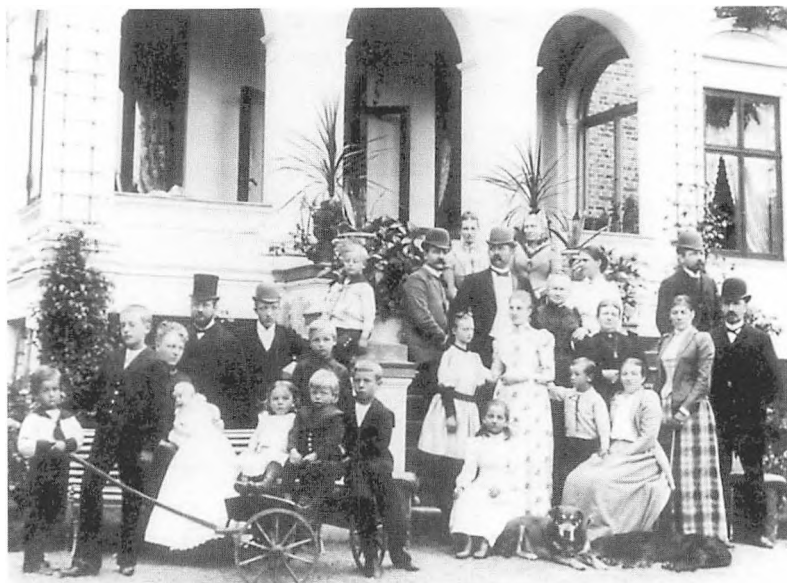
Poul Kragelund: Aarhus Olie 1871-1996, 1996

EKJ

Liisberg, Hans Henrik L. Bering, 1815-1883, brændevinsbrænder
Da HL kom til verden, var slægten Liisberg gammel i Århus. Dens medlemmer havde indtil da fortrinsvis været håndværksmestre. Derfor blev HL aldrig rigtigt accepteret af den førende kreds af borgere i byen, de gamle købmandsfamilier, selvom han arbejdede sig op til at blive en af byens mest velhavende mænd.

Sammen med broderen Henrik Carl Liisberg åbnede HL i 1839 en købmandshandel i Mejlgade. Makkerskabet mellem de to ophørte i 1842, og HL slog sig derefter sammen med købmand P. Meisner. De drev først en købmandsforretning, men slog sig i 1847 på brændevinsbrænderi. De overtog på det tidspunkt Jens Peter Birch Jensens brænderi i Mejlgade og drev i de følgende år virksomheden frem til

»Krathuset« ca. 1900. Hans Liisberg lod det bygge til sommerbolig i 1872. Efter hans død i 1883 blev enken boende til sin død i 1908. Her ses hun midt på trappen med datteren og svigersønnen Ellen og Louis Hammerich samt alle børnebørnene. Steen Busck, Billeder af Vejlbys Historie, 1995, s. 11.

at blive én af Århus' største. En overgang var den tilmed landets største inden for branchen. Efter Meisners død i 1859 udvidede HL forretningen med studeopfedning på bærmen fra brænderiet samt med salg af »baiersk øl« fra Carlsberg. Han lod den berømte studestald opføre i »gotisk« stil på Skovvejen over for Østbanegården i 1865. I 1872 lod han villaen »Krathuset« i Risskov opføre til sig selv som sommerbolig.

HL blev i 1870'erne sammen med Hans Broge byens største skatteyder. Han var fra 1861 til 1868 rådmand og sad i byrådet 1869-70 og igen 1873-76. Han var derudover med i en del foreningsbestyrelser og var i mange år værge for Domkirken. Han finansierede to nye stemmer til dens orgel i 1880.

To år før sin død solgte HL brændevinsbrænderiet til De danske Spritfabrikker, som drev det videre til omkring 1920. Herefter overgik bygningerne til produkthandel, men i 1928 gik virksomheden op i flammer. Kort tid efter blev der på grunden anlagt en ny gade, som fik navnet Rådmand Liisbergs gade. I 1878 blev HL direktør for Ny Jydske Kjøbstad-Creditforening, en stilling han beholdt indtil kort før sin død.

KBJ

Lindhard, Sofie, 1839–1930, skolebestyrer

I 1866 oprettede SL sit eget pigeinstitut i Århus. Instituttet startede i en lille lejlighed med kun tre elever, men blev med tiden en populær privat pigeskole.

SL stammede fra Århus, hvor hun efter undervisning på frk. Bjergets pigeinstitut og senere sprogtimer hos en translatør i byen var rustet til at tage ud som privatlærerinde på Djursland. SLs far døde tidligt, og på grund af økonomiske problemer bad hendes mor den nu 26-årige datter om at flytte hjem igen, så de kunne være fælles om en række udgifter. SL flyttede ind hos sin mor, og i deres fælles lejlighed startede hun med at give privatundervisning til tre piger, der alle var børn af gode venner.

Elevtallet steg, og pigeinstituttet måtte gentagne gange flytte til mere eller mindre egnede lokaler for at leve op til kravene om mere plads. En egentlig skolebygning, bygget til undervisning, blev først en realitet efter, at SL var trådt tilbage som bestyrer. Målet for den daglige undervisning af pigerne var at kvalificere dem til at blive gode hustruer, mødre og husmødre. Eleverne blev ud over bl.a. sprogfag, dansk og regning opdraget i almindelig god opførsel og dannelse. Skolen var ikke en eksamensskole. Eleverne afsluttede hvert skoleår med eksamen i alle fag, men de modtog ingen anerkendte eksamensbeviser. Trods det var skolens faglige niveau højt, og frk. Lindhards pigeinstitut var velanset og blev brugt af byens velstillede middelstand, som havde råd til at betale for deres døtres uddannelse.

SL forblev ugift hele livet og trak sig tilbage fra skolelederjobbet i 1916, hvor Nikoline Koch overtog en velfungerende pigeskole med 110 elever.

A.K. Baunsgaard (red.): N. Kochs skole Århus 1866-1966, et festskrift i anledning af skolens 100-års jubilæum, 1966

N. Kochs skoles historie 1866-1991, 1991

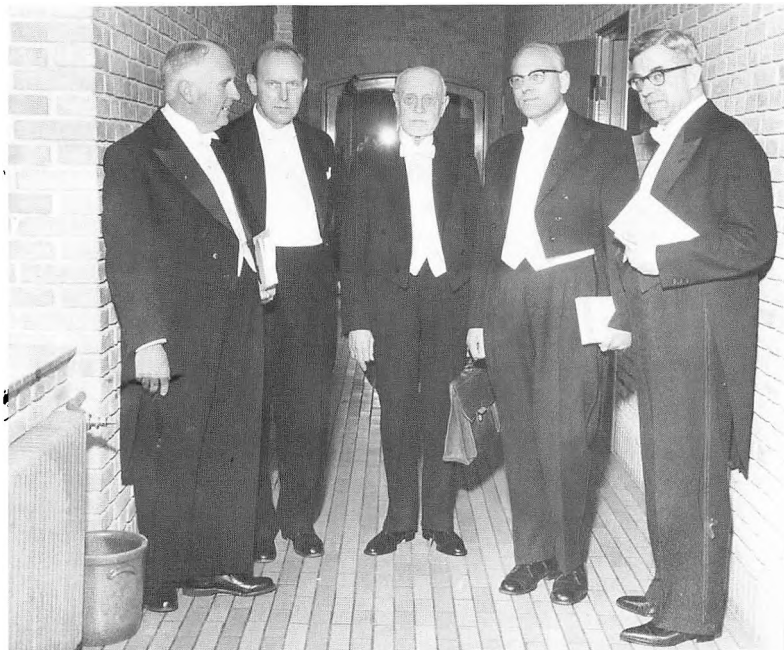
RS

Lindhardt, Poul Georg, 1910-1988, professor, præst

L blev født i Nakskov, voksede op og blev student i Odense, teologisk kandidat og præsteviet 1934. Herefter hjælpepræst og fortsatte studier med henblik på disputats, som forsvarede i 1939. Undervisningsassistent ved begge universiteter 1939-1940 og hjælpepræst ved Århus Domkirke 1940-1942. Første professor i kirkehistorie ved Aarhus Universitet fra 1942 til 1980 og hjælpepræst ved Aarhus Vor Frue fra 1945 til 1980.

L blev både som forsker og universitetslærer og som prædikant, foredragsholder og skribent en af sin tids mest markante og konflikterende teologer. Ls interesse for den rolle, psykologien og sociologien kunne have for fremstillingen af den danske kirkehistorie i specielt

Sognepræst Knud Gjesings doktordisputats 2. juni 1961. Fra venstre: professorerne Prenter, P.G. Lindhardt, Bergmann (København) og Johannes Munck. Præses ses mellem Bergmann og Munck.
Foto i Lokalhistorisk Samling.

det 19. og 20. århundrede, førte fra forskellig side til voldsomme angreb, bl.a. fordi man påstod, at L i sin kritiske bibelforskning gav plads for en materialistisk historieopfattelse. En af penneførerne var formanden for Indre Mission, pastor Christian Bartholdy, og da han i 1948 gik til angreb, rettede han ikke alene skytset mod L, men mod hele det teologiske fakultet, som han med stor effekt betegnede som »en røverrede«.

Som teolog var L påvirket af Kierkegaard, Grundtvig og ikke mindst Morten Pontoppidans lavkirkelige kristendomssyn. Han holdt sig på afstand af Tidehverv og tog af princip og i praksis afstand fra enhver form for partigængeri. Han var sig selv med sin flid, sine evner og sit mod til – ofte på en provokerende måde – at sige sandheden lige ud. Som det skete på Askov Højskole i 1952, da han med udgangspunkt i nogle påskeprædikener talte om det evige liv. »Bibelen giver ikke ret til at tro på et liv efter døden«, hed det dagen efter i avisen. Bolden var givet op til en debat, om hvilken det er blevet sagt, at det er den diskussion om kristendommens indhold, som har givet stærkest genlyd i den danske befolkning i det 20. århundrede. Nogle krævede L fjernet fra embedet som hjælpepræst, men myndighedsinitiativet udeblev, og lidt efter lidt faldt sindene til ro. De fleste var eller blev, viste det sig, enige med »røveren« fra Århus. Helt havde blæsten dog ikke lagt sig. Da kollegaen, professor N.H. Søe fra Københavns Uni-

versitet i Kristelig Dagblads kronik lykønskede L på 50-årsdagen, skete det med denne bredside: »Og nu bliver han altså 50. Det påstås som bekendt, at man så rykker ind i de voksnes rækker. Vi får håbe. Men navnlig var det rart, om han for alvor lærte at indse, at han har ladet sig rende over ende af en bestemt modefilosofi og dertil hørende modeteologi«.

HSN

Lodehat, **Peder Jensen**, se under Peder

Lottrup, Malthe Conrad, 1815-1870, brygger, købmand

MCL var proprietærsøn fra Skals ved Viborg. Som ung rejste han til Århus og kom i købmandslære hos N.H. Beck i Vestergade. Efter Becks død i 1843 giftede MCL sig med enken, og efter at have taget borgerskab som købmand overtog han i 1844 købmandsforretningen, som efterhånden omfattede produkt-, tømmer- og kolonialforretning samt et dampbrænderi. MCL videreførte forretningen indtil midten af 1850'erne, hvor han bortsolgte produkt-, tømmer- og kolonialhandelen til J. Kolding og stedsønnen Ole Beck. Tilbage var dampbrænderiet, som ligeledes lå i Vestergade. Handelen med brændevin og øl gik dog så sløjt, at MCL måtte opgive konkurrencen med den anden store ølforhandler i byen, Liisberg & Meisner, som havde oparbejdet et stort salg af bayersk øl, tappet af Carlsberg i København.

I stedet etablerede MCL i 1856 i samarbejde med apotekerne Niels Schack Aagaard og Knud Reddelin Århus' første bryggeri, Ceres, som blev opført på banken uden for Vesterbro. Her blev der anlagt to anselige fabriksbygninger til produktion af bayersk øl, der i disse år fortrængte de gamle hvidtølssorter. På Ceres påbegyndtes en produktion, som blev solgt både af MCL selv gennem hans forretning på Vestergade og i A.N. Gilbergs udsalg på Store Torv. MCL var en driftig forretningsmand, der i 1857 blev eneaktionær i bryggeriet, som han drev til sin død i 1870, hvorefter det blev videreført af hans svigersøn Lars. Chr. Meulengracht.

MCL var politisk engageret, og hans placering som en af byens mest fremtrædende erhvervsfolk bevirkede, at han for partiet Højre blev indvalgt i Århus Byråd i 1858, hvor han sad til 1867, i perioden 1857-1867 som byrådets repræsentant i kassekommissionen, i samme periode i markdirektionen og i 1865 i sundhedskommissionen. MCL var fremtrædende i klubben Polyhymnia, hvor han blev indvalgt i repræsentantskabet i 1869.

RE

Bryggeriet Ceres omkring 1875. Bryggeriet blev anlagt af Malthe Conrad Lottrup i 1856 og eksisterer stadig i bedste velgående. Postkort i Lokalhistorisk Samling.

Niels Lund.
Foto Axel Schiøtt.

Lund, Niels, 1753-1825, bogtrykker, redaktør

Den københavnske bogtrykkersvend fik i 1787 kongeligt privilegium til at oprette et trykkeri og en ugeavis i Århus. Han havde tidligere arbejdet som svend i både Viborg og Ålborg, hvortil kom en merkantil fiasko med et bogtrykkeri i Fredericia. På grund af økonomiske problemer blev han først i 1794 i stand til at udnytte privilegiet. Han indrettede trykkeriet i en gård, han havde købt i Mejlgade, flyttede senere til en anden adresse i Mejlgade og endte 1811 i en gård i Studsgade. NL udgav mange periodiske skrifter, bøger og mindre skrifter, især prædikener og opbyggelige skrifter uden stor økonomisk succes. Men han havde også accidenstrykkeri, som var en langt bedre forretning, da han var uden konkurrence.

Størst betydning for eftertiden fik dog udgivelsen af *Aarhuus Stifts Adresse-Contoires Tidender*, den senere Århus Stiftstidende, hvis første nummer kom på gaden den 3. januar 1794. Avisen indeholdt fra sit første nummer både inden- og udenlandske nyheder samt bekendtgørelser, sammenskrevet af redaktøren.

NL startede sin forretning helt fra bunden, men fik betalt sin gæld og nåede til økonomisk velstand. Som tegn på sin position blev han medlem af Kronprindsens Klub, forgængeren til Polyhymnia. I 1811 overdrog NL redaktørposten til A.F. Elmquist, der året efter tillige overtog trykkeriet.

IG

Lydiksen, Anders, ca. 1597-1664, købmand, borgmester

AL var født i Højer i Sønderjylland, var i 1620'erne slotsskriver på Kalø og i 1630'erne ridefoged i Århusgård len. Han tog borgerskab i Århus i 1638, men betegnes allerede i 1633 som borger i byen. Han nød da flere begunstigelser, fik nævnte år bevilget at købe en kronjord nord for byen uden for Fægyden, Teglhavn, som han havde i fæste, og fik samme år livsbrev på Lisbjerg bro på adelvejen mellem Århus og Randers, således at han måtte oppebære bøndernes kornafgift, brokornet, mod at holde broen vedligeholdt.

Anders Lydiksen boede i Mejlgade, i en af de højest takserede gårde i byen, og drev købmandshandel, men havde også andre aktiviteter. Han var således bruger af en del af Vejlbjerg Mark, og i 1640 fik han af kongen for en årlig afgift af det betydelige beløb 780 speciedaler bevilget forpagtningen af tolden i Århus på fremmed og danziger øl, malt, most, mjød, ølledike og dansk brændevin, i 1643 og igen i 1646 og 1649 fornyet for tre år, da for henholdsvis 700, 700 og 500 rd. I 1648 fik han af kongen bevilget at købe en del af bispegården. Han

var meget velhavende, var en af byens højest ansatte skatteydere og kunne under Torstenssonkrigen for byen udlægge 4.000 rd. i borger-skat, der blev indkrævet af svenskerne. Han havde siden store vanskeligheder med at få pengene igen. En nedsat kommission tildømte ham 7.7662 rd., og ved et kongebrev fik lensmanden Erik Grubbe i 1648 pålæg om at tilholde de seks borgere, der skulle taksere byen for udlægget med rente, at AL skulle have sin betaling. I 1650 klagede imidlertid 48 borgere til kongen, og i 1652 måtte herredagen stadfæste kommissionens dom.

I årene 1646 og 1651 nævnes AL som rådmand og i 1649 som borgmester, men ansøgte i 1651 kongen om afsked fra rådmandsbestillingen, dog at han fortsat måtte nyde alle friheder, som magistraten havde, hvilket kongen bevilgede.

Med sin oprindelige baggrund som slotsskriver og ridefoged evnede AL at administrere, og han var forvalter af den overordentlig godsrige adelsmand Christen Jørgensen Skeels talrige godser under dennes ni år lange studierejse i 1640'erne, dog på en måde, så en kommissær i 1655 måtte se på adskillige forretninger, indtægter og udgifter i deres regnskab, idet adelsmanden var utilfreds.

ALs fremtrædende stilling i byens styre fremgår af, at han i april 1648 blev valgt til medlem af den rigsdag, som samme måned skulle træde sammen og vælge en ny konge, og han repræsenterede byen både ved hyldingen og kroningen. Han var igen med på rigsdagen i 1660 og var der medlem af det 20-mands-udvalg, der 14. oktober uden forhaling skulle overveje, hvad der skulle ske i sagen om arveriget.

Over AL blev efter hans død sat det største epitafium, der i dag findes i Århus Domkirke.

OD

Løgstrup, Knud Ejler, 1905-1981, professor

»... og Løgstrup nægtede for sin part pure at have med lærebøger at gøre«. Kilden til udsagnet er bogen om Aarhus Universitet fra 1928 til 1978, som også fortæller om, hvordan L fra 1943 til 1975 som teologisk professor med hovedfagene etik og religionsfilosofi foruden at varetage sin forskningsforpligtelse var lærer for en ikke ubetydelig del af en generation af teologistuderende. Uden lærebøger i gængs forstand og alligevel en lærer, der uden de store teoretiske og praktiske begreber om pædagogik blev husket som den uovertrufne. Han havde evnen og lysten til at lytte, han værdsatte samtalen som gensidig prøvelse og inspiration, han satte sig ikke op på en piedestal eller

TV-diskussion om ungt ægteskab i Studenterforeningen marts 1957.

Fra venstre ses fhv. overkirurg J. Fabricius-Møller, direktør I. Blicher-Hansen, professorerne Thøger Nielsen, K.E. Løgstrup og O. Strange Petersen samt sociallæge H. Kjems. Foto i Lokalthistorisk Samling.

anbragte sig i noget elfenbenstårn. Der skulle ikke doceres, det encyklopædiske søgtes undgået, det metodiske kom i højsædet.

Om L, der nåede så vidt, ikke bare som teolog, men også som litteraturkritiker og især som filosof, er det sagt, at han var en langsom starter. Født i København, student fra Metropolitanskolen, teologisk kandidat 1930. Studieophold først og fremmest i Tyskland, sognepræst på Fyn, i fjerde forsøg doktor i teologi 1943 for umiddelbart efter at blive professor i Århus. Men først omkring 1950 fik L, nar det drejer sig om det, der kan betegnes som hans filosofiske system, »fat i enden af sin tilværelses nøglegarn. Men så rullede han det til gengæld også op, uden hast, men med grundighed, fra værk til værk ...«, skrev Johannes Sløk i anledning af 70-årsdagen som den, der efter et par års forløb skulle komme til at overtage Ls ledigblevne lærestol.

L skrev meget. *Den etiske fordring* fra 1956 og *Kunst og etik* fra 1961 solgtes i meget store oplag og gjorde L kendt langt uden for fagfællernes kreds. Andre dele af forfatterskabet er vanskeligere tilgængeligt. Kendt blev L også i krigens tid, da han som aktiv modstandsmænd i en pjeces, der udkom før 29. august 1943, skarpt kritiserede det officielle Danmarks samarbejds politik.

I 1970'erne forholdt L sig også kritisk. Denne gang til ledelsesomvæltningen på universitetet, som han i sin fortørnelse måtte forholde sig til. I en kronik i Politiken i marts 1975 anklagede han således i voldsomme vendinger et flertal af studenter og lærere i det teologiske fakultetsråd for korrupsion i forbindelse med uddeling af kandidatstipendier.

Med støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd og Universitetets

Eiler Løndal med skulpturen »To præmdragere«. 1961.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

Forskningsfond åbnedes 1. september 1995 et omfattende Løgstruparkiv på Aarhus Universitet.

HSN

Løndal, Eiler, 1887-1971, maler

Den mest tavse i det århusianske kobbelt. Således skrev redaktør Georg Andrén om L i sin nekrolog i Århus Stiftstidende. Han levede et stilfærdigt og lidt tilbagetrukket liv, står der et andet sted. Og dog var han et muntert og slagfærdigt menneske, som i korte og rammende vendinger kunne forholde sig til det, han så omkring sig, til det som blev indholdet i hans billedverden. Mest optaget var han gennem et langt liv af »at tage Århus af« i en omfattende serie af store akvareller, som ofte i sig rummede et svagt og knapt synligt, men for kompositionen vigtigt fragment af sort kridt. I oliemaleriet viser L sig, når han er bedst, som modernist med et klart anstrøg af det abstrakte og med et langt bedre greb om farven end om formen. Også her hentede han ofte sine motiver i de miljøer, han færdedes i til daglig, og det var ikke mindst Århus »på vrangen«, de overraskende vinkler på almindelige menneskers liv, der havde hans interesse.

L kom fra Silkeborg, hvor han var i lære som maler. Som svend var han fra 1919 til 1925 på valsen gennem Europa og Den nære Orient, og tilknytningen til naverne opretholdt han efter hjemkomsten. L bosatte sig i Århus, og som autodidakt fristede han herefter en tilværelse som fri kunstner. Han udstillede på Charlottenborg adskillige gange og var med hos »Jyderne« og i »Syntesen«. I Århus var der bemærkelsesværdige separatudstillinger i Jugelsalen i Søndergade 1950, på Folkebiblioteket i Mølleparken 1957 og i Den Permanente i J.M. Mørks Gade 1969. I forbindelse med udstillingerne i 1957 og 1969 skænkede L byen et stort antal akvareller og adskillige malerier af stor topografisk værdi.

HSN

Løvenørn, Poul Vendelbo, 1686-1740, stiftamtmand

PL nåede langt omkring, inden han i 1725 blev stiftamtmand i Århus. Han voksede op i et velstillet købmandshjem i Horsens og fik sin eksamen fra byens latinske skole i 1705. Han blev herefter indskrevet ved teologistudiet ved Københavns Universitet, men fattede ikke den store interesse for studierne. Da han fik muligheden for at komme i russisk krigstjeneste, slog han derfor til. Han blev officer, og efter at have udmærket sig i krigen mod Karl 12. blev han forfremmet til oberstløjtnant. I 1710 vendte han tilbage til Danmark og blev adlet

med navnet Løvenørn. Frederik 4. udnævnte ham til oberst og generaladjutant i 1712, og PL helligede sig herefter sit arbejde for den danske konge. I 1722 blev han sendt som gesandt til Berlin, og tre år efter fik han stillingen som stiftamtmand i Århus. Selvom han havde håbet på stillingen som kongens overkrigssekretær, glædede han sig dog til den ro, som han og hans familie kunne få i Århus.

Der gik imidlertid et stykke tid, inden PL kunne tiltræde sin nye stilling. Hans ophold i Berlin blev forlænget, og senere blev han forsinket af sine forpligtelser ved hoffet i København. Først i 1727 flyttede han med sin familie ind i den senere Mønstedtske Gård i Vestergade. Han var den øverste myndighed i stiftet både på det gejstlige og verdslige område. Han skulle holde opsyn med overordnede områder som retsvæsenet, pengevæsenet, hospitalsvæsenet og fattighusene. Derudover skulle han bl.a. føre tilsyn med det kongelige gods og skovene og kontrollere fritagelse for landgilde og skatter. PL lå en stor del af tiden i strid med magistraten i Århus, da han mente, at den groft havde forsømt byens vedligeholdelse. Han begyndte derfor at rette op på forholdene. Ud over at han forbedrede havnen og fængselsforholdene, havde især brandvæsenet og skolevæsenet hans opmærksomhed. PL var meget opmærksom over for de dårligst stillede i samfundet, som han forsøgte at beskytte mod overgreb og uretfærdig behandling. Han faldt godt til blandt stiftets gejstlighed og adel. Især knyttede han forbindelse til amtmanden i Viborg, Ivar Rosenkrantz, og kom derved ind i kredsen af kronprinsens tilhængere.

I april 1730 forlod PL sin stilling som stiftamtmand, da han meget mod sin vilje igen blev sendt til Berlin. Imidlertid døde Frederik 4. i oktober 1730, og allerede i november blev han af Christian 6. udnævnt til overkrigssekretær. I denne stilling var han bl.a. medansvarlig for indførelsen af stavnsbåndet i 1733.

KBJ

Madsen, Morten, 1596-1643, biskop

MM blev student i 1613 og opholdt sig derefter frem til 1621 under en længere studierejse i Wittenberg, Leiden og Amsterdam, hvor han også benyttede sig af mulighederne for at samle bøger og studere ikke mindst orientalske sprog. I 1621 tog han magistergraden i København og var derefter en kort tid informator for Christian 4.s hustru Kirsten Munks børn, hvorefter han samme år blev rektor ved Sorø Akademi. Han stod i høj gunst hos kongen, og allerede 1622 blev han slotspræst ved Frederiksborg Slotskirke og 1624 kongelig hofprædikant.

Som sådan fulgte han kongen på dennes felttog i Tyskland under Kejserkrigen, indtil han i 1627 blev udnævnt til biskop i Århus. Samme år var han medlem af den kommissionsdomstol, der skulle dømme i den celebre sag mod den stenrige 31-årige adelige enke Anne Lykke, der i Kolding havde haft en affære med kongens 23-årige søn Christian. I 1629 sad han i den kommission, der med baggrund i den dystre nederlagsstemning efter Kejserkrigens ulykker skulle fremlægge forslag til en stramning af kirketugten, realiseret med en forordning 1629. Fortsat blev han af kongen benyttet som mellemmand mellem denne og den nu forstødte Kirsten Munk på herregården Boller, men han stod næppe i helt samme gunst som tidligere.

I 1634 tog MM den teologiske doktorgrad, men måtte samme år opleve at skulle modtage en skarp irettesættelse af kongen for uheldig optræden i et par embedssager. Den meget enerådige konge gav sin kansler og lensmanden på Kalø befaling om at tildele ham en advarsel, fordi han havde tilstedt en præst at forlade sit sogn uden kongens tilladelse og havde sat en tidligere præst til provst i herredet, skønt denne ikke længere var præst, og endelig havde han ladet nævnte provsts »grove forseelse« mod en anden mands hustru passere – provsten havde dog blot givet kvinden husly, da hendes mand optrådte voldeligt over for hende. Kongen lod »forseelsen« falde, men bispen skulle ikke igen understå sig at gøre sådant, ellers ville kongen forårsages at anvende andre midler.

MM var meget velhavende, men havde formentlig også indtægter ved siden af lønnen som biskop. I 1638 var han sammen med andre ejer af en papirmølle, og i 1641 erhvervede han humlehaven bag klosteret. Han mistede dog det meste af sin ejendom under Torstenssonkrigen, herunder hele sit bibliotek, der blev bortført af en svensk officer, hvis enke siden skænkede det til Åbo Akademis bibliotek. I sin teologi udtrykte han sig som tilhænger af den lutherske skolastik, således som det fremgår af et par disputatser fra hans tid i Wittenberg.

*Aage Marcher.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

*Emil Marott i Erik
Henningsens streg
1918.
Tegning i Jens Top-
holm, Emil Marott, so-
cialdemokrat med so-
ciale og nationale sær-
standpunkter, 1980, for-
siden.*

Han havde som biskop flere misundere og flere fjender, f.eks. lensmanden på Århusgård Erik Grubbe til Tjele og klokker ved domkirken Hans Hansen Skonning, hvilket efter hans død blev skæbnesvangert for hans enke, Kirstine Hansdatter, der blev beskyldt for en række skandaløse forbrydelser, herunder et forhold til svigersønnen, men ved herredagen i 1649 blev pure frikendt.

OD

Marcher, Aage Hansen, 1897-1962, rådmand

Efter realeksamen fra Åkirkeby skole blev AM ansat ved Post- og Telegrafvæsnet og kom bl.a til at arbejde i København og Haslev, inden han i 1938 blev forflyttet til Århus som overassistent. AM var medlem af Det konservative Folkeparti og havde i Haslev været medstifter af den lokale KU-afdeling. I Århus kom han også hurtigt ind i det politiske arbejde og var formand for Aarhus konservative Vælgerforening 1948-54 og for det konservative amtsudvalg for Aarhus amt. I 1945 og 1947 var han opstillet som folketingskandidat i henholdsvis Randers og Skanderborg amtskreds.

Han sad i byrådet 1950-54 og igen 1955-62. I den sidste periode var han også rådmand for magistratens 2. afdeling. Han stod her i spidsen for planlægningen af Århus bys fremtidige udvikling på vigtige områder. Det var magistratens 2. afdeling, der beskæftigede sig med bebyggelsesplanerne for Skejby-Lisbjerg, gadeprojekterne for den indre by og opførelsen af Marselisborg Renseværk. Dertil kom planerne for bebyggelsen af det store Vestervang-kvarter og arbejdet med at løse de også dengang store parkeringsproblemer i Århus.

AM søgte i sit arbejde i kommunalpolitik altid efter et kompromis mellem de stridende parter og gennem en saglig forhandling og nøgtern vurdering at nå frem til den bedste løsning. Måske af den grund var han meget vellidt selv af sine politiske modstandere. Hans arbejdsiver og pligtfølelse viste sig lige til det sidste, hvor han på hospitalet fortsatte sine samtaler med medarbejderne om magistratens arbejde.

AM døde efter lang tids sygdom.

KBJ

Marott, Conrad Emil, 1856-1940, redaktør, politiker

EM havde en stor og kontroversiel plads i rigsdagspolitik i 1900-tallets første årtier. Forinden havde han dog også sikret sig en gedigen plads i Århus' historie. Han var uddannet typograf i sin fødeby Store Heddinge, men soldatertjeneste bragte ham til Århus i 1882, hvor

han afbrød den militære karriere og blev ansat på Aarhus Amtstidendes trykkeri. Sammen med Harald Jensen dannede han i oktober samme år Demokratisk Samfund, der skulle skabe interesse for sociale og politiske spørgsmål. Med EM som formand udvikledes foreningen hurtigt, og 30. april 1883 blev det vedtaget at antage Socialdemokratiets program og som første afdeling i provinsen at tilslutte sig Socialdemokratisk Forbund. 1870'ernes hensygnede arbejderbevægelse var dermed reorganiseret. Frem til 1888 var EM en dygtig agitator især for dannelse af fagforeninger. Demokratisk Samfund blev det centrale udgangspunkt for opbygningen af arbejderbevægelsen ikke alene i Århus, men i hele Jylland. I sommeren 1883 blev EM redaktør af Socialdemokratisk Ugeblad, en arbejderavis med et klart partipolitisk sigte. Avisen blev fra oktober 1884 til dagbladet Demokraten, der først lukkede i 1974. EM pådrog sig med sin skarpe pen adskillige pressedomme. I 1888 forlod han Århus for at konsolidere arbejderbevægelsen i Horsens, men han opretholdt de følgende år forbindelsen til Århus og var i 1892 folketingskandidat i byen, dog uden at blive valgt. Det blev han i Odense i 1903. Forude lå turbulente rigsdagsår, der endte med eksklusion af partiet i 1920 på det sønderjyske spørgsmål. Hans vigtige indsats i Århus med genrejsningen af byens (og provinsens) arbejderbevægelse var og er dog fortsat uantastet.

Jens Topholm: Emil Marott, Århus 1980. Chr. Jansen: Fra Demokratisk Samfund til socialdemokrati, i Ib Gejl (red.): Parti og by, 1983

KT

Marselis, Constantin, 1647-1699, baron, godsejer

CM var født i Amsterdam som søn af en storkøbmand, der som dansk faktor og kommissarius i Amsterdam kom til at spille en rolle som leverandør af våben til den danske hær. Constantin drog efter tre års studier i Leiden sammen med broderen Vilhelm, den senere baron Güldenchrone på Vilhelmsborg og Moesgård, ud på en studierejse til Frankrig, Østrig og Italien, hvorfra den danske konge Frederik 3. i 1667 kaldte ham og broderen til Danmark for at overtage bestyrelsen af de godser, som faderen havde overladt dem. CM udnævntes samtidig til hofjunker, året efter eller i 1670 til kammerjunker, og i 1680 blev han optaget i friherrestanden, og hans hovedgård Havreballegård med gods blev ophøjet til baroniet Marselisborg. Han boede dog på Stadsgård, som han i 1677 havde ladet ombygge og givet navnet Constantinsborg, og som i 1683 fik tillagt frihed som sæde-

gård. Han ejede også andre godser, havde med hustruen fået part i Palstrup og fik efter faderens død i 1675 de betydelige norske godser Fosseholm, i Buskerud fylke, solgt 1695, og Nygård, i Østfold fylke. Det var dog som ejer af hovedgården Havreballegård eller Marselisborg og med sit navn Marselis, han kom til at få betydning for Århus. I byen ejede han en af de store gårde på Store Torvs nordside, ved Borgporten. Navnet Marselis lever i dag videre i navnene på en halv snes Århus-firmaer og institutioner, navnet Marselisborg ikke blot i det slot, som med grundlag i gaver fra hele landet, men især Århus blev opført i årene 1899-1902 og skænket den daværende prins Christian og prinsesse Alexandrine, men også i institutioner som Marselisborg Hospital og Marselisborg-Hallen og i flere sportsklubber samt det folkelige Marselisløbet.

Efter CMs død fik enken i 1703 af Constantinsborg oprettet stamhuset Constantinsborg, der med sine over 900 tdr. hartkorn var omtrent lige så stort som baroniet Marselisborg. Da hun døde i 1706, blev hun sammen med manden med en selv for den tid usædvanlig pragt-udfoldelse begravet i Århus Domkirke, hvor man endnu i et særligt kapel ser hendes og de to ægtefællers (hun giftede sig i 1703 med baron Peter Rodsteen) prægtige epitafium, udført af den fremtrædende italienske billedhugger Thomas Quellinus i sort og hvidt marmor og med portrætstatuer af de tre personer. Familiens økonomiske formåen fremgår her af, at betalingen for epitafiet var på 6.450 rdl., svarende til værdien af henimod en halv snes af de store købmandsgårde på byens fornemste strøg.

OD

Martin, Jakob, 1887-1968, redaktør, politiker

I 1928 tiltrådte JM redaktørposten på Århus Amtstidende, og her sad han, efterhånden som en af landets mest respekterede presse-mænd, i 30 år.

JM var redaktørsøn fra Sorø. Hans far redigerede venstrebladet Sorø Folketidende, og sønnen kom i journalistlære her. Efter endt uddannelse tog han på højskoler, bl.a. Askov i 1906 og 1907, hvor han kom i stærkt selskab. Her gik Knud Kristensen og Bertel Dahlgård, Viggo Cavling, Erik Appel og en del flere personer, der skulle sætte deres præg på fædrelandet. Han underviste efter læreårene en tid på højskolen i Jørlunde, indtil han havnede i journalistikken, nemlig på Næstved Tidende. I 1913 blev han redaktør for Ærø Folketidende, et par år senere for Morsø Folkeblad, før han i 1928 kom til Århus og kom til at lede bjørnbakkernes gamle blad. De gamle og stærke poli-

tiske modsætningsforhold, der var kommet til udtryk i de lokale aviser, var da udjævnet, men en gammel politiker udtalte dog ved JM's ansættelse: »Nå, nu har grundtvigianerne altså erobret Århus Amtstidende!« En ejendommelighed var det for øvrigt, at bladets foregående redaktør til 1920, K. Hansen, var vokset op efter konfirmationen i JM's barndomshjem, hvorefter han senere via Politiken var kommet til Århus. Bladet var noget misrøgtet, da JM trådte til, men fra 1934 gav det igen overskud, og oplaget blev stabiliseret ved ekspansion i yderdistrikterne. Især stod bladet stærkt i det sydlige Djursland. Fremgangen fortsatte under krigen, men fra midten af 1950'erne gik det ned ad bakke. 1965 blev det en aflægger af Grenå Folketidende, efter at JM i 1958 havde forladt redaktørposten. MJ's ledere var meget citerede; det blev sagt om ham, at lederskribentvirksomheden egentlig var den eneste del af journalistikken, der interesserede ham.

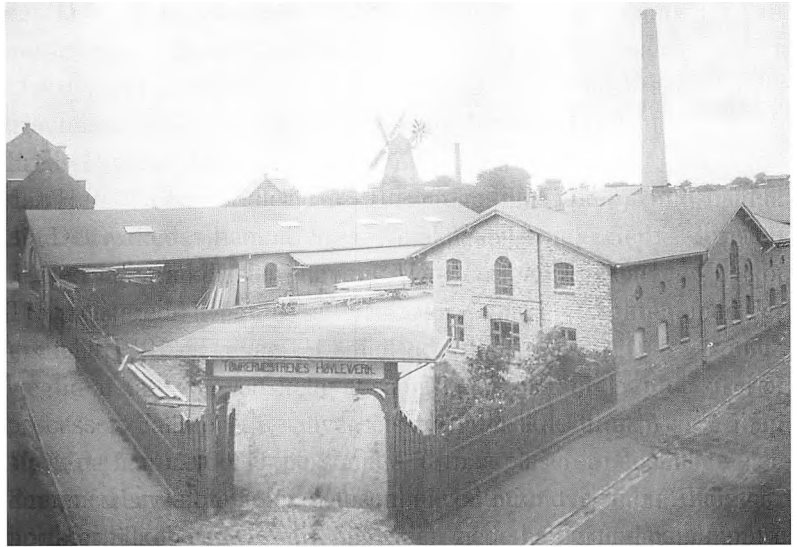
JM kom i Folketinget for Venstre i 1950, sådan set ved en valgteknisk ejendommelighed på et tillægsmandat. Her sad han i 10 år og gav udtryk for sit liberale menneskesyn. Han var et af de medlemmer, der blev lyttet til, ikke mindst på grund af hans stilfærdige form med lune og tørre bemærkninger. I byrådet sad han 1946-50.

IG

Meden, Marinus, 1827-1902, købmand, trælasthandler

MM blev født i Holstebro som søn af en drejermester. Sammen med købmand B. Hjelm åbnede han i 1852 et firma i Mejlgade, der efter datidens skik foruden at handle med trælast tillige handlede med kolonialvarer, korn og foderstoffer m.m., idet den i hovedsagen var baseret på handel med landbrugerne i oplandet. Ved en deling af forretningen i 1854 fortsatte MM den del, der omfattede trælast og bygningsartikler og blev i denne branche den første specialforretning i Århus. 1896 overdrog han forretningen til J. M. Jakobsen og P. Petersen, der fortsatte den under firmanavnet Aarhus Tømmerhandel. I 1875 var han sammen med købmændene H. Jørgensen og Petersen & Matzen medvirkende ved oprettelsen af Aarhus Damp-, Save- og Høvleværk. Efter en voldsom brand på Høvleværket i 1883 benyttede både Jørgensen og MM anledningen til at trække sig ud af virksomheden og afhændede deres andele til Petersen & Matzen. Skønt MM var en kendt person med et ry for faglig dygtighed, havde det offentlige liv ingen større tiltrækning for ham. Han var medlem af bestyrelsen for Århus Handelsforening 1867-69 og sad i Århus Byråd 1879-90, hvor han især ydede en indsats i sygehusudvalget 1879-81, forskøn-

*Høleværket, som Me-
den solgte sin tredjedel
af i 1883/84, ses her i
1900 fra hovedporten
på hjørnet af Hjortens-
gade og Saltholmsgade.
Vesterbro Mølle, der ses
i baggrunden, var i
brug til den blev revet
ned under 1. verdens-
krig.
Foto i Erhvervsarkivet.*

nelsesudvalget 1879-81 og skoleudvalget og skolekommissionen 1882-90.

HV-S

Meulengracht, Harboe, 1767-1853, købmand

HM blev født i Århus som søn af ejeren af Århus Mølle, Lars Chr. Meulengracht. Han havde en betydelig forretning og var tillige skibsræder. Hans skibe gik både i oversøisk fart og på sæl- og hvalfangst ved Grønland. Han havde desuden et trankogeri uden for byen, hvor fangsterne blev forarbejdet. Afsætningen og indtjeningen var god på en tid, hvor en stor del af belysningen, også gadebelysningen, bestod af tranlamper. I 1816 byggede han gården Lille Torv 2, på det tidspunkt en af de fornemste bygninger i byen, hvor de kongelige logerede, når de besøgte Århus. Både Christian VIII og Frederik VII med grevinde Danner boede i gården på Lille Torv, og især var arveprins Ferdinand og prinsesse Caroline hyppige gæster. Bygningen blev senere ombygget af den efterfølgende ejer J. U. Gerdes. HM var en af de fornemste personer i byen; han var medstifter af Kronprinsens Klub, æresmedlem af Polyhymnia og blev udnævnt til agent (dvs. kgl. hofleverandør), en dengang meget eftertragtet titel; senere blev han udnævnt til justitsråd.

HV-S

Meulengracht, Lars Christopher, 1837-1903, bryggeriejer

LCM stammede fra en gammel købmandsfamilie i Århus. Hans farfar

Lille Torv set mod Store Torv ca. 1843 med en indtagende skildring af købstaden, som på det tidspunkt kun havde omkring 5000 indbyggere. I den treetages ejendom til venstre boede justitsråd Harboe Meulengracht og i den følgende købmandsgård med gråkalket forhus residerede Marcus Galten Bech. Umiddelbart foran Domkirken ses det barokke rådhus fra 1750 som point de vue fra Lille Torv. Bindingsværksgården til højre er nu Borgmestergaarden i Den Gamle By. Stemningen understreges af torvehandlen og de topede brosten, hvor borgerne promenerer uhindret af trafikken. Motivet findes også som litografi, der er gengivet i bind 2 side 48.

Oliemaleri af F.W. Otte 1848. Tillh. Århus Stiftstidende.
Foto Axel Schiøtt.

var den lokale matador Harboe Meulengracht, der var købmand og skibsreder i Århus. LCM opnåede aldrig at kende sin far, Lars Christopher Meulengracht, som døde, før LCM blev født. Han voksede op i bedsteforældrenes købmandsgård på Lille Torv under opdragelse af sin mor, præstedatteren Jacobine Bech.

I 1852 kom den 15-årige LCM i handelslære hos sin onkel og senere svigerfar, Malthe Conrad Lottrup, der på dette tidspunkt drev et større brændevinsbrænderi på Vestergade. For at dygtiggøre sig rejste LCM i 1856 til København. Her tog han i 1861 borgerskab som grosserer. Året efter rejste han videre til London, hvor han med held etablerede sin egen forretning. Svigerfaderen kaldte kort før sin død i 1870 LCM tilbage til Århus for at overdrage ham ølbryggeriet Ceres. Da LCM overtog Ceres i 1871, var bryggeriet i skarp konkurrence med en af byens anden større bryggerisammenslutninger, Aktiebryggeriet Trøjborg, men efterhånden lykkedes det ham at opkøbe dette bryggeri og blive byens eneste på området. I bestræbelserne på at gøre Ceres til den førende i Jylland påbegyndte LCM en rationalisering og modernisering af bryggeriet. Han var ikke bange for at investere i virksomheden, hvilket blandt andet betød, at Ceres i 1870'erne købte en dampmaskine af Frich's. Moderniseringsprocessen varede frem til århundredskiftet og lykkedes på grund af LCMs sagkundskab samt hans evne til at ansætte medarbejdere på det rigtige tidspunkt.

For at styrke Ceres indgik LCM i 1898 en samarbejdsaftale med bryggerier i Horsens, Vejle og Fredericia og oprettede i den forbindelse Østjyske Bryggerier A/S. Ved denne lejlighed afhændede han sine aktier i Ceres, og dermed var bryggeriets historie som enkeltstående virksomhed uigenkaldelig forbi.

LCM blev indvalgt i Århus Byråd i 1876 for partiet Højre. Her virkede han især for, at byen fik et tidssvarende vandværk. Som erhvervsmand blev LCM i kraft af sin rigdom byens største skatteyder. En rigdom, som han generøst brugte på velgørenhed, både til enkeltpersoner og institutioner. I øvrigt levede han grandios med sin hustru. De var barnløse og holdt stort hus med tjenerskab og landauer med kusk. Huset var altid fyldt med gæster, og ægteparrets sølvbryllup i 1893 blev holdt i den illuminerede Ceres-have ned til åen, hvor både med »lysballer« sejlede.

LCM døde i Monte Carlo, hvor han altid tilbragte årets første måneder; hans livsværk, bryggeriet Ceres, lever i bedste velgående.

RE

Michaelsen, Johan, 1823-1887, lærer

JM blev født i Norge som illegitim søn af en højere norsk embedsmand og en adelig fransk kvinde. Da moderen senere giftede sig, kom han i pleje hos familien Visby i Agerup ved Fredensborg. Han blev seminarist i 1844 og kom året efter til Århus, hvor han fik ansættelse ved skolevæsenet, først som hjælpelærer og fra 1847 som lærer ved Friskolen.

Det var dog ikke sit skolelærerjob, som JM brugte mest tid på. Kort efter sin ankomst til byen begyndte han en læseforening for håndværkssvende og oprettede senere også en søndagsskole i skrivning og regning for håndværkslærlinge. Han havde en kollektion af Håndværkernes Industrielotteri samt forskellige agenturer. 1861-1886 stod han for en bybude-ekspedition, som besørgede breve, pakker, flytning osv.

JM var en aktiv selskabsmand og holdt af kort- og billardspil. Han var også et meget hjælpsomt menneske, og bedst kendt i byen blev han for sin indsats under kolera-epidemierne i 1853 og 1859, hvor han gjorde et stort stykke arbejde for de syge og deres pårørende. Som en påskønnelse blev han i 1859 udnævnt til Dannebrogsmænd, og for at mindes hans indsats besluttede byrådet tyve år efter hans død at opkalde gaden ved Tietgens Plads på Frederiksbjerg efter ham.

KBJ

Mikkelsen, Carl Ejner, 1890-1972, murermester, entreprenør
EM er murermestersøn fra Århus. Han blev uddannet som murer i faderens virksomhed 1904-08 og tog i 1910 konstruktørexamen. Han tog derefter et år til Norge, og i perioden 1910-16 opholdt han sig i Tyskland, hvorefter han vendte tilbage til Århus og løste borger-skab som murermester og entreprenør samtidig med, at han blev op-taget som kompagnon i faderens virksomhed. 1921 blev han enein-dehaver, og i 1956 blev firmaet omdannet til et aktieselskab, hvor EM blev direktør og bestyrelsesformand. Han har haft mange tillids-hverv og været medlem af mange bestyrelser i Århus, hvoraf kan nævnes nogle få: Århus Diskontobank, Århus Savværk, Århus Mu-rerlaug, Århus Grundejerforening og Jydske Grundejeres Fællesfor-ening. Han var meget interesseret i at fremme den faglige uddannel-se og var aktiv ved oprettelsen af et husbygningsteknikum i Århus, li-gesom han var et aktivt medlem af Jydsk Teknologisk Instituts lokal-udvalg, økonomiudvalg og byggeudvalg. Han kom ind i Århus byråd for Det konservative Folkeparti som suppleant for tømrermester J.P.N. Siig, da denne udtrådte i 1942. Det var kun en kort periode, han beklædte denne post, idet han ikke ønskede genopstilling ved valget i 1946; han ville heller lægge kræfterne i sin store private virksom-hed, som bl.a. har opført Århus Amtssygehus, Strandparken, Århus Universitets hovedbygning med aula og fjernsynstårnet på Søster-høj.

HV-S

Mogensen, Alfred, 1900-1986, stadsarkitekt

M var født i Århus, hvor faderen var snedkermester. Han tog svende-brev som tømrer i 1920 og fik sin videre uddannelse på Århus Tekni-ske Skole, hvorfra han fik afgang i 1921. Efter ansættelser på forskel-lige tegnestuer, hvorimellem også en periode på Stadsarkitektens Kontor i Århus, nedsatte han sig i 1931 som selvstændig arkitekt i by-en. I samarbejde med arkitekt Salling-Mortensen vandt han adskil-lige konkurrencer om offentlige byggerier. Han kom således bl.a. til at stå for opførelsen af Hovedbiblioteket i Mølleparken i 1931-34 (1. præmie 1931), Skovvangsskolen i 1935 (1. præmie 1933) og Møl-levangsskolen i årene 1945-51. Sammen med den tidstypiske og ka-rakterfulde stokbebyggelse Strandparken 1935-38 og de fine række-huse på Marselis Boulevard fra 1936 hører de til de gennemarbejde-de byggerier, som udgik fra hans tegnestue, og han blev i 1934 opta-get som medlem af Akademisk Arkitektforening. I 1943 blev hans løbebane ændret, idet han blev hentet ind til stillingen som stadsarki-

*Stadsarkitekt Alfred Mogensen.
Tegning af Eiler Krag i Lokalhistorisk Samling.*

tekt i Århus, et embede han sad i indtil 1968. Den første halve snes år fortsatte han dog sin private virksomhed trods embedsansættelsen. Kort tid efter blev Stadsarkitektens Kontor opdelt i tre afdelinger, hvoraf den ene en byplanafdeling. Mange store byggearbejder blev gennemført af kommunen i løbet af de 25 år, han beklædte embedet, frem for alt skoler, pensionistboliger, plejehjem, men også byggerier, der udgik fra Stadsarkitektens Kontor, gjorde i flere tilfælde Århus til foregangsby. Det gælder for eksempel opførelse af Vorrevangsskolen i 1953-60, der med klasselokalerne placeret omkring små gårdhaver brød med det tidligere institutionsprægede skolebyggeri. M var en praktisk anlagt, fordomsfri embedsmand, selvom han en overgang fik hæftet titlen mandarin på sig. På mange måder var hans embedsførelse præget af baggrunden som selvstændig arkitekt i byen, men også af hans store faglige indsigt og det gennemgående ønske om kvalitet i kontorets arbejde.

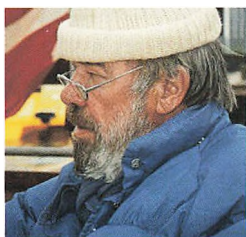
Louis Jensen. Det muliges kunst. Århus, Stadsarkitektens kontor 1994. Demokraten 2.2.1968, Århus Stiftstidende 2.2.1968

BB

Moltke Nielsen, Elmar, 1924-1997, arkitekt

M var en farverig arkitekt, en fremragende akvarelmaler og samtidig passioneret fisker og jæger. Han voksede op i Vejle, hvor faderen var mejeriejer, blev uddannet på Bygmesterskolen i Odense 1943 og herefter på Kunstakademiets Arkitektskole, hvorfra han fik afgang i 1950. Allerede i studietiden indledte han et livslangt samarbejde med den senere professor Knud Friis, og dette samarbejde formåede i et par årtier at præge den danske arkitekturudvikling i en overvældende grad. Som andre samtidige begyndte de med at tegne småhuse, hvor de dyrkede brugen af åbne planer og råbetonkonstruktioner i kontrast til lette glasfacader. Mellem de første selvstændige byggerier var deres egne huse på henholdsvis Amphøvej i 1957 og Højen 5 i 1958, et par feriehuse i Keirup på Helgenæs fra 1960, højhusene på Marselis Boulevard fra 1961, en villa på Lyngbakkevej fra 1962, den tretages rækkehusbebyggelse Marienlund fra 1962 og hotel Tre Ege i Brabrand, ligeledes fra 1962. En studierejse til Le Corbusiers betonkirke i Ronchamp i 1960 og til det nybyggede schweiziske betonbyggeri Siedlung Halen ved Bern i 1964 påvirkede de unge arkitekters arkitekturopfattelse og førte til en frodig arkitektur med et stilfærdigt, robust formsprog i tilstræbt harmoni med det omgivende landskab. De første byggerier, hvor dette nybrud i den danske arkitektur

*Elmar Moltke.
Foto Friis og Moltke
A/S.*

Hotel Marselis ligger på kystskrænten, lige ved indkørslen fra Strandvejen til Marselisborgskovene. Det er opført i 1967 af Knud Friis og Elmar Moltke Nielsen i samarbejde med Thyge Klemann. Den lange, tredelte bygning er til-lukket mod landsiden, mens den åbner sig mod bugten og fornemt udnytter den storslåede udsigt over Århus-bugten fra værelser og restaur-ant. Hotellet er opført i mørke, brunrøde tegl- sten, og der er overalt arbejdet med kraftige bygningsdetaljer og ru- stikke materialevirknin-ger.

Foto Friis og Moltke A/S.

kom til udtryk, var det betonstøbte Hotel Lakolk på Rømø. Tegnestu- en blev i løbet af få år en af landets førende og opførte talrige store og markante byggerier i både Danmark, Tyskland og USA. Det var frem for alt skoler, rådhus, kongrescentre, hoteller og boligbebyggelser. Der blev udviklet nye og funktionelle bygningstyper til rådhus og skoler, baseret på overdækkede gader og vandrehallen med adgang til flere etager. Udformningen understøttede samtidens ønske om frie samværsformer. I og omkring Århus kan fremhæves Hotel Mar- selis fra 1967, Vestervang fra 1971 og 1986, Scanticon fra 1969, Ris- skov Amtsgymnasium fra 1969, Klyngehusene Tingstedet fra 1970, Odder Rådhus fra 1971, Skjoldhøjkollegiet fra 1973, Skanderborg Amtsgymnasium fra 1973, Ellevangskirken fra 1974, Skjoldhøj Kirke fra 1984, Rømerhaven i Brabrand fra 1989 og Skelager Kirke i Skejby fra 1990. Byggerierne medførte adskillige hædersbevisninger, frem for alt Træprisen, Betonprisen og Møbelprisen. Det karske materia- levalg og en kunstnerisk farvesætning, som næsten altid skete i sam- arbejde med maleren Emil Gregersen, var i et par årtier kendemær- ket for tegnestuens byggerier og blev af samtiden betegnet Den jyske Brutalisme. Ofte var byggerierne gesamt-kunstwerke, hvor alt – fra bygning og haveplaner til møbler og kunstnerisk udsmykning – var lagt i hænderne på arkitekterne.

Poul Erik Skriver: Friis og Moltke. Kbh. 1997

BB

Bronzebjørnen på Filtenborgs Plads er skænket af Alfred Mougaard. Foto i Lokalhistorisk Samling.

Mougaard, Alfred, 1905-1993, entreprenør, rådmand

Under 1930'ernes store arbejdsløshed ankom AM, der var bondesøn fra Viborgegnen, til Århus med kun 4 kr. og 72 øre på lommen. Han havde i 1929 fået svendebrev som murer, og i Århus tog han tre år senere eksamen som bygningskonstruktør. I 1935 startede han sin entreprenørvirksomhed, der hurtigt kom til at omfatte en stor del af ejendommene ved Harald Jensens Plads. Sammen med bl.a. skolebyggerier (især Skt. Knuds Skole, Frydenlundskolen og Vejlby Skole) er dette AMs mest markante bidrag til nutidens Århus. Som stor-entreprenør fik AM hurtigt en række tillidshverv. Fra 1951 repræsenterede han byens murermestre i Aarhus Haandværkerforenings bestyrelse, og 1969-77 var han foreningens formand. I kraft af sin stærke position i byen blev han indvalgt i byrådet i 1954 for de konservative. 1962-64 var han rådmand for 2. afdeling (teknisk forvaltning), og 1966 blev han rådmand for 5. afdeling, der omfattede Århus kommunale Værker og Århus Sporveje. Som sådan nåede han at være vognstyret på den sidste sporvogn i 1971, samme år som han forlod byrådet. Bronzebjørnen, der siden 1956 har stået på Filtenborgs Plads og er udført af billedhuggeren Carl Lobedanz, er skænket af AM.

KT

Mousten, Christen (Kristen) Jensen, 1875-1962, byrådsmedlem

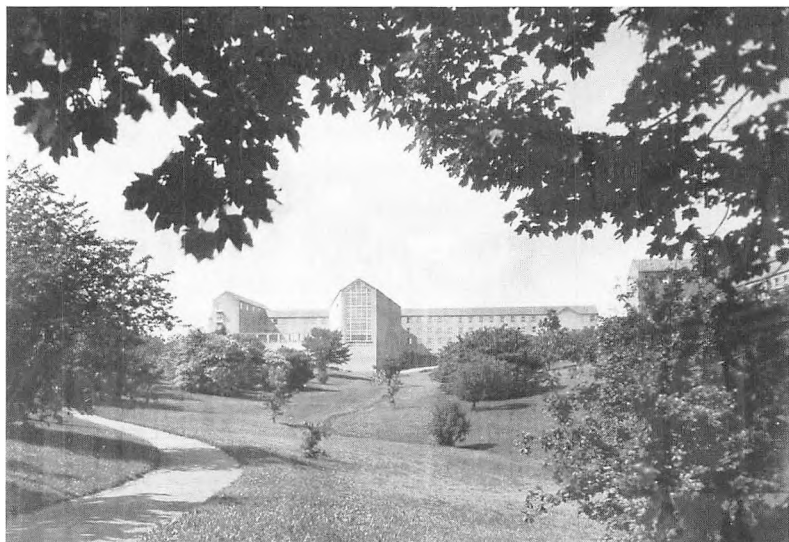
Med en seminarieuddannelse fra Silkeborg kom KM til Århus i 1903, hvor han blev ansat ved skolevæsenet, først ved Nørrebrogades skole, senere ved Finsensgades skole. 1921-45 virkede han ved Valdemarsgade skole som overlærer og skoleinspektør. Han blev indvalgt i byrådet i 1906 og var i de følgende 40 år Socialdemokratiets nok mest trofaste byrådsmedlem. Han var formand for hospitalsudvalget fra 1909 til sin afgang i 1946. Kommunehospitalets udvikling fra et mindre provinssygehus til et stort, moderne hospital skete således under KMs ledelse. Fra 1929 blev han tillige formand for skoleudvalget. De to sagsområder, skole- og sygehusvæsen, var under KM i sikre hænder. Han var en præcis, beskeden og venlig mand, der blandede sig uden om kiv og strid. Med en enestående evne til at koncentrere sig om en sags realiteter nåede han altid gode resultater under de mange forhandlinger.

KT

Møller, Christian Frederik, 1898-1988, arkitekt, professor

CFM blev født i Skanderborg og blev allerede i sin uddannelsestid

Universitetets nye hovedbygning fra 1946 står som et højdepunkt i C.F. Møllers virke, og bygningens fine samspil med omgivelserne kommer til sin ret på dette billede, da beplantningen endnu ikke havde lukket for udsigten.
Foto 1948 i Lokalhistorisk Samling.

knyttet til Axel Høeg-Hansens tegnestue. Her tegnede han som 20-årig sin første bygning i Århus, en skotøjsfabrik i Grønnegade. Han fortsatte sin uddannelse på Kunstakademiet i København og blev her knyttet til professor Kay Fiskers tegnestue. Det udviklede sig til et kompagniskab i København, som imidlertid blev indledningen til CFMs virke i Århus. I begyndelsen af 1930'erne vandt han og Kay Fisker arkitektkonkurrencerne om Århus Kommunehospitals udvidelse og om Århus Universitet. Det sidste blev afgørende for CFMs liv. Ønsket om at få lokale kræfter inddraget i universitetsbyggeriet fik ham straks til at flytte tilbage til Århus, og her boede han resten af sit liv. Universitetet repræsenterede ved de første bygningers indvielse i 1933 en modificeret dristighed, en tillem্পning af funktionalismen, som senere er blevet kaldt den danske funktionelle tradition. For samtiden var det nok dristigheden, der faldt mest i øjnene, og universitetsbyggeriet blev i 1930'erne kritiseret af høj og lav, og CFM blev endog udsat for fysisk forulempning. Vendepunktet kom med opførelsen af universitetets hovedbygning i 1940'erne. På det tidspunkt havde CFM ophævet kompagniskabet med Kay Fisker, og kan der være tvivl om den præcise fordeling af æren mellem de to for de ældste universitetsbygningers vedkommende, tilfalder æren fra og med hovedbygningen alene CFM. I denne er det lykkedes ham på en enestående måde at omforme det massive pres for monumentalitet, som han blev udsat for, til en helstøbt bygning, der i pagt med universitetsbyggeriets overordnede ideer lader det monumentale vokse

frem gennem materialernes enkle og stærke samspil og modspil med terrænets former. Det er hans hovedværk som arkitekt. CFM fortsatte som universitetets arkitekt omtrent til sin død i 1988, og hans indsats her bestod ikke kun i at forme – eller overvåge – de bygninger, der faktisk blev opført, men mindst lige så meget i at værne om helheden i den samlede universitetspark, som tilbagevendende blev truet af snævert økonomisk eller prestigemæssigt farvede bestræbelser. Med universitetsparken er der skabt et kulturelt monument på internationalt plan.

Hvis Høeg-Hansen blev den indre bys arkitekt, blev CFM Ringgadekvarterets. De store arealer fra den gamle bymark gav her plads til et omfattende institutionsbyggeri, som CFM i høj grad har præget. Når bortses fra Møllevangsskolen har CFM tegnet næsten alle bygningerne på vestsiden af Ringgaden fra Paludan-Müllersvej til Viborgvej. Han fik imidlertid også opgaver i den indre del af byen og viste her en større variation i de arkitektoniske udtryk. Tilbygningen til Kate-dralskolen fra 1957 danner således en harmonisk helhed med de ældre bygninger gennem en bevidst valgt forskellighed, hvorimod tilbygningen til Teateret i det ydre søges sløret mest muligt. Det er heller ikke umiddelbart tydeligt, at Stormagasinet Salling har samme arkitekt som sparekassebygningen på hjørnet overfor, skønt de tidsmæssigt falder nogenlunde sammen.

CFM var kongelig bygningsinspektør 1953-68 og blev i 1965 professor ved og rektor for Arkitektskolen ved dennes start. Her fortsatte han, til han faldt for aldersgrænsen i 1968, om end hans indsats mere bestod i at give prestige til den nye institution end i et aktivt engagement i dens daglige arbejde. Han fortsatte med at komme på sin egen tegnestue til 1988 og kunne da se tilbage på 70 års virke som arkitekt, heraf ca. 60 år i den by, som umiskendeligt var kommet til at bære hans mærke.

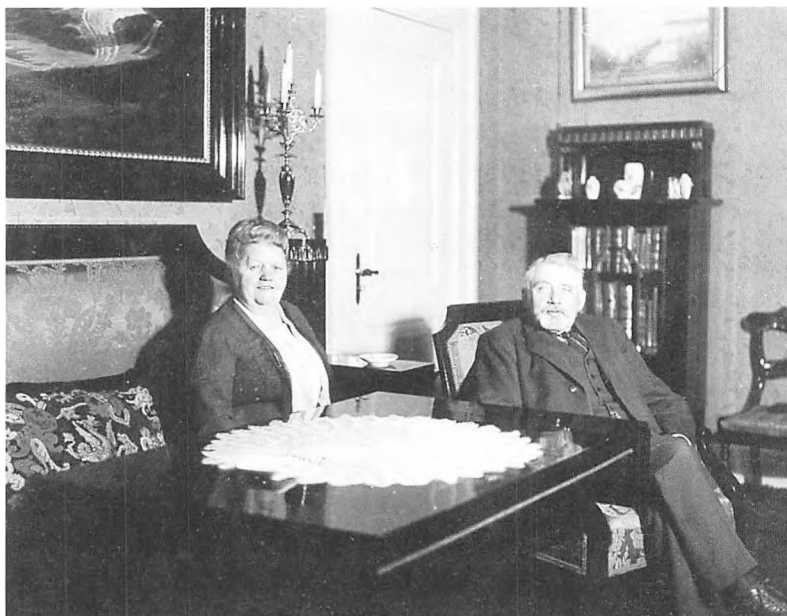
JF

Møller, Jens Christian, 1858-1945, fabrikant, politiker

JCM var husmandssøn fra Herningkanten. Efter konfirmationen kom han i manufakturlære i Vejle, hvor han afsluttede sin læretid 1877. I nogle år derefter rejste han rundt som uldkræmmer og havde ansættelse som prokurist i Horsens, før han i 1883 i kompagniskab med Chr. Christensen slog sig ned som trikotagehandler i Århus. Forretningen udvidedes 1890 med bl.a. maskinstrikkeri samt børne- og damekonfektionfabrikation, men i slutningen af halvfemserne trak JCM sig ud af denne virksomhed og oprettede eget firma med

J. Chr. Møller boede på Strandvejen 96 i villa Solhjem, som han i 1903 lod arkitekt Thor- kel Møller tegne og op- føre. Den hvide toeta- gers villa med karnap- tårne i »lidt amerikani- seret kolonistil« står endnu som hjemsted for Rudolf Steiner-skolens børnehave. Han er her fotograferet sammen med hustruen Antoinet- te Christine i anledning af guldbrylluppet i 1932.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

trikotagefabrikation og engroshandel i Skt. Pauls Gade. I løbet af de følgende årtier voksede det til at blive et af landets største i branchen. Han ledede firmaet i næsten 40 år til 1938, men havde dog forinden – i 1914 – optaget sin mangeårige medarbejder V. Wohlert som medejer samt 1923 omdannet det til aktieselskab. Virksomheden blev derefter afhændet til byens storvirksomhed i tekstilbranchen, De Forenede Jyske Farverier og Trikotagefabrikker, som JCM næsten uafbrudt siden oprettelsen i 1914 havde været bestyrelsesformand for.

Ud over sin virksomhed havde JCM bredt spændende interesser både inden for sin branche og i det politiske liv. Han var formand for Tricotagegrossistforeningen 1904-14 og sad senere i en længere årrække i bestyrelsen for Tekstilfabrikantforeningen. Som erhvervsmand tilsluttede han sig Højre/De Konservative og var i årene 1904-23 Århus-vælgerforeningens formand samt valgt til Landstinget 1918-28. Hans største politisk indsats blev dog gjort i byrådet, hvor han havde sæde i 25 år fra 1909 til 1934. I hele perioden var han partiets gruppeformand og ordfører og sad som sådan i alle de vigtigste udvalg, hvor han med sin indsigt og grundighed satte sit præg på arbejdet, og både her og i byrådssalen markerede han partiets standpunkter fast og åbenhjertigt, men dog ikke udæskende.

EKJ

Møller, Thorkel, 1868-1946, arkitekt

TM arbejdede som konduktør hos Martin Nyrop ved opførelsen af Københavns Rådhus og hos Hack Kampmann ved opførelsen af Århus Teater og slog sig derpå ned som arkitekt i Århus år 1900. Han blev en af pionererne i arbejdet på at inddrage arkitekter i udformningen af byens huse, ikke blot facaderne, men også grundplanerne. I de næste 40 år kom han til at sætte sit tydelige præg på byens udseende, ikke mindst midtbyen, hvor mange af de gamle huse måtte vige for nyere. Hans facadetegninger var meget gennemarbejdede og var oprindeligt præget af pudsede mure, som det f.eks. kan ses på Bispehus på hjørnet af Skolegade og Skolegyde, men blev efterhånden afløst af rødstensbygninger, ofte med sort tag. Den første større byggeopgave, han fik overdraget, var den gennemgribende ombygning af Hotel Royal, som han foretog sammen med Eggert Achen i årene umiddelbart efter århundredskiftet, og de to arbejdede også sammen om Ny Jydske Kjøbstad Creditforenings monumentale hus på Åboulevarden 1910. Årene omkring 1910 blev hans frodigste periode som arkitekt. Fra denne tid stammer også Jomsborg ved Europaplads og den kunstfærdige ejendom ved siden af jernbanebroen i Spanien samt hans hovedværker i Århus: Marselisborg og Skt. Josephs hospitaler. Med årene forenkledes hans stil, hvilket tydeligt ses i facaden på trikotagefabrikken på Silkeborgvej samt i belysningsvæsenets kontorbygning i Spanien, 1937, der er det vigtigste værk fra hans senere år. Sammen med Hack Kampmann, Frimodt Clausen, Høeg-Hansen m.fl. har TM æren af at have givet Århus et markant arkitektonisk løft i årene efter århundredskiftet 1900.

JF

Mønsted, Rasmus Otto, 1838-1916, købmand, fabrikant

OM er proprietærsøn fra Lyngsbækgård ved Femmøller. Efter konfirmationen kom han i lære hos købmand Winding i Grenå, hvor han lærte i syv år. Derefter var han i Roskilde hos en købmand i to år og i det københavnske handelshus Halberstadt og Mannheimer i tre år. Dette firma hjalp ham i gang med egen forretning i Århus i 1865, en forretning i korn, foderstoffer og smør. 1869 flyttede han til den kendte mønstedske gård i Vestergade, som han dog først kom i besiddelse af i 1893, da han købte ejendommen af enken til J.M. Mørk, konsul og redaktør på Stiftstidende. I mellemtiden var han blevet en hovedrig mand, der i 1890 i skattebetaling endog havde passeret brygger L.Chr. Meulengracht på Ceres. I begyndelsen var det især smørret, der interesserede OM. Han købte det direkte af bønderne

Mønstedes oprindelige margarinefabrik i Vestergade blev fuldstændig ødelagt ved en brand i 1900. En del af den nye, der opførtes året efter, ses her på billedet fra 1924, der også bagerst viser hovedbygningen og porten mod Vestergade. Forrest til højre en af fabrikkens lastbiler (de første i byen) med de store reklamer. Også på dette område var Mønsted pioner.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

samtidig med, at han gennem oplysningsarbejde søgte at forbedre dets kvalitet. Han samarbejdede på området med Hans Broge, sammen med hvem han i 1868 indbød til den allerførste udstilling af vintersmør. To år efter giftede han sig med Broges datter, Anna Sophie. Snart begyndte OM at eksportere smør i blikdåser, og i 1876 stiftede han firmaet The Danish Preserved Butter Company, der fik et betydeligt omfang. I 1878 fik han sølvmedalje for sit smør på verdensudstillingen i Paris.

Efterhånden tog bønderne i stigende grad hånd om smørproduktionen gennem andelsmejerierne, men samtidig interesserede OM sig for »kunstsmør«, margarine, bygget på vegetabiliske fedtstoffer. Dette produkt var før 1880 blevet indført fra Holland og Norge, og OM begyndte at eksperimentere med fremstillingen. Det kostede ham uhyggeligt mange penge i begyndelsen, men fra 1883 producerede han fra egen fabrik i Vestergade, kaldet Århus Butterine Compagni. Landbruget erklærede krig mod det nye produkt, og lovgivningen i 1880'erne lagde utallige hindringer i vejen for OM, der måtte konstatere, at eksport reelt var umulig. Derfor byggede han et par margarinefabrikker i England, hvoraf den ene, i Southall ved London, blev verdens største. I 1898 blev de to fabrikker slået sammen til et aktieselskab med OM som formand. Også i Helsingfors og Warszawa blev der oprettet fabrikker. OM lagde mange kræfter i markedsføringen af sin margarine. Fra 1909, samme år som han omdannede Århusfabrikken til aktieselskab, præsenterede han sit produkt som mærkevare, OMA, som betød Otto Mønsted, Århus. I 1892 var OM meget

naturligt med til at stifte Århus Oliefabrik, hvorfra han fik de olier, som før måtte importeres. Det var i disse år, OM tjente styrkende med penge. Fra midten af 1870'erne solgte han majs til landmændene, der brugte det som foder. I 1896 stiftede han sammen med fem andre store købmandsfirmaer i Århus, Randers og Horsens Korn- og Foderstof Kompagniet, der med sin størrelse kunne tage store oversøiske ladninger af foderstoffer hjem. Da Kompagniet blev aktieselskab i 1913, blev OM formand.

Fra 1885 til 1890 sad OM i byrådet uden dog at sætte sig større spor. Han var med til at oprette Telefonselskabet og var formand for Handelsforeningen, men især Århus Teater havde hans store interesse. Han gik i spidsen med at tegne aktier, da teaterbygningen skulle opføres, og han bekostede teatrets indre udsmykning.

Allerede i 1898 var han flyttet til København, hvor han i Kristianiagade lod opføre en pragtvilla, der efter krigen blev hjemsted for den sovjetiske ambassade. Før han rejste, skænkede den barnløse mand store beløb til velgørende og sociale institutioner; især arbejdernes sygekasse på fabrikken blev tilgodeset. Fra København styrede han sit forretningsimperium til sin død. Hans enke overlevede ham til 1934. Ved hendes død gik formuen på 23 millioner kr. ind i en fond, der skulle bidrage til udvikling af Danmarks handel og industri.

Jesper Strandkov, Peter Sørensen og Kurt Petersen: Pioneren Otto Mønsted, 1998

IG

Mørk, Johannes Magnus, 1827-1889, købmand, politiker, redaktør
M var købmandssøn fra Århus og blev selv uddannet som købmand. I nogle år drev han forretning. men det er som politiker og redaktør, han blev kendt i Århus.

Efter at have gennemgået den videnskabelige realskole kom han i lære hos en købmandsenke i Studsgade. Efter et par års læretid fortsatte han uddannelsen hos Pontoppidan i Hamborg og Westenholz i London, og efter yderligere rejser i Europa vendte han tilbage til Århus efter 5-6 års forløb, en usædvanlig grundig uddannelse. Efter at have taget borgerskab i 1852 begyndte han at handle med korn, smør og kul, og han giftede sig med datteren af købmandsenken fra det første lærested. Han blev derved svoger til den aktuelle indehaver, sammen med hvem han etablerede handelshuset Kiørboe & Mørk. I 1854 købte han den gård i Vestergade, der senere blev kaldt den mønstedske, og solgte gården i Studsgade. Fra 1856 førte M

I Mørks redaktørtid havde Stiftstidende sammen med Aarhus Stiftsbogtrykkerie til huse i Mejlgade 48, som A.F. Elmquist havde købt i 1814. For- og baghus ses her i Jens Ølsgaards streg fra omkring 1895, få år før trykkeri og avis i 1900 flyttede til Skolegade. Foto i Lokalthistorisk Samling.

virksomheden videre selv, da Kiørboe rejste til København. Den økonomiske krise i 1857 ødelagde dog forretningen, og efter den tid koncentrerede M sig om politik og offentlig virksomhed. Allerede 1854 blev han indvalgt i borgerrepræsentationen, for hvilken han var formand fra 1858 til 1868, da kommunaloven skabte byrådene. I byrådet sad han derefter helt til sin død, genvalgt med stadig stigende stemmetal. Da han havde 25 års jubilæum i rådet, stiftede forhenværende byrådsmedlemmer et legat i hans navn til gavn for forhenværende medlemmer af byrådet og disses enker, og der blev lavet en festmiddag for ham på Hotel Royal.

M blev Århus Handelsforenings første formand ved stiftelsen i 1862, han var i bestyrelsen for Teknisk Skole og interesserede sig varmt for den historisk-antikvariske samling, forløberen for Århus Museum. 1861-73 sad M i Folketinget, valgt i Århus. Blandt hans stillere fra begyndelsen var godsejer Ingerslev, Marselisborg, M.P. Bruun på Jægergården, Hans Broge og købmand Liisberg. M var nationalliberal på højre fløj, men udpræget realpolitiker med interessen på konkrete sager. Sin største fortjeneste som lokal folketingsmand indlagde han sig i jernbanesagen. Efter hård kamp blev Ms ændringsforslag til loven vedtaget. Den gik ud på, at Århus i stedet for Brabrand skulle være hovedstationen.

1873 forlod M Folketinget for at blive redaktør for Århus Stiftstidende, for hvilken han i mange år havde været politisk medarbejder. Han kendte byen ud og ind, og i hans redaktørperiode blev avisen et lokalblad. Bladet ejedes af en enke, svigerdatteren til den legendariske redaktør A.F. Elmquist. Mod slutningen af 1880'erne prøvede den unge Th. Funch Thomsen at købe bladet. Han kunne ikke skaffe pen-

gene, men enken tilbød at engagere ham som redaktør, hvorefter M blev afskediget. Om der var politiske grunde til fyringen er ikke klarlagt. Samme år døde M af et hjertetilfælde under et ophold i København. Han blev begravet på byrådets foranstaltning og bekostning og fik gaden mellem Åboulevarden og Frederiksgade opkaldt efter sig.

Emanuel Sejr: Konsul J.M.Mørk. Århus Handelsforenings første formand, i Erhvervshistorisk Årbog 1961-62

IG

Niels Knudsen, d. 1180, helgen

NK var søn af den Knud, der havde været konge i triumviratet Svend, Knud og Valdemar, og han nedstammede fra kong Niels, der regerede Danmark 1104-34. Nielslinjen var blevet styrtet fra tronen af det dræbte kongsemne Knud Lavards tilhængere, der i 1134 sejrede i det blodige slag ved Fodevig. Valdemar den Store, der siden 1157 regerede som enekonge, var Knud Lavards søn. NK nedstammede fra hans drabsmand Magnus. I 1170 opnåede kong Valdemar den formidable politiske triumf, at han ved en stor kirkefest i Ringsted fik sin myrdede fader ophøjet til helgen. I 1180'erne gjordes i Århus forsøg på at lade en tilsvarende ophøjelse overgå en efterkommer af drabsmanden. Det er perspektivet i historien om århusianeren Niels, der skulle have været helgen i Rom, men måtte nøjes med at blive det i Århus.

Om personen NKs indsats i levende live vides faktisk intet. Den døde NK blev en brik i spillet om den danske trone. Hans eventuelle anerkendelse som helgen ville kunne bruges til at legitimere ham og hans forfædre som retmæssige tronkrævere. En broder til NK hed Valdemar; han var blevet biskop i Slesvig, men havde ambitioner om at blive konge i Danmark. 1192 blev bisp Valdemar taget til fange og indsat på Søborg slot. Han måtte blive i sit fængsel helt til 1206. Om nogen standsning af Niels/Nicolausdyrkelsen i Århus blev der dog ikke tale; og efter bisp Valdemars frigivelse 1206 var det næppe heller så påkrævet. Nielslinjen var omsider færdig i dansk politik.

Det var til gengæld Nielsdyrkelsen i Århus ikke. Hovedkilden til vor viden om NK er et skrift, som er blevet til ved Skt. Clemenskirken i Århus og har karakter af en helgenlegende. Legenden synes at være blevet nedskrevet en gang i 1250'erne og påny, i ændret form, ca. hundrede år senere. Midt i 1200-tallet havde Nielsdyrkelsen karakter af en helbredelseskult i forbindelse med ganske store offergaver til domkirken. Det lykkedes således ikke Peder Vagnsen at afskaffe Hellig Niels, selv om der blev bygget over hans grav, og Sankt Clemens blev den nye domkirkes skytshelgen. Efter Peder Vagnsens tid udgjorde hans gren af kongeslægten ikke mere nogen trussel mod det siddende styre. Århusbisperne kunne herefter uden risiko for kriser i forhold til kongemagten give los for Nielsdyrkelsen og lade tingene udvikle sig. Og det er åbenbart sket. I 1250'erne forsøgte Århusbispen med kong Kristoffers støtte at få NK kanoniseret. To pavebreve fra 1254 og 1255 pålægger en kreds af danske gejstlige at undersøge pålideligheden af de indberettede jærtegn. Undersøgelsesresultat kendes ikke; men nogen kanonisation blev det ikke til. Imidlertid levede Hellig Niels videre i folks forestillingsverden, og

Axel V. Nielsen. Ca. 1960.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

der synes at have ligget en Nielskilde både i Viby og i skrænten mod havet ved Strandvejen. Efter reformationen levede den forestilling, at Niels lå begravet på Skt. Olufs kirkegård, hvor byen stadig opretholder hans mindesten. Søgningen til Niels' helbredende vand fortsatte, og hans kilde ved Strandvejen blev vedligeholdt, til den måtte vige pladsen for landsudstillingen i 1909. I 1980 markerede byen 800-året for sin helgens død ved at anlægge et nyt monument omkring kilden ved Strandvejen.

HP

Nielsen, Axel Vilfred, 1902-1970, astronom, observator

Han blev snydt for en stjerne, men fik i stedet et krater. Sådan gik det Ole Rømer Observatoriets mangeårige observator. Under en solformørkelse i Middelhavsområdet i 1936 opdagede N en ny stjerne, som kort tid senere »genopdagedes« af en sovjetisk astronom. Da stjernen efterfølgende skulle navngives, trak den beskedne århusianer det korteste strå. Som forsker skaffede N sig i de følgende årtier en smuk placering blandt toneangivende astronomer, og ved en international kongres i Australien i 1974 fandt man, at det var på tide at råde bod på uretten, og det besluttedes at give et krater på månen Ns navn, en ære som tidligere var blevet vist bl.a. Tycho Brahe.

N var i 1926 blevet cand.mag. med astronomi som hovedfag, og allerede året efter knyttedes han som videnskabelig assistent til det af tyskeren Friedrich Krüger i 1911 etablerede observatorium i Århus. Ns ansættelsesmæssige stilling forbedredes i 1946, da han fik titel af observator, og som sådan fortsatte han også efter universitetsovertagelsen i 1956.

Døgnet var for N ikke så meget dagene som nætterne. Time efter time, nat efter nat tilbragte han ved sine instrumenter, og det var ikke alene videnskabelige forskningsresultater, der kom ud af det. Gennem mere end 20 år blev Århus Stiftstidendes læsere i månedlige kronikker holdt orienteret om, hvad der foregik i universet, og det skete i et sprog, som enhver kunne forstå.

I en menneskealder var N fast gæst på Frederikshøj Kro, hvor man uden beregningsmæssige komplikationer kunne se frem til, at »stjernen« inden for 24 timer ville være på plads og klar til dagens hovedmåltid, når solen stod højest på himmelen.

HSN

Nielsen, Christian Carton Valdemar, 1890-1980, rådmand

Med sin grå bowlerhat, et altid velpresset citydress og en paraply i

hånden blev CN for flere Århus-generationer en af byens velkendte skikkelser. Han var husmandssøn fra Lejre, og efter nogle år ved landbruget og som vognmandskusk i Århus fik han i 1913 job ved Århus Oliefabrik. Gennem tillidsmandsarbejde blev han ansopret til det kommunalpolitiske arbejde. I 1929 blev han socialdemokratisk byrådsmedlem, en plads han beholdt, indtil aldersgrænsen på 72 år tvang ham bort i 1962. I byrådet fik han straks sæde i det sociale udvalg, og som formand fra 1933 var han ansvarlig for gennemførelse af K.K. Steinckes socialreform. Efter magistratsordningen i 1950 og frem til 1962 var han rådmand for 3. afdeling (forsørgelses-, hospital- og sundhedsvæsen). Det 43 år lange virke i den kommunale socialpolitik gav ham tilnavne som »byens dyreste mand« og »Christian af slag«. Det sidste stammede fra en lejlighedssang og var ufortjent. CN kontrollerede i forståelig frygt for misbrug af den nye sociallovgivning de sociale ydelser i kommunen og så disse i lyset af kommunens samlede økonomi. CN var en socialdemokrat af den gamle skole og præget af fine menneskelige egenskaber.

Hans interesser kredsede især om børnene, og det var bl.a. på CNs initiativ, at Børnenes Kontor i Århus blev oprettet i 1944; det oprettede fra 1950'erne mange børnehaver, vuggestuer og feriekolonier for århusianske børn. Dertil kom et omfattende engagement i patientforeninger og som formand for købstædernes sociale udvalg. CN var således med til at forme og udvikle forståelsen for mange nye sociale institutioner i takt med velfærdsstatens udvikling. Til det sidste var han »på hat med Århus«, bl.a. i et velopløst 90-års interview i Stiftstidende kun en måned før sin død.

KT

Nielsen, Chr. Frühstück, 1878-1956, arkitekt

CFN var født i Århus, men opvokset i Nykøbing Mors. Efter afgang fra Kunstakademiet i København og et års arbejde i et arkitektfirma i London slog han sig i 1908 ned som arkitekt i Århus. Her kom han især til at arbejde med boligbyggeri, både villaer og etageejendomme. Han tegnede fortrinsvis rødstensbygninger og udviklede sig stilistisk fra en form for nybarok til en mere nyklassicistisk præget stil. Udviklingen kan ses ved en sammenligning mellem de to bygninger, der nok er hans mest betydningsfulde i byen, Borgporten fra 1915 og Christian X og Dronning Alexandrines Stiftelse på hjørnet af Åboulevarden og Grønnegade fra 1927. Af andre arbejder kan nævnes en række ejendomme i Borggade og større byggerier for chokoladefabrikken Elvirasminde i Klostergade. CFN interesserede sig for andre

sider af byens udvikling end den rent arkitektoniske og var således den oprindelige ophavsmand til ideen om en mindepark og også den, der pegede på, at den burde placeres mellem Marselisborg slot og Bugten. Senere gjorde han sig til energisk og vedvarende talsmand for ideen om at rive store dele af midtbyen ned og bygge en bred forbindelsesvej fra Skanderborgvej til Randersvej via Immervad. Denne idé blev som bekendt ikke til noget, hvad en eftertid dagligt kan glæde sig over.

JF

Nielsen, Jørgen, 1789-1853, politimester, byfoged, rådmand
Ledsaget af grevinde Danner besøgte Frederik 7. i 1852 Århus. Festmiddagen fandt sted i Polyhymnia i Kannikegade, og som medlem af komiteen var det faldet i byfoged Jørgen Niensens lod at skulle holde talen for grevinden. En pikant udfordring, som næppe nogen anden var bedre rustet til at tage imod end netop denne den landsfaderlige enevældes loyale, men til enhver tid kritiske og i befolkningen yderst populære embedsmand. Også denne opgave klarede byfogeden, som han gennem årene i Århus siden 1815 havde klareret så meget andet. Politimester, byfoged og rådmand var han blevet, efter at borgmester Fleischer, som tillige var politimester, var død i 1847. Nu skiltes posterne ad. Hertz blev borgmester, politiet skulle N tage sig af. Politiasistent med baggrund i en juridisk uddannelse havde N været siden 1825, og dette indebar i praksis, at han som borgmester Fleischers betroede medarbejder gennem det meste af en menneskealder havde det reelle ansvar for byens politi, vægtere og brandvæsen. Forud herfor havde N fra 1815 til 1820 været fuldmægtig i Hads og Ning herreder med domicil i Århus og i en tid derefter privat praktiserende prokurator med speciale i kriserådgivning til nødstedte godsejere. Studietiden i København 1811-1815 havde været en blanding af juridisk teori og praksis, men uden betydning for den rolle, N senere kom til at spille som toneangivende embedsmand i Århus, var det ikke, at han i sine unge år gav sig tid til at følge Oehlenschlägers og H.C. Ørsteds forelæsninger. Den gerning i det offentlige liv, husmandssønnen fra Egtved oprindeligt havde indledt på herredskontoret i Kolding, fik en dyb og sikker forankring i en omfattende viden om kultur og samfund i almindelighed.
Fra politikammeret i den nielsenske gård i Guldsmedgade 20 udgik gennem de mange år en vedvarende strøm af signaler. N engagerede sig i stort som i småt, men mistede ikke overblikket. Politiet, naturligvis, vægterne, byens belysning og brolægning, brandvæsenet, by-

markens udskiftning. Foruden alt det løse, som samspillet med borgmester og valgte borgere kunne føre med sig. Hvortil kom det selvvalgte, som bl.a. omfattede tegneskolen, spare- og lånekassen og – fra 1844 til 1846 – en plads i stænderforsamlingen i Viborg.

Rasmus Nielsen: Fra det gamle Aarhus, 1902

HSN

Nielsen, Jørgen, 1884-1960, domorganist

JN var sjællandsk bondesøn fra Skælskørkanten. Han lærte at spille af landsbyens spillemand, der havde en fortid som trompeter i Livgarden. 15 år gammel blev han elev og musiker i Poul Hansens orkester i Næstved, hvor han lærte at spille på alle gængse instrumenter, brugt til dansemusik. Fire år senere rejste han til København, hvor domorganist Otto Malling gav ham lektioner i orgelspil, og hvor kapelmester Georg Høeberg underviste ham i violin og klaver. 1907 blev JN organist fra Konservatoriet og blev herefter vikar for Otto Malling. En overgang var han organist i barndomsegnens kirke i Skælskør, men han vendte tilbage til København, fordi orglet i Skælskør var for dårligt.

Ved Arthur Allins afgang som domorganist i Århus i 1915 blev JN hans efterfølger, muligvis efter Otto Mallings intervention; JN var jo bare 31 år. Sideløbende med embedet underviste JN på Det jyske Musikkonservatorium, og han var medstifter af Filharmonisk Selskab. JN var komponist til nogle orgelkompositioner, og han sad i embedet i ikke mindre end 40 år, inden han gik af i 1955. Da var tiden løbet fra ham. Kirkemusikken havde udviklet sig langt fra den romantiske skole, hvori JN havde sine rødder.

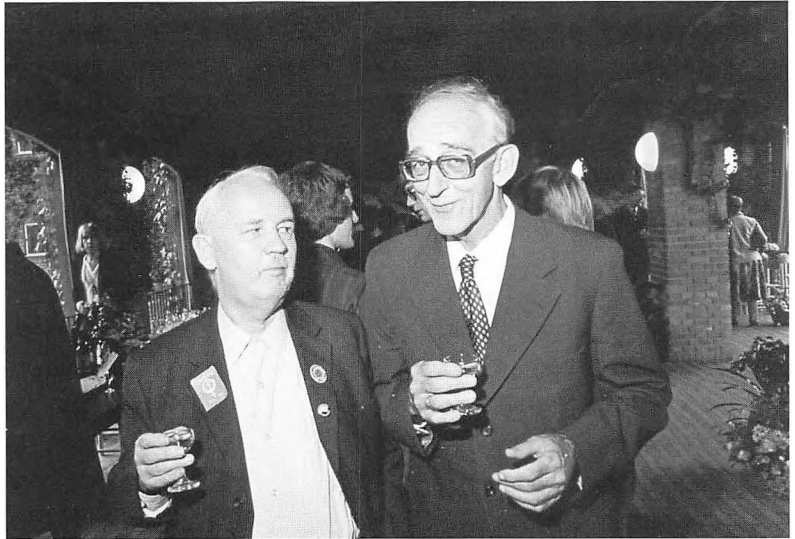
Ole Olesen: Århus Domkirkes orgler og organister, 1984

IG

Nielsen, Niels Åge, 1913-1986, professor, frihedskæmper

Svend Schmidt-Nielsen, magister, lektor, teateranmelder og kronikredaktør, og N havde som studiekammerater og parkkollegianere meget med hinanden at gøre. Schmidt-Nielsen erindrer 1930'ernes universitetsmiljø og glæder sig over, at der var kommunister imellem de mange, han mødte »på Bjerget«. De var kloge og vidende, og de gjorde kollegielivet interessantere, og »den mest fremtrædende var Niels Åge. Jeg kan huske, at det beroligede mig, at han i al sin skarpheit havde borgerlige vaner. Jeg bemærkede, at han indkøbte og spi-

Aarhus Universitets 50 års jubilæum 11. september 1978. I vandrehallen har fotografen »fanget» den netop udnævnte æresdoktor, Carl Heinrich Petersen (tv), i selskab med professor Niels Åge Nielsen. Foto i Universitetshistorisk Udvalg.

ste flødeskumskager om søndagen, når hans kæreste kom på besøg. For mig var det kommunisme med et menneskeligt ansigt«.

N blev student fra Marselisborg 1933 og cand.mag. fra Aarhus Universitet med fagene dansk, tysk og engelsk 1942. Som »rødt« medlem af studenterrådet var N i 1936 en af hovedmændene i Domesaffæren, som skulle forhindre ansættelsen af en nazistisk tysker som lærer ved Aarhus Universitet, og samme år belønnedes han for en prisopgave med en »plovmand«, som straks blev omsat til en 14-dages tur til Sovjetunionen.

Som undervisningsassistent, adjunkt og lektor i nordiske sprog var N fra 1945 til 1966 løst tilknyttet universitetet. Fra 1953 var han fast ansat som bibliotekar ved Statsbiblioteket, men i 1966 fristedes N af et professorat i nordiske sprog ved det nye universitet i Odense. Dette embede bestred han, indtil turen i 1972 gik tilbage til Århus. Her kom N til at beklæde en tilsvarende lærestol frem til den aldersbetingede afgang fra universitetet i 1983. Helt tilbage fra studentertiden var N en af professor Skautrups nære medarbejdere, og fra 1953 til 1973 var han medredaktør af Jysk Ordbog.

Som medlem af DKP var N fra et tidligt tidspunkt engageret i arbejdet med at hjælpe antinazister ud af Tyskland, og fra sommeren 1941 til maj 1945 var han blandt modstandsbevægelsens hovedaktører. I 1942 blev N leder af Frit Danmark-grupperne i Midtjylland, hvilket førte til arrestation 11. december 1942 og fængselsophold i Århus Arrest i næsten fem måneder. Som repræsentant for DKP blev N fra ja-

nuar 1944 medlem af modstandsbevægelsens Midtjyllandsledelse og senere, i marts 1945, af Jyllandsledelsen. Fra den illegale bladvirksomhed havde N bevæget sig over i de almindelige og overordnede modstandsaktiviteter, og meget tyder på, at den personlige motivation sammen med en fysisk og psykisk robusthed betød, at N efter krigens ophør kunne gå ind i det civile liv med kræfter og oplagthed i behold.

Niels Åge Nielsen: Mellem jyske modstandsfolk, 1980

HSN

Nielsen, Oluf Emil, 1898-1970, rådmand

ON var medlem af byrådet for de konservative 1943-66 og rådmand 1958-66. Han stammede fra Fyn, hvor han i en ung alder blev redaktør for Kjerteminde Avis. I 1935 kom han til Århus som leder af Gutenberghus' afdeling for reklamefilm, og i 1951 åbnede han Paladsbiografen på Trøjborg. ON havde været aktiv i KU på Fyn, og i Århus fik han hurtigt politiske tillidsposter. 1954-55 var han konstitueret rådmand for 2. afdeling, og i 1958 blev han rådmand for 5. afdeling (værkerne, sporvejene). Ved byrådsvalget i 1966 pressede yngre konservative ON væk. Idræt og turisme hørte til ONs mærkesager.

KT

Nors, Otto Henrik, 1821-1875, prokurator, bankdirektør, politiker

ON var ikke århusianer af fødsel, men stammede fra Løgstør. Her uddannede han sig til, hvad der kaldtes »dansk jurist«. Det vil sige en jurist, der ad praktisk vej uddannede sig hos forskellige juridiske embedsmænd og uden egentlige foreksaminer tog juridisk eksamen. I 1844 kom han til Århus, da han blev ansat som amtsfuldmægtig på stiftamtmandens kontor. I 1853 blev han udnævnt til prokurator (sagfører) ved underretterne i Århus stift, hvilket betød, at han nu forpligtede sig til at have fast bopæl i byen. I 1864 blev han kancelliråd. Fra 1861 til sin død var han medlem af byrådet. I flere år var han rådets viceformand, og han var i en lang periode formand for fattigudvalget. Han havde fra sin tid som amtsfuldmægtig medbragt sin interesse for og fortrolige kendskab til den kommunale side af lovgivningen. Derudover havde han en evne til i byrådet at skære igennem ørkesløse diskussioner og finde praktiske og mæglende løsninger. I mange betydelige sager kom han derfor til at udøve stor indflydelse, eksempelvis i sagen om Frederiksbjergs indlemmelse i Århus i 1874. I 1871 var han medvirkende til oprettelsen af Aarhus Privatbank.

Norsgade set mod Guldsmedgade 1909. Gaden blev anlagt i 1874 på privat initiativ og navngivet i 1875 efter Otto Nors. Gaden var en af de første i byen, der blev opkaldt efter en person. Først i årene herefter kom det på mode at opkalde gader efter kendte borgere. Foto i Lokalthistorisk Samling.

Han blev valgt til bestyrelsen og senere til direktionen, en post han beholdt indtil sin død. Han var i 1873 på tale som folketingskandidat, men han afslog tilbuddet af hensyn til Privatbanken. Han havde desuden en lang række tillidserhverv. Bl.a. blev han i 1853 valgt til kommunalrevisor og sad i bestyrelsen for et par af byens dampskibsselskaber.

ON fik allerede samme år, som han døde, en gade opkaldt efter sig. Man var begyndt at bygge op ad bakken fra Nørre Allé, og den nyanlagte gade, ud for hvor Guldsmedgade senere blev ført igennem, fik navnet Norsgade.

KBJ

*Erik Nymark.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

Nymark, Erik Melchior, 1901-1976, teglværksdirektør

EN blev født i Skåde som søn af en teglværksdirektør. Efter endt realeksamen i 1919 tog han i 1921 adgangsprøven til Polyteknisk Læreanstalt. Den praktiske uddannelse fik han på en række teglværker, før han i 1927 blev ansat i A/S De forenede Teglværker ved Århus. 1929 blev han prokurist, 1932 underdirektør og 1941 direktør. I dette karriereforløb tog han desuden studentereksamen i 1934. 1945-62 var han direktør for A/S Grundfør Teglværk, derefter for A/S Brickton Handels- og Industriselskab samt en lang række andre selskaber. I 1945 indvalgte han i bestyrelsen for Kalk- og Teglværksforeningen af 1893, hvor han var formand 1949-64. EN var medlem af bestyrelsen af en lang række selskaber og havde flere betydningsfulde tillids-

hverv. Således var han medlem af Jydsk Teknologisk Instituts arbejdsudvalg fra 1943 og formand 1949-58, formand for A/S Det danske Trælastkompagni, medlem af bestyrelsen for A/S Ths. Sabroe & Co., Aarhus Hallen A/S og Aarhus Privatbank. Han blev bestyrelsesmedlem i Dansk Arbejdsgiverforening 1951-64, Industrifagene 1950-64 og Industrirådet 1952-65. EN var formand for Kalk- og Teglværksforeningen af 1893 i den periode, hvor betonelementerne fik deres opgangstid og truede teglindustrien; det var i samme periode, at han stod som foregangsmand i udviklingen af nye teglprodukter, der kunne tage konkurrencen op. På hans initiativ blev Danmarks første murede teglhøjhus, »Charlottehøj« i Århus, opført. Det blev konstrueret og opført i bærende murværkskonstruktioner med specialmørtel og -teglsten fremstillet af Århusteglværkerne.

HV-S

Nørgaard, Frederik, 1861-1937, bankdirektør

FN var københavner. Han fik en alsidig bankuddannelse og erhvervede gennem udlandsophold stor indsigt i fremmede bankforhold og fik gode sprogkunderskaber, der 1886 førte til ansættelse som korrespondent i Landmandsbanken. To år senere overtog han som 27-årig posten som direktør i Aarhus Privatbank, hvor han 1896 afløste Harald Skovby som førstedirektør og bankens leder. Den unge FN satte hurtigt sit præg på arbejdet i banken og engagerede sig desuden snart aktivt i byens offentlige liv både inden for kommunalpolitikken og i organisationsarbejde. Som grossererensøn følte han en særlig tilknytning til handelsstanden. I 1894 blev han indvalgt i Århus Handelsforenings bestyrelse, hvor han fra 1899 havde formandsposten, og han fik desuden sæde i bestyrelsen for Den jydsk Handelsstands Centralforening. Hans arbejde her omfattede bl.a. organiseringen af den nyoprettede Jyske Handelshøjskole, men hans væsentligste indsats i foreningerne var initiativerne til etableringen af en erhvervs-mæssig faglig revisionsvirksomhed samt gennemførelse af en aktieselskabslovgivning. På hans initiativ oprettedes 1898 Revisionskontoret i Århus, den første af sin art i landet, og FN havde sæde i de først aktielovskommissioner 1900 og 1910. Han sad i bestyrelsen for flere af byens virksomheder, bl.a. Det Jysk-Engelske Dampskibsselskab og Århus Trælasthandel. Hans arbejde i byrådet 1899-1908 var præget af hans forhandlingsdygtighed og evne for samarbejde. Med sin baggrund beskæftigede han sig her især med økonomiske forhold, men også den generelle by udvikling havde hans interesse, og ud over arbejdet i udvidelses- og bebyggelsesudvalget sad han i bestyrelsen

for byens forskønnelsesforening og organisationen for Landsudstillingen 1909. Samme år forlod han byen efter udnævnelse til direktør i Københavns Handelsbank, hvor han 1918 blev førstedirektør.

EKJ

Olesen, Jørgen, 1924-1999, fodboldspiller, bankmand

Hvis det skal diskuteres, hvilken spiller, der havde størst betydning for AGFs guldalderhold i 1950'erne, er JO en af kandidaterne. Hvis det skal fastslås, hvem af spillerne, der bedst repræsenterede holdets ånd, er han svær at komme uden om.

Og hans fodboldkarriere begyndte egentlig ikke særlig overbevisende. I de første par år som senior spillede den spinkle 60 kilos mand på andeholdet, men i en mere moden alder fik han sit talent manifesteret. Han blev den defensive venstre halback, en intelligent fighter, der kunne rydde op og læse spillet. Hans frygtindgydende moral bar holdet frem, hans spilforståelse gjorde ham sammen med Åge Rou Jensen til træner Geza Toldis foretrukne medarbejdere, når taktikken skulle lægges.

JO var de gamle dyders forsvarer. Pligtfølelse og kampvilje var hans kendetegn, og han var en mand, der holdt distance til rygklappere og pressefolk. I alt nåede han 42 landskampe og vel omkring de 400 kampe for AGF.

JO var uddannet som boghandler, men beskæftigelsesproblemer i branchen førte ham til en helt anden karriere, nemlig som bankmand i Aarhus Privatbank, hvor han gennem sit arbejde i kassen havde kontakt med mange århusianere. I sine senere år fulgte han, trofast ledsaget af sin hustru Ruth, der var lidenskabeligt loyal over for klubben, AGFs kampe fra tilskuerpladsen. Ingen kunne i den blide, piberygende mand finde spor af fortidens kompromisløse fighter. Senere bar han med værdighed den alvorlige sygdom, der kostede ham livet.

IG

Olsen, Anders, 1890-1938, redaktør, forfatter

Sjællænderen AO var uddannet som gartner, drev en tid gartneri i Hjallesø og blomsterforretning i Odense. Samtidig redigerede han Radikal Ungdoms blad. Det førte ham ind i presseverdenen, idet han blev redaktør for Horsens Venstreblad. I Horsens opnåede han både at komme i byrådet og blive folketingskandidat. Han fik dog ikke nogen politisk karriere, han var rastløs, stærkt selvoptaget og noget af en flanør. I 1928, efter et kort mellem spil ved Randers Amtstidende, blev han redaktør for Århusposten, et »venstreblad med hældning til højre«. Her blev han, til bladet måtte standse i 1937. Fra 1935 var han også redaktør for Tidens Stemme, Ugeblad for frisind og samfundssind. Han var en ferm skribent, men hans politiske artikler var uden linje og ofte modstridende. Derimod skrev han fremragende teater-

anmeldelser. Han var selv skuespilforfatter og fik opført tre skuespil på Århus Teater. I 1932 var det stykket *Bundne kræfter*, der blev opført, et samfundsrevsende nutidsskuespil, som angreb den kommunale administration og præsenterede karrikerede typer, som publikum mente at kunne genkende. I 1934 fulgte opførelsen af stykket *Maskinen*, hvor en idealistisk individualist, spillet af teaterdirektør Erik Henning-Jensen, kom til kort over for materialismen. Endelig i 1935 stykket *Hansen-Bramselev, medlem af Folketinget*. Her stod levebrødspolitikeren for skud, og AOs replikker var atter bidende og vittige. Det gjaldt vel for alle stykkerne, at de ikke var stor kunst, men i og for sig velskrevne. En hjertesygdom gjorde ham til en nedbrudt mand, og han døde i København af et hjerteanfald.

IG

*For mellem 35 og 125
øre kunne man ifølge
dette program i det
nyåbnede Kasino over-
være koncert og forestil-
ling, der bl.a. bød på
operasanger H.E. Chri-
stophersen, Borisoff-Tri-
oen fra Rusland og
»Tramp-Cyclisterne»
The Paulsen.
Bernhardt Jensens ar-
kiv i Erhvervsarkivet.*

Olsen, Marinius, 1865-1912, varietédirektør

MO var født i Mariager og lærte håndværk som ung. Allerede 1886 debuterede han dog på det teater i København, der senere fik navnet Apollo. Her sang og gøglede han i et par år, hvorefter han tog til Odense, men samme år rejste han første gang til Århus og assisterede ved Borgerforeningens julebasar. MO rejste meget i de følgende år i ind- og udland, men kom atter til Århus mod århundredets slutning og blev leder af varieteen i Østergades Forsamlingsbygning. I 1900 åbnede han forlystelsesetablisementet Kasino i Rosenkrantzgade. Dengang var varieteerne ikke velanskrevet, men MO højnede niveauet i sit serveringsteater og udkonkurrerede de mindre varieteer. Han optrådte selv på teatret med viser, som han selv skrev de fleste af. Viserne var banale, men fængede på grund af MOs fremførelse. I de tidlige år fremviste han også dokumentarfilmstrimler i Kasino. Han blev en kendt og overmåde populær mand i byen. Repertoiret udviklede sig stadig i Kasino. Efter det første tiår begyndte det pikante og vulgære at vinde frem, og samtidig blev Kasino efterhånden til et lille farceteater. I 1911 ville byrådet ikke forny bevillingen, fordi Århus Teater havde besværet sig over overtrædelser af bevillingsbetingelserne. Skyerne trak sammen om MO. Hans kone døde, kun 46 år gammel, og han måtte afhænde Kasino og begynde som rejsende visesanger igen. Han døde allerede året efter, syg og nedbrudt; så mange mennesker fulgte den folkekære kunstner til begravelsen på Nordre Kirkegård, at følget ikke kunne være i kapellet.

Bernhardt Jensen: Fra det glade Århus, 1963

IG

Otterstrøms arbejdsplads, Nationalbank-filialen, havde en central placering i byen ved Domkirken og byens rådhus. Den oprindelige bygning, der ses på billedet her fra 1916, var opført af arkitekt C.G.F. Thielemann og stod til 1926, da det blev afløst af den større nuværende, der efter bankens nedlæggelse omkring 1990 overgik til Nykredit.

Foto af Thorkild Svendsen i Lokalthistorisk Samling.

Otterstrøm, Christian Rasmus, 1795-1876, politiker, bankkasserer
 O var født i København som søn af en svensk skomager og skibsræder. Efter at have mistet en stor del af sin ejendom ved Københavns bombardement 1807 rejste faderen hjem til Sverige, mens sønnen blev i Danmark og blev jurist 1812. 1814 blev han amtsfuldmægtig i Viborg, hvor han fik en smuk karriere. Han blev valgt til stænderdeputeret og mødte 1836 og 1840 som et af de liberale medlemmer og talsmand for trykkefrihed. Han blev medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling og indvalgt i det første folketing 1849. Han bevarede sin nationalliberale holdning og var ejerdansk.

Hermed var hans politiske karriere reelt forbi. Han var nemlig blevet udnævnt til bankkasserer i Nationalbankens nye filial i Århus, da den startede 1837, og han blev hurtigt dens egentlige leder, en stilling, som kom til at fylde næsten hele hans liv. Den økonomiske krise i 1857 gav O for store belastninger. Han blev syg og tog sin afsked i 1859. Herefter flyttede han til København, genvandt helbredet og levede endnu i 16 år.

IG

Peder Jensen Lodehat, ca. 1350-1416, biskop

Peder var i 1375 kannik i kapitlet ved Roskilde Domkirke. Den i øvrigt ukendte kannik dukkede op som sekretær for Margrethe Valdemarsdatter på det tidspunkt, hvor hun ankom til Kalundborg for på sin søn Olufs vegne at gøre krav på den danske trone. Dermed begyndte en strålende karriere i dronning Margrethe 1.s tjeneste. Århus bispestol blev en af Peders mellemstationer under denne opstigning til rollen som en af det forenede Nordens ledende statsmænd.

1395 blev han dronningens kansler og tillige biskop i Roskilde, rigets mest indtægtsgivende stift. Forud havde han imidlertid været biskop i det svenske stift Växjö, som han i 1386 udskiftede med Århus. Hans 8 år i bispestolen blev af stor betydning for byen, idet han udkastede ideen til 1400-årenes store domkirkeudvidelser. Hans interesse for planerne synes opretholdt også efter flytningen til Roskilde, idet han udvirkede, at Kalø slot, som han havde fået i pant for kongelig gæld til bispestolen, og som efterfølgeren ikke ville levere tilbage, i 1407 alligevel kom tilbage til kronen, men kun mod, at dronningen gav en stor donation til domkirkens forbedring.

Bisp Peder, der i sin Roskildetid blev en af arkitekterne bag den nordiske union med Danmark som dominerende medlem, grundlagde således i sin Århistid ideen om denne bys bisp som borgherre på Kalø og dermed den dominerende i forhold til sine jyske kolleger.

HP

Peder Vognsen, d. 1204, biskop

Peder, der var biskop 1192 -1204, kom til Århus fra et embede som kannik ved domkirken i Lund og var beslægtet med ærkebiskop Absalon. Ikke mindst det sidste har nok været kvalificerende, idet forgængeren, bisp Svend tilhørte en jysk stormandsslægt og havde vist sig tilbøjelig til som den jyske overklasse i det hele taget ikke at se med udelt begejstring på Valdemarerne og den sjællandske Hvideslægt.

I hvert fald blev bisp Peders embedsperiode i høj grad præget af handling. Peder Vognsens mest vidtrækkende disposition, beslutningen om at bygge en ny domkirke inden for borgvolden, må være truffet meget snart efter hans tiltræden, idet kirkens præsteskab kunne omtales som en realitet allerede 1195. Overvejelserne bag beslutningen kendes ikke; men det forekommer en nærliggende tolkning, at den skulle skabe et for alles øjne synligt brud med fortiden, idet bisp Peder i skrivelser til pavestolen i anledning af domkirkebyggeriet synes at have karakteriseret sin forgænger som forsømmelig. Som led i

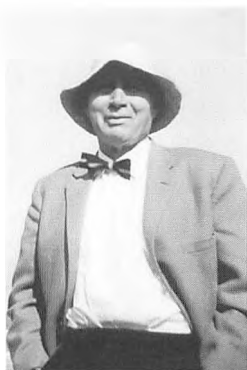
denne politik overførtes også den hellige Niels' jordiske levninger fra Skt. Nicolai domkirke til den nye Skt. Clemens. I 1204 udtrykte kong Valdemar Sejr sin store tilfredshed med bisp Peders domkirkebyggeri og honorerede hans kirke med privilegier. Det kunne der være god grund til. For på det tidspunkt kunne takket være Peder Vognsens virksomhed ingen længere svæve i den vildfarelse, at Århus Domkirkes værnehelgen var identisk med en farlig statsfanges bror.

Takket være den omstændighed, at der gik politik i sagen, blev det nye Århus' tilblivelse omtalt i dokumenter, der i dag kan tjene som kilder for os, der til gengæld ser på de stridende parter med større overbærenhed, end de viste hinanden. Vi kan anskue 1190'erne som en nyskabelsernes tid i Århus, hvor oprud fandt sted på en måde, der synliggjorde såvel det gamle som det nye; men bisp Peders billede af forgængeren som en uduelig kirkeleder savner indre sandsynlighed. Peder Vognsen og hans to brødre, som blev bisper efter ham, var særdeles kompetente, men der havde dog også før Peder Vognsens fornyelser satte ind, været et domkirkeliv i Århus, omend mindre velaflagt. Den absolut drastiske fornyelse bestod i, at Sankt Clemens blev gjort til domkirke og modsat forgængeren udstyret med jordegods til aflønning af et egentligt domkapitel.

Peder Vognsen klarede at bremse Nielspartiet i Århus, men forfulgte i øvrigt sine egne formål; især tog han sig betalt ved at afpresse kongen støtte til domkirkebyggeriet. Og mens bisp Svend havde tilgodeset cistercienserklosteret i Øm, skænkede Peder jordegodser at eje til evig tid til bispeembedet i Århus og til domkapitlet.

HP

Professor Jørgen Pedersen i september 1959 på udflugt med Det lærde Selskab til Rønland (Cheminova). Foto i Universitetshistorisk Udvalg.

Pedersen, Jørgen Christian, 1890-1973, nationaløkonom, professor Encyklopædien oplyser om JP, »at han allerede i en artikel fra 1933 foregreb en række af John Maynard Keynes' tanker«, hvilket i professor Geltings nekrolog bliver til »en afhandling, som på kun 13 sider klart fremlagde de essentielle aspekter af det stabiliseringspolitiske problem i en åben økonomi«.

Denne opvakte P var det, universitetsbestyrelsen i Århus i 1934 nærmest shanghagede til et udvalg, der skulle fremkomme med argumenter for og imod oprettelsen af et erhvervs- eller økonomisk fakultet. Formand for udvalget blev direktør Thorkild Juncker fra Århus Oliefabrik, udvalget barslede med en positiv indstilling 1935, og undervisningen ved det nye økonomisk-juridiske fakultet kunne starte i september 1936 med P som dekan, professor i nationaløkonomi og forstander for Økonomisk Institut. Under udvalgsarbejdet havde P

som leder af Institut for Historie og Samfundsøkonomi, som docent i nationaløkonomi ved Københavns Universitet og som økonomisk medarbejder ved Berlingske Tidende gjort sig gældende på en sådan måde, at han ved besættelsen af embedet som professor ved det nye fakultet var selvskreven. P var oprindelig husmandssøn og arbejdede ved landbruget først i Danmark, derpå i USA, hvorfra han vendte tilbage i 1916. Han blev student fra Døckers Kursus 1921, statsvidenskabelig kandidat 1925 og dr.polit. 1930. Starten på Ps akademiske løbebane gik altså sent, og set i lyset heraf er det imponerende, hvad han nåede og opnåede i sin karriere og gennem de 24 år ved universitetet i Århus. Uden at han var medlem, gjorde Nationaløkonomisk Forening i 1965 P til æresmedlem, og i nekrologerne omtales han som »dansk nationaløkonomisk videnskabs store gamle mand«. Universitetsopgaverne varetog P med den største alvor, og »hans indflydelse på generationer af elever og fagkolleger kan vanskeligt overvurderes«. Med afsæt i en skarp kritisk sans og total mangel på respekt for autoriteter tog han gennem næsten et halvt århundrede med stor oplagthed og en glimrende evne til at udtrykke sig enkelt og klart del i samfundsdebatten. Jyllands-Posten blev med tiden hans talerør, og fra 1965 var han som fast klummeskriver med til at gøre »En Mening« meget læst.

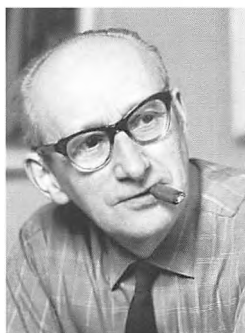
John W. Oldam: Jørgen Pedersen 1890-1973. En teoriehistorisk studie, Københavns Universitets Økonomisk Institut, Memo nr. 100, 1981

HSN

Pedersen, Thomas, 1900-1975, fotograf

TP blev uddannet som fotograf 1917-20, først hos søsteren Mette Pedersen og senere hos C. Hadrup i Skive. Som svend var han i tre år ansat hos fotograf Zacho i Viborg og derefter med svendebrev fra Teknologisk Institut i København i nogle år hos fotografer i Svendborg, Aalborg og senest hos Juncher Jensen i København. Hos denne iltre fotograf lykkedes det ham inden for kort tid at blive afskediget tre gange. De første gange blev han den påfølgende dag afhentet på sin bopæl, men tredje gang havde han fået nok. Dette til trods blev han i 1923 tildelt fotograf Juncher Jensens opmuntringspræmie på 200 kr, som skulle anvendes til en udenlandsrejse. Den følgende sommer foretog TP en tre ugers rejse til Rom og besøgte undervejs fotografer i Tyskland og Schweiz, hos hvem han især interesserede sig for nogle tyske brom-oliebilleder, en teknik han selv havde arbejdet med.

*Thomas Pedersen.
Foto Poul Pedersen.*

TP overtog i 1926 et fotografisk atelier i Guldsmedgade 22, hvor han først og fremmest beskæftigede sig med portrætfotografering. Allerede før sin etablering havde han deltaget flittigt i danske og internationale udstillinger af kunsth fotografi, ofte med de førnævnte maleriske brom-oliebilleder, som især egnede sig til dramatiske landskabsbilleder, men som også var velegnede til opstillinger og portrætter, og som gav en betydelig kunstnerisk frihed.

TP var meget engageret i organisationsarbejde, var således kredsformand for østjyske fotografer og medlem af fotografernes hovedbestyrelse. I 1948 blev han forstander for en nyoprettet fotograffagskole på Jysk Teknologisk Institut. Til brug for undervisningen indsamlede han over hele landet ældre fotografiske genstande og litteratur af enhver art. Da skolen i 1958 blev flyttet til Randers, kom genstandene til Købstadmuseet Den Gamle By, hvor de nogle år senere indgik i et beskedent dagslysatelier fra 1880'erne, som indrettedes på torvet.

1953 indgik sønnen, Poul Pedersen, i forretningen, og arbejdsområdet skiftede karakter, så der i stigende grad blev tale om fotografering af arkitektur og kunst. Efter TPs død i 1975 videreførtes forretningen, nu fra atelier i Nørre Allé, alene af sønnen Poul Pedersen indtil tredje generation, Ole Hein Pedersen, indtrådte i 1992.

PRP

Perregaard, Jens, 1880-1953, tømrer, politiker

JP var født på Holstebro-egnen, men kom ca. 18 år gammel til Århus. Efter at være blevet tømrersvend i 1901 læste han videre på Århus tekniske Skole og blev i 1906 bygningskonstruktør. Efter et par år i København vendte han tilbage til Århus, hvor han som socialdemokrat hurtigt kom til at spille en rolle i organisationsarbejdet. Han besad en lang række lokale tillidshverv, men bedst kendt blev han som næstformand og formand for Arbejdernes Andels Boligforening 1919-43. Han havde været medstifter af AAB og havde i de første år sat sine egne sparepenge i den.

JP kom i byrådet i 1924. Hans impulsive sind og manglende diplomatiske evner skabte ham her mange vanskeligheder. Bedst kendt er den såkaldte »telegram-affære« i 1929. Som socialdemokratisk byrådsmedlem var han med i forhandlingerne om besættelsen af skoledirektørstillingen i Århus. Under forhandlingerne sendte han en af ansøgerne, J.K. Eriksen, et telegram med spørgsmålet: »Er De socialdemokrat, ja eller nej«. Dette blev opfattet, som om han ville gøre

valget af skoledirektør politisk. J.K. Eriksen trak sin ansøgning tilbage i protest, og JP blev meget upopulær i sit eget parti. Telegrammet blev dog i følge JP misforstået. Han hævdede, at valget af Eriksen til skoledirektør allerede var truffet, da spørgsmålet om hans politiske tilhørsforhold blev rejst. JP ønskede bare at opklare dette spørgsmål. Men uanset hensigten var telegrammet uheldigt, og det fik alvorlige konsekvenser.

I januar 1931 fremkom JP i Århus Stiftstidende med et aggressivt udfald mod de hjemløse, hvilket ikke bidrog til hans popularitet i socialdemokratiet. Han blev derfor ekskluderet af partiet kort tid efter, men blev siddende i byrådet perioden ud til 1933. Efter eksklusionen måtte han afvikle de fleste af sine tillidshverv. I 1943 søgte han forgæves genvalg til byrådet som løsgænger. Ud over at miste de sidste tillidshverv blev han nu også kasseret som formand for AAB. Tabet af sidstnævnte post gjorde ham mest ondt, da AAB var hans hjertebarn.

I de følgende år var der stille om JP. Han koncentrerede sig om sin omfattende byggevirksomhed og blev i de senere år hyppigt brugt som konsulent i byggesager. Han følte sig uretfærdigt behandlet af sine partifæller, men i sit hjerte vedblev han at være socialdemokrat.

Ib Gejl og Finn H. Lauridsen (red.): Parti og by. Socialdemokratiet i Århus 1883-1983

KBJ

Petersen, Dagmar Wilh. (senere Eddy), 1868-1951, byrådsmedlem DP blev fra 1909 til 1913 det første kvindelige medlem af Århus byråd. Hun voksede op i København i et politisk engageret hjem, og det socialdemokratiske miljø kom til at påvirke hende resten af livet. I 1887 giftede hun sig med journalist og cand.phil. Christian Peter Petersen, og ægteparret flyttede til Århus, hvor Christian Petersen havde fået arbejde på Demokraten. Allerede i 1891 realiseredes drømmen om at udvandre til Amerika. Ægteparret ville bosætte sig i Chicago, hvor der allerede fandtes et stort dansk-skandinavisk emigrations-samfund. I USA fik parret to børn, men ægteskabet med Christian Petersen blev opløst, og i 1901 vendte DP tilbage til Danmark. DP bosatte sig hos sine forældre i København, indtil hun fem år senere atter rejste til Århus, mens børnene blev boende hos bedsteforældrene i København.

Ved kommunalvalget i 1909 var det første gang, at mænd og kvinder havde lige opstillings- og stemmeret ved et kommunalvalg. I Århus

*Dagmar Petersen.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

stillede DP op for socialdemokratiet, og hun blev den første kvinde, der opstillede til byrådet. Hendes person var kontroversiel: Hun var kvinde, fraskilt, alene-mor med en fortid i USA og en nutid i den socialt lavere del af samfundet. Men DP blev valgt ind. Hun koncentrede sit arbejde om især børne- og ældreområdet og var medlem af skolekommissionen og udvalget for alderdomsunderstøttelse. Ved kommunalvalget i 1913 var DP atter på valg, dog uden at få stemmer nok, og hun trak sig tilbage fra det officielle politiske arbejde.

Af uvisse grunde ændrede Dagmar i tiden herefter sit efternavn fra Petersen til Eddy. Hun boede fortsat i Århus i 1913, hvor hendes søn fra København flyttede til byen, tre år senere fulgte hendes datter efter. Den lille familie var kun samlet i Århus i en kort periode, allerede i 1918 flyttede DP sammen med sin datter tilbage til København, hvor den nu 50-årige Dagmar skulle overtage en klasselotterikollektion. De to familiemedlemmer boede i samme lejlighed ved DPs død.

Lone Hindø: Dagmar, 1989

RS

Petersen, Ellen Rigmor Strange, 1913-1984, journalist, politiker
ESP voksede op i et beskedent håndværkerhjem i Kolding. Hun havde friplads i gymnasiet og blev student 1932. Fra 1932 til 1949 arbejdede hun som journalist ved Jydske Tidende, bortset fra et ophold i Frankrig 1933 til 1934. I 1943 blev hun enke og dermed enlig mor til to døtre.

I 1949 blev hun tilbudt en stilling som journalist ved Århus Stiftstidende, som hun tog imod på grund af en mere gunstig arbejdstid. Hun beskæftigede sig især med skole- og socialstof. Det var således ESP, der dækkede den prygleaffære på Fjordsgades skole i 1952, der fik landspolitisk betydning og blev medvirkende årsag til afskaffelse af den korporlige straf i skolen.

Allerede som gymnasiast tilsluttede ESP sig i 1931 Det konservative Folkeparti med særlig interesse for partiets kvindearbejde. I 1943 indtrådte hun i Kolding byråd som det yngste kvindelige byrådsmedlem i landet. Som folketingskandidat var hun opstillet i Vejle amtskreds 1945 og i Fredericiakredsen 1947. Da hun i 1949 blev ansat på Århus Stiftstidende, måtte hun en tid opgive sin politiske karriere, da chefredaktør Louis Schmidt ikke accepterede journalister med officielt politisk engagement. Efter hans død blev hun i 1957 opstillet i Århus midtkreds og Skjoldlevkredsen, men hun kom i Folketinget som suppleant for forhenværende undervisningsminister Flemming

*Ellen Strange Petersen.
Foto fra 1973 i Lokalhistorisk Samling.*

Hvidberg under dennes rejse til Palæstina. ESP anså det for et kort mellemspil, men Hvidberg døde på rejsen, og hun blev siddende i Tinget. På samme tid blev hun gift med professor og viceborgmester i Århus, O. Strange Petersen. Tiden i Folketinget kom til at vare i 14 år, hvor hun var valgt i Århus nordkreds. Hun faldt ved valget i 1973, der gik hårdt ud over de konservative.

I Folketinget dyrkede ESP sine interesseområder inden for skole- og socialområdet, men også inden for det kulturelle felt var hun aktiv. Selv anså ESP sin indsats i folketingsudvalgene for den vigtigste i hendes politiske arbejde. Hun arbejdede for kvalitetskrav i al undervisning, for åndsfrihed og tolerance, imod marxistisk missioneren.

ESP rettede i sin tid mange spørgsmål til ministrene, og ofte om kontroversielle forhold. Hun var kritisk over for Christiania, mod statsstøtte til Jens Jørgen Thorsens omstridte filmprojekt og mod forhold ved Roskilde Universitet. Hun blev på den måde et samlingspunkt for den konservative opposition mod venstreboelgen fra slutningen af 1960'erne, en position hvor man hurtigt kunne få betegnelsen reaktionær. På det konservative landsrådsmøde i 1973 oplevede hun at blive angrebet af især yngre delegerede, der i almindelighed vendte sig mod korstog mod venstreorienterede aktiviteter.

Efter at have forladt Folketinget var hun formand for Det konservative Folkeparti i Århus amt fra 1977 til 1982 samtidig med, at hun sad i bestyrelsen for Århus socialpædagogiske Seminarium og for Århus Seminarium.

IG

Petersen, Hans Henrik Julius, 1851-1911, maler

JP er født i Århus som søn af en billedskærer. Han kom til Kunstakademiet 1871, var elev nogle år, men fik aldrig nogen afgang. Efter at have deltaget i nogle dekorationsarbejder på Det kongelige Teater vendte han 1877 tilbage til Århus, hvor han blev teatermaler.

Men det var landskabsmaleriet, der blev hans egentlige genre. Han har malet utallige billeder fra skovene og fra stranden både nord og syd for byen. Kun en lille del er bevaret i offentlige samlinger. JP arbejdede ihærdigt for at skabe en permanent kunstudstilling i Århus. I 1896 lykkedes det ham at lave en udstilling i et lokale i Fredensgade med anerkendte kunstnere, heriblandt de lokale A.Fritz, Milton Jensen og JP selv. Under vanskelige økonomiske vilkår fortsatte JP udstillingsvirksomheden til 1900, men dette år måtte han give op. Først med Kunstbygningens opførelse 1917 fik byen de permanente

Julius Petersens maleri af Århus set fra cykelstien ved Risskov stammer fra 1900. Maleri i Den Gamle By.

lokaler. Ved siden af sin kunstnerkarriere var JP lærer ved Teknisk Skole i modellering og frihåndstegning.

Men skovene ved Århus var hans foretrukne arbejdsplads, og til hof-fet på Marselisborg lykkedes det ham efterhånden at afhænde ikke mindre end seks billeder. Alligevel havde han svært ved at afsætte si-ne øvrige billeder, og han døde i fattigdom.

Emanuel Sejr: »Min søn Julius«, i Århus Profiler, 1974

IG

Petersen, Orla Strange, 1905-1971, professor, byrådsmedlem

I 1936 oprettedes det økonomiske og juridiske fakultet ved Aarhus Universitet. For bordenden ved det første fakultetsmøde præsiderede dekanen, professor, dr.polit. Jørgen Pedersen, og ved hans side sad som sekretær undervisningsassistent, cand.polit. SP. Makkerparret var netop ankommet fra hovedstaden, hvor SP var student fra Ordrup Gymnasium 1924, kandidat 1930 og 1930-36 medarbejder ved Institut for Historie og Samfundsøkonomi. I Århus avancerede han 1948 til docent og fem år senere til professor i statistik.

SP var stærkt engageret i modstandskampen, og mod krigens slutning blev han som leder af Frit Danmarks Århus-gruppe medlem af såvel lokalkomiteen i Århus som af Jyllands-ledelsen. Fra oktober 1945 var SP medlem af Frihedsbevægelsens Samråd.

Kst. professor Erling Bjøl forsvare sin doktorafhandling, La France devant l'Europe, 28. november 1966. Fra venstre ses professorerne Jean Baptiste Duroselle (Sorbonne), O. Strange Petersen, Bjøl og Erik Rasmussen.
Foto i Lokalhistorisk Samling.

SP yndede som efterhånden garvet århusianer at konstatere, at »det er de første 20 år, der er de værste«, og ikke mindst set i lyset heraf var det bemærkelsesværdigt, at det netop blev ham, der fra 1954 blev en meget aktiv formand for noget så bynært som Oplandsamvirket. Vejen fra denne post til byrådet som konservativ var ikke lang, men glæden ved som 2.viceborgmester at sidde til højborde i det århusianske prytaneion blev kort. Efter fire år blev SP i 1962 sammen med en anden notabilitet fra liste C kuppet ud af bystyret, og et halvhjertet forsøg med en borgerliste løb ud i sandet. Det blev sagt om SP, at han opfattede byrådsarbejdet som en værnepligt og ikke ville vedkende sig politiske ambitioner.

HSN

Petersen, Poul, 1905-1986, teaterdirektør, skuespiller

PP var direktør for Århus Teater fra 1954 til 1963, og hans periode blev den kunstnerisk set mest betydningsfulde for teatret i sidste halvdel af århundredet.

PP var københavner og kom først ind i skuespilleriet, da han 25 år gammel blev elev på Det Ny Teaters elevskole. Op igennem 1930'erne og under krigen havde han opgaver ved københavnske teatre samt ved Odense og Ålborg Teater, indtil han i perioden 1945-54 blev direktør for det sidstnævnte. Da Erik Henning-Jensen i 1954 forlod chefposten i Århus efter 30 år, opstod der en delvis politisk præget debat om hvem, der skulle være hans efterfølger. Edvin Tiemroth, der senere blev direktør, var favorit, men blev på dette følsomme tidspunkt anset for at være kommunist. I stedet valgte man den stiltfærdi-

ge PP med den efter nogles opfattelse noget dominerende kone, skuespilleren Mime Fønss. Da PP forlod teatret ti år senere i en ikke mindre politisk intrigefyldt atmosfære, havde han spillet 95 stykker, hvoraf de 65 aldrig før havde været opført i Århus, de 26 aldrig i Danmark. Det begyndte i april 1956 med Danmarkspremiere på *Vi venter på Godot* af Samuel Beckett, og dermed var PP med til at åbne for nye teaterformer til afløsning af den evindelige psykologiske naturalisme. Den nye franske skole, absurdismen, var naturnødvendigt kun en overgangsform, men den blev fornemt repræsenteret på Århus Teater f.eks. i 1960 med Becketts *Krapps sidste bånd* og Ionescos *Stolene*, sat op af instruktører som den unge Palle Kjærulff-Schmidt (Godot). Det skal siges, at PP i skuespilleren Preben Harris havde en meget betydningsfuld medarbejder, omkring hvem der var et team af skuespillere, der skulle komme til at præge dansk teater århundredet ud, John Hahn-Petersen og Gyrd Løfqvist f.eks. I begyndelsen af 1960'erne blev absurdismen afløst af de unge englændere, blandt hvem Harold Pinter var den mest betydningsfulde. Han blev præsenteret med *Fødselsdagsselskabet* i Preben Harris' iscenesættelse.

Også andet af tidens medrivende dramatik kom op, f.eks. Max Frisch's *Biedermann og brandstifterne* med direktøren selv i hovedrollen. Der blev plads til væsentlige gæstespil, mest imponerende var Bühnen der Hansestadt Lübeck med Brecht-opførelsen *Mutter Courage* og Bodil Ipsen i Dürrrenmatts *Den gamle dame kommer til byen*. En del af baggrunden for, at det blev muligt at spille det moderne repertoire, var, at PP oprettede Ung Scene og Forsøgsscenen. Desværre fik han ikke den samme økonomiske succes som den kunstneriske, og han blev væltet i et nyt grotesk forløb i strid med bl.a. den magtfulde formand for teatret, Arthur Ilfeldt, som Jens Kruuse i Jyllands-Posten i den anledning krævede afsat. Heller ikke socialdemokraterne i byrådet var pyntelige i denne sag.

IG

Hendrik Pontoppidan.
Foto efter tegning af J.V.
Gertner i Lokalthistorisk
Samling.

Pontoppidan, Hendrik, 1814-1901, købm., generalkonsul, godsejer HP var fra Thy, hvor hans far var præst. Efter skoletiden var han i kort tid til søs, inden han kom i lære hos den københavnske korngrossist W. M. Sass. Han uddannede sig fra 1837 videre i Altona og Manchester, indtil han 1841 begyndte egen handel i Hamburg. I begyndelsen var forretningen nærmest en fedevare- og hørkramforretning, men snart kom den for en stor del til at bestå i kommissioner for danske kornhandlere, og i løbet af få år udviklede den sig til at omfatte mange forretningsgrene i forbindelse med en udstrakt ban-

kiervirksomhed. Fra slutningen af 1840'erne benyttede endvidere både Nationalbanken og Finansministeriet ham som kommissionær, og 1851 blev han dansk generalkonsul. Under den alvorlige pengekrise i 1857 kom firmaet – som andre Hamburghuse – i store likviditetsvanskeligheder som følge af sin udstrakte kreditgivning, og da man i Danmark frygtede, at dets fallit ville bringe mange danske købmandshuse til fald, blev der efter en undersøgelse af firmaets økonomiske forhold bevilget HP et treårs millionlån, der reddede virksomheden gennem krisen. Dette styrkede yderligere HPs forbindelser til og interesse for Danmark og den økonomiske udvikling i landet. Han var fra 1850'erne initiativtager eller rådgiver ved oprettelse af de første provinsbybanker, og han ydede både her og i forbindelse med landbrugets udvikling i tiden efter 1864 betydelige beløb til etablering og modernisering. Oprindeligt havde han ingen særlig tilknytning til Århus bortset fra købmandsforbindelserne, men i 1867 købte han det forsømte Konstantinsborg gods i Ormslev, som han i de følgende år forbedrede og gjorde til et mønsterbrug, bl. a. med malkekvæg og mejeribrug. Han havde et meget nært samarbejde med Dalgas omkring Hedeselskabet, der i de første årtier efter oprettelsen 1866 havde hovedsæde i Århus, ligesom han økonomisk støttede landboforeningsarbejdet i såvel De Jydske Landboforeninger som den lokale amtsforening. Han tog i 1871 initiativ til oprettelsen af Aarhus Privatbank og medvirkede ved flere af 1870'ernes selskabsdannelser i byen. Også Ormslev sognekommune nød godt af hans gavmildhed, der i hans sidste år desuden især i form af legater og tilskud rettede sig mod husmandsforeninger og erhvervsområder for småkårsfolk.

EKJ

*Arkitekt Vilhelm Puck
(sen.).*

*Foto 1866 af J.E. Bøgh
i Lokalhistorisk Sam-
ling.*

Puck, Vilhelm Carl (sen.), 1844-1926, arkitekt

P var søn af murermester Peter Puck og blev udlært i faderens forretning i Horsens. Senere var han elev hos arkitekten N.S. Nebelong, inden han i 1861 blev optaget på Kunstakademiets Arkitektskole, som han forlod i 1865. Han kom til Århus som konduktør ved den kongelige bygningsinspektør V. Th. Walthers restaurering af Vor Frue Kirke, men efter få års ansættelse nedsatte han sig som en af de første selvstændige arkitekter i den stærkt voksende købstad. De første store opgaver var restaureringen af Årslev og Galten Kirker i 1868, men allerede i 1872 byggede han Skt. Olufs Badeanstalt på Kystvejen 5 for Hans Broge og året efter i en række bygninger i kløvet granit på Constanstinsborg. Han udførte en række arbejder på

kirker i omegnen, i 1874 en ny valgmenighedskirke i Bering og i 1880 et nyt tårn på Brabrand kirke. Ps hovedvirke kom til at ligge i udformningen af byejendomme og nogle af de første villaer i Århus. Blandt disse er hans eget hus, Nørre Allé 42 fra 1876, Tunøgade 31 fra 1877, Trøjborgvej 74 fra 1891 og Nørre Allé 34 fra 1897. Mellem byejendommene skal fremhæves Mejlgade 16 fra 1874, Den folkelige Forsamlingsbygning på Østergade 12 fra 1876, hjørnejendommen Kannikegade 10 fra 1883, der tidligere rummede Marie Christensens konditori og de tre fornemme ejendomme omkring Tunøporten, Høegh-Guldbergs Gade 55-59, 1892-94, der med talent er opbygget symmetrisk omkring den midterste og største ejendom. P arbejdede i historicismens murstensarkitektur med tilstræbt symmetri, beskedne dekorationer og gesimser i mønstermurværk eller puds. Tagene fik lav rejsning og blev oftest belagt med skifer. Forbillederne varierer, men til den borgerlige arkitektur valgte han med effekt den italienske renæssance, mens kirkerne i overensstemmelse med tidens arkitekturopfattelse blev opført i et nyromansk eller nygotisk formsprog. Århus fik med ham del i en fælles europæisk arkitekturudvikling.

Thyge Klemann: Huse i 85 år fra samme tegnestue, Århus Stiftstidende 17.2.1971

BB

Puck, Carl Vilhelm (jun.), 1882-1954, arkitekt

P var søn af den århusianske arkitekt Vilhelm Puck. Han fortsatte faderens arkitektvirksomhed, men kom til at arbejde med helt andre bygningstyper. Allerede i udstillingsåret 1909 opførte han blandt andet en villa på Marselisvej 19 og i de følgende år en række ejendomme på Frederiksbjerg. Blandt disse skal fremhæves de velproportionerede karreer i nybarok omkring Gerlachsgade fra 1917. Det blev mellemkrigsårenes massive boligbyggeri, der frem for alt dannede grundlag for tegnestuens fortsatte virke. I slutningen af 1920'erne gik P i kompagniskab med arkitekt Carl Jensen, og sammen opførte de adskillige store boligkarreer for Arbejdernes Andels Boligforening, i alt omkring 1.500 boliger. Disse bygninger blev udformet i en lidt tung udgave af den danske funktionelle tradition, ofte i røde sten med tegltage. Det blev et gennemgående træk ved tegnestuens boligbyggerier og kan blandt andet ses i en række af de fem etages boligkarreer, der danner mellemkrigsårenes helstøbte røde bydel omkring Stadion Allé. Tegnestuen opførte imidlertid også en række

*Arkitekt Vilhelm Puck (jun.).
Foto i Lokalthistorisk Samling.*

bygninger med et udpræget funktionalistisk udtryk som f.eks. Mercators ejendom på Havnegade 4 og Demokratens bygning på Banegårdspladsen 20.

Thyge Klemann: Huse i 85 år fra samme tegnestue, Aarhus Stiftstidende 17.2.1971

BB

Rahr, Edwin Friedleif, 1815–1905, købmand, jerngrosserer

EFR var landmandssøn fra Vejlekanten, hvor hans far ejede herregården Haraldskær, men var i øvrigt af gammel handelsslægt; bl.a. bedstefaderen havde i 1700-årene været en af Ribes storkøbmænd. EFR valgte også handelsvejen. Han kom i lære i Århus hos Hartvig Philip Réé, der drev en af byens mest betydelige handelshuse omkring 1830. Efter en tid som handelsbetjent løste han i 1841 borger-skab som købmand i Århus. Han etablerede sig i slutningen af samme år i en købmandsgård i Vestergade 49 sammen med en kom-pagnon. Ingwersen & Rahr førte i tidens tradition »udsalg af alle til kolonial- og farvehandelen henhørende artikler, samt fajance, jern, kul, salt etc« og drev bondehandel med opkøb af »landets produk-ter«. Kompagniskabet varede dog kun et par år, idet Ingwersen alle-rede i efteråret 1843 trak sig ud af forretningen. Selv om Rahr i de føl-gende år fortsatte den blandede købmandshandel, begyndte »stang-jern«, »valsede jernplader« og mange andre former for jern- og stål-varer allerede fra 1844 at præge hans avisannoncer og vise, at det var på dette område, han satte ind på at videreudvikle sin forretning. Han begyndte efterhånden egenimport af jernvarer fra England, Sverige og Norge. Transporten af det tunge gods fra havnen til købmands-gården ved Vesterport var dog vanskelig, og da han i 1856 fik mulig-hed for at købe den store købmandsgård »Trods Katholm« i Minde-gade med tilhørende pakhuis på Fredens Torv, flyttede han hertil, op-gav samtidig helt »kolonial- og produkthandelen« og fortsatte ude-lukkende jerngrossistforretningen med importerede jern- og stålva-rer, gas- og vandrør osv. Virksomheden var ikke blot byens største på området, men udviklede sig i de følgende årtier til en af de førende i Jylland. I mere end fyrre år ledede EFR forretningen, i de sidste år bi-stået af sin søn, Viggo L. Rahr, til hvem han afstod den store virk-somhed i 1893.

Som en af byens førende handelsmænd tog EFR fra 1860'erne del i den »gründervirksomhed«, som kom til at præge Århus i de sidste årtier af 1800-årene. I 1865 var han sammen med Hans Broge stifter af Dampskibsselskabet i Aarhus af 1865, der kom til at betyde en for-bedret rutesejlad på København, og tre år senere af Det Jysk-Engel-ske Dampskibsselskab, hvor han i en længere årrække havde en fremtrædende position i ledelsen som formand og forretningsfører. Han var blandt initiativtagerne til oprettelsen af Handelsforeningen i 1862 og sad i nogle år i dens bestyrelse, og på tilsvarende måde stod han bag Aarhus Privatbank, der så dagens lys i 1871. En helt særlig position havde han i Aarhus Kjøbmænds Hjelpekasse, hvis formand

han var uafbrudt fra oprettelsen i 1861 frem til 1901. Både som arbejdsgiver og i forhold til sine børn kunne han føre et strengt regime, og hans påholdenhed strakte sig endog til forbud mod at spise af æblerne i den store frugthave, som han havde anlagt ved sommerboligen »Christianshvile« i Brabrand Bakker. Hans interesse for have dyrkning medvirkede til, at han sammen med Dalgas i 1873 stiftede Det jyske Haveselskab med tilhørende planteskole i Botanisk Have, og han fik på gartnerudstillinger adskillige præmier for sine haveprodukter.

Peder Jensen: Edw. F. Rahr, 1965

EKJ

Rahr, Viggo Ludvig, 1858–1931, jerngrosserer

VLR var født i Århus som søn af byens førende jerngrossist Edwin F. Rahr. Efter sin skolegang rejste han som ganske ung til England, hvor farbroderen i Manchester havde en større virksomhed, og under sit 11-årige ophold her og især i Skotland tog han en omfattende videregående merkantil uddannelse, ligesom han i en periode var ansat som jernindkøbschef på et af skibsværfterne i Glasgow. Tilbage i Århus oprettede han i 1887 i Østergade egen grossistvirksomhed i jernbranchen, som han i de følgende år drev, samtidig med at han bistod faderen i dennes forretning, indtil han i 1893 overtog den ved faderens tilbagetræden. De to virksomheder blev herefter samlet under VLRs navn på adressen i Mindegade. I de følgende år voksede virksomhedens omsætning stærkt, og den udbyggedes med store nye lagerbygninger, etablering af en filial i Esbjerg, 1896, og udvidelse af varesortimentet med en større afdeling for sanitetsvarer (i forbindelse med byens kloakering og begyndende installation af WC'er). Heldige spekulationskøb bidrog til, at han satte penge i en række nye aktieselskabsprojekter og efterhånden fik en betydelig position i byens erhvervsliv. Som forretningsmand havde han en behagelig og elskværdig omgangsform, ligesom han jævnligt bistod andre med økonomisk hjælp eller kautionsforpligtelse. 1895 blev han indvalgt i Handelsforeningens bestyrelse (formand 1908), og fra 1903 sad han i byrådet, valgt af højre. Sammen med sin skotskfødte hustru førte han sig grandioست frem i det bedre selskabsliv både i villaen på Strandvejen og på byens nyetablerede væddeløbsbane, hvor den hesteinteresserede og -ejende VLR var en toneangivende deltager. Forretningens uafbrudte fremgang 1887-99 blev imidlertid i årene efter århundredskiftet afløst af en række underskudsår, hvortil for-

mentlig både byens byggekriser og flere fejlslagne spekulationer bidrog. VLR evnede ikke at tilpasse sin økonomiske levevis til de ændrede forhold. En tilsyneladende – men fiktiv – omdannelse af Esbjerg-filialen til et selvstændigt aktieselskab gav mulighed for plausible pengetransaktioner i hovedfirmaets statusregnskaber, der også på forskellige andre måder blev forfalskede for at opretholde kreditværdigheden over for virksomhedens bankforbindelser (Aarhus Privatbank og Nationalbank-filialen). Et frasalg af sanitetsafdelingen, der videreførtes under navnet Rahrs tekniske Forretning, i 1908 udskød dog en likvidation til efteråret 1910. Der konstateredes her en samlet forretningsgæld på mere end 1,5 mill. kr. Denne store gæld førte efter VLRs falliterklæring til, at han i januar 1911 blev arresteret for bedrageri; falsknerierne blev klarlagt, hvorefter han idømtes 18 måneders tugthus i Vridsløselille. Tilsyneladende upåvirket af anklager og straf forlod han efter benådning ved tronskiftet 1912 landet og slog sig ned i London, hvor han til sin død drev en forretning i metalvarebranchen.

EKJ

Rasmussen, Thøger, 1884-1972, konservatoriedirektør

Fra forældrenes friskole i Ellede på Refsnæs ved Kalundborg gik vejen til andenlærerembedet ved Viby Skole over en kortvarig ansættelse i den lokale bank, seminarieforberedelse på Ask Højskole, lærereksamen fra Jelling Seminarium og ansættelse som huslærer på Svejgård syd for Odder. Oluf Ring havde været blandt klassekammeraterne i Jelling, og med embedet i Viby, som skulle komme til at vare fra 1906 til 1923, fulgte hvervet som organist ved Viby Kirke. Richardt Gandrup forlod i 1922 borgerskolen i Frederiks Allé for få år senere at genoptage lærergerningen i Christiansgades Skole. Skoledirektør Chr. Buur opfordrede den kompetente og velanskrevne sanglærer i Viby til at søge den ledige stilling, og først som 65-årig forlod TR i 1949 lærergerningen ved Frederiks Allés Skole med henblik på at bruge al sin tid og alle sine kræfter som direktør for Det Jyske Musikkonservatorium, der lidt efter lidt var på vej fra det trange lejemål i Rosensgade til egne og velindrettede lokaler i Fuglesangs Allé. Her flyttede konservatoriet ind i 1961, og to år senere var statsovertagelsen en realitet. Som 79-årig forlod TR efter vel udført arbejde posten som konservatoriets leder gennem 31 år.

Det var professor J.H. Nebelong, der »opdagede« TR som sanger. Ved en kirkekoncert i Viby skulle skolens sangundervisning inspiceres, og i tilgift oplevede tilhørerne Nebelong som den erfarne orga-

*Konservatoriedirektør
Thøger Rasmussen ved
flyglet efter flytningen til
Fuglesangs Allé i 1961.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

nist og andenlæreren som den (stort set) uprøvede koncertsanger, der viste sig at kunne sit kram – og lidt til. TR, som på dette tidspunkt var omkring de 30, følte sig inspireret til at videreudanne sig, og i de følgende år studerede han hos kammersanger Vilhelm Herold i København og professor Iffert i Dresden. Debutkoncerten fandt sted i Odd Fellow Palæets sal i 1924. Anmeldelserne var gode, og vejen dermed åbnet for mere end tusinde koncerter i årene frem til afslutningskoncerten i København i 1949. Radioen blev fra starten en af de meget benyttede »koncertsale«, Nibe skulle være den eneste af de danske købstæder, som ikke fik koncertsangerens besøg, og ikke mindre end 65 gange var det med Oluf i Niels W. Gades *Elverskud*, TR var på programmet.

TR blev Danmarks Sanglærerforenings første formand, et hverv han varetog fra 1935 til 1952.

Thøger Rasmussen: Fra sjællænder til østjyde. I Østjydsk Hjemstavn, årgang 31, 1966, s. 16-35

HSN

Ravnholm, Jens, (Jens Ravnholdt Chr. Jensen), 1880-1957, tegner JR var født og opvokset i Århus som søn af en gasværksarbejder. Allerede som ung viste han store evner som tegner, og inspireret af digteren Hans Hartvig Seedorffs far, overlærer H.C. Pedersen, startede JR i malerlære hos Lauritz Kruse og kom senere til Det tekniske Selskabs skole i København.

JR måtte på grund af sin faders alt for tidlige død afbryde studierne før tiden og vendte tilbage til sin fødeby og familien i Århus for at påtage sig forsørgerpligten. Nødsaget til at udnytte den del af sit talent, der lod sig omsætte i klingende mønt, blev JR karikaturtegner. Han debuterede på Aarhus Posten, men hans særlige evner for den rammende og vellignende portrætkarikatur og vittige indfald medførte efterhånden, at byens andre dagblade opdagede hans talent. Også i hovedstaden var han aktiv, og JRs tegninger blev omkring 1910 ofte benyttet i tidens mest ansete vittighedsblad Klods Hans. Han kunne have skabt sig en god karriere i København, men foretrak at blive i sin fødeby, hvor han efter ansættelse på Buchtrups Annoncebureau var tilknyttet Demokraten fra 1910 til 1944. I krigens tid var der dog sat grænser for hans satiriske udfoldelser.

JR opgav ikke fuldstændigt maleriet, og tidligt søgte han at skabe sig et navn som portrætmaler i Århus; han indså dog hurtigt, at det var umuligt at imødekomme de fordringer, som borgerskabet stillede til et kontraføj for dagligstuevæggen. Han sagde selv, at billederne lignede for godt. Karikaturtegningen blev hans arbejdsområde. Under krigen blev han ramt af en vildfarende geværkugle under noget skyderi. Det kostede ham et hospitalsophold og en varig benskade. Fra efterkrigstiden findes der kun få arbejder fra hans hånd.

Kjeld Elkjær: Jens Ravnholm – genoplevet. I Århus-Årbog 1980

RE

Også Rées synagoge blev spiddet på Visbys pen/pensel. Personen til højre skal forestille grosserer Rée som rabiner i samtale med en polsk trosfælle. I forgrunden »Gamle Dafidtsen». Akvarel i Den Gamle By.

Rée, Hartvig Philip, 1778–1859, købmand, industridrivende HPR stammede fra en jødisk, hamburgsk handelslægt. En gren indvandrede i 1720'erne til Fredericia, hvor HPRs bedstefar og især faderen, Philip Hartvig Rée, efterhånden opbyggede et købmandshus, der handlede over det meste af Jylland, herunder også i Århus. Efter faderens tidlige død måtte HPR efter handelsuddannelse hjemme og i Hamburg som ganske ung i 1799 overtage ledelsen af Ph. H. Rée & Comp., hvis hovedsæde han i 1810 forlagde til Århus, først med adresse i Frederiksgade, nr. 4-6, og få år senere i Vestergade 11 (den senere »Mønstedts gård«). Købmandsvirksomheden blev i den følgende tid

hastigt udvidet, og HPR blev desuden en af foregangsmændene i den begyndende industrialisering i byen. Han stod bag oprettelse og/eller drift af læder-, chokolade- og tobaksfabrikfabrikker, et tøjtrykkeri og -farveri og ikke mindst et sukkerraffinaderi, der i 1820'erne og 1830'erne var blandt provinsens største. Kort efter flytningen til Århus oprettede handelshuset en filial i Randers, og også i denne by blev der etableret fabriksvirksomheder i cikorie og klæde. HPR gik endvidere ind i rederivirksomhed, idet han byggede en række større skibe til varetagelse af udlandshandelen, der bestod af import af kul, jern, salt og tobak og eksport af korn, uld, skind og huder såvel for de jyske forretninger som det handelshus, der var oprettet i Hamburg, og som blev forestået af HPRs farbror og senere hans bror, og hvortil Rée & Comp. havde tætte forretningsforbindelser. HPR var gennem en længere årrække byens betydeligste forretningsdrivende og største skatteyder. I 1840'erne optog han sønnen Hertz Rée i firmaet, der ved hustruens død i 1850 blev ophævet, idet sønnerne Hertz og Julius overtog henholdsvis Århus- og Randers-forretningen for egen regning. HPR bosatte sig derefter i København.

Ved siden af sin forretningsvirksomhed tog HPR også del i det offentlige liv i Århus. Han sad fra 1818 i skolekommissionen, og hans anseelse i byen ses ligeledes af, at han i årene 1829-33 som formentlig den første jøde i landet var udpeget til eligeret borger (deltager i bystyret). Som nærmest offentligt anlæg i byen fungerede desuden den have i romantisk stil, som lå bag ejendommen i Vestergade og fortsatte syd for åen op bag Frederiksgade. For den lille jødiske menighed i Århus indrettede han i sin ejendom i Vestergade 15 på egen bekostning en synagoge og stod ligeledes bag anlæggelsen af en jødisk kirkegård langs Skanderborgvej (Frederiks Allé) uden for Frederiksport. I sit hjem havde han erhvervet sig grundige kundskaber i jødisk teologi og gjorde sig både i menigheden og i en række religionsfilosofiske og bibelfortolkende artikler i danske og tyske jødiske tidsskrifter til talsmand for en liberal fortolkning af denne og for gudstjenestereformer. Disse filosofiske studier fortsatte han i sine sidste år efter flytningen til København.

Josef Fischer: Hartvig Philip Rée og hans slægt, 1912

EKJ

Regenburg, Theodor August Jes, 1815-1895, stiftamtmand

Først som 55-årig kom R til at spille en rolle på Århusegnen. Han blev cand. jur. i 1841 og havde siden gjort karriere i centraladministratio-

nen, hvor han, der var født i Åbenrå, blev en af de ledende i slesvigske anliggender 1850-64. I marts 1870 blev han udnævnt til stiftamtmand over Århus og Skanderborg amter, der i 1867 var blevet slået sammen til ét amt. Amtmandsboligen lå i Skanderborg. Det udstrakte amt var overvejende venstredomineret, mens købstæderne (Århus, Skanderborg, Silkeborg og Horsens) var konservative, men med en gryende socialisme. I de politiske kampår i 1870-80'erne formåede R at bilægge mange stridigheder på en stille måde. Under amtsrådets forhandlinger viste han f.eks. en vis koldblodighed, der irriterede rådets mere varmlodige medlemmer. Han søgte selv at undgå politisk diskussioner og optrådte helst som en venlig og prunkløs, lokal landsfaderskikkelse. I Rs embedsperiode åbnedes i 1882 det nye amtssygehus på det, der siden kom til at hedde Ingerslevs Boulevard. Efter opførelsen af det nuværende amtssygehus i starten af 1930'erne blev R hædret ved at få opkaldt en gade og en lille plads syd for sygehuset med sit navn. Efter sin 79 års fødseldag i 1894 søgte og fik han sin afsked. Ved sin fratræden skænkede han sit omfattende bibliotek på omkring 22.000 bind til Århus Latinskoles bibliotek, hvorfra det siden blev indlemmet i Statsbiblioteket. Omtrænt 6.000 bind vedrører hertugdømmerne og holdes adskilt som Den Regenburske Samling.

Stiftamtmand dr.phil. August Regenburg. Et hundredeårsminde, udg. af Statsbiblioteket, 1915. Holger Hjelholt: A. Regenburg (1815-95). En dansk embedsmand, 1978

KT

*Johan Richter.
Foto af Torben Stroyer
1974 i Lokalthistorisk
Samling.*

Richter, Johan Vondriak, 1925-1998, arkitekt, professor

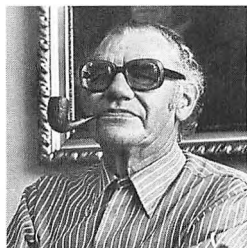
Man husker den høje, let duknakkede skikkelse i sandfarvet duffelcoat med en uundværlig cigaret beskyttende lukket inde i den hule højre hånd. I en menneskealder arkitektstandens århusianske forgrundsfigur og en af byens højt agtede personligheder, kendt for sin redelighed og et tillidsskabende lune. R var født i Århus og havde hele sit virke her. Han tog svendebrev som tømrer, blev bygningskonstruktør i 1942 og fortsatte på Kunstakademiets Arkitektskole, hvorfra han fik afgang i 1951. Han vendte straks tilbage til Århus og var i nogle år ansat på C.F. Møllers tegnestue, stedet hvor unge talenter blev udklækket. I 1953 vandt han sammen med Arne Gravers konkurrencen om Århus Statsgymnasium med et forslag, der overbevisende løste opgaven i et klart modernistisk formsprog med tydelig inspiration fra den tysk-amerikanske arkitekt Mies van der Rohe. Det

Musikhuset er arkitektfirmaet Kjær og Richters hovedværk. Den store foyerbygning er en glasbygning med hvidmalede søjler, indskudte balkoner og eksotiske væksthustræer, der vokser op af det lyse gulv. I aften timerne viser det festlige rum sig som en lysende diamant, som tiltrækker opmærksomhed og gør koncerter til fælles århusianske kulturbegivenheder. De geometriske parterreha-ver foran bygningen er udført af havearkitekten Sven Hansen.

Foto Poul Pedersen.

blev grundlaget for egen tegnestue i et kompagniskab, der startede med Arne Gravers og fortsatte med Werner Kjær efter 1967. En række store og væsentlige byggerier udgik fra tegnestuen i disse år, og mange af dem blev vundet ved arkitektkonkurrencer. I Århus blev Statsgymnasiet færdigt i 1958, Gammelgårdsskolen i Åbyhøj i 1959, Langenæskirken i 1966, Åby Bibliotek i 1970, Danmarks Journalisthøjskole i 1973, Musikhuset Århus i 1982 og en tilbygning til Kreditforeningen Danmark på Åboulevarden i 1984. Mange andre byggerier kan nævnes, men Musikhuset Århus er hovedværket, elegant og festligt med den store glasfoyer, der spiller fornemt sammen med Århus Rådhus og samtidig udnytter grundens terrænfald i samspillet mellem de store bygningsvolumener. Uden for Århus stod tegnestuen under Rs ledelse for en lang række andre store byggerier, frem for alt skoler og kulturhuse. Den vovede sig i 1980'erne ud på det europæiske marked og udførte markante byggerier i Tyskland og England. Opgaverne blev løst vidt forskelligt, men med en gennemgående linje i enkelhed og komposition sammen med en funktionel udformning i en høj arkitektonisk standard. Mellem de mange arbejder fremhævede han ofte selv en beskeden feriebolig, som han i 1970 byggede på adressen Bakkessvinget 5 i Fuglsø. R blev i 1965 udnævnt til professor i bygningskunst ved den nystartede Arkitektskolen i Aarhus og fortsatte undervisningen til 1985. I 1968 fulgte embedet

Hans Rishøj.

*Foto af Torben Stroyer i
Lokalhistorisk Samling.*

som kgl. bygningsinspektør, og i perioden 1971-92 var han formand for bestyrelsen for Aarhus Kunstmuseum. Hans arbejder medførte en lang række udmærkelser, hvoraf kan nævnes Træprisen i 1965, Eckersberg Medaljen i 1966 og C.F. Hansen Medaljen i 1988.

Arkitekten nr. 18, 1998, s. 15-19

BB

Rishøj, Hans, 1913-1989, chefredaktør

HR voksede op i et håndværkerhjem, faderen var tømrer, og han fik realeksamen i 1930. Herefter blev han korrekturlæser på dagbladet Demokraten. Samtidig var han aktiv i Socialdemokratiet og blev formand for Socialdemokratisk Ungdom i Århus. I 1943 indrullerede chefredaktør Frede Højmark HR i journalistgruppen ved avisen; i 1949 flyttede han til Silkeborg og blev chefredaktør for Silkeborg Social-Demokrat. Her blev han, til han i 1958 efterfulgte Højmark på Demokraten, hvor han blev den sidste af de store skikkelser i det socialdemokratiske bladhus. Han faldt godt ind i Demokratens tradition, hvor han markerede sig til venstre for partiet og f.eks. var modstander af EF.

HR var en temperamentsfuld og selvstændig natur, der fik sine skuffelser i forbindelse med Demokratens nedgang og fald, og som andre fra bladhuset følte han bitterhed mod LO-folkene i København, der havde hentet penge fra avisen i de gode tider, men ikke fortsat ville støtte, da det gik galt. I 1974 blev HR afløst af Flemming Seiersen, men fortsatte som politisk redaktør. Avisen gik dog ind samme år. HR havde adskillige tillidshverv inden for presseverdenen, bl.a. var han i bestyrelsen for Journalisthøjskolen og Presseforskningsintitutet. Efter at have forladt avisarbejdet udgav han i 1980 i Byhistorisk Udvalgs regi bogen Århus i krisetider, der behandlede arbejderbevægelsens historie i Århus i mellemkrigsårene.

IG

Rosen, Anton, 1859-1928, arkitekt

AR var født i Horsens og levede hele sit professionelle liv i København. I provinsen udførte han en lang række opgaver først og fremmest i Silkeborg. I Århus findes der kun ét værk af ham, observatoriet fra 1910-11 med den tilhørende store observatorvilla, der senere blev Videnskabshistorisk Museum. Når hans navn alligevel er blevet knyttet til byen, skyldes det landsudstillingen i 1909. AR var landsudstillingens arkitekt, og det var i kraft af hans iderigdom, at udstillin-

Landsudstillingen lå ved kysten ved Tangkrogen og blev kendt som Den hvide by ved havet. Den blev arkitekten Anton Rosens hovedværk, men blev revet ned, da udstillingen var færdig. Foto 1909 i Lokalhistorisk Samling.

gen fik en så helstøbt og spændende udformning. Det blev siden både af ham selv og af andre (som f.eks. arkitekten Poul Henningsen) regnet for hans hovedværk, og det indbragte ham kongelig anerkendelse og udnævnelse til titulær professor. Men udstillingsbygningerne blev revet ned efter brug, og derfor eksisterer hans hovedværk ikke længere. Det samme gælder for så vidt den anden markante bygning, som knyttede hans navn til Århus, andelsbevægelsens hovedkvarter på Bispetorvet. Denne bygning blev som bekendt aldrig opført, da den stødte på voldsom lokal modstand. Så tilbage er kun observatoriet og mindet om landsudstillingen, som – skønt det snart er 100 år siden – er forbavsende levende.

JF

Holger Rosenkrantz. Maleri af Johan Jørgensen 1636. Foto i Lokalhistorisk Samling.

Rosenkrantz, Holger Jørgensen, 1574-1642, godsejer, rigsråd HR var født på lensslottet Kalø som søn af lensmanden, rigsråd Jørgen Rosenkrantz. Efter undervisning ved en huslærer hjemme hos forældrene kom han 11 år gammel i Århus latinskole, hvor han gik i fire år frem til 1590. Derefter studerede han 1590-92 teologi ved universitetet i Rostock og 1592-95 teologi og senere jura ved universitetet i Wittenberg. Efter hjemkomsten fulgte han faderen under dennes virke i kongens tjeneste og satte sig ind i administrationen af de to store godser, han skulle arve, Rosenholm og Skafføgård. Ved faderens død i 1596 bosatte han sig på Rosenholm.

Dermed fik han tilknytning til Århusområdet, om end han et års tid, 1596-97, måtte virke som kancellijunker, sekretær, ved Danske Kancelli i København. Som godsejer fik han siden mulighed for at

fortsætte sine teologiske studier, blev en fremtrædende, højt respekteret teolog og holdt på Rosenholm skole for børn af slægt og venner og begavede unge borgerlige. Hans interesse for teologi og for pædagogik gav sig udslag i et stort arbejde for reformer af skole, universitet og kirke. Han arbejdede for udbygning af en række latinskoler til gymnasier, således i Århus, hvor han også deltog økonomisk. Han medvirkede ved udarbejdelse af nye skolebøger, tog initiativet til oprettelsen af Sorø Akademi og sad i den universitetskommission, der i 1621 udstedte nye statutter for universitetet.

HR nød kongens bevågenhed, blev 1614 udnævnt til kannik ved Århus Domkirke og 1616 medlem af rigsrådet. Indtil Kejserkrigen 1625-29 blev han hyppigt sendt på rejser i ind- og udland. Som rigsråd fik han flere forleneringer og havde fra 1618 til 1628 lenet Odensegård. Sidstnævnte år inddrog kongen dog dette, efter at HRs forhold til kongen var blevet stadig mere anspændt på grund af dennes udenrigspolitik. HRs økonomi forværredes dermed. Trods indtægterne fra de store godser var hans økonomi tidligt svækket på grund af kautionforpligtelser for slægtninge, indkøb af kunst og bøger og udgifter til de mange sønners lange studierejser i udlandet. Økonomien afspejles i hans kone Sofie Brahes regnskabsbog fra årene 1627 til 1640. Her fornemmer man også familiens nære forhold til Århus. Byen dominerer sammen med adelens mødested Viborg helt i forhold til de andre byer i herregårdens opland, Randers, Grenå og Ebeltoft. I Århus kunne adelsfamilien få de luksusvarer, den havde brug for, og man købte stort ind under Sankt Olufsmarkedet. HR havde også en residensgård i byen, formentlig i Kannikegade. For Århus' kulturliv var det også af betydning, at han og hans store, velhavende familie-kreds stod som bestillere af fornemme portrætter hos Århus-maleren Johan Jørgensen (Kulbars), der i sine unge år havde været ansat ved Rosenholm.

OD

Rosenørn, Carl Gustav, 1786-1858, stiftamtmand

Efter juridisk embedseksamen 1804 havde R gjort karriere i central- og lokaladministrationen og havde bl.a. været amtmand i Skanderborg og i Vejle, inden han i 1828 efterfulgte sin broder P.O. Rosenørn som stiftamtmand over Århus Stift og amtmand over Århus Amt. Han fik privatbolig på den nyopførte Jæggergården syd for byen og flyttede i 1833 stiftsamtets kontor hertil. I byens liv fremtrådte R som en festlig original, men samtidig var han respekteret som en dygtig administrator, der besad en stor arbejdssevne. R var tillige stærkt politiske in-

teresseret og deltog meget ivrigt i forhandlingerne i Stænderforsamlingerne i Viborg, hvor han var medlem fra 1834 til 1848. Som egnens øverste embedsmand blev han i 1842 stillet i spidsen for det nystiftede Aarhus Amts Landøkonomiske Selskab, men forlod allerede året efter formandsposten. Han var meget jagtinteressert og havde efter broderen erhvervet jagtretten til Århus bymark og flere af de omkringliggende herreder. Som følge af en øjensygdom tog han sin afsked i 1843 og flyttede til Nørholm ved Varde, hvor han døde.

KT

Rømer, Christian Carl Nicolai, 1856-1932, margarinerektor
CR var embedsmandssøn fra København. Efter sin handelsuddannelse kom han i begyndelsen af 1880'erne til Århus, hvor han blev prokurist hos Otto Mønsted. Han fik hurtigt familietilknytning til erhvervskredsen omkring Mønsted og dennes svigerfar Hans Broge, idet han som Mønsted blev gift med en datter af Broge. I Mønsteds vidtspændende margarinekoncern kom han efter Mønsteds flytning til København til at stå for ledelsen af margarinefabrikken i Vestergade og blev efter selskabets omdannelse i 1909 dens administrerende direktør. I 1919 trak han sig på grund af svagelighed tilbage fra direktørposten og fik i stedet sæde i bestyrelsen for selskabet, der siden 1918 også omfattede en margarinefabrik i København. Fra 1928 var han bestyrelsesformand. Ud over sin hovedvirksomhed i margarinefabrikken blev han også medstifter og interessent i den rekonstruerede Aarhus Oliefabrik i 1892 og fire år senere i det nyoprettede Korn- og Foderstof Kompagniet, hvor han tillige fra 1911 til sin død var medlem af bestyrelsesrådet. CR tog ikke megen del i byens offentlige liv, men levede stilfærdigt i sin herskabelige villa i Nørre Allé 34 uden større selskabelighed bortset fra jævnlige jagtmiddage. Efter Broges død 1908 overtog han dennes store villa i Brabrand, hvor han i en halv snes år havde sommerbolig, indtil han 1916/18 erhvervede hovedgården Løjstrup ved Laurbjerg. Til hans jordbesiddelser hørte også flere godser i Himmerland med tilhørende skov- og jagtområder. Den meget velstående CR skænkede både, mens han levede, og ved testamente betydelige midler til gavn for Århus. Han ydede et større bidrag til oprettelsen af Mindeparken 1924-25, dækkede alle omkostninger til anlæggelsen af blomsterparken langs dens nordside (Rømerhaven) i 1930 og testamenterede midler til rhododendronhaven bag Donbækhusene. Et understøttelseslegat fra 1917 for »værdige og trængende kvinder og mænd i Århus« fik efter hans død en kapitalforøgelse til 1¹/₄ million, og derudover oprettedes

Chr. Rømer.

*Foto af Fred. Eckardt i
Lokalhistorisk Samling.*

Rømerfondet, hvis midler også skulle gå »til gavn eller pryde for Århus«.

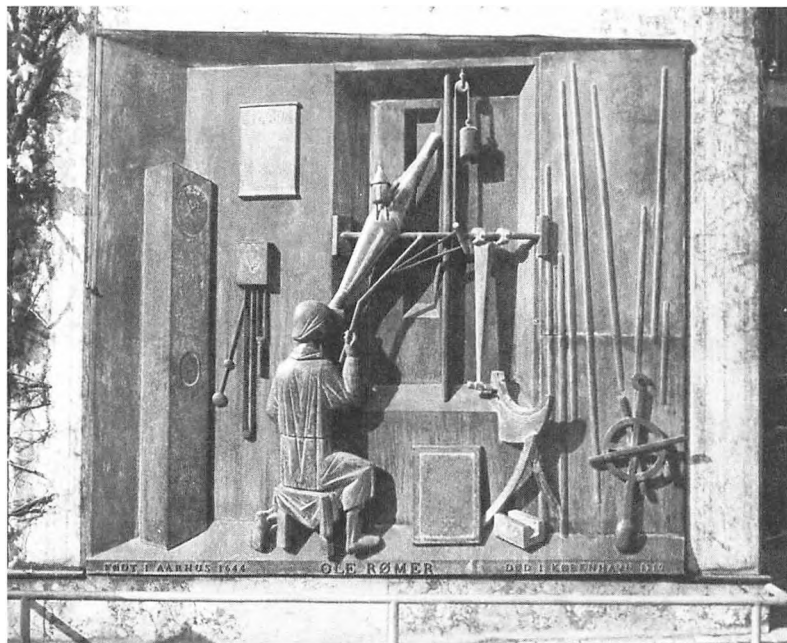
EKJ

Rømer, Ole, 1644-1710, astronom, tekniker, fysiker

OR var født i Århus som søn af skipperen Christen Pedersen Rømer, der som navnet siger var kommet til byen fra Rømø. Han havde taget borgerskab i 1642, og Ole voksede op i et hus ved Mindet, åens udløb, ved den senere Havnegade/Åboulevarden, i byens skipperkvarter. Faderen har været anført som handelsmand, men han var skipper, hvilket også fremgår af en udtalelse i datiden, at »da hans fader efterlod sig adskillige instrumenter og bøger, som hørte til navigationen, fik han i sine unge år derved anledning til at slå sig til mathesis [matematik], hvortil han ikke aleneste inklinerede, men endog havde et synderligt godt nemme og kapacitet«. Det har været hævdet, at faderen ikke var særlig velhavende, men en skatteliste fra 1650 viser dog, at han var placeret nederst i den øverste femtedel af byens skatteborgere.

OR blev student 1662 fra Århus Latinskole og kom til Københavns Universitet. Hans virke blev derefter dels i udlandet, dels i København, men i Århus er han blevet mindet som en af byens store sønner. Under studierne i København fattede OR interesse for astronomi, og i 1671 kom han til Paris for at arbejde på Académie Royale des Sciences' observatorium, hvor han gennem studier af Jupitersystemet opdagede »lysets tøven«, den da revolutionerende tanke, at lyset bruger tid til sin udbredelse. Hans mekaniske snilde gav sig også udslag i andre resultater, men i 1681 vendte han hjem og blev professor i astronomi ved Københavns Universitet. Her arbejdede han videre med sine observationer med en nøjagtighed, der skulle give dem fremtidig betydning, og konstruerede epokegørende instrumenter, herunder meridiankredsen, senere observatoriers hovedinstrument. Hans store arbejdsevne blev dog på mange andre områder udnyttet også af kongen. Med store administrative evner gennemførte han landets opmåling og matrikulering, udarbejdede et nyt rationelt system for mål og vægt med tilhørende justervæsen, ordnede Københavns bebyggelsesforhold, brolægning, belysning, vandforsyning, vandafledning, brandvæsen og vægter- og politiforhold. I 1688 blev han medlem af Danske Kancelli, 1693 justitsråd, 1694 medlem af Højesteret, 1705 politimester i København og 1706 etatsråd. Hvor epokegørende hans indretning af det nye mål- og vægtsystem ved den kongelige forordning af 1683 er, fremgår af, at man i andre lande

*Ole Rømer ved meridi-
anstjernerikikkerten. Re-
lief på Århus Rådhus,
Park Allé-siden, af Olaf
Stæhr-Nielsen.
Foto 1965 af Børge
Venge i Lokalthistorisk
Samling.*

først mere end 100 år senere knyttede længde- og vægtenhed sammen. Ole Rømer havde her defineret 1 dansk *pund* som vægten af 1 kubik fod fersk vand, der skulle veje 62 *pund*. Dette var langt fra det gamle system, der omfattede alle mulige forskellige mål og vægte, forskellige for de forskellige landsdele.

Til disse praktiske, mekaniske arbejder føjedes dog også afhandlinger om fysiske forhold, hvor OR bl.a. ved forsøg på et niveau, der ellers først nåedes 150 år senere, ved brug af en selvopfundet flydevægt fastslog saltopløsnings vægtfylde. Ud fra to faste punkter, vands frysepunkt og kogepunkt, lykkedes det ham også at konstruere et termometer, der for første gang muliggjorde overensstemmelse mellem forskellige termometers angivelse af samme varmegrad.

Alt dette skete fjernt fra fødebyen. Men i Århus er han ikke blevet glemt. Ole Rømers Gade bærer hans navn, i 1911 fik byen et observatorium, der naturligt fik hans navn, og i 1965 blev der på byens rådhus opsat et stort bronzerelief, der efter et gammelt kobberstik viser astronomen ved arbejdet med stjernestedsbestemmelser ved den på hans tid nye meridiankikkert.

OD

*Peter Sabroe.
Billede i Lokalthistorisk
Samling.*

Sabroe, Rasmus Peter, 1867-1913, redaktør, politiker

PS, født i Gødvad ved Silkeborg, voksede op under fattige kår i Århus. Som 14-årig rejste han til København for at komme i skomagerlære. Imidlertid blev han bortvist fra sin læreplads efter at have deltaget i en skomagerstrejke. De næste år søgte han forefaldende arbejde, samtidig med at han sendte »Københavnerebreve« til Demokraten i Århus. I 1887 vendte han tilbage til det jyske, hvor han det første år fungerede som redaktør ved en aflægger af Demokraten i Randers. Året efter fik han arbejde på hovedavisen i Århus, hvor han i 1895 blev forfremmet til redaktør.

PS brugte sin stilling til, med stor agitatorisk kraft, at kæmpe for de svage i samfundet. Misbrug af tyende, de elendige tilstande på børne- og opdragelsesanstalter, misrøgt af syge og gamle, fængslede, dyrplageri var blot nogle af de emner, der blev genstand for PSs hid-sige pen. I en tid med store sociale problemer, men utilstrækkelig sociallovgivning satte PS med sine artikler og taler skub i lovgivningsarbejdet på flere områder. Samtidig gav de voldsomme og kompromisløse angreb, der ikke altid var lige velbegrundede, ham flere sagsanlæg på halsen.

I 1892 giftede PS sig med Thyra Møller, datter af bankdirektør og kancelliråd P.F. Møller. Ægteskabet mellem den socialdemokratiske samfundsrevser og pigen fra det pænere borgerskab skabte en del opmærksomhed i en tid, hvor det var ualmindeligt, at et ægteskab blev indgået på tværs af forskellige samfundslag. Parret fik fire børn, men derudover var der i hjemmet næsten altid et plejebarn.

I perioden 1900-09 var PS socialdemokratisk byrådsmedlem i Århus. Her medvirkede han til opførelsen af De Gamles Hjem og Christian IX's børnehjem. I 1901 blev han valgt ind i Folketinget fra Århus nordre kreds og forblev medlem indtil sin død. Socialdemokratiet overvejede ellers flere gange at ekskludere PS fra partiet, da han ikke altid rettede sig efter vedtægterne. I en tid, hvor flertallet inden for Socialdemokratiet var imod kongedømmet, skabte det eksempelvis stor furor, at PS gik til middag hos kronprinseparret på Marselisborg.

1908 forlod PS Århus og jobbet som redaktør på Demokraten. I stedet redigerede han nogle år partibladet i Kolding. Fra Kolding kom familien til København, hvor PS blev medarbejder ved Social-Demokraten i årene 1910-13. I samme periode udgav han bladet Sabroes Blad, senere kaldt Lille Paul.

Kun 46 år gammel omkom PS ved en togulykke ved Bramming. Ved begravelsesceremonien var op imod 60.000 mennesker mødt op for at vise en af de fattiges mest energiske forkæmpere den sidste ære. I

1924 blev der rejst en statue af PS. Den kan i dag ses på Østbanetorvet i Århus.

BO

Sabroe, Thomas Thomasen, 1863-1942, kølemaskinfabrikant
Sabroe-familien stammede fra Århus, men faderen havde slået sig ned som købmand i Silkeborg, så her fik TTS sin grundskolegang, indtil han som 12-årig blev sendt til Århus, hvor han 1880 tog præliminæreksamen på Katedralskolen. Efter et halvt år på handelsakademiet i København fortsatte han handelsuddannelse her og arbejdede de følgende år i handelsfirmaer i Hamburg, Hobro og Århus. Side-løbende begyndte han agentvirksomhed med salg af cykler, og han overtog 1890 faderens engrosforretning i mel, korn og jern, der året efter under eget navn udbyggedes med salg af mejerimaskiner og -artikler. Snart koncentrerede han sig om de sidstnævnte varegrupper, der blev suppleret med bl.a. flødeelevatør og pasteuriseringsmaskine af egen konstruktion. I 1893 flyttede han fra Silkeborg til Århus, hvor han først i Kannikegade og fra 1896 i byens gamle sygehus i Dynkarken fortsatte produktionen af forskellige mejerimaskiner. Han nyudviklede bl.a. et par kølemaskiner efter kulsyreprincippet, og efter at de i en konkurrenceprøve 1898 havde vist sig at være

I 60-70 år lå Sabroes fabrikker på området mellem Dynkarken og Sønder Allé. Hjørnebygningen med det karakteristiske tårn og køleskabsudstillingen kom dog først til i 1930'erne og forsvandt igen, da virksomheden i løbet af 1960'erne flyttede til Holme og hele fabrikskomplekset blev nedrevet. Hvor Sabroe-bygningerne lå, er der nu politigård, og de små ejendomme langs østsiden af Dynkarken, der ses på billedet fra 1958, har måttet vige pladsen for Dynkark-boulevar-den.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

de kendte typer kølemaskiner betydeligt overlegne, udvidede han og kompagnonen fra 1895 Carl Gottlieb samme år virksomheden betydeligt og koncentrerede fabrikationen helt om is- og kølemaskiner. Firmaet blev i løbet af få år mejeriernes foretrukne leverandør, hvilket meget hurtigt banede vej for eksport af køleanlæg og isværker. Stor betydning for fabrikkens hurtige vækst blev også udviklingen i 1902 af skibskøleanlæg. TTS, der med stor energi og viljekraft havde overvundet de mange startvanskeligheder, kom dog ikke selv til at fortsætte ledelsen og videreudviklingen af den succesfulde fabrik. Et ulykkestilfælde i de unge år havde undergravet hans helbred, og han måtte med udgangen af 1903 opgive sin direktørstilling i aktieselskabet. Han arbejdede dog som grundlægger og aktionær i de følgende år fortsat på at styrke firmaet, bl.a. ved fremskaffelse af kapitalindskud på et kritisk tidspunkt, men kontroverser i bestyrelsen og et stærkt modsætningsforhold til bestyrelsesformanden Joh. Baune førte til, at han nedlagde sin bestyrelsespost og flyttede til København, hvor han 1908-16 drev grossererforretning. Han kom ikke igen tilbage til virksomheden, men fulgte den med interesse til sin død.

Erik Korr Johansen: Sabroe – kølemaskiner fra Dynkarken, i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991, s. 87ff.

EKJ

Salling, Ferdinand Frederik, 1880-1953, stormagasinindehaver FS var århusianer, født i Sjællandsgade, hvor hans far var købmand. Efter skoletiden kom han i manufaktur-lære i Fredericia og arbejdede derefter som handelskommis i Odense, Århus og senest i Randers, hvor han en tid fungerede som forretningens daglige leder. I 1906 vendte han tilbage til fødebyen og etablerede sig som manufakturhandler i Søndergade 34 i en lille forretning, hvor han mellem kunde-besøgene syede dyner og puder i baglokalet. Han optog efterhånden flere varegrupper i sit sortiment og kunne i 1916 rykke ind i en større forretning i Søndergade 27. Han erhvervede snart derefter Østergade 29, hvis grund grænsede op til Søndergadeejendommen. Med den stigende omsætning gav det basis for flere forretningsudvidelser i 1930'erne, og i samme periode opkøbte FS naboejendommene i Søndergade og Østergade med henblik på yderligere udbygning af det store forretningskompleks til et stormagasin med et alsidigt vareudbud. På grund af krigen måtte byggeplanerne dog udskydes og kunne først i 1946 genoptages. Efter en arkitektkonkurrence iværksatte arkitekt C.F. Møller en række af ombygninger. I FSs dødsår af-

Sallings nye hjørnekompleks med de store vinduesfacader og fremtrædende navneskilte ændrede afgørende gadebilledet på Strøget. På denne sommerdag i 1954 var Søndergade endnu præget af biler, sporvognsline 1 og ikke mindst de mange cyklister.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

sluttedes første etape af udvidelsesprojektet med opførelsen af en stor 4-etagers forretningsbygning på hjørnet af Søndergade og Østergade. Både som bygherre og forretningsleder fulgte FS detaljeret med i arbejdets gang. Han var efter eget udsagn en hård forretningsleder, der stillede store krav til sit personale, han lagde megen vægt på en omhyggelig kundebetjening og anvendte betydelige midler til reklamer. I 1952 omdannede han firmaet, der var blevet byens største privatejede detailforretning, til et aktieselskab, hvis ledelse efter hans død overgik til sønnen Herman Salling. FS helligede sig næsten helt sin forretningsvirksomhed, men havde dog en tid en bestyrelsespost i Manufakturhandlerforeningen. Privat interesserede han sig meget for hestesport, især galopløb, og gjorde som en af provinsens største hesteejere en betydelig reklameindsats for at fremme den. I en længere årrække var han formand for Jysk Galophesteejer Forening, ligesom han 1934-50 sad i bestyrelsen for væddeløbsbanen.

EKJ

Salling, Hans Peter, 1861-1931, blikkenslagermester

HPSs far havde i 1846 oprettet et kobbersmedefirma i Vestergade, og her kom HPS efter sin skolegang i drengeskolen i Vestergade i 1875 i lære som kobbersmed, et håndværk, som han straks supplerede med nogle læreår i det nye blikkenslagerfag, som på denne tid var ved at overtage betydelige arbejdsområder fra kobbersmedene. Som svend arbejdede han en kort periode i København, inden han afslut-

tede uddannelsesårene med 2-3 år på valse i Tyskland og Østrik. Efter hjemkomsten 1884 gik han i kompagniskab med faderen og overtog året efter selv kobbersmedeforretningen, som han i de følgende år oparbejdede til en meget betydelig og velrenommeret virksomhed. Firmaet virkede ikke blot i Århus-området, hvor der bl.a. udførtes kobbertækningsarbejder på flere af byens kirker og en række større bygninger. Det medvirkede også ved renovering af Christiansborg Slot. Det var særligt de store arbejder inden for branchen, firmaet påtog sig, og det fik i de første årtier af 1900-årene kunder blandt mange større virksomheder og institutioner i ind- og udland. I 1914 optog HPS sine sønner som medejere af forretningen, idet han engagerede sig i håndværkets og branchens organisationsarbejde og fik en række andre tillidshverv. 1908-28 var han medlem af bestyrelsen for Århus Håndværkerforening. Han interesserede sig stærkt for udviklingen af Århus Tekniske Skole, hvor han sad i bestyrelsen 1912-30, og for udbygningen af svendeprøveordningen, og disse og andre sager til gavn for håndværket beskæftigede han sig også især med i sit arbejde som byrådsmedlem for de konservative i årene 1917-29. Han deltog desuden i en årrække i bestyrelsesarbejdet i de centrale kobbersmede- og blikkenslagerorganisationer og i Foreningen for berejste Håndværkere i Århus.

EKJ

Salling-Mortensen, Harald, 1902-1969, arkitekt

HS-M voksede op i Esbjerg, men flyttede til Århus i 1920'erne, hvor han efter en kortere tids ansættelse på stadsarkitektens kontor fik arbejde hos arkitekt A. Høeg-Hansen, som han senere indgik kompagniskab med, og hvis tegnestue han siden videreførte alene. HS-M fik allerede i 1930'erne en række store opgaver i Århus, enten sammen med den senere stadsarkitekt Alfred Mogensen (biblioteket i Mølleparken, Skovvangsskolen og – i 1940'erne – Møllevangskolen) eller med Axel Høeg-Hansen (Amtssygehuset og Aarhus Stiftstidendes hovedbygning i Kannikegade). Disse bygninger er præget af samarbejdspartnerne. Der er således træk af funktionalismen i de bygninger, som Alfred Mogensen deltog i, og af klassicismen, hvor Høeg-Hansen deltog, men nogen entydig stilretning er der ikke tale om. Helt forskellig fra disse bygninger er Handelsbankens hus fra begyndelsen af 1940'erne på Rådhuspladsen. Her har HS-M bevidst distanceret sig fra Høeg-Hansens bygninger i Park Allé og koncentreret sig om at skabe en bygning, der er monumental uden at virke tung, og som derved skaber et fint samspil med rådhuset. Handelsbankens

Professor Else Kai Sass i samtale med professor Knud Lundbæk ved åbningen af Louisiana-udstillingen i Rådhus-hallen 4. december 1964.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

hus er formentlig HS-Ms hovedværk, men han fortsatte med at udvikle sin stil, og blandt hans seneste værker var så forskelligartede bygninger som Børghlum-kollegiet (i samarbejde med arkitekt Paul Niepoort) og højhuset ved Skanderborgvej på Langenæs, der først blev fuldført efter hans død.

JF

Sass, Else Kai, 1912-1987, kunsthistoriker, professor

Det er gentagne gange om Else Kai Sass sagt, at hun var en charmerende kvinde uden albuer, men med et godt hoved. Gennem nogle årtier kom hun til at spille en af hovedrollerne på billedkunstens store scener i København og Århus.

S blev student fra Rysensteen Gymnasium 1930 og magister i kunsthistorie 1944. Som volontør kom hun i 1937 til Thorvaldsens Museum, og her fik hun i 1945 fast ansættelse som museumsinspektør. Efter et tæt opløb blev S i 1954 den foretrukne ved besættelsen af det nyoprettede professorat i kunsthistorie i Århus, og som universitetets første kvindelige professor fungerede hun i stillingen, til hun i 1967 blev kaldet til at overtage den aldrende Christian Ellings lærestol i København. Det lå i kortene, at S sideløbende med ansættelsen ved Aarhus Universitet skulle beklæde stillingen som direktør for kunstsamlingen på det gamle og hæderkronede, men efterhånden temmelig antikverede Aarhus Museum, og sådan gik det. Oldsagerne fik inden længe som Forhistorisk Museum deres blivende plads på Moesgård, mens S lagde mange kræfter i forberedelserne til opførelsen af et nyt bygningskompleks til brug for Aarhus Kunstmuseum. Indvielsen af museumshuset i Vennelystparken fandt sted i 1967, men da havde S længe været ude af ledelsen. Hun var i 1960 blevet medlem af Ny Carlsbergfondets direktion og året efter af bestyrelsen for Ny Carlsberg Glyptotek, og disse poster kunne ikke forenes med hvervet som museumsdirektør i Århus.

S udgav i 1953 sin meget roste bog om kunstforståelse, og en halv snes år senere kunne hun med udgivelsen af det fornemme trebindsværk om Thorvaldsens portrætkunst dokumentere mange års indgående studier, der havde bragt hende vidt omkring i Europa og indenfor på mange bonede gulve. Begavet med en smuk fremtoning og et vindende væsen har S været en velkommen gæst.

HSN

Schepelern, Ellen, 1876-1937, stifter af Kvindehjælpen

I 1905 ankom den nygifte, norskfødte ES til Århus sammen med sin

*Ellen Schepelern.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

mand, der havde fået ansættelse som residerende kapellan ved Frue Kirke. Her involverede hun sig hurtigt i et missionerende filantropisk arbejde med det sigte at hjælpe unge kvinder i byen, som hun mente var på vej ned ad et skråplan.

I begyndelsen brugte hun sit eget hjem som samlingssted for de unge kvinder, men ES blev hurtigt klar over, at denne indsats med nogle få timers kontakt til de unge kvinder langt fra var tilstrækkelig. Der skulle oprettes egentlige hjem, hvor de unge kvinder kunne bo og arbejde. Hjem, hvor der var opsyn med dem, og hvor de blev vejledt i en retlinet livsførelse. Hermed var grundstenen lagt til den hjælpeorganisation, der fik navnet Kvindehjælpen. En organisation, der hurtigt voksede og førte til oprettelsen af flere hjem, ikke kun i Århus og dens forstæder, men med afdelinger også i Sønderjylland og i Viborg. ES var formand for samtlige hjem. Det var ES, der gennem energisk indsats fik samlet pengene ind til oprettelsen og driften af hjemmene, men det var ikke kun på det rent organisatoriske plan, hun arbejdede, også i hjemmenes daglige ledelse og i arbejdet med de unge kvinder var hun aktiv. Et lederskab, hun fortsatte med at udøve, også efter at hun i 1916 flyttede fra byen for at følge sin mand i hans nye embede, først i Roskilde, senere i Viborg, hvor han i 1923 blev udnævnt til stiftsprovst. ES var formand for Kvindehjælpen og dens mange virksomheder til sin død.

I 1922 modtog hun fortjenstmedaljen i guld for sin indsats med at skabe gode rammer for unge kvinder, der var kommet på gale veje – et arbejde hun varetog sideløbende med sit virke som præstefru og som mor til fem døtre.

BO

Schmalfeld, Jacob Ernst, 1820-1918, tobaksfabrikant

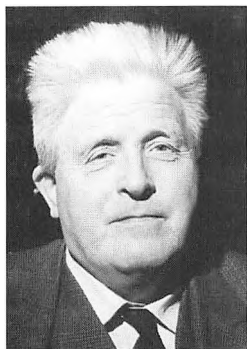
JES blev født i København, men oprettede i 1846 en tobaks- og cigarfabrik i forbindelse med en kommissions- og speditjonsforretning i købmand Wilh. Hviids gård mellem det store og det lille torv, i dag Store Torv 15. Han mente, »... at de lokale forhold talte til gunst for et sådant etablissement ...«. Hans slægt stammer højst sandsynligt fra Tyskland; første gang, man hører om den i dansk sammenhæng, er i 1815 i Skælskør, da Johan Jacob Schmalfeld, JES fader, blev antaget som kæmner. JES fik sin faglige uddannelse hos William Stochfleth Wille, grosserer og tobaksfabrikant i København, hvor han hovedsagelig var beskæftiget på kontoret; men samtidig var han meget optaget af tobaksfabrikationen. På trods af, at tobaksfabrikant Funder sad i borgerrepræsentantskabet, fik JES sin bevilling. Dette hang

J.E. Schmalfelds hovedbygning var ikke kun optaget af tobaksfabrikken. På 1. sal var der privatbeboelse, mens stueetagen i nogle år omkring 1900 blev anvendt til undervisningslokaler for Jyllands Handels-Akademi. I dag anvendes bygningerne af Århus Kunstakademi.

Foto i Erhvervsarkivet.

formentlig sammen med, at den fabrikation, JES havde søgt om, var noget nyt i Danmark, nemlig cigarfabrikation. Virksomheden var en af de første af sin art i provinsen. Forretningen gik godt, og selv om han i 1858 averterede med »nye Messina-appelsiner og citroner« til salg, var det dog tobaksfabrikationen, der hurtigt blev det centrale. JES var opmærksom på, at hans produkter ikke solgte sig selv, hvorfor han allerede fra fabrikens start rejste rundt og præsenterede dem for de handlende. Først fra slutningen af 1860'erne benyttede han sig af rejsende agenter. Der var især to forhold, der gjorde, at han konstant øgede afsætningen: rabat til de handlende, hvis deres årlige indkøb oversteg en vis mængde, og fabriksfastsatte udsalgspriser, der betød, at de handlende ikke kunne underbyde hinanden. I 1870 havde JES et så solidt økonomisk fundament, at han kunne overtage Funders tobaksfabrik i Vestergade. I 1881 blev fabrikken på Store Torv hærget af en voldsom brand, men den fik ingen betydning for tobaksfabrikationen, da der ikke var store mængder tobaksvarer i bygningen; den største del af tobakslageret fandtes i fabrikken i Vestergade. Den gamle fabrik blev nu opgivet ligesom detailsalget, der i sin tid var fulgt med privilegiet. Det blev dog nu nødvendigt at øge fabriksanlægget i Vestergade med en to-etages tilbygning, der for øvrigt blev brandhærget i 1896. Midt i 1870'erne blev sønnen Johan Frederik inddraget i virksomheden og tildelt prokura, og i 1892 blev der oprettet en interessentskabskontrakt, hvor JES stod for to tredjedele og sønnen for en tredjedel. Denne konstruktion fortsatte

August F. Schmidt.
Foto af Skabelund 1963
i Lokalhistorisk Sam-
ling.

til 1899, da firmaet blev omdannet til et aktieselskab, fordi JES var blevet for syg til at kunne fortsætte virksomheden, og sønnen var for svagelig. JES flyttede derefter tilbage til København, hvor han fik et langt otium.

Henrik Vedel-Smith: Schmalfeld – byens første cigarfabrikant, i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991

HV-S

Schmidt, August Frederik, 1899-1965, forfatter

Med sine over 5.000 avisartikler, op mod 700 tidsskriftsartikler og over 80 bøger kandiderer AFS til pladsen som den mest produktive skribent i Århus. Da han i 1930 flyttede til Brabrand, valgte han helt at hellige sig forfattervirksomheden, som han dyrkede meget flittigt dels af lyst og dels af nød på grund af de usle honorarer, han kunne hente sig.

AFSs far var mejeribestyrer og gårdejer i Gjesten, men på grund af hans tidlige død var der ikke midler til uddannelse for AFS, der i stedet måtte bidrage til familiens underhold. Han havde et par højskoleophold, bla. a. på Askov, og efter at have været på Døckers kursus 1919-21 fulgte han universitetsundervisningen samtidig med, at han var assistent i Dansk Folkemindesamling. 1926-30 var han højskolelærer i Galtrup på Mors, hvorefter han som nævnt slog sig ned i Brabrand.

AFSs vigtigste lokalhistoriske arbejder er hans otte binds *Brabrand og Årslev sognes historie*, der kom fra 1937 til 1962 samt *Åby sogns historie* i to bind fra 1941 til 1943. Ellers skrev han et antal bøger om forskellige sider af bondekulturen samt i 1930'erne nogle monografier om de jyske forfattere Jeppe Aakjær, Jakob Knudsen, Johan Skjoldborg og Thøger Larsen. AFS var en selvlært mand, der skaffede sig en enorm viden. Ved sammenkomster var han et festligt midtpunkt, fuld af anekdoter. Skulle en og anden redaktør ved lejlighed rette lidt på det, der flød i hast fra hans pen, åbenbarede han sit lyse sind: »A er lig'glad, bar' a får mi' peng'«.

IG

Schmidt, Louis Harald Olaf Joachim, 1885-1952, redaktør

LS er født uden for ægteskab i Holbæk og voksede i en væsentlig del af barndommen op hos sin mormor i fattige kår. Da han var 12 år, blev han tilfældigvis bydreng på Holbæk Amts Venstreblad, og dermed var hans bane afstukket. Han kom i lære på bladet som typograf

Fra »Den hvide slavehandel«. Slavehandlernes offer føres om bord i en flodbåd på Themsens, dvs. i en af Mols-bådene. I baggrundens ses DFDS's pakhuse på Dampskibsbroen.
Foto i Erhvervsarkivet.

og fik svendebrev i 1904. Allerede i læretiden stod det LS klart, at han ville være journalist, og efter at have afsluttet uddannelsen rejste han til København. Her hutlede han sig igennem i dyb fattigdom som løs medarbejder på flere aviser og blade, indtil han fik ansættelse som redaktionssekretær på Roskilde Tidende. Efter et år kom han til Ringsted Folketidende og derefter til Ålborg Amtstidende. Hans signerede artikler blev bemærket i Århus af redaktør Funch Thomsen på Stiftstidende, og i 1909 lykkedes det denne at få LS ansat som redaktionssekretær på sit blad. Lønningen var ikke god, så LS måtte supplere sin indtægt ved at lave filmmanuskripter til den lokale filmproduktion, der var på vej mod sin storhedstid. Han skrev f.eks. manuskriptet til *Den hvide Slavehandel*, der havde premiere i 1910. Hertil kom, at han var med til at starte sommerrevyerne i Vennelyst, til hvilke han skrev tekster. Da han i 1918 blev medredaktør af Stiftstidende, blev hans økonomi så god, at han kunne give afkald på ekstraindtægterne.

I 1920 overlod Funch Thomsen avisen til LS på en kombineret forpagtnings- og købekontrakt over ti år med forpligtelse til at lade avisen trykke på Stiftsbogtrykkeriet i samme periode. Det lykkedes for den ganske uformuende LS at rejse midlerne til udbetalingen. Stiftstidende fik under LS en god økonomi, og han selv blev i en årrække byens største skatteyder. Han undgik konsekvent at modtage offentlige hverv og koncentrerede sig om bladet. Han tilhørte den yngre

konservative generation og støttede Bent Holstein, der repræsenterede det, man kaldte Århus-konservatismen. Efter at have brudt med Holstein støttede LS Christmas Møllers linje. I lokalpolitikken vågede han over avisens uafhængighed af bystyret, hvilket førte til udbredt læsertillid og stærkt stigende oplagstal. I hans tid skete der en firedobling til 42.000 eksemplarer i 1950. Med sin overhåndtagende perfektionisme og noget tyranniske holdning var han ikke altid populær hos medarbejderne. Begrebet ros kendte han ikke. Bladhuset i Kannikegade lod han i mellemkrigsårene ombygge og udvide ved sin nære ven, arkitekt Høeg-Hansen.

Under krigen var LS plaget af dårligt helbred. Han fulgte dog nøje redaktionsarbejdet og prægede det ved at fastholde en seriøs dansk holdning. De provokerende drillerier og tvetydigheder, som ikke var umiddelbart gennemskuelige for besættelsesmagten, var ikke hans bord.

I 1937 var bladet blevet gjort til et familieaktieselskab, og efterhånden havde han knyttet sine børn, sønnerne Børge og Erik til avisen ligesom datteren Inga, der sammen med sin mand, Arne Møller Nielsen stod for det store søndagstillæg. En mand af LSs støbning var dog ikke egnet til at skabe basis for familiesammenhold. I marts 1945 var familien blevet ramt af en tragedie, da Børge Schmidt blev dræbt af gestapofolk i sit hjem. Efter LSs død opstod der pinlige familiestridigheder mellem enke, datter og svigersøn på den ene side og først og fremmest chefredaktør Erik Schmidt, 1912-1983, på den anden side om den fortsatte ledelse af bladet. Erik Schmidt blev afskediget, men efter en retssag genansat, hvorefter svigersønnen Arne Møller Nielsen senere blev afskediget.

Richardt Gandrup: Redaktør Louis Schmidt. 1957

IG

*Willy Schmidt. 1939.
Foto tilhører Max Hansen, Århus.*

Schmidt, Willy, 1920-1943, maskinmester, frihedskæmper

S blev den første århusianske frihedskæmper, som mistede livet i kamp mod besættelsesmagten.

Han var født i Århus, havde gået i skole i Finsensgade og Samsøgade og var blevet maskinmester fra Århus Teknikum. Han var medlem af Århus 1900's svømmeafdeling og af Danmarks kommunistiske Parti, da han i 1942 tog hyre på danske skibe, som sejlede med landbrugsvarer til tyske havne. Risikoen for havari var betydelig, og S kom efterhånden til det resultat, at skulle han dø, så skulle det være for sin overbevisning. Sømanden gik i land, og som så mange andre kom-

munister modtog han i foråret 1943 på et tidspunkt, hvor sabotagen endnu var i sin vorden, fra sit parti en opfordring til at melde sig til »særlige opgaver«. S havde gennem nogen tid været tilknyttet det illegale Aarhus Ekko og Land og Folk, nu gik han ind i den aktive modstand og blev leder af en af de første kommunistiske sabotagegrupper. Efter en række havne- og skibssabotager fik hans gruppe til opgave at ødelægge et af tyskernes store depoter i det gamle glasværk i Ole Rømers Gade. Aktionen fandt sted natten mellem 27. og 28. maj 1943. Fabriksvagten skulle sættes ud af spillet ved vagtskiftet kl. 24, men små begivenheders tilfældige sammenstræf og en særlig nervøsitet foranlediget af drøn fra sabotager andetsteds i byen gjorde, at aktionen i Ole Rømers Gade fik et andet forløb end forudset. Det kom til ildkamp mellem vagten og sabotørerne. S blev ramt og nogle timer senere fundet død på glasværkets grund. Vagten, som var en dansker i tysk tjeneste, blev bragt på hospitalet og døde få dage senere.

I en henvendelse til offentligheden opfordrede DKP til deltagelse i begravelsen på Nordre Kirkegård, og tilstrømningen, der var tale om tusinde måske et par tusinde deltagere, blev taget som et af mange udtryk for en afgørende holdningsændring i befolkningen. Samarbejdspolitikken stod for fald, og en 29. august var inden for synsvidde.

HSN

v. Schmidten, Ulrich Christian, 1815-1886, borgmester

US var født i København i 1815, men blev student fra Sorø. I 1840 blev han cand. jur. I årene frem til 1866 var han ansat i generalstabens bureau, i krigsministeriet samt som intendant under Tre-årskrigen 1848-50. Under krigen i 1864 var han i Flensborg, hvor han sørgede for troppernes forplejning og evakuering af lazaretter og materiel.

I 1866 fik han embedet som borgmester i Århus, noget man dengang skulle ansøge om. US faldt hurtigt til i Århus, hvor han blev engageret i de lokale spørgsmål. Ud over de rent embedsmæssige erhverv i udvalg og kommissioner sad han i repræsentantskabet for Aarhus Privatbank og i bestyrelsen for folkebiblioteket, den nye badeanstalt, sygekassen i Århus, Århus-Ryomgård Jernbane og Arbejdernes Byggeforening. Han var stort set med overalt, hvor der var noget nyt i gang.

Århus var i hans embedsperiode inde i en kraftig vækstperiode. Blandt nogle af de mange projekter var anlæggelsen af Kystvejen, havnens udvidelse, restaureringen af Domkirken og Vor Frue Kirke,

oprettelsen af Århus Museum, opførelsen af Clemensbro, arbejderboliger og meget andet. US var et meget engageret og energisk menneske og desuden en hurtigt arbejdende embedsmand. Med hensyn til smidighed og forhandlingsevner kunne han i nogle tilfælde være svær at arbejde sammen med, hvilket en gang imellem skaffede ham problemer.

I 1885 søgte han sin afsked, men nåede kun at få et ganske kort oti-um, idet han allerede døde året efter.

IH

Schourup, Hans, 1842-1914, grosserer, politiker

HS var født og opvokset i Århus. Efter at have stået i handelslære hos isenkrammerfirmaet N. Baadsgaard i Vestergade etablerede han i 1870 en detailhandel i isenkram og køkkenudstyr i Immervad 6, som han med tiden førte frem til en af provinsens største i branchen. Forretningen drev han indtil 1889, hvor han afstod den til sin svoger Ludvig Schmidt, der i 1910 overdrog den til Victor Barrit.

Herefter arbejdede HS udelukkende en gros med handel af grove jernvarer og metaller. I 1901 blev firmaet sammensluttet med Jyllands Staal- og Maskinforretning til Hans Schourup & Jyllands Staal- og Maskinforretning med HS som direktør. Virksomheden voksede hurtigt, og i 1908 flyttede den til en nyopført lagerbygning på Frue Kirkeplads samt et forhus på Vestergade. Som følge af den kraftige ekspansion oprettede firmaet en filial i København.

HS var også aktiv i andre virksomheder, således sad han eksempelvis som bestyrelsesmedlem i A/S Th. Sabroe & Co., havde interesser i cykelfabrikken Dania A/S og sad i repræsentantskabet for Aarhus Privatbank. Sideløbende med sin erhvervskarriere var HS også politisk interesseret, og han sad i perioden 1891-1906 i byrådet. HS havde flere tillidposter. Han sad i ligningskommissionen 1878-84, var medlem af bestyrelsen for Aarhus Handelsstandsforening, for Velgørenhedsselskabet samt medlem af skoledirektionen og amtsskolerådet. Ved sin hustrus død i 1932 oprettede HS et legat på 12.000 kr. under Aarhus Kjøbmænds Hjælpekasse, der skulle gå til trængende købmænd og deres familier.

RE

Schröder, Hans Wilhelm, 1810-1888, arkitekt

S var den første akademisk uddannede arkitekt, der bosatte sig i Århus. Han var født i Kalundborg, fik svendebrev som tømrer og blev uddannet på Kunstakademiets Arkitektskole 1837-39. Herefter tog S

på en længere Tysklandsrejse og studerede de nyeste eksempler på den senklassicistiske arkitektur, bl.a. i Hamborg, der var under opbygning efter en omfattende bybrand i 1842. S nedsatte sig først som arkitekt i Trondheim og blev her et par år, inden han i 1844 kom til Århus og fik borgerskab som både tømrermester og arkitekt. I 1850 blev det kongelige bygningsinspektorat for Nørrejylland oprettet. Embedet blev først besat med Bindesbøll og senere med Thielemann. S bistod den sidstnævnte med en række opgaver og blev i 1860 konstitueret som kongelig bygningsinspektør, da Thielemann søgte orlov på grund af sygdom. Da embedet et par år senere blev ledigt, blev han imidlertid vraget til fordel for V. Th Walther. På trods af dette nederlag blev han i Århus til 1870 og bistod endog Walther med kirkesynsforretninger. Han flyttede herefter til København og blev boende der indtil sin død i 1888. S havde stor betydning for udbredelsen af senklassicismen i Århus og opførte bl.a. Studsgade 10 i 1847 og Frederiksgade 9 i 1852. Det er vanskeligt at finde sagsakter med navn på bygmester eller arkitekt i 1800-årenes århusianske byggesager. Alligevel kan en række andre bygninger med rimelighed tilskrives S. Det gælder det næsten helt forsvundne Hotel Postgaarden, Skolegade 17 fra 1845, Studsgade 8-10, der er væsentligt ombygget i 1847, Mejlgade 7 fra 1849, Fredens Torv 6 fra 1849, Hans Broges Gård, Mindegade 8 fra 1849, Vestergade 19 fra 1853, Studsgade 33 fra 1847, Skolegade 21 fra 1853, Fredensgade 22 fra 1855 og en væsentlig ombygning af forhus og sidehus på Lille Torv 2, købmand Meulengrachts Gård fra 1856. Endvidere kendes en række talentfulde projekter til offentlige bygninger i Århus, således et forslag til byens nye rådhus fra midten af 1800-tallet og et projekt til et tinghus for et af herrederne ved Århus fra 1848.

N.J. Israelsen: Senklassicismens gennembrud i Århus, i Den Gamle Bys årbog 1967

BB

Schrøder, Svend Ove, 1901-1976, bygmester, civilingeniør

OS var apotekersøn fra Hobro og blev i 1919 student fra Aalborg Katedralskole. I 1926 blev han cand. polyt., hvorefter han i et halvt års tid var ansat som ingeniør hos Wright, Thomsen og Kier. Året efter blev han ansat i murerfirmaet N. M. Bak i Århus. I 1936 etablerede OS selvstændig murer- og entreprenørvirksomhed i Århus, og hans forretning voksede efterhånden til at blive Jyllands største. Blandt hans store arbejder er dele af Århus Universitet, Sabroes Fabrikker i

Højbjerg, Midtkraft, FDB Viby, Statsbibliotekets 16 etager høje bogtårn og fjernvarmetunnelen i midtbyen, der løber under flere strøggader med dimension som en vej tunnel. Desuden har firmaet påtaget sig det minutløse arbejde, når Den Gamle By skulle have et hus genopført. I 1952 omdannede OS firmaet til et aktieselskab, hvor han selv sad som administrerende direktør til 1968. Desuden overtog han i 1958 direktørposten i murerfirmaet N. M. Bak efter indehaveren, civilingeniør Børge Baks død; denne post beklædte han til også 1968. Han har været medlem af bestyrelsen for Entreprenørforeningen 1952-1965, formand for Entreprenørforeningen for Jylland og Fyn 1956-1965 og medlem af Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse 1956-1966. Han var medlem af tilsynsrådet for Handelsbanken i Århus 1954-1972 og medlem af Århus bygningsråd 1964-1970. I 1968 trak OS sig tilbage fra den daglige ledelse af A/S Ove Schrøder, men indtil 1975 var han formand for aktieselskabet og sad endnu ved sin død i bestyrelsen. I fritiden var han en ihærdig amatør astronom.

HV-S

Sejerholt, Hans Peter, 1889-1953, skoledirektør

S var skoledirektør Buurs »opfindelse«. Buur havde i 1915 oplevet den tidligere typograf ved eksamensbordet på Jelling Seminarium, og allerede samme år var S i gang som vikar i Århus. Den faste ansættelse måtte imidlertid vente, og før S i 1920 fik ansættelse som adjunkt ved det dengang kommunale Marselisborg Gymnasium, havde han været omkring et lærerembede i Vejle og et højskoleophold i Askov. I højskolemiljøet stiftede S bekendtskab med Grundtvig og Kolds skoletanker, og han påvirkedes stærkt af især sine lærere i historie, C.V.O. Christiansen og Hans Lund. Med denne ballast drog S til Århus, hvor han fra første færd lagde sine frie pædagogiske principper til grund for undervisningen i historie og tegning, og i 1922 lykkedes det ham under orlov fra skolen og uden immatrikulation at få mulighed for i et semester at studere historie ved Københavns Universitet. S blev hurtigt en respekteret gymnasielærer, men som erklæret socialdemokrat måtte han i forbindelse med Buurs afgang fra embedet som skoledirektør, den perregaardske socialdemokrat-ja eller nej-politik og lektor J.K. Eriksens retræte som en konsekvens heraf, pludselig se sig selv i en uventet rolle som storfavorit til at afløse Buur som den, der i såvel økonomisk som pædagogisk henseende skulle have overtilsynet med kommunens skolevæsen.

S kom til at beklæde embedet som skoledirektør fra 1929 til sin død 24 år senere, og gennem alle årene søgte han, ofte forgæves, at gen-

*H. Sejerholt.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

nemføre en skolepolitik, som var overensstemmende med den trang til frihed, han kunne føre tilbage til opholdet i Askov. Men tiden var ikke inde til for alvor at skifte spor, og politisk taktiker eller noget magtmenneske var S langt fra. Sådanne typer var der ellers nok af i skoleudvalg og skolekommission, og de kunne gennem lange perioder gøre livet surt for en kunstnerisk anlagt pædagog som S, der på mange måder var på forkant med principper, som senere skulle føres til sejr.

HSN

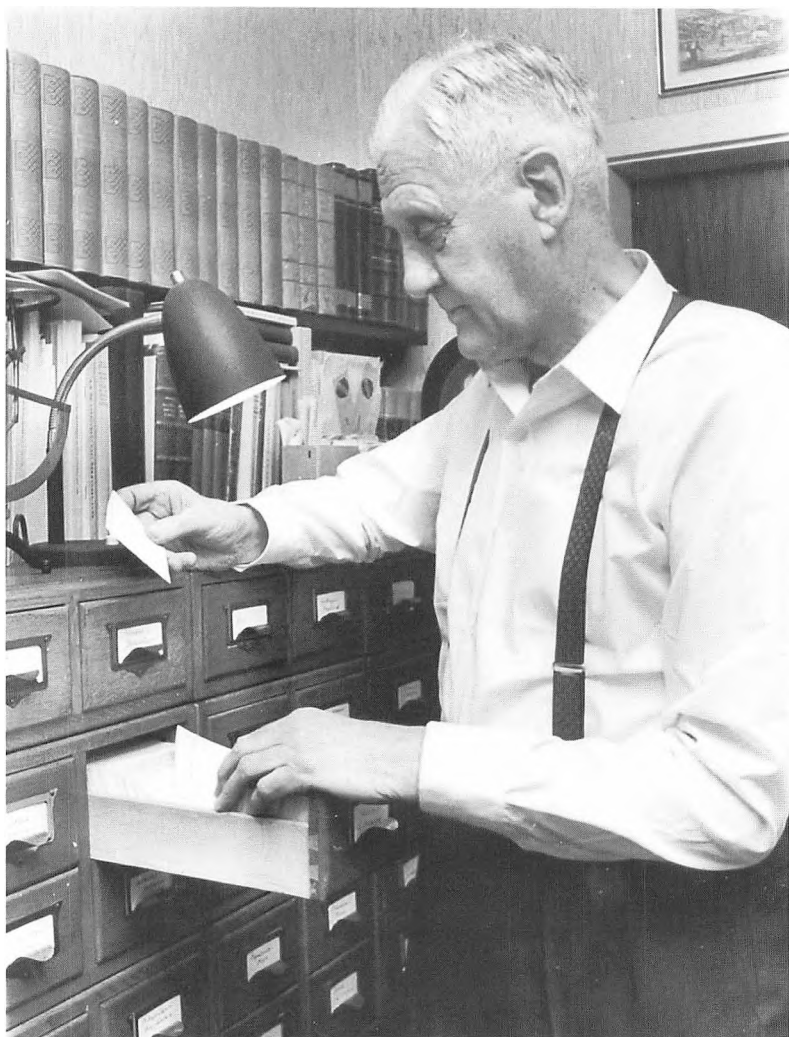
Sejr, Emanuel Jensen, 1891-1980, overbibliotekar

»Mit livsforløb kan næppe kaldes synderlig mærkværdigt. Jeg er født 1891 i landsbyen Nølev ved Odder, hvor min far var lærer«. Sådan indleder S sine erindringer, der under titlen *Biblioteks- og kulturliv i Århus* udkom i 1977.

Odderbanen kunne fejre sine første 20 år, skolereformen af 1903 med 4-årig mellemskole og et derpå følgende 3-årigt gymnasium var uden tøven ført ud i livet, og de elektriske sporvogne var netop begyndt at køre, da S i 1904 »hoppede på vognen« som togbarn for seks år senere at springe af igen som klassisk-sproglig student fra Aarhus Katedralskole. Filosofikum fik han halet i land, men studierne i dansk og tysk blev ikke rigtig til noget. S søgte derfor i 1913 ind som assistent ved Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket. Overbibliotekarerne meldte positivt tilbage, men Århus kom først. Derved blev det, og S fortrød aldrig, at Århus blev hans fremtidige arbejdsplads. Tanken om en magisterkonferens trængte sig på, men blev opgivet, da S i 1917 fik fast stilling som underbibliotekar. I løbet af få år konsoliderede han sin stilling på biblioteket i »den største by i det fra hovedstaden fjerneste af Danmarks hovedlande«, som det blev sagt, da man i sin tid valgte Århus, og fra 1923 var han i praksis sin overbibliotekars tallerør udadtil. Sammen med Vilhelm Grundtvig fik han i 1924 sæde i bibliotekskommissionen, og det var dette makkerpars mindretalsudtalelse i forbindelse med betænkningen i 1927, den senere overbibliotekar Ib Magnussen refererede til, da han i talen til S på 70-årsdagen sagde, at »sjældent har et mindretal fået så megen ret«. Stik imod 1927-betænkningens kompromisløse afvisning af Statsbiblioteket som muligt universitetsbibliotek erhvervedes denne status nogenlunde samtidig med, at S i 1936 afløste Grundtvig som overbibliotekar. Da han gik af i 1957, kunne han til sin efterfølger aflevere arkitekt C.F. Møllers færdige skitseprojekt til et nyt statsbibliotek i Universitetsparken.

*Emanuel Sejr i gang med nogle af sine mere end 100.000 »sedler», som fylder 56 velordnede skuffer med oplysninger om Århus. Pressefotograf Ib Hansen fra Stiften har taget billedet i anledning af Sejrs 80 års dag 29. september 1971.
Foto i Lokalthistorisk Samling.*

Gennem et langt og aktivt liv gav S sin by langt mere end de fleste. I sine helt unge år var han med til at lave forfatteraftener og en lokal blæksprutte med det sigende navn, Skorpionen. Senere, fra begyndelsen af 1920'erne, etableredes kontakten til Århus Stiftstidende, og det kom der et mangeårigt medarbejderskab ud af. Lokalhistorien fik tag i S, og Stiften lagde gennem alle årene spalter til. Som musikanmelder øste S af sin store viden og praktiske erfaring som aktiv kammermusiker. *Aarhus gennem Tiderne* talte blandt sine redaktører den velskrivende S, som også var med i Århus byhistoriske Udvalg fra starten i 1955. Langt ind i sit otium var S herudover medlem af Århus

Teaters repræsentantskab, bestyrelse og sceneudvalg. Aarhus Universitet tildelte i 1962 ES æresdoktorgraden.

Fra Bispetofte til Bjerget. Statsbiblioteket 1902-77

HSN

Simonsen, Jens Peter Marius, 1869-1939, redaktør, politiker

Hvis man skal finde prototypen på en socialdemokratisk vandbærer er MS en af kandidaterne. Uden nogen særlig originalitet eller spændende personlighed var han livet igennem en disciplineret partimand, der arbejdede for socialdemokratiets interesser med uendelig flid på de tillidsposter, der blev ham tildelt.

Også hans livsforløb var typisk for hans generation i arbejderbevægelsen. Husmandssøn fra Høver var han, og som barn vogtede han får på heden. »Han hørte næppe til de småpurke, der trallede og lo, mens de passede bondens kvæg og fæ – han ejede vist ikke sangstemme ...«, skrev Frede Højmark. Efter sin konfirmation fik han en læreplads på et avistrykkeri i Silkeborg, og i 1890 kom han til Demokratens sætteri. Om søndagen var han med i agitationsarbejdet på landet, hvor der blev holdt møder, stiftet partiforeninger og tegnet abonnenter til bladet. Det gik efterhånden for MS, som det gik for andre af arbejderbevægelsens typografer: Harald Jensen ansatte ham som journalist i 1894. Han måtte nu gang på gang tage vare på bladets fremstilling og avancerede til redaktør 1901. Fra 1906 til 1925 sad han i byrådet, hvor han fik en ikke ringe rolle med betydelige ordførerskaber.

Fra sin første tid som journalist var han opstillet som folketingskandidat i flere østjyske kredse uden chance for valg, men i 1918 blev han valgt for den nyoprettede Århus Midtkreds. Her sad han, til han i 1932 blev tingvalgt landstingsmedlem. Han kom aldrig til at spille nogen særlig rolle i rigsdagsarbejdet, det var i partiets arbejde i Århus, han gjorde sig gældende. Ligbrændingssagen lå ham meget på sinde, og han var medstifter af Århus Ligbrændingsforening i 1912. 1910-21 var han formand for Socialdemokratisk Forbund i Århus og 1925-32 formand for Århus Journalistforening. Han bevarede dog sin tilknytning til typografforbundet, hvor han var medlem i 51 år indtil sin død. MS tog altid sin del af slæbet på Demokraten, og i 1916 måtte »Røde Mads«, som han blev kaldt, tre måneder i fængsel for injurier mod en herredsfoged.

Af natur var han mut og tung og udadtil langt fra charmerende, men i familielivet var han et kærligt menneske.

*M. Simonsen.
Tegning af Jens Ravn-
holm 1914 i Lokalhisto-
risk Samling.*

IG

Skade, Niels Clausen, 1491-1520, biskop

Symbolisk nok stedtes den sidste, der døde som katolsk biskop over Århus stift, til hvile i domkirkekorets fornemste grav, et kapel, som han selv havde ladet opføre til formålet i domkirkens højkor, som opførtes i hans tid. Kirkens største ligsten sørger i gulvet bag højalteret for, at hans navn ikke glemmes. Han beskrives ofte som en mindre markant bispetype.

Imidlertid lader kalkmaleriernes temaer både i domkirken og nogle steder i landsbyerne ane, at kritikken mod bispekirken i hans tid var nået til byen, men også, at kirken iværksatte en hårdtslående modkampagne, som at dømme efter de relativt fredelige tilstande under hans efterfølger har været ganske effektiv. Det er vanskeligt at forestille sig bispen som uengageret i en sådan kampagne.

HP

Skautrup, Jens Peter Andreas, 1896-1982, professor

Henne i byen kunne man i de tidlige 1930'ere ofte høre begejstret omtale af de »unge docenter«, som sammen med professor Kortsen huserede i det midlertidige universitetshovedkvarter i Nørre Allé. Fem var de, foruden professoren docenterne Blinkenberg, Dahl, Møller og Skautrup, på lige så mange trebenede malkestole, som det spøgefuldt blev sagt i kredse, der mødte det jyske universitetsinitiativ med en skepsis, som lejlighedsvis kunne grænse til forsøg på latterliggørelse.

Men forudsætningerne for at skabe et alternativt universitetsmiljø i Århus viste sig at være til stede, og ikke mindst S synliggjorde med sin virkelyst og sit forskningspotentiale den alvor, der fra første færd blev lagt for dagen. Han var i 1928 af professor Brøndum Nielsen blevet »dimitteret« fra København til Århus med en ikke uvelkommen bemærkning til ansættelsesmyndigheden om, at »De har fået min bedste mand«, og de forventninger, denne anbefaling gav anledning til, blev i enhver henseende indfriet.

Enelærerens søn fra Skautrup i Hardsyssel kom ud af den stråtækte, uden at der var nogen, der forventede noget særligt af ham. Det tog sin tid at komme videre, og det var vel snarest et udtryk for tilfældigheder, at S ikke kom til posten eller på seminariet. Matematisk kursusstudent blev han fra Høng, og matematik skulle det have været på universitetet, men det blev i 1922 til en kandidateksamen i dansk, historie og engelsk. Derefter masser af arbejde med landskabslovene, ordbogen over det danske sprog og Traps Danmark. En guldmedalje fra universitetet for en afhandling om ordforrådet i hardsysselområdet

kom der også ud af det, før S i 1928 løste enkeltbillet til Århus. Docenten udnævntes i 1934 til professor i nordiske sprog med speciale i danske dialekter, og 1953-1955 var han universitetets rektor. Som 70-årig forlod S i 1966 sin lærestol og dermed en række hverv og tillidsposter, men det videnskabelige arbejde med uløste og ufærdige opgaver fortsatte, som om intet var hændt. Hovedværket, *Det danske Sprogs Historie I-V*, udkom med sidste bind i 1970, og hjertebarnet, *Jysk Ordbog*, så efter mange års forberedende arbejde dagens lys med hæfte 1 af 1. bind i 1970. S havde allerede i 1932 oprettet Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning med henblik på ordbogsprojektet, og ved sin død var han fortsat sjælen i redaktionsarbejdet, som efterhånden var ført frem til slutningen af bogstavet A.

Som mangeårigt medlem af Århus Teaters repræsentantskab og dettes sceneudvalg fik S kontakt til dramaturgien, og så var denne sprogets evigt søgende sporhund glad for ind imellem at kunne tage en afstikker ind i Agatha Christies kriminelle univers.

Ægteparret Ester og Peter Skautrup mistede livet ved en bilulykke i Korsholm nær Folby den 5. august 1982.

HSN

Skonning, Hans Hansen, 1579-1651, bogtrykker, forfatter

S var født i Rydsgård ved Ystad og må i betragtning af den senere karriere formodes som ung at have fået en boglig uddannelse. I begyndelsen af 1600-årene var han i tjeneste hos lensmanden på Mariager Kloster, og han var i 1611 bosat i Mariager, hvor han lod udgive et opbyggeligt skrift, trykt i Rostock. I 1614 nævnes han som bosat i Ålborg, hvor han udgav Peder Laales ordsprog og i 1616 endnu et værk, måske begge ligeledes trykt i Rostock, for året efter blev han tiltalt for at have ladet bøger prente udenlands og fik ordre til at forlade Ålborg. I 1617 må han være kommet til Århus for at blive klokker ved domkirken og notar ved domkapitlet, og han udgav i 1620'erne et par bøger, muligvis trykt i København. I 1632 fik han kongelig bevilling til i byen at oprette et bogtrykkeri og prente »græske, latinske, danske og tyske tungemål«. Bogtrykkeriet var i de første år det eneste provinstrykkeri, og i 1635 fik han bevilling til med konsorter at drive en papirmølle. Møllen var den øverste af de fire møller, der blev drevet af Varnabækken, og lå ved Pouls Mølle-dam. Som bogtrykker var S middelmådig, men fik ikke desto mindre i 1633 betroet opgaven at trykke et nyt oplag af et kirkegraduale, den officielle melodisalmebog, udgivet 1637, hvor man første gang ser sats-nodetryk fremstillet uden for København. Satsen hertil må han have hentet i Tyskland, da

Et af papirfabrikanten Hans Hansen Skonnings vandmærker fra hans papirproduktion. Foto i Kjeld Elkjær, Bogtrykkeren Hans Hansen Skonning, Århus Stifts Årbøger 1986.

der ikke fandtes skriftstøberier herhjemme. Af andre af hans trykte bøger kan nævnes flere af Holger Rosenkrantz' værker, hen ved 30 adelige ligprædikener, en del flyveskrifter samt mere end tyve værker, hvor han selv stod som forfatter. Her optræder han som både filosofisk, teologisk og historisk forfatter, og nogle af disse værker rummer da også ukritiske sammenskrivninger af stof fra en omfattende læsning. Af praktisk nytte var hans *Taxte-bog eller visse udregning paa alle species ... udi hart korn anslagit*, 1647. Også skønlitterære værker hørte til hans forfatterskab, som *Kattenis rættergang imod hundene*, 1650, en dyreallegori, der står som det første danske episke digt. Holdningen er her, som i andre af hans værker, at sandhed og retfærdighed er hjemløs, og at lasten triumferer, hvilket måske kan have sammenhæng med hans modsætningsforhold til biskop Morten Madsen, der i 1641 havde afsat ham som klokke på grund af embedsforsømmelse. S synes at have været en stridbar natur og havde også lagt sig ud med andre af de høje herrer i domkapitlet. Hans bitterhed over afskedigelsen gjorde ham til deltager i den uhyggelige proces mod bispinden og hendes svigersøn, der beskyldtes for at have stået i et utilbørligt forhold til hinanden. Under processen døde bispinden, det gik familien ilde, og S blev i 1649 genindsat i sit embede. Sammen med lensmanden Erik Grubbe blev han i den folkelige overlevering husket som hovedmodstanderen, og man så det som himlens straf for falske vidnesbyrd, da han i 1651 blev dræbt ved et fald ud af det glamhul i domkirkens tårn, hvorfra han nede i bispegården skulle have set de forargelige forhold. Hans trykkeri fortsatte til 1656, men blev standset af Svenskekrigene, og der skulle gå hen imod 150 år, før Århus igen fik et bogtrykkeri.

OD

Skovby, Harald Martin Peter, 1832-1896, købmand, bankdirektør HS var københavner af fødsel, men familien flyttede 1845 til Århus, hvor faderen året efter åbnede en købmandsforretning. HS gik i den Videnskabelige Realskole i Dynkarken og kom derefter i 1850 i lære i faderens forretning. Efter læretiden uddannede han sig videre i København, men kom tilbage og overtog i 1856 købmandsforretningen, der lå mellem Store Torv og Skt. Clemens Torv, omtrent hvor nu kongestatuens står. I nogle år drev han den alene, men senere indtrådte broderen Axel Skovby som medindehaver, og forretningen, der i 1870 skiftede navn til Brødrene Skovbys Vin-, Delikatess- og Colonialforretning, var en af byens finere i branchen, bl.a. søgt af borgerskabet for sit fremragende vinsortiment. I 1882 trak HS sig imid-

lertid ud af forretningen, der herefter blev videreført af broderen alene. Baggrunden var den, at han efter at have taget del i initiativet til oprettelsen af Aarhus Privatbank i 1871 sammen med grosserer J. C. Seidelin og prokurator O.H. Nors var blevet indvalgt i bankens første direktion med Seidelin som administrerende direktør. Arbejdet i banken lagde megen beslag på HSs arbejdskraft, især efter at Nors i 1875 var død og ikke blev erstattet i direktionen. HS havde desuden siden 1870 haft sæde i byrådet, hvor han blev et fremtrædende medlem. Han var særlig virksom i skoleudvalget, hvor han som formand havde betydeligt arbejdskrævende administrative opgaver, og desuden gjorde han en betydelig indsats for at få gennemført reformer i byens skolevæsen. I forskønnelsesudvalget søgte han – forgæves – at få kommunen til at købe arealet omkring »Trøjborg« for at sikre byen et attraktivt område til villabebyggelse. Også byrådsarbejdet opgav han efter 1881 for helt at hellige sig bankdirektørstillingen. Ved Seidelins død i 1888 udnævntes han til administrerende direktør, hvorefter han fik ansat den bankuddannede Frederik Nørgaard som meddirektør. HS fortsatte til sin død i 1896 en forsigtig og konsoliderende linie, der grundfæstede tilliden til banken. Både som bankmand og i sin øvrige virksomhed betegnes han som »pligtmenneske, samvittighedsfuld og korrekt«. Han kunne virke kølig og utilnærmelig, men hjalp og understøttede i stilhed mange fattige. Han var ugift og testamenterede hele sin formue til legater til fordel for »ældre ugifte kvinder af middelstanden« og »konfirmationsudstyr til pigebørn af byskolerne«, ligesom hans ejendom i Fredensgade blev indrettet til fribolig for enlige kvinder. I sin ungdom var han blevet knyttet til den nationalliberale politiker Carl Ploug, og forbindelsen opretholdtes livet igennem, bl.a. gennem en omfattende brevveksling.

Emanuel Sejr: Århus-Profilen, 1974, s. 89-93

EKJ

Smith, Elise, 1862-1920, skolebestyrer

ES blev født i Holbæk 1862 som datter af en af byens store købmænd. På dette tidspunkt var det ikke almindeligt, at en ung pige tog en eksamenskrævende uddannelse, men ES fik gennemtrumfet at blive optaget på Nathalie Zahles Skole i København, hvor hun uddannede sig først til lærerinde, efterfølgende til institutbestyrerinde.

De første år efter eksamen arbejdede ES som privatlærerinde, senere som lærerinde på den tidligere Zahlelev Marie Kruses Skole i

København. ES sigtede højere, hun ville have sin egen skole og startede en sådan op i Hellerup. I 1897 fik hun imidlertid tilbud om at overtage Frk. Albertine Sørensens Pigeskole i Århus. ES slog til og flyttede til Århus med datidens frugtbare, københavnske kvindepædagogik i tasken.

Under ESs ledelse fandt overgangen fra pigeskole uden eksamensret til eksamensberettiget realskole sted. Hun var en fremsynet og klog skoleleder, der straks efter sin tiltræden begyndte bestræbelserne på at sikre skolens elever mulighed for en videregående undervisning. Hun mente, at pigerne, der indtil nu havde måttet forlade skolen i 15-års alderen, netop var i en periode i deres liv, hvor de var motiveret for læring, og at det var vigtigt at give pigerne muligheden for en afsluttende eksamen med de rettigheder, en sådan gav.

Allerede i året 1901 dimitteredes det første hold til almindelig forbedelseseksamen (præliminæreksamen), og da loven om de højere almenskoler gennemførtes to år senere, oprettedes en 1. mellemskoleklasse, og det første hold realister dimitterede i 1909. Omdannelsen og udvidelsen medførte, at der måtte bygges igen, og der blev opført en bygning med gymnastiksal samt nye klasseværelser.

Samtidig med hendes energiske indsats for sin egen skole, for det faglige indhold, for eleverne og for lærerne kæmpede ES for den samlede danske pigeskole og dens overlevelse i en tid, hvor skolerne i landet i stigende grad blev fællesskoler. I årene 1909-18 sad hun i bestyrelsen for foreningen Den danske Pigeskole.

Efter 22 år som engageret og respekteret skoleleder måtte ES i 1919, 57 år gammel, trække sig tilbage på grund af sygdom. Hun rejste hjem til sin fødeby Holbæk, hvor hun døde.

BO

Mange mennesker har lod og del i Universitetets tilblivelse, der strakte sig over flere årtier.

Sneum, Otto Axel Oluf Julius Sørensen, 1879-1958, politiker

Tre år som byrådsmedlem tynger ikke meget i kommunalpolitik. AS, der var læreruddannet og socialdemokratisk medlem af Århus byråd 1921-24, indtog desuagtet en fremtrædende plads i byen fra 1920'erne til 1940'erne. Det skyldes bl.a., at han som folketingsmand fra 1924 til 1949 altid med begejstring promoverede århusianske interesser, især som medlem af finansudvalget. Han var desuden et centralt medlem af en række lokale og regionale foreninger og institutioner. AS var flittig og beskeden, men samtidig så hård og ligefrem i politiske debatter, at han oftest var vælgermødernes sikre vinder. Hertil bidrog også hans optimisme i en tid, hvor mange mennesker havde det hårdt. Da der i 1929 for første gang sendtes direkte radio fra

Århus, holdt AS et langt og engageret radioforedrag, der var besjælet af troen på byens fremtid. AS kiggede nok tilbage, som det bl.a. ses af hans skrift om *Socialdemokratiet i Jylland 1871-1921*, 1921, men arbejdede vedholdende for udvikling og fremskridt. Universitetssagen havde i ham en betydelig frontkæmper. Hans forfatterskab var omfattende. Med en polyhistorers sans skrev han især mindre skrifter og artikler om økonomiske emner, skoleforhold, bøgeskove, politikerbiografier og meget andet. Disse har i dag kun ringe værdi, mens *Da vi startede Aarhus Universitet*, 1946, fortsat er et betydeligt kildeskrift til universitetets historie.

KT

Springborg, Eduard Ludvig Frederik, 1848-1927, brandinspektør

S var underofficerssøn fra København. Da han var tre år, flyttede familien til Slesvig, hvor han i 1858 kom i latinskolen. Ved krigsudbruddet i 1864 rejste han sammen med moderen tilbage til København. I 1865 blev faderen forflyttet til Viborg, hvor S kom i tømmerlære. Da han var blevet svend, ville han fortsætte med studier til arkitekt, men da han blev udtaget til ingeniørtropperne ved sessionen, påbegyndte han i stedet en militær karriere og blev premierløjtnant i 1875.

I 1877 forlod han militæret, da han fik embedet som brand- og bygningsinspektør i Århus, et embede han bestred i de næste 37 år. Da S tiltrådte embedet, havde byen en hel bataljon værnepligtigt brandmandskab, et aldeles uheldigt antal. På Ss initiativ blev der indført en nyordning, så man kunne købe sig fri for tjeneste i brandkorpset. For de indkomne penge blev indkøbt den første såkaldte køllnersprøjte samt uniformer til det nye, faste brandmandskab, der blev etableret i 1885. S var i en lang årrække formand for brandinspektørforeningen og redaktør af dens medlemsblad. Dobbeltstillingen som både brand- og bygningsinspektør blev efterhånden meget belastende arbejdsmæssigt, og S gik af i 1914. Han havde trods sin til tider kontante facon et fint forhold til sit mandskab. Han kunne være nidkær i sin varetagelse af brandforskrifterne og en bulderbasse, hvis tingene ikke gik præcis, som han ville have det.

Uden for tjenesten havde S talrige interesser. Politisk tilhørte han højre og var i flere år formand for den konservative klub, indtil den i 1891 blev smeltet sammen med højrevælgerforeningen. Han var et fremtrædende medlem af det borgerlige skydeselskab og forsvarsbrødrene. Han var ligeledes en fremtrædende filatelist og sportsmand. Han var formand for AGF og blev i 1898 formand for det nydannede SIKA, De samvirkende Idrætsklubber i Århus.

*E. Springborg.
Foto af Dannemand i
Erhvervsarkivet.*

Sammen med kunstsmed J.M.C.Larsen oprettede S i 1883 Århus Telefonsekskab A/S, som i 1895 indgik i Jydsk Telefon.

Tage Kaarsted (red.): Folk i Århus, 1987

IG

Starcke, Albertine Dortha, 1814-1881, skoleleder

Fra 1834 til 1865 drev AS den pigeskole i Århus, der med tiden udviklede sig til det, vi i dag kender som Elise Smiths skole.

AS blev født i Århus i 1814. I begyndelsen af 1830'erne rejste den unge Albertine til København. Her opnåede hun 3^{1/2}-års undervisningserfaring, inden hun vendte tilbage til Århus, hvor hun åbnede sin egen privatskole i 1834. AS var ved etableringen af skolen kun tyve år gammel. Instituttet havde formodentlig til huse i bestyrerindens eget hjem på skiftende adresser rundt omkring i det centrale Århus. Undervisningen varetoges hovedsagelig af AS selv med hjælp fra søsteren Sophie. Alt afhængig af antallet af elever var der desuden tilknyttet et skiftende antal timelærere, ofte undervisere fra katedralskolen. Elevtallet var svingende, fra 34 elever i 1849 til kun 3 i 1862, stigende til 20 i 1865. Skolen var en privat betalingskole, eleverne havde som følge deraf en baggrund i byens bedrestillede familier, hvor der var økonomisk overskud til at lade sine døtre uddanne. I den daglige undervisning blev der timemæssigt lagt mest vægt på tysk og håndarbejde. Eleverne blev også undervist i fag som dansk, religion, geografi, historie, og som noget særligt for tiden undervistes der allerede i 1846 i engelsk.

I 1865 afhændede AS sit pigeinstitut til Albertine Sørensen. Herefter rejste hun til København, hvor hun giftede sig med en boghandler og levede til sin død.

Elise Smiths skole 1834-1934, 1934

RS

Storkholm, Tommy, 1925-2000, maler

TS, som var selvlært maler og grafiker, debuterede på Påskeudstillingen i Århus 1954 og udstillede derefter på Efterårsudstillingen i København 1955-1963. En separatudstilling på Århus Permanente i 1960 foranledigede Århus Stiftstidendes anmelder til en bemærkning om, at TS som kunstner endnu ikke havde fundet sig selv. Anmeldelsen sluttede således: »Det er en udstilling, det vil være morsomt at tænke tilbage på, den dag TSs talent tilkendegiver sig i en helstøbt

ophængning«. Sådanne ophængninger kom der i tiden, der fulgte, mange af. Talentet foldede sig ud til et mesterskab. Århusdrengen, som siden 1945 havde været maskinarbejder på Centralværkstedet, kunne ved tildelingen af Statens Kunstfonds 3-årige arbejdsstipendium i 1966 sige farvel til arbejdskammeraterne for fremover helt at give sig billederne i vold. Resultaterne af et 8-måneders studieophold i Rom i 1970 blev vist på en separatudstilling i Kunstbygningen samme år, og havde nogen været i tvivl før, så var der nu accept hele vejen rundt. TS havde fået sin plads på billedkunstens parnas.

TS arbejdede med mange forskellige medier og udtryksformer. Hans billeder kan undertiden være naturalistiske, undertiden naivistisk forenkede og fortællende og endelig nærme sig ren abstraktion. Fra voldsomme, næsten skrigende farver bevægede TS sig i tiden omkring romeropholdet i 1970 frem mod en mere bearbejdet brug af farvetoner, ofte inden for en begrænset farveskala, hvor især jordfarver dominerede. TS var fra en billedverden, som formidlede en personlig opfattelse af tilværelsen, på vej mod det, der er blevet betegnet som »et overraskende nybrud i dansk portrætkunst«. Det var portrætter af undervisningsminister Ritt Bjerregaard, 1977, og skjortefabrikant Aage Damgaard, Herning, 1979/80, der i 1981 bragte ham en ærefuld indbydelse til at deltage i en »guldrandet« udstilling i Hørsholm under titlen *Dansk Portrætkunst*. Arbejdet med at finde frem til et »nyt« portræt, der hverken var traditionelt eller ekstremt modernistisk, var lykkedes, og TS bekræftede sin optagethed af genren med portrætter af bl.a. telefondirektør Richard Relsted, Jydsk Telefon, 1982, og borgmester Thorkild Simonsen, 1988.

TS engagerede sig i 1960'erne stærkt i Kunstnernes Påskeudstilling som bestyrelsesmedlem og censor. Senere, i 1968, var han med til at stifte »Guirlanden«, og fra starten i 1978 var han medlem af kunstnersammenslutningen »Jylland«.

HSN

*Erik Strömrgren. 1959.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Strömrgren, Erik Robert Volter, 1909-1993, overlæge, professor ES anses for den største og mest indflydelsesrige skikkelse, dansk psykiatri har fostret. Det er sagt, at han sikrede Psykiatrisk Hospital i Risskov og Aarhus Universitet en plads på psykiatriens verdenskort. Gennem 35 år, fra 1945 til 1980, var ES overlæge i Risskov og professor ved universitetet.

Født af svenske forældre blev ES student fra Metropolitanskolen i 1927, cand.med. 1934 og dr.med. 1939. Med hans egne ord var »interessen for psykiatri ikke just levende, da jeg studerede, især var de

psykiatriinteresserede få i Danmark«. Alligevel stiledede ES fra første færd efter en grundig uddannelse som psykiater. Hospitalsansættelser i Rønne, ved Rigshospitalets psykiatriske afdeling og ved Sankt Hans Hospital i Roskilde førte i 1943 ES til Århus, hvor han fik ansættelse som reservelæge ved Statshospitalet i Risikov og som lektor ved Aarhus Universitet med undervisning i psykiatrisk genetik. To år senere avancerede ES til overlæge og professor.

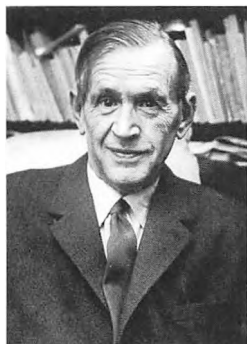
Foran sig havde ES en arbejdsmark, hvis grænser han til stadighed havde svært ved at afstikke. Det beskedne og retsindige menneske, som sjældent ytrede sig i den offentlige debat, var på den ene side yderst pligtopfyldende og kontinuerligt arbejdende i det snævrere hjemlige miljø og på den anden side fyldt med trang til, også helt bogstaveligt, at udvide det territorium, han i videste forstand mente skulle være psykiatriens. I 1957 iværksatte ES således på Samsø et projekt, som senere skulle blive verdenskendt, og som blev forløber for det, der i dag kendes under betegnelsen distriktpsykiatri. Psykiatrisk Hospital fik med det til institutionen knyttede WHO Collaborating Center for Research and Training in Mental Health international anerkendelse og status. Som en forudsætning for alt dette lykkedes det ES i 1960'erne at udvide Psykiatrisk Hospitals bygningskompleks til mere end det dobbelte. På 70-årsdagen i 1979 afsløredes i hospitalets store auditorium en bronzetavle, som til navn og data for ESs virke som overlæge og professor i en menneskealder lakonisk føjede ordene: »Læge. Lærer. Forsker. Planlægger«. Som »the grand old man« i international psykiatri havde ES få år forinden erhvervet æresdoktorgraden ved det amerikanske University of Rochester.

ES var medstifter af og senere formand for Socialpædagogisk Seminarium i Århus 1944-1950, ligesom han i 1958 blev medlem af den første bestyrelse for det, der i 1976 blev til Institut ved Aarhus Universitet for ergo- og fysioterapeuter.

HSN

Stub-Jørgensen, Christian, 1897-1988, bibliotekar, forfatter

S-J var bornholmer, fra Allinge og søn af en stenhugger. Han blev student i 1914 og kom til postvæsenet. I 1917 var han postelev i Skanderborg og allerede meget belæst. Han fik kontakt med biblioteksassistent Emanuel Sejr, der anbefalede ham som sin efterfølger, da han netop i 1917 selv blev udnævnt til underbibliotekar. S-J måtte i 1935 tage en magistergrad i litteratur af karrieremæssige grunde; i 1936 blev han bibliotekar af anden grad og førstebibliotekar 1958. S-J var med endnu, da Statsbiblioteket omkring 1962 flyttede fra Bispetoften

Christian Stub-Jørgensen.
Foto i Lokalhistorisk Samling.

til universitetskomplekset, men han fandt sig aldrig til rette med de nye forhold og tog sin afsked i 1964. »Arbejde uden planlægning er mere effektivt end planlægning uden arbejde«, sagde han. En karakteristisk udtalelse for S-J, der havde en meget udviklet humoristisk sans hen efter det satiriske, som det bl.a. fremgår af hans bog fra 1968, *Grus i skoene*, og af hans »dagens vers« i Århus Amtstidende gennem en menneskealder under mærket Matabele.

Ved siden af sin tilværelse som bibliotekar var S-J en uhyre produktiv forfatter. Han debuterede i 1919 med digtsamlingen *De fjærne skove* og skrev siden 30-40 bøger af forskellige karakter, f.eks. biografier og historisk litteratur om Bornholm. I kredsen om Hans Hartvig Sedorff, der forlod Århus i 1920'erne, fandt han sin hustru, datter af en kobbersmed i Århus og selv lyrikinteresseret. Parret boede i en villa i Rosenvænget og var meget gæstfrie. De døde samme dag, han 91, hun 90 år gammel.

Emanuel Sejr: Biblioteks-og kulturliv i Århus, 1977. Ejgil Søholm og Karl V. Thomsen (red.): Fra Bispetofte til Bjerget, 1977

IG

Svend, 1165-1191, biskop

Svend var formentlig den betydeligste af den katolske tids århus-bisper. Han omtales hos Saxo Grammaticus, i Øm klosterkrønike og i legenderne om Hellig Niels af Århus. Hertil kommer, at en række dokumenter, såkaldte diplomer, ved hvilke Svend bortskænkede andele i sine private jordbesiddelser, stadig kendes.

Saxo skildrer ham som krigshelt under vendertogene. Da danskerne havde indtaget vendernes hovedby Arkona, tog Absalon modigt afsted for at modtage også fæstningsbyen Karenz' overgivelse. Som næstkommanderende valgte han bisp Svend af Århus og medtog i øvrigt kun nogle få betroede krigere. Ganske vist var Svend til en begyndelse lidt nervøs, fordi fjenden havde seks tusinde mand. Opmuntret af Absalon lykkedes det dog Svend at yde sit bidrag til, at fjendebyen overgav sig til de to danske bisper. Danskerne væltede rygboernes gudebilleder, og som en særlig hån kurede bisp Svend ud af Rygevits tempel siddende overskrævs på billedstøtten af guden. Ligeledes fra Saxo ved vi, at Svend i de kommende år blev talerør for de jyder, der ville begrænse kong Valdemars indflydelse. Noget lignende kan ligge bag Svends modstand mod at begrave hellig Niels andre steder end i den oprindelige domkirke.

I Øm mindedes man bisp Svend som en til det yderste ydmyg og gud-

frygtig mand, der af kærlighed til munkelivet skænkede sine jordbesiddelser på Østdjursland til klosteret i det fjerne Øm, hvor han da også begravedes foran højalteret og æredes som klosterets vigtigste grundlægger.

Realiteten bag de forskellige Svendbilleder har snarest været en i sjældnen grad alsidig personlighed.

HP

Svensden, Viggo Emil, 1837-1901, fotograf

VES begyndte sin fotografiske løbebane i udlandet, men vendte i 1861 tilbage til Danmark, hvor han i de følgende 15 år med økonomisk succes drev atalier på flere skiftende adresser i København. Landskendt blev han i 1870, da han sammen med litograf Carl Aller gjorde forsøg for Nationalbanken med eftergøring af femdalersedler ad fotografisk vej. Det vellykkede forsøg blev siden af banken udnyttet til væsentlige ændringer i nye sedlers udformning og farve.

I foråret 1876 overtog han den kendte århusianske fotograf og tegner Frederik Visbys atelier Store Torv 1, som han underkastede en gennemgribende restaurering og omdannede, så han blev i stand til at »frembringe alle tænkelige belysninger a la Rembrandt o.s.v.«, som han efterfølgende skilte med i sine annoncer. Han engagerede samtidig frk. Frederikke Eckardt, der i København havde skabt sig et navn som »kunstnerinde i retouchefaget« lidet anende, at hun adskillige år senere skulle blive ham en skarp konkurrent som fotograf.

VES søgte i de første år på mange måder at øge sin indtjening. Han påtog sig således bl.a. i adskillige år det ikke særlig eftertragtede hverv med fotografering af forbrydere for Århus politi. Også ved industriudstillingen i Århus i 1876 skaffede han sig mulighed for ekstra indtjening ved eneret på fotografering af udstillede genstande på stedet. Efter få års forløb ses hans indkomst da også ansat dobbelt så højt som den nærmeste konkurrents.

VES ejede en tid en større grund i Mejlgade. En udstykning gjorde det økonomisk muligt for ham at købe en attraktiv grund af kommunen på hjørnet af Skt. Clemens Bro og Ågade. Her opførte han i 1884 sin pompøse bygning og indrettede i de øverste etager et elegant atelier med alle tænkelige faciliteter og de allernyeste apparater. Han kunne derefter i sine annoncer skilte med, at »Siddetiden i atelieret i »Taarnstedet« var forkortet til det øjeblikkelige«.

VES deltog i udstillinger i Stockholm 1866 og i Århus i 1876. Sine sidste år henlevede han i København.

PRP

*Helge Søgaard.
Udsnit af foto i Lokalhistorisk Samling.*

Søgaard, Helge, 1907-1990, museumsdirektør, forskningsbibliotekar HS blev født 1907 i København og blev cand.mag. i historie og latin 1930 fra Københavns Universitet. I 1931 blev han ansat i en stilling, delt mellem Nationalmuseets 2. afdeling og Københavns Bymuseum, men allerede samme år ansat som museumsassistent på Den Gamle By. Dens leder, museumsdirektør Peter Holm, ønskede at ansætte en person, der – ved siden af ham selv – kunne styrke købstadmuseets videnskabelige profil. I 1937 blev HS udnævnt til museumsinspektør og i 1940 til førsteinspektør. I 1940 erhvervede han som den første ved Århus Universitet doktorgraden for afhandlingen *Haandværkerlavene i Aarhus under Enevælden. En socialhistorisk Studie*. Denne afhandling lå i nøje forlængelse af hans arbejde på Den Gamle By. Samtidig skrev han flittigt bl.a. om håndværk, arkitektur, Århus bys historie m.m.

Efter Peter Holms afgang som direktør i 1945 var HS med sin omfattende, videnskabelige produktion den naturlige efterfølger, og han fortsatte med held Peter Holms linje i de bygninger, der blev rejst på museet i hans tid. Imidlertid forstod han kun til dels museumsverdens grundlæggende, dobbelte rolle: Han ønskede at holde museet på en seriøs, videnskabelig kurs og ville nødig acceptere, at museet også havde en rolle som folkelig turistattraktion. Det førte efter 1956 til en konflikt med Den Gamle Bys bestyrelse, som resulterede i, at han i 1963 søgte orlov og i 1964 forlod museet. Han havde indtil da flere museumsbetingede tillidsposter både lokalt og nationalt.

HS var 1963-77 ansat som forskningsbibliotekar ved Statsbiblioteket med specielt ansvar for Håndskriftsamlingen. Hans historiske undersøgelser, der fortsatte frem næsten til hans død, vidner om ham som en grundig og sober forsker.

BK

*Harbo Sølvsten.
Foto i Lokalhistorisk Samling.*

Sølvsten, Harbo, 1915-1980, indretningsarkitekt

HS havde en grundig håndværksmæssig og teoretisk uddannelse bag sig, idet han oprindeligt var uddannet som møbelpolstrer og senere, 1942, tog eksamen fra Skolen for Boligindretning i København. Fra en beskedent start, i begyndelsen sammen med faderen, Anton Sølvsten, skabte han lidt efter lidt sin meget personlige og kønne lyse forretning i Odensegade 4 over gården, hvor han tegnede møbler og gav forslag til boligindretning. HS blev betegnet som profeten for luft og lethed i møbleringen, for forenkling og skønhed, og samtidig havde han tolerance for andres opfattelse af boligindretning. Han ønskede ikke at ensrette folks boligindretning; nogle foretrak det enkle og

stilrene, mens andre foretrak hulestilen; det afgørende var, at boligen var indrettet med en hensigtsmæssig møblering. Han var især inspireret af finsk, svensk, fransk og italiensk design, personificeret bl.a. ved Aalto, Bruno Mathsson og Corbusier, men havde helt sin egen stil – lys, ren og kvalitetsbetonet. Han har indrettet talrige institutioner, hoteller og private boliger og har gennem årene haft mange tilidshverv.

HV-S

Sørensen, Albertine, 1827-1911, skoleleder

I 1865 overtog AS Frk. Starckes pigeinstitut og gav sin nye skole navnet Århus Højere Pigeskole. Overtagelsen skete efter, at AS havde måtte opgive et pigeinstitut i Tønder, der efter Tysklands sejr i krigen 1864 var kommet til at ligge på tysk landområde.

Indtil 1884, hvor en ny skolebygning blev bygget, var det gentagne flytninger til mere eller mindre egnede lokaler rundt i byen, der prægede driften af pigeskolen. Kapitalen til nybygningen blev skaffet gennem et nydannet aktieselskab, og skolebygningen på Nørre Allé 25 indeholdt ni klasselokaler, en gymnastiksal og en lille lejlighed til skolens bestyrerinde.

På Århus Højere Pigeskole blev der lagt vægt på almindelig dannelse, og disciplinen var hård. Hver måned fik eleverne bemærkninger om deres opførsel med hjem. Ellers kendes fagene på skoleskemaet fra i dag, fordelingen af timerne var dog væsentlig forskellig med håndgerning som det fag, der optog flest timer. Til gengæld var fag som regning og matematik ikke prioriteret ret højt.

Skolens elever kom hovedsagelig fra hjem i det bedre borgerskab. Flere forældre ønskede skolens eksklusivitet sikret ved, at den kun skulle være forpligtet til at optage elever fra hjem af en vis klasse, men på trods af trusler om, at flere af forældrene ville flytte deres børn, stod AS fast på sit standpunkt om, at alle betalingsdygtige elever havde adgang til skolen.

AS var selv uddannet som institutbestyrerinde i København og var en stor beundrer af Frk. Zahles lærerindeseminarium. Det var også her fra, hun valgte sin afløser, frk. Elise Smith, der overtog skolen i 1897, da AS på grund af alder valgte at træde tilbage som skoleleder. Herefter rejste AS til Helsingør og senere til København.

RS

Sørensen, Carl Hedevigo, 1868-1937, maskinfabrikant

CHS blev født i Skive som søn af guldsmed W. Sørensen. Som ti-årig

blev han på grund af økonomiske problemer i barndomshjemmet sendt til sin onkel, Jens Thorvald Pfefferkorn i Århus, der var bogholder hos Frichs. Efter sin konfirmation i 1882 kom han i isenkræmmerlære i Fåborg. I 1893, da han var vendt tilbage til Århus, åbnede han egen virksomhed, et støberiudsalg på Lille Torv 2 med forhandling af støbegods fra L.Lange & Co. samt forhandling af Excelsior-cykler. Han havde dog ikke drevet virksomheden ret længe, før han valgte at ændre arbejdsområde til salg af installation og projektering af opvarmnings- og ventilationsanlæg. Hans egen uddannelse rakte ikke til denne omstilling af virksomheden, hvorfor han annoncerede efter en partner med ingeniørbaggrund. Hans Herman Bruun reflekterede på annoncen, og efter en række forhandlinger indtrådte han i firmaet i december 1893, hvorefter det skiftede navn til Bruun & Sørensen. Da Århus i år 1900 havde fået et kommunalt elektricitetsværk, tog firmaet også elektriske installationer på programmet. Virksomheden begyndte meget hurtigt at arbejde internationalt. 1907 afsluttedes med succes en stor fjernvarmeinstallation i Wien. Den kraftige ekspansion gav i 1908 store økonomiske vanskeligheder for CHS, men med hjælp fra venner og bekendte lykkedes det at afværge den virksomhedstruende krise. Han var til stadighed optaget af at omsætte tekniske landvindinger i praktisk arbejde, og som person var han præget af en handlekraftighed, der grænsede til det rastløse. CHS var en iværksættertype, som engagerede sig i mange andre områder af byens liv. Som eksempel kan nævnes hans engagement i Aarhusposten, der udkom fra 1902. CHS tilførte avisen penge, uden at det dog hjalp nævneværdigt på økonomien i det lange løb; avisen blev lukket 1937. CHS engagerede sig også i trykkeriet bag avisen. I 1915 blev det omdannet til Aktieselskabet Jydsk Centraltrykkeri med CHS som formand. Han var en af de drivende kræfter ved det omfattende arbejde med at arrangere Landsudstillingen i 1909, og han var formand for Århus Musikforening fra midt i 1920'erne til midt i 1930'erne. Han var medlem af repræsentantskabet for Århus Teater fra 1903 og formand 1930-37. Han var, som den lokale tradition krævede blandt de fremtrædende fabrikanter, hovedformand for AGF fra 1924-37.

Jørgen Fink: Bruun & Sørensen – pioner i fjernvarme, i Ib Gejl (red.): De skabte Århus, 1991

HV-S

Land og Folk's lokaludgave, Østjyden, bragte i september 1945 denne dødsannonce sammen med Niels Åge Nielsens nekrolog. Besættelsesmuseet i Århus.

Sørensen, Einar, 1914-1945, kriminalbetjent, frihedskæmper
S var århusianer af fødsel, ansat ved Århus Sporveje, indtil han blev afskediget som følge af krigens restriktioner, derefter indtil sin død politimand, først ved ordenspolitiet i Århus fra 4. september 1940, siden kriminalbetjent ved Københavns Nordre Birk fra 1. august 1945. Sammen med en jævnaldrende kollega, Henrik Wessel Platou, sluttede S sig i 1943 for at gå til modstand. De kom i kontakt med Samsing-gruppen, som i sommeren 1943 stod som samlingspunkt for kommunistisabotagen i Århus, efter at dennes mere spredte aktiviteter fra september 1942 havde været genstand for omfattende og ødelæggende optrevlinger. »Leif« og »Knud«, dæknavne for henholdsvis S og P, kom snart til at udgøre en selvstændig gruppe inden for den århusianske sabotageorganisation, og som tilhørende havnepolitiet udnyttede de med stort talent mulighederne for at intensivere sabotagen i havneområdet. I januar 1944 var nettet ved at strammes, og for at undgå arrestation måtte makkerparret flygte til Sverige, hvorfra de dog vendte tilbage efter et par måneder. Atter til tjeneste kom Leif og Knud til at virke som sabotageinstruktører i den vestlige del af Midtjyllandsregionen med hovedkvarter i Silkeborg, ligesom de deltog i arbejdet med at fordele våben og sprængstoffer.

Som tiden gik, antog sabotagen et stadigt stigende omfang, og stikernes antal og aktiviteter voksede tilsvarende. Modstandsbevægelsen mente sig berettiget til at gribe ind og tage de alvorligste modforholdsregler i anvendelse. Stikkerlikvideringerne startede så småt i efteråret 1943 for derefter at fortsætte krigen ud. Leif og Knud fortsatte samarbejdet som L-mænd. Først med udgangspunkt i det lokale miljø, senere i rejsegrupper med ansvar over for Jyllandsledelsen. Deres første stikkerlikvidering fandt sted i Århus i januar 1944. Efter hjemkomsten fra Sverige opererede de sammen over det meste af Jylland, men i efteråret 1944 besluttede Jyllandsledelsen, at der skulle formeres to hovedgrupper. Den ene i Århus med Leif som leder og den anden i Aalborg med Knud som ansvarlig. Hen imod krigens slutning dannedes endnu en gruppe for det sydlige Jylland, og Leif blev chef for alle de tre jyske L-grupper.

Ud over ledelsesfunktionerne påtog Leif sig også en meget betydelig del af det »grove« arbejde i L-grupperne, og han anses for at være den, der uden for København har likvideret flest. Arbejdet tyngede naturligvis, og når Hartvig Frisch i radioen 25. august 1945 om stikkerlikvideringerne sagde, at »det var jo mord – man må jo sige, at den form, det foregik under, var det vi på dansk kalder mord«, så er denne udtalelse ikke prellet af på den unge, veltænkende kriminalbe-

tjent i Nordre Birk, der netop skulle til at skabe sig en ny tilværelse. En måned senere, den 20. september, blev Leif fundet død i sin tjenestebil. Han havde taget sit eget liv. Leif var gift og efterlod sig foruden sin kone en datter på to år.

Poul Borchsenius: Bogen om Leif, 1946

HSN

Sørensen, Rasmus, 1799-1865, lærer, lægprædikant, politiker

Han blev født i Jelling, udvandrede 1852 til Wisconsin, USA, og døde under et besøg i København. S var i det hele taget meget lidt århusianer. Efter det meste af et par års ophold ved det nyoprettede seminarium i Vesterborg på Lolland var han i 1818 ked af at skulle tiltræde den ham tilbudte stilling ved Vor Frue Sogns Borgerskole i Århus, og det var med glæde i sindet, han tre år senere kunne vende tilbage til Sydhavsøerne, hvor han af grev Reventlow var blevet kaldet til lærer ved Brandstrup skole under grevskabet Christianssæde. Det blev altså for den meget unge S til nogle få, men stærkt bevægede år i »det Aarehuus ... hvor han skulde være og lære de Smaae«.

S skulle bo på skolen i Vestergade, han fik en god løn, og han skulle undervise i stavning, indenadslæsning, forstandsøvelser, regning og bibelhistorie. At han var en god lærer, drager ingen i tvivl. Men som tilfældet havde været i Vesterborg, så kneb det også i Århus gevaldigt med »beskedenheden«, og det var efter tidens målestok en alvorlig sag. S satte ikke sit lys under en skæppe, og det bragte ham i Århus-tiden i løbende konflikt med sognepræsten, professor J.H. Larsen, og hvad værre var, med skolekommissionen og dens ledende talsmand, pastor F.C. Studsgaard. S anstillede sig kritisk over for myndighederne, og ved gang på gang at udvise en »mageløs opsætsighed« satte han ved flere lejligheder sit embede på spil. Det kunne dreje sig om undervisningen af arrestanter, fortegnelse over anvendte skolebøger, sommerferiens varighed, pligter i forbindelse med søndagsgudstjenesterne, pensumopgivelser og nægtelse af at bruge katekismus som læsebog. Skoledirektion og kancelli var jævnligt inde i billedet, når konfliktens parter ikke kunne komme videre. En eftertid har søgt forklaringen på Ss adfærd som ansatsen til et gryende socialt opgør. Præsten over for seminaristen. Den akademiske overklasse over for almuen.

Ikke mindst privatundervisning åbnede for S dørene til det århusianske borgerskab. Han kom således meget hos stiftsprovst Ole Anchersen Secher, oberst Høegh-Guldberg og adjunkt Blache, og

klubben Polyhymnia med de mange tilbud blev for en tid hans andet hjem. En givende, men også konfliktfyldt kontakt til Grundtvig blev forberedt og bragt i stand på et tidspunkt, hvor S endnu var lærer i Århus, men i øvrigt klar til at tage imod andre og mere vidtrækkende udfordringer.

Rasmus Sørensen: Mit Levnetsløb, 1847. Knud Banning: En landsbylærer, 1958

HSN

*Tage Algreen Tage-Hansen.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Tage-Hansen, Tage Algreen, 1849-1920, overlæge, professor

T-H var søn af byskriveren i Frederikshavn. Han blev student 1866 og cand.med. 1873. I 1874 blev han reservelæge i hæren, men begyndte en praksis i Århus 1879, hvorefter han blev overlæge på Amtssygehuset 1882. Det var her, han kom til at lægge sin hovedindsats, og han blev en dominerende skikkelse i det lokale hospitalsliv. Han blev en af de første store kirurger uden for København og blev søgt af patienter fra hele landet. Han tog del i opførelsen af Århus Kommunehospital, men opnåede ikke chefstillingen på hospitalet, således som han gerne havde villet. Den samvittighedsfulde og menneskekærlige T-H gjorde en stor indsats i det lægelige organisations- og formidlingsarbejde. Han sad i over 20 år i bestyrelsen for Lægeforeningen for Århus og Omegn. Han var medstifter af Den medicinske Læsestue og grundlagde Det jyske medicinske Selskab, som han var formand for 1914-20.

På det sociale område gjorde han sig gældende som formand for Guldbryllupsasylet og var med i plejehjemsarbejdet og Røde Kors. I øvrigt var han med i de tidlige overvejelser om et kommende universitet, der fandt sted i kredsen om Hans Broge. På det kulturelle område var han formand for Jysk Forening for Naturvidenskab, hvortil kom hans interesse for kunst. Med baggrund i bekendtskabet med møllerfamilien Weis blev han formand for Museets kunstafdeling, og han kom til at spille en rolle, da den store strid i Kunstbygningen udspillede sig i 1918. Da provokatøren Chr. Kampmann brød ud af Kunstforeningen, kom T-H i spidsen for den konservative fløj. Det passede for så vidt med hans politiske opfattelse, idet han sad i byrådet 1888-93 for Højre. I byrådsarbejdet interesserede denne meget alsidige mand sig mest for vandværket.

IG

Tauber, Emmanuel, 1776-1847, konrektor,

Tauber, Erich Gjørup, 1782-1854, adjunkt

Om skomagere i almindelighed har fulgt den gamle Plinius' opfordring til at blive ved deres læst, får stå hen i det uvisse, men sikkert er det i hvert fald, at den til Ålborg i 1700-tallet fra Østrig indvandrede kobbersmed Emmanuel Tauber, 1702-59, fik en efterslægt, som ikke blev ved håndværket. Sønnen Johan Henrik, 1743-1816, blev rektor i Roskilde, og af dennes fem drenge blev to, Emmanuel og Erich, ligeledes rektorer efter nogle års ansættelse ved katedralskolen i Århus. I den lærde skole tilhørte Tauber-brødrene det slægtled af lærere, som med udgangspunkt i 1805-reformen kom til at føre en

vaklende, ja nærmest faldefærdig indretning videre frem mod overlevelsen, og begge havde indset det fornuftige i at gennemgå klasser i det nyoprettede pædagogiske seminarium.

Før Emmanuel i 1805 kom til Århus som konrektor og blev Stougaards højre hånd, havde han gennem en halv snes år været lærer i Roskilde. I 1811 rejste han fra Århus for at overtage rektoratet ved Aalborg Katedralskole. Her gjorde han det så godt, at Kjeld Galster i sin bog om skolen kunne skrive, at nok havde man i Ålborg i tidens løb haft flere gode rektorer, men »ingen som Tauber«.

Erich opfattedes i sine yngre år som en særdeles lovende akademiker, og mere end én gang blev han tilbudt professorater ved universitetet. Han takkede nej og tiltrådte i stedet som rektor i Kolding i 1818. Der rettedes op på den forfaldne skole, og den unge Ts indsats forstod man i den grad at værdsætte i København, at han blev indsat i en krævende stilling som første rektor ved det nyoprettede Sorø Akademi og den hertil knyttede skole. Men det gik slet ikke, T viste sig ikke at være opgaven voksen, og i 1830 måtte han tage sin afsked. Allerede året efter konstitueredes T som rektor ved Frederiksborg lærde Skole, men også her var hans embedsførelse og optræden af en sådan karakter, at man efter anklager i forbindelse med skolens brand i 1834 og en dermed sammenhængende højesterets sag, som dog førte til frifindelse, hævdede konstitutionen. T forberedte gennem mange år udgivelsen af et større værk om det lærde skolevæsens historie i Danmark, men det blev kun til et skrift om Sorø Akademi foruden *Aarhus Katedralskoles Historie*, som udkom på latin i 1817.

Sammen med to andre lærere fra Aarhus Katedralskole stod brødrene T i 1807 bag oprettelsen af Institut for Drengbørn, som først og fremmest skulle fungere som forberedelsesskole til latinskolen. Skolen ophørte 1812.

HSN

Thamdrup, Harald Mogensen, 1908-1998, direktør, professor

T regnes blandt Aarhus Universitets pionerer. Han kom til byen i 1936 som den første lønnede medarbejder ved den selvejende institution, Naturhistorisk Museum, som var stiftet i 1921, og som i 1941 kunne åbne i nye bygninger i Universitetsparken efter gennem en længere årrække at have haft til huse på øverste etage i Læssøesgades Skole. Som forsker skulle T foretage økologiske studier af den jyske hede, og som faglig konsulent var det hans opgave at fungere som rådgiver for byggeudvalget ved projekteringen og opførelsen af arkitekt C.F. Møllers museumskompleks.

Museumsdirektør Harald Thamdруп præsenterer i august 1955 en flot sværdfisk, som er på vej ind i Naturhistorisk Museums samlinger. Foto i Lokalhistorisk Samling.

T var student fra Østersøgades Gymnasium, blev magister i zoologi 1933 og dr.phil. på en afhandling om faunaen i det danske vadehav 1935. Allerede i studietiden var han stærkt optaget af økologiske studier. I 1930 blev det til en guldmedalje på et jordbundsøkologisk arbejde, og fra 1931 til 1941 var T tilknyttet Skallinglaboratoriet. Han var lærer ved Aarhus Seminarium 1940-1949 og fra 1941 til 1978 direktør for Naturhistorisk Museum. Med etableringen af et naturvidenskabeligt fakultet i 1954 så T chancen for, at også bio-geofagene kunne komme med, og det betragtedes nærmest som en selvfølge, at T skulle være universitetets første professor i zoologi. Sådan gik det, og fra 1959 til 1975 var museumsdirektøren også en meget travl professor. Molslaboratoriet udgjorde fra 1941 sammen med museet et dansk center for studiet af landjordens økologi på linje med de tilsvarende marinbiologiske og ferskvandsbiologiske laboratorier under Københavns Universitet. Også her var T initiativtager og leder, som han 1949-1978 var det på Vildtbiologisk Station på Kalø.

Når T i 1948 modtog Århus Bys Ærespris, skyldtes det først og fremmest hans banebrydende indsats som leder af et traditionsløst museum, som hurtigt skaffede sig et stort og meget begejstret publikum. Ikke mindst børnene følte sig hjemme på museet, som da også brugte mange kræfter på en optimal udnyttelse af samlingernes pædagogiske muligheder. Når T som en af de første lavede radiatorundvisninger og derved gjorde det muligt for den besøgende også at høre dy-

restemmerne, så viste det sig, at han ikke alene fangede børnenes, men også de voksnes opmærksomhed og interesse.

HSN

Thestrup, Rasmus Pedersen, 1588-1656, købmand

RT var født på Nedergård i Testrup i Mårslet sogn, hvor hans far var bonde og ligesom konen tilhørte en velplaceret familiekreds af bønder. Elleve år gammel blev Rasmus af forældrene sat i dansk skole i Århus, hvor han i tre år lærte at læse, skrive og regne. Derefter blev han i 1602 sendt til Lybæk, hvor han i et halvt år fik undervisning i skrivning og regning. I foråret 1603 døde hans forældre og søskende under en pestepidemi, og snart efter vendte han tilbage til Testrup. Efter et par år flyttede han til Århus og tog i 1605, kun 17 år gammel, som noget temmelig usædvanligt, borgerskab i byen. I 1609 blev han medlem af kræmmerlavet og året efter gift. Han havde da i godt fem år været købmandssvend. Efter i nogle år at have boet til leje i Mejlgade, købte han i 1616 selv en gård i denne gade.

Som købmand og borger gjorde RT langsomt karriere i byen, blev vinprøver, oldermænd i kræmmerlavet og overkøbmand, udførte borgerlige hverv som skatteopkræver, rodemester, takserborger, kæmner, korporal i borgervæbningen, overformynder m.m. og blev kirkeværg for begge sognene. Rådmand blev han dog ikke, hvilket urigtigt har været hævdet.

I sine senere år skrev RT en selvbiografi, hans »stambog«, dvs. en bog, der skildrer hans afstamning og derefter de begivenheder, han fandt vigtige i sit liv: uddannelsen, ægteskabet, børnenes fødsel, deres uddannelse, sygdomme og eventuelle død, hans egen karriere, udnævnelserne til betroede poster, erhvervelsen og opførelsen af ejendomme og ulykkerne og tabene under krigene, Kejserkrigen 1627-29 og Torstenssonkrigen 1643-45. I bogen afspejles hans glæde over at være kommet af godtfolk og selv at have opnået en anset position i borgerskabet i Århus. Takket være denne selvbiografi kender vi i detaljer en af de mange bondesønner, der fra oplandet kom til Århus og gjorde karriere på en baggrund, som sønnerne af byens store flertal af fattige ikke havde. Selv satte han sig og familien et iøjnefaldende minde i Domkirken med et epitafium, hvoraf man endnu ser dele samt dobbeltportrættet af ham og konen.

OD

Thielemann, Carl Georg Ferdinand, 1803-1863, arkitekt

T hørte til den første generation af akademiske arkitekter, der bo-

*Kgl. bygningsinspektør
C.G.F. Thielemann.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

satte sig i Jylland. Han var født i København, hvor faderen var snedkermester. Efter skolegangen blev han optaget på Kunstakademiets Arkitektskole og opnåede her først Den lille Sølvmedalje, i 1825 Den store Sølvmedalje og i 1827 Den lille Guldmedalje. Han blev ansat som konduktør hos C.F. Hansen på bl.a. opførelsen af Vor Frue Kirke i København og var senere på tegnestue hos professor G.F. Hetch ved opførelsen af synagogen i Krystalgade. Fra 1840 underviste han desuden på arkitektskolens forberedelsesklasse. Som selvstændig arkitekt opførte han i 1836 den nu nedrevne århusianske filial af Nationalbanken i Bispegade, i 1840 Den videnskabelige Realskole i Dynkarken, i 1841 det nedrevne landsted Louisenhøj i Marselisborg Skov og i 1843 hovedbygningen på Vilhelmsborg. I 1851 blev han udnævnt til kongelig bygningsinspektør for Fyn og Nørrejylland og afløste M.G. Bindsbøll, som efter kun to år i embedet skiftede til det prestigefyldte bygningsinspektorat i København. Det medførte, at T bosatte sig i Århus og kom til at stå for en lang række offentlige byggerier i Jylland. Blandt disse kan nævnes ombygningen af det nu nedrevne teater i Kannikegade i 1855, opførelsen af et nyt rådhus i Århus, 1857-58, Tinghuset i Odder i 1856, statsskolerne i Horsens og Randers i 1857 og i 1858 den nu nedrevne synagoge i Randers. Ved siden af inspektoratets offentlige opgaver stod T bag en række byggerier for private bygherrer i Århus. Med sikkerhed vides det, at T har tegnet Nørreport 24, 1857-58, og et nu nedrevet gavlhuis i nyrenæssance, der lå på hjørnet af Kannikegade og Skt. Clemens Torv. Andre samtidige bygninger synes at bære arkitektens præg, men desværre mangler tegninger eller henvisninger i disse tidlige byggesager. Ts tidlige byggerier er fine eksempler på den pudsede og strengt symmetriske senklassicistiske arkitektur, der viser tydelig påvirkning fra læremesteren G.F. Hetch. Især er hovedbygningen på Vilhelmsborg vellykket, om end den oprindelige fornemme attika på uheldig vis senere er erstattet af et bredt kvistparti. Ts seneste arbejder har helt andre forbilleder. Her findes nogle af de tidligste eksempler på Den frie Historicisme med det gamle rådhus som et velbevaret eksempel på nyrenæssance i rød blankmur med markerede sandstensbånd og svungne gavlkamme. Inspirationen til dette er formentlig forgængeren M.G. Bindsbølls Jyske Asyl i Vejlbj Krat. I forbindelse med de historiske bygninger, der var under hans tilsyn i inspektoratet, viste T en for samtiden usædvanlig stor respekt og sørgede i flere tilfælde for bevaringen af middelalderlige kirker. T måtte i 1859 på grund af sygdom søge orlov fra bygningsinspektoratet, og i de følgende tre år

blev inspektoratets forretninger varetaget af Hans Wilhlm Schrøder. T døde på Skt. Hans Hospital.

Peder Jensen og N.J. Israelsen: Mejlgade – en reel og nærsom gade, 1968. Chr. M. Tegner: Architectonisk 1853-60, 4. serie

BB

Thomsen, Mariane Elisabeth, 1869–1953, hospitalsforstander
MT fungerede som forstander for hospitalet »Aldersro« på Vor Frue Kloster 1911-1944. Lederskabet var noget særligt i en tid, hvor kvinder ikke normalt bestred så høje stillinger.

MT var født i Århus. Drømmen om et arkitektstudium måtte opgives i en tid, hvor der ikke blev optaget kvinder på Akademiet i København. MT rejste i stedet til Ecole Supérieure i Lausanne og tog her i 1889 eksamen i fransk. Fra 1898 til 1901 gik hun på Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder i København, og i 1900 blev hun uddannet tegnelærerinde med udmærkelse fra Kleins Tegnestue. MT var så heldig at finde arbejde på et arkitektkontor, men måtte opgive dette, da hendes far på grund af sygdom bad hende vende hjem til Århus for at hjælpe ham i hans daglige arbejde som hospitalsforstander. I Århus brugte MT sin tegneuddannelse som underviser på Elise Smiths skole. Men efter faderens død blev hun på grund af sit store kendskab til hospitalets drift i 1909 konstitueret leder af sygehuset og fra 1911 formelt udnævnt til bestyrer. Sideløbende med dette arbejde var MT aktivt medlem i Dansk Kvindesamfunds Århus afdeling og i Kvindevalgretsforeningen.

Fra 1913 til 1925 sad MT i byrådet for partiet Højre. Det politiske arbejde resulterede i en lang række udvalgsposter af hovedsagelig social karakter. Hun sad bl. a. i udvalget for alderdomsunderstøttelse, skolebørns bespisning, børnehjem og skolevæsen. Desuden var hun aktiv i biblioteksbestyrelsen og i bestyrelsen for velgørenhedsselskabet.

For sit store arbejde modtog MT fortjenstmedaljen af 1.klasse i guld. Hun gik på pension i 1944 og levede ugift til sin død.

RS

Thorsen, Georg Arthur Lawsha, 1916-1992, fabrikant
T blev født i København som søn af en oldfrue og en amerikansk ingeniør, der døde i 1. Verdenskrig. Faderens tidlige bortgang indebar en fattig opvækst som plejebarn hos en husmandsfamilie i Havndal ved Randers. T havde det problem, at han var ordblind; hertil kom, at

han som soldat beskadigede ryggen, hvilket medførte, at han fik en lidt ludende holdning, der senere passede fint med det image, som han bevidst dyrkede med træsko på de bonede gulve.

Ts erhvervskarriere startede i Frederikshavn, hvor han i 1930'erne var såvel tjener som restauratør. Samtidig opbyggede han en fiskerflåde og investerede i bl.a. filet- og fiskemelsfabrikker. Under krigen sejlede han flygtninge til Sverige. Samtidig havde han så gode handelsforbindelser til tyskerne, at han måtte starte på bar bund efter krigen. T flyttede til Lystrup ved Århus og opfandt en metode til at fremstille aluminiumsstegepander. Hans opfindertalent udmøntede sig også fra 1952 i en ny og billigere metode til at lave stålvaske, en produktion, der gjorde den tidligere bondedreng til en holden mand. Med Lystrup som centrum blev der i 1950'- og 1960'erne indgået aftaler og opbygget over hundrede licensfabrikker verden over. Også en produktion af radiatorer blev det til, og da T indså, at salget af radiatorer ville stige, hvis der blev bygget flere boliger, begyndte han at opkøbe jord og udstykke byggegrunde. Hermed blev han i løbet af 1960'erne en af landets store jordbesiddere og stod i samme periode for opførelsen af mere end 50.000 boliger.

Faldende ejendomspriser i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne samt en strid med Århus Skattevæsen førte til økonomiske problemer for T. Skrankepaver og papirnusseri var ikke hans livret, og hans firmaregnskaber bar præg heraf. Det var denne side af hans natur, der for alvor skabte problemer med især skattemyndighederne, der mødte op med et millionkrav. I 1982 gik det galt, og han blev erklæret personlig konkurs. Forinden var væsentlige værdier dog blevet overført til hustruen gennem en ægtepagt, og T yndede i den forbindelse at sige, at man måtte tage alt fra ham, bare man ikke tog hans kone. Den lange kamp mod skattemyndighederne tog på Ts kræfter, og sammen med en fremadskridende lungesygdom kostede den ham livet.

RE

Thorsen, Peter, 1851-1924, møbelhandler

PT var husmandssøn fra Seerup ved Silkeborg. Han kom i lære som snedker i sin fødeby. Efter endt læretid tog han til København for at videreføre sin uddannelse. I 1878 nedsatte han sig som snedkermeister i Århus i Østergade 5. Nogle år senere blev forholdene for små, og han købte grunden Frederiksgade 71, hvorpå han byggede sin forretning og værksted, som han drev støt og sikkert frem til at blive et af byens betydnende møbeletablisser. Han var en retlinet, be-

*P. Thorsens Møbeletablissement's udstillingsgade set fra Asylgade mod Frederiksgade i september 1958.
Foto i Lokalhistorisk Samling.*

stemt mand, der så præcision som en forudsætning for at være en god håndværker. Præcision førte han også over på tiden. Når medarbejderne skulle møde kl. 6 om morgenen, mødte han selv et kvarter før. I de første år, hvor snedkeriet ikke var så specialiseret, som det senere blev, havde han ofte 12-13 lærlinge og 20-30 svende beskæftiget på værkstedet. PTs forretningsidealer blev videreført af sønnen, Oscar Thorsen, og af dennes to sønner Ove og Kay Thorsen, der overtog firmaets ledelse, da det i 1947 blev omdannet til et familieaktieselskab. Virksomheden gennemgik flere forandringer. I 1958 blev den såkaldte møbelgade anlagt; den strakte sig fra Frederiksgade til Asylgade og var 130 meter lang. Kommende kunder kunne her i læ for vind og vejr studere moderne boligmiljøer i store vinduesudstillinger. I maj 1978 brændte hele det 3.000 kvadratmeter store butiksaerial med alt, hvad det indeholdt. Den bygning, der derefter blev opført, var kun på 1.000 kvadratmeter, og den havde et væsentligt mere koncentreret udvalg end det gamle etablissement. I dag er virksomheden flyttet ud fra den dyre beliggenhed i midtbyen og har til huse på Viborgvej i Århus Vest.

HV-S

Tikjøb, Jette, (Henriette), 1912-1999, musikpædagog

JT var gårdejerdatter fra et musikinteressert hjem i Thorsted ved Horsens. Som niårig tjente hun ved roelugning til en billet til en koncert i Horsens med kgl. kammersangerinde Ebba Wilton; det pegede frem mod et liv i musikkens tjeneste. Hun fik uddannelse i C.V. Save-

rys kendte musikskole i Horsens, en skole som hun hurtigt blev tilknyttet professionelt, da lederen blev syg, netop da han skulle indvi en filial i Århus i 1932. Sammen med vennen og kollegaen Hans Erik Knudsen fortsatte hun med at undervise på skolerne i Horsens og Århus, samtidig med at hun tog eksamen som sang- og musikpædagog fra Konservatoriet i København i 1941. Under studierejser fik JT kontakt med den tyske musikpædagog Fritz Jöde, der inspirerede hende kraftigt, og ligeledes søgte hun inspiration på studierejser til mange lande.

Hendes interesser koncentrerede sig om børnemusikundervisningen, og i 1946, da Savery valgte hovedstaden, oprettede hun Århus Folkemusikskole, som voksede til landets største af sin art. Efter JTs principper skulle musikken leges ind i børnene helt fra fire års alderen i en musikalsk legestue, hvorpå fulgte andre musikdiscipliner som hørelære, nodelæsning, rytmik og undervisning på instrumenterne. I sit virke blev hun – også økonomisk – stærkt støttet af sin mand, den tyskfødte farmaceut Addi (Adalbert) Krüger, død 2000. I 1977 fratrådte JT stillingen som direktør og overdrog musikskolen til kommunen. Den blev videreført af hendes elev, Else Bjørnager.

Fra 1947 var JT tilknyttet skoleradioen, hvor hun stod bag en række meget populære udsendelser, f.eks. *Sang og bevægelse* og *Syng med Jette*. Fra 1962 var hun tilknyttet Det jyske Musikkonservatorium som underviser. Hun sad på en række tillidsposter i musiklivet, var æresmedlem i Dansk musikpædagogisk Forening og modtog Århus Bys ærespris i 1950.

IG

Tjørnehøj, Erik Peter Frost, 1911-1993, økonomidirektør

T var stationsforstandersøn fra Bramminge. Hans første ansættelse efter studentereksamen i Esbjerg og uddannelse som cand. polit. var på Københavns rådhus, hvor han bl.a var med i et reformarbejde omkring kommunens kasse-, regnskabs- og revisionsvæsen. Som kun 28-årig blev han i 1939 hentet til Århus som chef for det nyoprettede økonomikontor. En af hans første opgaver var at lave et regnskabs- og revisionsregulativ. Det blev en vanskelig start på det nye arbejde, idet der ikke var særlig stor forståelse for, at der skulle oprettes et nyt kontor. Efter en kort ansættelse i Holbæk i krigens sidste år vendte han i 1945 tilbage til stillingen som økonomidirektør, en stilling han bestred, indtil han gik på pension i 1980.

Indtil kommunalreformen i 1970 var de største opgaver for økonomikontoret den netop omtalte regnskabsreform i 1942 samt magistrats-

*Erik Tjørnehøj.
Foto i Lokalthistorisk
Samling.*

ordningen i 1950. Som økonomidirektør var han borgmesterens nærmeste medarbejder og koordinerede sammen med denne de forskellige kommunale institutioners administration og udbygning. I hans embedsperiode voksede kontoret kraftigt i takt med de øgede opgaver, der kom, specielt efter kommunesammenlægningen i 1970. Som økonomidirektør var han involveret i alle de store projekter, byrådet satte i gang. Projekter, der i dag kendetegner Århus som den største og førende by i Jylland.

Erik Tjørnehøj: Borgmesterens første bysvend, i Århus Årbog 1981. Henrik Fode (red.): Byens hus, 1991

IH

Tyge, d. 1275, biskop

T, der var biskop fra 1262, støttede under kirkekampen kongen mod ærkebiskop Jacob Erlandsen. Med kongens opbakning kunne bispen da gå i offensiven under en indædt strid med cistercienserklosteret i Øm, der takket være ikke mindst bisp Svends gavmildhed i 1100-tallet var en af de store jordbesiddere i Århus stift.

Dybest set udsprang konflikten mellem klostrenes munke og kirkerne præsteskab af den kendsgerning, at begge parter ønskede at tilrane sig den højst mulige andel i udbyttet af bøndernes arbejde med jorden. Konkret fandt dette udtryk ved, at bispen med stort følge mødte op i Øm kloster og påberåbte sig ret til gæsteri. En sådan retighed begrundede bispen dels med, at den skulle have været en forudsætning for de gamle århusbisps gaver, dels med, at han i kraft af sit embede var klosterets tilsynsførende. Da modparten, abbed Bo i Øm, og bisp Tyge begge var habile jurister, afsendte parterne spidsfindige klager til pavestolen og cistercienserordenens ledelse. I Danmark samledes klosterets akter og kommentarer i en manuskript-samling, der stadig eksisterer. I denne, der på dansk i reglen betegnes »Øm klosterkrønike«, fremstilles bisp Tyge ensidigt som skurk.

HP

Vanggaard, Tage, 1906-1986, dametøjsfabrikant

TV var gårdejersøn fra Vendsyssel, kom i manufaktur-lære i Sæby i 1920 og blev ekspedient i 1926. Senere kom han til Varde, hvor hans arbejdsgiver på grund af krisetider fik det indfald, at TVs løn delvis skulle indrettes efter omsætningen. Da denne steg, ønskede principalen at vende tilbage til normal aflønning, hvorefter TV forlod virksomheden i 1933 og tog til Århus for at starte for sig selv som kjolefabrikant. Med 14 brugte symaskiner, en startkapital på omkring 2.000 kr. og beskedne lokaler startede han en lille systue. Virksomheden voksede støt, og i 1957 blev kjolefabrikationen flyttet til Vestre Ringgade 59. Fabrikken blev i løbet af få år udbygget til at omfatte 10.000 kvadratmeter og var på et tidspunkt landets og Nordens største kjolefabrik med 700 medarbejdere. I 1981 skænkede TV og hans hustru firmaet til medarbejderne i form af en fond, og han blev selv direktør og formand for fondens bestyrelse. Han var formand for Foreningen af danske Kjolefabrikanter fra 1958 til 1961, hvor han var med til at etablere de første store samlede modemesser i Danmark i 1958 med senere udflytning til Bella Centret på Amager. Han var endvidere formand for Beklædningsindustriens Fabrikantforening 1967-73, medlem af Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse 1968-73 og af Industrirådet 1971-73. TV var ikke en moderne ledertype, men en arbejdsgiver med forståelse for, at syerskerne i dette ublide akkordfag skulle have en ordentlig løn. Hans eneste fritidsinteresse

Tage Vanggaards fabrikskompleks på Vestre Ringgade blev solgt i 1987. Virksomheden blev i en meget kort årrække fortsat fra mindre lokaler, og samtidig ophørte egenproduktionen. En epoke i den kendte kjolefabriks virksomhed var dermed ophørt.

Foto i Erhvervsarkivet.

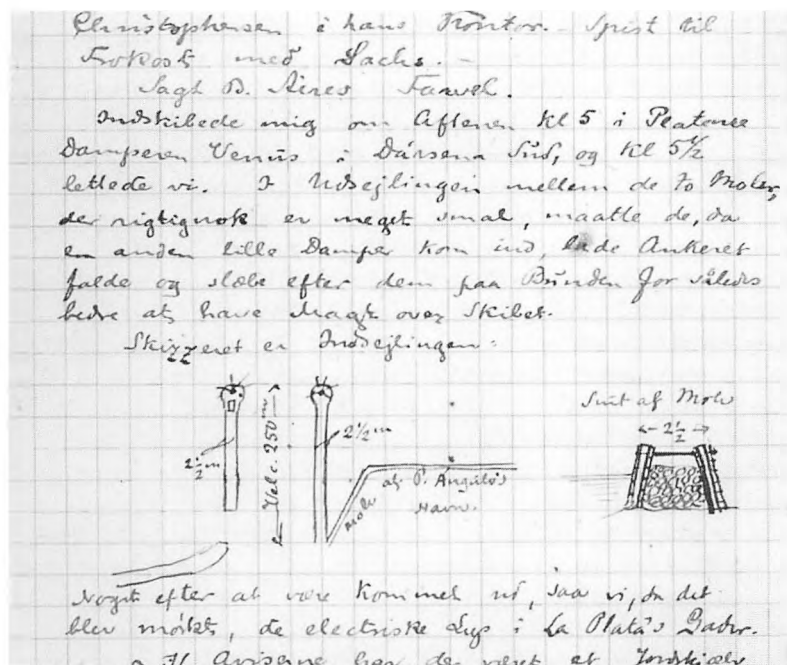
var golf, som han på et forholdsvis sent tidspunkt tog op, hvilket han var lykkelig for, da »det ikke havde været godt for min virksomhed«, som han udtrykte det.

HV-S

Vedel, Andreas Peter, 1862-1922, havneingeniør.

APV tilhørte en gammel embedsmændsslægt og voksede op i København, hvor hans far var direktør i Udenrigsministeriet. Efter sin polytekniske kandidateksamen 1885 studerede han i det følgende år havnearbejder og elværker i London. 1886-89 var han ansat som ingeniørassistent ved Københavns Havnevæsen, men tog derefter til Sydamerika og arbejdede et par år ved store havneanlæg, inden han igen for en kort tid vendte tilbage til sin tidligere arbejdsplads. I 1892 rejste han igen til udlandet, denne gang til USA, hvor han i nogle år var beskæftiget i St. Louis og Chicago ved vandbygningsvæsen og andre tekniske anlægsarbejder. I 1897 blev han ansat som havneingeniør i Århus og gik straks i gang med projektering af tiltrængte udvidelser af havnen, der mandede ud i anlæggelsen af en ny sydhavn. De første etaper af havneudbygningen, der blev gennemført i årene 1905-15, fordoblede næsten havnens kapacitet, men på grund af krigen gik arbejdet derefter i stå og blev først og i æn-

På sine studierejser til Syd- og Nordamerika førte Vedel dagbøger, hvori han omhyggeligt indførte sine observationer vedr. bl.a. havnebyggerier og havneforhold. Bøgerne indeholder blandt en række tegninger og skitser denne, tegnet ved afsejlingen fra Buenos Aires 14. maj 1891. Arkiv i Erhvervsarkivet.

dret form genoptaget sidst i tyverne. Med sin velfunderede teoretiske og praktiske baggrund gennemførte APV med energi og stor arbejdsindsats såvel projekteringen som bygningen af det nye havneområde. Hans virksomhed var præget af grundighed og omhyggelig planlægning, og han kunne være vanskelig at rokke fra sine velovervejede standpunkter, hvilket med mellemrum gav anledning til, at han blev anklaget for at være bureaukratisk og kantet og uden lydhørhed for praktiske reformer. Hans saglige og reelle arbejdsform skabte dog et godt samarbejde mellem ham og byrådet/havneudvalget. Ved siden af sit arbejde for havnen udnyttede han sine videnskabelige anlæg til udarbejdelse af ofte omfattende afhandlinger til tekniske videnskabelige tidsskrifter, og han fik et tilbud om et professorat i vandbygningsvæsen ved Polyteknisk Lærestanstalt, som han dog afslog. Han deltog ikke i byens offentlige liv, men var dog i 1906 medstifter af og til sin død formand for Dansk Ingeniørforenings afdeling for Århus. I samme periode varetog han formandsposten i Jysk Forening for Naturvidenskab.

EKJ

Vestergaard, Fr. Chr. Bernhard Stephan, 1837-1917, borgmester
V blev født i Kerteminde i 1837, men tog til København for at tage sin studentereksamen. Den fik han fra Borgerdydskolen i 1856. I 1862 blev han færdig med sin juridiske embedseksamen og fik få år senere ansættelse i Justitsministeriet, hvor han i første omgang arbejdede som assistent. Derefter var han i en årrække ansat i Ministeriet for Island. I ministerierne fik han et alsidigt kendskab til administrationsspørgsmål og blev med den baggrund udnævnt til byfoged og byskriver i Nykøbing Mors i 1877.

Han arbejdede energisk og målrettet og gjorde sig hurtigt fortjent til advancement. I 1886 blev han derfor udnævnt til borgmester og auktionsdirektør i Århus, et arbejde han bestred frem til 1905, da han gik af. Ud over i de embedsmæssige forpligtelser var han meget engageret i kunst- og åndslivet. Han sad bl.a. i bestyrelsen for Århus Museums kunstafdeling. Desuden var han, over en længere periode, formand i repræsentantskabet for Aarhus Privatbank og Ny jydsk Kjøbstad-Creditforening. Endelig sad han i direktionen for Århus Sindssygehospital.

Han havde stor tolerance og respekt for andres meninger og viden, hvilket gjorde ham til en dygtig forhandlingsleder.

IH

H. Vestesen.
Tegning af Jens Ravn-
holm 1909 i *Lokalhisto-
risk Samling*.

Vestesen, Hilmar, 1860-1943, fabrikant, organisationsmand

HV var født i Vinding ved Bryrup, hvor hans far var præst, men familien flyttede få år senere til Sjælland. Han blev realist og senere student fra Roskilde Latinskole 1878 og gik derefter på Polyteknisk Lærestalt. Efter civilingeniøreksamen 1884 arbejdede han et halvt år som ingeniør ved Faxe Kalkbrud. Under et besøg hos morbroderen, fabrikant Søren Frich i Århus, fik han straks ansættelse i dennes maskinfabrik, hvor han kom til at projektere maskiner og anlæg til de nye andelsmejerier, der skød op i disse år. Morbroderen havde i et par år ønsket at afhænde fabrikken, og i 1885 overtog HV sammen med studiekammeraten John Wied virksomheden, der nu fik navnet S. Frichs Efterfølgere. Under deres ledelse – hvor HV især tog sig af det produktionsmæssige og JW det merkantile – blev fabrikken landets førende i udviklingen af nye typer dampmaskiner med ventilstyring, der bl.a. leveredes til mange elværker. Fra omkring 1910 blev den nye kraftmaskine, dieselmotoren, en vigtig fabrikationsgren, men omtrent samtidig var det lykkedes HV at få eneret på levering af lokomotiver til DSB, og fabrikken udviklede sig herefter til en specialfabrik for først damp- og senere dielelektriske lokomotiver. 1912 flyttede virksomheden fra midtbyen til Åbyhøj og omdannedes samtidig til aktieselskab, hvor HV fortsatte som direktør til 1917. I de følgende år frem til 1934 sad han i selskabets bestyrelse. Sideløbende med arbejdet på Frichs gjorde HV en meget aktiv og omfattende indsats i branche- og arbejdsgiverorganisationer. Han var medstifter af Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinsen i 1895 og først dens næstformand, fra 1910 dens formand indtil 1927, ligesom han 1912-20 besad formandsposten i Jernets Sammenslutning. Med denne position fik han en fremtrædende rolle i ledelsen af Dansk Arbejdsgiverforening, hvor han sad i forretningsudvalget 1912-27 og markerede sig med saglig indsigt og gode forhandlingsevner, og han deltog som dens repræsentant ved stiftelsesmøderne for ILO i 1919. Også mange andre faglige sammenslutninger og foreninger nød godt af hans energiske organisationstalent, bl.a. Arbejdsrådet, Industrirådet og Pensionskassen for Funktionærer i Jernindustrien. Ved dannelsen af Akademiet for de Tekniske Videnskaber i 1937 blev han optaget heri med baggrund i en række skrifter inden for den fysiske og kemiske videnskab omkring stoffernes tilstandsforandringer. Også lokalpolitisk arbejde fandt HV i perioder tid til. Han var konservativt medlem af byrådet 1903-09, hvor han som formand for brolægning- og vejudvalget forestod udarbejdelsen af de omfattende kloakplaner i forbindelse med indførelse af vandklosetter, og op til sidst-

nævnte år var han blandt hovedorganisatorerne af Landsudstillingen. I 1920'erne virkede han som formand for De konservatives amtsudvalg 1924-30 og arbejdede her for at hele den splittelse, der var opstået mellem partiet og vælgerforeningen i Århus. Han forlod Århus i 1930 og boede i sine sidste år i København.

Tage Kaarsted (red.): Folk i Århus, 1987, s. 61-70

EKJ

Vett, Emil Valentinus Lemming, 1843-1911, manufakturhandler

EV blev født i Rødby på Lolland under beskedne forhold og som sjette barn af en søskendeflok på elleve. Som 14-årig kom han i handelslære i én af provinsens største manufakturforretninger, C. B. Christensen i Århus. Her var han i ni år og endte med at blive leder af forretningen under C. B. Christensens sygdom, hvilket lærte ham at tage ansvar og disponere på egen hånd.

EV ville efter C. B. Christensens død helst have startet egen forretning, men manglede økonomiske midler. I stedet blev han ansat hos manufakturfirmaet Emil Secher, og det var her, han tilfældigt mødte Theodor W. Wessel i 1867. I 1868 åbnede de forretningen Emil Vett & Co. i Løveapotekets gamle gård i Vestergade. Tidspunktet viste sig at være velvalgt, dels kom den tysk-franske krig til at skabe økonomisk højkonjunktur, dels var perioden en brydningstid, hvor mere specialiseret detailhandel dukkede op, og de to grundlæggere var ikke sene til at øjne de nye muligheder. Efter at have konsolideret sig flyttede forretningen i 1871 til større lokaler i den gård på Immervad, hvor Magasin ligger i dag. De følgende år blev der åbnet filialer over hele landet, og det hele blev samlet under navnet De Forenede Hvide Vare Forretninger. Som person var EV en jovial og dynamisk købmand, der i detaljer kendte forretningen og havde et godt forhold til kunderne og personalet. Han var god til at motivere de ansatte og var altid parat til at give en hjælpende hånd under spidsbelastninger.

Hurtigt indså EV og TW, at mulighederne for storhandel ikke lå i Århus, men i København. Efter at have overladt ledelsen af forretningen i Århus til Carl Reffs flyttede EV til København, hvor han i samarbejde med TW forestod den daglige ledelse, og i 1879 registrerede de to kompagnoner navnet Magasin du Nord. I 1899 blev selskabet registreret som et aktieselskab, og aktiekapitalen på omkring 8 mill. kr. blev ligeligt fordelt mellem de to kompagnoner, som efterhånden aftrappede deres engagement i forretningen.

EV døde efter et kort sygeleje. Han havde i sine sidste år gjort et

Handelsmanden Emil Vett.

Foto i Lokalthistorisk Samling efter maleri af Otto Bache 1890.

Frederik Visby var maler, fotograf og tandlæge, og han har næsten fået det hele med på dette selvportræt, optaget i atelieret i Vestergade i begyndelsen af 1870'erne, hvor tandlægerollen dog er overladt til hans hustru Laura.

Foto i Lokalhistorisk Samling

stort stykke arbejde for filantropiske foretagender, og navnlig har Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse meget at takke ham for.

RE

Visby, Hans Frederik Meyer, 1839-1926, maler, fotograf

V blev født i Tikøb i Nordsjælland som søn af en residerende kapellan, der i 1844 blev sognepræst i Vester-Velling-Skern pastorater vest for Randers. I 1851 rejste V til Århus for at gå på Katedralskolen, og han blev indlogeret hos lærer Johan Michaelsen i Møllestien. V blev student i 1858, hvorefter han rejste til København for at følge forelæsninger på Universitetet, på Polyteknisk Læreanstalt og på Teknisk Institut. 1860 blev han indskrevet på Kunstakademiets frihåndsskole, og han fulgte indtil 1864, afbrudt af værnepligt 1861-62, undervisningen på forskellige af Akademiets afdelinger. For at få noget at leve af dyrkede V herefter malerhåndværket, men det kunne han ikke holde ud, så han rejste i 1865 til Dansk Vestindien, hvor han arbejdede sig frem, og derpå videre over Mellemamerika til Californien, hvor han tog arbejde som maler i San Francisco.

I 1870 vendte V tilbage til Danmark og slog sig ned i Århus, hvor han fik borgerskab som malermester og indrettede sig i Vestergade. Ud over det traditionelle håndværk tilbød han også at udføre kunstneriske opgaver med udsmykning o.l. Han fattede også interesse for fotografering, overtog et atelier i Vestergade og flyttede det til Store Torv i 1873. Men V havde et uroligt sind. Efter at have giftet sig med en restauratørdatter fra Kiel flyttede han til København, hvor han begyndte at læse til tandlæge. Han tog eksamen i 1878 og nedsatte sig som tandlæge i København. I 1880 gik han imidlertid igen om bord på et Vestindiensskib, og året efter fulgte familien efter. 1882 rejste familien til New York for to år efter at vende tilbage til København. 1886 døde Vs hustru, og han vendte i 1888 med sine fire døtre tilbage til Århus, hvor han nedsatte sig som tandlæge i Vestergade, senere Søndergade. V blev i Århus resten af sin tid. Han indgik et nyt ægteskab og oprettede i 1903 en Folketandklinik for Århus og Omegn på Skt. Clemens Torv.

V fik sin store betydning for Århus derved, at han malede et større antal akvareller, ofte af humoristisk-komisk tilsnit, som skildrede livet i byen i 1850'erne, Vs skoletid. Ingen af akvarellerne er dateret, men de er formentlig udført efter 1888, da han definitivt slog sig ned i byen. V fremviste sine akvareller på den lokalhistoriske udstilling i den genopførte borgmestergård på Landsudstillingen 1909. De ca.

100 billeder vakte byrådets interesse, og det lykkedes efter en noget besværlig forhandling at købe billederne, der blev deponeret i Den Gamle By, hvor de stadig findes. På nogenlunde samme tid opgav V sin praksis og tilbragte resten af sit liv med kunstnerisk virksomhed. Ud over de nævnte akvareller findes der på Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg en større samling V-billeder fra Vestindien.

Peder Jensen: Et bevæget livs roman, i Århus Stifts Årbøger, 1963

IG

Vognsen, Peder, se under Peder

*Kgl. bygningsinspektør,
professor V. Th. Walthers.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Walthers, Vilhelm Theodor, 1819-1892, arkitekt, professor

W opnåede at blive en af 1800-årenes mest fremtrædende jyske arkitekter. Han var født i Kongens Lyngby, hvor faderen erhvervede sig som både tømremester og politiassistent. Han blev optaget på Kunstakademiets Arkitektskole og uddannet under bl.a. G.F. Hetch. Studiet blev afsluttet med såvel Den lille Sølvmedalje som Den store Sølvmedalje og herefter Den lille Guldmedalje og i 1857 Den store Guldmedalje. Til udmærkelserne hørte stipendier, som førte W på studierejser til Hamborg 1843-45, hvor byen var under genopførelse efter en omfattende bybrand og til Frankrig og Italien 1859-61. Det var således en velorienteret og godt forberedt arkitekt, som i 1862 blev udnævnt til kongelig bygningsinspektør for Nørrejylland og i 1868 tituleres professor. W blev i embedet i 30 år og gennemførte en lang række offentlige byggerier i hele landsdelen, råd- og tinghuse, toldkamre, statsskoler, ligesom han stod for restaureringen af talrige middelalderkirker. En af de første store opgaver i Århus var restaureringen af Vor Frue Kirke i 1865. Da denne var afsluttet, fortsatte han med hovedrestaureringen af Århus Domkirke i 1867, et arbejde, der først var afsluttet i 1882. I Århus byggede han Århus Håndværkerforenings friboliger i Paradisgade 1866-67, Mejlgade 48 for Århus Stiftidende i 1867, Svaneapoteket på Vestergade 4 i 1867, det nu nedrevne Fattighus på VesterAllé 1869-70, Åby Kirke i 1873, Århus Museums bygning på Vester Allé 1876-77, Holme Kirke i 1882, Skt. Pauls Kirke 1884-87 og i 1889 en tilbygning til Jyske Asyl i Vejlbj Krat. Enkelte af Ws arbejder, Mejlgade 48 og Århus Museums bygning viser en tydelig inspiration fra opholdet i Hamborg, hvor senklassicismens arkitektur blomstrede. Det blev imidlertid en lidt tør fortolkning af den romanske teglstensarkitektur i Norditalien, der gav inspiration til langt de fleste af arkitektens velproportionerede bygninger. Blandt de mange byggerier er hovedværket i Århus Skt. Pauls Kirke, hvor arkitekten viser sit talent i såvel placeringen, proportioneringen, helheden og detaljerne. W var jævnaldrende med den førende københavnske arkitekt J.D. Herholdt, og deres interesse for murstensbyggeri betegnes Den frie Historicisme. En arkitekturretning i et skarpt modsætningsforhold til den stukarkitektur, som i den samme periode bredte sig over landet under den dominerende københavnske arkitekt, professor Ferdinand Meldahl. Hvor nybyggerierne fremstår afklarede og beherskede, kan Ws restaureringer i dag forekomme unødigt hårdhændede. Der blev fjernet mange historiske spor og bygningsdele under restaureringen af Vor Frue Kirke og Domkirken, og opførelsen af den nye kirke i Åby skete på bekostning af en

lille romantisk kvaderstenskirke. På baggrund af samtidens krav om korrigerende og tilbageføring af historiske bygninger må Ws restaureringer alligevel betegnes som moderate – andre gik langt hårdere til værks. Den produktive arkitekt døde af kolera i 1892, smittet under et besøg i Hamborg.

Thyge Klemann: Det italienske Århus. Århus Stiftstidende 5.4.1966. Carsten Bach-Nielsen: Kongelig bygningsinspektør for Jylland, professor Vilhelm Theodor Walther (1819-1892) og hans arbejder. Århus 1999

BB

Warrer, Sigurd, 1901-1977, direktør

SW var lægesøn fra Vejle, og efter en grundig og alsidig uddannelse inden for skibs- og kulbranchen herhjemme og i udlandet blev han i 1926 direktør for A/S H. M. Erhardts Eftf. i Århus. Fra 1932 videreførte han firmaet for egen regning under navnet Århus Kul- og Koksimport ved S. Warrer. I 1953 omdannedes firmaet til aktieselskab, hvori han fortsatte som direktør og indtil 1959 var medlem af bestyrelsen. Han var et dynamisk menneske, i besiddelse af stor charme og et venligt væsen. Han udførte et stort arbejde for, at unge handelsfolk kunne få den bedst mulige uddannelse. Dette kom især til udtryk gennem formandsskabet i en lang årrække for Den Jyske Handelshøjskole og Århus Handelsstandsforenings Handelsskole. Gennem årene havde han mange og store tillidsposter; han var medlem af bestyrelsen for Korn- og Foderstof Kompagniet A/S fra 1955 og formand 1956-76, og han blev især kendt af en større offentlighed i forbindelse med grovvarekrigen i 1975, da Superfos forsøgte at overtage KFK. Han var også medlem af bestyrelsen for DFDS fra 1955, formand 1967-69. Af andre tillidshverv kan nævnes medlem af Århus Handelsstandsforenings bestyrelse 1937-61, formand 1950-61; formand for Den Jyske Handelshøjskole 1954-56 og formand for Den jyske Handelsstands Centralforening 1956-61, viceformand for Provinshandelskammeret 1956-61 og medlem af repræsentationsrådet for Nationalbanken. Han har desuden været medlem af Vejlby-Risskov sogneråd 1937-43, i tre år under krigen formand. I 1946 blev han udnævnt til norsk vicekonsul og i 1948 til konsul.

HV-S

Weis, Andreas Severin, 1815-1889, møller

AW blev født i Århus, men uddannet i København, hvor han i 1840

Det aldrende ægtepar, Bertha og Andreas Weis fotograferet i dagligstuen på Århus Mølle ca. 1875. Både i denne stue og i stuen bagved fornemmes det rige kulturliv, der udspandt sig på Århus Mølle. I dagligstuen ses H.W. Bissens alabastbuste af Bertha Weis samt et hjørne af Thorvaldsens Aleksanderfrise. I stuen bagved hænger flere af Andreas Weis' selvbyggede violiner på væggen. Foto i Lokalthistorisk Samling.

blev cand. polyt. Efter et par års studierejser i Europa især med besøg på industrivirksomheder og møller vendte han hjem og købte i 1846 den gamle Århus Mølle, der bestod af en vandmølle, to vindmøller samt en del jordtilliggender. AW var en driftig forretningsmand og foretog mange tekniske forbedringer i mølledriften.

Størst betydning fik han som en af dynamoerne for kulturlivet i Århus. I parløb med broderen, stiftsfysikus Christian Weis i Århus – og disse igen i samarbejde med to andre brødre i København, departementschef Carl Weis, dennes kone samt overretsassessor Ernst Weis – fik han afgørende betydning for udviklingen af Kunstforeningen af 1847 og for Malerisamlingen i Århus i dennes første årtier. I 1873 forærede han byen en del af den da netop tørlagte mølledam som byggegrund for det kommende museum, der skulle rumme malerisamlingen og afstøbningsamlingen. At Den historisk-antikvariske Samling få år senere også fik til huse i bygningen var imod AWs ønske.

I 1847 ægtede han Bertha, født Schönheyder, 1828-1902, der gennem alle årene støttede AW i hans kunstneriske interesser. Som ung pige i det højere borgerskab havde hun typisk ingen egentlig uddannelse, men var dog af forældrene blevet sendt til København for at »kultiveres« og lærte her bl.a. akvarelmaling hos Joh. Th. Lundbye. Bertha Weis' musikalske evner samt lille kunstneriske åre fik udfoldelsesmuligheder i ægteskabet med AW. De to skabte her et blomstrende

miljø, hvor landets bedste kunstmalere færdedes, og byens borgere musicerede. Bertha Weis' delvis udgivne brevveksling med den store familie giver et indtagende billede af tidens kultiverede, borgerlige miljø samt af dagliglivet i en stor husholdning.

I 1872 købte AW Årslev Skovgård som sommerbolig; senere boede han og hustruen der størsteparten af året. Efter AWs død drev Bertha Weis Århus Mølle videre sammen med sønnen Ernst.

Dorrit Lundbæk: Familien Weis og kunstlivet i Århus, i Aarhus Kunstmuseum, 1967. Lica Weis Næraa: Bertha Weis' historie, 1992

BK

Weis, Hans Christian, 1811-1882, stiftsfysikus

CW var født i Århus som den næst yngste af Weis-brødrene. Han blev i 1834 kirurgisk kandidat og i 1835 medicinsk kandidat, hvorefter han et par år rejste udenlands. I 1844 tog han den medicinske doktorgrad. Han slog sig i 1837 ned som praktiserende læge i Århus og blev fra 1841 tilknyttet faderen, distriktskirurg Ernst Peter Weis' virksomhed. Efter dennes død i 1845 efterfulgte han ham som distrikts- og hospitalslæge. Fra 1860 fungerede han som stiftsfysikus sideløbende med sin private praksis. Fra 1865 var CW engageret i problematikken om at få renere drikkevand til byen; det lykkedes i 1873, da vandet kunne tages fra Århus å, efter at Århus Mølles vandmølle var nedlagt.

Han fik betydning for Århus ved det engagerede arbejde, han fra starten lagde i Kunstforeningen af 1847, fra 1851 som medlem af bestyrelsen. Sammen med broderen, Andreas Weis, brugte han i vid udstrækning de to københavnske brødre og den enes hustru som kontaktpersoner til tidens bedste kunstnere i bestræbelserne på at opbygge en permanent kunstsamling i Århus. I 1881 flyttede han til København.

Kan der hos CW findes de eneste ridser i lakken i Weis-familiens ellers gode omdømme? CW blev under koleraen i 1853 af sin overordnede på det nærmeste anklaget for skulkeri, og i 1873 af byens borgmester for nepotisme i sagen om byens drikkevandsforsyning, hvor CW forsvarede den løsning, der gav broderen, Andreas Weis, en større erstatning.

Dorrit Lundbæk: Familien Weis og kunstlivet i Aarhus, i Aarhus Kunstmuseum, 1967

BK

*Th. Wessel.
Foto i Lokalhistorisk
Samling efter maleri af
Otto Bache 1890.*

Wessel, Theodor Wilhelm, 1842-1905, manufakturhandler

TW blev født i Odense som søn af en toldassistent. Han startede i handelslære hos klædefirmaet L. J. Baagøe i Svendborg, hvor han forblev, indtil han i 1864 tog til København for at blive rejsende for M. E. Grøn & Søn. Her fik den unge TW rig lejlighed til at udvikle sit handelstalent. Som rejsende kom han til Tyskland, England og Frankrig og erhvervede sig megen erfaring i købmandskab, ligesom han besøgte Verdensudstillingen i Paris i 1867. Da TW vendte tilbage til Danmark, var han fast besluttet på at åbne sin egen forretning i Århus, hvilket han gjorde i kompagniskab med EV i 1868 i Løveapotekets gamle gård i Vestergade. Samtidig med at TW indgik i kompagniskab med EV, blev han tilbudt en stilling som rejsende hos det københavnske tekstilfirma I. H. Ruben. TW og EV arrangerede det således, at EV skulle passe og lede forretningen i Århus, mens TW på sine rejser for I. H. Ruben skulle foretage indkøb til deres fælles forretning i Århus.

Da forretningen i 1871 flyttede til større lokaler på Immervad, opgav TW sit arbejde for I. H. Ruben. I 1870 var han den drivende kraft bag etableringen af et engros-firma på Østergade i København, som fik navnet Th. Wessel & Co. Efter nogle år med stor fremgang flyttede forretningen til et større stuelokale i Hotel du Nord på Kongens Nytorv. Her åbnedes tillige en detailhandel. I slutningen af 1880'erne opkøbte de to kompagnoner hotellet. I samme periode anlagde de væverier i Landskronagade på Østerbro samt en møbelfabrik, og nu var TW og EV parat til at optage konkurrencen med de da etablerede magasiner A. Fonnesbech og Crome & Goldschmidt.

TW var en diametral modsætning til EV. Han var en mand med stort verekendskab og fik via sin tid som rejsende etableret mange internationale forbindelser. Alt sammen noget, der udgjorde et godt alternativ til EVs store interesse for kundekontakt og personalepleje. Derfor blev arbejdsdelingen, at EV passede forretningerne hjemme i Danmark, og TW tog på forretningsrejser i Europa for at opkøbe varer.

Af tillidsposter besad TW utallige. Af de vigtigste kan nævnes, at han sad i repræsentantskabet i Nationalbanken, Telefonselskabet, Fængselshjælpen og Dansk Husflidsselskab.

RE

Wilson, Lars Andreas, 1845-1919, kobbersmedemester

AW blev født i Thisted som søn af en bøssebærer. Han kom i lære som kobbersmed i Aalborg i 1859 og blev svend i 1864, hvorefter han

A. Wilsons kobbersmedje i Klostergade 14, 1904. Til venstre i forgrunden A. og L.P. Wilson iført jakkesæt. Til højre med bowlerhat og jakkesæt Andreas Wilson. I anledning af fotograferingen er personalet og en del af produktionen, bl.a. kedler og rørspiraler, stillet til skue.
Foto i Lokalthistorisk Samling.

videreuddannede sig på tekniske skoler og ved rejser i Danmark og Tyskland. I 1872 etablerede han sig i Århus, hvor han overtog H.P. Gerstrøms kobbersmedje og butik i Mejlgade 27. Fra en beskeden start, hvor både AW og hans hustru tog deres tørn i virksomheden, han i smedjen, hun med pudsning og polering af de færdige kobbering, blev der oparbejdet en fin og solid kobbersmedje og metalvarefabrik, der på et tidspunkt var Skandinaviens største. På et tidligt tidspunkt specialiserede han sig i maskiner til industrielt brug; det fremgik allerede af hans åbningsannonce, der fortrinsvis var rettet mod erhvervslivet, kun til sidst i annoncen omtales artikler til privathusholdning. Hans forretnings hurtige fremgang skyldtes det forhold, at der inden for bryggeri-, brænderi- og spiritusfabrikationen i sidste fjerdedel af 1800-tallet fandt store ombygninger sted. Han var faktisk til sidst enerådende med artikler til brug for spritfabrikation, brænderi og brygning. Han var desuden lidt af en teknisk begavelse og gjorde flere opfindelser, som han ikke tog patent på, og på en lang række industriudstillinger fik hans arbejder udmærkelser. Men også på det kunsthåndværksmæssige felt gjorde han sig gældende, således lavede han vejrhanen og de to kugler på Domkirkens spir, tilsvarende lavede han vejrhanen til Vor Frue Kirke i 1878 og i 1900 dragen med flagermusvinger over gavltrekanen på Århus Teater. Som følge af virksomhedens vækst blev forholdene i Mejlgade for trange, og i 1877 flyttede han til Klostergade 14 og i 1895/96 til en nybygning i Guldsmedgade 30, hvor firmaet havde salgslokaler frem til 1922. Han

var medlem af bestyrelsen for Kobbersmedenes og Blikkenslager-
nes jydsk Centralforening og var medlem af Århus byråd 1894-99. I
1902 afstod han virksomheden til sine to sønner.

Gunner Rasmussen: Wilson – »med løvefødder og gesvejsninger«, i Ib Gejl
(red.): De skabte Århus – Anden samling, 1992

HV-S

Wilson, Andreas, 1876-1942, kobbersmed

AW var søn af L.A. Wilson og som sin ældre bror Laurits Peter
Wilson, 1872-1962, udlært som kobbersmed i faderens firma. På
grund af faderens sygdom overtog de to brødre i 1902 virksomhe-
den. Den yngste, AW, var måske i endnu højere grad end faderen en
håndværksmæssig begavelse. Han blev svend i 1897, men allerede
året før havde han på en udstilling i Malmø vakt opsigt og fået sølv-
medalje for en kobberkedel, udhamret af en plade. Virksomheden
fortsatte sin vækst, og i 1908 blev der oprettet en filial i København
for anlægs- og reparationsarbejder. Umiddelbart før 1. verdenskrig
beskæftigede firmaet omkring 50 svende. I 1922 blev detailbutikken i
Guldsmedgade 30 opgivet; facaden i Klostergade 14 blev renoveret,
men denne ejendom blev solgt i 1930 i forbindelse med Borggades
gennembrud, hvorefter firmaet flyttede til Willemoesgade 15 på
Trøjborg. Det var kun i få år, virksomheden havde fællesledelse; i
1909 blev AW eneindehaver. Han fortsatte traditionen fra faderen for
såvel kunstneriske som industrielt anvendte produkter, hvoraf meget
blev udstillet med hædrende omtale. Han var stærkt optaget af dansk
håndværks vel i almindelighed og var i flere perioder medlem af
Århus Håndværkerforenings bestyrelse. Efter hans død i 1942 fort-
satte hans hustru, sammen med de to sønner Andreas Peter, 1905-79,
og Ejnar, 1912-78, virksomheden, til den i 1947 blev omdannet til et
aktieselskab. Samme år, som virksomheden havde 75-års jubilæum, i
1947, flyttede den til industrikvarteret nordvest for Ringgaden, hvor
der på Helsingforsgade 14 blev opført nye bygninger. 1968 flyttede
virksomheden til Holme Industriby, Søren Nymarksvej 19.

Gunner Rasmussen: Wilson – »med løvefødder og gesvejsninger«, i Ib Gejl
(red.): De skabte Århus – Anden samling, 1992

HV-S

Winther, Geert Henrik, 1813-1905, politiker

Ved valget til Den grundlovgivende Rigsforsamling i 1848 fik GW et

kanonvalg i Århus amts 1. valgdistrikt, der havde valgsted i Odder. Valget blev indledningen til en livslang politisk gerning. »Det er ikke at skifte rigsdagsmand, som det er skifte karl« skrev nogle Bederfolk op til det første ordinære rigsdagsvalg i 1849. Derved blev det. Vælgerne i Århus' sydlige opland genvalgte trofast GW frem til 1881. GW var akademiker. Som adoptivbarn kom han til Århus, hvor han blev student fra Katedralskolen i 1833. I 1840 blev han teologisk kandidat, i 1846 magister, og fra 1854 kunne han kalde sig dr.phil. Han var under en udlandsrejse 1847-48 blevet stærkt påvirket af det sociale og liberale røre i Europa. Efter hjemkomsten stillede han sig på Bondevennernes side, men gik i øvrigt sine egne veje. Skønt spinkel og tør af fremtoning lykkedes det ham med pædagogisk snilde, et fornemt organisationstalant og en forligssøgende politik at bringe sig i venstrepolitikens front. Politisk samarbejdede han således med bl.a. A.F. Tscherning og Lars Bjørnbak. GW har hovedæren for organiseringen af de østjyske landboere i 1850'erne og 1860'erne, ikke alene på det rent politiske plan, men også økonomisk gennem oprettelsen af bl.a. brandforsikringer. Fra 1850 skabte han sig en agitatorisk platform i Nørrejylland Tidende, der især havde brod mod embedsstanden. GW, der havde bopæl i København, fik som helhed en indirekte, men særdeles betydelig indflydelse på udviklingen i samspillet mellem by og land i almindelighed og mellem Århus by og opland i særdeleshed.

Frode Aagaard: Dr. Geert Winther, Århus Stifts Årbøger 1956, s. 190-206.
Kjeld Jensen: Odderkredsen og Gert Winther, Østjydske Hjemstavn 1939, s. 116-30

KT

Worm, Pauline Frederikke, 1825-1883, bestyrerinde, forfatter
PW blev født i Hyllested Præstegård på Djursland, hvor faderen var ansat som præst. I 1838 flyttede familien til Krstrup ved Randers, og PW kom i pigeskole i købstaden. Efter sin konfirmation underviste hun i samme pigeskole, indtil hun i 1847 fik ansættelse som privatlærerinde i Præstø. Her skrev hun sit første digt i anledning af Frederik 7.s tronbestigelse i 1848. Digtet blev offentliggjort i avisen Fædrelandet. I 1851 reagerede PW på Mathilde Fibigers *Tolv breve af Clara Raphael* med *Fire breve om Clara Raphael til en ung pige fra hendes søster*, i hvilken PW sluttede sig til tanken om kvinders frigørelse. Dette blev starten på en lang række skrifter, der satte kvindesagen i fokus.

PW besluttede at tage en uddannelse som institutbestyrerinde, hvilket ville give hende tilladelse til selv at oprette og drive en skole. I 1852 bestod hun den afsluttende eksamen og havde nu certifikat til at drive en »højere pigeskole«. En sådan oprettede hun i Randers i 1853, men skolen blev ingen succes, og allerede i 1857 flyttede hun til Århus, hvor hun startede en ny pigeskole op med adresse i Rosensgade 22.

Ud over sin pigeskole averterede hun kurser for »konfirmerede unge piger« og for »begavede unge piger, der ønsker at uddanne sig til lærerinde« samt kurser i fransk og svensk.

Imidlertid lykkedes det hende heller ikke i Århus at få succes med sin pigeskole. Hun var ikke praktisk anlagt, og desuden var hun lidt heftig af sind, hvilket stødte mange. I 1863 måtte hun lukke skolen i Rosensgade. PW vendte tilbage til Randers, hvor hun bosatte sig hos moderen, der var blevet enke. Her ernærede hun sig med privatundervisning, samtidig med at hun fortsatte med at skrive og holde foredrag. Hun var kendt landet over som en ivrig forkæmper for at udvide kvinders arveret, for at den ugifte kvinde blev givet fuld råderet over egen person og ejendom og adgang til erhverv og uddannelse.

I 1883 kom hun på finansloven med en årlig støtte på kr. 500, men hun nåede kun at nyde understøttelsen et år.

Bog og Naal. Nordisk Tidsskrift for kvindelig undervisning og opdragelse, 1912, årg. 19, s. 249-254.

Emanuel Sejr: Århus profiler, 1974, s. 140-145

BO

Rud. Wulff.

*Foto af A. Gylstorff i
Lokalhistorisk Samling.*

Wulff, Peter Wilhelm Rudolph, 1838-1896, grosserer, konsul

RW var bornholmer, født i Nyker nær Rønne, hvor hans far var købmand og garver. Han gik nogle år i Rønne Latinskole, men havde ikke interesse for boglig uddannelse og kom i stedet i handelslære. Efter en tid i Rønne afsluttede han læreårene i Stubbekøbing. Derpå fulgte en grundig videreuddannelse i udlandet, hvor han i flere år var ansat hos generalkonsul Hendrik Pontoppidan i dennes handelshus i Hamburg, og siden fulgte nogle år i England. I 1865 kom han til Århus, hvor han løste handelsborgerskab og sammen med købmand Oluf Bech – der dog trak sig ud igen 1867 – oprettede firmaet Bech & Wulff, der drev handel på England. I begyndelsen skete transporten på engelske skibe, men ikke mindst ved RWs indflydelse stiftedes i 1868 Det Jysk-Engelske Dampskibsselskab, der etablerede regel-

mæssig rutesejlad mellem Århus og de engelske kystbyer. Samme år indvalgte RW i Havnekommissionen, men udtrådte igen 1871, efter at han året i forvejen var gået i kompagniskab med den fremtrædende københavnske bankier og grosserer D.B.Adler om oprettelse af et kombineret købmands- og bankierfirma i Århus, Adler, Wulff og Meyer. Firmaet, der havde RW som den aktive leder, oparbejdede hurtigt en betydelig varehandel (bl.a. i petroleum); også bankiervirksomheden fik et betragteligt omfang, og firmaet deltog i 1871 i stiftelsen af bl.a. Aarhus Privatbank og Aarhus Palmekernefabrik. Efter Adlers ønske udbyggedes det i 1874 til en egentlig bank, Jydsk Handels- og Landbrugsbank, men allerede i 1876 udtrådte RW i forbindelse med en rekonstruktion af bankens direktion og overtog dens varehandel for egen regning. I de følgende år oparbejdede han med energi sin forretning til en omfattende handelsvirksomhed, der fra 1879 også havde filial i København. Han var en tid agent for De Danske Sukkerfabrikker, men efterhånden specialiserede han sig med handel i kul, skifer og jern samt især petroleum, hvor han blev provinsens største importør. I 1889 blev petroleumshandelen dog udskilt i et særligt selskab, Det Danske Petroleums-Aktieselskab, som han dannede sammen med sine københavnske konkurrenter. RW blev derefter selskabets repræsentant og oplagshaver i Århus.

RW kunne ikke afse megen tid uden for sin forretningsvirksomhed, men han tog dog som nævnt del i udviklingen af byens havn og skibsfart. Derudover var han i en kortere årrække fra 1889 til 1894 medlem af Handelsforeningens bestyrelse, det sidste år som formand. I byrådet havde han sæde 1893-96. Som en handlingens mand var han dog ikke meget for langvarige drøftelser og forhandlinger, men foretrak det private initiativ. Han opførte på egen bekostning søbadeanstalter nord og syd for byen og anlagde et fasaneri i Riis Skov. Han var også kendt og afholdt for sin hjælpsomhed og godgørenhed over for enkeltpersoner i nød. Institutioner og foreninger gik sjældent forgæves til ham, han uddelte understøttelse og gaver ved mange lejligheder og testamenterede legatmidler til børneasylet på Frederiksbjerg og til »hjælp for enker og ugifte døtre af århusborgere«.

Emanuel Sejr: Århus-mosaik, 1967, s. 261-63; Erhvervshistorisk Årbog 1969, s. 125-34

EKJ

Wærum, Søren Christian, 1842-1910, grosserer

SCW var søn af en skomagermester i Skolegade. Han gik i privatsko-

le (Lindhards Institut), og kom derefter i lære hos varemægler M. Friis i Mindegade, men fik fra nytår 1859 – nærmest headhunted – ansættelse hos Hans Broge, hvis købmandsgård også lå i Mindegade. Her fortsatte han efter afsluttet læretid som kontorist, blev senere bogholder og prokurist i den store engrosforretning, der fortrinsvis handlede med smør, korn og foderstoffer, kreaturer og kul. Indtil sidst i 1870'erne havde firmaet desuden egne skibe i søen, og fra samme årti begyndte det endvidere af drive teglværk i Årslev og senere i Tilst. I 1884 blev SCW formelt optaget som kompagnon i forretningen, der samtidig skiftede navn til Hans Broge & Co. I det følgende tiår var virksomheden i betydelig fremgang, selv om andelsmejerierne efterhånden overtog en del af smørhandelen. I 1896 overgik kornhandelen til det nyoprettede Korn- og Foderstof Kompagniet, som begge indehavere blev storinteressenter i, og hvis ledelse SCW var nært knyttet til, også før han i 1908 overtog en post i bestyrelsesrådet efter Hans Broges død. I engrosforretningen fortsatte SCW handelen i kul, koks, jern og mel. I 1905 indgik teglværksdriften i De Forenede Teglværker, hvor han blev bestyrelsesrepræsentant for Hans Broge & Co., som han drev videre alene efter Broges død, indtil han selv to år senere døde pludseligt af et hjerteslag. Hans virke som købmand var præget af et godt intellekt og en stærk vilje, flid og grundighed, og han havde gennem de næsten 50 år et fortrinligt samarbejde med den mere visionære Hans Broge. I årene 1891-1902, hvor han sad i byrådet, interesserede han sig især for havnesager og var medlem af havneudvalget. Privat blev han med årene særdeles velstående og var fra 1890'erne blandt byens største skatteydere. Han var kendt som storstilet bidragyder ved indsamlinger og testamenterede ved sin død midler til Håndværkerforeningens Understøttelsesfond og Aarhus Kjøbmænds Hjælpekasse.

Tage Kaarsted (red.): Folk i Århus, 1987, s. 15-20

EKJ

*Elias Ølsgaards Pan-statue fotograferet af Børge Venge en novemberdag i 1964.
Foto i Lokalthistorisk Samling*

Ølsgaard, Elias, 1873-1964, billedhugger

EØ var lillebror til Jens Ølsgaard og flyttede til Århus i midten af 1890'erne. Han gik et par vintre på Teknisk Skole og levede samtidig af at være modellerer for en cementstøber. I 1898 blev han optaget på Kunstakademiet, hvor han søgte billedhuggerlinjen. Han tog afgangsprøve 1900 og vendte tilbage til Århus, hvor han boede resten af sit liv, bortset fra studierejser. Han blev straks tilknyttet arkitekt Hack Kampmanns projekter, i første omgang hjalp han K. Hansen Reistrup med at færdiggøre stukarbejderne på byens nye teater, hvorefter han fortsatte med at arbejde på læsesalen i Statsbiblioteket, som blev indviet 1902, det nuværende Erhvervsarkivet. EØ fik mange andre betydningsfulde arbejder. Han lavede Marselisborg Slots stuklofter med motiver fra flora og fauna, og han skabte frontispicen til Frimurerlogen i Christiansgade, hvor han også lavede et stort vægre relief. Også Arbejdernes Forsamlingsbygning og Marselisborg Hospital dekorerede han udvendigt. Samtidig og senere udførte han et større antal arbejder i en række jyske byer, ligesom han var med ved det nye Carlsberg Glyptotek i København, også i samarbejde med Kampmann og Hansen Reistrup.

I 1900 debuterede EØ på Charlottenborg med en buste af lægen og teologen Niels Steensen. Denne buste står endnu i vinduet på Steno Apotek ved Frihedsstøtten i København. Gennem hele livet fortsatte han med at udstille på Charlottenborg, og han lavede mange buster og gravsten med bronzerelieffer. F.eks. udførte han buster af Århus Teaters fire første direktører, opstillet i foyeren. Langt op i tiden, til han var over 80 år, kravlede han på stilladser og reparerede stuk i teatret. Han har endvidere lavet bronzerelieffer og buster af mange kendte Århus-borgere, f.eks. etatsråd Chr. Filtenborg, redaktør Harald Jensen, lærer og digter Olaf Hansen, borgmester Jakob Jensen og museumsskaber Peter Holm. De er spredt rundt om i byen. EØ er også manden bag et af byens kendteste friluftskunstværker, statuen af Peter Sabroe. Den blev afsløret 1924 på hjørnet af Sønder Allé og Park Allé. Da det nye rådhus blev bygget, blev statuen flyttet til Vennelystparkens indgang, hvor den stod, til den 1973 blev flyttet til Østbanetorvet. Et andet meget kendt værk, der elskes af århusianerne, er statuen af Pan, der lærer fuglene at synge, som i 1938 blev opstillet på Kongevejen. Skal man nævne et enkelt mere af hans mange arbejder, kunne det være den lille lektielæsende pige, der sidder højt oppe på et hjørne af den tidligere N. Kochs Skole; der har hun siddet siden 1918.

I 1919 flyttede EØ med sin hustru, Voldborg, født Appelt, ind i villa

Pax, opført af købmand Rudolf Wulff i 1886, på Dronning Margrethes Vej 14 lige op til Risskov, hvor han boede til sin død. Ægteskabet var barnløst. Voldborg lagde et stort arbejde i Kvindernes Fredsliga, Århus Afdeling, og hun fik byggeriet af Dansk Kvindesamfunds bygning ved Vor Frue Kirke ført ud i livet. Hertil kom hendes – og EØs – indsats inden for Ensomme Gamles Værn og menighedsarbejdet i Domsognet. Voldborg døde i 1939, og i resten af sit lange liv blev EØ mere og mere ensom og isoleret.

Annegrete og Vagn Dybdahl: Lærdom og kunst. Tre Århus-karakteristikker, 1990

IG

Ølsgaard, Jens, 1864-1958, maler, grafiker

JØ var bondesøn fra Hygum ved Jelling. Efter at have bestået eksamen ved lærerseminariet i Jelling blev han timelærer ved Århus kommune 1887 og året efter tegnelærer ved Teknisk Skole. Efter 20 år ved skolevæsenet forlod JØ stillingen ved Århus kommune og blev alterdegn ved Domkirken 1907. 1912 forlod han også Teknisk Skole og brød i det hele taget med sin hidtidige tilværelse. Han havde i en snes år været gift med en lærerinde, med hvem han havde en datter. De to forlod han nu og rejste til Paris, fordybede sig i kunsthvet og malede og tegnede især bymotiver med inspiration i impressionismen, ikke just den herskende kunstretning. Han opholdt sig i Paris under 1. verdenskrig og blev gift med en norsk kvinde, med hvem han i mellemkrigsårene rejste rundt i Europa. De gjorde ophold, hvor de havde lyst i Italien, Frankrig og Norge, indtil de i 1931 slog sig ned på Mallorca. Under den spanske borgerkrig blev de udvist og mistede næsten alt, og først efter 2. verdenskrig kunne de vende tilbage til den spanske ø. I mellemtiden boede de forskellige steder i udlandet og i Danmark.

I 1947 blev der arrangeret en udstilling af JØs værker i Jugelsalen, Søndergade 15. I Århus-tiden var hans arbejder mest af grafisk karakter. Han tegnede Statsbibliotekets exlibris 1902, og hans topografiske tegninger fra Århus er sammen med andre illustrationer publiceret i bogen *Aarhus, Byens historie og udvikling gennem 1000 år*, og så kaldet *Aarhus 1905*. Til Landsudstillingen 1909 tegnede han en plakat, der blev trykt i op mod 10.000 eksemplarer. Det var den såkaldte Globe-plakat, der prætentivt viste rejsetid og pris til Århus fra Europas hovedstæder, hvor den blev distribueret. I 1911 tegnede han udkastet til Aarhus Orkesterforenings fane, som stadig eksiste-

rer. I Købstadmuseet Den Gamle By findes et større antal værker fra JØs hånd, en samling, der er kommet i museets besiddelse over flere omgange.

Annegrete og Vagn Dybdahl: Lærdom og kunst. Tre Århus-karakteristikker, 1990

IG

Ørum, Poul Peter, 1846-1925, læge, byrådsmedlem

Ø blev født i Års sogn i Himmerland. I 1865 blev han medicinsk kandidat, og allerede samme år startede han en praksis i sin fødeby. Det blev dog kun til nogle få år, for i 1873 flyttede han til Fuglebjerg ved Næstved og igen kort tid derefter til Holsteinsborg. Han vendte atter tilbage til sin fødeby i 1875 for siden at tage ophold i Aalborg, hvor han virkede som homøopat.

Ti år senere, i 1885, flyttede han til Århus og blev i byen indtil 1907. De sidste år af sit liv tilbragte han i København. I sin lægegerning var han lidt af en ener. Han behandlede bl.a. patienter pr. korrespondance og gav gerne gratis konsultationer til fattige. Ud over sit arbejde som læge havde han mange andre interesser. Han kom således hurtigt ind i det pulserende liv som oppositionsmand i det politiske miljø i 1880'erne. Specielt tidens sociale problemer var noget, der optog ham meget. I den forbindelse kom han til at sidde i byrådet i perioden 1888-99 som den første venstremand. Hans store interesser som byrådsmedlem var de hygiejniske forhold som renovation, kødkontrol, slagtehus og vandværk. Han var initiativtager til oprettelsen af

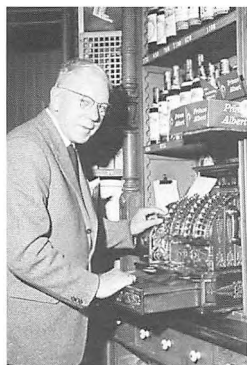
det første rigtige vandværk i Århus, som han var formand for 1894-99. Derudover var han var engageret i fattigudvalget og hospitalsudvalget.

Han var et markant medlem af byrådet og en både slagfærdig og vittig debattør, der deltog med liv og sjæl i alle forhandlinger.

Også uden for byrådet gjorde han sig gældende. Han var således formand for den venstreorienterede Borgerforeningen og medlem af det første repræsentantskab og den første bestyrelse for Århus Teater i perioden 1897-1903. Han bidrog selv med et teaterstykke, *Resignation*, som blev opført på det gamle teater i Kannikegade i 1892. Endelig var han med i bestyrelsen for Århus Museum samt medstifter af Århus Turistforening, hvor han var den første formand.

Han har fået opkaldt en gade mellem Skanderborgvej og Marselis Boulevard efter sig.

IH

*Knud Aagaard.
Foto i Lokalhistorisk
Samling.*

Aagaard, Knud Starck, 1891-1974, købmand

KAA var købmandssøn fra Århus. Efter præliminæreksamen i 1906 fik han en grundig handelsuddannelse dels hos A. Th. Langemann i Århus 1906-10, dels i København og dels i Hamburg. Efter endt militærtjeneste var det således en faglig velfunderet KAA, der i 1917 kunne overtage faderens forretning og fortsætte som selvstændig købmand. Han havde oprindeligt sat sig for, at han ikke, som faderen, ville engagere sig i organisationsarbejdet, da han kunne se hvor stor en belastning, denne type arbejde betød. Men i 1939, da de første krigsbesværligheder for købmændene begyndte at melde sig, lod han sig overtale til at blive formand for Århus Handelsstandsforening af 1887, hvor han sad til 1963, ligesom han gik ind i bestyrelsen for Centralforeningen af Købmandsforeninger i Jylland i 1939, hvor han var formand 1950-63. I 1956 blev han formand for De samvirkende Købmandsforeninger i Danmark, en post han trak sig fra i 1965. Han var i disse organisationer især med til at præge udviklingen til fordel for den frie købmand, hvilket gav sig udslag i, at købmændene fik såvel Købmændenes Finansieringsinstitut i 1956 og Institutet for Købmands-Etablering. Han var medlem af en lang række andre faglige råd som f.eks. Butikshandelens Fællesråd 1956-58 og 1962-64, Erhvervenes Oplysningsråds repræsentantskab 1956-65 og Nordisk Detailhandlerråd 1957-58. Han var kendt som en bestemt og hurtig leder, der ikke manglede mod til at indtage skarpe standpunkter, som han altid kunne begrunde strengt fagligt. 1967 afhændede han sin forretning, ikke fordi han havde tabt kampen mod supermarkederenes fremmarch, men fordi hans helbred var svækket efter et trafikuheld.

HV-S

NAVNEREGISTER

Registeret dækker alle 4 bind til værket: Århus – Byens Historie. Herudover indeholder registeret alle biografier i nærværende bind. De er fremhævet med fed skrift.

Efter opslagsordet optræder ligeledes med fed skrift, det bind, der henvises til, efterfulgt af selve sidehenvisningen.

Det hyppigt forekommende ord *Århus* er udeladt på de fleste institutioner, hvis det da ikke indgår som en del af et andet navn. Dog er *Århus* udeladt af navnet på velkendte institutioner og bygninger såsom universitetet, rådhuset m.m. Disse kan findes under deres kaldenavne. Hvis institutioner og lokaliteter har skiftet navn gennem tiden, kan de optræde under flere navne.

A

- Abel, Jørgen Leonard** (1920-1991), blomsterhandler
- Abell, Kjeld (1901-61), dramatiker **3**: 248-49, **4**: 186, 195
- Abildgaard, J. Chr., grosserer **3**: 198
- Abildgård, Nicolai (1743-1809), kunstmaler **2**: 236
- Absalon (1128-1201), ærkebiskop **1**: 135, 137, 139
- Achen, Eggert** (1853-1913), arkitekt **3**: 42, 49
- Adam af Bremen (d. 1075/76) **1**: 13, 25, 42, 92, 95, 98, 101, 107, 118
- Adeldag, ærkebiskop **1**: 107
- Adventkirken **3**: 228
- AAK, bokseklub **3**: 224
- AFC, fodboldklub **3**: 222
- Afholdsdagbladet Reform **3**: 202
- Agerup, Johan Hansen (ca. 1809-74), købmand, reder **2**: 186, **3**: 177
- AGF, idrætsklub **3**: 216-23, 225, **4**: 178-80
- Aggebo, Esther (f. 1892), byrådspolitiker **3**: 325, 329
- Aggebo, Jens** (1926-84), rektor **4**: 225
- Aggersborg **1**: 113
- Ahrendahl, Hans Nicolai (1729-1807), latin-skolelærer **2**: 271
- AIA, idrætsklub **3**: 222-23, **4**: 180-81
- Ajstrup Skole **4**: 21
- Albech, Peter Mortensen (1845-1913), lærer **2**: 283-84
- Albeck, Gustav** (1906-95), professor **3**: 249, **4**: 195, 216, 233
- Albeck, Victor** (1869-1933), overlæge **3**: 296-99
- Albecks Skole **3**: 283, 295
- Albert Nielsen Kemisk Fabrik **4**: 169
- Albrecht, Peder** (1770-1851), stadsmusikant **2**: 223, 237
- Alderdomsasylet **3**: 130
- Aldersrenteboligen på Marselis Boulevard **3**: 131, på Skovvangsvej **3**: 131
- Aldersro **2**: 78, 209, **3**: 39
- Aldersrovej **2**: 19, **3**: 20, **4**: 155
- Aldi, butiksskæde **4**: 163
- Alfragt, transportselskab **4**: 153
- Allégade-projektet **4**: 31-32, 36
- Allen, Robert** (1852-88), domorganist
- Alléringen **3**: 44
- Allin, Arthur** (1847-1926), domorganist, komponist **3**: 228-29, 232

- Alpas, varehus **4**: 155, 157
- Alstrup, I.A. (1864-1923), grosserer **3**: 176
- Alta, butikskæde **4**: 163
- ALTS, tennisklub **3**: 223
- Amaliegade **2**: 60
- Amaliegade **3**: 224, 231
- Ambt, Charles (1847-1919), stadsingeniør **3**: 29-30, 32-33, 36, 54
- Amdisen, John** (1934-97), fodboldspiller **4**: 181
- Amerikavej **3**: 23
- Amtmandstoften **3**: 72
- Amtssygehuset **3**: 38, 49, 66, 115, 163, 343, **4**: 166, 288
- AMU Center **4**: 286
- Andelsbanken **3**: 210
- Andelsmejeriet »Vesterbro« **3**: 199
- Anders Stæhrs legatbolig **3**: 125
- Andersdatter, Sille, købmandshustru **1**: 278
- Andersen (Hvide), Stig (d. 1293), ridder **1**: 170-71, 225-26
- Andersen, A.E., (ca.1812-88), tømrermester **2**: 188
- Andersen, Anne Rosine, skipperkone **2**: 146
- Andersen, Chr. D. A.** (1878-1960), bankdirektør
- Andersen, H.C. (1805-75), forfatter **2**: 235
- Andersen, H.C., herreekviperingshandler **3**: 209
- Andersen, Hanne Vibeke (f. 1940), afdelingschef, byrådsmedlem **4**: 338, 340
- Andersen, Harald, kapelmester **3**: 235, 256, 258
- Andersen, Julius** (1855-1937), byrådspolitiker, fabrikant **3**: 320, 324
- Andersen, Mathias A., grosserer **3**: 181
- Andersen, Niels, (f. 1909), automobilhandler **4**: 156
- Andersen, Peder, købmand **2**: 173
- Andersen, Svend** (1905-96), rektor, forstander **3**: 295-96 **4**: 250
- Andersen, Åge Fredslund** (1904-76), kunstmaler, fotograf **4**: 311
- Andersson, Frans (1911-88), operasanger **4**: 215-16
- Anholtsgade **3**: 23, **4**: 56, 241
- Ankerstjerne, Egon (1901-81), kapelmester **4**: 241
- Anlægget ved Lønvejen og Elmehøjen **3**: 26
- Anneksskolen **4**: 278
- Anouilh, Jean (1910-87), fransk forfatter **4**: 186
- Anton Christensens Børnekonfektionsfabrik **3**: 201
- Antonioni, Michelangelo (f. 1912), italiensk filminstruktør **4**: 203
- AOF, oplysningsforbund **4**: 257-58, 277
- Arac, Hüseyin (f. 1956), byrådsmedlem **4**: 340, 342
- Arbejdernes Andels Boligforening **3**: 41, 43, 203, 329, **4**: 85, 88, 91, 94, 112
- Arbejdernes Byggeforening **3**: 19
- Arbejdernes Detail-Forbrugsforening **3**: 206
- Arbejdernes Forsamlingsbygning **3**: 224
- Arbejdernes Fællesorganisation **3**: 123, 200, 213, 327
- Arbejdernes Produktionsforening i Århus **3**: 327
- Arbejdersparekassen for Aarhus og Omegn **3**: 211
- Arbejdsgivernes Havnekontor **3**: 184
- Arbejds mændenes Fællesledelse **4**: 268
- Arboe, Thomas** (1836-1917), arkitekt **3**: 11, 58, 343
- Arena-orkesteret **3**: 235
- Arendahl, Hans Nicolai** (1729-1807), fjerdelektiehører
- Arentzen, Ludvig, latinskolelærer **2**: 279
- Arion, herrekor **3**: 234
- Arkitektskolen i Aarhus **2**: 22, 50, **4**: 269, 290

- Arman, Kai (f. 1930), byrådsmedlem **4**: 330
- Arnel, Thomas (f. 1922), maler **4**: 225
- Aros **1**: 13, 26, 30
- Arosia, jazzorkester **4**: 221
- Arreboe, Svend Hansen (ca. 1597-1658),
førstekapellan **1**: 314
- Arresthuset **3**: 141
- Arup, Erik (1876-1951), professor **3**: 297
- Arveprinsesse Carolines Børneasyl **3**: 131,
307
- Asgersen, Jens (d. 1306), biskop **1**: 222
- Ask, færge **4**: 338
- Asmussen, J.F., læge **2**: 116
- Asmussen, Peter Christian (1722-1802), far-
ver **2**: 192
- Assendrup, Dorthé Marie (d. 1832), køb-
mandshustru **2**: 88
- Assensgade **3**: 63
- Astra, biograf **4**: 198
- Atlas, kølefirma **4**: 126
- Atlas, varehus **3**: 209, **4**: 157
- Atletklubben **3**: 361
- Austinhuset **4**: 156
- Automobilhuset **4**: 156
- B**
- Bach, Carl Philipp Emanuel (1714-88), tysk
komponist **2**: 218
- Bach, Johan Sebastian (1685-1750), kompo-
nist **3**: 231
- Bache, Morten, lærer **2**: 252
- Backhausen, Sophus (d. 1922), bogtrykker
3: 202
- Badeanstalten ved Strandvejen **3**: 111
- Baden, H.J. (1888-1960), overlærer **4**: 245
- Badevej **3**: 64
- Badstuegade **1**: 129, 244-45, 247, 248, 259,
298, 334, **4**: 230
- Baes, Hans Frederik (d. 1877), skrædder-
mester **2**: 51
- Bag Bispegården **1**: 245, 247, 254
- Bag Klosteret **1**: 246-47, 250, 259, 338, **2**:
25, 123
- Bagernes Rugbrødsfabrik A/S **3**: 200, **4**:
130
- Bagge, O.G.F. (1775-1838), danselærer **2**:
234
- Baggesen, Jens (1764-1826), digter **2**: 235
- Baggyden **1**: 246
- Ballehage **3**: 31, 35
- Bamses Venner, musikgruppe **4**: 213, 221
- Bandholtz, skotøjsforretning **4**: 162
- Banegraven **3**: 22
- Banegården **2**: 70-73, 328, **3**: 10-11, 25, 41,
57-58, 62, 207, 350
- Banegårdsgade **3**: 57-58
- Banegårdskvarteret **3**: 68
- Banegårdspladsen **3**: 27, 58-59, 267
- Baneterrænet **3**: 30
- Bang, Christian (ca. 1795-1870), købmand,
oliemøller **2**: 177-78
- Bang, Daniel Peter Møller, boghandler **3**: 134
- Barakbyen Nørrevang **3**: 108
- Barberstræde **2**: 25
- Bardevich, Johan Friederich (d. 1781), mu-
rermester, sæbesyder **2**: 194
- Barnow, Niels** (1876-1955), grosserer **3**:
176, 180
- Barnow-grunden **4**: 41
- Barrit, Victor Casper (1884-1958),
isenkræmmer **3**: 207
- Basballe, Christen Jensen** (1611-87),
borgmester, købmand **1**: 271-73, 318, 326
- Basballe, Chresten Jensen (1672-1747),
borgmester **2**: 32, 173, 293-95, 297
- Basballe, Hieronymus, købmand **1**: 326
- Basballe, Jens Christensen (d. 1708), råd-
mand, borgmester **1**: 273, **2**: 293-94
- Basballe, Peder Christensen, købmand **1**:
273
- Basballebroen **2**: 27-28
- Basse, Anton (f. 1913), restauratør **4**: 237

- Bastrup, Andreas (1778- 1819), latinskole-
lærer **2**: 273
- Bauhaus, byggemarkedskoncern **4**: 164-165
- Baumann, C.H.F.R. (1835-1907), kaptajn **3**:
217
- Baune, Joh.** (1848-1933), grosserer **3**: 176-
77, 179, 320
- Baunsgaard, Peter** (1874-1957), købmand,
fabrikant **3**: 181, 209
- Bautavej **4**: 341
- Bay, Carl Andreas **2**: 150
- Bayer, Albert**, (1864-1925), boghandler
- Bech, Frederik Christian (f. ca. 1782), sned-
kermester **2**: 131, 285
- Bech, Marcus** (1795-1863), købmand, fa-
brikant **1**: 298, **2**: 192, 195, 202, **3**: 43-44,
218, **4**: 230
- Bech Nygaard, Jacob** (1911-88), forfatter
4: 206-07
- Becker, Carl (1780-1862), skuespiller **2**: 234
- Becher, Christoffer (1733-1803), købmand
2: 139
- Beck, Vilh. (1829-1901), præst **3**: 227
- Beckett, Samuel (1906-89), irsk-fransk for-
fatter **4**: 188-89
- Beder **2**: 48, **4**: 112
- Beder-Malling **3**: 319, **4**: 18, 71, 3
- Beder-Malling Idrætsforening **4**: 177
- Beethoven, Ludwig van (1770-1827), tysk
komponist **2**: 226, **3**: 233, **4**: 208, 210
- Begtrup, Gregers (1769-1841), forfatter **2**:
104
- Becker, teaterdirektør **2**: 137
- Belysningsvæsnet **4**: 317
- Belysningsvæsenets administrationsbyg-
ning **3**: 49, 68
- Bendix, provst **2**: 321
- Bendtsen, Eiler** (1892-1969), rektor, for-
stander **3**: 304
- Bennetts Rejsebureau **3**: 212
- Bentzon, Else Margrete, student **3**: 286
- Benzon, Jakob (1688-1775), stiftamtmand **2**:
296-97, 299, 314
- Berg, Claus (1470-1532), billedskærer **1**:
207
- Berg, Johanne** (1883-1963), politibetjent,
byrådsmedlem **3**: 141, 242, 325, 329,
346
- Berggreen, N.P. (ca. 1765-1819), garver **2**:
195
- Bergman, Hjalmar (1883-1931), svensk for-
fatter **4**: 186
- Bergmann, Eduard (1838-1923), konsul, di-
rektør **3**: 253
- Bering, Jens, lærer **2**: 260
- Bering Liisberg, Henrik (f. 1940), teaterchef
4: 190-91, 195
- Bertelsen, Carl** (1842-1916), købmand **3**:
217-18, 320
- Bertelsen, Hans Christian Valdemar Gustav
(ca. 1836-1914), skoleinspektør **3**: 275,
317
- Bertelsen, Aage** (1901-80), rektor,
cand.mag. **3**: 285, **4**: 251
- Bethel **3**: 228
- Bethesdavej **2**: 19, **3**: 134, **4**: 107
- Bethlehemskirken **3**: 228
- Biblioteksgade **3**: 42
- Bidsted, Wilhelmine (1804-32), Thomas
Funders hustru **2**: 147
- Bilka, lavprisvarerhus **4**: 19-20, 42, 45, 63,
159, 161, 163-65, 344
- Bille, Ove** (ca. 1475-1555), biskop **1**: 208,
210-12
- Bindesbøll, M. Gottlieb B.** (1800-56), arki-
tekt, kgl. bygningsinspektør, **2**: 74-75,
319, **3**: 344
- Biografen, i Nørregade **3**: 252, i Norsgade
4: 198, 202, Skt. Knuds Torv **4**: 203-04
- Biograferne i Trøjborgkomplekset **4**: 204
- Birch, Andreas** (1758-1829), teolog, biskop
2: 215, 236-37

- Birch, Frederik Sneedorff** (1805-69), forfatter **2:** 224
- Birch, Vilhelm (f. 1872), skuespiller **3:** 247
- Birck, Sophus** (1835-1900), teaterejer **2:** 233, **3:** 216, 219, 243, 245
- Birkefeldt, Knud Skytte** (1887-1970), organist
- Birkehaven **4:** 52
- Birkeparken **4:** 52
- Bisgård, tidligere bispegård **2:** 20, 38,
- Bisgård, Åge, arkitekt **4:** 264
- Bispegade **1:** 127, 248, 254
- Bispegyde **1:** 248
- Bispegården **2:** 26, 38, 46, **3:** 18, 47
- Bispehaven **4:** 51
- Bispehus **3:** 49
- Bispens Løkke **1:** 320, 324
- Bispetoftens **3:** 18, 41-42, 61, 242, 286
- Bispetorv **1:** 35, 127, 157, **2:** 25, **3:** 46-47, 87, 206-07, 209, 228, 234, 243, 246, **4:** 185
- Bjerg, Johannes** (1886-1955), billedhugger **4:** 226
- Bjødstrupvej **4:** 268, 286
- Bjørnbak, Alfred (ca. 1844-1904), redaktør **3:** 268
- Bjørnbak, Lars** (1824-78), højskoleforstander, politiker **3:** 213, 267-68
- Bjørnbak, Viggo (1853-92), redaktør, højskolemand **3:** 268
- Bjørnholm, Djursland **1:** 225
- Bjørnson, Bjørnstjerne (1832-1910), norsk forfatter **3:** 248
- Bjørnvig, Thorkild (f. 1918), digter **4:** 207
- Blach, Mogens Michelsen (1704-73), købmand **2:** 37, 144, 173, 295, 297
- Blache, Christian** (1838-1920), maler
- Blache, H. H.** (1787-1871), rektor **2:** 221, 233, 251, 272, 275, 277, 279, 285-86
- Blatt, Franz** (1903-79), professor **4:** 254
- Blegdammen **2:** 113
- Blicher, Kai** (1889-1980), kornhandler, byrådsmedlem **3:** 176, 178, 329, **4:** 313, 321
- Blicher, Steen Steensen (1782-1848), digter **2:** 235
- Blicher-Hansen, Ingvar (f. 1905), direktør **4:** 235
- Blichfeld, Chatrine Marie, købmandskone **2:** 143
- BLIKAS, kooperativt blikkenslagerfirma **4:** 144
- Blinkenberg, Andreas (1893-1982), docent **3:** 298
- Blommehaven **3:** 145
- Blume, Astrid** (1872-1924), forstanderinde **3:** 306-07
- Blå Fugl, Den, bar **4:** 237-38
- Blå Hest, Den, teatergruppe **4:** 197
- Bocks Elinstallationsforretning **4:** 161
- Bodelsen, Anders (f. 1937), forfatter **4:** 195
- Boesen, Emil Ferdinand (1812-81), stiftsprovst **2:** 321
- Bohr, Daniel (f. 1943), kunstnerisk leder **4:** 217
- Boland, Holger** (1905-89), operasanger, instruktør **4:** 215-16
- Boligforeningen Brabrand **4:** 103
- Bo Mogensen Lang** (d. 1423), biskop **1:** 192, 195
- Bonde, Christen Nielsen (d. 1679), sognepræst, magister **1:** 288, **4:** 198, 208
- Bonde, Esger**, se Esger
- Bonde, Oluf Sørensen (d. 1617), rådmand **1:** 332
- Bonnesen, Bonne (1783-1846), skibsbygmester **2:** 121, 187-88
- Boom, diskotek **4:** 221
- Bording, Laurids** (1610-77), lektor **1:** 326
- Boreas A/S, jernstøberi- og maskinfabrik **3:** 193
- Borgbjerg, Frederik (1866-1936), undervisningsminister **3:** 299
- Borggade **4:** 256

- Borgmestergården **1**: 259, 276-77, 284, 304-05, 336, **2**: 41, 48, 52, 144, **3**: 45, 240
- Borgporten **1**: 27, 29, 34-36, 38, 40, 125-26, 244, 254, 298, **3**: 43-45, 49
- Boringsanlæg ved Stautrup **3**: 111
- Borrebækken **1**: 35, 128, 256, **2**: 21-22, 29, 39, 109, 115
- Borum **1**: 24
- Borum Eshøj **1**: 18
- Borum, Peder Pedersen (d. 1651), borgmester **1**: 331
- Borum-Lyngby **4**: 328
- Botanisk Have **3**: 26, 65-67, 241, **4**: 49, 72
- Bothildsen Nielsen, Kaj Henning** (1919-47), maler, terrorist
- Boulevardringen **3**: 30
- Box 72, diskotek **4**: 221
- Boye, Michel Michelsen (d. 1759), matros **2**: 144
- BP-Huset **4**: 168
- BR, butikskæde **4**: 163
- Brabrand **1**: 14, 19, 21, **2**: 12, 17, **3**: 161, **4**: 18, 34-35, 39, 77, 80, 120, 128-30, 140-42, 164, 198, 201, 317
- Brabrand Boligforening **4**: 50, 160
- Brabrand Sø **1**: 13, **4**: 50, 61
- Brabrand-Årslev **4**: 11-12, 49, 70, 72, 310, 320, 327
- Brabrandstien **3**: 68
- Brage, sangkor **3**: 234
- Brahms, Johannes (1833-97), tysk komponist **4**: 210
- Brammer, G.P.** (1801-84), biskop **2**: 216, **3**: 226
- Brammer, Max (1874-1966), dr. **3**: 239
- Brammers Café **3**: 235
- Brammersgade **3**: 14, 227
- Brandstationen **3**: 340
- Brandt, Steffen (f. 1953), sanger **4**: 222-23
- Brdr. Backhausens Bog- og Stentrykkeri **3**: 202
- Brdr. Christensens Chokoladefabrik **4**: 132
- Brdr. Foltmar **4**: 140
- Brdr. Hofmans Fabrik **3**: 202
- Brdr. Kier, jernengrosvirksomhed **3**: 180 **4**: 152
- Brecht, Bert (1898-1956), tysk forfatter **4**: 188, 190
- Bredsted, Åge (1896-1981), stadsbibliotekar **4**: 231, 310
- Brendstrup **2**: 12, Mark **1**: 236
- Brendstrup, Peder (1712-73), købmand **2**: 308
- Brendstrupvej **2**: 19, **3**: 20, 22, **4**: 87
- Breviarium arhusiense **1**: 203
- Britten, Benjamin (1913-76), engelsk komponist **4**: 214
- Brix, Ingeborg, student **3**: 284, 286
- Broberg, Ingeborg (d. 1709), lektorenke **1**: 273, 286, 326
- Brobjerg **1**: 129, 177, 210, 228, 231, 243, 245, 247, 258-59, 286, 291, 307, 320, 324-25, 337-38, **2**: 25, 27, 31, 37, 158
- Brobjerg Bro **1**: 256
- Brobjergs Port **1**: 244, 246, 249, 254, 259, **2**: 28, 30-33, 307
- Brobjergskolen **4**: 196, 279, 282
- Brogade **1**: 290, **4**: 87
- Broge, Hans** (1822-1908), købmand **2**: 78, 177, 186, 201, 328, **3**: 29, 167, 175, 177, 179-80, 197, 218, 243, 320-21, 353
- Brok, Niels, herremand **1**: 222-23
- Brolægningsudvalget **3**: 315
- Brovænget **4**: 52
- Bruckner, Anton (1824-96), østrigsk komponist **4**: 210
- Brun, Michael Wallem (1819-91), forfatter **3**: 243
- Bruun & Sørensen, ingeniørfirma **3**: 212, **4**: 147
- Bruun, gæstgiver **2**: 230
- Bruun, Hans Hermann, ingeniør **3**: 212
- Bruun, Jens Worm, lærer, løjtnant **2**: 256

- Bruun, M. P.** (1809-84), fabrikant, politiker
2: 202
 Bruun Olsen, Ernst (f. 1923), forfatter **4:**
 195
 Bruunsbro **3:** 58, 337
 Bryggerier, De Forenede **3:** 196
 Bryggerigruppen **4:** 131
Bryske, Carl (1547-1613), lensmand **1:**
 333, 336, 340
 Bryske, Christense, godsejer **1:** 257
 Brødrene Justesen, kolonialgrossistfirma **4:**
 153
 Brødrene Skovby, købmandsforretning **3:**
 206
 Brøgger, Kurt (f. 1928), danselærer **4:** 221
Brøndsted, K. G. (1851-1945), forfatter,
 lektor
 Buchtrup, Hans Jensen (1683-1753),
 købmand **2:** 32-33, 39, 173, 297
 Buchtrup, Peter Anton (1845-1915), køb-
 mand **3:** 206
 Buchtrups Gård **2:** 33, 39, 42
 Budgetudvalget **3:** 359
 Bugten **3:** 17, 30-31, 35, 48, 67, 72, 160, 264
 Bull, Johan Michael Meldahl (1803-1874),
 adjungeret told- og konsumtionsinspektør
2: 325
 Bull, Niels Rossing (1760-1841), told- og
 konsumtionsinspektør **2:** 325
 Busgadehuset **4:** 32, 37
 Busgaden **4:** 31-32
Buur, Chr. (1864-1941), skoledirektør **3:**
 273, 275, 279, 291
 Buus, Alfred, (ca.1879-1914), isenkræmmer
3: 207
 Buxlund, Johannes Zønnichsen (ca. 1715-
 93), sølvsmed **2:** 137
 Buxlundske legatbolig, Den **3:** 125
 Buxlunds Stiftelse **3:** 278
 Bymarken **2:** 19, 206
 Byorkestret **4:** 208, 210
- Byskou, Emil** (1883-1972), bogbinderme-
 ster
 Byvagten **3:** 359, 361
 Bæhrs restaurant **3:** 49
 Bækgårdsparken **4:** 52
 Bækkelund **2:** 22, 39-40, 42
 Bøckmann, Finn (1903-74), antikvarbog-
 handler **4:** 193-95, 205, 225
 Bødelgyde **2:** 127
 Bøegh, Frederik (ca. 1802-85), mekanikus
2: 203-04
Bøgh, J. E. (1815-93), fotograf
Bøgh, Jørgen (1917-97), domprovst
 Bøggild, Mogens (1901-87), billedhugger **4:**
 225, 227
 Bøggild, Peder Thyrrisen (1709-91), kom-
 merceråd **2:** 52-53
Bølle, Ejler (1420-1501), biskop **1:** 168-69,
 200-01, 204, 227, 232
 Bømler, Jørgen (ca. 1860-1933), skotøjs-
 handler **3:** 209
 Børglumvej **1:** 16
 Børnenes Jord **4:** 56
 Børnehjemmet Nazareth **3:** 133
 Børneoptagelseshjemet i Christiansgade **3:**
 138, i Skåde **3:** 138, i Viby **3:** 138
 Børneplejestationen **3:** 119-20
 Børsen **2:** 56, 76, 173, **3:** 172
Børup, Morten (ca. 1446-1526), rektor,
 kontor **1:** 181, 200-01, 204, **2:** 216, 265, **4:**
 224
- C**
 Cabana, danserrestaurant **4:** 238
 Café Paradis **4:** 242
 Carl Bertelsen & Co., grossistvirksomhed
3: 181
 Carl Bertelsens Gade **3:** 64
 Carl Blochs Gade **3:** 41, 43
 Carl Christensens Motorrenoveringsfabrik
3: 195

- Carl Jensens Vej **3**: 68
- Carl Niensens Vej **3**: 33, 35, 65
- Caroc & Leth, jernstøberi og maskinfabrik **3**: 193
- Casino-bygningen **4**: 196
- Casino, Det ny **4**: 196, 218-19
- Caspersen, Anders (ca. 1609), apoteker **1**: 301
- CenterNord **4**: 40
- Central Soya Company **4**: 137
- Centralhotellet **3**: 27
- Centralmejeriet **4**: 130, 139
- Centralværkstedet, statsbanernes **2**: 72, 203, **3**: 58, 186, 191, 194, **4**: 122, 125
- Ceres Bryggeriet **2**: 201, **3**: 17, 107, 190, 196, 199, **4**: 41, 131, 132
- Ceres-Brønden **4**: 225
- Charisius, Sophie Elisabeth (d. 1706), baronesse **1**: 322
- Charlottehøj **2**: 17, 209, **4**: 47, 85, 92
- C. Hofman & Co., jernengrosvirksomhed **3**: 180
- Chr. Christensens Jernstøberi **3**: 186
- Chr. Filtenborgs Plads **3**: 33, 48
- Chr. Jensens Jernstøberi **3**: 61
- Chr. Rømer Haven **3**: 65
- Chr. Xs Vej **4**: 140
- Christensdatter, Margrete (1625-89), borgmesterhustru **1**: 287
- Christensen & Møllers trikotage- og konfektionsfabrik **3**: 201
- Christensen, Andreas** (1883-1953), sagfører, organisationsmand
- Christensen, Bernhard (f. 1906), komponist **3**: 235
- Christensen, C., købmandskommis **3**: 217
- Christensen, Carl** (1899-1984), fabrikant
- Christensen, Christen, købmand, jernstøber **2**: 203
- Christensen, E. Stecher** (1899-1945), borgmester **3**: 326, 328, 357-58, 361, **4**: 305, 326
- Christensen, H. P.** (1869-1945), borgmester **3**: 326, 331, 346, 355, 357-58
- Christensen, Marie** (1869-1945), konditor **4**: 243
- Christensen, Olaf P. (f. 1928), rådmand **4**: 213, 322, 335, 338, 340-41
- Christian, biskop **1**: 108
- Christian 1. (1426-81) **1**: 128, 198, 231
- Christian 3. (1503-59) **1**: 176-77, 212, 237
- Christian 4. (1577-1648) **1**: 255, 279, 289, 338
- Christian 10. (1870-1947) **3**: 34, 52, 65, 69, 287, 298-99
- Christian IX's Børnehjem **3**: 137, 322
- Christian Meyer A/S, herrekonfektionsfabrik **4**: 134
- Christiansbjerg **3**: 15, 103, **4**: 92
- Christiansbroen **3**: 43, 61
- Christiansen, Georg Mørk** (1921-43), stud. oecon., frihedskæmper
- Christiansen, Knud** (1827-93), trikotagefabrikant
- Christiansen, Laurits (1877-1963), rektor **3**: 285, 287
- Christiansen, Margrethe (1903-56), seminarieførstander, børnehaveder **3**: 307
- Christiansgade **3**: 41-43, 61, 119
- Christiansgades Skole **3**: 271-72, 274, **4**: 246-47, 259, 268, 287
- Christophersen, Dan, restauratør **4**: 241
- Christophersen, Gerda (1870-1947), operasanger **3**: 246-47, 259
- Cichoriefabrikker, De Danske **3**: 196
- Cirkus af Verden, kollektiv **4**: 96
- City Vest, butikscenter **4**: 39-40, 42, 50, 63, 164, 300, 344
- C. Jensen & Co.'s Jernstøberi **2**: 204
- Claessen, J.J., væver **2**: 202
- Clausen, Fritz Georg** (ca. 1871-1927), chokoladefabrikant **3**: 198

- Clausen, H. P.** (1928-98), professor
Clausen, Johannes (1830-1905), biskop
Clausen, R. Frimodt (1861-1950), arkitekt
3: 20-21, 38, 44, 48, 76, 290
Clemensbro **3:** 207
Clemensdatter, Karen, præsteenke **1:** 273, 275, 286
Clemensdatter, Maren (d. 1692), borgmesterenke **1:** 273-75, 286, 329
Clemensen (Smagbier), Jens (d. 1655), rådmann **1:** 332
Clemensstaden **1:** 27, 125, 156
Clementin, Sidsel Christensdatter (1643-1713), borgmesterhustru **1:** 270
Cohn, Alfred, skuespiller **3:** 247
Cold, drengeskoleleder **2:** 282
Colwitz, Johan Friedrich (ca. 1749-1808), murermester **2:** 49-50, 53, 130
Constantinsborg **1:** 323, **2:** 13, 52
Containerhavnen **4:** 148-50, 333
Cooperative Wholesale Society, The **3:** 179
Costa va de villa, kollektiv **4:** 96
Cosy Corner, restaurant **4:** 238
Cramer, Hans Christian (1699-1764), skolemester **2:** 45, 247-49
Cristofoli, Francesco (f. 1932), dirigent **4:** 217
Cykelbanen **3:** 226, **4:** 182-83
Cølestin 3. (d. 1198), pave **1:** 136
- D**
- D.S.B. **3:** 27, 58
Dahl, Carl (1810-70), stiftamtmand, godsejer **2:** 236
Dahl, Thorkild (1807-72), stiftamtmand, godsejer **2:** 59, 236, 301
Dahl, Torsten (1897-1968), docent **3:** 298
Dahlenborg, Jens Chr. Ludvig (1831-1922), rektor **3:** 270, 283, 285
Dahlerup, Lars Christian (1799-1876), apoteker **2:** 196
Dahlerup, Vilhelm (1836-1907), arkitekt, professor **3:** 239
Dalgas Avenue **3:** 30-32, 35-36, 57, 222, **4:** 267
Dalgas, Enrico (1828-94), vejingeniør **2:** 78
Dambmann, Heinrich (1866-1936), læderfabrikant, biografdirektør
Dampskibsbroen **2:** 56, 62, 76, **3:** 172
Dampskibsselskab, Det Forenede (DFDS) **3:** 167, 171
Dampskibsselskab, Det jysk-engelske **3:** 167-68
Dampskibsselskabet i Aarhus af 1865 **3:** 171
Danfoss, fabrik for radiatortermostater **4:** 128
Dania, jernstøberi **4:** 124, 126, 139
Danielsens have **2:** 241
Danish Machine Company **3:** 195
Danish Turnkey Dairies, mejeribestyrer **4:** 142
Danmarks Lærerhøjskole **4:** 269-70, 279, 290
Dannebrogsgade **3:** 38
Danneskiold-Samsøe, Frederik (1703-70), søofficer, greve **2:** 13, 212, 218
Danpo, fjerkrækoncern **4:** 142
Dansk Andels Grovvarereselskab DLG **4:** 152
Dansk Filmfabrik **3:** 255
Dansk Firma Center, byggevirkksomhed **4:** 147
Dansk Konservesfabrik **3:** 200
Dansk Landbrugs Grovvarereselskab **4:** 151
Dansk Supermarked A/S, butikskæde **4:** 19, 159, 161, 163
Dansk Teknologisk Institut **4:** 287
de Brobergue, Mathias (ca. 1630-81) **1:** 282, 326
de Brobergue, Niels (1636-74) **1:** 282
de Mezas Vej **3:** 37
de Rosenørn, Peder (1711-90), amtmand, godsejer **2:** 302, 312, 314

- Del Mar, Norman (1919-94), britisk dirigent **4:** 214
- Demokraten **3:** 59, 202, 213, 267, **4:** 135, 310, 312
- Den Danske Bank **4:** 169
- Den Gamle By **2:** 41, 48, **3:** 45, 65, 240, **4:** 41, 49, 56, 192-93, 23
- Det Danske Trælastkompagni **3:** 179
- Diakonhøjskolen **4:** 287
- Dierks, Leif, galleriejer **4:** 229
- Digesknol, gravhøj **2:** 19
- Dinesen, Søren Møller (ca. 1788-1850), købmand **2:** 172
- Dohm, Bent (f. 1934), viceskoleinspektør, byrådsmedlem **4:** 330
- Dollerupvej **4:** 133, 138-39, 169
- Dominikanerkirken (Vor Frue Kirke) **1:** 173, 189, 207-09, 223, 228
- Dominikanerklostret **1:** 125, 162, 184, 190, 201, 206, 213, 215, 252
- Domkapitlet **1:** 156, 159-60, 183, 217
- Domkirken **1:** 27, 43, 111, 124-25, 127, 129-30, 136, 141, 150, 152-54, 161, 167, 172-74, 176, 178, 180-81, 188, 195-97, 199-200, 203-04, 211, 227, 232, 234-35, 237, 243, 245, 250-51, 259, 270, 275, 282, 285, 287, 289, 320, 322, 329, 337-39, **2:** 9, 20, 23, 25-27, 30, 43-45, 58, 72-73, 75, 217-19, 221, 225, 231-32, 235, 286, 304, **3:** 10, 18, 64, 207, **4:** 36
- Domkirkepladsen **3:** 141-42
- DOMO, møbelvarehus **4:** 161
- Domsognets Borgerskole, Skolegade **2:** 252-53, 263, 282
- Donbækhusene **3:** 65
- Drachmann, Holger (1846-1908), forfatter **3:** 247
- Draiby, Frederik M. R.** (1877-1966), stadsarkitekt **3:** 57, 68
- Drakenberg, Christian Jacobsen** (d. 1772), sømand
- Dramatiske Selskab, Det forenede **2:** 227, 230-32
- Drechsel, E. C. L.** (1858-1932), borgmester **3:** 241, 301, 314, 327
- Dreier, Per** (1929-97), dirigent **4:** 210-13
- Drengborgerskolen, Den højere **2:** 263 **3:** 269-72, 276
- Drengborgerskolen, Den lavere **2:** 263 **3:** 271, 276
- Drengborgerskolen i Østre Møllesti **2:** 263
- Drescher, Martin Peter** (1869-1944), speiditør, købmand, grosserer **3:** 176, 253
- DSB **4:** 35, 125-26, 150
- Dvorak, Antonin (1841-1904), tjekkisk komponist **4:** 208, 214
- Due-Petersen, Peter** (1870-1945), maskinfabrikant
- Dybbølgade **3:** 227
- Dybdahl, Vagn (f. 1922), overarkivar **4:** 231
- Dybris, Freddie, kunstmaler **4:** 225
- Dynkarken **1:** 246-47, 254, 312, **2:** 31, 37, 40, 59, 117, 171, 179, 194, 196, 199, 257-58, 319, **3:** 43, 53, 61, 97, 113, 194, **4:** 57, 126
- Dyrehaven **3:** 67
- Dürrenmatt, Friedrich (1921-90), schweizisk forfatter **4:** 188
- E**
- EAC Transport **4:** 153
- Ebbe, biskop **1:** 137, 160
- Ebeling, Johan Hendrich (1724-96), organist **2:** 221
- Ebeltoft **2:** 82
- Ebenezer **3:** 227
- Eckardt, Fred.**, (1846-1921), fotograf
- Eckersbergsgade **3:** 41
- Edouard Suensons Gade **4:** 49
- Edslev **1:** 24
- Edwin Rahrs Vej **4:** 49, 140
- Eegberg, Hans Heinrich (1723-84), prospektmaler **2:** 20

- Egelund **4**: 177
Egelund, Anders Christian, lærer **2**: 254
Egnsplankommissionen **4**: 18
Egå **1**: 19, 21, 184, **4**: 120, 140, 161, 163, 310
Egådalen **2**: 19
Egåen **2**: 12, 19, 192
Ehlers, Inge (f. 1929), byrådsmedlem **4**: 231
Ehrenreich, Peter Martin Jørgensen (1866-1944), isenkræmmer **3**: 252
Ejner Mikkelsen, murer- og entreprenørfirma **4**: 143
Eksercerpladsen ved Galgebakken **3**: 221
Elbæk, Peter Rasmus Pedersen (f. 1870), lærer **3**: 305
Elbæk, Uffe, Frontløberne **4**: 110
Elev **1**: 24, **4**: 71, 328
Elev Kirke **1**: 148, 155
Elevatordrengene **4**: 222
Elgar, Edward (1857-1934), engelsk komponist **4**: 214
Elise Smiths Skole **2**: 282-83, **3**: 281-82
Elkjær, Ove, musiker **4**: 238
Elmqvist, A. F. (1788-1868), bladudgiver, redaktør **2**: 153, 198, 221, 230-31, 235 243
Elsted **1**: 24, **4**: 18-19, 71
Elsted Kommune **4**: 320, 328
Elvirasminde, chokoladefabrik **2**: 204, **3**: 190, 198, **4**: 132, 220
Elværket **3**: 97-98, 189, 212, 338, 342
Emil Vett & Co, manufakturhandel **3**: 209
Emiliedals Teglværk **3**: 163
Emmery, Jens (1874-1937), konditor
Emmery, konditori **4**: 243
Engelbrecht, Adam, tegnelærer **2**: 252, 286
Engelbredt, skotøjshandler **3**: 209
Engell, Frederik Carl Christian (1844-1919), overlærer **3**: 283, 287
Engelsted, Jacob Villads (1786-1854), byfoged (ikke rådmænd som angivet i teksten), kancelliråd, by- og rådstueskriver **2**: 286, 300
Engelund, Svend (f. 1908), kunstmaler **4**: 226, 311
England **2**: 176, 184-86, **3**: 169-70, 197
Enigheden, kooperativt mejeri **3**: 200 **4**: 130
Enna, August (1859-1939), komponist **3**: 246-47
Epidemisygehuset **3**: 113-114
Erhvervsarkivet **3**: 66, **4**: 231
Erichsen, Trauls (1858-1932), renseriejer
Erik Emune (d. 1137) **1**: 132, 134
Erik Menved (1274-1319) **1**: 154, 220, 223
Eriksen, Bent (f. 1931), pianist **4**: 220
Eriksen, Holger (1894-1988), redaktør, folketingsmand **3**: 267, 332
Eriksen, Magnus (d. efter 1178), stormand **1**: 134-35
Eriksen, Niels, farver **2**: 321
Eriksen og Sardemann, ingeniørfirma **3**: 212
Errboe, Anders (f. 1944), musiker **4**: 223
Erslev, Edvard (1824-92), overlærer, museumsleder **2**: 152-53
Esbjerg **3**: 167
Esger Bonde (ca. 1288-1325), biskop **1**: 221-23
Eshøj **1**: 16
Eskildsen, Niels Erik (f. 1954), rådmænd **4**: 340
Esmann, Gustav (1860-1904), forfatter **3**: 247
Eszterhas, Peter (f. 1940), instruktør **4**: 216
Europaplads **4**: 40
Expres, mineralvandsfabrik **3**: 199
- F**
FAK, bokseklub **3**: 224
F. Vestergårds Gade **3**: 39, 56
Faber, Knud Helge (1862-1956), professor **3**: 297
Fabricius-Møller, Johannes (1885-1968), overkirurg

- Fahrenholtz, Peter, musiker **4**: 220
- Fakta, butikskæde **4**: 163
- Falch, Andreas, skoleholder **2**: 245
- Falk, Mads Christian (1883-1950), kontorbestyrer, direktør **3**: 329, 341
- Fanger, Jens Rudolf (1889-1958), civilingeniør, rådmænd **3**: 329, **4**: 314-15
- Farver, Peter Jessen (1641-1712), rådmænd **1**: 273, 295, 330, 332
- Farvergade **1**: 247-48, **2**: 192
- Farverier og Trikotagefabrikker, De Forenede Jyske **3**: 201-02 **4**: 133
- Fassbinder, Rainer Werner (1945-82), tysk film- og teaterinstruktør **4**: 203
- Fastrup **4**: 47
- Fattiggården **2**: 127, 197, 317, 321 **3**: 42, 123, 126-129, 346
- Fattiggårdsbakken **2**: 317
- Favør, butikskæde **4**: 162
- Faxe Bryggeri **4**: 131
- Faxe Jyske, bryggeri **4**: 131
- FDB, kooperativ butikskæde **4**: 137-138, 159, 163, 171
- FDB-fabrikkerne i Viby **3**: 49, 52, 164, 190, 197, **4**: 119, 122, 129
- FDB's idrætsklub **4**: 171
- FDB's kontorbygning **3**: 49
- Fedet **3**: 330
- Feilberg, Henrik, farver **2**: 169
- Fenger, P. B.** (1845-1922), cand.theol., skolebestyrer **2**: 284, **3**: 281, 332
- Fengers Skole **2**: 284, **3**: 282, 284, 295
- Fenrisvej **4**: 251, 263
- Festugen **4**: 232, 322
- Fibiger, Mathilde** (1830-72), kvindesagsforkæmper
- Fich, Brorson**, (1894-1984), rektor **3**: 292-93, 295
- Fiedel, Max (f. 1900), karruselejer **4**: 242
- Filtensborg, Chr. (ca. 1900-66), musiker **3**: 235
- Filtensborg, Chr. G.** (1852-1919), grosserer, legatstifter **3**: 33, 48, 181, 296
- Filtensborg, Jens Chr. (ca. 1829-91), urgrosserer **3**: 181, 207
- Filuren, børneteater **4**: 197
- Fink, Troels**, (1912-99), professor, generalkonsul
- Finsensgade **3**: 137
- Finsensgades Skole **3**: 40, 271-72, 274, 306, **4**: 247-48, 279
- Fischer, Egil (1878-1963), byplanarkitekt **3**: 36
- Fischer, Leck (1904-56), dramatiker **3**: 248-49
- Fisker, Kay** (1893-1965), arkitekt, professor **3**: 69, 299
- Fisker, Robert** (1913-91), forfatter
- Fiskerbroen **3**: 11, 61
- Fiskergade **1**: 44, 129, 286, 338, **2**: 25, 31, 37, 41, 54-55, 59, 123, 195, **3**: 9, 11, 49, 83, 104, 120, **4**: 56, 85
- Fiskergyde **2**: 25, 37, **3**: 11, 61, 120
- Fiskerihavnen **3**: 151
- Fjelrad, Georg** (1901-79), domorganist
- Fjord, N.J. (1825-91), lærer, docent **2**: 264
- Fjordsgades Skole **3**: 38, 221, 272, 274, **4**: 245, 247, 256, 258
- Flach, Carl**, (1830-97), læderfabrikant **2**: 195
- Flachs garveri **3**: 190
- Fleischer, Evard Christie (1780-1854), latinskolelærer **2**: 273
- Fleischer, H. A.** (1785-1847), borgmester **2**: 285-86, 300
- Flydedokkens orkester **4**: 223
- Fløjstrup **1**: 118
- Fodevig **1**: 132, 134, 136, 139
- FOF, oplysningsforbund **4**: 258
- Fog, Jørgen Lauridsen** (1631-85), assessor, borgmester i København **1**: 271
- Folddumperne **2**: 21, 56
- Folkebiblioteket **3**: 66, 68, 241, 270, 328
- Folkemusikskolen **4**: 209, 217, 223

- Folketeatret, biograf **3**: 252, **4**: 198, 200, 204
 Folkets Hus **3**: 231, **4**: 209
 Folkeuniversitetet **4**: 258
 Folmersgyde **1**: 247
 Fona, butikskæde **4**: 163
 Fønnesbech, damekonfektionsforretning **3**: 209
 Forbrændingsanlægget **3**: 328
 Forbrændingsanstalten **3**: 338, 352, **4**: 95
 Foreningen af Arbejdsgivere på Århus Havn **3**: 214
 Foreningen for Nutidskunst **3**: 239
 Forhistorisk Museum **4**: 229
 Forskerparken **4**: 142
 Forsorgshjemmet Østervang **3**: 129
 Forstadssammenslutningen **4**: 324
 Forstbotanisk Have **3**: 65-66
 Forteparken **4**: 52
 Forældreskolen **3**: 281, 283, 295, **4**: 249
 Fotorama, A/S **3**: 252-56, **4**: 202
 Fotorama, biograf **3**: 246, 252, 253, **4**: 198, 200, 210
 Fragtmandscentralen **4**: 153-54
 Framlev **1**: 24
 Frausing, Christen Bagge (ca. 1782-1840), købmand **2**: 194
 Frausing, Poul Pedersen (ca. 1750-1826), købmand **2**: 90, 194, 197, 243
 Frausings Gård **2**: 41, 150
 Fredens Torv **2**: 59-60, 71, 76-77, 283-84, 328
 Fredensgade **2**: 59, 71-72, 75-77, 284, **3**: 11
 Fredensvang **3**: 223
 Fredericia **2**: 69, **3**: 166
 Frederik 1. (1471-1533) **1**: 208
 Frederik 2. (1534-88) **1**: 262, 289
 Frederik 4. (1671-1730) **1**: 283
 Frederik 6. (1768-1839) **2**: 53, 138
 Frederik 7. (1808-63) **3**: 25
 Frederik 8. (1843-1912) **3**: 287
 Frederik 9. (1899-1972) **3**: 298, 323
 Frederik Ferdinands Tegneskole **2**: 48, 75
 Frederiks Allé **2**: 58, **3**: 26, 61, 68, 80
 Frederiks Allés Skole **3**: 272, 274, **4**: 246
 Frederiksbjerg **3**: 12-13, 18, 22, 29, 37-38, 80, 89, 103, 105, 189, 207, **4**: 25, 54-55, 92, 112
 Frederiksbjerg Apotek **3**: 113
 Frederiksbjerg nye Skole **3**: 283
 Frederiksbjergkvarteret **3**: 98, 337
 Frederiksbroen **2**: 28, 68, **3**: 61, 80
 Frederiksen, A.F. (1871-1946), afdelingsingeniør **3**: 38-39, 56-57
 Frederiksen, Anton (1884-1967), arkitekt **3**: 227, 344
 Frederiksgade **1**: 31, 129, 210, **2**: 25, 31, 34, 42, 50, 59-60, 116, 171, 179, 201-03, 284, **3**: 42, 62, 119-20, 153, 207, **4**: 29-33, 37, 221, 236
 Frederikshøj **2**: 241
 Frederikshøj Kro **1**: 16, **2**: 67, 240, **3**: 67, 317
 Frederikshøjkvarteret **3**: 67
 Frederiksport **2**: 31, 58, 327, **3**: 345
 Fredgård Radio, butikskæde **4**: 163
Frich, Søren (1827-1901), maskinfabrikant **2**: 60, 203, 259, **3**: 52, 183, 213, 320
 Frichs Fabrikker A/S **2**: 61, 203, **3**: 192-93, **4**: 14, 122, 125, 138
 Frichs-grunden **3**: 252
 Frichsparken **4**: 146
 Fridericia, Allan (1921-91), teaterdirektør **4**: 189
 Friheden **2**: 241, **3**: 32, 54, 66-67, 85, 264, **4**: 196, 240-41
 Friis, Christen Nielsen (d. 1664), sognepræst **1**: 275, 320
 Friis, Knud (f. 1926), arkitekt **4**: 48, 264
 Friisvang, Christen Jørgensen (1678-1767), kornhandler **2**: 297
 Friluftsteatret **4**: 196
 Frimurerlogen **3**: 41
 Frimurerernes Asyl **3**: 49

- Friskolen i Grønnegade **2**: 247-48, 251, 254, 262-64
- Fritz, Andreas** (1828-1906), fotograf, landskabsmaler **2**: 259
- From, Henry** (1926-90), pakhusmester, fodboldspiller **4**: 181
- Frontløberne **4**: 110-11, 232, 288
- Frost, Søren** Jensen (1577-1642), rådmand, borgmester **1**: 285-86, 337
- Frue Kirkeplads **1**: 86
- Frue kirke, se Vor Frue Kirke
- Frue Kirkerist **2**: 25, 35, **3**: 131
- Frue Kirkes Skole **2**: 250
- Frue Kirkesti **2**: 25
- Frue Sogns toftejorder **3**: 10
- Frue Sogns Borgerskole i Vestergade **2**: 252-53, 263, 282
- Frydenlund **2**: 17, 209, **4**: 51-52, 103, 112, 160
- Frøbel, Friederich (1782-1852), tysk pædagog **3**: 307
- Fuglebakken **4**: 179-80
- Fuglebakken **4**: 92
- Fuglesangs Allé **3**: 308, **4**: 85, 87, 256, 275
- Fulden Mølle **2**: 12
- Fulling, N.H. (1811-82), vinhandler **2**: 224
- Funch, Clemens (1807-93), overlærer, professor **2**: 258, 279, **3**: 269-71, 273
- Funch Thomsen, Lilli, skoleelev **3**: 284
- Funch, Th.** (1859-1923), redaktør, avisudgiver **3**: 245, 265
- Funder, købmandsslægt **2**: 169
- Funder, Peder Thomsen (ca. 1773-1829), købmand, tobaksfabrikant **2**: 50, 177, 200
- Funder, Thomas** (1804-60), fabrikant, politiker **2**: 147, 200, 286, 300
- Funkisbar **4**: 218
- Fynbo, Svend, kongens foged **1**: 218
- Fynsgade **3**: 101
- Fyrkat **1**: 113
- Fysisk Institut **4**: 270
- Fægyden **1**: 245, 247, **2**: 22, 25, 37
- Fællesforeningen af jyske Brugsforeninger **3**: 180
- Færchs Cigarfabrik **4**: 129
- Færgehavnen (Dampskibsbroen) **4**: 149
- Færgetroen **4**: 238
- Fødselsanstalten i Jylland **3**: 116-19, 344
- Fønss, Holger (1807-94), kapellan **2**: 262
- Fønss, Aage (1887-1976), skuespiller **3**: 248
- Føtex, butikskæde **4**: 159, 163
- Fårup **1**: 24
- G**
- Gad, O.C.L. (1813-59), pastor **2**: 237
- Gade, Jacob (1879-1963), komponist **4**: 234
- Galgebakken **1**: 256, 325, **2**: 16, 19-21, 56, 206, **3**: 14
- Galgebakkevej **3**: 126
- Galgefald **2**: 21
- Galt, Peder Ebbesen (d. 1548), lensmand **1**: 235
- Galten, Knud, borgmester **1**: 236
- Galten, Mads, købmand **2**: 37
- Gammelgaard, Søren** (1912-97), professor
- Gamles Hjem, De **3**: 131, 337, 344
- Gammel Horsens Landevej **2**: 67
- Gammel Munkegade **2**: 78
- Gamst, Wilhelm (1822-79), glarmester **2**: 321
- Gandrup, Richardt** (1885-1974), forfatter, kulturskribent
- Garde, Aage (1876-1955), teaterdirektør **3**: 247
- Garnisonssygehuset **3**: 346
- Gartner Jensens have **3**: 11
- Garvergyde **1**: 246-48, **2**: 25, 37
- GASA (Gartnerernes Salgsforening) **3**: 209, **4**: 40, 139, 152, 343

- Gasværket **2:** 61, 73, 320, **3:** 23, 96, 97, 321, 342, 353, **4:** 104
- Gasværksvej **4:** 95
- Gebauer, C. D.** (1777-1831), dyremaler **2:** 286
- Gebauersgade **3:** 209
- Geding **1:** 24
- Geertsen, Morten Andreas (f. 1769), borgmester **2:** 297
- Gellerup **1:** 24, **4:** 18, 80, 300
- GellerupCenteret **4:** 39, 42, 160, 164, 344
- Gellerupparken **4:** 76, 103, 142
- Gellerupplanen **4:** 49-52, 77, 103, 144, 327
- Gellerupscenen **4:** 195, 197
- General Juels Gård **2:** 50
- Gerdes, Jens Ulrik (1818-97), købmand, byrådsmedlem **2:** 153
- Gerlachsgade **3:** 37
- Gershwin, George (1898-1937), amerikansk komponist **3:** 235
- Giber Å **2:** 12
- Giern, købmand **2:** 148
- Giraudoux, Jean (1882-1944), fransk forfatter **4:** 191
- Gjeding, købmandsslægt **2:** 169
- Gjellerup **2:** 12
- Gjerulff, Johannes (ca. 1866-1946), damekonfektionshandler **3:** 209
- GK, butikskæde **4:** 163
- Glad, Rasmus (1526-82), teolog **1:** 181
- Gleerup, Frederik Christian (ca. 1733-83), borgmester **2:** 312
- Gnags, musikgruppe **4:** 242
- Glob, P. V.** (1911-85), professor, museumsdirektør, rigsantikvar **4:** 230
- Glæsel, F.E., læge **2:** 116
- Gnags, gruppe **4:** 242
- Godsbanegården **3:** 41, 57, 338, 352
- Gogol, Nikolaj (1809-52), russisk forfatter **3:** 248
- Godthaab Bryggeriet **3:** 196
- Goll, Aug.** (1866-1936), byfoged, rigsadvokat
- Gottlob, Kaj (1887-1976), arkitekt, kgl. bygningsinspektør **3:** 227, 344
- Grarup, Anders, tobaksfabrikant **2:** 194, 200
- Grarup, Peder Andersen (ca. 1759-1813), tobaksfabrikant **2:** 196
- Grauballemanden **4:** 230
- Graven **1:** 27, 30, 34-35, 39, 128, 244-45, 247-48, 255, 259, 287, 297, 319, **2:** 41, 196, 321, **3:** 125, 130, 278, 280, **4:** 36, 38
- Gravholt, Gunnar (1900-74), restauratør **4:** 235-36
- Gregersen, prosekter **3:** 263
- Gregersen, Emil** (1921-1993), maler
- Grenå **2:** 82, **4:** 127
- Grenåvej **2:** 66, **4:** 34, 140, 161, 167
- Grieg, Edvard (1843-1907), norsk komponist **4:** 211
- Grindstedværket **4:** 142
- Grisebrønden **3:** 26, **4:** 225
- Grisetorvet **3:** 43
- Grosmann, Henrik Ernst** (1732-1811), konrektor, komponist **2:** 217-19, 271-72
- Gruhn, Axel** (1899-1958), direktør
- Grumstrup, Maren Jensdatter **2:** 140
- Grundtvig, N. F. S. (1783-1872), latinskoleelev **2:** 265, 271-72
- Grundtvig, Vilhelm** (1866-1950), overbibliotekar
- Grydhøj, gravhøj **1:** 19, **2:** 19
- Græsvangen **4:** 19, 52
- Grøfthøjparken **4:** 144
- Grønbæk, Hans Hansen (d. 1624), borgmester **1:** 285-86, 337
- Grønland, gade **2:** 58, 73, 118, 122 **3:** 64, 342, **4:** 104
- Grønlandskvarteret **3:** 105
- Grønlykkekomplekset **4:** 177
- Grønnegade **1:** 31, 129, 161, **2:** 25, 200, 203, 251, **3:** 42, **4:** 39

- Gråmølle **2**: 12, 19, 192-93
 Gudenåcentralen **3**: 328-29, 343
Gudme, Olaf (1862-1924), rektor **3**: 285, 289-91, 293
 Guldmann, direktør **3**: 289
 Guldsmedgade **1**: 31, 129, 245, 247, 249, **2**: 25, 35, **3**: 44-45, 53, 75-76, 207, **4**: 9, 84, 159, 217
 Gulev, Peder, skoleholder **2**: 248
Gundel, Sven (1873-1957), lektor
 Gunst, Elor (ca. 1856-1936), gasværksbestyrer **3**: 317
 Gustav Holms Vej **4**: 87
Gutfeld, A. John (1859-1942), dirigent **3**: 228-29
 Gylling, Søren Michelsen (1683-1749), tobaksspinder, borgmester **2**: 173, 193, 297
 Güldenchrone, Louise Charlotte, baronesse **2**: 230 (teksten angiver fejlagtigt Vilhelm Güldenchrones hustru, Juliane Marie, i stedet for F.J.C.G.'s hustru Louise Charlotte, f. Knuth)
Güldenchrone, Christian Frederik (1741-88), baron, stiftamtmand **2**: 54, 314
Güldenchrone, Frederik Julius Christian (1765-1824), baron, stiftamtmand **2**: 47, 162, 206, 236, 251
 Güldenchrone, slægt **2**: 13
Güldenchrone, Vilhelm Marselis (1645-83), baron, godsejer **1**: 323
 Gøtsche, Carl Chr. (1833-1909), købmand **2**: 328
 Gaardmand, Arne (f. 1926), arkitekt **4**: 36
 Gåsemaaen **2**: 14-16
- H**
 H.B.-Konsum, varehus **4**: 159
 H.C. Møllers Sæbefabrik og Oliemølle **2**: 204
 H.P. Jensen & Co., jernstøberi **3**: 193
- Hadsherredsvej **2**: 66-67, 204, **3**: 33-34, 190
 Hafnia-arkaden **4**: 164
 Hagebrovej **4**: 85
 Hagedorn-Olsen, Thorvald (1902-96), maler **4**: 226
 Hahn-Petersen, John (f. 1930), skuespiller **4**: 193, 195
 Halling, Emil (1831-1913), sadelmagermester, byrådsmedlem **2**: 225
 Hallsvej **3**: 57, 106
 Halmstadgade **4**: 267
 Halse, Balthasar Jensen, konrektor **2**: 268
 Halstrøm, Otto, operadirektør **4**: 217
 Halvorsen, Johan (1864-1945), norsk komponist **4**: 211
 Hammel **3**: 167
 Hammelbanen **3**: 41-42, 57, 190, **4**: 35
 Hammelbanens station **3**: 57
 Hammerich, Louis (1830-1916), købmand, kancelliråd **2**: 301, 321
Hammerschmidt, Arthur (1891-1984), litograf, gravørmester, stempelfabrikant **3**: 216
 Hammershøj, Jens Peter (ca. 1795-1868), købmand **2**: 204
Hammer-Sørensen, Erik (1902-73), maskiningeniør
 Handelsaftenskolen i Frederiks Allé **3**: 275
 Handelsbankens Hus **3**: 26
 Handelsforeningen af 1887 **3**: 303
 Handelshøjskolen, Den jyske **3**: 50, 281, 303-05, **4**: 253
 Handelshøjskolen i Århus **3**: 304, **4**: 253-55, 274, 289-90
 Handevitt-Haar, Axel (f. 1935), rådmand **4**: 333, 335
Hannestad, Knud (1915-72), professor
 Hans (1455-1513) **1**: 228-29
 Hans Broges Gade **1**: 18, **2**: 181, **3**: 30, 32, 35, 38, 50, 303-04, **4**: 92, 253, 287
 Hans Broges Parken **4**: 52

- Hans Niensens Maskinfabrik **4**: 126
- Hans Schourup, grossistfirma **3**: 180, **4**: 139
- Hansdatter, Kirstine (1602-72), biskopenke **1**: 287
- Hansen, A. Westergaard, haldirektør **3**: 263, **4**: 233-35
- Hansen, Anders (1818-83), kollektør, borgerrepræsentant **2**: 78
- Hansen, Anna J., økonoma **4**: 249
- Hansen, Arne M.** (1910-98), vinhandler
- Hansen, Axel (1882-1952), skolebestyrer **3**: 296
- Hansen, Eva Hemmer** (1913-83), forfatter
- Hansen, C.K., rederi **2**: 186
- Hansen, Chr. G.** (1863-1941), direktør, kornhandler **3**: 176-77, 253
- Hansen, Christian (1803-83), arkitekt, kgl. bygningsinspektør **2**: 75-76
- Hansen, Constantin (1804-80), kunstmaler **2**: 211
- Hansen, H.** (1879-1956), redaktør, bladudgiver **3**: 268
- Hansen, Helge, hoteldirektør **4**: 239-40
- Hansen, Henrik** (1902-80), tegner **3**: 264, 357
- Hansen, J.L., kontor **3**: 232
- Hansen, Johannes (d. 1937), **3**: 252-53
- Hansen, Jørgen G. (f. 1921), Erhvervsrådet **4**: 212
- Hansen, Kristian (1865-1922), redaktør **3**: 268
- Hansen, Leonhard (1887-1956), forretningsfører, byrådspolitiker **3**: 297, 308, 332
- Hansen, Olaf** (1870-1932), digter, forfatter **3**: 218
- Hansen, Ove** (1895-1986), direktør
- Hansen, Peter Max, leder af Tagskægget **4**: 220
- Hansen Reistrup, K.** (1863-1929), maler, billedhugger **3**: 245
- Hansen, Robert Svane** (1910-84), amtsborgmester **4**: 332
- Hansen, Sven** (1910-89), landskabsarkitekt, professor
- Hansen, Svend Wiig (f. 1922), kunstmaler **4**: 227
- Hansen, Tom B., idrætsudøver **4**: 181
- Hansen, Vagn, musiker **3**: 260
- Hansen, Willy Falck (1906-78), cykelrytter **4**: 234
- Hansen-Aarslev, Jens** (1847-1928), maler **2**: 188
- Harald Hårderåde (d. 1066) **1**: 42, 107-08, 118
- Harald Jensens Plads **3**: 32-33, 342
- Harald Skovbys Gade **1**: 35
- Harboe Meulengrachts gård **2**: 50
- Hardeknud (1018-42) **1**: 26, 49, 102-03, 114
- Harder, M. D.** (1870-1954), herreekviperingshandler **3**: 209
- Harding, Hans Benediktsen, købmand **1**: 325, 332
- Harlang & Toksvig Jylland, reklamebureau **4**: 169
- Harlev **1**: 24, **4**: 46, 160
- Harlev Mølle **2**: 193
- Harlev-Framlev **4**: 18, 328
- Harmonien, forening **2**: 227
- Harmoniorkestret Kærne **4**: 223
- Harris, Preben (f. 1935), skuespiller, teaterleder **4**: 193, 195
- Harsdorff, Caspar Fredrik (1735-99), arkitekt **2**: 48
- Hasle **1**: 186, 231, **2**: 12, 207, **3**: 17, 159, **4**: 17, 45-46, 51, 53, 71-72, 80, 92, 106 120, 140, 327
- Hasle, Fr., (ca. 1866-1928), slagtermester **3**: 200
- Hasle Kirke **1**: 165, 187
- Hasle, konrektor **2**: 22
- Hasle-Skejby-Lisbjerg **4**: 11-12, 16, 310

- Haslebakke **2**: 63
Hasselager **4**: 18, 35, 42, 120, 140, 160, 286-87
Hasselriis, Gudrun Agnes (f. 1890), overlærer **3**: 278
Hastrup, Rasmus (1911-90), gårdejer, sognerådsformand, Hjortshøj-Egå **4**: 326
Hauerbach, André (1866-1944), jurist, politiassistent **3**: 317
Haugstrup, Rolf (f. 1914), direktør, redaktør **4**: 264
Haugaard, Jacob (f. 1952), gøgler og komiker **4**: 109-10, 222
Haveselskab, Det jyske **3**: 26, Haven **3**: 240-41
Havgyden **1**: 245, 247, **2**: 118
Havnegade **2**: 62, 75-76, **3**: 17, 49, **4**: 87, 153
Havnen **1**: 202, **2**: 61-62, 72, 109, 158-63, 171, 173, 182-87, 328-29, **3**: 17, 30, 33, 62, 76, 166, 169, 175, 182-83, 185, 317, 341, 352, **4**: 34, 148, 152
Havneudvalget **3**: 315, 346, **4**: 322
Havnevej **4**: 95
Havning, Thomas (1891-1976), arkitekt, kgl. bygningsinspektør **3**: 47, 345
Havreballe **1**: 228
Havreballe Skov **3**: 225
Havreballegård **1**: 231, 244, 253-54, 257, 262, 320, 323, 340
Haydn, Joseph (1732-1809), østrigsk komponist **4**: 208
Hector, skotøjsforretning **3**: 209, **4**: 162
Hee, J.Chr. (1806-61), prokurator **2**: 59
Hee, Jørgen (1714-88), biskop **2**: 249, 312
Hee, drengeskoleleder **2**: 282
Heiberg, Johan Ludvig (1791-1860), forfatter **3**: 243
Heiberg, Johanne Luise (1812-90), skuespillerinde **2**: 233, 235
Heibergsgade **3**: 36
Heide, Erik (f. 1934), billedhugger **4**: 225
Heimbürger Ravalli, Minna (f. 1932), museumsdirektør **4**: 228-29
Heinen, C., ingeniør **2**: 25
Hejredalsvej **4**: 49
Helgenæs **1**: 118
Helgesen, Poul (1485-1535), katolsk skribent **1**: 210-11, 236
Helligåndshospitalet **1**: 127, 130, 161, 185, 188, 213
Helligåndskirken **1**: 188
Helmig, Thomas (f. 1964), musiker **4**: 222
Helms, Jacob (d. 1753), apoteker **2**: 45
Helsingreen, Gunnar, skuespiller **3**: 248, 253
Helsingør Teater **4**: 193, 230
Hennes & Mauritz, tøjforretning **4**: 163
Henning, Christoffer (d. 1680), købmand **1**: 278
Henning-Jensen, E. (1887-1954), teaterdirektør **3**: 247-51, **4**: 185, 187-88, 192-94
Henningesen, Immanuel (1868-1942), forstander **3**: 281, 303
Herambsgade **3**: 306
Herluf, Robert (f. 1918), reklamebureau ejer **4**: 169
Hermansen, Thomas S. (1867-1930), filmfabrikant, fotograf **3**: 252-53, 255, **4**: 205
Hermansens Herreekvipering **4**: 161
Herredsfogedboligen **2**: 75
Herschend, H., formand for Forhistorisk Museum **4**: 231
Herskind, Anton (ca. 1817-62), købmand **2**: 51, 148
Herskind, købmandsslægt **2**: 169
Herskind, Michel (ca. 1775-1824) **2**: 50
Herskind, Peder Michelsen (1738-1826), købmand **2**: 162, 207, 298
Herskind, P. (1804-91), købmand, agent, konsul **2**: 125, 201, 204, 286, 328
Herskindes teglværk **2**: 60

- Hertel, Christian Vest** (1748-1817), præst
2: 236
- Hertz, Henrik (1797-1870), forfatter **2:** 235,
3: 243
- Hestehaven **1:** 325
- Hieronimusbakken **3:** 126
- Hieronymusdatter, Inger, købmandshustru
1: 272-73
- Hikuin **1:** 52, 55-56, 58
- Hikuins hus **1:** 54, 57, 67, 82-84, 89
- Hindby, Charles (1889-1954), skattedirektør
4: 308, 310
- Hindø, Lone (f. 1948), rådmænd **4:** 338, 340
- Hingelberg, Frantz** (1871-1919), guld-
smed, juveler **3:** 207
- Hinnerup **4:** 35
- Hirsch, Josef, hattemager **2:** 188, 197
- Historisk-antikvarisk Samling **3:** 237
- Histrud, indelukke **2:** 14
- Hjarnøgade **3:** 307
- Hjelmengade **3:** 296
- Hjortensgade **3:** 17, 20
- Hjortshøj **1:** 16, **4:** 35
- Hjortshøj-Egå **3:** 335, **4:** 18-19, 177, 317, 328
- Hjulmand, Louis (f. 1932), vibrafonist **4:** 220
- Hjælpekassen **3:** 348
- Hoeck, Ejnar** (1891-1970), politimester
Hoed **1:** 137
- Hoffmeyer, J.** (1841-1911), bibliotekar **3:**
283
- Hoffmeyer, Skat** (1891-1979), biskop
- Hofman, Paul, kontor **1:** 178
- Hofmans Møbelfabrik **3:** 186
- Hoki, butikskæde **4:** 163
- Holberg, Ludvig (1684-1754), skuespilforfatter
2: 231, 235, **3:** 243, 247-48, **4:** 186-87,
192-93
- Holck, Christel, skuespiller **3:** 253
- Holck, Ejler (d. 1740), til Holckenhavn, ba-
ron, stiftamtmand **2:** 314
- Holiday on Ice, isrevy **4:** 235
- Holland **2:** 160
- Holm & Voigt, tekstilfabrik **3:** 200
- Holm, August Bartholin (1821-1912), farver,
klædefabrikant, byrådsmedlem **2:** 202, **3:**
332
- Holm, Kai (1910-74), skattedirektør **4:** 324
- Holm, Niels Emil (1823-63), maler **2:** 237
- Holm, P.** (1797-1875), maler, musiklærer **2:**
224
- Holm, Peter** (1873-1950), museumsdirek-
tør **3:** 45, 240-41, **4:** 230
- Holmboe, Vagn (1909-96), komponist **4:** 208
- Holme **2:** 12, **3:** 66, **4:** 29, 51, 120, 126, 129,
131, 139-40, 144-45, 268, 327
- Holme Industriby **4:** 139
- Holme-Tranbjerg **3:** 159, **4:** 11-12, 16, 70-72,
211, 310, 324-25, 327-28
- Holmevej **3:** 33-35, 65
- Holmstrup **1:** 24, **4:** 50-51, Mark **1:** 296, 337
- Honum, T.W., landinspektør **2:** 59, **3:** 19
- Holst, Malthe Conrad** (1876-1951), kemi-
ker, teknisk direktør
- Holst, S. M.** (1837-1905), købmand **2:** 33,
3: 177
- Holst-Knudsen, Carl** (1886-1956), lands-
retssagfører **3:** 297, 299, 329
- Holst-Knudsen, Viggo** (1898-1985), advo-
kat
- Holstebro **2:** 163, **3:** 166
- Holstebro, Georg (ca. 1784-1849), urmager
2: 188
- Holstein, Bent** (1881-1945), lensgreve, po-
litiker
- Holstein-Rathlou, V. von** (1885-1965), bib-
liotekar, dr. phil.
- Holsøe, N.P.C. (1826-95), arkitekt **2:** 78
- Hornemann, T. S. V.** (1831-1910), havne-
ingeniør **3:** 301, 340
- Hornslet **4:** 35
- Horsens **2:** 68, 82
- Horsensgade **3:** 90

- Horsensvej **2**: 66
 Hostrup, Jens Christian (1818-92), forfatter
3: 243, 247-48, **4**: 186
 Hotel Atlantic **4**: 239
 Hotel Dagmar **3**: 232
 Hotel Jylland **2**: 172
 Hotel Kronprinsen **3**: 58, 252, 261
 Hotel Regina **3**: 252, **4**: 238
 Hotel Royal **2**: 75, 172, 225, **3**: 49, 233, 235,
 Royal **4**: 220
 Hotel Skandinavien **2**: 75, 172
 Hotel Terminus **3**: 235
 Hougårdsvej **1**: 19
 Hovedpostkontoret **3**: 59, 350
 Humanistiske fakultet, Det **3**: 300
 Humlum, Johannes (1911-90), professor **3**:
 301, **4**: 35
 Huset **3**: 17, 27
 Hustømrernes A/S **4**: 147
 Hutfeld, Jesper Nielsen (1626-1696), borg-
 mester **1**: 270-71, 273, 282, 326, 335
Hutzelsider, Axel (1883-1959), zoodirektør
3: 264
 Hvidberg Nees, hårde-hvidevarer **4**: 161
 Hvide, Skjalm (d. 1113), biskop **1**: 136
Hübertz, Jens Rasmussen (1794-1855),
 læge, historiker
Hygom, Peder Jacobsen (1692-1764), bi-
 skop **2**: 213-14
Hyllested, Orla (1912-2000), borgmester
4: 24, 212, 311, 322, 330-35
 Høeberg, Georg (1872-1950), kapelmester
3: 233
Høeg-Hansen, Axel Johannes (1877-
 1947), arkitekt **3**: 36, 40-41, 49-50, 59, 66,
 68, 211, 225, 239, 252, 343, **4**: 209
Høegh-Guldberg, Emmerik (1807-81),
 maler, tegnelærer **2**: 237, 279, 286, **3**:
 301
 Høegh-Guldberg, Lucie Emerence (1738-
 1807), gehejmerådinde **2**: 229
Høegh-Guldberg, Julius (1779-1861),
 oberst, udskrivningschef **2**: 56, 235, 237,
 254-55, **3**: 259
Høegh-Guldberg, Ove (1731-1808), gehej-
 mestatsminister, stiftamtmand **2**: 89, 116,
 124, 230, 248-49, 271, 284 298, 318
 Høegh-Guldbergs Gade **2**: 21, **3**: 20, **4**: 31,
 87
 Høegh-Guldbergs Gades Kaserne **3**: 15,
 135, 322
 Høffding, Finn (1899-1997), komponist **4**:
 208
 Høgevej **4**: 87
Høirup, Henning (1909-95), biskop
 Højbjerg **3**: 252, **4**: 23, 25, 47, 53, 62, 67,
 198-99, 288
 Højbjerg og Omegns Tennisklub **4**: 172
 Højbjerg-Skåde **3**: 163
Højmark, Asger (1865-1944), valgmenig-
 hedspræst **3**: 227
Højmark, Frede (1888-1961), redaktør **3**:
 267
 Højvang **2**: 17, 209
 Hørning **1**: 75, **4**: 35
 Hørret skov **1**: 16
 Høskoven **4**: 33-34
 Høyen, Niels Laurits (1798-1870), professor
2: 73
 Høyer, Jacob (1878-1967), forstander **3**:
 307
 Høysgård, Laurids Andersen, købmand **1**:
 300
 Haagensen, Edv. (d. 1883), tapetserer **2**: 238
 Håndværkerforeningen **3**: 235
 Håndværkerparken **4**: 51-52
 Haasum, Jacob (1782-1827), latinskolelærer
2: 273

I

- Ibsen, Henrik (1828-1906), forfatter **3**: 245,
 248, **4**: 191

- Ibsen, Niels (1570-1642), rådmænd **1**: 332
- Ibsen, Thorkild (f. 1948), byrådsmedlem, rådmænd **4**: 334-36, 338, 340
- Idrætsklubben 1900 **3**: 220
- Idrætssamvirket **4**: 171, 173
- Iffland, August Wilhelm (1759-1814), tysk dramatiker **2**: 231
- IHF, fodboldklub **4**: 179
- IKEA, møbelhus **4**: 163
- Ilfeldt, Arthur (f. 1914), advokat **4**: 189, 210, 212
- Illerupvej **4**: 85
- Illuge, biskop **1**: 132
- Illum, Knud** (1906-1983), professor
- Immanuelskirken **3**: 228
- Immervad **1**: 13-14, 27, 31, 36, 40-42, 44, 99, 126-28, 130, 161, 244-45, 247-49, 255-56, 259, 271, 286, 303, 306-07, 326, 336, **2**: 25-27, 41, 51, 144, 179, 200, **3**: 42, 61, 207, **4**: 158
- Immervads Torv **1**: 244
- Indre Havn, Den **2**: 62, **3**: 172
- Inderste Minde Port **2**: 307
- Indre Mission **3**: 133, 226-27, 305, **4**: 255
- Ingemann, B. S. (1789-1862), forfatter **2**: 235, **3**: 243, 245
- Ingeniørhøjskolen Aarhus Teknikum **3**: 302, **4**: 142, 266-67, 290
- Ingerslev, Caspar Peter Rothe (1800-64), godsejer **2**: 206
- Ingerslev, Christian Frederik (1803-68), rektor **2**: 278-79
- Ingerslev, H. P.** (1831-96), godsejer, politiker **2**: 206, 241, **3**: 29, 52, 288, 322
- Ingerslevs Boulevard **3**: 12, 30, 32-33, 38-39, 49, 207, **4**: 44, 92, 158, 267, 323
- Ingerslevs Boulevards Skole **3**: 32, 38, 107, 272, 274, 278, **4**: 245, 260
- Ingerslevs Plads **3**: 301, **4**: 266
- Ingwersen & Rahr, jernhandel **2**: 177
- Innocens 3. (d. 1216), pave **1**: 136
- Internationale **3**: 213
- Intersport/Sportmaster, butikskæde **4**: 163
- Ionesco, Eugene (1912-94), fransk-rumænsk forfatter **4**: 188
- Ipsen, Henning (1930-84), forfatter **4**: 194
- Israelsen, N.J. (f. 1914), bygningskonstruktør **4**: 57
- Isrevy **4**: 233
- J**
- J.E. Schmalfelds Tobaksfabrik **2**: 200, 205, **3**: 186, **4**: 129
- J.M. Mørks Gade **3**: 42, **4**: 224
- Jackie Boo Flight, musikgruppe **4**: 222
- Jacobsen, Arne (1902-71), arkitekt **3**: 349, 357
- Jacobæus, Erik, (1848-1911), rektor **3**: 285
- Jacobsen, Jacob, teaterdirektør **3**: 247
- Jacobsen, Tage** (1913-86), bankdirektør
- Jacodan, butikskæde **4**: 163
- Jahn(sen), Johan Friederich (d. 1785), ulden-, linned- og kattuntrykker **2**: 193, 197, 202
- Jahnsen, Laur. A., købmand **2**: 121
- Jakobsen, Kristian, museumsdirektør **4**: 229
- Jardin, N.-H. (1720-99), arkitekt **2**: 49
- Jarle, konditori **4**: 243
- Jaster, H. C.** (1844-1904), købmand
- Jazz Circle, jazzklub **4**: 219
- Jedich, Aage, sognerådsformand **4**: 211
- Jellebakkeskolen **4**: 262
- Jelshøj **1**: 16
- Jens Baggesens Vej **4**: 139
- Jens Nielsen (JN-Gruppen), ejendomsmæglerfirma **4**: 168
- Jensdatter, Helle, kapellanhustru **1**: 314
- Jensen, Alexander (1893-1965), slagtehusinspektør **3**: 359
- Jensen, Bent J. (f. 1931), jazzbarindehaver **4**: 219
- Jensen, Bernhardt** (1910-78), borgmester,

- lokalhistoriker **3**: 275, 325, 358, **4**: 16, 21, 31-33, 57, 213, 231-32, 255, 308, 311, 313-14, 320-21, 324, 326, 329-31
- Jensen, Carl, planteskoleejer, Viby **3**: 52
- Jensen, Chr., snedkermester **2**: 285
- Jensen, Erik, fodboldspiller **4**: 181
- Jensen, F. J. C.** (1811-73), handelsgartner
- Jensen, H.P. (1831-1914), støberiejer, etatsråd **3**: 43
- Jensen, Hans Gundorph (1807-71), prokurator, rådmænd **2**: 301
- Jensen, Harald** (1851-1925), redaktør, politiker **3**: 267, 320-21, 323, 327
- Jensen, J.I., cykelhandler, **3**: 190
- Jensen, Jakob** (1858-1942), borgmester **3**: 233, 291-92, 295, 297, 299, 320, 326-27, 331, 346
- Jensen, Jens Peter Birch, købmand, brygger, brændevinsbrænder **2**: 200
- Jensen, Jesper (f. 1931), forfatter **4**: 194
- Jensen, Kai** (1899-1963), biskop
- Jensen, Niels** (1890-1952), bankdirektør **4**: 210
- Jensen, Oluf (f. 1868), redaktør, biografdirektør **3**: 255, 257 **4**: 199, 202
- Jensen, Orla (f. 1904), jurist, socialdirektør **3**: 348, **4**: 308, 310, 324
- Jensen, Peder (1918-75), arkivar **4**: 57
- Jensen, Poul-Erik (f. 1942), stadsdirektør **4**: 335
- Jensen, Rudolf** (1906-85), rådmænd **4**: 231, 313, 315
- Jensen, Sven Allan (f. 1924), arkitekt **4**: 37
- Jensen, Thomas** (1898-1963), kapelmester **3**: 229-30, 235, 249, **4**: 208-10, 215-16
- Jensen Tæpper **4**: 161
- Jensen, Aage Rou, fodboldspiller **4**: 181
- Jernbaneorkestret **4**: 223
- Jerngården, bofællesskab **4**: 54-55
- Jernstøberier, De Forenede **3**: 193
- Jeronimusbakken **2**: 127
- Jespersen, J.V., stiftsfysikus **2**: 116, 120, 258
- Jespersen, Jens Marius (1925-1976), arkitekt **4**: 37
- Jessenske Bogsamling, Den **2**: 235
- JME (Jysk Murer- og Entreprenørforretning) **4**: 144, 147
- Joh. Baunes Plads **3**: 32
- Johanne Clemmensens Forberedelsesskole **3**: 281
- Johanneskirken **3**: 40
- Jordan, Peter, købmand **2**: 148, 151
- Jordbrovej **2**: 19
- Jorn, Asger (1914-73), maler **4**: 226, 251
- Jostdatter, Maren (1577-1627), borgmestrehustru **1**: 285
- Jostsen, Hans (d. 1652), borgmester **1**: 300
- Juel, Jens (1745-1802), maler **2**: 236
- Juel, Jørgen Rasmussen (d. 1681), borgmester **1**: 273-74
- Jul. A. Jørgensens Mariekiks-fabrik **3**: 199, **4**: 132
- Juncker, Thorkild** (1897-1955), direktør **3**: 198
- Jung, C.A. (1815-83), organist **2**: 225
- Juul, Esger (d. 1325), ærkebiskop **1**: 220-23
- Juuls Gård **2**: 41
- Jyllands Handelsakademi **3**: 303
- Jyllands Papir-Værk, emballagefabrik **3**: 40, 203, **4**: 134
- Jyllands Stål- og Maskinforretning **3**: 180
- Jyllands-Posten **3**: 202, 268, **4**: 135-36, 140, 189, 194, 221
- Jysk Andels Foderstofforretning **3**: 177, **4**: 152
- Jysk Andels-Kulforretning **3**: 180
- Jyske Andelsslakteriers Konservesfabrik A/S **4**: 128-129
- Jyske Asyl **2**: 125, 319, **3**: 52
- Jydsk Boldspil Union **3**: 221
- Jysk Børneforsorg **3**: 141
- Jydsk Børnehave-Seminarium **3**: 307, **4**: 256

- Jysk Centraltrykkeri **3**: 202
 Jydsk Fritidshjems-Seminarium **3**: 307
 Jydsk Handels- og Landbrugsbank **3**: 48, 210
 Jysk Murer- og Entreprenørforretning **4**: 144, 147
 Jyske Opera, Den **4**: 215-217
 Jysk Sengetøjslager **4**: 163
 Jydsk Skolescene **3**: 279
 Jysk Supermarked **4**: 159
 Jysk teknologisk Institut i Århus **3**: 308, **4**: 252, 267-68, 287
 Jydsk Væddeløbsbane **3**: 226, **4**: 183-84
 Jyske Asyl **2**: 74-75
 Jyske Bryggerier **4**: 131-32
 Jæger, Frank (1926-77), forfatter **4**: 197
 Jæger, M.H., klejn- og kunstsmed **3**: 195
 Jægergården **2**: 141
 Jægergårdsgade **2**: 78, **3**: 194, **4**: 136, 201
Jørgensen, A. Jul. (kaldet **Jul. A.**) (1874-1943), kiksfabrikant
 Jørgensen, Harald, tømrer **3**: 179
Jørgensen (Kulbars), Johan (Johannes), (d. 1649), maler **1**: 329
 Jørgensen, Lauritz, købmand **2**: 148, 151
Jørgensen, Margrethe (1894-1986), seminarieførstander
 Jørgensen, Oscar (1860-1930), stadsingeniør **3**: 28-30, 317, 321, 338
 Jørgensen, Palle Jul (f. 1943), teaterchef **4**: 192, 196-97
 Jørgensen & Stilling, trælasthandel
Jørgensen, Viggo (1871-1933), manufakturhandler **3**: 207
- K**
 K. Christiansens Uldspinderi og Trikotagevirksomhed **3**: 201
Kabell, Johannes (1783-1855), kantor, organist **2**: 219, 221, 225
 Kabell, Peder, kordegn **2**: 250
 Kahr, Jens Rasmussen (1794-1866), kantor **2**: 223-24, 252
 Kalundborg **1**: 309-10, **2**: 23, 62, 185-86, 328
 Kalundborg-ruten **4**: 150
 Kalø **1**: 119, 128, 193, 198, 223, 225-27, 339
 Kaløgade **3**: 195
Kampmann, Chr. (1881-1965), kulgrosserer
 Kampmann, Christian J. (1858-1937), grosserer **3**: 239
Kampmann, Hack (1856-1920), arkitekt, kgl. bygningsinspektør **2**: 272, **3**: 29-33, 36, 38-39, 42, 50, 54, 166, 172, 239, 241, 243, 245, 253, 287, 322
 Kampmann, Møller & Herskind, kulhandel **3**: 180
 Kannikegade **1**: 32-35, 60, 89, 127, 158, 244-45, 247, 291, 338, **2**: 25-26, 50, 54, 226, 231-32, **3**: 50, 232, 243, 265, 286, **4**: 185, 218
 Kanniketorvet **2**: 26
 Katolske Apostolske Kirke, Den **3**: 228
 Kantorparken **4**: 144
 Kaospiloterne, uddannelsesinstitution **4**: 288
 Kapitelshuset **1**: 158, 164
 Karavellen, musiksted **4**: 220, 238
 Karlsen, Christen (d. 1658), borgmester **1**: 332
 Karmeliterklosteret **1**: 129, 177, 210, 252
 Karsberg, Cecilie Marie, købmandshustru **2**: 150
 Kaserneboulevarden **3**: 20, 30
 Kasino i Rosenkrantzgade **3**: 261-63
 Kasted **1**: 24, **3**: 334
 Kastens, Lambert Daniel, orgelbygger **2**: 221
 Katolsk Skole **3**: 281
 Katrinebjerg **2**: 17, 209, **3**: 190, **4**: 138-39, 141, 143, 152, 164
 Katrinebjerg Pige hjem **3**: 138-39

- Katrinebjergskolen **4**: 245, 318
 Katrinebjergvej **2**:19, **4**: 87
 Kaufmann, Axel (f. 1887), herreekviperings-
 handler **3**: 209
 Keggeben, Maria (1644-77), rådmanshu-
 stru **1**: 295
 Kelstrup, afdelingsingeniør **4**: 310
 KFUM, idrætsklub **3**: 223
 Kielland, Jacob (f. 1946), teaterchef **4**: 190
Kier, Axel (1880-1969), direktør
Kier, Chr. (1839-1934), overretssagfører **3**:
 296
Kier, Otto (1891-1974), entreprenør **3**:
 331
Kierkegaard, August (1855-1942), skole-
 bestyrer
 Kildegården **3**: 68
 Kino, biograf **4**: 198
 Kirkegaard's Realskole **3**: 281-83
 Kirkegårdsbestyrelsen **3**: 345
 Kirkegårdsvej **3**: 19-20, 131
 Kirstinesminde **3**: 72
 Kisbye, Torben (1930-90), universitetslektor
4: 254
Kjørboe, Christian (1871-1953), politime-
 ster, sagfører
 Kjørboe, Frederik Wilhelm (1821-1909),
 købmand, reder **2**: 186
 Kjeldsen, Jens Molberg, herreekviperings-
 handler **3**: 209
 Kjellerup, købmandsslægt **2**: 169
Kjersgaard, Erik (1931-1995), museumsdi-
 rektør
 Kjær & Richter, arkitektfirma **4**: 213
 Kjær, Hjalmar (1872-1933), arkitekt **3**: 36
 Kjær, Jacob (1826-1909), farver, byrådsmed-
 lem **2**: 321
 Kjærbygård **2**: 13
 Klas, Eri, dirigent **4**: 215
Kleisdorff, Lessor (1832-1913), overlærer
2: 279, **3**: 269-71, 273, 276
 Klemann, Thyge (1907-79), arkitekt **3**: 68
 Klemann, Wilh. (1884-1963), arkitekt **3**: 68
Klindt-Jensen, Ole (1918-80), professor,
 museumsdirektør **4**: 230-31
 Klintegården **3**: 40, 64, 95, 97
 Klixbüll, A.L.B. (f. 1875), ingeniør **3**: 54
Kloster, Valdemar (1876-1946), manufak-
 turhandler, politiker **3**: 330
 Kloster, Frederik Wilhelm (1861-96), dame-
 konfektionshandler **3**: 209
 Klosteret **2**: 124, 197, **3**: 126
 Klostergade **1**: 35, 126, 245, 259, **2**: 25, 35-
 37, 41, 203, 247, 288, **3**: 53, 124, 198, **4**:
 132, 219-21
Klostergaard, Thorvald (1883-1961), tøm-
 ermester, politiker
 Klosterport **1**: 254, **4**: 238
 Klostertorvet **1**: 248, **2**: 25, 35, **3**: 64
 Klostervangen **4**: 103, 110, 112, 144
 Klostervangsbebyggelsen **4**: 48
 Klüvers Big Band **4**: 221
Klæbel, Vagn (1906-92), cand. pharm.,
 bryggeridirektør
 Kløver Mælk **4**: 130
 Knoblauch, William (1892-1980), skuespiller
3: 250
Knub, Georg Nikolaj (1879-1954), afde-
 lingsingeniør, byrådsmedlem
 Knud Lavard (d. 1131) **1**: 139
 Knudrisbakken **3**: 20, 25-26, 65
 Knudrisgade **1**: 155, 324, **3**: 193, **4**: 229
 Knudsen, Erik (f. 1922), forfatter **4**: 194
 Knudsen, Flemming (f. 1946), borgmester
4: 340, 342
 Knudsen, J.C. (ca. 1858-1945), slagtehusin-
 spektør **3**: 317
Knudsen, Niels, se under Niels
Knudsen, Regnar (1882-1959), lektor
 Kobberrød, Marinus **4**: 241
 Koch, Jørgen Hansen (1787-1860), hofbyg-
 mester, professor **2**: 50-51, 78

- Koch, Nicoline** (1870-1932), skoleleder **3**: 282
- Kold, Troels, operaleder **4**: 217
- Komitéen for oprettelse af et universitet i Århus **3**: 295
- Kommunalreformkommissionen **4**: 327
- Kommunale værneskole, Den **3**: 275
- Kommunehospitalet **3**: 114, 115, 163, 329, 343 **4**: 53, 87, 166, 288, 309, 317
- Kommunernes Landsforening **4**: 339
- Koncertpalæet **3**: 236
- Kong Christian den Niendes og Dronning Louises Guldbryllupsasyl **3**: 131
- Kong Valdemars Jordebog **1**: 114
- Kongreshuset **4**: 211-12
- Kongsvang **3**: 52, 67, 71, 200, **4**: 35, 52, 130
- Korch, Morten (1876-1954), forfatter **3**: 248-49
- Korn- og Foderstof Kompagniet **3**: 177, 214, **4**: 140, 151-52
- Kornerup, Waldemar, bankassistent **2**: 149
- Korsør **2**: 69
- Kortegården **4**: 113
- Kortsen, Kort Kristian (1882-1939), dr.phil. **3**: 297-98
- Kosan Crisplant **4**: 127
- Kosmorama, biograf **3**: 251, 253, **4**: 164, 198, 200, 204
- Kotzebue, August von (1761-1819), tysk dramatiker **2**: 228, 230, 233
- Kragelund Teglværk **3**: 163
- Kraiberg, Niels Nicolai** (1814-88), overlærer **2**: 228, 260, 282, **3**: 241, 269-73, 332
- Krarup, Mathilde (1873-1959), byrådspolitiker **3**: 324
- Krarup, Thure** (1739-1808), rektor **2**: 265, 270-71
- Krathusvej **3**: 50
- Krematoriet på Nordre Kierkegård **3**: 345
- Kridthøj **4**: 160
- Krisecentret Riisvangen **4**: 107
- Kristian Kirks Telefonfabrikker **4**: 128
- Kristoffer 1. (1219-59) **1**: 168, 227
- Krogsgade **3**: 38
- Krone-Magasinet **4**: 162
- Kronosynklastiske Infundibulum, Det, kollektiv **4**: 96
- Kronprinsens Klub **2**: 55, 226-29, 232
- Krudthuset **3**: 14-15
- Krull, Hans (f. 1952), billedkunstner **4**: 229
- Kruse, jomfru, pigeskoleleder **2**: 282
- Kruse, L.** (1834-1916), malermester **2**: 226
- Kruse, Peder Jonassen (ca. 1801-79), skomager **2**: 188
- Kruse, Rasmus Henrik (1796-1877) **2**: 48
- Kruuse, Jens** (1908-78), litteraturhistoriker, redaktør **4**: 189, 194
- Krüger, Friderich** (1864-1916), astronom
- Kræmer, Mikkel Povelsen, sølvsmed **2**: 138
- Kræmmerhuset, købmændenes lavshus **1**: 307
- Krøyer, Karl** (1914-95), opfinder, fabrikant
- Kuhlau, Frederik (1786-1832), komponist **2**: 225, **3**: 231
- Kukstrup **3**: 335, 336
- Kunstbygningen **3**: 42, **4**: 224-25, 229
- Kunsten i Skolen, forening **3**: 279
- Kunstmuseet **3**: 237, **4**: 228
- Kunstvejsdistriktet **3**: 38-39
- Kunzen, F.L.Æ. (1761-1817), komponist **2**: 231
- Kvickly, butikskæde **4**: 163
- Kvindehjælpen **3**: 138-41
- Kvindehjælpens Optagelsehjem **3**: 138
- Kvindemuseet **2**: 23, **4**: 231
- Kvindernes Hus **3**: 68
- Kvindeseminariet **3**: 305-07, **4**: 255
- Kvægtorv **3**: 43, 44
- Kyhn, Vilhelm (1819-1903), maler **2**: 211
- Kysing **1**: 159
- Kystvejen **2**: 22, **3**: 17-18, 94, 98, 105-06, 112, 195, 198, **4**: 156

- Kühnel, S. F.** (1851-1930), arkitekt **3:** 28, 47-48, **4:** 240
 København **2:** 62, 65, **3:** 170-72
 Købke, Christen (1810-48), maler **2:** 211
 Købmands- og Haandværkerbanken **3:** 210
 Kødtorvet **2:** 326
 Kaarsberg, Andreas (ca. 1749-1826), købmand og vinhandler **2:** 196
- L**
- la Cour, Janus** (1837-1909), maler **2:** 211
 la Cour, K.A.H. Dornonville de (1910-87), sporvejsdirektør **4:** 324
 La belle Epoque, restaurant **4:** 239
 Labing **1:** 24
Ladefoged, Kjeld (1913-91), skovrider **4:** 240, 262, 324
 Ladegårdsskoven **3:** 52
 Landbrugets EDB Center (LEC) **4:** 142, 169
 Landsudstillingen i Århus i 1909 **3:** 39, 49, 63, 188, 240, 353
Lang, Bo Mogensen, se under Bo
Lang, Mads (ca. 1500-1557), superintendent **1:** 210, 213, 215, 236-38
Langballe, C. C. (1805-85), købmand, teglværksejer **2:** 177, 186, 204
Langballe, Otto (1843-1910), grosserer, kalkværksejer **3:** 176, 218, 332
 Langballes teglværk **2:** 60, **3:** 43
Lange, Carl (1828-1900), arkitekt, byrådsmedlem **3:** 27, 322
 Lange, Christian Danielsen, skoleholder **2:** 247
Lange, Jens Iversen (1400-82), biskop **1:** 173-74, 194, 196-200, 227, 231-32, **2:** 221
 Langeland-Mathiesen, R., svovlstikfabrikant **2:** 204
 Langelandsgade **2:** 19, **3:** 15, 20, 22, 41, 67, 75, 344-45, **4:** 48, 103, 272, 323
 Langelandsgades Kaserne **3:** 15, 322
 Langenæs **3:** 67, **4:** 25, 47-48, 52, 83, 87, 92, 112, 144, 158
 Langkær Gymnasium **4:** 283
 Langkærparken **4:** 19, 51-52
 Langå **2:** 69
Larsen, Erna Hedtoft (1901-76), byrådsmedlem, forstander
 Larsen, J.H., kapellan, professor **2:** 253
Larsen, J. K. (1874-1951), rektor **3:** 290-93
 Larsen, L.M., fattighusinspektør **3:** 317
Larsen, Svend Unmack (1893-1965), borgmester **3:** 358, 363, **4:** 227, 305-07, 311, 313-14, 319-21, 344
 Larsen, Søren, murersvend **2:** 90
Larsen-Ledet, L. (1881-1958), afholdsagitor, redaktør
 Lassen, Hans (1911-87), museumsdirektør **4:** 231
 Lassen, Jens Rasmussen (1627-90), rådmann, overformynder **1:** 273, 275, 332
 Lassen, Maria, rådmannshustru **1:** 295
 Lassen, Vilhelm, redaktør **3:** 268
 Latinerkvarteret **4:** 39
 Laugesen, Peter (f. 1942), forfatter **4:** 40
 Laumann, Holger (f. 1942), musiker **4:** 221
 Laurentin, Peter (d.1819), købmand **2:** 88
 Laurensen, Magnus, borgmester **1:** 236
 Laursen, Anders (1623-92), rådmann, købmand **1:** 303
 Laursen, Carl (1866-1926), købmand, byrådspolitiker **3:** 324
 Laursen, H., kommunebogholder **4:** 313
Laursen, N. Joh. (1855-1930), præst, redaktør **3:** 292
 Laursen, Niels (1889-1947), kriminalassistent, byrådspolitiker **3:** 358, 361
 Laursens Realskole **2:** 284, **3:** 281-83
 Lausen, etatsrådinde **3:** 289
Lausen, Frederik (1866-1959), fabriksdirektør **3:** 33, 40, 197, 225, 352
 Lazarus, familien **2:** 215

- Lazarus, M., forstander **2**: 216
- Lebel, Herbert (1903-83), skoleoverlæge **4**: 249
- Leith **3**: 167
- Lemming **1**: 24
- Leonard, konditori **4**: 243
- Leth-Espensen, Chr. (1855-1933), gårdejer, folketingsmand **3**: 51-52
- Lichtenstein, Pauline, skuespiller **2**: 234
- L. Hammerich & Co., byggematerialefirma **4**: 147
- Liisberg, Hans** (1815-83), brændevinsbrænder, politiker **2**: 201, 301
- Liisberg, Lauritz (1779-1819), murermester **2**: 49
- Liisbergs & Meisners Dampbrænderi **3**: 197
- Lille Torv **1**: 27, 36, 40, 125-27, 148, 244, 248, 256, 259, 304, 336, **2**: 25, 37, 41, 45, 48, 50, 132, 142, 172, 179, 227, 235, 304, **3**: 43, 48, 53, 207, 209, 269
- Lillelund, Inger (f. 1923), overlærer, byrådsmedlem **4**: 333
- Limbæk, Claus **1**: 170, 225-27
- Lindhard, Ludvig, drengeskoleleder **2**: 282
- Lindhard, Sophie** (1839-1930), skolebestyrer **2**: 283-84, **3**: 282
- Lindhardt, P. G.** (1910-88), professor, præst
- Lindholmparken **4**: 52
- Lindorf, Bodil (f. 1907), skuespiller **4**: 197
- Linnet, Anne (f. 1953), musiker **4**: 221
- Lisbjerg **1**: 17, 19-20, 23, **2**: 12, 19, **4**: 18, 160, 325
- Lisbjerg herred **1**: 132
- Lisbjerg Kirke **1**: 20, 23, 25
- Lisbjerggården **1**: 20
- Litrup, Peter (f. 1918), embedsmand **4**: 224
- Locher, Jens (1889-1952), dramatiker **3**: 248
- Loddenhøj **1**: 16
- Lodehat, Peder Jensen**, se under Peder
- Lokomotivremisen **2**: 73, **3**: 27
- Lossepladsen ved Mølleengen **3**: 108
- Lottrup, M. C.** (1815-70), brygger, købmand **2**: 201
- Louisegade **3**: 41, 42, 61
- Louisenhøj **3**: 33
- Ludvig M. Larsen, engrosfirma **4**: 139
- Lukaskirken **3**: 36
- Lund, Georg Fredrik Wilhelm (1820-91), rektor **2**: 278, 280, **3**: 284-85
- Lund, Hans (ca. 1744-1822), guldsmed **2**: 90
- Lund, Niels** (1753-1825), bogtrykker, redaktør **2**: 198, 242-43
- Lund, Niels, forfatter **4**: 196
- Lund, Johan Anthon Hofgaard (ca. 1842-1908), typograf **3**: 212
- Lydiksen, Anders** (ca. 1597-1664), købmand, borgmester **1**: 329, 332
- Lyhne, damekonfektionsforretning **3**: 209, **4**: 162
- Lyngby **1**: 24
- Lyngby, Jens, kateket, overlærer **2**: 263
- Lyngbygård **2**: 13, 48
- Lyseng Svømmehal **4**: 174
- Lystbådehavnen **3**: 72, 160, 185
- Lystrup **1**: 14, 24, 184, **4**: 113, 120, 140, 287
- Lystrup Enge **1**: 16
- Lystrup Erhvervscenter **4**: 146
- Lystrup IF, idrætsklub **4**: 177
- Lübeck **1**: 188-90, 225-26
- Lægevidenskabelige fakultet, Det **3**: 300
- Læssøegade skole **3**: 37, 272, 274
- Løfqvist, Gyrd (f. 1921), skuespiller **4**: 193-95
- Løgstrup, K.E.** (1905-81), professor
- Løgten **4**: 35
- Løndahl, Eiler** (1887-1971), maler
- Løveapoteket **1**: 301, **2**: 45, 47, 53, 116, 191, 230-31, **3**: 113, **4**: 185
- Løvenørn, Poul** (1686-1740), stiftamtmand **2**: 314-15
- Løystrup, Jens, købmand **2**: 129, 137

- Låsby, Jens Rasmussen (1632-95), borgmester **1**: 273, 277
- Laasbye, Peder Jensen (1681-1760), rådmænd, borgmester **2**: 144, 169
- M**
- M.P. Bruuns Gade **3**: 24, 58, 61, 205, 207, 344, **4**: 136, 200
- M. Seest Maskinfabrik **3**: 195, **4**: 127
- Madsdatter, Magdalene (d. 1672), borgmesterhustru **1**: 282
- Madsen, Morten** (1596-1643), biskop **1**: 287
- Madsen, Svend Åge (f. 1939), forfatter **4**: 194, 197-98, 206-07
- Madsen, Aage (f. 1918), stadsdirektør **4**: 313, 321, 335
- Magasin du Nord, varehus **3**: 209, **4**: 157-58
- Magdalenemøllen **3**: 200, **4**: 130-31
- Magnus den Gode (1024-47) **1**: 26, 49, 102-03, 114, 118
- Magnussen, Ib (1924-72), overbibliotekar **4**: 231
- Mahler, Gustav (1860-1911), østrigsk komponist **4**: 210
- Malernes Sangkor **3**: 233
- Malling **4**: 120
- Malling, Mikkel Mikkelsen (1638-1701), borgmester **1**: 286-87
- Malling, Rasmus (1767-1826), købmand **2**: 40, 149-50, 162, 174, 177
- Malmros, Nils (f. 1944), filminstruktør **4**: 205, 208
- Mammen & Drescher **3**: 185
- Mammens Æskefabrik **3**: 203
- Manufakturhuset i Århus **2**: 123, 193-94
- Marcher, Aage** (1897-1962), rådmænd
- Marcus Bechs gård **3**: 43-45
- Marcus Bechs kradsuldsvirksomhed **3**: 186
- Maren Smeds Gyde **1**: 293
- Margarinecompagniet A/S **4**: 129
- Margrethe 1. (1353-1412) **1**: 195, 231
- Mariager **2**: 83
- Mariateatret **4**: 198, 208
- Marienlund **3**: 41, 68, 342, **4**: 52
- Marienlundsskolen **3**: 275
- Maritza, restaurant **4**: 233, 236-38
- Markjorden **3**: 10
- Marott, Emil** (1856-1940), redaktør, politiker
- Marselis Boulevard **1**: 171, **3**: 32, 35, 63-64, 295, **4**: 25, 34, 48, 144
- Marselis, Constantin** (1647-99), baron, godsejer **1**: 322-23
- Marselis, Gabriel (1609-75), handelsmand, godsejer **1**: 254, 323, 340
- Marselisborg Allé **3**: 134
- Marselisborg gods **1**: 231, 323, **2**: 13, 19, 48, 162, 206, 218 **3**: 12, 21, 29, 38-39, 42, 52, 315, 322, 338, 341, 353,
- Marselisborg Gymnasium **4**: 250-51
- Marselisborg Havneby **4**: 146
- Marselisborg Hospital **3**: 14, 49, 343, **4**: 91
- Marselisborg Seminarium **4**: 256, 275, 290
- Marselisborg Skole **3**: 285, 288-95, 327-28
- Marselisborg Slot **3**: 33-34, 50, 65, 265
- Marselisborg Studentergaard **3**: 298-99
- Marselisborghallen **4**: 213
- Marselisborgskovene **1**: 17, 317, **2**: 192, 202, 239, **3**: 146, 190, 264-65, **4**: 61
- Marselishytten på Mols **3**: 293
- Marselisløbet **4**: 109, 176
- Marselisvej **3**: 36
- Marstrand, Wilhelm (1810-73), maler **2**: 211
- Marstrandsgade **3**: 41, 105
- Martens, Gustav Ludolf (1818-82), arkitekt **2**: 75
- Marthahjemmet **3**: 132
- Martin, Jakob** (1887-1968), redaktør, politiker **3**: 268
- Marzetta, Lorenzo (ca. 1770-1843), galanterihandler, klubvært **2**: 229, 240

- Matthiesen, Jakob (1602-60), biskop **1**: 320
 Max-Hansen Ann-Mari (f. 1949), skuespiller **4**: 195
 MD Foods, mejerivirksomhed **4**: 142
Meden, Marius (1827-1902), købmand, trælasthanler **2**: 177, **3**: 179-80
 Mehl, Eiler Christian Wormslev (ca. 1815-90), cand.pharm., chokoladefabrikant **2**: 196, 204, 237
 Meisner, Peter Christopher (1816-59), købmand, borgerrepræsentant **2**: 201
 Mejerier, De Forenede **3**: 199, **4**: 130
 Mejeriselskabet Danmark **4**: 130
 Mejlborg **3**: 47-48, 340
 Mejlby **1**: 24
 Mejlgade **1**: 35, 46, 127-28, 133, 147, 216, 229, 244-47, 249-51, 254-56, 258-59, 261, 266, 271, 290-91, 297, 315, 338, **2**: 22, 25, 37, 41, 43, 49, 50-51, 53, 59, 115, 130, 146, 171, 172, 179, 196, 200, 283, **3**: 11, 17-18, 53, 56, 176, 346, 348, **4**: 37, 58, 113
 Mejlgades Port **1**: 244, 254 **2**: 21, 30-32, 61, 307, **3**: 18-20
 Mek Pek Party Band, musikgruppe **4**: 222
 Mendelssohn-Bartholdy, Felix (1809-47), tysk komponist **2**: 226
 Merko, butikskæde **4**: 163
 Merlin, butikskæde **4**: 163, 165
 Metro, manometer- og målerfabrik **3**: 194
 Metro, lavprisengroslager **4**: 42, 161
 Metropole, teatergruppe **4**: 196-97
Meulengracht, Harboe (1767-1853), købmand **2**: 48, 50, 58, 162, 174, 176, 286
 Meulengracht, Jens (1806-93), købmand, jernstøber **2**: 203
Meulengracht, L. Chr. (1837-1903), bryggeriejer, etatsråd **2**: 201, **3**: 199, 218
 Meyer, Adolph Vilhelm Joseph (1835-1909), apoteker, byrådsmedlem **3**: 30
 Meyer, Christian (ca. 1876-1941), fabrikant **3**: 201
 Meyling, H.E., cand.theol., skolebestyrer **2**: 284-85, **3**: 281, 295
Michaelsen, Johan (1823-87), lærer **2**: 119, 227
 Michelsen, Anne Dorte (f. 1958), sanger **4**: 222
 Middelgade **2**: 25
 Midtbyen **4**: 138
 Midtkraft **3**: 328-29, 343, **4**: 315, 317, 319-20
 Mikkelsen, C.C., grovsmed **3**: 193
Mikkelsen, Ejner (1890-1972), murermester, entreprenør **4**: 147
 Mikkelsen, Jakob (d. 1678), borgmester **1**: 325
 Militære sygehus, Det **2**: 42
 Miller, J.P., teaterdirektør **2**: 233
 Mindebroen **1**: 256-57, **2**: 23, 27, 59, 71
 Mindegade **1**: 257, 259, **2**: 27, 53, 179
 Mindehavnen **1**: 255, **2**: 27-28, 61-62
 Mindeparken **3**: 34, 65, 73
 Mindeport **1**: 245-47, 249, 254, **2**: 30-31, 58, 196, 228
 Mindet **1**: 244-45, 247-48, 250, 255, 259, 323, **2**: 9, 23, 38, 114, 122, 152, 182, 184
 Mindets Nordre Side **2**: 25
 »Mindefeltet« **4**: 29, 37, 39, 54
 Moesgård **1**: 323, **2**: 12, 13, 49, 54, 162, **3**: 265, **4**: 229-30, 325
 Moesgård Skovmølle **1**: 16
 Moesgård Strand **4**: 62-63
 Moesgårdskovene **3**: 67
Mogensen, Alfred (1900-86), stadsarkitekt **3**: 227, 242, 277, **4**: 310
 Molbo, Søren Olesen (ca. 1624-61), købmand **1**: 273
 Molière (1622-73), fransk komediedigter **3**: 247-48
Moltke, Elmar (1924-97), arkitekt **4**: 48
 Monrad, Anton Gert (1777-1822), murermester **2**: 49-50
 Montanagade **2**: 78, **4**: 55

- Mortensdatter, Eline **4**: 198, 208
- Mortensen, Henning (f. 1939), forfatter **4**: 45
- Motown, diskotek, **4**: 221
- Mougaard, Alfred** (1905-93), entreprenør, rådmann **4**: 322
- Mousten, Kristen** (1875-1962), skoleinspektør, politiker **3**: 276, 321, 329
- Mozart, Wolfgang Amadeus (1756-91), østrigsk komponist **2**: 233, **3**: 231, **4**: 208, 215
- Muhl, Lars (f. 1950), sangskriver **4**: 222
- Munk, Kaj (1898-1944), forfatter **3**: 249, **4**: 186, 188
- Mundelstrup **1**: 24, **4**: 45
- Munkegade **1**: 128, **2**: 77, 288
- Munkeport **1**: 254, 256, **2**: 20-21, 30, 114, 127, 158, 307, 245
- Murer- og Tømrerforbundet for Jylland **3**: 327
- Murernes Cooperative Forretning **4**: 144
- Murernes Fagforening **3**: 327
- Museet i Mølleengen **3**: 17, 27, 237, 270
- Musikernes Hus, musiksted **4**: 222
- Musikhuset **4**: 41, 62-63, 198, 211-13, 322, 336, 339
- Musikkonservatoriet, Det jyske **3**: 232 **4**: 209, 216, 223, 256-57, 275, 290
- Musikvidenskabelige institut, Det **4**: 216
- Müller, Jacobine Maria **2**: 148
- Müller, Jens Andersen (ca. 1735-1809), købmand **2**: 173
- Müller, Johan Michael Andreas (ca. 1806-81), toldinspektør **2**: 122
- Müller, Karen Friis Jensdatter (f. ca. 1736) **2**: 139
- Müller, Rasmus Eriksen (ca. 1718-74), viceborgmester **2**: 193
- Müller, Theodora (f. 1874), overlærer **3**: 278
- Müllerske Selskab, Det **2**: 233-34
- Müllertz, Arnold Theophilus (ca. 1800-80), instrumentmager **2**: 204
- Møddingpladsen **3**: 14
- Mødre- og spædbørnehjemmet Bethesda **3**: 134-35
- Mønsengade **3**: 22
- Møllebroen **2**: 28, 29
- Mølledammen **2**: 29, **3**: 15
- Mølleengen **1**: 323, **2**: 17, 29, 237, **3**: 17-18, 20, 22, 26, 41, 57, 65, 190, 194, 338
- Møllegade **1**: 248, **2**: 25, **3**: 42, 66
- Møllegade **1**: 246, 246, **2**: 37
- Mølleparken **1**: 72, 127, 213, 256, 323, **3**: 66, 68, **4**: 112
- Mølleport **2**: 28, 30-31, 118, 307
- Møller, C.C. (1823-93), komponist **3**: 232, **4**: 213
- Møller, C. F.** (1898-1988), arkitekt, professor **3**: 50, 69, 226, 299, **4**: 255, 269
- Møller, Christen, docent **3**: 298
- Møller, Claus (ca. 1777-1841), sæbefabrikant **2**: 204
- Møller, Erik (f. 1909), arkitekt **3**: 349, 355
- Møller, Frederik W., amtsvejinspektør **2**: 27, 68
- Møller, H.O. Frimodt (1871-1934), præst, seminarieførstander **3**: 307
- Møller, J. Chr.** (1858-1945), fabrikant, politiker **3**: 201, 329, 358
- Møller, Peter Andreas, købmand **2**: 197
- Møller, Thorkel** (1868-1946), arkitekt **3**: 36, 42, 49, 68, 343
- Møllestien **1**: 129, 245, 247-49, 251, 259, 286-87, **2**: 37, **3**: 89, 105-06, 125, **4**: 57
- Mølletofte **2**: 28, **3**: 17
- Møllevangen **1**: 324, **2**: 14, 16, 19
- Møllevangskolen **4**: 245-47
- Møllevangskvarteret **4**: 40
- Mønsted, Otto** (1838-1916), købmand, fabrikant **3**: 175-77, 179, 197, 209, 213, 243, 320

- Mørk, J. M.** (1827-89), købmand, politiker, redaktør **2:** 186, 228, 328, **3:** 237, 245, 265, 320
- Mørke Kirke **1:** 186
- Mørup, Christian Jensen, bygmester **2:** 46, 267
- Mårslet **2:** 56, **4:** 328
- N**
- N.J. Fjords Gade **3:** 39, 272, **4:** 267
- N. Kochs Skole **2:** 283, **3:** 281-82, **4:** 249
- Nannestad, F.C. (d. 1774), stiftsprovst **2:** 214-15
- Nationalbanken, Århus **2:** 51, 74, 149, 209, 327, **3:** 210, 352
- Natmanden **2:** 245
- Naturhistorisk Museum **3:** 299, 301
- Naturvidenskabelige fakultet, Det **3:** 301
- Neergaard, Niels, redaktør **3:** 268
- Neidhard, Frans Frederik (f. ca. 1795), farver **2:** 202
- Nellemann, Fr. (1836-1919), forligskommissær **2:** 301
- Nellemose, Knud (f. 1908), billedhugger **4:** 292
- Neptunvej **4:** 104
- Netto, butikskæde **4:** 162-63
- Newcastle **3:** 167
- Niels Knudsen** (d. 1180), helgen **1:** 132, 136, 139-43, 166-68, 171, 173, 239-40
- Niels Ebbesens Vej **3:** 20
- Niels Juels Gade **3:** 105, **4:** 96
- Niels W. Gades Vej **3:** 34
- Nielsen & Prehn, reklamebureau **4:** 169
- Nielsen, Anders (fejlagtigt skrevet som Anton) (1825-98), urmager, symaskinefabrikant, byrådsmedlem **2:** 204
- Nielsen, Axel V.** (1902-70), astronom, observator
- Nielsen, C. Arnfast, redaktør **3:** 268
- Nielsen, Carl (1865-1931), komponist **3:** 232, **4:** 208, 213
- Nielsen, Chr. (1838-95), redaktør **3:** 268
- Nielsen, Christian** (1890-1980), rådmand **3:** 355, **4:** 313-14, 320
- Nielsen, Chr. Frühstück** (1878-1956), arkitekt **3:** 44, 49
- Nielsen, Fredrik (1846-1907), biskop **3:** 287
- Nielsen, Hans Chr. (ca. 1929-90), fodboldspiller **4:** 181
- Nielsen, J.B.N., brændevinsbrænder **2:** 105
- Nielsen, Jakob (d. 1661), rådmand **1:** 332
- Nielsen, Jens Åge, radioforhandler **4:** 157, 163
- Nielsen, Jørgen** (1789-1853), politimester, byfoged, rådmand **2:** 257, 286
- Nielsen, Jørgen** (1884-1960), domorganist
- Nielsen, K.C., rektor **2:** 257, 259-60
- Nielsen, Kristine (1893-1953), byrådspolitiker **3:** 325
- Nielsen, Niels (d. 1689), købmand **1:** 273, 282
- Nielsen, Niels Åge** (1913-86), professor, frihedskæmper
- Nielsen, Oluf** (1898-1970), rådmand **3:** 313
- Nielsen, Peter (1817-1907), bogtrykker **2:** 61
- Nielsen, Rasmus (1837-1922), forfatter, kon-torchef **2:** 63, 105-106
- Nielsen, Rasmus (d. 1914), sergent **3:** 216, 219
- Nielsen, Tage (f. 1929), komponist, direktør **4:** 276
- Nielsen, Torben Brandi (f. 1953), LO-formand, byrådsmedlem **4:** 340
- Nielslegenden **1:** 142
- Nilsson, Susanne, svømmer **4:** 181
- Nissen, Ulrik Christian (1691-1756), stiftamtmand **2:** 299

- Nordgårdsskolen **4**: 281
 Nordhavnen **3**: 160, 183-84, 190, 340, **4**: 151
 Nordre Kirkegård **3**: 345
 Nordre Ringgade **4**: 94
 Nordre Vuggestue **3**: 132
 Norge **2**: 161-62, 173-74, 176, 201
Nors, Otto (1821-75), prokurator, bankdirektør, politiker **2**: 321
 Norsgade **4**: 198, 202
 Norsminde **1**: 14, 118
 Notke, Bernt (1440-1509), billedskærer **1**: 173, 175, 198-99
 Ny Banegårdsgade **3**: 59
 Ny Jydske Købstads-Creditforening **3**: 42, 49, 66, 212
 Ny Munkegade **2**: 21, **3**: 14, 15, 20, 22, 113, 126, 272, **4**: 82, 272
 Ny Munkegades Skole **3**: 270-72, 274, **4**: 245-47, 260-261, 279
 Ny-Hovedgadeprojektet **4**: 29-32, 36
 Nygade **2**: 58, 126, **4**: 56, 85-86
 Nygaard, Christen Andersen (1718-53), købmandssøn **2**: 86
 Nygaard, Erik (f. 1943), arkitekt **4**: 41
Nymark, Erik (1901-76), teglværksdirektør
 Nymølle **2**: 12, 19
 Nytorv **2**: 26
 Næss, Hans (1723-95), arkitekt **2**: 49
Nørgaard, Fr. (1861-1937), bankdirektør **3**: 33, 176, 212
 Nørgaard, Per (f. 1932), komponist **4**: 276
 Nørre Allé **1**: 31, **2**: 60, 77-78, 288, **3**: 12, 20, 22, 53, 301, **4**: 52, 87, 112, 153, 219, 267, 288
 Nørre Boulevard **3**: 20, 114
 Nørre Boulevards Skole **4**: 261, 278
 Nørrebrogade **3**: 20, 118, **4**: 35
 Nørrebrogades Skole **3**: 271-72, 274, **4**: 245
 Nørregade **1**: 31, 258, **3**: 12-13, 20, 22, **4**: 51, 59
 Nørreport **1**: 40, 46, 128, 254, 261, **2**: 22, 25, 49-50, **3**: 20, 281, **4**: 29, 31, 35, 51-52, 59, 269
- O**
 O.G. Hoyer, maskinfabrik **4**: 128
 Obel, Poul Breineberg, stads- og havneingeniør **2**: 328, **3**: 337, 340 (fejlagtigt skrevet som C.B. **2**: 328 og **3**: 340)
 Observatoriestien **3**: 66
 Ooksen, Hans (1667-1738), biskop **2**: 270
 Odd Fellow-logen **4**: 239
 Odder **2**: 163, **3**: 167
 Odderbanen **3**: 41, **4**: 35
 Oddervej **3**: 35, **4**: 26
 Odensegade **3**: 12, 35, 38
 Oehenschläger, Adam (1779-1850), forfatter **2**: 231, 235, **3**: 243, 247-48, **4**: 187
 Okking, Jens (f. 1940), skuespiller **4**: 197, 220
 Oldjorden **1**: 324, **2**: 16, 206
 Ole Rømer Observatoriet **3**: 301
 Ole Rømersgade **3**: 14, 174, **4**: 55
Olesen, Jørgen (1924-99), fodboldspiller, bankmand **4**: 181
 Olesen, Winstrup, musiker **4**: 239
 Olie- og benzinhavnen **4**: 149
Olsen, Anders (1890-1938), redaktør, forfatter **3**: 249, 268
 Olsen, H.P., restaurationsforpagter **3**: 260
 Olsen, J.J. (1827-1902), overlærer, forstander **2**: 289
Olsen, Marinius (1865-1912), varietédirektør **3**: 261-63
 Olsens Vej **3**: 23
 Olufsen, Søren (d. 1751), købmand **2**: 297
 Olufsmarkedet **3**: 132
 Olympia, idrætsklub **3**: 220
 Ormslev **1**: 16, 24
 Ormslev, Jens (1841-92), købmand **3**: 176
 Ormslev-Kolt **4**: 18, 71, 328
 Ortopædisk Hospital **3**: 37, 108, 343

- Othine Wederkinchs Pigeinstitut **2**: 282
- Otterstrøm, C. R.** (1795-1876), politiker, bankkasserer
- Otto den Store (d. 973), kejser **1**: 107
- Otto Mønstedts Margarinefabrik **3**: 174, 211, **4**: 128
- Ove Schrøder, murer- og entreprenørfirma **4**: 143
- Over Broen **1**: 247
- P**
- P.M. Albechs Pogeskole **2**: 283
- P.P. Ørumsgade **3**: 70-71
- P. Sørensen & Co's Tobaksfabrik **3**: 199
- P. Villadsens legatbolig **3**: 125
- Packness, Peter Frederik Martin (1832-92), købmand **3**: 215
- Palads, biograf **3**: 252, **4**: 198, 204
- Pallas, varehus **3**: 209
- Palmehaven, restaurant **4**: 238
- Paludan-Müllers Vej **3**: 67, **4**: 87
- Paname, jazzklub **4**: 219
- Panick, Peder, byfoged **2**: 127
- Panton, Verner (f. 1926), arkitekt **4**: 239
- Panula, Jorma (f. 1930), dirigent **4**: 213
- Paradisgade **2**: 141, **4**: 87
- Paradisgades Skole **2**: 75, 261, 263-64, **3**: 241, 271-74, 276, **4**: 87, 246-47, 253, 260
- Park Allé **3**: 18, 58-60, 64, 345
- Park, biograf **4**: 198
- Paulli, Emil (1867-1927), kaptajn, skoleforstander, byrådspolitiker **3**: 324
- Pavillonon i Risskov **2**: 238, 240, **3**: 260, 264
- Pavillonon i Vennelyst **3**: 259-60
- Peder Jensen Lodehat** (ca. 1350-1416), biskop **1**: 193-95
- Peder Paars, færge **4**: 337
- Peder Skrams Gade **3**: 105
- Peder Vagnsen, se Peder Vognsen
- Peder Vognsen** (d. 1204), biskop **1**: 27, 125, 136-37, 142, 144-45, 147, 149, 151-52, 155-56, 168
- Pedersdatter, Cidsel, rådmandshustru **1**: 304, 336
- Pedersdatter, Elisabeth (1624-58), borgmesterhustru **1**: 272
- Pedersen, Anna (1880-1963), boghandler, byrådspolitiker **3**: 325
- Pedersen, Benjamin (1851-1908), teaterdirektør **3**: 245-47
- Pedersen, Jens Arbjerg (f. 1931), byrådsmedlem, viceborgmester **4**: 330, 335, 338, 340-42
- Pedersen, Jørgen** (1890-1973), nationaløkonom, professor
- Pedersen, Jørgen Flindt (f. 1940), byrådsmedlem **4**: 189
- Pedersen, Lis, byrådsmedlem **4**: 340, 342
- Pedersen, Marthin (1875-1926), typograf, byrådspolitiker **3**: 328
- Pedersen, Peder, musiker **4**: 220
- Pedersen, Thomas** (1901-75), fotograf
- Pedersen, Waage Sandø (f. 1943), teaterchef, skuespiller **4**: 195
- Per Årsleff, entreprenørfirma **4**: 147
- Pergolesi, Giovanni Battista (1710-36), italiensk komponist **2**: 219, **4**: 193
- Perregaard, Jens** (1880-1953), tømrer, politiker **3**: 275, 329, 333-34
- Peter Fabers Vej **4**: 71
- Petersen & Matzen, tømmerhandel **3**: 179, 190
- Petersen, Anna K., bestyrerinde **3**: 135
- Petersen, Dagmar** (1868-1951), byrådsmedlem **3**: 324-25
- Petersen, E., gartner **2**: 238
- Petersen, Ellen Strange** (1913-84), journalist, politiker
- Petersen, Jens Wilhelm (Fuzzy), musiker **4**: 216
- Petersen, Julius** (1851-1911), maler

- Petersen, Leif (f. 1934), forfatter **4**: 195
- Petersen, Ludv. A., arkitekt **3**: 272, 276, 301
- Petersen, O. Strange** (1905-71), professor, byrådsmedlem
- Petersen, Poul (1905-86), teaterchef, skuespiller **4**: 188-89
- Petersen, Sv. Skou (ca. 1913-86), direktør **4**: 235
- Petersen, Thorvald (1865-1939), redaktør **3**: 268
- Petersen, Vald., skoleudvalgsformand **3**: 292
- Peto, Samuel Morton (1809-89), entreprenør **2**: 69
- Philipsen, Constantin (1859-1925), fotograf, filmproducent **3**: 251
- Philip Hartvig Rée, handelshus **2**: 186, 197
- Pigeborgerskolen **2**: 263, **3**: 241, 271, 276
- Pilo, Carl Gustav (1711-93), svensk maler **2**: 236
- Pind, Christen Sørensen (1606-59), rådmænd, tolder **1**: 335
- Pinter, Harold (f. 1930), engelsk forfatter **4**: 189-90
- Plakatumseet **4**: 229
- Plumrose, slagterivirksomhed **4**: 129
- Polar Is **4**: 130
- Polarforskerkvarteret **3**: 67
- Politiets Orkester **4**: 224
- Politigården **4**: 57, 299
- Polyhymnia, forening **2**: 55, 232, **3**: 243, 253, 265 **4**: 185, 193-94
- Pontoppidan, Hendrik** (1814-1901), købmand, generalkonsul, godsejer, **3**: 175, 197, 210
- Posthuset i Kannikegade **3**: 50, 243, 286
- Posthusgården **2**: 59
- Posthussmøgen **2**: 31, 59, **3**: 228
- Poul (d. 1369), biskop **1**: 192, 224-25
- Poul Cadovius' Royal System **4**: 134
- Poul Martin Møllers Vej **3**: 68
- Pouls Mølle **2**: 12, 240
- Poulsen, Jens, bødker **2**: 90
- Povlsen, Kamma Klitgaard, skoleleder **4**: 249
- Prehn, Tom, komponist **4**: 216, 220
- Preis, Anthon Peter (1813-68), murermester **2**: 188
- Preis, Johan Casper (1794-1865), murermester **2**: 188, 286
- Price, Albert (1844-1927), skuespiller **3**: 247
- Priestley, J.B. (f. 1894), britisk forfatter **4**: 186
- Prins Frederik Ferdinands Søndagsskole **2**: 48, 75, 286
- Prins Frederik Ferdinands tekniske Skole **2**: 286, **3**: 270, 301
- Printzlau, Fredrik (1814-59), skuespiller **2**: 233-34
- Prismet **4**: 41
- Privatbanken **3**: 33
- Provinsbanken **4**: 168-69
- Puck, Vilhelm** (1844-1926), arkitekt. **3**: 27
- Puck, Vilhelm** (1882-1954), arkitekt
- Pumpestationen i Skåde Bakker **3**: 342
- Pustervig **1**: 35-36, 248, **4**: 38
- Pyramide Is **4**: 130
- Q**
- Quellinus, Thomas (1661-1709), billedhugger **1**: 270, 322
- Qvist, Peder Svane (1764-1841), murermester **2**: 49-50
- R**
- Radio-Thygesen **4**: 156, 163
- Radiumstationen **3**: 343
- Rafn, Ole (ca. 1737-1809), sølvsmed **2**: 110
- Rahr, Edwin F.** (1815-1905), købmand, jerngrosserer **3**: 167, 175, 180
- Rahr, Viggo** (1858-1931), jerngrosserer **3**: 176, 180, 210, 253

- Rambusch, Erik Reinhardt (1892-1945), økonomidirektør **3**: 349
- Ramm, Johan (1867-1942), adjunkt **3**: 221
- Rammefabrikken Jyden **4**: 134
- Ramsing, Anton Theodor (1844-1922), apoteker **2**: 204
- Randers **1**: 210-11, **2**: 68, 70-71, 82, 162, 181, 184, 328, **3**: 10, 165, 167, 170, 219, 221
- Randers-Grenå-banen **3**: 167
- Randersvej **1**: 16, **2**: 16, 19, 66-67, **3**: 95, 338, **4**: 34, 41, 96, 113
- Ras, Hvide (Rasmus Hesteskærer) (d. 1685), morder **1**: 281
- Rasch, Andreas Eliot (1868-1911), barber **3**: 204
- Rasmussen, Sv. Aa. (1910-86), skoledirektør **4**: 249
- Rasmussen, Thøger** (1884-1972), koncertsanger, konservatoriedirektør **4**: 256, 275
- Rasmussen, Åge, musiker **3**: 235
- Rathsack, Svend (1885-1941), billedhugger **4**: 202
- Ravnholt, Jens** (1880-1957), tegner
- Realskolen, Den videnskabelige **2**: 117, **3**: 269
- Reck, Frederik (ca. 1792-1870), fabrikant **2**: 200
- Reddelin, Christopher Heinrich (1759-1833), apoteker **2**: 207
- Rée, enkefru **2**: 117
- Rée, familien **2**: 215
- Rée, Hartvig Philip** (1778-1859), købmand, industridrivende, forfatter **2**: 50, 53, 54, 174, 177, 197, 215
- Regenburg, A.** (1815-95), stiftamtmand
- Regina, biograf **3**: 232, 235, 255-58, **4**: 198-204
- Reginas Café **3**: 235
- Regina Pub **4**: 238
- Reginakomplekset **2**: 60 **3**: 68, 252
- Reginbrand, biskop **1**: 26, 106-07, 114
- Reginehøj **3**: 15, 110
- Reginehøjgård **3**: 338
- Renden **2**: 21, 22
- Resens Atlas **1**: 248
- Revet **2**: 23, 25, **3**: 61
- Revisionskontoret i Aarhus **3**: 212
- Richter, Johan** (1925-98), arkitekt, professor, kgl. bygningsinspektør
- Ridehuset **3**: 26, 322, **4**: 198
- Rieman, Nicolaus Hinrich (d. 1759), bygmeister **2**: 43, 45-46
- Riis Skov **1**: 181, 231, 323, **2**: 14, 16-17, 72, 206, 239, **3**: 18, 264, 265, 316
- Rindom, Svend (1884-1960), forfatter **3**: 248
- Ring, snedker **2**: 321
- Ringgadebroen **3**: 60-61, **4**: 27
- Ringgadekvarteret **3**: 64
- Ringgaden **3**: 30, 32, 54-55, 57, 62, 66, 69-70, 343, **4**: 14, 33, 41, 47, 67, 94, 143, 275
- Ringgården **4**: 88
- Ringkøbing **2**: 68
- Rio, biograf **4**: 198-99
- Risem (Risom), Lorentz Peder, vejer og måler, rådmand **2**: 312
- Rishøj, Hans** (1913-88), chefredaktør **4**: 310
- Risom, Christian Rudolph Phillip (1780-1827), skoleholder, klokker, alterdegn **2**: 252
- Risskov **3**: 17, 40, 50, 67, 159, 161, 270, 301, 344, **4**: 34, 67, 198, 344
- Risskov Amtsgymnasium **4**: 263-64, 266
- Risskov Krat **2**: 319
- Risskov Skole **3**: 330, **4**: 279, 281-82
- Risskov villakvarter **3**: 331
- Ristrup **2**: 13
- Risvangen **3**: 67
- Risvangen Stadion **3**: 226
- Robert-Hansen, Emil (1860-1926), kapelmester **3**: 229

- Rode, Niels, hospitalsforstander **2**: 312
- Rohde, borgmester **2**: 229
- Rokballe Mølle **2**: 12
- Rosen, Anton** (1859-1928), arkitekt **3**: 47
- Rosenberg, Niels Pedersen, handelsmand **2**: 59
- Rosenholm **1**: 329
- Rosenkilde, Christen Niemann (1786-1861), kontor, skuespiller **2**: 211, 223, 250
- Rosenkrantz, Erik Holgersen (1612-81), adelsmand **1**: 257
- Rosenkrantz, Holger** (1574-1642), gods-ejer, rigsråd, teolog **1**: 329
- Rosenkrantz, Otto Nielsen (1395-1477), lensmand **1**: 198
- Rosenkrantzgade **4**: 196, 218
- Rosensgade **1**: 106, 27, 245, 247, 254, 259, **2**: 37, 51, 116, 117, 251, 318, **3**: 23, 72, 125, 201, **4**: 36-37, 195, 198, 256
- Rosenvang **3**: 52, 67
- Rosenvænget **3**: 51-52
- Rosenørn, Carl Gustav** (1786-1858), stiftamtmand **2**: 138, 300
- Rostrup, Andersen, orkesterleder **3**: 246
- Rostrup, Kaspar (f. 1940), teaterleder, skuespiller **4**: 197
- Rowan, Frederick James, overingeniør **2**: 71
- Royal Birdland, jazzklub **4**: 220
- Royal, biograferne **4**: 204
- Rozzis Kafé **3**: 47
- Rubæk, Folmer (f. 1940), skuespiller **4**: 195
- Rudolf Steinerskolen **4**: 249
- Rugbjergvej **4**: 96
- Rump, Gotfred (1816-80), maler **2**: 211
- Rump, J. (1861-1932), stadsingeniør **3**: 337
- Rundhøj Centeret **4**: 42
- Rundhøj **4**: 160
- Rundhøjhallen **4**: 211
- Rundskuet **4**: 243
- Rutana, Produktionsforeningens Fællesbageri **4**: 130-31
- Rutebilstationen **3**: 57, 71
- Rydevænget **4**: 51, 96
- Ryesgade **2**: 71, **3**: 11, 18, 27, 58, 206-07, 209, 227, 235, 342, 345, **4**: 37, 155
- Ryhaven **4**: 52
- Rykind **1**: 246, **2**: 22
- Ryomgård **3**: 167
- Rytterparken **4**: 94, 155
- Ræff, Poul (d. 1533), bogtrykker **1**: 210,
- Ræhs, Martinus, stadsmusikant **2**: 222
- Ræhs, Morten, stadsmusikant **2**: 222
- Ræmisch, Mathias (ca. 1749-1814), handelsmand **2**: 229
- Rødemølle **2**: 12, 19
- Røgind, Jens Pedersen (1793-1853), skrædermester, borgerrepræsentant **2**: 188, 286
- Rømer, Chr.** (1856-1932), margarinedirektør, godsejer, legatstifter
- Rømer, Niels Lauridsen, gæstgiver **2**: 172
- Rømer, Ole** (1644-1710), astronom, tekniker, fysiker **2**: 66
- Rømerhaven, boligområde **4**: 52
- Rømerhus **3**: 28
- Rådhuset **1**: 263, 328, **2**: 38, 45-46, 48, 74, 75, 128-29, 296-97, 304, 308-10, **3**: 18, 60, 76, 142, 328, 346, 348-49, 351, 355, 357-59, **4**: 63, 70
- Rådhushallen **4**: 225
- Rådhusparken **2**: 58, **3**: 67, **4**: 226
- Rådhuspladsen **1**: 31
- Rådmandsjorden **1**: 337
- Raae, Christian Christensen (ca. 1759-1846), købmand **2**: 162, 177
- Raae, Frederick Jepsen (1723-83), købmand **2**: 49-50
- Raae, Hans Frederiksen (1756-1843), købmand **2**: 174, 177, 207, 307
- Raae, købmandsslægt **2**: 169
- Raaes Gård **4**: 269

- S**
- S.M. Holsts købmandsgård **3**: 26, 45
- Sabro **3**: 334, **4**: 46
- Sabroe, kølevirksomhed **3**: 97, **4**: 122, 126, 139-40, 145
- Sabro-Fårup **4**: 328
- Sabroe, Peter** (1867-1913), redaktør, politiker **3**: 133, 136-37, 267, 320, 322-23, 335
- Sabroe, Thomas Ths.** (1863-1942), kølemaskinfabrikant
- Salling, Ferdinand** (1880-1953), stormagasinsindehaver **3**: 209, **4**: 157
- Salling, Hermann (f. 1919), købmand **4**: 157, 161, 164
- Salling, H.P.** (1861-1931), blikkenslagermester
- Salling-Mortensen, Harald** (1902-69), arkitekt **3**: 68, 242, 277
- Salling, varehus **4**: 158
- Salonen i Riis Skov **2**: 239-40, **3**: 265
- Salonen i Vennelyst **2**: 238
- Saloon Rio Bravo, diskotek **4**: 239
- Saltholmsgade **3**: 17
- Samfundet og Hjemmet for Vanføre **3**: 343
- Sammenslutningen af bevidst arbejdsskyelementer **3**: 109
- Samsø **1**: 193
- Samsøgades Skole **3**: 88, 114, 272, 274, 276
- Sandbakken **4**: 113
- Sandgravvej **3**: 143
- Sandkåsparken **4**: 112
- Sanne, Ole, købmand **2**: 194
- Saralyst Allé **4**: 23
- Saratoga, jazzklub **4**: 219
- Saratoga Jazzband **4**: 221
- Sartre, Jean-Poul (1905-80), fransk forfatter **4**: 186
- Sass, Else Kai** (1912-87), kunsthistoriker, professor **4**: 225, 227
- Saxo **1**: 133-34, 137, 138-39, 151
- SBV (SelvBetjeningsVarehuset) **3**: 209, **4**: 155
- Scala, biograf, koncertsal **4**: 188, 198, 204, 209-11, 226-27
- Scandinavian Center **4**: 41, 146, 339
- Schendorff, Hendrik (1786-1866), købmand, reder **2**: 60, 186, **3**: 177
- Schendorff, Rasmus (1786-1866), købmand **2**: 177, 201
- Scharff, William (1886-1959), professor, kunstmaler **4**: 224
- Schepelern, Ellen** (1876-1937), stifter af Kvindehjælpen, stiftsprovstinde **3**: 138-41
- Schepelern, Gerhard (f. 1915), dirigent **4**: 215
- Schiller, Friedrich von (1759-1805), tysk digter **2**: 234, **3**: 247
- Schiødstrup, Jens Olesen (d. 1758), købmand, skipper **2**: 297
- Schiøtt, Hans Emmerich (f. 1938), rådmænd **4**: 341
- Schjødt, Andreas (1829-99), købmand **2**: 321
- Schmalfeld, J. E.** (1820-1918), tobaksfabrikant **2**: 200
- Schmidt, Allan (1923-89), maler, billedhugger **4**: 202, 225
- Schmidt, Anne Andersdatter **2**: 298
- Schmidt, August F.** (1899-1965), forfatter
- Schmidt, Christen Møller (1809-79), købmand, reder **2**: 186
- Schmidt, generalauditør **2**: 46
- Schmidt, Jens Kyndesen, rektor **2**: 267
- Schmidt, jomfru, pigeskoleleder **2**: 282
- Schmidt, Louis** (1885-1952), redaktør, bladudgiver **3**: 254, 265
- Schmidt, Ole (f. 1928), dirigent **4**: 213-14
- Schmidt, Valdemar (1864-1944), arkitekt **3**: 344
- Schmidt, Willy** (1920-1943), maskinmester, frihedskæmper

- Schmidten, Ulrich Christian von** (1815-86), borgmester **2:** 301, 328, **3:** 217, 311
 Schmiegelow, E., læge **2:** 116
 Schmitz, Frantz, tysk arkitekt **3:** 345
 Scholtz, Johannes, skrædder **2:** 150
 Schou, Helen (f. 1905), billedhugger **4:** 226
 Schou, Holger (1889-1959), forstander **3:** 304
 Schou, Nils (f. 1942), dramatiker **4:** 195
Schourup, Hans (1842-1914), politiker, grosserer **3:** 207
 Schouw Packing, emballagefabrik **4:** 135
Schröder, Hans Wilhelm (1810-88), arkitekt **2:** 51, 264, 278, 284
Schröder, Ove (1901-1976), bygmester, civilingeniør
 Schubert, Franz (1797-1828), østrigsk komponist **4:** 208
 Schucany, Luis, svejtser **2:** 241
 Schulstad, brødfabrik **4:** 131
 Schult, Christoffer, byfoged **1:** 328
 Schwartzbach, Jørgen, direktør **4:** 242
 Schönberg, Arnold (1874-1951), østrigsk komponist **4:** 211
 Sct. Nikolauskilde, mineralvandsfabrik **3:** 199, **4:** 131
 Secher, Edel **2:** 22
 Secher, Ole Ankersen (1775-1820), stiftsprovst **2:** 251-52
 Sechers Gård **2:** 132
 Seeberg, Peter (1925-98), forfatter **4:** 194
 Seedorff, Hans Hartvig (1892-1986), digter **4:** 206
 Seest, K.T. (1879-1972), arkitekt **3:** 59
 Sehested, Christen Thomesen (1590-1657), lensmand **1:** 339
 Seidelin, J.C. (ca. 1827-88), bankdirektør **3:** 218
 Seidelin, Jens Christian (1827-88), købmand **2:** 328
- Sejerholt, H.** (1889-1953), skoledirektør **3:** 275, **4:** 310
 Sejerø **1:** 134
Sejr, Emanuel (1891-1980), overbibliotekar **4:** 231
 Selkær **1:** 258
 Septimens Damekor **3:** 234
 Seyersdatter, Anne (1647-83), rådmands-hustru **1:** 287
 Shakespeare, William (1564-1616), engelsk forfatter **3:** 247-48
 Shell-tårnet **4:** 41
 Shit & Chanel, musikgruppe **4:** 221
 Sigfusson, Einar (1909-87), musiker **3:** 231
 Sigfusson, Lilly, musiker **3:** 231
 SIKÅ, De samvirkende Idrætsklubber i Århus **3:** 219-20
 Sikker Hansen, Aage (1897-1955), tegner, teatermaler **4:** 187-88
 Silistria **3:** 265
 Silkeborg **1:** 192, **2:** 163, **3:** 166
 Silkeborgvej **2:** 67, **3:** 60, 62, 66, 195, 201, **4:** 14, 34, 41, 131, 142, 198
Simonsen, M. (1869-1939), redaktør, politiker **3:** 267, 320
 Simonsen, Sophus, violinist **2:** 225
 Simonsen, Thorkild (f. 1926), skoleinspektør, rådmand, borgmester **3:** 278, **4:** 41, 213, 311, 330, 334, 336, 338-39, 341, 343-44
 Sinding & Knudsen, murer- og entreprenørfirma **4:** 143
 Sintrupvej **4:** 79
 Sjette Frederiks Kro **2:** 239, **3:** 86, 265
 Sjællandsgade **3:** 23, 105, 189, **4:** 54, 105
 Sjællandsgadekvarteret **3:** 80, 89, 103, **4:** 53, 56, 86
 Sjørup Jørgensen, damekonfektionsforretning **3:** 209, **4:** 162
Skade, Niels Clausen (1491-1520), biskop **1:** 178, 180, 203, 232, 235, 238
 Skambækken **2:** 12, 192

- Skanderborg 2: 82, 4: 47
 Skanderborg len 1: 262
 Skanderborgvej 1: 337, 2: 66-67, 4: 26, 140, 162
 Skandinavisk Tobakskompagni 4: 129, 139-40
 Skansen 1: 291, 2: 204, 3: 36, 49, 63, 65
 Skansepalæet 3: 36, 49, 63, 98
Skautrup, Peter (1896-1982), professor 3: 298
 Skejby 1: 24, 2: 12, 207, 3: 72, 4: 141, 164, 325
 Skejby Mark 1: 236, 2: 19
 Skejby Nord 4: 141
 SkejbyCenteret 4: 42, 146
 Skejby Sygehus 4: 339
 Skejby-Lisbjerg 4: 17, 140
 Skejbygårdsvej 4: 113
 Skejbyvej 4: 96
 Skibby 1: 24, 171
 Skibbykrøniken 1: 211
 Skidengyde 1: 35, 2: 25
 Skjoldhøj 4: 176
 Skjoldhøjparken 4: 45, 52
 Skolebakken 1: 31, 246-47, 2: 23, 58, 118, 266, 3: 17, 41, 4: 156
 Skolegade 1: 127-28, 244, 245, 247-48, 255, 259, 314, 2: 23, 25, 27, 42-43, 58-59, 71, 121, 122, 201-202, 235, 252, 266, 3: 61, 190, 4: 38, 238
 Skolegyde 2: 23, 25, 266, 3: 287
 Skolepsykologisk Kontor 3: 279
 Skoleskoven 4: 262
 Skoletandklinikken 3: 278, 280
 Skoletrappen 2: 23
 Skolevangen 3: 67, 330
Skonning, Hans Hansen (1579-1651), bogtrykker, forfatter 1: 278, 280, 288, 317, 2: 192, 4: 208
 Skou-Hansen, Tage (f. 1925), forfatter 4: 44-45, 207
 Skousen, hårde-hvidevarefirma 4: 161
 Skovbakken, idrætsklub 3: 223, 4: 177-80
Skovby, Harald (1832-96), købmand, bankdirektør 3: 218, 320
 Skovdal, planteskole 3: 52
 Skovdalsvej 3: 68
 Skovfogedhuset i Risskov 2: 238, 240, 3: 264
 Skovgårdsparken 4: 142
 Skovhuset 3: 50
 Skovlunden, havekoloni 4: 61
 Skovmarken 3: 34, 65
 Skovmøllen 2: 12
 Skovmøllerne 2: 240
 Skovvangen 1: 324, 337, 2: 14, 16
 Skovvangsparken 4: 94
 Skovvangsskolen 3: 272, 274, 277
 Skovvangsvej 2: 19, 3: 20, 133
 Skovvejen 2: 201, 3: 18, 94-95, 143, 181
 Skriver, Niels Christensen (d. 1629), rådmann 1: 304, 333, 336
 Skriver, Poul Pedersen (d. 1607), rådmann 1: 298, 334
 Skriver, Rasmus Nielsen (d. 1653), borgmester 1: 282
 Skt. Anna Gades Skole 3: 38, 49, 4: 245, 249, 278
 Skt. Clemens 1: 125, 143-44, 168, 174, 196
 Skt. Clemens Bro 3: 9, 11, 25, 27-28, 62, 76
 Skt. Clemens Stræde 1: 28-29, 35, 37, 39, 128, 246, 307, 2: 25
 Skt. Clemens Torv 1: 28-29, 32, 37, 38, 41-42, 49, 52, 54-55, 58, 60, 67-68, 76-77, 79-80, 81-87, 89-91, 101-02, 175, 2: 26, 226, 326, 3: 47, 207, 4: 37, 4: 231
 Skt. Johannes Kirke 3: 344
 Skt. Joseph Ordenen 3: 343
 Skt. Josephs Hospital 3: 49, 227
 Skt. Karens Gård 1: 129, 161
 Skt. Knuds Gade 3: 263
 Skt. Knuds Kirke 3: 27, 345

- Skt. Knuds Skole **2:** 284, **3:** 227
 Skt. Knuds Torv **4:** 238
 Skt. Lukas Kirke **3:** 227, 344
 Skt. Lukas Kirkeplads **3:** 90
 Skt. Markus Kirke **3:** 344-45
 Skt. Nicolai **1:** 109, 111-12
 Skt. Nicolai Kirke **1:** 136, 138, 141, 143-44,
 149-54, 156-57, 204, 213
 Skt. Nicolaus Gade **1:** 140
 Skt. Nikolauskilde **3:** 25
 Skt. Olufs Badeanstalt **3:** 112
 Skt. Olufs Gade **1:** 35, 124
 Skt. Olufs Gyde **2:** 22, 25
 Skt. Olufs Kirke **1:** 35, 46, 124, 127, 130,
 136, 147, 188, 213, 252
 Skt. Olufs Kirkegård **1:** 131, 172, 239-40, **2:**
 22, 109, 115, 118, 122, **3:** 25
 Skt. Olufs markedet **1:** 303, 305
 Skt. Pauls Gade **3:** 84
 Skt. Pauls Kirke **3:** 24, 344
 Skt. Pauls Kirkeplads **3:** 48
 Skytte, Knud, by- og rådstueskriver **2:**
 312
 Skæring **1:** 24
 Skødstrup **4:** 35, 120, 328
 Skåde **3:** 161, **4:** 26, 47, 163
 Skåde Bakker **3:** 48, 67, **4:** 106
 Skaarup, Christen, negotiant **2:** 173
 Skaarup, Frede (1881-1942), købmand, di-
 rektør **3:** 253, 255
 Skaarup, Hans Hartvig, (f. 1924), arkitekt **4:**
 37
 Skaarup, købmandsslægt **2:** 169
 Skaarup, Niels Gregersen (1688-1749), skip-
 per, købmand **2:** 140, 297
 Skårupgård **2:** 13
 Slagtehus, Det offentlige **3:** 43, 200, 342
 Slet **4:** 161
 Slusebroen **2:** 28, 29
 Smagbier, Clemen Jensen (d. 1626), borg-
 mester **1:** 332
 Smagbier, Søren Clemensen (d. 1654), borg-
 mester **1:** 332
 Smedegyden **1:** 245, **2:** 58
 Smedens Bro **3:** 43
 Smidt-Hansen, C.V., formand **4:** 233
Smith, Elise (1862-1920), skolebestyrer **3:**
 282
Sneum, Axel (1879-1958), politiker, forfat-
 ter **3:** 332
 Snevringen **2:** 22
 Social- og Sundhedsskolen **4:** 288
 Socialpædagogisk Seminarium **3:** 308, **4:**
 257, 276
 Sodoma, kollektiv **4:** 96
 Sofamania, showorkester **4:** 222
 Sognesparekassen i Holme **3:** 211, i Vejlbjby
3: 211, i Viby **3:** 211
 Solbakken **4:** 94
 Solbjerg **4:** 328
 Solbjerg Sø **4:** 47
 Sonne, Jørgen (1801-90), maler **2:** 211
 Sonnesgade **3:** 41
 Sort Guld, kollektiv **4:** 96
 Soya, Carl Erik (1896-1983), forfatter **4:** 186
 Spanien, gade **2:** 58, 62, 228, **3:** 45, 49, 59,
 61, 68, 112, 194, **4:** 57
 Spar, butikskæde **4:** 163
 Spare- og Laanekassen i Aarhus **2:** 210, **3:**
 211
 Sparekassen SDS **4:** 168-69
 Specialarbejderskolen **4:** 268, 286
 Spliid, Anne Jensdatter (1707-78) **2:** 140
 Spliid, Chr. (1830-96), købmand **2:** 321
 Sporvejene **3:** 328, 341, **4:** 337
 Sporvejenes Orkester **4:** 224
 Sporvejsremisen **3:** 76, 361
Springborg, E. (1848-1927), brand- og byg-
 ningsinspektør **3:** 220, 317, 338
 Spritfabrikker, De Danske **3:** 197
 Sprøjtehuset i Ågade **3:** 340

- Spørring 4: 46
- St. Helena, fattiggården 3: 126-27
- Stadion Allé 3: 32, 36-38, 56, 69, 227
- Stadion Allé kvarteret 3: 45, 57
- Stadionbygningen 4: 180
- Stadionhallerne 3: 74, 225, 4: 211, 219
- Stadionsøerne 3: 52, 54
- Stakladen 4: 219
- Stampe, Peter Vincentz (1819-90), farver, byrådsmedlem 2: 202
- Stampes farvergård 3: 190
- Stampes Farverier og Klædefabrikker 3: 200
- Starcke, Albertine** (1814-81), skoleleder 2: 253, 282-83
- Statsbiblioteket 3: 41-42, 50, 241-42, 350, 4: 231
- Statshospitalet 3: 318, 330, 344
- Stauning, Thorvald (1873-1942), statsminister 3: 297
- Stavtrup 1: 24, 2: 12
- Steenberg, Jacob (1783-1875), præst, kateket, skoleforstander 2: 211, 252, 285
- Stefansforeningens børneasyl 3: 131
- Stefanshjemmet 3: 33-34
- Stegger, Karl (1913-80), skuespiller 4: 192
- Stegmann, Nicolai Frederik (1848-1929), latinskolelærer 3: 283, 306
- Stegmann, Povl (1888-1944), arkitekt 3: 284, 299
- Steinbrenner, Carl (f. 1834), arkitekt, bygmester 2: 46, 75, 78, 264
- Steinbrenners teglværk 2: 60
- Steinmannsgade 3: 37
- Stellfeld, Friedrich, cikoriefabrikant 2: 199
- Stellfeld, Johan Frederik (ca. 1807-79), cikoriefabrikant 2: 199
- Stellfelds Cikoriefabrik 3: 186, 196
- Stenberg, Andreas (ca. 1751-1833), garver 2: 195
- Stenbækvej 4: 96
- Stenomuseet 4: 231
- Stentrappen 1: 35, 128
- Stiftsbiblioteket 3: 237
- Stiftsprovstegården 2: 26, 38, 46
- Stilling 4: 35
- Stjernepladsen 2: 19
- Stor-Århus-kommissionen 4: 13, 319
- Storcenter Nord 4: 42, 164
- Store Torv 1: 36, 41, 60, 66-67, 77, 100, 123, 125-31, 158-59, 167, 195, 219, 244, 248, 251, 255, 293, 306, 323, 2: 25-26, 37-38, 45, 47-48, 53-54, 58, 116, 127, 129, 172, 179, 191, 200, 229, 283, 304, 3:10, 11, 17, 43, 47, 207, 4: 39, 198
- Storkholm, Tommy** (f. 1925-2000), kunstmaler 4: 225
- Stougaard, Jens (1761-1838), rektor 2: 272-74, 277, 286
- Stougård, Peder, galleriejer 4: 229
- Strandgaard, Holger (1869-1936), overlæge 3: 295, 298
- Strandparken 3: 31, 63, 65, 97
- Strandvejen 1: 171, 240, 291, 3:25, 33-35, 48, 50, 64, 265
- Strandvejskvarteret 3: 67, 4: 92
- Stravinskij, Igor (1882-1971), russisk-fransk-amerikansk komponist 4: 214, 216
- Strindberg, August (1849-1912), forfatter 3: 248
- Struer 3: 165
- Stryhn, Gunnar (1888-1964), skuespiller 3: 250
- Strömgen, Erik** (1909-93), overlæge, professor
- Stub-Jørgensen, Christian** (1897-1988), bibliotekar, forfatter
- Studenternes Filmklub 4: 203
- Studenterscenen 4: 197
- Studsgade 1: 128-29, 245-47, 249, 251, 255-56, 259, 338, 2: 22, 37, 39, 46, 50-51, 123, 171, 172, 179, 323, 4: 31-32, 36, 38, 59, 130

- Studsgades Port **1**: 244, 254, 256, **2**: 16, 21, 30, 31-32, 50, 56, 158, 204, 307
- Studsgaard, F.C. (1765-1829), sognepræst **2**: 251, 285
- Studstrup **1**: 24
- Stygge, Ulrik (d. 1449), biskop **1**: 192
- Stæhr, Andreas (d. 1780), rådmænd **2**: 37, 192
- Stærk, Henning (f. 1949), musiker **4**: 222
- Staal, Gunnar (1904-88), byrådssekretær **3**: 315, **4**: 306
- Staarup, Hans A. (1888-1975), havneingeniør **4**: 310
- Sukkervarefabrikker, De Forenede **3**: 198
- Superbrugsen, butikskæde **4**: 163
- Superleg, butikskæde **4**: 163
- Svalegangen, teater **3**: 263, **4**: 190, 192-96
- Svaneapoteket **2**: 116, **3**: 113
- Svend** (1165-91), biskop **1**: 123, 137, 139-44
- Svend (d. 1355), biskop **1**: 223-24
- Svend Andersen, tømrerfirma **4**: 144
- Svend Estridsen (1020-74) **1**: 26, 118
- Svendsen, Johan (1840-1911), norsk komponist **4**: 211
- Svendsen, V. E.** (1837-1901), fotograf Svinetorvet **2**: 26, 142, 179-80
- Svømmehallen **3**: 68, 328
- Svømmehallen i Lystrup **4**: 177
- Syd om Tangen **1**: 247
- Sydamerika **2**: 176, 186
- Sydhavnen **3**: 35, 72, 183-85, 190, **4**: 129, 136, 150
- Synagogen **2**: 215
- Syvende Dags Adventisternes Skole **3**: 281
- Sæverud, Harald (1897-1992), norsk komponist **4**: 211
- Søbadeanstalten i Skolegade **2**: 121, **3**: 111
- Søbøtker, Andreas (d. 1752), kaptajn **2**: 139
- Søgaard, madam **2**: 125
- Søgaard, Helge** (1907-90), museumsdirektør, forskningsbibliotekar **4**: 230
- Søgård, Søren Jensen (1779-1843), købmand **2**: 300
- Sølvsten, Harbo** (1915-80), indretningsarkitekt
- Sølystgade **4**: 130
- Sølystskolen **4**: 177
- Sønder Allé **2**: 71, 75, 203, **3**: 11, 18, 20, 26, 52, 57, 72, 194
- Søndergade **2**: 60, 203, **3**: 11, 18, 45, 62, 72, 158, 206-07, 209, 342, **4**: 37, 43, 157, 159, 164, 198, 201
- Søndergades Hotel **3**: 232
- Søndergaard, B.M., enkefru **3**: 133
- Sønderport **1**: 40, 254
- Søndervangsskolen **4**: 278
- Søndervold **1**: 258
- Søndre Byskole **3**: 273
- Søndre Kirkegård **2**: 58, **3**: 26, 64, 66, 345, 348
- Søndre Mole **3**: 183, 340
- Søndre Ringgade **3**: 37, 56-57, 68
- Søren Frichs Jernstøberi og Maskinfabrik **3**: 158, 170, 186, 189-90, 192
- Sørensen, Albertine** (1827-1911), skoleleder **2**: 283
- Sørensen, Carl H.** (1868-1937), maskinfabrikant **3**: 212
- Sørensen, Einar** (1914-45), kriminalbetjent, frihedskæmper
- Sørensen, Jens Christian (1895-1963), landsretssagfører, rådmænd **3**: 358, **4**: 307, 314, 321
- Sørensen, Jens Erik (f. 1946), direktør **4**: 229
- Sørensen, Oluf (1657-1724), rådmænd, købmand, reder **2**: 173
- Sørensen, Rasmus** (1799-1865), lærer, lægprædikant, politiker **2**: 252-53
- Søvängen **4**: 142

- T**
- Tage Vanggaards Kjølefabrik **4**: 133-34, 139
- Tage-Hansen, T.** (1849-1920), overlæge, professor **3**: 239
- Tagskægget, jazzhus **4**: 219-20
- Tangen **1**: 244, 245, 247-48, **2**: 25, 35, 37
- Tarantella, restaurant **4**: 237-39
- Tarskov Mølle **1**: 20
- Tauber, Emanuel** (1776-1847), konrektor **2**: 250, 273
- Tauber, Erik Gjørup** (1782-1854), adjunkt **2**: 250, 271, 273
- Tchicai, John (f. 1936), saxofonist **4**: 220
- Team Danmark Centeret **4**: 180
- Teatret i Kannikegade **2**: 55, 232-34, **3**: 232, 243
- Teater-Bodega **4**: 238
- Teaterbygningen i Vennelyst **3**: 260
- Teatercafeen **3**: 246, 252, **4**: 221
- Teglgården **3**: 43
- Teglgårdsgade **3**: 23
- Teglværker, De Forenede **3**: 163
- Teglværket i Slet **4**: 147, i Tilst **4**: 147
- Telefontorvet **2**: 31, **4**: 32, 37
- Telegraf- og Statstelefonstationen **3**: 350
- Telemann, Georg Philipp (1681-1767), tysk komponist **2**: 218
- Telmányi, Emil (f. 1912), violinist, lærer **3**: 232
- Teologiske Fakultet, Det **3**: 301
- Terma Elektronik A/S **4**: 127
- Terp **2**: 12
- Testrup **1**: 24
- Thamdrup, Harald M.** (1908-98), museumsdirektør, professor
- Thestrup, Rasmus Pedersen** (1588-1656), købmand, rådmand **1**: 289
- Thielemann, Ferdinand** (1803-63), arkitekt **2**: 50, 74-75, 311
- Thomas Ths. Sabroe, kølefirma **3**: 170, 193
- Thomasen, Erik, kontorassistent **3**: 359
- Thomsen, Flemming (f. 1939), entreprenør **4**: 147
- Thomsen, gartner **2**: 77
- Thomsen, Hans (f. ca. 1813), skibsbygmester **2**: 182, 184, 187
- Thomsen & Scheibye, købmansforretning **2**: 162
- Thomsen, Mariane** (1869-1953), hospitalsforstander **3**: 325
- Thomsen, Niels, latinskolelærer **2**: 271
- Thomsen, Søren (1789-1857), brændevinsbrænder **2**: 59
- Thomsen, Aage Juhl, musiker **4**: 239
- Thors Mølle **1**: 317, **2**: 12, 192, 240, **3**: 86
- Thorsen, G.A.L.** (1916-92), fabrikant **4**: 128, 144
- Thorsen, Peter** (1851-1924), møbelhandler
- Thorups Bodega **1**: 129, 254, **4**: 238
- Thorvaldsensgade **3**: 22, 61-62
- Thunøgade **3**: 23, 132, 296, **4**: 264
- Thygesen, Jens, amtsforvalter **2**: 194-96
- Thygesen, Jørgen Christian (1843-1929), industrimand **3**: 195
- Tiemroth, Edvin (1915-84), skuespiller **4**: 189-90
- Tietgens Plads **2**: 181, **3**: 32
- Tikjøb, Jette** (1912-99), musikpædagog
- Tilst **2**: 12, **4**: 17, 19, 45, 51, 120, 141, 165, 176, 283, 344
- Tilst Skole **3**: 19
- Tilst-Kasted **4**: 18, 328
- Ting- og arresthuset **3**: 41-42
- Tirstrup Lufthavn **3**: 72
- Tiset sogn **1**: 18
- Tivoli Friheden **4**: 195, 223, 242
- Tjajkovskij, Peter (1840-93), russisk komponist **4**: 210
- Tjekov, Anton (1860-1904), russisk forfatter **4**: 191
- Tjæreborg, rejsebureau **4**: 168

- Tjørnehøj, Erik** (1911-93), økonomidirektør **3:** 349, **4:** 306, 309, 313, 321, 331
- Todbjerg Kirke **1:** 144, 183
- Todbjerg-Mejlby **4:** 328
- Toftnæs have **2:** 241
- Toldboden **2:** 41, 50, 56
- Toldkammeret **2:** 76, 110, 173, 182, 184, 327, **3:** 45, 50, 166, 172
- Toldbodgade **3:** 174
- Toldi, Geza, løjtnant, landsholdsspiller **4:** 181
- Tonica, amatørorkester **4:** 224
- Torngade **1:** 127
- Torvegade **1:** 247-48, 250-51, 259, 278, 286, 306, 338
- Tranbjerg **3:** 129, **4:** 140
- Trane, Claus (ca. 1728-84), byfoged **2:** 312
- Trauls Erichsens Kemiske Tøjrenseri **3:** 204, **4:** 169
- Trelleborg **1:** 113
- Tresling, Jørgen, major **2:** 328
- Trige **2:** 19, **4:** 46, 71, 328
- Trillegården **4:** 112
- Trinbrættet, musiksted **4:** 197, 220, 222
- Trods Katholm **1:** 243, 257, 323, **2:** 20, 23, 37-38, 59
- Trondhiem, Claus Andersen (1642-84), sognepræst, forfatter **1:** 280
- Tropicana, restaurant **4:** 238
- True **2:** 12, 48, **4:** 45, 176
- True, Gertrud Christensdatter **2:** 295
- Trues Bogtrykkeri **3:** 49
- Truffaut, Francois (f. 1932), fransk filminstruktør **4:** 203
- Trælastkompagniet, Det Danske **3:** 179
- Trælborg **1:** 18, 20
- Trøjborg **3:** 39-40, 67, 89, 103, 176, 289, 252, 341, **4:** 49, 54, 92-93, 138
- Trøjborg Bryggeri **3:** 40, 196, 199, **4:** 131
- TrøjborgCenteret, biograferne **4:** 40, 42, 204
- Trøjborgvej **2:** 19, **3:** 40, 306
- Tulip International, slagterivirksomhed **4:** 130, 142
- Turisten, skovbåd **3:** 265
- TV 2, musikgruppe **4:** 222-23
- Tværgade **1:** 259, 261
- Tyge (d. 1272), biskop **1:** 163
- Tømmergården **4:** 49
- Tømrmestrenes Damp-Save- og Høvlværk A/S **3:** 179, 202, **4:** 134
- Tørring, Jesper, idrætsudøver **4:** 181
- Tørsleff, Frederik Valdemar (1864-1940), købmand **3:** 205
- Tåstrup **1:** 18, 20
- Tåstrupingene **1:** 21
- U**
- Udsen, Niels Jensen (d. 1684), købmand **1:** 301
- Udstyrsforretningen Viggo Jørgensen **4:** 161
- Udvalget for brolægningsvæsenet **3:** 337
- Udvalget for byens og dens omgivers forskønnelse **3:** 315
- Udvalget for bygnings- og miljøbevaring **4:** 58
- Udvalget for fattigvæsenet **3:** 315, 331-34
- Udvalget for forsørgelsesvæsenet **3:** 355
- Udvalget for kasse- og regnskabsvæsen **3:** 315
- Udvalget for legater **3:** 315
- Udvalget for offentlig belysning **3:** 315
- Udvalget for skolevæsenet **3:** 315
- Udvalget for skovvæsenet **3:** 315
- Udvalget for sygehusvæsenet **3:** 315
- Udvalget for vejvæsenet **3:** 315
- Ugelbølle, Søren Sørensen (1603-85), skipper, rådmann **1:** 337
- Ulkil (Ulvkil) (d. 1134), biskop **1:** 108, 132
- Ung Kunst, kunstforening **4:** 225
- Unge Tonekunstnere **4:** 216

- Unibank **4**: 169
- Universitetet **3**: 40, 64, 69, 242, 271, 295-301, 327, 350, 353, 361, **4**: 56, 97, 166, 213, 216, 219, 253-54, 270-74, 288-89, 295
- Universitetets teaterværksted **4**: 197
- Universitets-Samvirket **3**: 295-99
- Universitetskollegierne **3**: 74-75, 299, 301
- Universitetskvarteret **4**: 47
- Universitetsparken **2**: 21, **3**: 66, 70, 261, **4**: 53, 255
- Universitetsundervisningen i Jylland **3**: 298
- Urd, færge **4**: 338
- Utzon, Jørn (f. 1918), arkitekt **4**: 41
- V**
- Valby **3**: 52
- Valdemar Atterdag (1320-75) **1**: 223-24
- Valdemar den Store (1131-82) **1**: 134-35, 137, 139
- Valdemar Sejr (1170-1241) **1**: 136, 143, 220
- Valdemarsgade **3**: 26, 65, 346, 348, **4**: 67, 321
- Valdemarsgades Skole **2**: 263, **3**: 217, 272-74, 276, **4**: 87, 246
- Valhalla, kollektiv **4**: 96
- Vandrerhjemmet **3**: 264
- Vandtårnet ved Randersvej **3**: 337-3
- Vandværket **3**: 23, 95, 110, 321, 337, 342
- Vange, Just, rektor **4**: 264
- Vanggaard, Tage** (1906-86), dametøjsfabrikant
- VanggårdCenteret **4**: 42
- Varmeplan Århus **4**: 148
- Varna, restaurant **3**: 67, 235, 265, **4**: 233, 239, 243
- Varna Mølle **2**: 12, 192
- Varnabækken **2**: 12, 240
- Vaupell, Jon, rektor, professor (1854-1934) **3**: 285, 287
- Ved Åen **1**: 245, 247, 250, 259, 287, **2**: 25
- Vedel, A.P.** (1862-1922), havneingeniør **3**: 317, 340
- Vegerslev, Jens Christensen (1619-97), rådmænd **1**: 273
- Vejen bag om Byen **2**: 56, 58, 72, **3**: 17, 20, 42
- Vejlby **1**: 21, 24, 184, 191, 228, 231, **2**: 11, 207, **3**: 52, 55, 330, **4**: 17, 328, 331, 336
- Vejlby Centervej **4**: 287
- Vejlby Fed **3**: 67, **4**: 47
- Vejlby Kirke **1**: 162, 178-79, 191
- Vejlby Krat **3**: 52, 330
- Vejlby Mark **1**: 236
- Vejlby Ringvej **4**: 34
- Vejlby-Risskov **3**: 330, **4**: 11, 71-72, 92, 106, 120, 310, 317, 324, 327-28
- Vejlby-Risskov Hallen **4**: 219, 221-22
- Vejlbyrunestenen **1**: 19
- Vejde, Karen (d. 1767), biskopinde **2**: 213
- Vendelbo, Anders Henriksen (1671-1710), borgmester **2**: 192
- Vennelyst **2**: 56, 223, 237-39, **3**: 25, 65, 107, 108, 259 **4**: 87, 228, 269, 323
- Vennelyst Boulevard **3**: 20, **4**: 87
- Vennelyst Tivoli **3**: 259
- Verdi, Giuseppe (1813-1901), italiensk komponist **4**: 216
- VeriCentret **4**: 42, 160, 344
- Verner, Karl (1846-96), sprogforsker **3**: 270
- Vester Allé **1**: 31, 127, **2**: 127, 197, **3**: 17, 20, 41-42, 61, 65, 126-27, 135, 346, **4**: 224, 231
- Vester Allés kaserne **3**: 15, 18, 25-26, 42, 322
- Vesterbro, mejeri **4**: 130
- Vesterbro Mølle **2**: 134
- Vesterbro og Frederiksbjerg Trælasthandel **3**: 180
- Vesterbro Torv **2**: 60, **3**: 17, 44, **4**: 52, 137
- Vesterbrogade **3**: 17, 61, 66
- Vestergade **1**: 31, 36, 125-29, 147, 244-45, 247-50, 256, 259, 291, 306, 326, 338, **2**: 13, 25, 37, 42-43, 50, 52-54, 59, 113, 116-17,

- 123, 144, 171, 179, 195, 197, 200-02, 215, 218, 230, 257, 283, 289, 319, **3:** 41, 43, 64, 135, 186, 197, 211, **4:** 129, 163, 222
- Vestergade 58, kulturhus **4:** 196-97, 220
- Vestergades Port **2:** 307
- Vestergaard, F.C.B.S.** (1837-1917), borgmester **3:** 314
- Vesterport **1:** 128, 244, 254, **2:** 28, 30-31, 204, **3:** 14
- Vestervang **4:** 48, 52, 113
- Vestervang, kolonihaver **4:** 61
- Vestesen, Hilmar** (1860-1943), fabrikant, organisationsmand **3:** 33, 192
- Vestindien **2:** 176
- Vestre Kirkegård **3:** 66, 345
- Vestre Ringgade **3:** 60, **4:** 52, 133, 139, 164
- Vestteatret, biograf **4:** 198, 201
- Vett, Emil** (1843-1911), manufakturhandler
- Viborg **2:** 68, 82, **3:** 165
- Viborgvej **2:** 66-67, **3:** 17, 60, 62, 66-67, **4:** 34, 41, 45, 275
- Viby **1:** 24, 135, 171, **2:** 208, **3:** 51, 52, 66, 159, 197, 252, 331, **4:** 11, 18, 25-26, 34-35, 53, 67, 71-72, 104, 106, 120, 122, 135-37, 140, 157, 160-61, 164, 198, 221, 268, 278, 287, 310, 317, 327
- Viby Administrationscenter **4:** 146
- Viby Amtsgymnasium **4:** 263, 265, 283
- Viby Kirke **1:** 135, 194
- Viby Ringvej **4:** 28, 33, 142
- Viby sogn **1:** 323, **2:** 19, **3:** 10-12, 29, 39
- Viby Torv **4:** 161
- VibyCentret **4:** 42
- Vibygård **3:** 51-52
- Viemosevej **4:** 287
- Viggo Jørgensen, udstyrsforretning **4:** 161
- Viggo Østergaards Pølse- og Konservesfabrikker **4:** 129
- Vilhemsborg **1:** 323, **2:** 13, 48, 51, 74, 162
- Vilhemsborg Gods **4:** 334, 339
- Villa Alba **3:** 33, 48
- Villa Brejdablik i Skåde Bakker **3:** 139
- Villa Kampen **3:** 33, 50
- Villadsen, Peter, skræddermester **2:** 207
- Vime, butikskæde **4:** 158
- Vinther, Hans Jensen (1648-1726), rådmand **1:** 273
- Visby, Frederik** (1839-1926), maler, fotograf
- Vognsen, Peder**, se under Peder
- Volden **1:** 27, 30, 34, 35, 128, 129, 245, 247, 248, 258-59, **2:** 51, **4:** 36, 38, 47
- Vor Frue Kirke **1:** 26, 40-43, 46, 69-71, 73, 108-10, 124-25, 127, 130, 146, 147, 170, 188, 213, 243, 252, 272, 275, 286, 295, 303, 320, 330, **2:** 9, 21, 27, 29, 59, 214, 217-19, 221, 223, 231, 247, 294, **3:** 64, 68, 126
- Vor Frue Kirkes krypt **1:** 109-11, 146
- Vor Frue Kloster **2:** 123
- Vor Frue Kirkegård **2:** 224
- Vorm, Villum (1563-1629), rådmand **1:** 285-86
- Vorregård **2:** 17, 209
- Vorrégårds Allé **4:** 85
- Vorregårds Mark **1:** 236, 324
- Vorregårdshøj, gravhøj **2:** 19
- Vorregårdsvangen **1:** 324, **2:** 14, 16, 19
- Vorrevangen **4:** 85-86, 92-93
- Vorrevangens Boldklub **4:** 171-72
- Vorrevangskolen **4:** 245, 318
- Vosnæsgård **2:** 13
- VUC, voksenundervisningcenter **4:** 285
- Værn, Mads Rasmussen (1625-69), rådmand **1:** 332
- Værn, Rasmus Madsen (d. 1722), rådmand **1:** 332
- Værn, Rasmus Rasmussen (d. 1671), rådmand **1:** 332
- W**
- Wagner, Richard (1813-83), tysk komponist **4:** 211

- Wallensteins Skanse **3**: 33
- Walther, V. Th.** (1819-92), arkitekt, kgl. bygningsinspektør. **2**: 74-75, 272, 321, 327, **3**: 237, 287, 344
- Wantzin, Adolf, skuespiller **3**: 250
- Warberg, Magnus (f. ca. 1800), barber **2**: 121-22
- Warrer, Sigurd** (1901-77), direktør
- Weber & Sørensen, reklamebureau **3**: 212, **4**: 169
- Weber, Carl Maria von (1786-1826), tysk komponist **2**: 233, **3**: 231, **4**: 215
- Wederkinch, Ottine, pigeskoleleder
- Weigner, Christian **2**: 140
- Weis, Andreas** (1815-89), møller **2**: 122, 134, 136, 153, 211, **3**: 15, 17, 237
- Weis, Christian** (1811-82), stiftsfysikus **2**: 211, 237, 258
- Weis, Ernst (1848-1912), møller **3**: 241
- Weis, familien **2**: 133, 142, 151, 234
- Weis, Hans Christian (1811-82), distriktslæge **2**: 116, 119, 134
- Wenck, Heinrich (1851-1936), arkitekt **3**: 59
- Wendelboe, Jens Christian (f. ca. 1789), urmager, oliemøller **2**: 194
- Wendelboe, Johannes (d. 1829), urmager, oliemøller **2**: 194
- Wendelboe, Niels Holst, sølvsmed **2**: 137
- Wenemar, købmand, Lübeck **1**: 188
- Werner, Fr., strømpevæver **2**: 202
- Werners Strømpeværeri **3**: 186
- Wessel, Th.** (1842-1905), manufakturhandler
- Westberg, Leo, tegner **4**: 232
- Westergaard, fru **2**: 37
- Westfelt, Karin Nathorst (f. 1921), kunstmaler **4**: 201
- Weston Tæppefabrik **4**: 135, 141
- Wied, Gustav (1858-1914), forfatter **3**: 247
- Wied, John (1855-1944), fabrikant **3**: 192
- Wilde, Johan Gotfried, klædevæver **2**: 193
- Wilhelm, Hans (ca. 1744-98), tobaksspindemester **2**: 196
- Willemoesgade **3**: 40
- Willian & Madsen A/S, sodavandsfabrik **4**: 131
- Wilson, Andreas** (1845-1919), kobbersmedemester
- Wilson, Andreas** (1876-1942), kobbersmed
- Wilson, A., kobbersmedefirma **3**: 195, **4**: 141
- Winchelmann, Johan Friderich, slagter **2**: 145
- Winding, Peder, skoleholder **2**: 250-52
- Winstrup, Laurits Albert (1815-89), kgl. bygningsinspektør **2**: 76
- Winther, Geert** (1813-1905), politiker
- Wiskum, Torben (f. 1933), operaleder **4**: 217
- Wistoft, Jens Nicolai Christian (ca. 1831-1910), købmand i Boulstrup **3**: 267
- With, Johan Albrecht (1683-1754), digter **2**: 241
- Witt, Ingrid, overlærer **4**: 282
- Wolter, Johan Heinrich, skoleholder **2**: 250-52
- Worm, Jens (1716-90), rektor **2**: 22, 267-68, 313
- Worm, Johan (ca. 1529-1602), rådmand **1**: 285
- Worm, Pauline** (1825-83), institutbestyrerinde, forfatter **2**: 261
- Wormhus **3**: 27
- Wormslev, S. (1832-1912), sygehusinspektør **3**: 317
- Wulff, Carl, væveriejer **2**: 201
- Wulff, Rudolf** (1838-96), grosserer, konsul **2**: 177, 328, **3**: 167, 175-76, 180, 197
- Wærum, S. Chr.** (1842-1910), grosserer
- Y**
- Yderste Minde Port **2**: 307
- Yderup **1**: 24

Ydre Ringgade **4:** 34
Yhrs Modesalon **3:** 209

Z

Zahle, Carl Theodor (1866-1946), redaktør, politiker **3:** 268

Zangerberg, Fr., danselærer **2:** 234

Zimmermann, Samuel, bygmester **2:** 45-46

Zoologisk Have **3:** 32, 66-67, 264, **4:** 240, 262

Zuber, Joseph Chr. (1736-1802), arkitekt **2:** 49, 54

Æ

Æsken, folkeværtshus **4:** 241

Ø

Øgadekvarteret **2:** 60, **3:** 12-14, 23, 41, **4:** 92, 112

Østasiatisk Kompagni **4:** 129

Økonomiske og juridiske fakultet, Det **3:** 300

Ølsgaard, Elias (1873-1964), billedhugger

Ølsgaard, Jens (1864-1958), maler, grafiker

Ølsted **1:** 24

Øm kloster **1:** 144-45, 185

Ørnereden, restaurant **3:** 53, 265

Ørum, Bjarne (f. 1935), rådmand **4:** 335, 338, 342

Ørum, P. P. (1846-1925), læge, byrådsmedlem

Øst for Paradis, biograf **4:** 204

Østbanegården **3:** 18-20

Østbanetorvet **3:** 20, **4:** 29

Østboulevarden **3:** 20, 25, 71, 193

Østergade **2:** 60, **3:** 72, 153, **4:** 31

Østergades Forsamlingsbygning **3:** 228

Østergades Hotel, forsamlingsbygning **4:** 221

Østergaard, Viggo, kødgrosserer **3:** 200

Østervang **3:** 129

Østhavnen **4:** 148, 150-51, 333

Østjydsk Musikforsyning, musikgruppe **4:** 223

Østjysk Korn- og Foderstofforretning A/S **3:** 177-78

Østjysk Smørexportforening **3:** 179

Østjyske Bryggerier A/S **3:** 199, **4:** 131

Østre Mole **3:** 185

Østre Møllesti **3:** 271

Å

Åboulevarden **1:** 31-33, 35, **2:** 25, **3:** 41-42, 49, 57, 61-64 51-52, 66, **4:** 31, 39, 56, 122, 158, 238

Åby **1:** 24, **2:** 12, 17, 75, 207-08, **3:** 52, 159, **4:** 11, 19, 70-72, 106, 120, 310, 317, 324, 327

Åby Kirke **1:** 24-25

Åbyhøj **3:** 52, 67, 190, 192, 195, 252, **4:** 122, 134, 138-39, 153-54, 198

Åbyhøj Boligforening **4:** 19

Åbyhøj Kunstforening **4:** 225

Aae, Hjalmar, byrådssekretær **3:** 315, 317

Åen **2:** 17, 27, 29, 64, 109, **3:** 17, 42, 54, 110, 328, 353, **4:** 39, 343-44

Ågade **1:** 128, 245, 251, 307, **2:** 28-29, 37, 41, **3:** 61-62, 81, 160

Aage Eriksen, murer- og entreprenørfirma **4:** 143

Aagaard, Knud (1891-1974), købmand

Åhavnen **2:** 23, 27, **3:** 43, 340, 165

Åkjær gods **1:** 192

Åkrogen **4:** 233, 239

Ålborg **2:** 82, 160, 162, 181, **3:** 170

Aarestrup, Frederik (f. 1783), latinskolelærer **2:** 273

Århus 1900, idrætsklub **4:** 177

Århus Aftenseminarium **4:** 255

Århus Akademi **3:** 295-96, **4:** 250-51, 264

Århus Akademis Skole **3:** 295, **4:** 251

- Århus Amts Sognerådsforening **4**: 324
 Aarhus Amtstidende **3**: 202, 267, **4**: 135
 Århus Badmintonhal **3**: 223
 Århus Badmintonklub **3**: 223
 Århus Bagerlav **1**: 316
 Århus Biblioteksforening **3**: 242
 Aarhus Bicycle Club **3**: 67
 Århus Brugsforening **3**: 206, **4**: 154-55, 160
 Aarhus By-Orkester **3**: 230-32, **4**: 214
 Århus By-Orkesters Kammerorkester **3**:
 232
 Århus byhistoriske Udvalg **4**: 231
 Århus Bymuseum **4**: 232
 Århus Byråd **1**: 202
 Århus Børnehaveseminarium **3**: 308
 Århus Dag- og Aftenseminarium **4**: 290
 Århus Dampmølle **3**: 185
 Århus Dampvaskeri **3**: 204
 Århus domkapitels jordebog **1**: 191
 Århus Emballagefabrik **4**: 13
 Århus Flydedok og Maskinkompagni **4**:
 126-27, 149
 Århus Flæskehal **4**: 129
 Århus Fodvarmere, jazzorkester **4**: 221
 Århus Fragtmandscentral **3**: 174
 Århus Friskole **3**: 281, **4**: 249, 252
 Århus Fællesseminarium **4**: 290
 Aarhus Glasværk **3**: 174
 Århus Handelsforening **3**: 173, 175
 Århus Handelsforenings Aftensskole **2**: 288,
 3: 304
 Århus Handelsforenings Handelsskole **3**:
 303, **4**: 253
 Århus Handelsskole **3**: 303
 Århus HF-Center **4**: 283
 Århus Hospital **1**: 252, 281, **2**: 27, 89, 123-
 126, 247, 254, 318
 Århus Håndværkerforening **3**: 187, 210
 Århus Jazz Club **3**: 236, **4**: 217-18
 Århus Jazzforening **3**: 236
 Aarhus Jern- og Træmøbel-Fabrik **3**: 202
 Århus Jernstøberi og Maskinfabrik **3**: 193
 Aarhus Katedralskole **1**: 127, 152, 181, **2**:
 23, 26, 46, 58, 217, 219, 230, 235, 237, 240,
 250, 252, 265-66, 268, **3**: 50, 273, 276, 283-
 88, 350, **4**: 226, 250-51, 284
 Aarhus Katedralskoles bibliotek **3**: 237
 Århus Kioskselskab **3**: 173
 Århus kommunes Børneoptagelseshjem **3**:
 135
 Århus kommunale Fortsættelsesskole **3**:
 274
 Århus Kul Kompagni **3**: 180
 Århus Kunst- og Litteraturforening **4**: 193,
 205, 225
 Århus Kunstakademi **4**: 276, 286
 Århus Kunstforening af 1847 **3**: 236, 239, **4**:
 224, 225
 Århus Købmandsskole **3**: 305, **4**: 253, 268,
 287
 Aarhus Landbosparekasse **2**: 210, **3**: 211
 Århus Lærerforening **3**: 277
 Århus Lærerforenings Årskursus **4**: 270
 Århus Maskinfabrik **4**: 127
 Århus Motor Compagni (Århus Maskin
 Compagni) **3**: 195 **4**: 127, 156
 Århus Murerlav **1**: 318
 Århus Museum **3**: 236, 240, **4**: 224, 227, 230
 Århus Musikforening **3**: 230
 Århus Musikteater **4**: 221
 Århus Mølle **1**: 70, 72, 255-56, 259, 317, 323,
 2: 17, 28, 32, 42, 55, 113, 133-34, 158, 192,
 211-12, **3**: 15, 17, 22, 45, 242
 Århus Nord **4**: 51
 Århus Oliefabrik **3**: 27, 33, 36, 74, 169-70,
 183, 185, 189, 197, 209-10, **4**: 122, 136-37
 Aarhus Orkesterforening **3**: 230
 Aarhus Papir **4**: 140
 Århus Pengeskabsfabrik **3**: 195, **4**: 127
 Aarhus philharmoniske Selskab **3**: 229-30,
 4: 208
 Aarhus Polstermøbel-fabrik **3**: 202

- Aarhus Privatbank **3:** 47, **4:** 168
 Århus private Realskole **3:** 281-82, 295, 296,
4: 250
 Århus Reklameforening **3:** 212
 Århus Renholdningsselskab **4:** 333
 Århus Sangforening af 1843 **3:** 232
 Aarhus Savværk **4:** 140
 Aarhus Seminarium **3:** 40, 307, **4:** 255, 275
 Århus Smedelav **1:** 316, 318
 Århus Snedkerlav **1:** 318-19
 Århus Stadion **3:** 36, 68, 223, 225, 234, 352-
 53, 361, **4:** 179-80
 Århus Statsgymnasium **4:** 226, 251, 263, 265
 Århus Stevedore Kompagni **3:** 184, **4:** 153
 Århus Stiftsbibliotek **2:** 235
 Aarhus Stiftsbogtrykkerie **3:** 202, **4:** 134,
 139
 Aarhus Stiftstidende **3:** 202, 265, **4:** 135-36
 Århus Studenterjazz **4:** 219
 Århus Swingklub **3:** 236
 Århus Sygehus **2:** 116-117, 124, 318, **3:** 113,
 115
 Aarhus Symfoniorkester **4:** 214
 Aarhus Tandlægehøjskole **4:** 269, 289
 Aarhus Teater **2:** 232-34 **3:** 47, 50, 76, 230,
 232, 245-50, 252, 265, 279, 353, **4:** 185-92,
 209
 Aarhus tekniske Skole **3:** 221, 298, 301-02,
4: 87, 252, 267, 287-88
 Århus Trælasthandel **3:** 179
 Århus Tømmerhandel **2:** 177, **3:** 180
 Århus Universitets Sport **4:** 176
 Århus Vest, boligbyggeri **4:** 112
 Århus Æskefabrik **3:** 203
 Århus-Bugtens Dampskibsselskab **3:** 173,
 346
 Århus-Hallen **3:** 232, 263, **4:** 203, 208-09,
 218-19, 225, 233-37
 Århus-Halmstad-ruten **4:** 127
 Aarhus-Posten **3:** 202, 249, 268
 Århus-udstillingen, senere Å-udstillingen **4:**
 224
 Århusbogen **1:** 159, 183
 Århusgård **1:** 235, 244, 253, 257, 262, 329,
 334, 339-40
 Århusgård len **1:** 253
 Århusgården **3:** 62-63
 Århussten 4 **1:** 71-72. – 5 **1:** 70. – 6 **1:** 71
 Århusstudenternes Kursusvirksomhed **4:**
 258
 Årslev **1:** 16, 24, 160